

ISSN 2218-5178

ELMI-NƏZƏRİ, TƏCRÜBİ JURNAL

HÜQUQI MÜSTƏVİ

Legal plane

Юридическая плоскость

Hukuki düzey

№ 2 (6)
BAKI - 2021

İLHAM ƏLİYEV
AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ

“

Haqq-ədalət, Müzəffər
Azərbaycan Ordusu zəfər çaldı.
Azərbaycan bayrağı işğaldan
azad edilmiş torpaqlarda
qaldırıldı və əbədi dalğalanacaq.

Qarabağ bizimdir!
Qarabağ Azərbaycandır!

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI
PREZİDENTİNİN ADMINİSTRASIYASI

«GÜN GƏLƏCƏK AZƏRBAYCAN DÜNYAYA
GÜNƏŞ KİMİ DOĞACAQ».

HEYDƏR ƏLİYEV

HÜQUQI MÜSTƏVİ

ELMİ-NƏZƏRİ, TƏCRÜBİ JURNALI REDAKSIYA ŞURASININ TƏRKİBİ:

Aytən MUSTAFAZADƏ – *Redaksiya şurasının sədri, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Hüquq və İnsan Haqları İnstitutunun direktoru, professor, hüquq üzrə elmlər doktoru;*

Əli HÜSEYNLİ – *Azərbaycan Hüquqşünasları Konfederasiyasının sədri, hüquq üzrə fəlsəfə doktoru, Milli Məclisin Sədrinin birinci müavini;*

Fərhad ABDULLAYEV – *Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası Məhkəməsinin sədri, hüquq üzrə elmlər doktoru;*

Eminə YAZIÇIOĞLU – *İstanbul Universiteti Hüquq fakültəsinin professoru, hüquq üzrə elmlər doktoru;*

İrina SOPİLKO – *Ukrayna Milli Aviasiya Universiteti Hüquq fakültəsinin dekani, professor, hüquq üzrə elmlər doktoru;*

Leonid TİMÇENKO – *Ukrayna Dövlət Vergi Xidməti Akademiyası Beynəlxalq əlaqələr şöbəsinin rəisi, professor, hüquq üzrə elmlər doktoru;*

Revol VALEVEY – *Kazan Dövlət Universitetinin professoru, hüquq üzrə elmlər doktoru;*

Əmir ƏLİYEV – *Bakı Dövlət Universiteti Hüquq fakültəsinin dekani, professor, hüquq üzrə elmlər doktoru;*

Lətif HÜSEYNOV – *İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin hakimi, professor, hüquq üzrə elmlər doktoru;*

Oktay ƏFƏNDİYEV – *Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti, “İqtisadiyyatın tənzimlənməsi” kafedrası, professor, hüquq üzrə elmlər doktoru;*

İsaxan VƏLİYEV – *Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyası “Hüquq” kafedrasının müdiri, professor, hüquq üzrə elmlər doktoru;*

Arif QULİYEV – *Ukrayna Milli Aviasiya Universiteti, Beynəlxalq Əlaqələr İnstitutunun Beynəlxalq hüquq kafedrası, akademik, hüquq üzrə elmlər doktoru;*

Aleksandr BIKOV – *Ukrayna Ali Radası Qanunvericilik İnstitutu, elmi katib, professor, hüquq üzrə elmlər doktoru;*

Yelena BAQREYEVA – *Rusiya Federasiyası Hökumətinin yanında Maliyyə Universiteti, professor, hüquq üzrə elmlər doktoru;*

Yesberqen ALAUXANOV – *“Qazaxıstanın Elm və Həyatı” beynəlxalq elmi-kütləvi jurnalın baş redaktoru, professor, hüquq üzrə elmlər doktoru;*

Qulu NOVRUZOV – *Azərbaycan Respublikası Dövlət Gömrük Komitəsinin Akademiyasının rəisi, gömrük xidməti general-mayoru, dosent, hüquq üzrə fəlsəfə doktoru;*

Etibar ƏLİYEV – *Bakı Dövlət Universiteti Hüquq fakültəsinin “İnsan hüquqları və informasiya hüququ” UNESCO kafedrası, professor, hüquq üzrə elmlər doktoru.*

№2(6)

2020-ci ilin yanvar
ayından çıxır.

*Təsisçi və
baş redaktor:*

Əliyev Etibar Əli oğlu,
hüquq üzrə elmlər
doktoru.

Fəxri təsisçi təşkilat:

Azərbaycan
Hüquqşünasları
Konfederasiyası (AHK)

*Müəlliflə redaksiyanın
mövqeyi uyğun olmaya
bilər.*

**Göndərilən əlyazmalar,
fotolar geri qaytarılmır.**

Redaksiyanın ünvanı:

**AZ1070 Bakı şəhəri,
Yasamal rayonu,
Yeni Yasamal y/sahəsi,
Ş.Bünyadzadə küçəsi, 12.**

Tel.: +99412 533 97 90
mob.: +99450 220-24-42;
+99455 230-24-42

vebsayt: law-plane.az

Elektron poçt:
e-mail: a-etibar@rambler.ru

Nəşrin elektron variantının
internet saytı:
www.law-plane.az
URL: http://www.law-plane.az
http://www.hmj.az/index.php/hmj

REDAKSİYA HEYƏTİ:

Elmi redaktor — **MƏMMƏDOV R.F.** — Bakı Dövlət Universiteti Hüquq fakültəsi Beynəlxalq ümumi hüquq kafedrasının müdiri, professor, hüquq üzrə elmlər doktoru;

Elmi məsləhətçi — **MƏMMƏDOV Ə.Q.** — BDU Hüquq fakültəsi “Beynəlxalq xüsusi hüquq və Avropa hüququ” kafedrasının müdiri, dosent, hüquq üzrə fəlsəfə doktoru.

Məsul redaktor — **ADİLOV N.A.** — Azərbaycan Respublikasının Kiçik və Orta Biznesin İnkişafı Agentliyi, sədrin müşaviri, dosent, hüquq üzrə fəlsəfə doktoru.

Məsləhətçi redaktor — **HÜSEYNOVA F.E.** — BDU Hüquq fakültəsinin “BXH və Avropa hüququ” kafedrası, dosent, hüquq üzrə fəlsəfə doktoru.

İnzibatçı redaktor — **HƏSƏNZADƏ S.B.** — AMEA Hüquq və İnsan Haqları İnstitutunun aparıcı elmi işçisi, dosent, hüquq üzrə elmlər doktoru.

Böyük redaktor: — **Zümrüd TURABXANQIZI.**

Redaktorlar:

— **ABBASOV A.Q.** — BDU-nun «İngilis dili» kafedrasının müdiri, Əməkdar müəllim, professor, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru.

— **AĞAKİŞİYEV Ə.Y.** — BDU-nun dosenti, Əməkdar müəllim, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru.

— **HÜSEYNOV M.H.** — Azərbaycan Respublikasının Daxili İşlər Nazirliyi, əməkdaş, hüquqşünas.

Kiçik redaktorlar:

— **ƏLİYEV E.E.** — Azərbaycan Respublikasının Daxili İşlər Nazirliyi, əməkdaş, hüquqşünas;

— **ƏLƏSGƏROVA S.Q.** — Azərbaycan Respublikası DİN Baş DYP İdarəsinin əməkdaşı – operator.

Azərbaycan Respublikası İqtisadiyyat Nazirliyi Milli Gəlirlər Baş İdarəsinin Hüquqi Şəxslərin Dövlət Qeydiyyatı İdarəsində 06.11.2019-cu il tarixdə dövlət qeydiyyatına alınmışdır (dövlət qeydiyyat №-si 1306401681).

20 aprel 2021-ci il tarixdə 314
səhifə həcmində çap olunmuşdur.

Tirajı 300 ədəd.

2021

III RÜB

HÜQUQ ELMİNDƏ TANINMIŞ GÖRKƏMLİ ALİM – İLHAM RƏHİMOV – 70

İ.M.RƏHİMOVUN “ŞÖHRƏT” ORDENİ İLƏ TƏLTİF EDİLMƏSİ HAQQINDA

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI PREZİDENTİNİN SƏRƏNCAMI

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 109-cu maddəsinin 23-cü bəndini rəhbər tutaraq **qərara alıram**.

Azərbaycan Respublikasında hüquq sahəsində uzunmüddətli səmərəli fəaliyyətinə görə İlham Məmmədhasən oğlu Rəhimov “Şöhrət” ordeni ilə təltif edilsin.

İlham ƏLİYEV,
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti.
Bakı şəhəri, 13 yanvar 2021-ci il.

Bu günlərdə Azərbaycan Respublikasının Əməkdar hüquqşünası, hüquq üzrə elmlər doktoru, tanınmış alim, professor İlham Rəhimovun 70 yaşı tamam oldu.

Professor İlham Rəhimovun həyat kredosunu zənginləşdirən əsas cəhətlərdən biri hüquq elmi sahəsində yaradıcılıq fəaliyyətidir. Belə ki, o, cinayət hüququnun fəlsəfi problemlərinin araşdırılmasına həsr olunmuş çoxsaylı maraqlı və məzmunlu elmi əsərlərin müəllifidir. Bu kontekstdə onun “Cinayət və cəzanın fəlsəfəsi” adlı monoqrafiyası xüsusilə vurğulanmalıdır. Cinayət və cəza kimi fəlsəfi və hüquqi fenomenlərə kompleks yanaşma, bu istiqamətdə konseptual fikir və hüquqi alqoritmlərin irəli sürülməsi müəllifin zəngin hüquqi biliklərə, təfəkkürə, səlis məntiqə və dünyagörüşünə, mahir hüquqi düşüncəyə və xüsusi istedadla malik olmasını parlaq şəkildə büruzə verir.

Parlaq və zəngin elmi yaradıcılıq vektoru ilə xarakterizə olunan İlham müəllim çox səmimi və qayğıkeş insan, müdrik bir ziyalıdır, yüksək insani keyfiyyətlərə malikdir. Həmçinin o, xeyirxah, mehriban, təbii olduğu qədər də ciddidir, dəqiqdir, prinsipaldır. Yüksək davranış mədəniyyəti, təvazökarlığı, ilhamvericiliyi alim və ziyalıları onun ətrafına, hüquqi fəaliyyət orbitinə cəlb edir. Bir sözlə, İlham Rəhimovun çoxillik həyat təcrübəsi və ictimai proseslərə məsuliyyətli münasibəti əsl ziyalılıq üçün bir nümunədir.

Biz də – “Hüquqi müstəvi” elmi-nəzəri, təcrübi jurnalın redaksiya heyəti adından professor İlham Rəhimovu 70 illik yubileyi münasibətilə təbrik edir, möhkəm cansağlığı, uzun ömür, elmi yaradıcılığında yeni nailiyyətlər və uğurlar arzulayırıq.

*Kollektiv adından,
dərin hörmət və ehtiramla,*

“Hüquqi müstəvi” elmi-nəzəri, təcrübi jurnalın baş redaktoru, hüquq üzrə elmlər doktoru, professor

Əliyev Etibar Əli oğlu.

**ИЗВЕСТНЫЙ ЮРИСТ, ОБЛАДАЮЩИЙ ГЛУБОКИМ
РАЗУМОМ, ПРОСТЫМ ХАРАКТЕРОМ, ДОБРОЖЕЛАТЕЛЬ-
НЫМИ КАЧЕСТВАМИ И ШИРОМ СЕРДЦЕМ
ИЛЬГАМ РАГИМОВ**

САКИТ ГУСЕЙНОВ,
Профессор, доктор философских наук, заведующий отделом «Философия и социология устойчивого развития» Института Философии и Социологии НАНА,
НИЗАМИ ГУЛИЕВ,
Исследователь - юрист, полковник полиции в отставке.

В жизни есть люди, которые своим доброжелательным поведением заслуживают уважение и симпатию всех окружающих. Такие люди более реалистично относятся к жизненным событиям и способны логически анализировать окружающие их социальные проблемы. Они становятся мудрее по мере взросления, ставя гуманистические ценности превыше всего в обществе. Где бы они ни жили, всегда их сердце наполняется любовью к своей стране, друзьям и Родине в целом.

Одним из таких людей является заслуженный юрист Азербайджана, самый молодой ученый в бывшем СССР (37 лет), получивший ученую степень доктора юридических наук, профессор Рагимов Ильгам Мамедгасан-оглы, которого мы знаем уже много лет.

Чтобы поближе узнать профессора И.Рагимова, сначала следует познако-

миться с его простой и содержательной биографией:

– Он родился 14 января 1951 года в селе Чиловдарлы Товузского района Азербайджанской Республики.

– В 1969 году он окончил русское отделение средней школы №2 города Барда. В 1970 году поступил в юридический факультет Ленинградского Государственного Университета, а после его окончания в 1975 году поступил в очную аспирантуру по уголовному праву того же университета. В 1978 году получил звание кандидата юридических наук.

– В 1978-1980 годах работал в Институте Философии и Права Академии Наук Азербайджанской Республики.

– В 1982-1996 годах работал на различных ответственных должностях в Министерстве Юстиции Азербайджанской Республики, был членом Коллегии.

– В 1988 году он защитил докторскую диссертацию в Ленинградском Государственном Университете и стал самым молодым доктором наук в области уголовного права на постсоветском пространстве.

– В 1996 году ему было присвоено звание профессора.

– С 2006 года является вице-президентом Международного Союза Юристов.

– В 2011 году Указом Президента Азербайджанской Республики ему было присвоено почетное звание «Заслуженный юрист Азербайджанской Республики».

– В марте 2014 года ему была присуждена премия «За особый вклад в развитие Международного Фонда сотрудничества и партнерства Черного моря и Каспийского моря (МФЧМКМ)».

– 12 ноября 2014 года в Софии было присвоено почетное звание «Доктор Honoris Causa» Болгарской Академии Наук.

– В 2015 году был удостоен высшей юридической премией «Femida», одной из старейших и самых престижных наград России.

– С 2016 года он является почетным профессором Академии Следственного комитета Российской Федерации. Награжден почетным знаком Коллегии адвокатов России «За вклад в развитие адвокатуры».

– С 2016 года является президентом Ассоциации юристов стран Черного моря и Каспийского моря.

– В сентябре 2017 года был награжден премией Международного Фонда Махмуда Кашгари за заслуги в углублении российско-азербайджанских, турецко-азербайджанских отношений.

Мы хотели бы вкратце поделиться с вами своими взглядами о научной и творческой деятельности И.Рагимова. Профессор И.Рагимов - трудолюбивый исследователь, ценный ученый, профессиональный юрист, и это подтверждают его авторитетные монографии в области

уголовного права. Научную деятельность И.Рагимова можно разделить на два этапа. Первый этап охватывает 1980-2000 годы, а второй - 2010-2020 годы. Работы, написанные И.Рагимовом в 2010-2020 годах, привлекли больше внимания как специалистов, так и других профессионалов своим масштабом, философско-социологическим характером и научно-теоретической значимостью.

Следует отметить, что большинство произведений И.Рагимова (за исключением одной-двух книг) были написаны и опубликованы на русском языке, так как он получил и начальное, и высшее образование именно на русском языке. Написанная им в молодом возрасте книга «Теоретические и практические проблемы воздействия исправительно-трудовых работ» (Баку, 1981), посвящалась изучению воздействия исправительно-трудовых работ в наказании.

В другой своей монографии «Теория судебного прогнозирования» (Баку, 1987), И.Рагимов попытался доказать фактами достижение улучшения судебной деятельности за счет прогнозирования с использованием математических и статистических средств.

В своей коллективной монографии «Криминологический анализ насильственных и корыстных преступлений» (Баку, 1996), которую написал в соавторстве, И.Рагимов провел интересное исследование с использованием реальных фактов, основанных на материалах различных уголовных дел. В книге «Философия наказания и проблема её назначения» (Баку, 1998), он изучил понятие и

сущность наказания, прокомментировал его цель и эффективность, проанализировал значение морально-этических категорий при определении наказания.

В целом, одна из главных черт, которая отличает И.Рагимова от других ученых-правоведов нашей республики, то, что впервые именно он начал исследование философских и социологических проблем преступления и наказания. В связи с этим, почти основная часть его научных работ после 2010 года посвящена философской природе преступления и наказания, социологии преступности, исследованию социально-психологических проблем преступности в обществе, которые являются новаторскими и актуальными в уголовном праве.

После ознакомления с содержанием монографий, написанных И.Рагимовым после 2010 г., в его произведениях отчетливо просматриваются философские и социологические направления преступления и наказания. Например, книга «Преступность и наказание», изданная на русском языке компанией Олма Медиа Групп в Москве в 2012 году, была переведена на азербайджанский язык в 2015 году. В книге разъясняется сущность наказания, его формы и виды, всесторонне исследуются исторические аспекты понятия и значения наказания, а также с философской точки зрения анализируются подходы исторически известных школ и специалистов из разных стран к преступлению и наказанию. В разделе «Приложение» монографии, даются некоторые статистические данные о преступности в Азербайджане, в странах СНГ (Со-

дружестве Независимых Государств) и мира, которые являются одним из интересных фактов, привлекающих внимание читателей.

После этой книги, был опубликован следующий научный труд профессора Рагимова «Философия преступления и наказания» сначала на русском языке в 2013 году в Санкт-Петербурге, а затем в 2014 году на азербайджанском языке в Баку. Следует отметить, что после публикации книги «Философия преступления и наказания» на азербайджанском языке в 2014 году, она была издана также на многих языках: на турецком в Стамбуле в 2014 году, английском в Лондоне в 2015 году, итальянском в Турине в 2015 году, на иврите в Иерусалиме в 2015 году, на болгарском в Софии в 2015 году, на китайском в Пекине в 2016 году. Кроме этого, другие книги И.Рагимова помимо азербайджанского, также были изданы на русском, английском, немецком, итальянском и других языках. Следует также отметить, что далеко не каждому ученому посчастливилось публиковать научные работы на многих иностранных языках.

Книга профессора И.Рагимова «Философия преступления и наказания» привлекла внимание исследователей своей сущностью. В этой книге автор провел всесторонний философский анализ источника и причин преступления, характера наказания, будущих проблем преступления и наказания. В книге помимо юридических аспектов преступления и наказания, профессор И.М.Рагимов проанализировал философские, социологи-

ческие и психологические аспекты этих концепций, а также обосновал свои научные положения взглядами всемирно известных философов и социологов (Гегель, Дюркгейм и др.). Изучая в книге философию преступления и наказания, автор также подробно комментирует такие категории этики, как добро и зло. В монографии много с научной точки зрения интересных моментов, привлекающих внимание ученых. Одним из таких интересных моментов является то, что он отмечает необходимость изучения уголовной философии для определения причин преступления. В связи с этим профессор считает важным понимать суть человеческого поведения при определении причин преступления. Еще один интересный аспект книги – это интерпретация позиции религии в объяснении причин преступления. С этой точки зрения заслуживает внимания также ссылка И.Рагимова на Священный Коран и Библию в книге в связи с анализом преступлений и наказаний. В книге также разъясняется роль обычаев и традиций в формировании преступления и наказания. Подчеркивая в монографии, что преступление и наказание могут иметь различный характер в пространстве и времени, автор ясно с философской точки зрения объясняет, что преступление и наказание в разные исторические периоды различались по своему виду и характеру. Из этого ясно, что преступные деяния, упомянутые в предыдущих периодах, и применяемые наказания не соответствуют нормам и принципам видов преступлений и наказаний, которые

имеют место в настоящее время. Но на каких социальных критериях, на каких философских принципах и на каких морально-психологических ценностях основывается действующее законодательство при определении преступлений и наказаний?

Чтобы найти ответы на эти вопросы, необходимо познакомиться с богатыми и ценными научными трудами, созданными в последние годы благодаря большим усилиям И.Рагимова. Эти книги следующие:

Одним из философски значимых произведений И.Рагимова является его книга «О нравственности наказания» (Баку, 2016). Эта книга является продолжением взглядов автора на философскую природу наказания в его работах «Преступность и наказание» (Москва, 2012 г.) и «Философия преступления и наказания» (Санкт-Петербург, 2013 г.), изданных на русском языке в Российской Федерации. В этой книге, состоящей из четырех глав, авторское исследование моральных основ наказания, прежде всего, основанное на традиции народа и религии, вызвало определенный интерес у читателей.

Чтобы трактовать мораль наказания в социально-философском аспекте, И.Рагимов в этой книге выдвигает ряд морально-этических и социально-психологических вопросов, заставляющих задуматься современных людей:

– Является ли моральной смертная казнь, один из видов наказания?

– Наказание: считается ли оно способом отомщения, запугиванием, психологическим воздействием?

- В чем моральная основа наказания?
- Сможет ли общество добиться своей цели с помощью наказания?
- Можно ли в современных условиях отказаться от наказания?

Каждый читатель, в поисках ответов на эти вопросы, не может выйти от влияния этой книги, и в то же время глубоко задумывается о социально-философских, психологических и социологических аспектах человеческой жизни.

В монографии профессора И.Рагимова «Бессмертная смертная казнь», опубликованной в 2018 году, основным вопросом, привлекающим внимание читателей, является философское, психологическое и социологическое исследование смертной казни.

Комментируя смертную казнь в историческом процессе в книге, которая включает предисловие, введение, пять глав и заключение, автор исследует это явление во взаимосвязи социально-философских, религиозных, духовных, социальных и моральных факторов. Одним из интересных аспектов работы является изучение религиозных корней смертной казни в истории различных религий (христианства, иудаизма, ислама и др.). Автор в первой главе «История смертной казни» подробно рассматривает религиозные корни смертной казни. Ссылаясь на христианство в книге, И.Рагимов отмечает, что: «В Библии ссылается на Божье повеление Адаму после помещения его в Эдемский сад: «И заповедовал Господь Бог человеку, говоря: от всякого дерева в саду ты будешь есть; а от дерева познания добра и зла, не ешь от него,

ибо в день, в который ты вкусишь от него, смертью умрешь» (стр. 20).

Или же И.Рагимов в своей книге, комментируя религиозный подход к смертной казни пишет: «Скорее, такое Божье наказание можно рассматривать как альтернативу смертной казни. Господь Бог, отправляя Адама в смертную жизнь как в заключение, тем самым ограничил его пребывание там физической смертью. Возможно, в этом есть проявление любви и милосердия к своему первотворению и отсутствие акта мести.» (стр.21).

Комментируя вопрос о смертной казни в Исламе, автор отмечает, что хотя сам Священный Коран не содержит понятия «смертная казнь», в некоторых священных писаниях есть определенные идеи в качестве меры «отомщения». Например, в Коране говорится: «Воистину, те, которые сражаются против Аллаха и Его посланника и стремятся сотворить на земле нечестие, в воздаяние должны быть убиты или распяты, или у них должны быть отсечены накрест руки и ноги, или они должны быть изгнаны из страны. Это будет для них позором в этом мире, а в Последней жизни для них уготованы великие мучения» (Сура 5. 33) (стр.36).

Профессор отмечает, что «... ни в Священном Коране, ни в хадисах наказание не применяется в виде распятия, убийства, казни или забивания камнями. Она всегда ассоциировалось с потерей жизни, основанной на идее замещения. Это важный и основной принцип института смертной казни. В Священном Коране говорится: «И воздаянием зла –

зло, подобное ему.» (Сура 42, 40). В целом И.Рагимов отмечает, что Священный Коран отражает тот факт, что добро заслуживает награды, а зло заслуживает наказания.

Вторая глава книги (стр. 62-91) посвящена «Философии смертной казни». Чтобы обосновать необходимость интерпретации философской сущности смертной казни в книге, ученый пишет: «... Неудивительно, что противники смертной казни и их союзники прибегают к философии, которая буквально называется «искусством мудрости», чтобы доказать свою позицию» (стр. 62). Чтобы показать место и роль философии в социально-правовом обосновании смертной казни, автор пишет в книге: «Философия, которая стремится понять существование, отвечает на этот вопрос. Философия видит значение познания в попытке включить его в первые основы вселенной и мирового порядка» (стр. 62).

Профессор И.Рагимов оценивая роль философии в изучении всех сфер жизни человека, отмечает: «Философия едина и разнообразна, без нее не обходится ни одна сфера человеческой жизни, и она вечно думает о проблемах «мира-человека». (стр. 63) Исходя из всех этих идей, автор подчеркивает роль философских категорий в толковании смертной казни и решительно констатирует: «... Без философских категорий невозможно отличить существование от небытия в смысле смертной казни». (стр. 63) Чтобы показать важность философских категорий в толковании смертной казни, профессор пишет: «Потому что

вопросы добра и зла, страданий и наказания, замещения и справедливости, морали и целесообразности являются этическими. Другими словами, это этические категории, а не права, и без них невозможно понять или объяснить феномен смертной казни». (стр. 64) Комментируя философский характер смертной казни, автор поднимает множество интересных и наводящих на размышления вопросов по изучаемой проблеме, чтобы вовлечь читателей в диалог. Эти вопросы следующие:

– «Является ли смертная казнь как форма наказания моральной в принципе?

– Как понять принципы справедливости и гуманизма по отношению к этому виду наказания?

– Следует ли понимать и применять этот вид наказания только как акт отомщения и запугивания?

– Кто имеет право назначать смертную казнь и кто дал это право?» (стр.63).

Все эти вопросы предлагаются для понимания философской сущности смертной казни, которая заставляет читателя глубоко задуматься.

Анализируя суждения философов о моральной природе смертной казни, И.Рагимов обратился к древнегреческим философам Платону, Аристотелю, Сенеке, Цицерону, немецким философам Канту и Гегелю, знаменитому русскому писателю Л.Н.Толстому, русским ученым В.С.Соловьеву, С.В.Познишеву и другим, очередной раз свидетельствует о широком философском мышлении профессора. Эти особенности ученого также поло-

жительно повлияли на написание этой монографии на высоком философско-теоретическом уровне.

Таким образом, профессор Ильгам Рагимов, в очередной раз научно и теоретически обосновавший важность морального характера главного вопроса о смертной казни с философской точки зрения, написал в книге: «С философской точки зрения, главный вопрос смертной казни - это ее моральный характер». (стр.65) Чтобы объяснить моральную природу смертной казни в книге, автор также обращается к религиозным принципам, связанным со смертной казнью: «Считалось аморальным лишать человека жизни, потому что только Всевышний, давший жизнь, может забрать её». (стр.65) Исходя из этого религиозного принципа, И.Рагимов отмечает, что человеческая жизнь - это дар Всевышнего каждому человеку, а значит, человеческая жизнь священна и неприкосновенна. Әгәр Если жизнь, данная человеку Всевышним, священна и неприкосновенна, то и смертная казнь аморальна.

Что касается юридических аспектов смертной казни, профессор говорит о морали наказания в книге, отмечая, что это относительная мораль, потому что лишение жизни является обязательным. Таким образом, наложение наказания за нарушение общепринятых правил поведения морально оправдано.

Вместе с тем, что касается морали каждого вида наказания, И.Рагимов считает необходимым учитывать исторический период, в котором применялось наказание, характер, обычаи и традиции

народов, их нравственный уровень. Автор эту идею в книге комментирует так: «Например, правила, которые необходимы и полезны в образе жизни людей, живших в XVII-XIX веках, могут быть не только бесполезными, но и вредными и безжалостными в наше время». (стр.70)

В третьей главе книги автор исследует социологию смертной казни. Здесь И.Рагимов в основном разъясняет социологию преступления и наказания, представляет четыре стадии условной эффективности смертной казни, имеющей определенное научное значение в социологии права.

Анализируя смертную казнь с социологической точки зрения, Ильгам Рагимов ссылаясь на работы всемирно известных социологов О.Конта, М.Вебера, Э.Дюркгейма, Ш.Монтескье, российских ученых А.В.Корнева, В.А.Бачина, В.Вейсберга, А.В.Мезяева и других, прокомментировал основные направления социологии преступления и наказания.

Книгу «Бессмертная смертная казнь» можно считать полезной не только для студентов и преподавателей вузов, юристов, но и для всех, кто интересуется проблемой преступности и наказания, поскольку проблема сохранения смертной казни привлекает внимание всех людей.

Следует отметить, что коллективные монографии, написанные И.Рагимовым в последние годы совместно с другими авторами, также привлекают внимание своей актуальностью. Книга И.Рагимова «Терроризм в России и мире на современном этапе» в соавторстве была издана на русском языке в 2018 году в Российской Федерации в Санкт-Петербурге.

Коллективная монография, написанная профессором совместно с известными в России правоведами (Голик Ю.В., Коробеев А.И., Лобач Д.Б.), представляет собой интересную исследовательскую работу, посвященную правовому анализу современных проблем борьбы с терроризмом.

Коллективная монография, посвященная исследованию современных проблем борьбы с терроризмом, предназначена для тех, кто интересуется различными проблемами регионального и глобального терроризма и действующим законодательством в этой сфере.

Последняя книга профессора И.Рагимова «Современная государственность в эпоху глобальных трансформаций» (Санкт-Петербург, 2019) в соавторстве (С.Н.Бабурин, Ж.В.Голик, Ж.И. Дюк, А.И.Коробеев) также является интересной исследовательской работой по теме цель и сущность современной государственности. Коллективная монография предназначена для тех, кто заинтересован в развитии общества и государства в современных условиях. В работе, состоящей из шести глав по структуре, подробно описаны основные направления развития современной государственности, внутренние и внешние вызовы сегодняшних государств.

Конечно, мы уверены, что научная деятельность И.Рагимова в области уголовного права не закончится перечисленными выше трудами. Изменения, происходящие в обществе, и динамика его развития показывают, что, как и в других сферах, есть много вопросов, ко-

торые необходимо решать также в сфере уголовного права. Мы хорошо знаем уважаемого ученого уже много лет. Поскольку мы его хорошо знаем, знаем его приверженность науке, его умение неустанно работать в области научных исследований, верим, что И.Рагимов продолжит свою научную деятельность по изучению новых аспектов социально-философских проблем преступности и наказания.

В этой небольшой статье мы посчитали себя обязанными изложить свои мысли о научной деятельности правоведа профессора И.Рагимова известного, как в Российской Федерации, так и в Азербайджане. Мы не написали ничего о его другой деятельности в обществе, кроме научного творчества. Потому что мы уверены, те кто знаком с И.Рагимовым, прекрасно знают, что он любит свою страну, свою землю, искренне привязан к нашему народу и государству. В последние годы профессор И.Рагимов известен в нашем обществе также своей благотворительной деятельностью с социально-экономической и гуманистической точки зрения. В этой статье мы постарались вкратце познакомить наших дорогих читателей с обширной научной и творческой деятельностью И.Рагимова.

В этой связи, и мы, как старые друзья, знающие Ильгана Рагимова уже много лет, поздравляем его с 70-летием и желаем крепкого здоровья, неиссякаемой творческой энергии и полноценной жизни с близкими.

PROFESSOR İLHAM RƏHİMOVUN 70 İLLİK YUBİLEYİDİR

Dünya şöhrətli hüquqşünas alim, Azərbaycanın Əməkdar hüquqşünası, hüquq elmləri doktoru, professor İlham Rəhimovun 70 illik yubileyi ərəfəsində ilk sürpriz təbrik və yubiley hədiyyəsi Prezidentdən gəldi. Yanvarın 13-də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Sərəncamı ilə İlham Məmməd həsən oğlu Rəhimov Azərbaycan Respublikasında hüquq sahəsində uzunmüddətli səmərəli fəaliyyətinə görə “Şöhrət” ordeni ilə təltif edildi.

İlham Məmməd həsən oğlu Rəhimov 14 yanvar 1951-ci ildə Tovuz rayonunda anadan olmuşdur. 1970-ci ildə Leninqrad Dövlət Universitetinin hüquq fakültəsinə daxil olmuş və 1975-ci ildə universiteti müvəffəqiyyətlə bitirmişdir. Bu məşhur elm və maarif mərkəzində təhsil alarkən, yalnız çalışqanlığı və iti zəkası ilə deyil, həm də əla analitik iş qabiliyyəti ilə professor-müəllim heyətinin diqqətini cəkməmişdir. Bu şəxsi keyfiyyətlərini nəzərə alaraq, İlham Rəhimov universiteti bitirdikdən sonra aspiranturaya qəbul olundu. Aspirantura hazırlığını Cinayət Hüququ kafedrasında keçmiş və orada tanınmış alim, professor Nikolay Aleksandroviç Belyaevin rəhbərliyi altında hüquq elmləri namizədi dərəcəsinə almaq üçün dissertasiya hazırlamış və 27 yaşı tamam olmamış 1978-ci ildə onu mükəmməl şəkildə müdafiə etmişdir.

Azərbaycana qayıtdıqdan sonra Elmlər Akademiyasının Fəlsəfə və Hüquq İnstitutuna qəbul edilmiş və burada bir neçə il müxtəlif vəzifələrdə çalışmışdır. 1980-ci ildə İ.M.Rəhimov ölkənin Ədliyyə Nazirliyində

dəvət edilmiş və 1996-cı ilə qədər orada müxtəlif rəhbər vəzifələrdə çalışmışdır - şöbə müdiri, qanunvericilik şöbəsinin müdiri, məhkəmə ekspertizası, kriminologiya və kriminalistika problemləri üzrə Elmi-Tədqiqat İnstitutunun direktoru, eyni zamanda nazirlik kollegiyasının üzvü və Azərbaycan Hüquqşünaslar Birliyinin sədri olmuşdur.

Ədliyyə Nazirliyində rəhbər vəzifələrdə praktiki işi İ.M. Rəhimov üçün nəticələri monoqrafiya və dərsliklər də daxil olmaqla onlarla çap olunmuş elmi əsərlərdə əksini tapmış fundamental tədqiqatlar aparmağa ciddi maneə olmadı. Bu tədqiqatın kulminasiya nöqtəsi 1987-ci ildə Leninqrad Dövlət Universitetində müdafiə etdiyi doktorluq dissertasiyası oldu.

Burada bir qeyd etmək lazımdır. Həqiqət budur ki, Sovet dövründə elmi ictimaiyyətdə gizli bir göstəriş var idi: yalnız qırx yaş həddini keçmiş tədqiqatçılar doktorluq dissertasiyası müdafiə edə bilirlər. İ.M.Rəhimovun doktorluq dissertasiyası isə hələ 35 yaşı tamam olmamış müdafiəyə hazır idi.

Bu gün professor N.A.Belyaevin gənc doktorant İ.M.Rəhimova doktorluq dissertasiyası müdafiə etməyə imkan yaratmaq üçün il ərzində sovet bürokratlarının qapısını döyə-döyə maneələri hansı çətinliklərlə dəf etdiyini sözlə izah etmək çətindir. Ancaq elmi mühitdə şübhəsiz nüfuza malik olan, illər ərzində Böyük Vətən Müharibəsində iştirak edib orden daşıyan kəşfiyyatçı, qvardiya çavuşu N.A.Belyaevin döyüslərdə qazandığı möhkəmlik və təkidlilik nəticədə öz bəhrəsini

verdi - 1987-ci ildə, 36 yaşı tamam olmayan yubilyarımız doktorluq dissertasiyasını uğurla müdafiə etdi və postsovet məkanında ən gənc hüquqşünas kimi hüquq elmləri doktoru elmi dərəcəsinə aldı. Onun müdafiə etdiyi doktorluq dissertasiyası “Azadlıqdam məhrumtəmənin effektivliyi və onun artırılması yolları” adlanır. İ.M.Rəhimov azadlıqdan məhrum olan insan, doğrudanmı, islah oluna bilər sualına belə aydınlıq gətirir: “Mən sovet dövründə sübut etmişəm ki, azadlıqdan məhrum olunan şəxsi islah etmək olar. Bilirsiniz, o vaxt yalnız sovet ədəbiyyatı oxuyur, ondan yararlanırdıq. Sovet dövründəki islah əmək müəssisələrində azadlıqdan məhrum olunan insanları əməyə cəlb edirdilər. Amma indi bu, çox çətin məsələdir. Elə bir şərait yoxdu ki, islah əmək müəssisələrində onları əməyə cəlb etsinlər. Əmək olmayan yerdə islahdan söhbət gedə bilməz. İnsan özü özünü islah etməlidir”.

Professor Rəhimov kimi nəzəri kriminologiya və cinayət hüququ sahəsində tanınmış bir şəxsin elmi işi haqqında yazmaq, hər birimizin onu neçə ildir tanımağımıza baxmayaraq olduqca çətinidir. Burada məsələ onun elmi-tədqiqat fəaliyyətinin çoxyönlü-lüyündədir. Bəlkə də, yerli hüquqşünas alimlər arasında professor İlham Rəhimov qədər cinayət hüququ elminə o qədər yenilik gətirmiş ikinci adam tapmaq çətinidir. Məsələn, onun bilavasitə Azərbaycanda elmi rəhbərliyi altında 2019-cu ildə dünyada ilk dəfə bən-zərsiz bir texnologiya “Optimal cəza tədbirinin təyin edilməsi üçün elektron sistem” (qısal-dılmış “Elektron ədalət tərəzisi”) hazırlan-mışdır.

Dünyada analoqu olmayan bu texnolo-giyanın məhkəmələrin fəaliyyətində tətbiqi, ölkədə cəza təyini üzrə vahid məhkəmə tə-cürübəsini formalaşdırmağa, qısa müddət ər-zində əsassız olaraq sərt və yüngül məhkəmə hökmlərini minimuma endirməyə, cinayət işləri üzrə ədalət mühakiməsinin həyata ke-çirilməsində məhkəmə qərarının nəzarətsiz həcmi və sərhədlərini tənziqləməyə, məh-kəmə tərəfindən cəza təyin edilərkən ədalət pozuntularının və sui-istifadə hallarının qarşısını almağa və s. imkanlar üçün yol açacaq. Bu yenilikçi texnologiya çərçivəsində cəza təyini qaydalarının rəsmiləşdirilməsində əsrlər boyu davam edən ədalət problemlə-rindən biri də həll edildi.

Professor İ.M.Rəhimovun “Cəzanın bi-linməyən tərəfləri və mövcudluğunun sirləri” cinayət hüququ nəzəriyyəsində prinsipial yeni doktrinanın, “Cəza əxlaqı haqqında” elmin inkişaf etdirilməsində rolu əvəzsizdir.

Çoxsəviyyəli elmi yaradıcılığının feno-meninin qeyri-adiliyinə görə onun şifrəsini açmaq çətinidir. Məsələ bundadır ki, professor İ.M.Rəhimovun demək olar ki, hər bir əsəri mənə yaradan bir xarakter daşıyır, nəzəri və hüquqi düşüncənin bir xəzinəsidir və cina-yətçilik elminin müəyyən mürəkkəb probləmlərinin həlli üçün hazırladığı reseptlər orijinallığı ilə seçilir.

Elmi yaradıcılıq illəri ərzində o, iki yüzə yaxın elmi əsərini nəşr etmişdir ki, bunların da əhəmiyyətli bir hissəsi xarici nüfuzlu hüquqi nəşrlərdə çap edilmişdir. Bunların arasında az araşdırılmış cinayət və cəza məsələlərinə həsr olunmuş ondan artıq mono-qrafiya var. Bu kitabların əksəriyyətinin özəlliyi ondadır ki, hər birində müəllif ayrı-

ayrı böyük problemləri araşdırmasına baxmayaraq, bütövlükdə eksponensial effekt yaradırlar, bunun sayəsində yalnız ikinci monoqrafiyanı oxuduqdan sonra müəllifin birinci monoqrafiyada irəli sürdüyü fikirlərin miqyasını və dərinliyini, üçüncüsünü oxuduqdan sonra isə ikinci monoqrafiyada əks olunan müddələrin artan fundamentallığını dərk edirsiniz və s.

İ.M.Rəhimovun əsərlərinin belə bir süjet-kompozisiya vəhdəti onda görünür ki, müəllif bu kitabları yazmazdan əvvəl özü üçün zehni olaraq onların substansiyaları (bu halda cinayət və cəza) üçün universal bir matris formalaşdırır ki, bu da ona bu kitablar üzərində işləmə prosesində bir tərəfdən tədqiq edilən mövzuların üzvi bütövlüyü və məntiqi ardıcılığını, digər tərəfdən isə kitabların struktur elementlərinin vahid müəllif niyyəti ilə qarşılıqlı əlaqəsi və tutarlılığını təmin etməyə imkan verir. Son illər davamlı olaraq “Cinayətkarlıq və cəza” (2012), “Cinayət və cəzanın fəlsəfəsi” (2013), “Cəzanın əxlaqiliyi haqqında” (2016), “Ölməz ölüm cəzası” (2018), “Din və cəza” (2020) adlı kitablarını yazıb. Bir çox monoqrafiyaları İngiltərə, Bolqarıstan, Almaniya, İsrail, İtaliya, İran, Çin, Qırğızıstan, Türkiyə, Rusiya, Qazaxstan və digər ölkələrdə yenidən çap olunmuşdur. Yeri gəlmişkən, İlham müəllim elmlə məşğul olmağı bütün məşğuliyyətlərdən üstün sayır: “Mən özümü həmişə elm adamı kimi hiss etmişəm və edirəm, elmi nailiyyətlərimdən daha çox ləzzət alıram. Hər dəfə yeni kitabım çıxanda inanırı ki, çox böyük zövq alıram”.

Professor İ.M.Rəhimovun elmi kadrların hazırlanmasında töhfəsi əvəzsizdir. Onun

rəhbərliyi altında onlarla məzun və doktorant həm Azərbaycanda, həm də digər ölkələrdə namizədlik və doktorluq dissertasiyalarını uğurla müdafiə etmişdir. O, Azərbaycanın məhkəmə sistemində islahatların ilk konsepsiyasının (1993), cinayətkarlıqla mübarizə üzrə dövlət proqramının (1994) müəllifidir və s.

İ.M.Rəhimovun sayəsində Azərbaycan tarixində ilk dəfə Bakının mərkəzində "Hüquq ədəbiyyatı" ixtisaslaşdırılmış kitab mağazası açıldı. Bu gözəl və rahat hüquq təhsili guşəsinin özünəməxsusluğu yalnız orada satılan kitabların tematik çeşidində deyil, ilk növbədə, aztəminatlı müəllim və şagirdlərin pulsuz kitablarla təmin olunmasında görünür. Bu barədə özü belə deyir: “Həmin kitab evinə başqa ölkələrdə çap olunmuş kitabları gətizdirirəm. Əlaçı tələbələrə, professorlara kitablar böyük güzəştlərlə verilir. Yetər ki, tələbə oxuduğu ali məktəbdən əlaçı olmasını təsdiqləyən sənəd gətirsin. Amma nədənsə kitaba maraq azalıb və bu hal getdikcə artır.

Bu gün əksəriyyət elmin ləzzətini bilmir, bunu dadmaq istəmir. Mən ona görə oxumuram ki, desinlər güclü alimdir, ona görə elmlə məşğul oluram ki, bundan özüm zövq alıram”.

İstedadlı bir elm adamı olan İ.M.Rəhimov eyni zamanda uğurlu bir iş adamıdır, və bu da ona aztəminatlı müəllim və tədqiqatçılara müntəzəm dəstək verməyə, bir çoxunun xarici ölkələrin universitetlərində təhsil haqqını öz hesabına ödədiyi tələbələrin təmənnasız bir himayədarı olmasına imkan verir.

Professorun yaxşı əməlləri ən çox koronavirusun Azərbaycanda yayılmasının ilk

günlərində özünü büruzə verdi. Beləliklə, o iş orqaqları ilə birlikdə ölkənin səhiyyə orqaqlarına on müasir xüsusi təcili yardım maşını alıb hədiyyə etdi, Koronavirusla Mübarizəyə Dəstək Fonduna bir neçə milyon manat ayırdı, 44 günlük Vətən Müharibəsi zamanı isə onlarla şəhid əsgərlərin ailələrinə, bu müharibədə yaralanan hərbi qulluqçulara maddi dəstək göstərdi, onların uşaqları üçün yetkinlik yaşına çatana qədər təqaüd təyin etdi.

İlham Rəhimovun bu və bir çox digər yaxşı əməlləri bu gün onu Azərbaycan tarixində Aşurbəyov, Tağıyev, Muxtarov və s. bu kimi görkəmli xeyriyyəçilər cərgəsinə daxil etdi.

Hüquq elmində göstərdiyi xidmətlərə, irimiqyaslı xeyriyyəçilik və ictimai fəaliyyətinə görə professor İ.M.Rəhimov "Beynəlxalq İnsan Hüquqlarını Müdafiə Komitəsi" Fransız Beynəlxalq Assosiasiyası tərəfindən birinci dərəcəli "Aypara və Ulduz" beynəlxalq ordeninə, Beynəlxalq "Aypara və Ulduz" ordeninin kavalər adına layiq görülmüşdür (2011), o, Albert Eynşteyn Beynəlxalq Fondunun laureatıdır (2014), Qara və Xəzər dənizləri Hövzəsi Ölkələri arasında Beynəlxalq Əməkdaşlıq Fondunun fəxri mükafatına (2014), Bolqarıstan Elmlər Akademiyasının ən yüksək "Doktor Honoris Kauz" mükafatına (2014) və demokratik cəmiyyətin yaradılmasına və qanunun aliliyi institutlarının inkişafına verdiyi töhfəyə görə ən yüksək hüquq mükafatı olan "Femida" mükafatına (2015) layiq görülmüşdür, Rusiya Federasiyası İstintaq Komitəsi Akademiyasının (2016) və bir çox digər xarici ali təhsil müəssisələrinin fəxri professorudur,

"Vəkilliyin İnkişafına Töhfəsinə görə" Rusiya Hüquqşünaslar Gildiyasının fərqlənmə nişanı ilə təltif olunmuşdur (2016), Rusiya-Azərbaycan və Türkiyə-Azərbaycan əlaqələrinin dərinləşdirilməsi sahəsindəki xidmətlərinə görə Mahmud Kaşqari adına Beynəlxalq Fondun mükafatına layiq görülmüşdür (2017) və s.

2011-ci ildə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Sərəncamları ilə İlham Məmmədhasən oğlu Rəhimov hüquq sahəsində göstərdiyi uzunmüddətli fəaliyyətinə görə Azərbaycanın Əməkdar hüquqşünası fəxri adına layiq görülüb, 2021-ci ilin yanvarında isə Azərbaycan Respublikasında hüquq sahəsində uzunmüddətli səmərəli fəaliyyətinə görə "Şöhrət" ordeni ilə təltif edilib.

P.S. Azərbaycanın dəyərli ziyalısı, professor İlham Rəhimovu 70 illik yubileyi münasibətilə "İlkxeber.org" saytının kollektivi də təbrik edir. İlham Rəhimov hər zaman Azərbaycanın milli maraqları uğrunda əlindən gələni edib, bu istiqamətdə səmərəli fəaliyyət göstərmişdir. İlham Rəhimovun ölkəmiz və xalqımız üçün görə biləcəyi işlər hələ çoxdur və inanırıq ki, onun fərdi potensialı bütün bu işləri həyata keçirməyə imkan verəcək. Arzu edirik ki, dövlətimiz, eləcə də cəmiyyətimiz dəyərli ziyalımızın bu potensialından maksimum yararlanacaq.

Bir daha azad mətbuatın dostu olan hörmətli İlham Rəhimovu yubileyi münasibətilə kollektivimiz adından təbrik edirik, ona cansağlığı və uğurlar arzulayırıq.

"İlkxeber.org"

**RÜSTƏM MƏMMƏDOV TÜRK DÜNYASI ARAŞDIRMALARI
ULUSLARARASI İLMLƏR AKADEMİYASININ
AKADEMİKİ SEÇİLMİŞDİR**

Bu ilin yanvarın 18-də Bakı Dövlət Universitetinin Beynəlxalq ümumi hüquq kafedrasının müdiri Rüstəm Məmmədov Türk Dünyası araşdırmaları uluslararası ilmlər Akademiyasının akademiki seçilmişdir. Türk Akademiyasının Azərbaycan üzrə təmsilçisi olan professor E.İskəndərzadənin deyişi kimi, bu siyahıda Arif Paşayev, Hoşbaht Yusifzadə, Cemil Aliyev, Həbil Gurbanov, Kamran İmanov, Vəqif Şadlinski, Yagub Mahmudov və s. kimi tanınmış simaların (alimlərin) adları vardır.

Rüstəm Məmmədov eyni zamanda 24 fevral 2021-ci ildə Akademiyanın qızıl medalı ilə də təltif olunmuşdur. O, bu ada və mükafata elmi axtarışlarına, yazdığı və nəşr etdirdiyi kitablara görə layiq bilinmişdir.

Biz də "Hüquqi müstəvi" elmi-nəzəri, təcrübi jurnalının redaksiya heyəti adından professor Rüstəm Məmmədovu bu münasibətlə təbrik edirik, möhkəm cansağlığı, uzun ömür, elmi yaradıcılığında yeni nailiyyətlər arzulayırıq.

*Kollektiv adından,
dərin hörmət və ehtiramla,*

**“Hüquqi müstəvi” elmi-nəzəri, təcrübi jurnalın baş redaktoru,
hüquq üzrə elmlər doktoru, professor**

Əliyev Etibar Əli oğlu.

AZƏRBAYCAN MÜHƏNDİSLİK AKADEMİYASI – 15 IL

2020-ci il noyabrın 30-da Azərbaycan Mühəndislik Akademiyasının təsis olunmasının 15 ili tamam oldu. Bu illər ərzində Akademiya formalaşmış, inkişaf edib və cəmiyyətdə özünün layiqli yerini tutub. On beş il tarix üçün böyük vaxt olmasa da, Akademiya bu qısa müddətdə ölkə iqtisadiyyatının inkişafı üçün əhəmiyyət kəsb edən bir sıra mühüm layihələrin yerinə yetirilməsində bilavasitə yaxından iştirak edib.

Azərbaycan elminin tarixində bir çox məşhur adlar, kəşflər və nailiyyətlər var. Baxmayaraq ki, elm adamının yolu bəzən çətin olsa da, bu, öz işinə sonsuz bağlı olan, yorulmadan yeniliyə can atan yaradıcı insanları birləşdirən, cəmiyyətdə şəxsiz nüfuz sahibi olan bir peşədir. Elm və texnika hər zaman cəmiyyətin inkişafının mühərriki, milli iqtisadiyyatın, innovasiyaların və elmi-texniki tərəqqinin təməli olaraq qalır. Alimlər və mühəndislərin praktik tədqiqatlarının inkişafı bu gün qeyd-şərtsiz dövlət prioritetidir.

Akademiya öz sıralarında aparıcı elmi-tədqiqat təşkilatlarının və ali məktəblərin elmlər doktorları və namizədlərini, professor və dosentlərini, mühəndislik elmi istiqamətlərinin yaradıcılarını birləşdirir. Akademiyanın üzvləri arasında Dövlət mükafatı laureatları, Əməkdar elm və texnika xadimləri və digər fəxri adlara layiq görülənlər var. Hazırda Azərbaycan Mühəndislik Akademiyasının həqiqi və müxbir üzvlərinin sayı 45 nəfərdir ki, bunlardan da 24 nəfəri akademik, 21 nəfəri müxbir üzv, 1 nəfəri akademiyanın fəxri üzvü və 4 nəfəri isə akademiyanın əcnəbi üzvüdür.

Ölkənin elmi, texniki və iqtisadi potensialı bilik tutumlu sektorun miqyasından və qa-

baqcıl texnologiyaların istifadəsindən çox asılıdır. Əgər əvvəllər iqtisadiyyatımızın prioriteti neft sektoru idisə, bu gün neft sənayesinin inkişafı ilə paralel olaraq, iqtisadi inkişaf üçün yeni imkanlar da axtarılır. Ölkə postneft dövrünə qədəm qoyub.

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev bir çox çıxışlarında da qeyd etdiyi kimi, bu gün “öz iqtisadi strategiyamızı elə formalaşdırmalıyıq ki, sanki neft və qazımız yoxdur”. Buna əsaslanaraq, əsas diqqət elmi nailiyyətlərə və yeni resursların axtarışına yönəldilir və eləcə də maddi, informasiya və texnoloji yeniliklərin bazası genişlənilir.

Məlum olduğu kimi, Azərbaycan Respublikasında kosmik sənayenin yaradılması və inkişafı üzrə dövlət proqramı həyata keçirilir. Azərbaycanda müasir kosmik sənayenin inkişafında keyfiyyətə yeni bir mərhələnin başlanğıcı telekommunikasiya peyklərinin orbitə çıxarılmasından - 2008-ci il noyabrın 4-dən qoyulub. Orbitə təxminən 154 televiziya kanalı və 30-dan çox radiostansiyanın yayımlanmasını apara bilən telekommunikasiya peyki buraxıldı. Cənubi Qafqazda aparıcı peyk operatoru “Azerkosmos” tərəfindən idarə olunan “Azerspace-1” və “Azerspace-2” telekommunikasiya peykləri Avropa, Afrika, Yaxın Şərq, Qafqaz və Orta Asiyadakı müştərilərini etibarlı, genişzolaqlı və genişyayımli həllərlə təmin edir. Yer səthinin məsafədən zondlaşdırması peyki olan “Azer-sky” yüksək göstərici ilə (1,5 m təsviri) Yer-in müşahidəsi və geoinformasiyası üçün keyfiyyətli xidmətlər göstərir.

Qeyd edək ki, ölkəmiz genişmiqyaslı forumların, konfransların və simpoziumların, eləcə də mədəniyyətlərarası dialoqların və digər tədbirlərin ən yüksək səviyyədə təşkili və keçirilməsi sahəsində dünyada müsbət imic qazanıb. Ölkəmizdəki sabitlik beynəlxalq tədbirlərin yüksək səviyyədə keçirilməsinə zəmanət verir. Bu nöqteyi-nəzərdən, Beynəlxalq Astronavtika Konqresinin bütün MDB məkanında yarım əsrlik fasilədən sonra 2022-ci ildə məhz Bakıda keçirilməsi barədə qərar tam məntiqlidir. Özündə 68 ölkədən 398 təşkilatı birləşdirən Beynəlxalq Astronavtika Federasiyası kosmik sahədə fəaliyyət göstərən ən mötəbər təşkilatdır. 1950-ci ildən bəri hər il dünyanın fərqli şəhərlərində keçirilən Beynəlxalq Astronavtika Konqresi kosmik sənayedə təşkilatın əsas tədbiri kimi qeyd edilə bilər. Konqres zamanı iştirakçılar kosmik sahəyə aid olan aktual trendləri və ən son innovasiyaları izləmək fürsəti əldə edirlər. “Qlobal çağırışlar və imkanlar: kosmosa şans verək” mövzusunda konqresin keçirilməsinin Azərbaycana həvalə olunması kosmik sahədən olan müxtəlif şirkət və təşkilatlarla daha sıx əlaqələrin qurulması, ölkəmizə kosmik texnologiyaların transferi prosesinin sürətləndirilməsi, eləcə də insan resursunun inkişafı və Azərbaycanın beynəlxalq arenada etibarlı tərəfdaş nüfuzunun daha da möhkəmlənməsinə əhəmiyyətli töhfə verəcək. Ölkəmiz öz tarixində ilk dəfə olaraq, dünya kosmos ictimaiyyətinin 6000-dən çox nümayəndəsini - aparıcı kosmik agentliklərin, elm mərkəzlərinin və beynəlxalq təşkilatların rəhbərlərini, eləcə də məşhur alimləri, özəl sektordan olan yüksək səviyyəli peşəkarları, gənc tədqiqatçıları və tələbələri bir araya gətirəcək.

Azərbaycan Mühəndislik Akademiyası “Azərbaycan Hava Yolları” (AZAL) QSC ilə birgə aviasiya sahəsində kadrların peşəkarlıq səviyyəsinin inkişafı və təkmilləşdirilməsi, maddi-texniki bazasının genişləndirilməsi istiqamətində fəal işlər aparır. Azərbaycan Milli Aviasiya Akademiyasında yerləşən Pilotların Hazırlıq Mərkəzi Azərbaycan mülki aviasiyası kadrlarının hazırlanması üçün əsas baza hesab olunur. Bu il burada “Embraer E-190” tipli təyyarələr üçün son nəsil aviasiya trenajoru quraşdırılıb. Mərkəzdə, həmçinin “Embraer E-190” və “Boeing 787 Dreamliner” tipli təyyarələr üçün aviasiya trenajorları da yerləşdirilib. Bu trenajorda Azərbaycan aviaşirkətlərinin pilotları ilə yanaşı, xarici aviaşirkətlərin də pilotları təlim keçirlər.

Ölkəmiz üçün ən perspektivli resurslardan biri də tranzit potensialıdır. Məlum olduğu kimi, Azərbaycan son dərəcə əlverişli coğrafi mövqeyə malikdir, Avropa ilə Asiyanın qovşağında yerləşir və qədim zamanlardan dünyanın iki hissəsini birləşdirən qədim ticarət yolları buradan keçib. Bu strateji coğrafi mövqedən səmərəli istifadə, tranzit və nəqliyyat xidmətlərinin inkişafı, Azərbaycanın beynəlxalq nəqliyyat və logistika mərkəzinə çevrilməsi ölkə iqtisadiyyatının daha bir vacib sahəsidir. Ötən il dörd mühüm layihəyə start verildi: Bakı-Tbilisi-Qars dəmir yolu xətti ilə hərəkət edəcək beynəlxalq sərnəşin qatarı, Sabunçu dəmir yolu stansiyası kompleksi, Abşeron dairəvi dəmir yolunun Sabunçu-Pirşağı xətti və s. İstirahət yerlərində turistlərin rahatlığı üçün dəmir yolu xətləri çəkilir. “Şimal-Cənub” Beynəlxalq Nəqliyyat Dəhlizinin bir hissəsi olan Rusiya-Azərbaycan sərhədində yeni körpü istifadəyə verilib və

Astara-Rəşt dəmir yolunun tikintisi isə davam edir.

Dəmir yollarından əlavə, Xəzər Dəniz Gəmiçiliyinin strukturunun iki istiqamətdə modernləşdirilməsi üzrə işlər də aparılır. Bakı-Aktau-Bakı; Bakı-Türkmənbaşı-Bakı, həmçinin Bakı Beynəlxalq Limanının tikintisini başa çatdırmaq və Ələt qəsəbəsində bütün infrastruktur və istehsal sahələri ilə azad iqtisadi zona yaratmaq istiqamətində işlər davam etdirilir. Tranzit yük daşımalarını artırmaq üçün bütün bu strukturların böyük rolu var.

İnfrastrukturun və lojistik inkişafın Azərbaycan iqtisadiyyatı üçün son dərəcə vacibliyini nəzərə alan Azərbaycan Mühəndislik Akademiyasının mütəxəssisləri də bu layihələrdə fəal iştirak ediblər.

Akademiyamızın üzvləri Azərbaycanın enerji sektorunda mühüm layihə olan Trans-Anadolu qaz boru kəməri (TANAP, "Cənub Qaz Dəhlizi" layihəsinin bir hissəsi) qlobal layihəsində iştirak edirlər. TANAP Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorundakı "Şahdəniz" qaz-kondensat yatağından hasil olunaq qazın Türkiyəyə və bu ölkədən də Avropaya tədarükünü təmin edir. Trans-Anadolu qaz boru kəməri XXI əsrin enerji tarixinə düşəcək böyük bir layihədir və yeddi ölkəni - Azərbaycan, Gürcüstan, Türkiyə, Bolqarıstan, Yunanıstan, Albaniya və İtaliyanı birləşdirir. Növbəti mərhələdə Bosniya və Herseqovina, Xorvatiya və Çernoqoriyanın da ona qoşulacağı gözlənilir. Bu layihənin davamı olaraq Trans-Adriatik qaz boru kəməri (TAP) layihəsi istismara veriləcək. TAP marşrutu Albaniya və Adriatik dənizindən keçərək Türkiyə-Yunanıstan sərhədindən İta-

liyanın cənubu boyunca uzanır. Cənub Qaz Dəhlizi Xəzər regionu ilə Avropa ölkələrinin bazarları arasında enerji körpüsü olacaq və Avropaya enerji tədarükünün şaxələndirilməsinə kömək edəcək. Azərbaycanın "Şahdəniz" qaz kondensat yatağının ikinci fazasının işlənməsi Cənub Qaz Dəhlizi boyunca tədarük üçün əsas mənbəyə çevriləcək.

"Azərenerji" Səhmdar Cəmiyyəti Azərbaycan Mühəndislik Akademiyası üzvlərinin iştirakı ilə Cənubi Qafqaz bölgəsində ən yüksək faydalı iş əmsalına malik 400 meqavat (Mt) gücündə yeni "Şimal-2" kiçik su elektrik stansiyası inşa edib.

Akademiyanın alimləri və mühəndisləri neft-kimya texnologiyaları sahəsində hidrogen sulfid və karbon qazı olan neft və qaz yataqlarının lay sularında metalın qorunması üçün korroziya inhibitorlarının yeni tərkibinin hazırlanması üzərində işləyirlər. İnhibitorları işləyib hazırlayarkən neft-kimya sintezi üçün xammal mənbəyi kimi təbii və sintetik doymamış üzvi turşular istifadə edilib. Lay sularında karbon dioksidlə doymuş metalı qoruya bilən, çoxfunksiyalı və yüksək effektiv korroziya inhibitorları əldə olunub.

Regionlarda sənaye innovasiya texnologiyalarının tətbiqi sahəsində ölkə əhalisini içməli su ilə təmin etmək üçün inşaat konstruksiyalarının tikintisi davam edir. Sütkada 36 və 60 ton tutumu olan, mürəkkəb və yüksək çirklənmiş tərkibli mənbə suyu olan yaşayış məntəqələri üçün içməli suyun təmizlənməsinə xidmət edən modul tipli cihazın yeni avtomatik idarəetmə bloku hazırlanıb. Bu layihə akademiyanın ölkəmizdə sənaye innovasiya texnologiyalarının kənd yerlərində tətbiq olunmasına yönəlmiş ən əhəmiyyətli layihələrdən biridir.

Aqrar-sənaye sektorunda kənd təsərrüfatının inkişafı sahəsində ölkənin ərzaq təhlükəsizliyini təmin etmək məqsədilə quraqlığa davamlı kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalının inkişafı, Azərbaycanın dağətəyi quraq zonalarında və yamaclarında, düzənliklərdə eroziya və sudan səmərəli istifadə üzrə proqramları xüsusi qeyd etmək lazımdır. Akademiyamızın mütəxəssisləri taxıl anbarlarının dezinfeksiya edilməsi və əkin öncəsi emalı üçün ozonatorlar tətbiq etməyə davam edirlər. Kənd təsərrüfatının inkişafı üzrə dövlətlərarası proqram çərçivəsində Azərbaycan Rusiya Federasiyası ilə sıx əməkdaşlıq edir.

Beynəlxalq əməkdaşlıq sahəsində Azərbaycan Mühəndislik Akademiyası bir sıra ölkələrin, xüsusən də Beynəlxalq Mühəndislik Akademiyası və Rusiya, Özbəkistan, Ukrayna, Belarus və Sloveniyanın mühəndislik akademiyaları ilə sıx əməkdaşlığı davam etdirir. İslam Ölkələri Mühəndislik İnstitutları Federasiyasının üzvü olan Akademiyamız bu təşkilatın üzvləri ilə də əməkdaşlığı genişləndirir.

Bizim mühəndislik cəmiyyətimizin fikrincə, əsas resursumuz istedadlı və savadlı insanlar olmalıdır. Kadr potensialı, əsasən Milli Aviasiya Akademiyasının bazasında Texnopark və Tələbə Yaradıcılıq Evində təmin olunur. Həmçinin Azərbaycan Mühəndislik Akademiyasının təşəbbüsü ilə Qərb Universitetində də tələbələr üçün texnopark inşa edilib. Akademiyamız həm Azərbaycan universitetlərində təhsilin keyfiyyətinin idarə olunması, həm də mühəndis ixtisası da daxil olmaqla, yüksək ixtisaslı mütəxəssislərin hazırlanması istiqamətində işləyir.

Hər il Milli Aviasiya Akademiyasında aviakosmik problemlərin həllində gənclərin kreativ potensialının üzə çıxarılmasına və inkişafına həsr edilmiş “Fevral məruzələri” keçirilir. Məruzələrin təşkilatçıları Azərbaycan Respublikasının Təhsil Nazirliyi, “Azərbaycan Hava Yolları” QSC, Milli Aviasiya Akademiyası, Azərbaycan Mühəndislik Akademiyası və “Azərkosmos” ASC-dir. “Fevral məruzələri” çərçivəsində “Aviakosmik problemlərin həllində gənclərin yaradıcı potensialı” mövzusunda hər il Beynəlxalq elmi-praktik gənclər konfransı, həmçinin “Aviakosmik problemlərin həllində gənclərin yaradıcı potensialı” mövzusunda bir sıra elmi-praktik seminarlar və ustad dərsləri keçirilir.

Ötən il beynəlxalq aləmdə böyük nüfuz qazanmış “Azərbaycan Mühəndislik Akademiyasının Xəbərləri” elmi-texniki jurnalının ilk sayının işıq üzü görməsinin 10 ili tamam oldu. On il müddətində jurnal innovasiya texnologiyaları sahəsindəki nailiyyətləri əyani surətdə göstərmiş və onların inkişaf vektorunu istiqamətləndirib. Jurnal müxtəlif aktual problemləri diqqətə çatdırmaqla fərqlənir və elmi mühəndis düşüncəsinin mənbəyini göstərir. Belə ki, tədqiqatçılar, mütəxəssislər buradan yeni ideyalar əldə edir, öz yeni texniki işləri və təcrübələri, düşüncələri ilə bağlı fikir mübadiləsi aparır. Bu da mühüm çoxşaxəli istiqamətlərin işlənməsinə əhəmiyyətli töhfə verir. Həmçinin aviakosmos, mexanika, maşınqayırma, energetika, neft-kimya, iqtisadiyyat, ekologiya və bir çox yeni inqilabi sənaye sahələrinin - nanomaterialar və nanotexnologiyalar kimi istiqamətlərin inkişafına əhəmiyyətli dərəcədə təkan verir. Jurnal Azərbaycanın və xarici ölkələrin

kələrin elmi həyatında fəal iştirak edir. Akademiyanın elmi orqanı olan bu jurnal dünya alimlərinin üzləşdiyi problemlərin həlli istiqamətlərinə üstünlük verir. Onun müəlliflərinin və abunəçilərinin coğrafiyası kifayət qədər genişdir. Jurnal alimlər və mühəndislərə öz konsepsiya, ideya, kəşf və ixtiraları haqqında sözlərini demək üçün çox ciddi tribunadır. “Azərbaycan Mühəndislik Akademiyasının Xəbərləri” jurnalı məqalələri üç dildə dərc edir. Jurnal beynəlxalq analitik elmi sitat sistemi “SCOPUS”da qeydə alınıb və kommersiya məlumat bazasının köməyi ilə materialları paylaşır. Jurnalın tam mətn elektron versiyası Rusiya Universal Elmi Elektron Kitabxanasının bazasında mövcuddur və “Rusiyanın elmi sitat indeksləşməsi” (RESİ) layihəsinə daxil edilib və onun təyin etdiyi əmsalla reytingi müəyyənləşdirilir.

Ötən il ərzində akademiya üzvləri onlarca kitab, monoqrafiya, dərslik, o cümlədən “Nanostruktirovanie poverxnostey”, “Fractal approach to tribology of elastomers”, “Tribologiya”, “Mühəndislik fəlsəfəsi” traktatı və s. nəşr etdiriblər. Təxminən 65 elmi məqalə dərc olunub, 8 patent alınıb (həmçinin Avrasiya patenti). Mühəndisliyin inkişafında böyük töhfələrə görə Akademiya üzvləri dövlət, hökumət və ictimai təşkilatlar tərəfindən mükafatlandırılıb, 2 orden və 8 medalla təltif olunub. Mühəndislik işlərinin həyata keçirilməsinə görə 1 nəfər Əməkdar mühəndis, 3 nəfər isə İlin mühəndisi fəxri adının diplomları və xatirə medalları ilə mükafatlandırılıb. Akademiyanın 1 üzvü Elm və İnnovasiya Mükafatı laureatı olub, birinci dərəcəli diplomla təltif edilib. Ötən bir il ərzində 6 konfrans, 3 dəyirmi masa və

3 seminar keçirilib. İlin yekunlarına əsasən, Akademiyanın jurnalında dərc olunan üç ən yaxşı elmi məqalənin seçilməsi üzrə müsabiqə keçirilib, qaliblərə diplom və pul mükafatları təqdim edilib. Gənclərin iştirakı ilə “CanSat Azərbaycan - 2019” müsabiqəsi keçirilib.

Akademiya, onun elmi və mühəndis qüvvələri Azərbaycan iqtisadiyyatının inkişafı üçün mühüm vəzifələrin həyata keçirilməsində fəal iştirak edirlər. Biz sənaye-innovasiya sektoruna xüsusi diqqət ayırıq, habelə Beynəlxalq Mühəndislik Akademiyası ilə birlikdə böyük elmi layihələrin həyata keçirilməsi üçün yeni təkliflər hazırlayırıq.

Ötən il iqtisadiyyatın canlanması, böyük infrastruktur layihələrin reallaşdırılması və genişmiqyaslı regional və beynəlxalq sammitlərin keçirilməsi kimi bir çox yeni layihələrin iştirakçısı olan Azərbaycan Mühəndislik Akademiyası üçün məhsuldar bir il olub.

Ümidvaram ki, Akademiyanın uğurları daha da artacaq, gələcəkdə müxtəlif ölkələrlə beynəlxalq əməkdaşlıq inkişaf edəcək. Akademiyamızın digər ölkə akademiyları ilə qarşılıqlı münasibətləri genişlənəcək, mühəndis fikrinin dünya ictimaiyyətinə inteqrasiyası daha da sürətlənəcək.

Mühəndislik Akademiyasının çoxsaylı üzvlərini, ölkəmizin elmi-texniki ictimaiyyətini 15 illik yubiley münasibətilə ürəkdən təbrik edir və yaradıcılıq fəaliyyətlərində yeni-yeni uğurlar arzulayıram.

**Akademik Arif Paşayev,
Azərbaycan Mühəndislik Akademiyasının Prezidenti.**

www.respublica-news.az

MÜASİR, MÜSTƏQİL, QÜDRƏTLİ AZƏRBAYCAN DÖVLƏTİNİN BANİSİ

*Ümummilli Liderin ideyaları ölkəmizdə həyata keçirilən
çoxşaxəli islahatlar strategiyasının əsasını təşkil edir*

Hər bir dövlətin, xalqın taleyində həlledici məqamlarda məsuliyyəti üzərinə götürərək xalqın, millətinin gələcəyini müəyyən etmiş, dövlətini bələdlərdən qorumuş böyük şəxsiyyətlər olmuşdur. Belə şəxsiyyətlər öz xalqını zamanın ən sərt sınaqlarından uğurla çıxararaq milli dövlətçilik, azadlıq və müstəqillik ideallarını gerçəkləşdirmiş, xalqının xilaskarına çevrilmişlər. Azərbaycan xalqı üçün belə möhtəşəm əməllərə, misilsiz xidmətlərə imza atmış böyük öndər şübhəsiz ki, Ümummilli Lider Heydər Əliyevdir. O, hər zaman xalqının xilaskarı, bayraqdarı missiyasını uğurla və şərəflə həyata keçirmiş, müasir müstəqil Azərbaycan dövlətinin arxitekturasını yaratmış, onun sosial-iqtisadi və siyasi əsaslarının möhkəmləndirilməsini, ölkəmizin dünya dövlətləri sırasında öz layiqli yerini tutmasını təmin etmişdir. "İstər bir azərbaycanlı, Azərbaycan Respublikasının vətəndaşı, istərsə də onun rəhbəri, Prezidenti kimi mənim həyat əməlim yalnız sizə - bütün varlığım qədər sevdiyim Azərbaycan xalqına, dövlətçiliyimizə, ölkəmizin iqtisadi, siyasi, mədəni inkişafına xidmət olmuşdur", - deyən və bütün ömrünü Azərbaycan xalqının firavan həyatına, dövlətimizin möhkəmlənməsinə həsr edən Ulu Öndər öz fəaliyyəti, xalqımız və dövlətçiliyimiz qarşısındakı misilsiz xidmətləri ilə əsl dövlət xadimi, dahi şəxsiyyət, vətəninə, xalqını sevən böyük vətənpərvər olduğunu sübuta yetirmişdir.

İki fərqli ictimai quruluşda Azərbaycana rəhbərlik edən Heydər Əliyev formasiyaların və sistemlərin müxtəlifliyinə baxmayaraq, zəngin dövlətçilik təcrübəsi, möhkəm iradəsi, tükənməz enerjisi, yüksək təşkilatçılıq bacarığı və ən mürəkkəb vəziyyətlərdə belə məsuliyyəti öz üzərinə götürərək ən düzgün qərarları qəbul etmək sərəştəsi ilə əsl liderlik nümunəsi göstərmişdir. Məlumdur ki, 1969-cu ildə Ulu Öndər Heydər Əliyev Azərbaycana rəhbərlik etməyə başlayanda ölkəmiz iqtisadi göstəricilərinə görə keçmiş Sovet respublikaları sırasında ən geridə qalmışlardan biri idi. 1960-cı illərin sonlarına doğru sosial-iqtisadi həyatın bütün sahələrində geriləmə müşahidə olunur, respublika iqtisadiyyatı dərin böhran keçirirdi. Məhz belə bir şəraitdə Azərbaycanda hakimiyyətə gələn Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə bütün sahələrdə yenidənqurma və dinamik inkişafı təmin etmək məqsədilə ayrı-ayrı proqramlar, planlar hazırlanaraq icrasına başlanılmışdı. Bu tədbirlər nəticəsində qısa müddətdə respublikanın milli gəliri 2,5, sənaye istehsalının və kənd təsərrüfatı məhsullarının ümumi həcmi isə 2,7 dəfə artmışdı. İqtisadiyyatın inkişafına əsaslı vəsait qoyuluşunun həcmi əvvəlki 50 il üçün müvafiq göstəricidən 1,4 dəfə çox olmuşdu. Azərbaycanda neft-kimya, maşınqayırma, energetika, metallurgiya, mədənçılıq və digər sahələr əhəmiyyətli dərəcədə inkişaf etməyə başlamış, 400-ə yaxın yeni sənaye obyektini yaradılmışdı. 1969-cu ildə sənaye

müəssisələrinin sayı 735 idisə, 1982-ci ildə bu rəqəm 1048-ə çatmışdı.

Həyatın digər sahələrində də tamamilə yeni yanaşmanın ortaya qoyulması və yeni dəyərlərin formalaşması Ümummilli Lider tərəfindən həyata keçirilən məqsədyönlü strateji siyasətin tərkib hissəsi idi. Müasir müstəqil Azərbaycan dövlətçiliyinin ideoloji əsasını təşkil edən azərbaycançılıq ideyasının bünövrəsi də həmin dövrdə yaradılmışdır. 1978-ci ildə qəbul edilmiş Konstitusiyaya Azərbaycan dilinin dövlət dili olması haqda məşhur 73-cü maddənin daxil edilməsi məhz Heydər Əliyevin cəsarəti və əzminin nəticəsi idi. Milli təhsil sisteminin yenidən formalaşdırılması və bu sahədə fəaliyyət göstərən kadrların milliləşdirilməsi istiqamətində atılan addımlar, hər il təxminən 800-ə qədər azərbaycanlı tələbənin keçmiş İttifaq miqyasında ən aparıcı ali təhsil müəssisələrinə təhsil almağa göndərilməsi Azərbaycanın gələcəyi üçün çox mühüm əhəmiyyətə malik olmuşdur. Məhz həmin dövrdə yaradılmış milli kadr potensialı bu gün müstəqil Azərbaycanın uğurlu inkişafına xidmət edir. O cümlədən milli hərbi kadrların hazırlanmasına da xüsusi diqqət göstərən Ulu Öndər 1971-ci ildə Bakıda Cəmişid Naxçıvanski adına Hərbi Liseyin açılmasına nail olmuşdur.

Ulu Öndərin məqsədyönlü fəaliyyəti nəticəsində Azərbaycanda bütün geriliklər aradan qaldırılmış və 1982-ci ildə respublikamız artıq SSRİ-nin ən inkişaf etmiş respublikalarından birinə çevrilmişdi. Bununla da Ulu Öndər Heydər Əliyev 1969-1982-ci illərdə gələcəyin müstəqil Azərbaycanının güclü bünövrəsini formalaşdırmış, ölkəmizin inkişafına xidmət edən iqtisadi, siyasi, sosial, hərbi, mədəni, ictimai potensial məhz həmin illərdə onun uzaqgörənliyi və dönməz iradəsi sayəsində yaradılmışdır.

Ulu Öndər Heydər Əliyev harada çalışmasından asılı olmayaraq həmişə xalqına,

Vətəninə sədaqətlə xidmət etmiş, doğma Azərbaycanı ilə əlaqələrini kəsməmişdir. O, Moskvada SSRİ rəhbərliyində təmsil olunduğu dövrdə də respublikanın inkişafı üçün əlindən gələni əsirgəməmişdir. 1987-ci ildə Sov.İKP MK Siyasi Bürosunun və şəxsən baş katib M.S.Qorbaçovun yeritdiyi yanlış xəttə, onun anti-Azərbaycan siyasətinə etiraz əlaməti olaraq tutduğu vəzifələrdən istefa versə də, Azərbaycanda baş verənləri diqqətlə izləmişdir. Sovet qoşunlarının 1990-cı ilin 20 yanvarında Bakıda törətdiyi qanlı qırğınla əlaqədar Heydər Əliyevin ertəsi gün, Kreml rejiminin təqiblərinə və səhhətinin ağır olmasına baxmayaraq öz ailə üzvləri ilə birlikdə Azərbaycanın Moskvadakı Daimi Nümayəndəliyinə gedərək orada bəyanat verməsi, SSRİ hakimiyyətinin Azərbaycan xalqına qarşı həyata keçirdiyi kütləvi qırğın əməliyyatını pisləməsi bu çətin məqamda Azərbaycan xalqının ehtiyac duyduğu əsl liderin cəsarəti və qətiyyəti idi.

1991-ci ildə SSRİ-nin süqutu ilə həm beynəlxalq münasibətlər sistemində yeni bir era, həm də regionda yeni bir situasiya yarandı. Digər İttifaq dövlətləri ilə yanaşı, Azərbaycan da öz müstəqilliyini elan etmiş və idarəçilik formasından ictimai şüura qədər hər şey dəyişmişdi. Buna görə də ölkəyə rəhbərlik etməyə bütün bu çağırışlara cavab vermək iqtidarında olan bacarıqlı bir dövlət xadimi gərək idi. Çox təəssüflər olsun ki, müstəqilliyimizin ilk illərində dövlət idarəçilik sükanında məhz belə bir liderin olmaması Azərbaycan üçün ağır fəsadlar ortaya çıxarmışdı. Həm müəyyən dairələrin direktivləri ilə hərəkət edən qrupların, həm də siyasi hakimiyyəti qeyri-qanuni, antidemokratik yolla ələ keçirən AXC-Müsavat iqtidarının zamanında Azərbaycan dövləti çox ciddi böhran və tənəzzüllə üz-üzə qalmışdı. Siyasi sistemin və cəmiyyət həyatının bütün qatlarına

sirayət etmiş nizamsızlıq, xaos və qanuna tabe olmamaq vərdişləri ictimai münasibətlər sistemində də ciddi böhranı meydana çıxarmışdı.

Digər tərəfdən, Ermənistanın Azərbaycana qarşı işğalçılıq siyasəti getdikcə genişlənmiş, hakimiyyət dairələrinin səriştəsizliyi nəticəsində 1993-cü ilin may-iyun aylarında ölkədə siyasi böhran son həddə çatmış, vətəndaş müharibəsi və müstəqilliyin itirilməsi təhlükəsi yaranmışdı. Belə bir şəraitdə Azərbaycan xalqının diqqəti yenidən xalqımızın böyük oğlu Heydər Əliyevə yönəlmişdi. Bu dəfə də xilaskarlıq missiyasını öz üzərinə götürən Ulu Öndər xalqın tələb və təkidlərinə cavab verərək ölkəmizdə növbəti dəfə hakimiyyətə gəldi. Bu qayıdış Azərbaycanın dövlətçilik tarixində qurtuluş, yüksəliş, inkişaf və sabitlik dövrünün əsasını qoydu.

Cəmiyyətlərin sosial quruculuğu prosesində liderlərin şəxsi keyfiyyətləri, enerjisi və zəkası ilə yanaşı, novator və konstruktiv ideyalar irəli sürmək və gerçəkləşdirmək məharəti də mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Ulu Öndər Heydər Əliyev müstəqil Azərbaycan dövlətinə rəhbərlik etdiyi ilk günlərdən etibarən yeni cəmiyyət quruculuğunda, ictimai münasibətlər sistemində yeni dəyərlərin formalaşmasında tarixi şəraitin ruhuna və tələblərinə uyğun olaraq rəşadət ideyaları irəli sürmüş və onların həyata keçirilməsini təmin etmişdir. Ulu Öndər milli-mənəvi dəyərlərə, xalqımızın zəngin tarixinə və mədəniyyətinə bağlı lider olduğu kimi, Azərbaycanın gələcəyini təmin edən strateji planları müəyyənləşdirən novator islahatçı idi. Onun qəbul etdiyi qərarlarda, strateji inkişaf proqramlarında birmənalı olaraq milli maraqlar və vətəndaş mənafeyinin bütün spektrləri dolğun əks olunmuşdur. Heydər Əliyev dövlətin və cəmiyyətin resurslarını ümummilli məqsədlər naminə böyük ustalıqla səfərbər edən, milli

potensialı doğru yönləndirməyi bacaran böyük təşkilatçı kimi bir çoxları üçün əlçatmaz görünən layihələri, strateji inkişaf proqramlarını reallığa çevirirdi.

Ümummilli Lider Heydər Əliyev ölkəmizdə, ilk növbədə, uğurlu dövlət-vətəndaş birliyi platformasına söykənərək ictimai nizam-intizamı, siyasi sabitliyi təmin etmiş, milli təhlükəsizliyin sarsılmaz əsaslarını yaratmışdır. O, "Xalqın, Vətənin taleyi hər bir insanın taleyinə çevrilməlidir!" tezi ilə əsl vətəndaş mövqeyi ortaya qoyaraq milli təəsübkeşliyin nümunəsini göstərmişdir. Böyük və bənzərsiz şəxsiyyət millətini bütün bələdlərdən qorumuş, vətəndaş qarşılıqlarını aradan qaldırmış, ölkənin parçalanmasının qarşısını almaqla milli qurtuluşu təmin etmişdir. Azərbaycan Respublikasının demokratik inkişaf yolu ilə inamla irəliləməsi üçün ölkəmizdə zəruri olan təsisatlar və hüquqi baza formalaşdırılmış, Ulu Öndərin birbaşa rəhbərliyi ilə müstəqil Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası işlənib hazırlanmış və ümumxalq səsverməsi yolu ilə qəbul edilmişdir. Həmçinin sosial-iqtisadi və dövlət quruculuğu sahələrində, insan hüquqları və azadlıqlarının təmin edilməsi istiqamətində ciddi konseptual qərarlar qəbul olunmuş, sağlam hüquqi bünövrə yaradılmışdır.

Yeri gəlmişkən, qeyd etmək yerinə düşər ki, Heydər Əliyevin Azərbaycan parlamentinə rəhbərlik etdiyi dövr Azərbaycan parlamentarizminin ən parlaq səhifələrini təşkil edir. Xalqımızın böyük oğlunun rəhbərliyi ilə parlament ali qanunverici orqan kimi, ölkəmizin problemlərinin həlli ilə bağlı demokratik müzakirələrin keçirildiyi və siyasi mədəniyyətin hökm sürdüyü bir tribunaya çevrilmişdir. Parlamentin ictimai nüfuzu yüksəlmiş və effektiv qanunvericilik fəaliyyəti həyata keçirilmiş, mühüm qanunlar qəbul olunmuşdur.

Ümummilli Liderin rəhbərliyi ilə həyata keçirilən hüquqi islahatlara paralel olaraq, dövlət aparatının möhkəmləndirilməsi və yeni təsisatlarının formalaşdırılması, siyasi mühitin sağlamlaşdırılması və vətəndaş cəmiyyəti institutlarının fəaliyyətinə geniş imkanların yaradılması, müasir və döyüş qabiliyyətli ordunun formalaşdırılması, neft strategiyasının hazırlanması, bu strategiyanın əsası olan "Əsrin müqaviləsi" sazişinin imzalanması ilə Azərbaycanın global enerji bazarında və beynəlxalq münasibətlərdə aktiv iştirakının təmin olunması, yeni və pragmatik xarici siyasət strategiyasının müəyyənləşdirilməsi və uğurla həyata keçirilməsi həmin dövrdə ölkəmizin qarşısında tamamilə yeni inkişaf paradixmalarının meydana gəlməsini şərtləndirmişdir.

İdarəçilik sahəsində böyük təcrübəyə malik olan Heydər Əliyev həmişə xüsusi olaraq vurğulayırdı ki, iqtisadiyyatı güclü olan dövlət hər şeyə qadirdir. Baxmayaraq ki, bütün digər sahələrdə olduğu kimi, iqtisadiyyatda da ölkəmizin öncəki siyasi rəhbərliyindən çox ağır miras qalmışdı, Ulu Öndər Azərbaycanın müstəqilliyinin iqtisadi əsaslarını gücləndirmək, ölkənin iqtisadi qüdrətini artırmaq üçün ciddi islahatlara start vermişdir. Həmişə, ən çətin məqamlarda belə optimal strateji xətti düzgün müəyyənləşdirməyi bacaran Ümummilli Lider yaranmış vəziyyəti, reallıqları dəyərləndirərək qəti şəkildə bildirirdi ki, keçmiş sovet dövrünün idarəçilik metodları ilə yeni dönəmin iqtisadiyyatını qurmaq mümkün deyil, yolumuz liberal iqtisadiyyata transformasiya yolu olmalıdır.

Ulu Öndərin müəyyənləşdirdiyi strateji kurs islahatlar yolu ilə müstəqil Azərbaycanın keyfiyyətə yeni və daha funksional iqtisadiyyatının qurulmasını hədəfləyirdi. Bu məqsədlə 100-dən çox fərman və sərəncam imzalanmış, onun təşəbbüsü əsasında parla-

mentdə yeni qanunlar qəbul edilmiş, Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında da liberal iqtisadiyyata keçidi təmin etməyə hüquqi əsaslar yaradan bir sıra müddəalar öz əksini tapmışdır. Ulu Öndərin təşəbbüsü və rəhbərliyi ilə respublikamızda MDB məkanında ilk dəfə olaraq geniş torpaq islahatı aparılmış, Azərbaycan vətəndaşlarının heç bir əvəz ödəmədən torpaq mülkiyyətçilərinə çevrilməsi təmin edilmişdir. Bu addım respublikanın kənd təsərrüfatında da, sözün əsl mənasında, dönüş yaratmışdır.

Beləliklə, dahi şəxsiyyət Heydər Əliyevin parlaq zəkası sayəsində iki əsrin və iki minilliyin kəsişməsində Azərbaycan öz milli-mənəvi dəyərlərini qoruyaraq üçüncü minilliyə inamla qədəm qoymuşdur. Bugünkü güclü, qüdrətli Azərbaycanı öz əlləri ilə yaratmış, onun müstəqilliyini yaşatmış və inkişaf etdirmişdir. Möhtərəm Prezidentimiz İlham Əliyevin də qeyd etdiyi kimi, Heydər Əliyev öz həyatını doğma xalqına həsr etmişdir və bütün dövrlərdə xalqa ləyaqətlə, sədaqətlə xidmət etmişdir: "Cəmiyyətin ictimai-siyasi quruluşundan asılı olmayaraq, Heydər Əliyev bütün dövrlərdə xalqın dəstəyini hiss edərək Azərbaycanı inamla irəliyə aparırdı. Sovet dönəmində və müstəqillik dövründə Azərbaycan üçün, xalqımız üçün ən həlledici anlarda Heydər Əliyevin liderlik keyfiyyətləri, onun müdrikliyi, düşünülmüş siyasəti və cəsarətli addımları xalqımızı böyük bəlalardan xilas etmişdir".

Tam qətiyyətlə deyə bilərik ki, Ulu Öndər Heydər Əliyevin ən böyük xidmətlərindən biri də özündən sonra Azərbaycanı uğurlu inkişaf etdirəcək, ölkəmizi dünya dövlətləri sırasında layiqli zirvələrə daşıyacaq və ötən illərdə başlanmış böyük layihələri, genişmiqyaslı islahatları müvəffəqiyyətlə həyata keçirəcək uğurlu lideri yetişdirmək olmuşdur. Bu mənada müstəqil Azərbaycan dövlətinin

2003-cü ildən bu günə qədər etdiyi inkişaf yolu, əldə etdiyi möhtəşəm nailiyyətlər bu seçimin nə qədər mühüm tarixi əhəmiyyətə malik olduğunu, Azərbaycanın davamlı inkişafı üçün Ümummilli Liderin siyasi kursunun yeganə düzgün yol olduğunu bir daha sübuta yetirmişdir. Prezident İlham Əliyevin ölkəyə rəhbərlik etdiyi ötən dövr Azərbaycan tarixinə sabitlik və hərtərəfli inkişaf dövrü kimi daxil olmuşdur.

Tarixi təcrübə göstərir ki, milli həmrəyliyə malik olan, iqtidar - xalq birliyi yüksək səviyyədə təmin edilən ölkələr qarşıya qoyulan hədəflərə müvəffəqiyyətlə çatırlar. Ölkəmizin də inkişafını fərqləndirən əsas cəhətlərdən biri ondan ibarətdir ki, Azərbaycanda dövlət siyasətinin müəyyənləşməsində cəmiyyətdən gələn sifarişlər əsas götürülür və Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə həyata keçirilən siyasətin ana xəttini məhz xəlqilik təşkil edir. Möhtərəm Prezident İlham Əliyev 2003-cü ildə öz vəzifəsinin icrasına başlayarkən "Mən hər bir azərbaycanlının Prezidenti olacağam" demişdi. Və ötən dövrdə Prezident İlham Əliyev öz əməli fəaliyyəti ilə xalqımızın böyük dəstək və ehtiramını qazanmış, hər bir vətəndaşımızın Prezidenti olduğunu sübuta yetirmişdir.

Gənc dövlətin əsaslarının möhkəmliyi, həyata keçirilən strategiyanın səmərəliliyi məhz Prezident İlham Əliyevin liderlik keyfiyyətləri, zəkası, siyasi iradəsi, uzaqgörənliyi sayəsində mümkün olmuşdur. Azərbaycanın əldə etdiyi genişmiqyaslı nailiyyətlər dövlət başçısının qətiyyətli, yaradıcı və milli maraqlara söykənən fəaliyyətinin nəticəsidir. Ölkəmizin hərtərəfli inkişafı ciddi konseptual əsaslara malikdir və hər bir sahə üzrə bitkin, siyasi, iqtisadi və sosial cəhətdən əsaslandırılmış fəaliyyət proqramları həyata keçirilir. Prezident İlham Əliyevin qeyd etdiyi kimi, ləyaqətli siyasət, kifayət qədər cəsarət və

ölkənin gələcəyi üçün aydın strategiya mövcud olduğu halda müstəqil siyasət yeritmək mümkündür. Bu müstəqil siyasət, ilk növbədə, Azərbaycan xalqının iradəsinə əsaslanır və xalqımızın maraqlarını təmin edir.

Ölkəmizin dinamik inkişafını şərtləndirən digər mühüm məsələlərdən biri də həyata keçirilən islahatların ardıcılığının təmin olunmasıdır. Dövlət başçısı bu islahatların vacibliyini vurğulayaraq inkişaf və tərəqqinin islahatlırsız mümkün olmadığını qeyd edib: "İslahatlar yeniləşmə, yeni yanaşma, müasir şəraitə uyğunlaşma deməkdir. Biz islahatlar aparmaqla ölkəmizi gücləndiririk və ölkəmizin gələcək dayanıqlı inkişafını şərtləndiririk".

Böyük müvəffəqiyyətlə həyata keçirilən islahatlar çərçivəsində qeyri-neft sektorunun üstün inkişafına nail olunması, azad sahibkarlığın inkişafına əlverişli şərait yaradılması, bazar iqtisadiyyatının gücləndirilməsi, xarici investisiyaların regionların inkişafına cəlb edilməsi, regional inkişaf proqramlarının uğurlu icrası və iqtisadi aktivlik coğrafiyasının regionlara doğru genişlənməsi Azərbaycanın iqtisadi həyatında çox ciddi nailiyyətlərin qazanılmasını şərtləndirmişdir. Həmçinin yeni istehsal sahələrinin yaradılması, global iqtisadi layihələrin həyata keçirilməsi, makroiqtisadi sabitliyin qorunub saxlanması, milli istehsalın və ixracın genişləndirilməsi, modern sənaye quruculuğu kimi başlıca strateji vəzifələrin yerinə yetirilməsi nəticəsində Azərbaycan dünyanın iqtisadi cəhətdən ən sürətlə inkişaf edən ölkələrindən birinə çevrilmişdir. Ölkəmizdə liberal, rəqabətədavamlı, ixrac tutumu böyük olan diversifikasiya edilmiş iqtisadiyyat quruculuğu ilə bağlı yeni hədəflər müəyyənləşdirilmiş və hazırda bu strateji vəzifələr uğurla icra olunur. Bu illər ərzində milli iqtisadiyyatımız 3,4 dəfə genişlənməmişdir ki, bu da bütün dünya üzrə ən

yaxşı göstəricilərdən biridir. Bu gün Azərbaycan Cənubi Qafqazda ən güclü iqtisadiyyata malik ölkədir. Qlobal iqtisadi sferada müşahidə olunan mənfi tendensiyalar və risklər fonunda Azərbaycan özünün iqtisadi məkanını mənfi təsirlərdən qoruya bilir və milli iqtisadiyyatımız rəqabətqabiliyyətliliyinə görə MDB-də lider mövqeni tutur. Prezident İlham Əliyev altıncı çağırış Milli Məclisin birinci iclasında söylədiyi dərinməzmunlu nitqində respublikamızın iqtisadi sahədə qazandığı uğurlardan bəhs edərək deyib: "Son 16 il ərzində iqtisadi sahədə əldə edilmiş uğurların dünyada bərabəri yoxdur. Əgər varsa, desinlər, götürsünlər statistikaya baxsınlar, hansı ölkə 16 il ərzində öz iqtisadiyyatını 3,4 dəfə artırma bilib".

Əlamətdar haldır ki, ölkəmizin iqtisadi imkanlarının genişlənməsi və iqtisadi qüdrətinin artması daha səmərəli və çoxşaxəli sosial müdafiə tədbirlərinin həyata keçirilməsi ilə müşayiət olunur. Möhtərəm Prezident İlham Əliyevin ardıcıl və davamlı islahatlar kursu, qazanılan iqtisadi nailiyyətlər ölkə vətəndaşlarının rifahının daha da yaxşılaşdırılmasına xidmət edir. Bu siyasətə uyğun olaraq son 16 ildə respublikamızda geniş və modern infrastruktur quruculuğu həyata keçirilmiş, təxminən 3500 məktəb, 750-dən çox xəstəxana tikilmiş, yaxud əsaslı şəkildə yenidən qurulmuş, bütün şəhər və rayonlarda mədəniyyət mərkəzləri, idman və olimpiya qurğuları istifadəyə verilmiş, 15 min kilometrədən artıq yol çəkilmiş, əhalinin elektrik enerjisi, təbii qaz və içməli su ilə təminatı məsələləri həll edilmişdir. 2003-2019-cu illər ərzində respublikamızda təxminən 2 milyon yeni iş yeri açılmış, işsizlik səviyyəsi 5 faizədək aşağı endirilmişdir ki, bu da dünya üzrə ən yaxşı göstəricilərdən biridir. İşsizliyin aşağı səviyyədə olması həmçinin respublikamızda yoxsulluğun da azalmasını - 49

faizdən 5,4 faizə enməsinə şərtləndirmişdir. Bu müsbət dinamikanı biz əməkdaşlarımızın və pensiyaların, həssas qruplara dövlət dəstəyinin davamlı olaraq artırılmasında da müşahidə edirik. Təkcə ötən il həyata keçirilən böyük sosial paket 4,2 milyon vətəndaşımızı əhatə etməklə, onların maddi-rifah halının əsaslı şəkildə yaxşılaşmasını təmin etmişdir. Cari ildə də sosial layihələrin davam etdirilməsi, bu sahədə heç bir proqramın ixtisar edilməməsi sübut edir ki, Azərbaycan dövləti yalnız öz gücünə, imkanlarına arxalanaraq genişmiqyaslı sosial proqramlar həyata keçirir, dövlətimizin və xalqımızın maraqlarına, mənafeyinə söykənən qərarlar qəbul edir. Möhtərəm Prezident İlham Əliyev dəfələrlə bəyan edib ki, sosial siyasət Azərbaycanın dövlət siyasətinin ayrılmaz hissəsidir: "Bizim siyasətimizin mərkəzində Azərbaycan vətəndaşı dayanır".

Ümummilli Lider Heydər Əliyevin əsasını qoyduğu demokratikləşmə prosesi və siyasi islahatlar da dövlət başçısının rəhbərliyi ilə 2003-cü ildən yeni keyfiyyətdə davam etdirilir. Başqa sözlə, iqtisadi islahatlar mükməllə siyasi islahatlarla tamamlanır. Həm konseptual, həm də struktur xarakteri daşıyan bu islahatlar dövlət idarəçiliyi sisteminin təkmilləşdirilməsi, optimallaşdırılması, səmərəliliyinin artırılması, qərarların icrası mexanizminin müasir tələblərə uyğunlaşdırılması və yeni keyfiyyət mərhələsinə yüksəldilməsi məqsədlərinə xidmət edir. Eyni zamanda Azərbaycanda demokratik təsisatların möhkəmləndirilməsi, siyasi plüralizmin və çoxpartiyalı demokratik siyasi sistemin inkişaf etdirilməsi, insan hüquq və azadlıqlarının təmin edilməsi, vətəndaş cəmiyyəti institutlarının fəaliyyətinə geniş imkanların yaradılması, dövlət və özəl qurumların fəaliyyətində şəffaflığın və hesabatlılığın təmin olunması, ictimai və sosial xidmətlər sahə-

sində institusional islahatların reallaşdırılması ilə yeni və ciddi keyfiyyət dəyişikliyinə nail olunması, həyata keçirilən kadr islahatları müasir mərhələdə Azərbaycanda pragmatik, düşünülmüş siyasi kursun reallaşdırılmasını təsdiq edir. Hazırda Azərbaycanda yeni siyasi konfigurasiya formalaşmaqdadır və siyasi sistemin komponentləri arasında dialoq mühitinin genişləndirilməsi, münasibətlərin sağlamlaşdırılması istiqamətində əhəmiyyətli addımlar atılır.

Təbii ki, həyata keçirilən islahatlar Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin də qarşısında yeni vəzifələr qoyur. Azərbaycan parlamenti bundan sonra da ölkəmizin dayanıqlı inkişafının təmin edilməsinə yönələn strateji xəttin uğurla həyata keçirilməsinə öz töhfəsini verəcək və möhtərəm Prezidentimizin rəhbərliyi ilə reallaşdırılan sosial-iqtisadi inkişaf strategiyasını dəstəkləməkdə davam edəcəkdir.

Bu gün ciddi əsaslara malik ictimai-siyasi sabitliyin hökm sürdüyü, demokratik, hüquqi, sivil, dünyəvi, iqtisadiyyatı inkişaf edən, əhalinin etibarlı sosial müdafiəsini təmin edən müstəqil Azərbaycan xarici siyasət sahəsində də fəal diplomatik əlaqələrə və geniş imkanlara malikdir. Dövlət başçısının rəhbərliyi ilə ölkəmiz dünya iqtisadi və siyasi birliyinə uğurla inteqrasiya etmiş, qlobal layihələrin mərkəzinə, dünyanın aparıcı dövlətlərinin, beynəlxalq təşkilatların hörmət və diqqətlə yanaşdığı nüfuzlu dövlətə çevrilmişdir. Azərbaycan işğalçı Ermənistan istisna olmaqla, dünya birliyinə üzv olan bütün dövlətlərlə qarşılıqlı hörmət və etimada söykənən səmərəli münasibətlər qurmuş, beynəlxalq təşkilatlarla sıx əməkdaşlıq əlaqələri yaratmışdır. Azərbaycanın 155 ölkənin dəstəyini qazanaraq BMT Təhlükəsizlik Şurasının 2012-1013-cü illərdə qeyri-daimi üzvü seçilməsi bunun parlaq təzahürüdür. Ölkəmiz

BMT-dən sonra dünyanın ən böyük ikinci təşkilatı olan Qoşulmama Hərəkatının da fəal üzvlərindən biridir və hazırda bu təşkilata uğurla sədrlik etməkdədir. Eyni zamanda digər mühüm beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaşlıq Azərbaycana inteqrasiyanın dərinləşməsinə, ölkə realıqlarını dünya ictimaiyyətinə obyektiv və dolğun çatdırmağa imkan vermişdir.

Azərbaycan dinlər və mədəniyyətlərarası dialoqun inkişaf etdirilməsi ilə bağlı mühüm beynəlxalq təşəbbüslər irəli sürmüş, sülh və əməkdaşlıq məkanı kimi özünü təsdiq etmişdir. Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə Azərbaycanda nəhəng transmilli energetika və nəqliyyat layihələri həyata keçirilmiş, respublikamızın müəllifi olduğu layihələr dünyanın enerji xəritəsini dəyişdirmiş, Avropa və Asiyanı birləşdirən Şərq-Qərb və Şimal-Cənub beynəlxalq nəqliyyat dəhlizlərinin yaradılması istiqamətində böyük işlər görülmüşdür.

Beləliklə, sadalanan faktlar qurucusu və banisi xalqımızın Ümummilli Lideri Heydər Əliyev olan müstəqil Azərbaycan dövlətinin əldə etdiyi möhtəşəm uğurların sadəcə bir qismini ifadə edir. Azərbaycan gözlərimizin önündə hər gün dəyişir, inkişaf edir və gələcəyə doğru inamla, qətiyyətlə addımlayır. Əminik ki, möhtərəm Prezidentimiz İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə ölkəmiz bundan sonra da müstəqil, dinamik, hərtərəfli inkişafını davam etdirəcək və Heydər Əliyevin əsəri olan müasir Azərbaycan dövləti daha da qüdrətli, zəngin və hərtərəfli inkişafa nail olacaqdır.

Sahibə QAFAROVA,
Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin Sədri.

<https://www.azerbaijan-news.az>

PREZİDENT İLHAM ƏLİYEVİN UNİKAL DÖVLƏT İDARƏÇİLİK TEKNOLOGİYALARININ PARLAQ HƏRBİ SINAĞI

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Ali Baş Komandan İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə həyata keçirilən və uzun müddət işğal altında olan ərazilərin azad edilməsi ilə yekunlaşan 44 günlük Vətən müharibəsi strateji və taktiki baxımdan unikalıdır və dövlət başçısı tərəfindən işlənmiş innovativ idarəetmə texnologiyalarının praktiki tətbiqinin nəticəsidir.

Bu gün Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Ali Baş Komandan İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə reallaşdırılan hərbi əməliyyatlarda istifadə olunmuş innovativ strategiya və yeni idarəetmə texnologiyaları dünyanın ən nəhəng hərbi qurumu olan ABŞ Müdafiə Nazirliyi (Pentaqon) tərəfindən tədqiq edilir. Yeni idarəetmə texnologiyaları və onların hərbi sahədə də tətbiqinə peşə marağı göstərənlər yalnız Pentaqon generalları deyillər. NATO, bu hərbi-siyasi quruma daxil olmayan dünyanın bir çox inkişaf etmiş ölkələrinin dövlət rəsmiləri və hərbi ekspertləri Azərbaycanın müzəffər ordusunun 44 günlük Vətən müharibəsi gedişində fərqli şəraitdə həyata keçirdiyi hərbi əməliyyatların planlaşdırılması və idarə edilməsi strategiya və texnologiyalarını ciddi tədqiqat obyektinə çeviriblər. Belə maraq təsadüfi deyil: Azərbaycanın hərbi qüvvələrinin parlaq strategiya və taktikası, nümayiş etdirdiyi yüksək peşəkarlıq dünyanın tanınmış ekspertləri tərəfindən 21-ci əsr müharibəsinin nümunəsi kimi dəyərləndirilir. Prezident İlham Əliyev tərəfindən işlənmiş milli inkişaf və təhlükəsizlik strategiyasına görə, yüksək hərbi hazırlıqla paralel diplomatiya və informasiya cəbhə-

lərində də uğurlu fəaliyyət qələbənin vacib amili olmuşdur.

Azərbaycan Respublikasının hərbi təhlükəsizlik sahəsində istifadə etdiyi innovativ strategiya və taktika Prezident İlham Əliyevin dövlət quruculuğunda və dövlət idarəçiliyində dünyada ilk dəfə kompleks şəkildə tətbiq etdiyi yeni texnologiyaların bir istiqaməti və məntiqi davamıdır. Sinergetik, komplementar və kompensasion texnologiyalar kompleksinin iqtisadiyyat, sosial, diplomatiya, informasiya təminatı və digər sahələrdə tətbiqi Azərbaycanı bir çox istiqamətlərdə dünya liderinə çevirmişdir. Azərbaycanın bir çox istiqamətlərdə dünya lideri olması əksər beynəlxalq qurumların, o cümlədən BMT, Dünya Bankı, Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankı, Davos Dünya İqtisadi Forumunun sənədlərində də öz əksini tapmışdır. 44 gündə hərbi sahəsində nümayiş etdirilən yeni və olduqca yüksək nəticələr ölkənin hərtərəfli innovativ inkişafının bəhrəsidir. Bu prosesin əsası Ümummilli Lider Heydər Əliyev tərəfindən qoyulmuş və Prezident İlham Əliyev tərəfindən yaradıcılıqla inkişaf etdirilmişdir.

Azərbaycan Respublikasının innovativ inkişafı, bu inkişafın mərkəzində insanın, onun bilik və bacarıqlarının dayanması strategiyasının işlənilməsi və həyata keçirilməsi siyasəti 2003-cü ildən sonra xüsusilə sürətlənmişdir. 2003-cü ildə 175 ölkədən 11 000-dən çox nümayəndənin iştirakı ilə baş tutan və informasiya cəmiyyətinin inkişafına həsr edilmiş Dünya Sammitindəki

çıxışında Prezident İlham Əliyev "qara qızılın insan kapitalına çevrilməsi" strategiyasını irəli sürdü. Bu strategiyanın başlıca məqsədi neftdən əldə edilən gəlirlərin insanların müasir bilik və bacarıqlarının formalaşmasına, insan potensialının inkişafına, bu potensialın iqtisadiyyatda insan kapitalına çevrilməsi idi. Planlaşdırılmış məqsədlərə nail olmaq üçün ölkədə təhsil, sağlamlıq və idman sahələri dinamik şəkildə inkişaf etdirilir, sosial məsələlər yüksək səviyyədə həll olunur, yeni biliklərə əsaslanan və neftdən asılı olmayan iqtisadiyyat formalaşır, müasir tələblərə cavab verən infrastruktur yaranır. Ölkənin proqressivliyi və ənənəvi olaraq multikultural prinsiplərlə idarə edilməsi bir nümunə kimi qlobal və beynəlxalq toplantıların gündəliyinə daxil edilir. Dövlət idarəçiliyində sinergetik texnologiyalara aid olan insan inkişafına dair fəaliyyətin həyata keçirilməsində, ümumiyyətlə, ölkənin dünyada imicinin formalaşdırılmasında ölkənin Birinci vitse-prezidenti, Heydər Əliyev Fondunun prezidenti Mehriban xanım Əliyevanın əvəzsiz xidmətləri vardır. Bu xidmətlər sırasında Mehriban xanım Əliyevanın təşəbbüsü ilə UNESCO-nun qeyri-maddi mədəni irs siyahısına Azərbaycandan nümunələrin daxil edilməsini xüsusi qeyd etmək lazımdır. Minilliklərlə məlum olan Azərbaycan muğamı, Azərbaycan aşıq sənəti, Qarabağ atları ilə oynanılan Çovqan atüstü oyunu və bir sıra digər milli qeyri-maddi mədəni irs nümunələrinin UNESCO-nun siyahısına daxil edilməsi 2003-cü ildən başlanılmış və Mehriban xanım Əliyevanın ardıcıl səyləri nəticəsində baş tutmuşdur. Ümumiyyətlə, UNESCO, İSESCO, digər

beynəlxalq humanitar, elmi, təhsil, dini, mədəni təşkilatlarla fəal əməkdaşlıq Azərbaycan Respublikasının dövlət inkişafı kursunun yüksək humanitar standartlara cavab verdiyini bütün dünyaya nümayiş etdirib.

Parlaq hərbi-diplomatik qələbənin qazanılmasında informasiya sahəsində həyata keçirilmiş fəaliyyət də çox əhəmiyyətlidir. Hərbi əməliyyatlar zamanı ölkə Prezidenti, Ali Baş Komandan İlham Əliyev dünyanın aparıcı televiziya kanallarına və qəzetlərinə ingilis, rus, türk və Azərbaycan dillərində 30-dan çox müsahibə vermişdir. İnnovativ dövlət idarəçiliyinin vacib tərkib hissəsi olan bu müsahibələr yüksək intellekt və diplomatiya məharətinin nümunəsi kimi hələ uzun illər tədqiq ediləcək. Bunların arasında Prezident İlham Əliyevin ABŞ-nin "Foks Nyus" televiziyasına müsahibəsi xüsusi qeyd olunmalıdır. Açıq-aşkar qərəzli sualların cavabında Prezident İlham Əliyev ölkənin qısa müddətdə uğurlu inkişafına aid statistik məlumatları sadalayır və müxbirə "öz ölkəniz ilə müqayisə edin" təklifini verirdi. Belə inadlı təklif beynəlxalq təşkilatların rəsmi hesabatlarına görə Azərbaycanın əksər mühüm iqtisadi və sosial göstəricilərinin ABŞ və bir sıra digər inkişaf etmiş ölkələrdəkindən daha yüksək olmasından qaynaqlanırdı. Bu fakt dünyanın 21-ci əsr üçün əsas prioriteti olan davamlı inklüziv inkişafa da aiddir. Inklüziv inkişaf tərəqqinin elə bir yoludur ki, bu zaman ölkə hərtərəfli inkişaf edir və prosesin müsbət nəticələrini bütün vətəndaşlar hiss edir. Dünya ölkələrində inklüziv inkişafın səviyyəsi beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən xüsusi indeks ilə dəyərləndirilir. Şəkil 1-

də Azərbaycan Respublikası və bir sıra inkişaf etmiş ölkələrin inklüziv inkişaf indeksi barədə məlumatlar təqdim edilmişdir. Şəkil Davos Dünya İqtisadi Forumu və Dünya Bankının hesabatları əsasında tərtib edilmişdir.

Ölkələrin inklüziv inkişaf indeksi 12 iqtisadi, sosial, demografik, ekoloji göstəricilər əsasında hesablanır. Göstəricilər arasında əhalinin gəlirləri, bu gəlirlərin cəmiyyətdə ədalətli bölünməsi, işsizliyin səviyyəsi, ölkənin xarici borcunun həcmi, əhalinin demografik strukturu, iqlim dəyişikliklərinə təsirin səviyyəsi və s. yer almışdır. Şəkildən görüldüyü kimi, beynəlxalq təşkilatların dəyərləndirmələrinə görə, Azərbaycanın inklüziv inkişaf göstəriciləri bir sıra inkişaf etmiş "böyük yeddilik" (G7), Avropa İttifaqına daxil olan ölkələrdən daha yüksəkdir. Nisbətən az vəsaitin istifadəsi ilə daha yüksək nailiyyətlərin əldə edilməsi intellektə əsaslanır, yalnız yüksəksəviyyəli idarəetmə texnologiyalarının tətbiqi şəraitində mümkündür. Prezident İlham Əliyevin dövlət idarəçiliyində tətbiq etdiyi yeni kompleks texnologiyalar həm sülh, həm də hərbi şəraitdə öz yüksək səmərəliliyini parlaq şəkildə nümayiş etdirdi. Bu nəticə Azərbaycan Respublikasının davamlı inklüziv inkişafda əldə edilən nailiyyətlərinin G7 ölkələri ilə müqayisəsindən də aydın olur.

Azərbaycan Respublikasında Prezident İlham Əliyevin nəzəri baxımdan əsaslandırılmış və praktiki olaraq dünyada ilk dəfə dövlət idarəçiliyində tətbiq etdiyi texnologiyalar yüksək səmərəsi ilə fərqlənir. Azərbaycanın hərbi sahədə işlətdiyi innovativ texnologiyalar kimi, iqtisadi və sosial sahədə

də tətbiq olunan texnologiyalar yenidir, ilk dəfə Prezident İlham Əliyev tərəfindən işlənilib praktikada istifadə edilmişdir. Heç şübhə yoxdur ki, bu texnologiyalar da dünyada geniş öyrəniləcək və istifadə ediləcəkdir! Bu qənaətin düzgünlüyü misallarla təsdiqini tapıb. 2019-cu ildə Davos Dünya İqtisadi Forumunun təsisçisi və əvəzsiz prezidenti, professor Klaus Şvab xüsusi hesabat dərc etmişdir. Hesabatda dünyanın 146 ölkəsinin iqtisadi imkanları və bu imkanlardan sosial sahənin inkişafı üçün nə dərəcədə istifadə edilməsi təhlil edilmişdir. Professor Klaus Şvab 7 ölkə - ABŞ, Almaniya, Danimarka, Braziliya, Cənubi Afrika, Vyetnam və Azərbaycanın göstəricilərinə xüsusi diqqət ayırmışdır. Hesabatda təqdim olunmuş təhlildən aydın olur ki, Azərbaycan Respublikası uğurlu sosial siyasət həyata keçirən və bu məqsədlə iqtisadi imkanlarından dünyada ən səmərəli istifadə edən ölkədir.

Vətən müharibəsi bitəndən sonra ölkə və regionun inkişafında yeni mərhələ başlayır. Ölkə Prezidenti cənab İlham Əliyev xalqa müraciətində yeni mərhələnin azad edilmiş ərazilərin bərpası və inkişafı ilə əlaqədar olacağını qeyd etdi. Azərbaycan Respublikasında dövlət idarəçiliyində tətbiq edilən innovativ texnologiyaların bu mərhələnin də uğurunu təmin edəcəyi şübhəsizdir.

Urxan ƏLƏKBƏROV,
Azərbaycan Respublikası Prezidenti
yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının rektoru, akademik.

<https://www.azerbaijan-news.az>

ГЕЙДАР АЛИЕВ ВСЕГДА БУДЕТ ЖИТЬ В СЕРДЦАХ ЛЮДЕЙ

Ариф Джамиль оглу Гулиев,
доктор юридических наук, профес-
сор, Заслуженный работник образо-
вания Украины.

Е-маил: arifguliyev@ukr.net

<http://ru.strategiya.az/news.php?id=286616>

<http://ru.yerveinsan.az/news.php?id=8023>

Семнадцать лет тому назад – 12 декабря 2003 г. ушел из жизни общенациональный лидер азербайджанского народа Гейдар Алиев. Его жизненный путь – это путь развития Азербайджана. В истории есть такие личности, жизнь и деятельность которых определяет судьбу целого народа. Таким был Гейдар Алиев.

Жизнь, великому служению Родине

Вот уже около семнадцать лет прошло с тех пор, как Гейдар Алиев завоевал навеки сердца азербайджанцев. Гейдар Алиев был великим человеком, исторической личностью, такие люди появляются, возможно, раз в столетие и приходят в самое тяжелое время, именно тогда, когда в них особенно нуждаются. Народ не забывает своих лидеров и героев, чья жизнь была посвящена великому служению родине, стране, народу. В свои жизни Гейдар Алиев осуществлял деятельность руководителя государства, с его именем было связано решение практически всех проблем, реализация судьбоносных для страны идей. Он стал для своей страны той светлой личностью, лидером, который указал правильный путь в сложный период, спас народ от ошибок и трагедий.

Гейдар Алиев, признанный при жизни общенациональным лидером азербайджанского народа, и после своего физического ухода не утратил народного признания и любви. Он стал для каждого азербайджанца идеалом не только, как талантливый руководитель страны, но и как глубоко гармоничная, цельная, все-сторонне развитая личность. Покорение этим гением вершины общенационального лидерства стало возможным благодаря его способности играть решающую роль в самые тяжелые и сложные моменты в судьбе страны и народа, без промедления претворять в жизнь спасительную миссию, направляя государство и нацию по верному пути. Но помимо этого, Гейдар Алиев был от природы неутомимым человеком, его работа над собой продолжалась всю жизнь (с 10 мая 1923 г. по 12 декабря 2003 г.), данные от Бога таланты развивались в стремлении познавать новое, быть всегда впереди времени.

Находясь у власти, Гейдар Алиев сыграл судьбоносную роль в жизни своего народа. Это были самые яркие и содержательные страницы в летописи Азербайджана, который сегодня изменился до неузнаваемости. Города и села республики подверглись переустройству, материальное положение населения значительно улучшилось, во всех областях жизнедеятельности общества, в том числе в сфере об-

разования, науки и культуры произошли преобразования. За короткий отрезок времени страна прошла путь развития, равный веку.

Гейдар Алиев оправдал высокое доверие и надежды народа

Можно много говорить об успехах, достигнутых Азербайджаном в годы руководства Гейдара Алиева, однако важен здесь другой момент. Если мы посмотрим на сегодняшний Азербайджан, то со смелостью можем заявить, что Гейдар Алиев был человеком, который видел свою страну на 20-30 лет вперед.

Большое стратегическое значение имели, заложенные ним в то время проекты экономического и социального развития страны. Гейдар Алиев эффективно использовал принципы советского управления и старался обеспечить развитие Азербайджана, находившегося в составе союзной державы. Это заложило мощную основу его дальнейшего успешного развития, уже в качестве независимого государства. Великий лидер сыграл такую огромную роль в жизни своего народа и страны, которая не забудется веками.

В начале 90-х годов, после развала Советского Союза, Азербайджан находился на грани распада и гражданской войны. Агрессия Армении против азербайджанского народа приобрела широкий масштаб. Кризис в экономике, политике и других сферах стал серьезным испытанием. В такое трудное время из-за неопытности и отсутствия профессионализма находившегося тогда у власти руководства страна оказалась в неуправ-

ляемой ситуации. Этот период был для Азербайджана решающим: или он станет независимым государством, или же расколется и будет уничтожен в результате внутренних раздоров и подрывной деятельности сепаратистских сил. Перед Азербайджаном стоял выбор: «быть или не быть», но в этот критический момент азербайджанский народ, даже Президент А.Эльчибей продемонстрировал свою мудрость, призвав на помощь выдающегося политического деятеля той эпохи Гейдара Алиева. В июне 1993 года Гейдар Алиев был избран председателем Парламента Азербайджана, а в то же время стал осуществлять полномочия Президента Азербайджанской Республики. В октябре того же года азербайджанский народ избрал его своим Президентом. И он обещал и подтвердил каждым своим шагом сказанные им 10 октября 1993 года на церемонии инаугурации слова: «Азербайджанский народ переживает самый сложный, трагический период своей истории. Я глубоко осознаю степень ответственности, которая возложена на меня в это сложное время, и хочу заверить, что всей своей деятельностью, всей своей жизнью постараюсь оправдать высокое доверие, надежды народа».

Азербайджанский путь развития

Титаническая деятельность Гейдара Алиева по наведению порядка в стране шла параллельно с развитием нефтяной стратегии. Неоценимы заслуги Гейдара Алиева в выработке стратегии стабильного экономического развития страны, социальной сплоченности, национального

единства. Благодаря общенациональному лидеру у Азербайджана появился свой путь формирования государства, который вошел в мировую политическую науку как «азербайджанский путь» развития.

С именем Гейдара Алиева связано мощное экономическое и культурное развитие Азербайджана. В годы, когда Республика, обретя государственную независимость, переживала свои самые нелегкие времена, он сумел не только вывести страну из хаоса, но и сделать ее процветающим государством. Гейдар Алиев в очень короткие сроки вывел Азербайджан на путь развития и процветания. Под его руководством в 1994 году правительство страны заключило Контракт века с крупнейшими мировыми нефтегазовыми корпорациями на разработку нефтяных месторождений в Азербайджане. А участие в этом контракте самых передовых компаний ведущих государств мира повысило значимость и авторитет нашей страны в регионе. Это соглашение сыграло исключительную роль в привлечении инвестиций и развитии промышленности страны, а также оздоровлении ее экономики.

Дипломатия – не поле битвы

Нефтяные контракты и установление внутри страны стабильности и спокойствия, проведение экономических реформ и подъем культуры, наконец, в мае 1994 года он добился прекращения огня войне с Арменией в зоне нагорно-карабахского конфликта и первые успехи азербайджанской дипломатии по урегулированию конфликта. Все это результат величия слова и дела Гейдара Алиева. Общенациональ-

ный лидер стремился к мирному и справедливому урегулированию армяно-азербайджанского нагорно-карабахского конфликта. «Дипломатия – не поле битвы, – говорил он, – здесь нужно проявлять не агрессивность, а доброжелательность и доверие к оппоненту, не отдаваться стихии страстей, а проявлять мудрость и терпение, не быть инструментом в руках политиков, а проявлять волю и стойкость в проведении самостоятельного политического курса». Такие подходы азербайджанского лидера к проблеме и сегодня стоят как первоочередной задачи на повестке дня азербайджанской дипломатии – выработать наиболее оптимальную модель развития процессов по урегулированию конфликта и, в конечном счете, приблизить перспективы мира во всех горячих точках Южного Кавказа.

Свою политическую и дипломатическую деятельность Гейдар Алиев посвятил тому, что изменил общепринятые суждения об Азербайджане. Следует отметить заслугу Гейдара Алиева в реализации проекта «Восток–Запад». В 1998 году по его инициативе состоялся международный форум «Восстановление Шелкового пути» с участием лидеров восьми стран и делегаций более тридцати государств. Этот сыграло важную роль в упрочении международного имиджа Азербайджана, в интенсификации его сотрудничества с западными и восточными странами.

Государство, имеющее сильную экономику, может все!

Благодаря дальновидности общенационального лидера, в Республике были

заложены основы новых экономических отношений, создан частный сектор, привлечены большие иностранные инвестиции, для предпринимателей созданы широкие возможности, местным и иностранным предпринимателям предоставлены фабрики и заводы, оставшиеся с советского времени, для производства товаров, способных выйти на мировой рынок. Тем самым не только были созданы новые промышленные сферы, но и открыты новые рабочие места. «Государство, имеющее сильную экономику, может все», – таким принципом руководствовался Гейдар Алиев. Более трети века государственного строительства, экономического возрождения, политического сознания, политической жизни в современном Азербайджане тесно связаны с именем Гейдара Алиева.

Придя к власти, как Президент Республики, Гейдар Алиев не только добился внутривластной стабильности в Азербайджане, но и заложил основы экономической независимости страны. Была разработана антикризисная программа для восстановления производства, улучшения финансовой ситуации, привлечения инвестиций.

Нет более трудной дороги, чем дорога независимости. Гейдар Алиев построил независимый Азербайджан

Во всех сферах своей деятельности Гейдар Алиев опирался на принципы обеспечения защиты и укрепления государственной независимости

Азербайджанской Республики. С самого начала прихода к власти и до конца своей деятельности он титанически трудился над построением сильного, неза-

висимого, правового государства. «Нет более трудной дороги, чем дорога независимости», – понимал великий лидер и все же уверенно вел свой народ по этому пути, развивая социальную, экономическую, культурную и идеологическую сферы общества, одновременно решая внешнеполитические проблемы и проблемы национальной безопасности страны. В 1999 году Совет директоров Кембриджского международного биографического центра за проведение миролюбивой политики и большой вклад в развитие демократии присвоил Гейдару Алиеву звание «Выдающийся деятель XX века».

Есть известная притча, в которой говорится, что мужчина в своей жизни должен сделать три вещи: построить дом, посадить дерево, вырастить сына. Только тогда можно считать его жизнь состоявшейся. Гейдар Алиев построил страну – независимый Азербайджан, превратил ее в цветущий сад, воспитал достойного приемника, который продолжил путь страны к прогрессу и счастью, политического курса.

Благодаря Гейдару Алиеву, искренне любившего национальную культуру и высоко ценившего мировое культурное наследие, и его последователю нынешнему Президенту Ильхаму Алиеву сегодня Баку стал действующей широкой площадкой межкультурного и межцивилизационного диалога. Азербайджан всегда был страной, где уживались разные религии, культуры и цивилизации. Он был не только географическим, но и культурным мостом между Востоком и Западом. Одним из самых больших достояний и наследий великого общенационального лидера является и

то, что сегодня в Азербайджане живут в условиях мира и спокойствия представители разных религий и культур. В кратчайшие сроки, удалось показать себя как надежного международного партнера, страну, проводящую независимую внешнюю политику, вносящую вклад в региональное развитие, безопасность, стабильность и мультикультурализм.

Азербайджан превратился в авторитетного члена международного сообщества, показал себя как надежный международный партнер, стал гарантом европейской энергетической безопасности и первым представителем от стран Южного Кавказа и средней Азии – непостоянным членом Совета безопасности ООН, инициатором межкультурного диалога разных культур. Он является членом ООН, ОБСЕ, Организации исламского сотрудничества, Совета Европы, Движения неприсоединения, ГУАМ и ряда других международных структур.

Опыт истории многих народов богат яркими примерами того, как в критический временной отрезок национальной истории именно благодаря личности меняется обстановка в стране, консолидируются общество и лучшие его представители для достижения жизненно важных целей. В новейшей истории азербайджанского народа такой личностью был общенациональный лидер Гейдар Алиев — человек, поистине ставший спасителем нации и государственности, личность, своим видением, опытом и делами поднявшаяся над всей системой ценностей и политических ориентиров, существовавших доселе. Он сказал: «государственного строи-

тельство очень важно, что не наказывать виновного и наказывать невиновного».

В результате предпринятых Гейдаром Алиевым шагов на пути к построению независимого и стабильного государства была сформирована Национальная армия, способная стоять на страже национальных интересов Азербайджана, лидер сделал все возможное, чтобы сохранить независимость Азербайджана.

Это поспособствовало не только дальнейшему развитию Азербайджана в сфере экономики, но и позволило осуществлять успешные мероприятия для обеспечения его независимости. Настоящая независимость – это полное обладание своими богатствами. Таким образом, Азербайджан впервые выступил в качестве обладателя своих ресурсов. Азербайджан присоединился к крупным региональным проектам, к системе энергетической безопасности Европы и мира в целом. Все эти мероприятия, осуществленные Гейдаром Алиевым, подготовили благодатную почву для принятия в 1995 году новой Конституции Азербайджанской Республики. Оглядываясь в прошлое, мы можем с уверенностью сказать, что принятие первой национальной Конституции независимого Азербайджанского государства является заслугой великого лидера Гейдара Алиева. Благодаря его дальновидной политике Азербайджан приобрел свою независимость, которая создавалась на традициях государственности и на личном политическом опыте лидера. Созданная Гейдаром Алиевым новая Конституция стала основным законом, обеспечивающим стабильное развитие Азербайджана на протяжении последующих лет.

Идея азербайджанства — есть залогом сохранения национальной самобытности народа

Разработанная общенациональным лидером идея азербайджанства — это новые парадигмы развития общественного сознания азербайджанского народа. Завещанная общенациональным лидером идея азербайджанства стала идеей всех этнических групп, проживающих в Азербайджане и считающих его своей общей Родиной.

После обретения Азербайджаном государственной независимости Гейдар Алиев основал для азербайджанцев, живущих как в Азербайджане, так и во всем мире, идею азербайджанства. Идея азербайджанства выражается в сохранении национальной самобытности азербайджанского народа, в защите страны от попыток ослабить ее духовно и физически, в укреплении и развитии Азербайджана как унитарного, правового и демократического государства. Азербайджанская национальная идея, как сильнее «оружие», прошла долгий путь деления приоритетов, в ходе которого на начальном этапе появилась религиозная составляющая, в дальнейшем постепенно трансформировавшаяся в культурно-историческую парадигму национального самопознания. Философская наука давно признала, что национальная идея играет важную роль в жизни общества, в политической практике, укрепит и уделит внимание азербайджанской диаспоре за пределами страны. Поэтому каждая нация должна обрести свою национальную идею, иначе ее существование никак не оправдано. В многонациональном

государстве национальная идея, чтобы сохранить территориальную целостность, должна учесть интересы всего населения страны, независимо от языкового, этнического и конфессионального различия.

Гейдар Алиев считал, что ни одно средство не объединяет народы так, как язык, национально-духовные традиции и ценности. Он хотел, чтобы азербайджанцы, живущие в зарубежных странах, были солидарны, поддерживали друг друга, помогали друг другу, глубоко переживали друг за друга и чтобы вместе соблюдали свои национальные обычаи и традиции, отмечали национальные праздники. «Азербайджанство, — по мнению Гейдара Алиева, — означает сохранение своей национальной принадлежности, сохранение национально-духовных ценностей и вместе с тем обогащение их синтезом, интеграцией с общечеловеческими ценностями, а также обеспечение развития каждого человека».

Самое мощное алиевское оружие — умение разговаривать с народом

За долгие годы, отделяющие нас от эпохи Гейдара Алиева, было много сказано о его глубоком интеллекте, феноменальной памяти, волевых качествах, но самым мощным алиевским оружием было умение разговаривать с народом так, что каждый гражданин воспринимал сказанное как обращение лично к нему. Тонкий психолог и дипломат, он умел улавливать мельчайшие нюансы настроения собеседника. В центре особого внимания Гейдара Алиева находился азербайджанский язык. Он был твердо убежден в том, что только «родным

языком создается каждый народ». Гейдар Алиев добился предоставления азербайджанскому языку статуса государственного языка, что было законодательно закреплено в Конституции 1978 года. В то время такой шаг равнялся героизму. В 2007 году (посмертно) он был удостоен премии тюркского языка имени Ататюрка.

Им всегда руководила безмерная любовь к Родине, к своему народу, стремление видеть его счастливым, живущим в мире и согласии, а также человечность и справедливость. Нет такой сферы, которой бы не коснулись преобразования, начатые Гейдаром Алиевым. Всегда был уверен в том, что «в жизни каждый сам выбирает славу или бесславию, личное благополучие или общественный долг, корыстолюбие или совестливость». Свой выбор он тоже сделал. Являясь безоговорочным лидером народа, он еще при жизни стал живой легендой, завоевав всеобщую любовь и признательность.

Гейдар Алиев и Украина

В свою бытность в высшем руководстве советского правительства Гейдар Алиев сделал очень многое и для Украины. Приведу несколько фактов. В конце 80-х годов в бывшем Советском Союзе возник очередной «великий проект» о соединении Дуная с Днестром. Но это было чревато крупной экологической катастрофой не только для Украины, но и всей Европы. Тогдашний премьер-министр Украины В. Фокин, не найдя поддержки в Москве, обратился за помощью прямо к Гейдару Алиеву, который сумел убедить авторов отказаться от этого проекта. Кроме того,

экс-вице премьер министра М.А.Орлик обратился за помощью прямо к Гейдару Алиеву в связи благоустройствами культурных заведений Украины, именно благодаря его заботе Киевская Национальная филармония сегодня так отлично выглядит — он вовремя изыскал необходимые средства на ее реставрацию. Завод «Оболонь» тоже был построен и сдан в эксплуатацию при его содействии. По его же инициативе была построена фабрика детского питания. Гейдар Алиев оказал свою помощь также в строительстве киевского метрополитена.

В Украине всегда с глубоким почтением относились к нему как к выдающемуся государственному деятелю. Его заслуги отмечены высшей наградой украинского государства – орденом Ярослава Мудрого. Гейдар Алиев удостоен звания Почетного гражданина города Киева, Почетного доктора Национальной Академии государственного управления при Президенте Украины. Его именем назван парк в Киеве возле Посольства Азербайджанской Республики в Украине. Даже в Баку в Украинском кругу установлен памятник Гейдару Алиеву.

Во время открытия первого в мире памятника Гейдару Алиеву в Киеве 4 июня 2004 г. Президент Украины Леонид Кучма сказал: «Наши азербайджанские гости, несомненно, знают, что Гейдар переводится с древнетюркского как всадник, скачущий впереди.

Это гордое имя полностью отвечает духу, энергичности и целеустремленности незабываемого Гейдара Алиевича Алиева. В его характере, его стиле работы органично сочетались основательность и праг-

матичность – с одной стороны, и нетерпимость ко всему отжившему и рутинному – с другой. Он был политиком-реалистом.

Жизнь Гейдара Алиевича стала символом беззаветного служения своему народу. Весь свой талант организатора и дар дипломата он направлял на то, чтобы независимый Азербайджан достиг новых, невиданных в своем развитии высот.

Благодаря его последовательной, взвешенной внешней и внутренней политике были остановлены боевые действия в Нагорном Карабахе, а к решению конфликта привлечено международное сообщество.

Убежден, что памятник ему в украинской столице станет ярким символом искренней дружбы наших стран, братских чувств украинцев к азербайджанскому народу».

Замечу не без гордости, что доводилось и мне много раз лично встречаться с этим великим человеком, и даже несколько раз выступать перед ним. Его, тогдашнего руководителя страны, отличали доступность и открытость для общения и в целом доброжелательное отношение к людям. Именно Гейдар Алиев утвердил мою кандидатуру и дал добро на учебу в Бакинской партшколе. После встречи с ним в Ялте, когда как активный член диаспоры, журналист «Халг газети» и слушатель Национальной Академии государственного управления при Президенте Украины подарил ему украинские журналы со своими статьями (Політика і культура. - 2000. - № 32(67). «Батько нації, або Чому мудрий азербайджанский народ звернувся з проханням до Гейдара Алієва взяти на себе відповідальність за

порятунок республики» и «Президент» (№ 6. 2001 г.). «Штрихи до портрета Гейдара Алієва» (на украинском языке), он рекомендовал мою кандидатуру на должность дипломата тогдашнего Министра иностранных дел. Поэтому я считаю себя его учеником.

Особую роль в формировании отношений дружбы, взаимного уважения и поддержки между Украиной и Азербайджаном сыграло то, что Гейдар Алиевич лично уделял неустанное внимание развитию стратегического партнерства между нашими странами, всегда был верным другом Украины.

Огромная заслуга Гейдара Алиевича в том, что Украина и Азербайджанская Республика есть и всегда будут надежными партнерами и верными друзьями, этому подтвердил во время последних событий Азербайджане.

Украинская дипломатия, как мне известно, работающая на благо народа и государственности, должна сделать необходимые шаги к урегулированию возникших конфликтов. Например, есть факты, что дружба между Гейдаром Алиевым и Леонидом Кучмой стала полезной для Азербайджана. Мне об этом 2003 г. рассказал доктор технических наук, экс министр обороны Валерий Шмаров. Если бы такой моральной поддержки не было в свое время, то, возможно, Азербайджан распался бы... А это означало одно: войну, оккупированные территории, посягательство соседей на суверенитет Азербайджана. И здесь дружба между лидерами двух стран сыграла большую роль, несмотря на то, что во время визита Леонида Кучмы в Баку была предпринята попытка

террористической атаки: агрессоры пытались взорвать мост во время проезда двух президентов. Но опыт Президента Гейдара Алиева смог предотвратить этого. Моральная поддержка украинского Президента помогла Гейдару Алиеву начать диалог с «врагами» и их покровителями, не развалить государство, остановить военные действия...

Когда с востока закрыли нефтяную трубу для Украины, Азербайджан возвратил свой моральный долг, как по этому поводу писал экс-премьер министр Украины Анатолий Кинах, что «Азербайджан не оставил в беде и должным образом помог дружественному государству Украины». Подобных примеров можно привести массу...

Политик подчеркнул, что и нынешний глава Азербайджана Ильхам Алиев сделал все возможное для укрепления азербайджано-украинских отношений. «...Благодаря Гейдару Алиевичу и Ильхаму Гейдаровичу Азербайджану удалось избежать негативных процессов, которые происходили в регионе. Им удалось консолидировать народ для укрепления государства.

Все мы помним, в каком сложном положении была республика в первые годы независимости, но теперь Азербайджан просто не узнать. Ваша страна прошла трудный путь своего развития, и сейчас самое главное – сохранить ту стабильность, которой добилась страна. На примере Украины и других стран можно видеть, как трудно после разного рода потрясений удержать стабильность. Считаю, что вам повезло с руководством».

Ведь очень сложно управлять страной,

в которой идут боевые действия и ярко выражено гражданское противостояние.

В свое время в Азербайджане Гейдар Алиев, придя к власти, первым делом решил внутренние проблемы страны по обеспечению мира и безопасности ее граждан. В Украине накопилось много подобных проблем.

Надеемся, в ближайшем будущем мы увидим стабильную и мирную, во всех отраслях активно развивающуюся страну — Украину. Хочется, чтобы в лице лидера народа восторжествовала украинская мудрость... Проверено опытом – нужно быть справедливым как в мыслях — так и быть справедливым в действиях, помогать на деле, поддерживать друг друга в трудную минуту.

Память о Гейдаре Алиеве не гаснет в сердцах азербайджанцев, проживающих как в стране, так и за ее пределами. Именно он сплотил азербайджанский народ, высоко поднял планку идеалов и нравственности, что в свою очередь сделало его образ народным идеалом на все времена. Гейдар Алиев всегда боролся за сохранение национальных нравственных и культурных ценностей, и вместе с тем делал все возможное для их обогащения через интеграцию с общечеловеческими ценностями.

В Украине, далеко от родного края, значение азербайджанской диаспоры очень велико. Поэтому хотел бы выразить свою глубокую признательность всем землякам — украинским азербайджанцам, которые с большой верой, надеждой и любовью представляют азербайджанский народ. Можно гордиться тем, что в начале XXI века, благодаря постоянному, личному

вниманию общенационального лидера азербайджанского народа Гейдара Алиева, у нас была очень толерантная диаспора...

В основе нашей тесной сплоченности вокруг национального единства и идеологии азербайджанства также стоят многочисленные факторы, который, об этом III и IV съезде азербайджанцев мира, говорил Президента Азербайджана Ильхам Алиев: «...и в каждом выступлении специально касаюсь вопроса о том, что должны оказывать помощь диаспорским организациям. Между диаспорскими организациями и посольствами должны быть прочные связи, и эти связи необходимо укреплять. Потому что, хочу повторить, мы служим одной цели, все мы хотим, чтобы Азербайджан стал еще сильнее. Все мы хотим, чтобы азербайджанцы за рубежом жили спокойно, занимали высокие позиции в странах пребывания и достойно представляли Азербайджан».

Фонд Гейдара Алиева выполняет его заветы

Из идеи азербайджанства исходит и деятельность Фонда Гейдара Алиева, который с момента создания осуществляет огромную работу, направленную на пропаганду и развитие духовного достояния и национальной культуры народа. Многогранная деятельность президента Фонда Гейдара Алиева, посла доброй воли ЮНЕСКО и ИСЕСКО, Первого вице-президента Азербайджана Мехрибан ханум Алиевой направлена на распространение в обществе, утверждение в общественном сознании национально-духовных идеалов спасения человечества.

Проекты Фонда охватывают как Заветы Гейдара Алиева такие направления: развитие науки, образования, культуры, здравоохранения, спорта, формирование молодого поколения, доведение до мировой общественности истины об Азербайджане. Необходимо отметить, что первой и основной причиной создания Фонда Гейдара Алиева было желание азербайджанского народа выразить любовь и глубокое почтение памяти своего великого сына и общенационального лидера Гейдара Алиева, который по крупинкам собирал и сохранял культурное достояние своего народа. Искусство, литература, музыка, исторические и архитектурные памятники Азербайджана на протяжении веков были символами гуманизма, красоты и духовных ценностей, и они - вечны, как вечны в памяти людей имена тех, кто являлся носителем и хранителем этих ценностей. Для азербайджанцев таким человеком был Гейдар Алиев. Он сыграл огромнейшую роль в формировании идеологии азербайджанства и диаспорской движения, привил азербайджанскому народу гордость за свою нацию, культуру и искусство. «Народ, обладающий высокой культурой, всегда будет идти вперед, будет жить и развиваться», – в этом был уверен Гейдар Алиев.

Международные культурные связи, взаимная культурная интеграция являются одними из основных приоритетов межгосударственной политики Азербайджана. Сегодня Азербайджан демонстрирует собственную модель развития, понимая демократию не как самоцель, а как процесс исторического развития, который каждый народ проходит в преломлении истори-

ческого опыта и традиций. Демократизация азербайджанского общества это нескончаемый процесс, который реализуется при условии соблюдения национальных особенностей, независимого государственного строительства и сохранения национальной идентичности. Азербайджанская Республика, таким образом, становится приоритетным фактором информационного обмена и интеллектуального взаимодействия между странами.

Формирование внешнеполитического курса Азербайджана неразрывно связано с именем великого лидера Гейдара Алиева. Как видно, выбор курса государственности Гейдара Алиева имеет историческое значение. В нем обеспечена тонкая гармония внутренней и внешней политики. Принятие гибких решений в кризисных ситуациях составляет основную суть современного политического управления.

Ильхам Алиев – достойный приемник общенационального лидера

...Обычно, когда говоришь о великом человеке, берешь за основу все сделанное ним в течение жизни. Дела Гейдара Алиева выходят далеко за пределы его жизни, они продолжают и после смерти. В какое бы время и в какой бы должности не находился Гейдар Алиев, он использовал все возможности во имя процветания и в интересах своего народа. Поэтому его дела бессмертны, а его политика не закончилась вчера и не заканчивается сегодня. Нынешний президент Азербайджана Ильхам Алиев – достойный приемник общенационального лидера, который в силах продолжать его сбалансированную, выражающую интересы всех

слоев общества политику, у которого есть испытанная команда и четкая стратегия. Сегодня азербайджанский народ гордится своими достижениями, с каждым днем все более наращивая их, вносит свой вклад в мировую экономику, культуру.

Много ли найдется в политике таких людей, кто бы смог не только так долго удержаться на вершине политического Олимпа, как Гейдар Алиев, но и оставить добрый след в сердцах миллионов людей? Рациональность и мудрость, дальновидность и профессионализм в государственном управлении, решимость и новаторство – несомненно, это те качества, которые помогли Гейдару Алиеву покорить политическую вершину. Однако чтобы покорить человеческие души необходимо гораздо больше. В чем же был его секрет? Наверное, в том, что Гейдар Алиев никогда не прикрывался пустыми лозунгами, не давал невыполнимых обещаний. Он был далек от популизма. Его политика была сложной, но, тем не менее, последовательной и четкой. Она создавала гармонию в сообществе, защищала права и свободу людей, интересы национально-государственной структуры, и наивысшие ценности человека. Среднестатистический азербайджанец видел в Гейдаре Алиеве справедливого, принципиального, неподкупного политика. Этими достоинствами Гейдара Алиева была завоевана душа народа.

Во чтобы то ни стало Азербайджан должен сохранить свою целостность

И только возвращение во власть Гейдара Алиева 15 июня 1993 года открыло новую страницу в армяно-азербайджанской Нагорно-Карабахском конфликте. С

тех пор нагорно-карабахская проблема стала рассматриваться в реальном ее свете: Азербайджан должен сохранить свою целостность и ни на шаг не отступит от этой позиции. То есть в вопросе территориальной целостности Азербайджана не может и не должно быть никаких других решений.

...«Геноцид, неоднократно осуществленный против азербайджанского народа и не получивший в течение длительного времени должной политико-правовой оценки, является одной из таких нераскрытых страниц истории», — было отмечено в указе Президента Азербайджанской Республики Гейдара Алиева еще 26 марта 1998 года.

...В этом смысле упомянутый Указ Гейдара Алиева от 26 марта 1998 года и Распоряжение Ильхама Алиева важен не только с точки зрения восстановления исторической справедливости. Этих документов вскрывает правду о событиях, случившихся много лет назад, обновляет память народа. Это возвращение нашего народа к своим корням, морально-духовным ценностям, любви к родине. И сейчас Азербайджан усиленно проводит работу по восстановлению справедливости, более полно и последовательно.

Общенациональный лидер высказал твердую уверенность в возвращении оккупированных земель в непростой для нашей страны период, когда Азербайджан только обрел независимость и встал на ноги. В то время у нас не было полноценной армии, необходимого оснащения, чтобы силой вернуть захваченные земли. Время, о котором говорил Гейдар Алиев, настало спустя почти 20 лет. Сын обще-

национального лидера - Ильхам Алиев за 17 лет своего президентства создал могучий Азербайджан, сформировал сильную армию, ныне считающуюся одной из пятидесяти самых мощных армий мира. В арсенале нашей армии самое передовое оружие, которому могут позавидовать многие. Именно такая армия, четко выполнив приказ Верховного главнокомандующего, погнала оккупантов с наших земель как собак. Азербайджанский солдат ценой своей жизни положил конец 30-летней оккупации.

Если взглянуть на многочисленные конфликты и войны в мире, можно увидеть, что последнюю точку всегда ставит сильная сторона. Самым свежим примером этому является 44-дневная Отечественная война азербайджанского народа за Карабах. За минувшие 17 лет мы накопили силы, сокрушили врага стальным кулаком. Конец тридцатилетней оккупации, несправедливости был положен за 44 дня. Нашу силу увидел не только враг. Ее увидел весь мир. Безусловно, победитель – Азербайджан будет усиливаться с каждым днем, с каждым годом. Мудрый Президент, Победоносный Верховный главнокомандующий Ильхам Алиев уверенно повело народ от победы к победе.

Выводы: реальность в международно-правовой практике

В солидарностях Азербайджане Народ, Армия, Президент, Международного права возникла новая реальность. Эту реальность создал новый Азербайджан, который изгнали врага – агрессора с наших оккупированных 20 % земель, выполнили 4 ре-

золюции Совета Безопасности ООН, которые на протяжении 27 лет эти резолюции для многих являлись просто клочком бумаги - не только для Армении, но и для других. Азербайджан говорила, что международное право на нашей стороне, что резолюции Совета Безопасности ООН требуют вывода оккупационных сил с наших земель. Однако это не имело результата. Мы сами создали новую реальность в международно-правовой практике и в нашем регионе. Положено конец оккупации.

Ильхам Алиев говорил: «Надеюсь, что мы создали в регионе новый формат безопасности и сотрудничества для настоящего и будущего. Жизнь покажет, в чем будет заключаться данный формат. Во всяком случае, мы сделали все необходимое для создания этого нового формата сотрудничества, изгнали врага с наших земель, и если сегодня вопросы, указанные в Заявлении, подписанном 10 ноября, найдут решение, то в нашем регионе будут созданы новые рамки сотрудничества.

Поэтому наша победа – это историческая Победа. Мы освободили всех районов от врага на поле боя, вынудив врага, и, таким образом, урегулировали нагорно-карабахский конфликт. Теперь нагорно-карабахского конфликта больше нет. Если кто-то считает, что этот конфликт еще продолжается, то он ошибается. Люди, живущие сегодня в Нагорном Карабахе, - граждане Азербайджана. Еще раз хочу сказать, они увидят, что их жизнь в рамках единого Азербайджанского государства будет хорошей. Они избавятся от этой нищеты».

Жизненный путь Гейдара Алиева - пример для каждого азербайджанца

...Заслуги Гейдара Алиева перед Азербайджаном и азербайджанским народом настолько велики, что, сколько бы поколений ни сменилось, благодарные потомки всегда будут говорить о нем как об отце нации, общенациональном лидере, выдающейся личности, великом азербайджанце. Его имя – бессмертно, оно уже стало историей, частью азербайджанского народа. О нем всегда будут вспоминать, снимать фильмы, писать книги, его именем будут называть улицы, школы, площади...

Он всегда будет жить в сердцах людей и в сердцах будущих поколений. Жизнь Гейдара Алиева – это часть жизни, прожитая Азербайджаном, его история. Поэтому необходимо изучать жизненный путь этого замечательного человека, который является примером для каждого азербайджанца. 15 лет назад Гейдар Алиев ушел из жизни на вершине своей политической славы, великим руководителем и мудрым человеком. Однако он навсегда остался с нами в своих идеях и планах на будущее. Мы же с полным основанием гордимся общенациональным лидером Гейдаром Алиевым, поставившим во главе своего курса, прежде всего, цель национального достоинства и самоуважения народа, которые возможны только при полном сплочении нации, ее ответственности и высоком моральном настроении.

...Его миссия была великой спасительной миссией. Его великие дела, созданное им государство, светлые идеи будут жить вечно...

СОЛИДАРНОСТЬ АЗЕРБАЙДЖАНСКОГО НАРОДА, АРМИИ, ПРЕЗИДЕНТА И МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА

выполнено 4 резолюции (822, 853, 874, 884) Совета Безопасности
ООН с 1993 г. - побеждая агрессора освобождено 20 %
оккупированных территорий

Ариф Джамиль оглу Гулиев,
доктор юридических наук, профессор,
профессор кафедры международного
права и сравнительного правоведения
Национального авиационного
университета, Заслуженный работник
образования и Академик Национальной
Академии наук высшего образования
Украины, Глава общественной
организации «Ученый совет азербайджанцев Украины».

Е-маил: arifgulyev@ukr.net

<http://ru.yerveinsan.az/news.php?id=8022>

рратить внимание на последние два столетия в истории возникновения предпосылок, создания и развития нагорно-карабахской автономии, иначе говоря, на весь период с момента присоединения Южного Кавказа к России и до нынешних времен.

О частичной этнической ассимиляции григорианизированного и в значительной степени арменизированного населения горных районов Карабаха и о многих других известных истинах того времени очень много писали информированные и

образованные люди еще в XIX веке. В. Л. Величко утверждал: «Исключение составляли неправильно называемые армянами жители Карабаха... и обарменившиеся лишь три – четыре века тому назад».

Об этом – о частичной целенаправленной арменизации – писали такие ученые, как академик И. А. Ор-

бели, С. Т. Еремян и др.

А Армения, помогая Российской империи закрепиться на Южном Кавказе, пользуясь ее покровительством, желала захватить исконные азербайджанские зем-

Начинается новая эра для Азербайджана. Новая эра созидания, эра развития, эра восстановления наших освобожденных территорий. Азербайджанский народ и в этот период как начали продолжать единство, солидарность, продемонстрирует твердую волю. Вновь объединившись, азербайджанский народ сделает все возможное для восстановления разрушенных городов и сел. Отныне мы будем жить как великий и гордый народ. Азербайджанский Народ, Армия, во главе Президента, Верховного Главнокомандующего сказали свое слово на международной арене, сказали свое слово в регионе и мире добились желаемого, и уверен, что отныне наш народ ждет безопасная и счастливая жизнь.

Аналитика и предистория

Для того чтобы уяснить смысл армяно-азербайджанского нагорно-карабахского конфликта, достаточно об-

ли и построить на них «великую Армению».

В 1721 году, во время похода на Кавказ и завоевания прикаспийских территорий Азербайджана, в том числе и Баку Петр I столкнулся с жестким сопротивлением местного населения и запустил в действие «армянскую карту», т.е. 10 ноября 1724 года издал указ разместить в Баку и Дербенте представителей вероломного армянского населения. Согласно указу, первая группа армянских семей была переселена в регионы Гилан и Мазандаран, а также в Баку, который находился в руках русских...

С начала XIX века десятки тысяч армян переехали из Ирана и Турции в горную часть карабахского региона Азербайджана. Ученый-историк Туркан Гасымова рассказала, что после подписания Туркменчайского соглашения между Россией и Ираном 10 февраля 1828 года начался массовый перевод армян в Азербайджан. Статья 15 Туркменчайского договора предусматривает, что армяне, проживающие в Иране, могут переехать из Араза на север в течение одного года после заключения соглашения.

После победы России в этой войне, как известно, был заключен двумя воюющими державами Туркменчайский договор (1828 г.), по которому разрешалось беспрепятственное переселение армян с территории Ирана на Южный Кавказ, в том числе в Карабах.

Переселение армян в Закавказье, в том числе в Карабах, продолжалось и в последующие годы. «Насколько велико число переселившихся к нам за последние 13 лет армян, видно из сопоставления сле-

дующих цифр: в 1896 г. ...армян, проживающих в Закавказье, около 900 000 человек, а в 1908 г. их было уже 1 300 000 душ обоюбого пола, т. е. за это время (с 1896 по 1908 г.) они увеличились не менее как на 400 000 человек».

Уместно будит вспоминать Американского ученого Джон Хабрса: «заплату миллион доллар если кто -нибудь расскажет мне про столицу и правителя «армении» 14-19 веках!» и он смотрит российский военная карта 1809-1817 годов спрашивает: «А где «армения»?»...

Поощренная этим успехом Армения, в течение всего XX века пыталась захватить территории Грузии и Азербайджана, что продолжается до сих пор. Поражение России в первой мировой войне, чему в значительной степени способствовала часть лидеров большевистской партии во главе с платным агентом Германии А.Парвусом и его «учениками» В. Лениным и Л.Троцким, поставило страны Закавказья в трудное положение.

Массовые погромы в Баку, Шуше, Зангезурском уезде, Карабахе

Во второй половине XIX века геноцид в отношении азербайджанцев принял плановый характер. Вознамерившись создать на территориях Азербайджана, Турции и Грузии "Великую Армению", идеологи этой сумасбродной идеи создают террористические организации "Гпчак" (1887 год, Женева), "Дашнакцутюн" (1890 год, Тифлис), "Союз армянских патриотов" (1805 год, Нью-Йорк). Программные установки этих организаций пестрят указа-

ниями "освободить территории" от азербайджанцев.

В начале 1915 года армянское население северо-восточных провинций Турции начало провокации против Османского государства и осуществило массовую резню и депортацию турок. Турция тоже ответила жесткими действиями. И вместе с армянскими военными отрядами с территории Турции в Иреванскую губернию, Зангезур и Карабах переселилось огромное число армян. Опиравшиеся на русскую армию армяне вначале в Нахчыване и Иреване, а затем в Карабахе и других регионах Азербайджана силой потеснили мирных азербайджанцев.

Затем в соответствии с Эрзурумским соглашением, заключенным между Османским государством и большевистским Закавказским комиссариатом, русские войска оставили свои позиции на Кавказском фронте, и их место заняли армянские вооруженные формирования. Воспользовавшись царившей анархией, армяне развернули террор против азербайджанцев: до марта 1918 года в Иреванской губернии были разграблены и сожжены 199 азербайджанских сел, из 135 тысяч азербайджанцев, проживавших на этих территориях, часть подверглись истреблению, а остальные вынуждены были скрыться в регионах, контролируемых турецкими войсками.

Всем этим руководил Степан Шаумян, назначенный 16 декабря 1917 года Советом народных комиссаров РСФСР чрезвычайным комиссаром по делам Кавказа. Шаумяну были предоставлены чрезвычайные полномочия по проведению политики советизации Кавказа, оказавшегося

под оккупацией русских войск. Сначала изменения, происходившие в ходе мировой войны, как нельзя лучше соответствовали оголтелым планам армянских националистов.

В качестве приманки для привлечения дашнаков на свою сторону большевики также использовали «Декрет о Турецкой Армении» от 29 декабря 1917 года, подписанный В. И. Лениным и И. В. Сталиным. Этот декрет предполагал создание армянской автономии на временно оккупированной русскими войсками турецкой территории. Причем, большевистские вожди предусмотрительно возложили реализацию данного декрета на руководителя бакинских большевиков С. Шаумяна, которому было предписано оказывать всяческое содействие армянским организациям «для проведения в жизнь национальной идеи, которую ждал в течение веков угнетенный армянский народ».

Повод для кровавого конфликта

После заключения Брест-Литовского мирного соглашения (март 1918 года) русская армия покинула Карс, Ардаган и Батуми, данные регионы перешли под турецкую юрисдикцию, и правительство Турции потребовало освободить эти области. Часть русских и армянских войск, вернувшихся из Ирана и Турции, обосновались в Баку, где в то время находилось небольшое число мусульманских военнослужащих-добровольцев. Шаумян, воспользовавшись тем, что мусульманские военнослужащие решили отправить оружие добровольцам в Лянкаран, отдал при-

каз воспрепятствовать отправке оружия и боеприпасов в этот южный город. В завязавшейся перестрелке были убитые и раненые. Это стало поводом для конфликта: Шаумян натравил русских и армян на азербайджанцев, и в Баку произошла резня мусульманского населения.

Люди вспоминают все кровавые события, происходившие в Азербайджане в последние сто лет, и массовые репрессии против азербайджанцев, организованные 30–31 марта 1918 года за правилами, так называемой, Бакинской коммуны совместно с армянскими шовинистами. Тогда они и осуществили, невиданную по сей день, бойню мусульманского населения.

Утром 30 марта армяно-большевистские формирования подвергли город залповому огню с военных кораблей. После артподготовки вооруженные дашнаки врываются в дома азербайджанцев и совершали безжалостные убийства. Резня приняла массовый характер в ночь с 31 марта на 1 апреля. За три дня в Баку было убито 17 тысяч человек... В Губинском уезде бесчинствующие дашнаки уничтожили 162 села, убили более 16 тысяч мирных жителей. Тысячи наших соотечественников простились с жизнью в Лянкаране, Мугани. Полностью разрушены 160 азербайджанских населенных пунктов в Нагорном Карабахе, устроена резня в Шуше. В марте—апреле 1918 года в Баку, Шамахе, Губе, Мугани и Лянкяране было убито 50 тысяч азербайджанцев, свыше 10 тысяч человек оказались изгнанными из родных домов. В Шамахе было разрушено 58 сел, уничтожено 7 тысяч мирных жителей (1653 женщины и 965 детей). Стерты с лица земли 122 села на территории Губы,

150 – в верхней части Карабаха, 115 – в Зангезуре, 211 – в Иреванской губернии, 92 – в Карсской области, невзирая на пол и возраст, убиты десятки тысяч людей.

За 70 лет господства советской идеологии мартовские события преподносились в историографии как "гражданская война", "контрреволюционный мятеж", а на самом деле имел место очередной геноцид нашего народа дашнакско-большевистскими силами. Его организатор Шаумян в телеграмме СНК РСФСР, отправленной 13 апреля 1918 года, писал: "Воспользовавшись нападением на наш пехотный отряд, мы перешли в наступление по всей линии фронта. Сегодня мы располагаем шестьютысячной вооруженной силой. У дашнаков были национальные вооруженные части численностью 3–4 тысячи человек, и они тоже оказались в нашем распоряжении. Именно их участие придало гражданской войне характер межнациональной резни. Но предотвратить ее не удалось. Мы сознательно пошли на этот шаг. Если бы победили азербайджанцы, то Баку был бы объявлен столицей Азербайджана"...

Кровавый след в семье каждого патриота

Чрезвычайной следственной комиссией была проделана огромная работа по регистрации всех случаев насилия в отношении азербайджанцев и обстоятельств их совершения в ходе мартовских событий 1918 года. На основании собранных комиссией материалов против виновников мартовской трагедии были возбуждены десятки уголовных дел.

Воодушевленные успехом, новые руководители Армении попытались усилить старую политику. В 1922 году они представили проект объединения Ахалкалакского и Борчалинского уездов и создания на их основе единой армянской административной единицы, которая в дальнейшем, в перспективе, должна была быть присоединена к Армении. Однако эта попытка в 1923 году закончилась провалом. В том же году в азербайджанском Нагорном Карабахе был создан армянский национальный округ с центром в Ханкенди.

В 30-е годы минувшего столетия Армения продолжала «ползучее» расширение своей территории. В 1929-1930 годах Армении был передан большой кусок азербайджанской территории. Воодушевленные этим, армянские большевики попытались сделать следующий шаг - в северо-западном, грузинском направлении. Первый секретарь ЦК КП Армении А.Ханджян потребовал от Л.П.Берия передать Армении Ахалцихский и Ахалкалакский районы. Ответ был достаточно жесткий и закончился трагически: Л.Берия застрелил первого секретаря ЦК КП Армении в своем кабинете.

Таким образом, при советском режиме армянам удалось получить значительную часть территорий Грузии и Азербайджана.

Армяне сумели реализовать этот план и заняли не только Карабах, но и прилегающие азербайджанские территории... Как видно, осуществлялся ничем не прикрытый геноцид азербайджанцев. Долгие годы азербайджанский народ не знал об этих трагических страницах своей истории. Фальшивые советские идеологиче-

ские установки и фальсифицированная история совершенно в ином свете представляли события тех лет. Кладбище, где покоились жертвы кошмарного геноцида, забетонировали, возвели там памятник Сергею Кирову (инициатор названия города Ханкенди – Степанакерт. авт.), а вокруг разбили парк...

Армяни жили Нагорного Карабахе на протяжении 200 лет, и они знали слово “Карабах” является азербайджанским, а не армянским, и называли пресловутую столицу Нагорного Карабаха? Степанакерт. В честь кого? Русского большевика армянского происхождения Степан Шаумяна, который был главарем преступной банды, совершившей геноцид против азербайджанцев в 1918 году.

Армяно-азербайджанское противостояние оставило кровавый след в истории Азербайджана и даже Турции. История политики геноцида и агрессии армянских националистов против азербайджанского народа насчитывает уже 200 лет.

Без прошлого нет настоящего ...

Еще 22 мая 1919 года А. И. Микоян в своем докладе В.И. Ленину сообщал: «Дашнаки – агенты армянского правительства – добиваются присоединения Карабаха к Армении, но это для населения Карабаха значило бы лишиться исторической жизни в Баку и связаться с Эриванью, с которой никогда и ничем не были связаны. Армянское крестьянство на пятом съезде решило признать и признать тоже к Советскому Азербайджану»...

...Новое обращение армян последовало в начале 1964 года. Как писал об этом в своей книге «Кровавый омут Карабаха» Юрий Помпеев, «...и тот же А. Микоян, став председателем Президиума Верховного Совета СССР, предложил Н. С. Хрущеву в начале 1964 года присоединить НКАО к Армении, учитывая успешную передачу Крыма Украине десять лет назад. Н.С. Хрущев, по достоверным сведениям, не без раздражения сказал: «Я готов предоставить 12 тысяч военных грузовиков для переселения армян НКАО в Армению в течение одних суток». Этим вопрос был закрыт.

В 1978 году проживающие там армяне возвели торжественную церемонию по случаю открытия 150-летия переселения в Нагорный Карабах, а через 10 лет уничтожили памятник. Востоковед и историк академик Зия Буньядов в своей статье «Мифы и те, кто придумали мифы» заявляет, что открытие памятника Марага-150 к концу 1978 г. и началу 1979 г. осветили все карабахские СМИ. (<https://versii.com/news/406284/>).

Почувствовав приближение распада СССР в конце 80-х годов XX столетия, руководители Армении начали составлять планы территориального расширения будущей независимой Армении. Внезапно на арене появилась исчезнувшая в советский период партия «Дашнакцутюн» и другие националистические организации. В 1985 году в столице Греции Афинах собрался XXIII съезд «Дашнакцутюн». В повестке дня был один вопрос - расширение территории Армении. Съезд предлагал Центру (т.е. Москве), чтобы Армения стала ее геополитической опорой

в регионе. Лишь один вопрос вызывал разногласия среди делегатов съезда - с какого направления начинать наступление: с северного (Азербайджан) или с западного (Грузия). По итогам голосования, с перевесом в один голос, было принято решение начать наступление с карабахского (Азербайджан) направления.

С приходом к власти ярого сторонника армян - М. С. Горбачева (советник М. Горбачева, академик А. Аганбегян, помощник генсека Георгия Шахназарова и Карена Брутенца, приближенных к новому премьеру Рыжкову, Ситарян и Хачатуров) на проходившем в Париже в ноябре 1987 г. очередном Армянском национальном конгрессе, как сообщили, было принято решение использовать начавшиеся в СССР демократические преобразования для удовлетворения «законных требований армянского народа» о «воссоединении» НКАО с Арменией. В тот же месяц, незадолго, во время визита М. Горбачева в США, его супруга Раиса Горбачева встретилась с представителями армянской диаспоры. Особую активность в организации этой встречи, проявила Лиана Дубинина, супруга бывшего в то время послом СССР в США Юрия Дубинина. Представители диаспоры, знавшие об алчности Раисы Горбачевой, поднесли ей ценные подарки и попросили ее способствовать тому, чтобы М. Горбачев поддержал требования армян в связи с Нагорным Карабахом.

После Парижской встречи при поддержке Раисы Горбачевой и кремлевского руководства армянские власти стали выдвигать территориальные притязания к Азербайджану. Ю.А.Помпеев писал в своем «Карабахском дневнике»: «По Ере-

вану разгуливал марш протеста под оглушительным транспарантом «Раиса, отдай нам наши подарки!». По Баку шастали банды деклассированных беженцев-азербайджанцев из Армении с криками «Раиса отдай, армянам их подарки!». Первым шагом М. С. Горбачева на пути к реализации захватнического плана стало устранение из политбюро Гейдара Алиева, который оказался самым мощным препятствием. Далее события на политической арене стали развиваться с такой скоростью, что азербайджанцы, не успев понять «глубинной сути» одного политического акта кремлевских руководителей, оказывались перед фактом совершения ими уже следующего коварного шага.

Этот так называемый пресловутый академик А. Аганбегян, заявивший публично в ноябре 1987 года в интервью французской газете «Монд» о том, что вопрос присоединения Нагорного Карабаха к Армении в принципе решен при встрече М. Горбачева в США с армянской диаспорой, осталось согласовать детали. «Карабах, расположенный на северо-востоке республики, стал армянским. Как экономист я считаю, что он более связан с Арменией, чем с Азербайджаном. Я представил одно предложение по этому поводу. Я надеюсь, что в условиях перестройки и демократии эта проблема найдет свое решение».

... После благословений Горбачева Армяно-азербайджанский нагорно-карабахский конфликт вошел в историю, как один из самых кровавых и трагических конфликтов XX века. Начавшийся в 1987 году, он отразился на судьбах миллионов людей. Противостояние сохраняется и се-

годня, поскольку армянская сторона не желает идти ни на какие компромиссы, нагло игнорируя мнение мировой общественности.

Одновременно в армянской и всесоюзной прессе одна за другой появились статьи армянских публицистов, в которых проводится мысль о том, что азербайджанцы — пришлый народ в Закавказье, не имеющий исторических корней и собственной культуры, а вся его нынешняя территория, является якобы исконно армянской. Некоторые из этих авторов доходили до того, что «пытались объявить величайшего азербайджанского поэта Низами Гянджеви армянином».

Хаос или хитрый стратегический план?

Преступление коммунистического режима против азербайджанского народа квалифицируется юридическим правом как геноцид и государственный терроризм. Руководством Советского Союза были нарушены основные положения Пакта о правах человека 1966 года, Хельсинкского заключительного акта 1975 года, Гаагских конференций 1899 и 1907 годов, Женевской конвенции 1949 года и, наконец, Конвенции 1948 года о запрещении геноцида и наказании за него, которые предусматривают запреты на использование вооруженных сил против мирных жителей с применением карательных мер.

По причине такого полного равнодушия со стороны мирового сообщества остались безнаказанными виновные в совершении чудовищного преступления против чело-

вечества. Это ещё раз подтверждает двойные стандарты мирового сообщества, больших государств и международных организаций, которые в знак признания огромных «заслуг» наградили Михаила Горбачева как выдающегося реформатора, политика мирового масштаба, внесшего уникальный вклад в изменение к лучшему самого характера международного развития, Нобелевской премией мира.

В заявлении Нобелевского комитета 15 октября 1990 года говорится: «Норвежский Нобелевский комитет решил присудить Нобелевскую премию мира за 1990 год Президенту Советского Союза Михаилу Сергеевичу Горбачеву за его ведущую роль в мирном процессе, который сегодня характеризует важную составную часть жизни международного сообщества. В последние годы в отношениях между Востоком и Западом произошли весомые перемены. Конфронтация сменилась переговорами...». Так Нобелевская премия мира была вручена в Осло 10 декабря 1991 года через заместителя министра иностранных дел РФ А.Ковалева не с обычной суммой в 250 тысяч долларов, а в один миллион 20 тысяч долларов. На мой взгляд, их высокая оценка состояла в том, что М.Горбачев уничтожил империю как сильнейшую ядерную державу в мире.

Во чтобы то ни стало Азербайджан должен сохранить свою целостность

И только возвращение во власть Гейдара Алиева 15 июня 1993 года открыло новую страницу в армяно-азербайджанской Нагорно-Карабахском конфликте. С

тех пор нагорно-карабахская проблема стала рассматриваться в реальном ее свете: Азербайджан должен сохранить свою целостность и ни на шаг не отступит от этой позиции. То есть в вопросе территориальной целостности Азербайджана не может и не должно быть никаких других решений.

...«Геноцид, неоднократно осуществленный против азербайджанского народа и не получивший в течение длительного времени должной политико-правовой оценки, является одной из таких нераскрытых страниц истории», — было отмечено в указе Президента Азербайджанской Республики Гейдара Алиева еще 26 марта 1998 года.

...В этом смысле упомянутый Указ Гейдара Алиева от 26 марта 1998 года и Распоряжение Ильхама Алиева важен не только с точки зрения восстановления исторической справедливости. Этих документов вскрывает правду о событиях, случившихся много лет назад, обновляет память народа. Это возвращение нашего народа к своим корням, морально-духовным ценностям, любви к родине. И сейчас Азербайджан усиленно проводит работу, восстанавливает справедливость, более полно и последовательно.

Общенациональный лидер высказал твердую уверенность в возвращении оккупированных земель в непростой для нашей страны период, когда Азербайджан только обрел независимость и встал на ноги. В то время у нас не было полноценной армии, необходимого оснащения, чтобы силой вернуть захваченные земли. Время, о котором говорил Гейдар Алиев,

настало спустя почти 20 лет. Сын общенационального лидера - Ильхам Алиев за 17 лет своего президентства создал могучий Азербайджан, сформировал сильную армию, ныне считающуюся одной из пятидесяти самых мощных армий мира. В арсенале нашей армии самое передовое оружие, которому могут позавидовать многие. Именно такая армия, четко выполнив приказ Верховного главнокомандующего, погнала оккупантов с наших земель как собак. Азербайджанский солдат ценой своей жизни положил конец 30-летней оккупации.

Эту же политику неуклонно проводит сегодня и достойный преемник политического курса Гейдара Алиева — Президент Азербайджана Ильхам Алиев. В обращении к народу по случаю очередной годовщины мартовских событий 1918 года глава государства подчеркнул: «Перед правительством и гражданами Азербайджана, нашими соотечественниками, проживающими за рубежом, сегодня стоят две тесно связанные друг с другом важные задачи: достижение освобождения наших территорий от оккупантов, возвращение вынужденных переселенцев к родным очагам и доведение правды о геноциде азербайджанцев до мировой общественности, разоблачение фальшивых тезисов коварной армянской пропаганды. Для решения данных задач нам необходимо использовать против оккупанта – Армении – политические, правовые, экономические, идеологические средства давления, все внутренние и внешние возможности. Армения не в силах конкурировать с нами с точки зрения экономического и военного потенциала».

Минская группа ОБСЕ: попытки урегулирования конфликта

Минская группа ОБСЕ не добилась никакого результата начиная с 1994 года. Они как дипломаты не должным образом, относились к уровню соответствующих внешнеполитических ведомств, но государства, которые они представляют, являются самыми могущественными в мире и им давно пора сказать свое весомое слово в соответствии с нормами международного права, резолюциями Совбеза и Генассамблеи ООН, документами ОБСЕ, ПАСЕ.

Однако оказывать давление на Азербайджан не представляется логичным из-за того, что все вышеуказанные международные документы фактически признавал Азербайджан пострадавшей от агрессии стороной. То есть на стороне Баку международное право. Азербайджан, на языке международного права, старается быть более открытым миру и осведомить мир по этим вопросам. А за Арменией стоит многочисленная диаспора, вследствие влияния которой страны-сопредседатели не склонны к давлению на Ереван.

Таким образом, они работали, старались, не использовали все имеющиеся в их руках инструментами, будучи постоянными членами Совета Безопасности ООН для оказания давления на Армению в связи с освобождением территорий, т.е. не настояли на исполнении принятых самими же с 1993 года 4 резолюций Совета Безопасности ООН и достаточными средствами для оказания влияния на Армению в одностороннем порядке, будь то военная

или политическая поддержка, экономическая, диаспорская поддержка и пр.

3 постоянных члена Совета Безопасности ООН не могут повлиять на небольшую, обнищавшую, зависимую Армению? Они просто не хотели. Правда, они желали стабильности ситуации. Хотели мирного сценария. Но думаю, убедившись в том, что, можно сказать, 30 лет нет мирного сценария, а новое правительство Армении своими заявлениями и деяниями фактически разрушает процесс, они должны были перейти к действиям. В ходе неоднократных переговоров с их лидерами, высокопоставленными официальными лицами Азербайджанский призывом оказывать давление на Армению, применить санкции.

Поэтому Армения всегда противилась этому, их поведение за столом переговоров состояло из попыток обмануть посредников РФ, Франции, США и Азербайджан. Они делали переговоры бесконечными и пытались выиграть время, им удавалось это в течение 27 лет.

Несмотря на принципиальности Со-председатели Минской группы ОБСЕ РФ, Франция и США может подтвердить Азербайджанские мирному плану основной принципов. Поэтапное освобождение оккупированных территорий Азербайджана, который Армяне никогда не жили в этих районах, первом этапе – пять районов, на втором – два района. Кроме того, азербайджанцы, изгнанные из Нагорного Карабаха, - до войны азербайджанское население Нагорного Карабаха составляло 40 тысяч человек, - должны вернуться туда, именно так должен быть реализован план.

Ильхам Алиев: «Мы обязаны перейти в наступление!»

«Мы обязаны перейти в наступление!», – решительно отметил Ильхам Алиев. С этой точки зрения важное значение имеет состоявшийся в Баку I Форум руководителей азербайджанских и турецких диаспорных организаций. Итоги этого мероприятия позволяют надеяться, что в будущем удастся поставить мощные преграды на пути мирового армянского лобби и перейти в решительное пропагандистское наступление, чтобы добиться всех поставленных целей — восстановления территориальной целостности, разоблачения тех, кто десятилетиями планомерно осуществлял настоящий геноцид, пропагандировал ненависть и вражду между людьми и народами на Кавказе...

На пути решения общенациональных задач, благодаря патриотизму, национальному единству и целенаправленной деятельности народа, политической воле руководства Азербайджана, всех мировых азербайджанцы будут добиваться поставленных целей, в том числе восстановления территориальной целостности и суверенитета, разоблачения тех, кто вековыми планомерно осуществлял настоящий геноцид, пропагандировал ненависть и вражду между людьми и народами.

Азербайджан – стабильная, современная и демократическая страна. Развитие демократии и защита прав человека являются одними из главных приоритетов правительства. Полностью обеспечиваются все фундаментальные права, в том числе свобода выражения, свобода медиа, свобода собраний, свобода вероиспове-

дания и развитие гражданского общества. Несколько месяцев назад начали инициативу широкого политического диалога. Все, 50 основные политические партии поддержали эту инициативу. Успешно начавшийся этот политический диалог укрепил политическую систему и послужит делу обеспечения устойчивого развития Азербайджана.

Причины и следствия: Почему начался конфликт?

21 сентября в рамках 75-й сессии Генеральной ассамблеи ООН посвященное 75-летию ООН при участии главы государств и правительств 182 стран, видеоформате шестым по счету выступление Президент Азербайджанской Республики, председатель Движения неприсоединения Ильхам Алиев проявлением уважения и доверия открыто говорил, что Армения готовится к войне и необходимо ее остановить. Потому что Армения как всегда хотела сорвать переговоры.

В 12 июля они предприняли вооруженное нападение на наши населенные пункты на государственной границе. Это находится далеко от зоны конфликта. Тогда погиб один мирный житель и несколько военнослужащих. Столкновения длились четыре дня, и поскольку у нас не было и нет никаких военных целей на территории Армении, то как только армянские вооруженные силы были отброшены от нашей территории, по обоюдной договоренности огонь был прекращен.

Азербайджан, в настоящее время проводила контраступление на своей суверенной территории, осуществляя пред-

усмотренное ст. 51 Устава ООН право на индивидуальную самооборону и зачищая свою территорию от незаконного иностранного военного присутствия.

Затем в середине августа они направили диверсионную группу, пересекла линию соприкосновения, главарь этой группы был задержан, он признался, что они планировали террористические атаки на гражданских лиц.

Затем 27 сентября они начали подвергать артиллерийскому обстрелу Азербайджанские города Гянджа, Барда, Агджабеди, Тартар и др. В этой агрессии 11 мирных жителей Азербайджана, включая 2 детей, погибли, также военнослужащих. Азербайджан вынуждены были дать адекватный ответ агрессору и таким образом защитить свой народ, людей по линии Отечественную войну с целью освобождения своих земель от оккупации.

Личный состав Вооруженных сил Азербайджанской Республики, героически и храбро сражаясь в Отечественной войне, нанес сокрушительные удары по вооруженным силам Армении, разрушил сложные инженерные конструкции и бункеры, построенные Арменией на наших оккупированных землях в течение долгих лет, и, прорвав эшелонированные и плотно заминированные оборонительные рубежи, освободил наши земли от оккупации.

Азербайджанской армии хватило 44 дней, чтобы сокрушить вражеские силы стальным кулаком, водрузить государственный флаг в Джебраиле, Физули, Зангилане, Губадлы, Муровдаге, Суговушане, Гадруте, Шуше, в общей сложности в 5 городах, 4 поселках и 286 селах, принудив врага к капитуляции.

Вторая Карабахская – Отечественное война по темпу, широкому применению современной техники, особенно беспилотников, умелому ведению боевых операций, боеспособности офицеров и солдат, а также другим параметрам вошла в мировую военную историю как война XXI века. Наряду с азербайджанской моделью развития на международной арене уже говорят об азербайджанской модели войны.

Вторая Карабахская война показала, что азербайджанская армия оснащена самым передовым оружием. Благодаря сверхточным ударам турецких «Байрактар»ов, израильских беспилотников в первые дни военных действий удалось обезвредить сотни единиц военной техники противника, уничтожить тысячи солдат вражеской армии. Впервые в XXI веке за короткий срок были достигнуты столь впечатляющие результаты боевых действий. Кадры, распространенные Министерством обороны, скрупулезно изучаются и будут изучаться во многих странах, эти сведения войдут в учебники по военному делу.

8 ноября Верховный главнокомандующий Ильхам Алиев сообщил народу радостную весть об освобождении Шуши. Эта победа фактически предрешила исход войны. На следующий день стало известно об освобождении более 70 сел, а после Пашинян, приняв условия Президента Азербайджана и Президента РФ был вынужден подписать акт о капитуляции. В результате 20 ноября без единого выстрела и жертв был освобожден Агдамский район, 25 ноября - Кяльбаджарский район и 1

декабря - Лачинский район Азербайджана.

В этой связи особое внимание привлекают многочисленные интервью главы государства Азербайджана зарубежным СМИ в период активной фазы военных действий в Карабахе. Глубокими познаниями и вескими, неопровержимыми аргументами Президент Ильхам Алиев сумел нейтрализовать очернительную кампанию, затеянную проармянскими СМИ, в одиночку прорвал информационный фронт. Некоторые западные журналисты, очевидно, получив конкретное задание, оставив суть дела, ссылались на фейковую информацию и выдвигали необоснованные обвинения в адрес азербайджанской стороны.

Из раза в раз повторялись вопросы об участии Турции в конфликте, применении F-35, привлечении наемников из Сирии и Ливии, нарушении режима прекращения огня и многие другие. Президент терпеливо, не поддаваясь на провокации, опровергал выдвинутые обвинения фактами и аргументами, рассказывал об истории Карабаха и причинах конфликта, одним словом, пользуясь возможностью, доводил до мира истинное положение дел.

Дипломатическое участие в урегулировании конфликта. Непрерывная работа.

По поручению Президента организуются поездки представителей дипломатического корпуса в освобожденные от оккупации районы Азербайджана. Таким образом, иностранным дипломатам

представилась возможность воочию убедиться в армянской дикости. Совершенные армянскими вандалами чудовищные разрушения будут задокументированы и представлены в международный суд. На сей раз армянским фашистам не отвертеться от правосудия.

Если взглянуть на многочисленные конфликты и войны в мире, можно увидеть, что последнюю точку всегда ставит сильная сторона. Самым свежим примером этому является 44-дневная Отечественная война азербайджанского народа за Карабах. За минувшие 17 лет мы накопили силы, сокрушили врага стальным кулаком. Конец тридцатилетней оккупации, несправедливости был положен за 44 дня. Нашу силу увидел не только враг. Ее увидел весь мир. Безусловно, победитель – Азербайджан будет усиливаться с каждым днем, с каждым годом. Мудрый Президент, Победоносный Верховный главнокомандующий Ильхам Алиев уверенно поведет народ от победы к победе.

Совершивший поездку в освобожденный от оккупации город Агдам заместитель председателя Палаты депутатов парламента Италии Этторе Росато считает, что нигде нельзя увидеть более ужасающие кадры, чем в Агдаме: «Это покинутая земля, сюда вернется жизнь. В Агдаме мы стали свидетелями насилия, все дома, вся инфраструктура разрушены, причинен ущерб природе. Благодаря усилиям азербайджанского народа на эти земли вернется жизнь, разрушенные дома будут восстановлены. Верю, что мы увидим другую картину, когда снова приедем сюда через 5 лет».

Турции - Азербайджан одна нация два государства

Политическая поддержка Турции Азербайджана была как одна нация два государства всегда. Успешное окончание Отечественной войны изменило соотношение сил в регионе, создало новую реальность. Мы не одиноки. Братская Турция рядом с нами. Контроль за прекращением огня в Карабахе будут осуществлять и турецкие солдаты. Из Анкары на самом высоком уровне продолжают звучать слова поддержки в адрес Азербайджана. Это политическая и моральная поддержка придает нам сил, предостерегает покровителей армян от вмешательства.

«Военной поддержки от Турции нет, лишь Азербайджан приобретает из Турции современное военное оборудование, которому может позавидовать любая армия в мире. Военно-промышленный комплекс Турции воистину творит чудеса, в Азербайджане подписывая договоры, все прозрачно, все законно покупая этого очень помогает на поле боя. Азербайджан приобретает оружие и у других стран. Почему никто не говорит о том, сколько оружия купили у России? Но склоняется только Турция. Потому что Турция, к сожалению, подвергается сегодня нападкам различных европейских политиков», сказал Президент Ильхам Алиев.

Президент Азербайджана Ильхам Алиев на днях сказал: «Имеют место попытки очернить Турцию. Попытки шантажировать, оказывать давление на Турцию. Это абсолютно неприемлемо. Основное наше вооружение поступает из России. Это, во-первых. Во-вторых, почему те, кто

упорно говорят об оказании нам Турцией военной поддержки, не говорят об оказании посредником, сопредседателем Минской группы, Россией военной помощи Армении? У нас на руках есть доказательства, мы предоставили официальным лицам России информацию о том, на какую сумму за эти 40 дней Армения была обеспечена оружием. Почему никто не говорит об этом? Давайте поговорим об этом, давайте будем справедливыми. Поэтому, во-первых, это неверная информация. Во-вторых, мы покупаем и будем продолжать покупать турецкое военное оборудование. В-третьих, по этому вопросу не должно быть никаких двойных стандартов. Кстати, те, кто говорят, что Турция оказывает военную поддержку Азербайджану, считаю, должны воздержаться от этих абсурдных обвинений».

Подтверждая словами Аслана Асланова можно сказать: «Успешное окончание Отечественной войны изменило соотношение сил в регионе, создало новую реальность. Мы не одиноки. Братская Турция рядом с нами. Контроль за прекращением огня в Карабахе будут осуществлять и турецкие солдаты. Из Анкары на самом высоком уровне продолжают звучать слова поддержки в адрес Азербайджана. Это политическая и моральная поддержка придает нам сил, предостерегает покровителей армян от вмешательства».

Президенты Азербайджана и Турции называют друг друга братьями, наши флаги реют рядом. Это вызывает гордость в сердцах наших друзей и зависть в сердцах недоброжелателей».

Если говорить искренне, сожалению, что высокопоставленные официальные

лица стран Минский группы, которые должны быть нейтральными, действовать на основании предоставленного им ОБСЕ мандата, пользуются этими не нашедшими свое подтверждение «информациями» и слухами.

Азербайджан вынужденный неоднократно их необоснованные обвинения, как будто имеет наемников. Азербайджане есть армия, состоящая из 100 тысяч бойцов, и, если будит объявлено полную мобилизацию, то сможем собрать в разы больше этого. Но в отличие от Армении мы этого не делаем. Нет ни одного доказательства того, что Азербайджанской стороне сражается какой-либо иностранный боец. Больше, чем за месяц Азербайджане не было предоставлено ни одного доказательства, ни одного документа, ни одного аргумента. Только заявления. Так почему же они тогда не видят происходящее на армянской стороне, сколько наемников воюет на их стороне? Почему обвиняющие нас Россия, Франция ничего не сказали об этом? У нас уже есть список обезвреженных лиц с иностранными паспортами. Американец, француз, канадец, ливанец, иракцы, из постсоветских стран, десятки из Грузии. Да, это проживающие в указанных странах армяне, но разницы нет. Если они граждане других стран, то их пребывание там считается незаконным. До сих пор по этому поводу ничего сказано не было, но поэтому Азербайджане есть доказательства. В руках паспорта, доказательства, видео. Об этом ничего не говорилось. Это селективный подход, который не может быть принят, это не соответствует мандату сопредседателей.

Ильхам Алиев говорит: «... понимаем, что по определенным причинам некоторые страны питают особые чувства к армянам. Если они говорят об этом от имени своих стран, то мы не возражаем против этого. Но, если вы посредник, прошу вас, будьте нейтральными и держитесь подальше от обвинений. Если мы начнем обвинять тех, кто обвиняет нас в связи с наемниками, в том, что они делали в различных уголках мира, то это будет очень долгий вопрос. Мы этого не делаем. Поэтому ждем от партнеров того же самого».

Выводы новую реальность в международно-правовой практике

В солидарностям Азербайджане Народ, Армия, Президент, Международного права возникла новая реальность. Эту реальность создал новый Азербайджан, который изгнали врага – агрессора с наших оккупированных 20 % земель, выполнили 4 резолюции Совета Безопасности ООН, которые они на протяжении 27 лет оставались на бумаге. 27 лет эти резолюции для многих являлись просто клочком бумаги - не только для Армении, но и для других. Азербайджан говорила, что международное право на нашей стороне, что резолюции Совета Безопасности ООН требуют вывода оккупационных сил с наших земель. Однако это не имело результата. Мы сами создали новую реальность в международно-правовой практике и в нашем регионе. Положено конец оккупации.

Ильхам Алиев говорил: «Надеюсь, что мы создали в регионе новый формат безопасности и сотрудничества для настоящего и будущего. Жизнь покажет, в чем будет заключаться данный формат. Во

всяком случае, мы сделали все необходимое для создания этого нового формата сотрудничества, изгнали врага с наших земель, и если сегодня вопросы, указанные в Заявлении, подписанном 10 ноября, найдут решение, то в нашем регионе будут созданы новые рамки сотрудничества.

Поэтому наша победа – это историческая Победа. Мы освободили всех районов от врага на поле боя, вынудив врага, и, таким образом, урегулировали нагорно-карабахский конфликт. Теперь нагорно-карабахского конфликта больше нет. Если кто-то считает, что этот конфликт еще продолжается, то он ошибается. Люди, живущие сегодня в Нагорном Карабахе, - граждане Азербайджана. Еще раз хочу сказать, они увидят, что их жизнь в рамках единого Азербайджанского государства будет хорошей. Они избавятся от этой нищеты».

Братские и дружеские страны: Турция, Пакистан и Украина оказывали солидарность и моральную поддержку Азербайджану. Позиция Турции и ее солидарность с Азербайджаном следует рассматривать как стабилизирующий и уравнивающий фактор в контексте региональной безопасности. И все слухи о том, что Турция участвует как сторона конфликта, которые распространяются с армянской стороны, носят провокационный характер. Нет ни одного необходимости и свидетельства участия в конфликте Турции и других дружественных стран. Азербайджанская армия достаточно подготовлена для того, чтобы обеспечить защиту своего народа и своей территории.

«Наступит день, когда проживающие сегодня в Нагорном Карабахе армяне и азербайджанцы, которые обязательно туда вернутся, вновь будут жить в условиях добрососедства. Здесь есть логистические вопросы, транспортные вопросы, энергетическая безопасность. Мы рассмотрим все эти вопросы. В отличие от руководства Армении, у нас есть стратегическое видение, оно уже сформировалось. Мы последовательно идем к достижению цели. У руководства Армении не было никакого видения, даже связанного с армяно-азербайджанским нагорно-карабахским конфликтом. Они сами не знали, чего хотят. То говорили, что Нагорный Карабах – «независимое государство». То говорили, что «Нагорный Карабах – это Армения». Как эти противоречивые мысли могут согласовываться друг с другом? О чем это говорит? О том, что руководство Армении состоит из неграмотных, не разбирающихся в политике людей. Хорошо, если это независимое государство, то, что тогда там делает твоя армия? Если это независимое государство, - его никто не признал, первой не признала сама Армения, - то, каким образом тогда Нагорный Карабах, говоря словами премьер-министра Армении, это «Армения и точка». Поэтому у них не было четкого мнения и по этому вопросу. Вот какая страна противостояла нам».

На первом этапе после избрания президентом отметил Ильхам Алиев «...у меня были надежды, связанные с урегулированием конфликта. Потому что переговоры в определенной степени шли. Был достигнут пусть и небольшой, но прогресс, предприняты определенные шаги на основе базовых принципов. Во-

прос возвращения оккупированных земель нас устраивал. Но нас не устраивало приравнивание принципа самоопределения народов принципу территориальной целостности. Однако в последние годы у меня, как и у большей части азербайджанского народа, надежды иссякли. Просто я говорил, хочу сказать еще раз, нужно тщательно продумать и взвесить когда и что сделать, как сделать, в какой момент сделать. Мы должны нанести такой удар, чтобы враг от него не оправился. Должны нанести такой удар, чтобы враг не посмел больше поднять голову. Эта война – наша славная Победа. Мы гордимся. Но наша задача заключается в том, чтобы армянский фашизм больше не поднял голову в этом регионе. Если кто-то хочет предоставить Армении территорию для создания второго государства, то пусть даст, пусть создадут там второе армянское государство, отдадут им часть своей территории. Но требовать от нас, чтобы на исторических, законных азербайджанских землях было создано армянское государство - в какую логику это укладывается? Это не укладывается ни в какую логику, ни в справедливость. Что вы забыли на наших землях? Расположенные в тысячах километров отсюда страны сегодня принимают законы, парламенты обсуждают этот вопрос. Какое отношение имеет парламент Франции к нашему вопросу? Сколько лет Франция является сопредседателем Минской группы? Она хоть что-то сделала? Предприняла практический шаг для решения этого вопроса? А теперь, после того, как вопрос решился, посмотрите, что происходит? Сенат Франции принимает резолюцию о том, чтобы Нагорный Карабах был признан. Если они вам нра-

вятся, то, я говорил в период войны, отдайте город Марсель, измените его название, создайте им там второе государство. Но никто не может вмешиваться в наши дела. Еще раз хочу сказать, термин «нагорно-карабахский конфликт» остался уже в прошлом. Не советую, чтобы этот термин употреблялся дальше. Только говоря об истории, конечно, можно использовать этот термин».

Здесь уместно будет вспомнит эксперта Украинской политологической ассоциации Ринат Ковбасюка: «Мне кажется, что мир перевернулся и все как-то слишком уже зашло далеко. Я думаю, конечно, что скорее всего Франция все же не признает никакого Арцаха, но то, что они дали четкий сигнал грубо нарушать международное право, это очевидно. Прежде чем переживать за принадлежащие территории Азербайджана, я бы предложил французам подумать о признании независимости Корсики или отдать этническую территорию басков, если уж испанцы не спешат отпускать басков в свободное плавание. Есть ещё бретонцы, Французская Гвiana и Французская Полинезия может уже пора услышать "глас вопиющего в пустыни" среди местного населения и пора отпустить свои бывшие колонии, а не пытаться грубо нарушать официально признанные границы суверенного Азербайджана...!»

Президент говорил: «Мы ни одного дня не отступали. Наши раненые солдаты, находившиеся в тяжелом состоянии, говорили в госпиталях, больницах, что хотим поскорее поправиться и вернуться в боевую зону. Да успокоит Аллах души наших шехидов, когда родители хоронили их, говорили – да здравствует Родина.

Говорили – вперед, только вперед. Да упокоит Аллах души всех наших шехидов!»

Наши земли, о которых мы мечтали почти 30 лет, были освобождены от оккупации ценой крови и жизни наших шехидов. Высоко профессиональная разработка планов боевых операций, применение высоких технологий, эффективная координация действий различных видов войск, абсолютное превосходство в воздухе, маневренность и другие тактико-стратегические преимущества Азербайджанской армии существенно снизили наши потери в личном составе. Но война не бывает без потерь, 44 дневной Отечественной войны погибло 2783 военнослужащих Азербайджанских Вооруженных сил и 94 мирных гражданских лица, более 400 мирных граждан были ранены заклятым врагом.

Среди них ведутся работы по идентификации 103 военнослужащих с помощью анализа ДНК. Более 100 наших военнослужащих считаются пропавшими без вести. Принимаются необходимые меры для их поиска и информирования их семей. В настоящее время в медицинских учреждениях продолжается лечение 1245 военнослужащих.

Люди, дома которых были разрушены, выбираясь из-под обломков, говорили – только вперед. Знаете, это должен знать каждый, и мы демонстрируем всему миру, что являемся великим, непокоренным народом. Мы одержали Победу на поле боя, на политической арене, и эта Победа открывает новую эру для нашей страны. Это будет эра развития, безопасности и прогресса.

НЕКОТОРЫЕ МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВЫЕ ПРОБЛЕМЫ ЮЖНОГО КАВКАЗА КАК ЗОНЫ МИРА И РЕГИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

О.Ф. Эфендиев,
профессор, доктор юридических наук,

e-mail: oktay001@rambler.ru

Э.А. Алиев,
профессор, доктор юридических наук.

e-mail: a-etibar@rambler.ru

Статья посвящена рассмотрению некоторых актуальных проблем южно-кавказской безопасности в аспекте завершения нагорно-карабахского вооружённого конфликта. Затронуты и отдельные вопросы, касающиеся международных транспортных маршрутов (путей) и их правового регулирования. При этом делается попытка анализа статуса и порядка функционирования отдельных транспортных маршрутов (путей), проходящих по территории ряда постсоветских государств.

Ключевые слова: Азербайджанская Республика, Российская Федерация, нагорно-карабахский конфликт, взаимовыгодное и равноправное сотрудничество и партнёрство, зона мира, региональная безопасность, и др.

В настоящее время одним из примечательных является тот фактор, что Президент Азербайджана И. Алиев, после парада Победы, сделал, в частности, примирительное заявление о «создании

единой платформы по развитию южно-кавказского региона в условиях мира, которая предусматривает сотрудничество России, Азербайджана, Турции и Ирана. Если Армения сделает верные выводы из закончившейся войны, мы можем с Арменией сотрудничать. Нам нужно положить конец этой вражде, открыть новую страницу».

Международно-правовое значение Победы Азербайджана в его Отечественной войне, заключается в том, что она, по существу, не только кардинально изменила статус-кво в южном - и закавказском регионе, но и стала главным, центральным событием на современном, постсоветском пространстве, безоговорочно положив конец нагорно-карабахскому армяно-азербайджанскому вооружённому конфликту - одному из длительных, «замороженных» конфликтов в мировом масштабе.

Особо важным является и то, что в результате окончательной Победы, Азербайджан добился возвращения под свою международно-правовую юрисдикцию значительной части территории, прилегающих как к Нагорному Карабаху, так и его определённой части, включая Шуши и Гадрут. При этом стороны согласились о том, что подписанное трёхстороннее российско-азербайджано-армянское мир-

ное соглашение (от 9-10 ноября 2020 г.) будет рассматриваться как определённая гарантия для долгосрочного урегулирования нагорно-карабахского конфликта. Естественно, положения об исключении возможности возобновления вооружённого армяно-азербайджанского противостояния и создание принципиально новых условий для продолжения более эффективных, чем ранее, дипломатических переговоров, также как и размещение российских миротворцев, – стали ключевыми положениями этого соглашения.

Наряду с этим, с международно-правовой точки зрения, позорное поражение Армении существенно и резко дезавуировала звучавшие призывы о предоставлении Нагорному Карабаху особого статуса, о необходимости которого в данном соглашении не было ни слова. Более того, Россия подтвердила свою приверженность принципу территориальной целостности Азербайджана. «Да, в этом документе не говорится о статусе Карабаха, в настоящий момент мы продолжаем исходить из всех соответствующих основных актов международного права, прежде всего, соответствующих резолюций Совета Безопасности ООН и иных документов», неоднократно поясняли российские официальные лица разного уровня.

Более чем конкретно по вопросу о территориальной принадлежности Нагорного Карабаха, было сказано Президентом России В. Путиным (17 декабря 2020 г. на пресс-конференции в Москве): «...согласно международному праву, Ка-

рабах и прилегающие к нему районы, которые были охвачены войной осенью нынешнего года, считается неотъемлемой частью Азербайджана...». При этом было подчёркивалось, что Армения сама так и не признала независимость самопровозглашённой НКР.

Как известно, краткая история этой проблемы такова, что после первой карабахской войны армянское руководство, снизив свою политико-экономическую значимость и оставшись в стороне от всех важных региональных проектов, фактически, использовало время для разграбления как собственной страны, так и оккупированных территорий. В тоже время, как известно, азербайджанское государство стремительно и эффективно развивало свою национальную экономику.

Краткая история развития и повышения растущего значения Азербайджана и, одновременно, поступательная изоляция армянского государства в южно-кавказском регионе заключалась в том, что систематически «пробуксовывал» переговорный процесс в рамках малоэффективной деятельности Минской группы ОБСЕ. Как известно, ещё в 90-ые годы Арменией было принято «особое» решение парламента об использовании права вето (на саммите ОБСЕ в Лиссабоне, в 1996 г.), с последующим требованием о неприемлемости урегулирования нагорно-карабахского конфликта на основе территориальной целостности, от которого Армении пришлось отказаться в связи с появлением в 2007 г. Мадридских принципов. Её не-

уступчивости, наглом акцентировании внимания на том, что в этих принципах, якобы, говорится о праве нагорно-карабахского народа на самоопределение, тем самым извращая содержание этих фундаментальных принципов современного международного права, не допуская того, что эти понятия могут быть приемлемыми только в формате самоопределения в рамках территориальной целостности (1).

Таким образом, победоносная Отечественная карабахская война была предопределена многими политико-экономическими, военными и иными факторами. С другой стороны, её безоговорочное завершение предопределило новейшие направления приоритетов развития нашего государства, закреплённые в утверждённом 2 февраля 2021 г. Президентом И. Алиевым документе – «Азербайджан 2030: Национальные приоритеты социально-экономического развития», в котором одним из ключевых является полноценное возвращение на освобождённые территории.

Поэтому вполне закономерным в нынешних условиях, когда в результате навязываемой международным терроризмом силовой политики мир становится более хрупким и уязвимым, особую актуальность продолжает приобретать необходимость укрепления, совершенствования международного правопорядка, формирование как региональной, так и всеобъемлющей безопасности.

Примечательно и то, что в эпоху развивающейся глобализации международных отношений вряд ли можно предста-

вить себе более серьёзную проблему, чем проблема формирования международного правопорядка, которая не только является одной из главных в науке международного права и международных отношений. Её, на наш взгляд, следует рассматривать и как проблему, в которой сконцентрировано представление о правомерно взаимодействующих в мировом масштабе участниках международного сообщества.

Среди большого разнообразия определений, в современной международно-правовой доктрине, по мнению большинства авторов, под международным правопорядком понимается основное условие нормального состояния и развития всего комплекса международных отношений. Неслучайно, ещё в 80-ые годы прошлого столетия в научно-правовой литературе стали появляться труды по отдельным аспектам международных отношений известных теоретиков международного права, таких как Г.И. Тункин, М.М. Богуславский, В.И. Лисовский, И.И. Лукашук (2) и др.

По-прежнему, актуальным является, мнение другого видного теоретика в области международного права Н.А. Ушакова, отмечавшего, что такой «правопорядок, как правило, должен устанавливаться по взаимному соглашению членов международного сообщества государств, выражающему их согласованную волю и взаимный интерес, и поддерживается индивидуальными и коллективными мерами государств и их конституционными ме-

ханизмами, международными организациями и их органами» (3).

Характерно и то, что с начала формирования международных отношений и по мере их развития человечеству было свойственно стремление к их сознательному регулированию, в основе которого лежала бы всеобщая потребность существовать в условиях всеобщей безопасности и выживания, что, в свою очередь, находило своё соответствующее выражение в постоянном развитии, как международного права, так и в создании и укреплении международных организаций и институтов.

Так или иначе, неукоснительное уважение международной законности был и остаётся единственно возможным образом деятельности для каждого государства мирового сообщества, а любой подход и стремление действовать с иных, неконструктивных позиций будет неизбежно генерировать такие негативные последствия, как межгосударственная напряжённость, вооружённые и иные конфликты и противостояния, угрожать их безопасности. А потому нельзя не вспомнить пророческие слова проф. Л.А. Алексидзе, который отмечал, что «судьбоносная задача современности – поднять международное право на более высокую ступень развития, создать такую систему всеобщей безопасности и коллективной ответственности государств, которая реально избавляла бы личность, общество и государство от угрозы любых форм и проявлений опасности» (4).

Со своей стороны, можно отметить, что, несмотря на определённый, и в чём-то наивный, идеализм данной формулы, к её реализации международно-правовыми средствами, в пределах достижимого, следует стремиться. Как и цели.

Кроме того, собственно, речь идёт о смене парадигмы международной безопасности, которая должна базироваться на тождественности правовых институтов как всеобщей, так и национальной безопасности. А это, в свою очередь, означает то, что соответствующая концепция, которая приобретает, тем самым, статус сверх-ценности, предполагает, что в неё входят как проблемы личной, общественной, государственной безопасности, так и проблема международной, всеобъемлющей безопасности.

Но это, по своей идее, - не формальное, механическое сочетание разных по своей природе правовых институтов. Имеется в виду, что обе разновидности безопасности (и международная, и национальная) обладают всеобъемлющим характером ergo omnes. Точнее сказать, обретают такой характер в силу его признания. Желательно, конечно, его признание всеми государствами. Но процесс этот достаточно длителен, и уже хорошо, что он происходит под разными названиями: глобальная правовая система, общая система права в пределах мирового сообщества (5), и др.

В современной международно-правовой науке принято считать, что международная безопасность сама по себе имеет

всеобъемлющий характер, но в комплексном, предметном сочетании включается в себя различные правовые, экономические, дипломатические и иные аспекты, тесно связанные друг с другом, и потому требуют объединения усилий государств. Но в настоящее время, как представляется, более важен другой аспект – о неделимости международной безопасности.

Под этим понимается то, что, в частности, нельзя строить безопасность одного государства, или группы государств, за счёт безопасности другого государства, или группы государств, несмотря на то, вооружённые конфликты продолжают происходить и их не удаётся полностью исключить из жизни мирового сообщества. Кроме того, современное состояние международных отношений, с точки зрения их безопасности характеризуются, по существу, как объективными факторами, так и явлениями распада, разлада, с одной стороны, и возникновения, укрепления новых связей, с другой. Важным является то обстоятельство, что новые межгосударственные отношения, в долгосрочной перспективе, создают определённые возможности и надежды, поскольку они с очевидностью ориентированы на общепризнанные правовые средства обеспечения международной безопасности.

Далее, если развивать эти положения, можно отметить, что мирные средства разрешения международных споров и конфликтов, механизмы безопасности на универсальном и региональном уровнях, меры взаимного доверия имеют, безуслов-

но, приоритетный характер и должны быть использованы соответствующим образом. Однако, одной из особенностей является то, что эти меры и средства, в том числе содержащиеся в Уставе ООН, должны рассматриваться лишь в качестве отправной, базисной точки для достижения каких-либо соглашений, договорённостей на пути к всеобъемлющей безопасности, или её какой-либо разновидности, аспекта, направления.

Другая особенность состоит в том, что, «хорошо или плохо», продолжающиеся формироваться новый миропорядок и разнообразная всеобъемлющая международная безопасность всё большей зависят от силы экономической, которая может применяться, например, как контрмера в отношении страны, развязавшей вооружённый конфликт. Однако применение такой силы может рассматриваться и как угроза всеобщей, региональной или национальной безопасности, под которой имеется в виду не только просто отсутствие войн, конфликтов или кризисной ситуации, не просто отсутствие оккупации территории соседнего государства, а корректное, основанное на взаимном уважении межгосударственное общение. Таким образом, фундаментом такой безопасности, которые основываются на общепризнанных и действующих международно-правовых нормах и принципах, и её неотъемлемой частью является всестороннее и взаимовыгодное сотрудничество и партнёрство государств (6).

Существенно и то, что при урегулировании любого конфликта, кризисной ситуации, сложившихся в геополитической ситуации, какими сложными и трудно-разрешимыми они не были, должны уважаться суверенное равенство, территориальная целостность, соблюдаться нерушимость общепризнанных государственных границ, выполняться договорные обязательства и другие международно-правовые принципы и нормы.

Теперь же, после безоговорочной Победы Азербайджана в «нагорно-карабахской войне», результатом чего произошло возвращение под свою юрисдикцию значительной части бывшей своей оккупированной территории, так называемая «южно-кавказская безопасность» больше уже не напоминает коллапс региональной безопасности, не производит эффекта «мины замедленного действия». Это непосредственно связано с тем, что после окончательного урегулирования данного межэтнического вооружённого конфликта, реально возникли условия для устойчивого экономического развития стран и территорий региона, для масштабных инвестиций, полноценной интеграции Азербайджана, Грузии и Армении в международное сообщество.

Вместе с тем, время показало, что идеи формирования системы региональной безопасности на ограниченном пространстве Южного Кавказа, без прямого участия России, Турции, Ирана, других «игроков» оказались нежизнеспособными и неэффективными. В реальном и перспективном

плане, при выборе средств и возможностей формирования и укрепления данной региональной безопасности значение имел акцент на выработку мировоззрения объединительного, мирного характера. Учитывались также выработка и поддержание такого общественного мнения, которое свидетельствовало о твёрдом желании не допускать какого-либо блокового, или группового, мышления или политики с позиции силы намерении использовать все имеющиеся международно-правовые средства и механизмы урегулирования вооружённых конфликтов, и т.д.

Кроме того, дальнейшее формирование стабильной и эффективной системы региональной южно-кавказской безопасности имеет первостепенное значение для: а) решения других кризисных ситуаций, например, для объединённого противостояния террористическим угрозам; б) достижения более высокого уровня взаимовыгодного сотрудничества и партнёрства государств региона; в) обеспечения устойчивой всеобъемлющей безопасности.

В аспекте победоносного завершения Азербайджаном нагорно-карабахского вооружённого конфликта и возвращение находящихся в весьма длительной оккупации своих территорий, южно-кавказский регион и его безопасность, тем более, не могут рассматриваться в отрыве от проблем глобальной безопасности, представления о которой, естественно, расширились и наполнились принципиально новым содержанием. По сравнению с тем под-

ходом, который существовал несколько десятилетий назад, когда на первый план обычно выдвигались преимущественно военно-политические аспекты международной безопасности или сочетание условий, которые сводили к минимуму саму возможность возникновения нарушений мира или угроз его нарушения.

Представляется, что именно такой подход к формированию всеобъемлющей безопасности сохраняет смысл и значение в новых «южно-кавказских реалиях», однако, она уже немыслима без региональной безопасности – как составной части всеобъемлющей. Таким образом, на глобальном уровне всеобъемлющая безопасность может существовать только при условии её обеспечения в различных других регионах, включая южно-кавказской. Ещё лучше и «рентабельнее» - заблаговременно предотвращать конфликтные ситуации, тем более вооружённые конфликты, как свидетельствует «нагорно-карабахский, оккупационный опыт», с помощью любой системы безопасности, но не «безопасности по-армянски»...

В современном понимании, и сотрудничество, и партнёрство, основанное на общечеловеческих ценностях, способствует недопустимости каких-либо, тем более, вооружённых конфликтов по следующим причинам и соображениям. Во-первых, такой подход вполне правомерен и оправдан, поскольку мировое сообщество всё более сознаёт, что оно является, как бы, единым целым. Во-вторых, это активно стимулирует поиски путей и способов до-

стижения глобальной безопасности, которая по своему содержанию и особенностям значительно объёмнее, чем международная безопасность. В-третьих, последняя всё-таки относится к области межгосударственных отношений, а глобальная основывается на этих отношениях и должна учитывать такие факторы, как целостность мирового сообщества и человечества, а также потребность его выживания в неординарных условиях, в которых оно оказалось в современную эпоху.

Как более, чем очевидно сотрудничество и партнёрство – как основа позитивных межгосударственных отношений, возникающие и развивающиеся в соответствии с ключевыми международно-правовыми положениями и стандартами, превращаются не только в фундамент любой безопасности, но и её гаранта эффективности. По нашему мнению, именно интеграционные, прежде всего, экономические по своему существу и характеру процессы активно способствуют, на международно-правовом уровне, обязанности государств осуществлять и партнёрство и сотрудничество между ними, а также сглаживанию, кроме прочего, межэтнических, территориальных или иных конфликтов и различий.

Ещё задолго до окончания победоносной Отечественной войны, мы отмечали, что «одним из первостепенных и решающих условий безопасности любого географического региона мира было и остаётся предотвращение вооружённых конфликтов и военных преступлений, по-

сколькo из-за навязываемой международной, в том числе армянским, терроризмом силовой политики мировое сообщество становится более хрупким, уязвимым. Учитывая данное обстоятельство, ещё больше возникает необходимость в перманентном подходе по таким вопросам, как укрепление, расширение международно-правовой платформы нового миропорядка, реальное и эффективное формирование как региональной, включая южно-кавказской, так и всеобъемлющей безопасности.

Важным представляется также решение проблемы тесной взаимосвязи и взаимозависимости национальной безопасности каждой из южно-кавказских стран с соответствующей структурой и динамикой отношений на региональном уровне, что принципиально не только при исследовании особенностей данной проблемы, но и для развития науки современного международного права, в целом. Одним из ключевых, объединяющих факторов в формировании систем любой безопасности продолжает играть ООН, как известно, взаимодействующая с региональными и субрегиональными организациями, которые признаются и являются составной частью системы всеобщей безопасности.

Что касается реалий сегодняшнего дня в плане развития динамики южно-кавказской, региональной безопасности, то после завершения нагорно-карабахского конфликта и его урегулирования, становится ещё более очевидным, что южно-кавказские государства, и прежде всего

Азербайджан, объективно могут и способны не только укрепить своё геополитическое положение, но и повысить свою роль и значение естественно-географического, транспортного «моста» между Европой и Азией. Общеизвестно, что ещё до завершения этого злополучного вооружённого конфликта, Азербайджан регулярно доказывал свою состоятельность в актуальных вопросах становления и развития этой транспортной системы, как фактора глобализации хозяйственной деятельности в аспекте современных международных экономических отношений. А это, в свою очередь, диктовалось необходимостью активного вхождения в мировые рыночные связи, поступательным ростом и взаимозависимостью национальных экономик, более тесной их интеграции.

Очевидно и то, что комплексная проблема развития и совершенствования современной транспортной системы, как составной части мировой экономики, является архиважной и приоритетной для постсоветских государств. Это видно и характерно, в частности, для России, располагающей весьма развитой системой морских портов, а также сетью внутренних водных путей, автомобильных и железных дорог. Кроме того, РФ обладает огромным транспортным потенциалом, что даёт возможность не только удовлетворять свои внутренние потребности, но и быть лидером в организации транзитных перевозках между европейскими и азиатскими странами.

Как очевидно, в процессе отмеченных проблем, возникает настоятельная потребность дальнейшего рассмотрения различных вопросов и аспектов международно-правового регулирования современных транспортных маршрутов (путей и коридоров), а также его совершенствования с учётом их конвенционного определения, на универсальном уровне. При этом, некорректно будет игнорировать авторитетные дефиниции, к примеру, Европейской экономической комиссии ООН или Конференции ООН по торговле и развитию.

Так, в деятельности ЕЭК используется общий термин «транспортный коридор», относящийся как к международным, так и национальным транспортным коридорам. В связи с этим закономерно исходить из того, что такой подход не может способствовать однообразному пониманию природы международных транспортных маршрутов и отграничению их от национальных транспортных путей (7).

Однако важнейшим определяющим фактором эффективности любого современного международного транспортного маршрута является его конкурентоспособность в рамках её процесса, которая может значительно повыситься благодаря международно-правовому закреплению транспортных маршрутов как в многосторонних конвенциях, так и в формате факультативного регулирования. Вместе с тем, позитивным фактором можно считать не только одновременное развитие

современного международного права в целом, но и его комплексных отраслей, как например, международного экономического права, и отдельных подотраслей, в частности, международного транспортного права (8).

Азербайджану принадлежит особая, конструктивная роль не только в формировании и развитии транспортного сообщения на евроазиатском пространстве, но и в становлении нового транспортного миропорядка. А в перспективе Республика может превратиться в крупный коммуникационный, торгово-транспортный перевалочный пункт (хаб), способствующий развитию международных грузовых перевозок. В новейшей исторической обстановке, активизация транспортного сообщения с сопредельными странами и регионами может стать существенным фактором не только для дальнейшей либерализации экономики Азербайджана, но и его активной интеграции в систему современных региональных и международных торгово-экономических связей.

Опыт и практика современных межгосударственных отношений, в целом, свидетельствует о том, что надёжная и эффективная система обеспечения экономической безопасности может быть гарантом их суверенитета и независимости, стабильного социально-экономического развития. Формирующийся в непростых условиях новый миропорядок, его разнovidности, всеобщая безопасность, всё в большей степени, зависят от экономи-

ческих факторов, силы, которая может применяться, например, как контрмера в случае правонарушения или преступления в отношении государства, виновного в развязывания, в том числе, вооружённого конфликта.

Примечательно и то, что после выраженных в ходе ноябрьских (2018 г.) переговоров намерений Президентов Азербайджана и Туркменистана, во многом становится очевидным и тот факт, что вопросы, касающиеся статуса современных международных транспортных маршрутов (путей, коридоров), а также решения проблем их международно-правового регулирования, связаны с успешным созданием и развитием транспортных узлов. Превращение, например, Азербайджана и Туркменистана в важнейший транспортный и логистический узел с помощью а) современной инфраструктуры, б) с использованием портовой инфраструктуры этих стран на Каспийском море, в) при налаживании интермодальных (автомобиль-паром и железнодорожных) сообщений, имеет целью не только увеличение грузопотоков, рост транзита между ними по маршруту Восток-Запад, Запад-Восток. Решение этих актуальных вопросов будет способствовать укреплению южно-кавказской безопасности и стабильности в регионе.

Представляется, что наиболее позитивным обстоятельством при становлении любой разновидности экономического миропорядка следует рассматривать взаимовыгодное сотрудничество и партнёрст-

во, как основу позитивных межгосударственных отношений, регулируемых общепризнанными международно-правовыми принципами и нормами императивного характера. Именно такой подход, с другой стороны, может способствовать как созданию устойчивого фундамента любой разновидности безопасности и миропорядка, так и гаранта их эффективности и надёжности. О реализации этих ключевых задач и направлений говорится в соответствующих положениях как Концепции «Азербайджан 2020: взгляд в будущее», так и в документе – «Азербайджан 2030: Национальные приоритеты социально-экономического развития», провозглашённых в начале этого года Президентом И. Алиевым. Они предусматривают не только мероприятия по переходу на сильную экономику, но и в качестве одного из основных направлений, развитие национальной транспортной инфраструктуры, как ключевого элемента формирующегося процесса создания нового транспортного миропорядка.

Подобный подход, безусловно, соответствует и согласуется с идеями создания единой платформы по развитию южно-кавказского региона в условиях формирования постконфликтного мира в Нагорном Карабахе, которые предусматривают не только взаимовыгодное, равноправное сотрудничество и партнёрство сопредельных государств, но и укрепление и развитие их региональной безопасности, как составной части всеобщей безопасности.

Список использованной научной литературы:

- (1) О своевременном, обоснованном отпоре и разоблачении международно-правовой противоправности позиции армянской стороны в вопросах урегулирования нагорно-карабахского конфликта см., например, О.Ф. Эфендиев // Непримируемость азербайджанской дипломатии к армянской оккупации земель, совершённой в ходе нагорно-карабахского конфликта. Транспортное право. Баку, № 4, 2010, стр. 67-77; он же // О несостоятельности попыток армянской стороны в армяно-азербайджанском конфликте, юридически обосновать «право нагорно -карабахского населения на самоопределение, вплоть до отделения от Азербайджана» // Транспортное право. Баку, № 3, 2012, стр. 66-78, и др.
- (2) См. Г.И. Тункин (в соавторстве). О международно-правовых принципах нового международного экономического порядка // Советское государство и право. № 9. 1980, стр. 88-96; М.М. Богуславский. Международное экономическое право. Изд-во «Международные отношения». М., 1986; В.И. Лисовский. Правовое регулирование международных экономических отношений. Изд-во «Высшая школа». М., 1974; И.И. Лукашук. Механизм международно-правового регулирования. Изд-во «Вища школа». 1980 и др.
- (3) См. Н.А. Ушаков. Проблемы теории международного права. Изд-во «Наука». 1988. стр. 22-23
- (4) См. Л.А. Алексидзе. Некоторые вопросы теории международного права: императивные нормы (jus cogens). Изд-во ТГУ. Тбилиси. 1982, стр. 16-17
- (5) Об этом см., например, В.М. Шумилов. Международное право и Глобальная правовая система // Московский журнал международного права. № 4, 2002, стр. 7-9 и др.
- (6) См., например, Н.А. Ушаков. Сотрудничество как международно-правовой принцип взаимоотношений государств // Международное сотрудничество и международное право. Изд-во «Наука». М., 1977, стр. 3-12; О.Ф. Эфендиев. О проблематике сотрудничества и партнёрства в международном праве // Транспортное право. Баку, № 4, 2005, стр. 6-22 и др.
- (7) Что касается ЮНКТАД, то он оперирует термином и понятием «международный торговый коридор, понимая под этим, вероятно - структуру из четырёх следующих элементов и взаимодействующих между собой и своим окружением с целью осуществления импорта и экспорта того или иного государства: а) коммерческие и финансовые обычаи и практика, б) правительственные требования, в) инфраструктуру и оборудование, г) участники.
Подробнее об этом см.: например, В.А. Дергачёв. Геополитическая трансформация международных транспортных коридоров // Вестник аналитики. № 3, 2006; О.Ф. Эфендиев. К вопросу о международно-правовом урегулировании некоторых современных транспортных маршрутов (путей) // Транспортное право. Баку, № 1, 2019, стр. 10-22, и др.
- (8) См., например, В.Н. Гречуха Международное транспортное право. Учебник. Изд-во Юрайт. М., 2014; Э.А. Алиев, О.Ф. Эфендиев. Современное международное транспортное право. Учебник. Общая часть. LAP LAMBERT ACADEMIC Pub. (Germany), 2015; они же, Международное транспортное право и его институты. Учебник. Баку, Изд-во «Гюнэш», 2016 и др.

**CƏNUBİ QAFQAZIN SÜLH VƏ REGIONAL TƏHLÜKƏSİZLİK ZONASI
KİMİ BƏZİ BEYNƏLXALQ- HÜQUQİ PROBLEMLƏRİ****O.F. Əfəndiyev, professor, hüquq üzrə elmlər doktoru,**

e-mail: oktay001@rambler.ru

E.Ə.Əliyev, professor, hüquq üzrə elmlər doktoru.

e-mail: a-etibar@rambler.ru

Məqalədə müəlliflər tərəfindən Cənubi Qafqaz zonasında sülh və regional təhlükəsizliyin təmin olunmasının mövcud aktual problemləri Dağlıq Qarabağ silahlı münaqişəsinin başa çatması baxımından nəzərdən keçirilir. Beynəlxalq nəqliyyat marşrutları (dəhlizləri) və onların hüquqi tənzimlənməsi kontekstində bəzi məsələlər də elmi cəhətdən araşdırılır. Eyni zamanda, bir sıra postsovet dövlətlərinin ərazilərindən keçən ayrı-ayrı nəqliyyat marşrutlarının (dəhlizlərinin) hüquqi statusu və iş qaydası ilə bağlı müvafiq təhlillər aparılmasına cəhd edilir.

Açar sözlər: *Azərbaycan Respublikası, Rusiya Federasiyası, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi, qarşılıqlı faydalı və bərabər əməkdaşlıq və tərəfdaşlıq, sülh zonası, regional təhlükəsizlik və s.*

**SOME INTERNATIONAL LEGAL PROBLEMS OF THE SOUTH
CAUCASUS AS A ZONE OF PEACE AND REGIONAL SECURITY****O.F. Efendiev, Professor, Doctor of Law,**

e-mail: oktay001@rambler.ru

E.A. Aliev, Professor, Doctor of Law.

e-mail: a-etibar@rambler.ru

The authors consider the current problems of ensuring peace and regional security in the South Caucasus in terms of ending the Nagorno-Karabakh armed conflict. Some issues in the context of international transport routes (corridors) and their legal regulation are also scientifically investigated. At the same time, attempts are being made to analyze the legal status and operation of individual transport routes (corridors) passing through the territories of a number of post-Soviet states.

Key words: *the Republic of Azerbaijan, the Russian Federation, the Nagorno-Karabakh conflict, mutually beneficial and equal cooperation and partnership, a zone of peace, regional security, etc.*

**GÜNEY KAFKASYA'NIN BARIŞ VE BÖLGESEL GÜVENLİK BÖLGESİ
OLARAK BAZI ULUSLARARASI HUKUKİ SORUNLARI****O.F.Efendiev, Profesör, Hukuk Doktoru,**

e-posta: oktay001@rambler.ru

E.A. Aliev, Profesör, Hukuk Doktoru.

e-posta: a-etibar@rambler.ru

Yazarlar, Güney Kafkasya'da barış ve bölgesel güvenliğin sağlanmasına ilişkin mevcut sorunları, Dağlık Karabağ silahlı çatışmasının sona ermesi açısından değerlendiriyorlar. Uluslararası ulaşım yolları (koridorlar) bağlamındaki bazı konular ve bunların yasal düzenlemeleri de bilimsel olarak araştırılmaktadır. Aynı zamanda, bir dizi Sovyet sonrası devletin topraklarından geçen bireysel ulaşım yollarının (koridorlar) yasal statüsü ve işleyişinin bir analizini yapmak için bir girişimde bulunulmaktadır.

Anahtar kelimeler: *Azərbaycan Cumhuriyeti, Rusya Federasyonu, Dağlık Karabağ sorunu, karşılıklı yarar sağlayan ve eşit işbirliği ve ortaklık, barış bölgesi, bölgesel güvenlik vb.*

İNSAN HÜQUQ VƏ AZADLIQLARININ ETİBARLI MÜDAFİƏSİNİ TƏMİN EDƏN İSLAHATLAR

Müasir Azərbaycan dövlətinin keçdiyi inkişaf yolunun bir çox parlaq səhifələri, görkəmli dövlət xadimi, xalqımızın Ümummilli Lideri Heydər Əliyevin adı ilə bağlıdır.

Respublikamıza həm birinci, həm ikinci rəhbərliyi dövründə Heydər Əliyevin öz dövləti və xalqı qarşısında xidmətləri ölçüyəgəlməzdir. Hələ sovet hakimiyyəti illərində Azərbaycanın tərəqqisinə, xalqın həyat səviyyəsinin yaxşılaşdırılmasına və cəmiyyətin firavanlığına nail olan Heydər Əliyev ikinci rəhbərliyi dövründə respublikamızın müstəqilliyini təmin etmiş, müasir Azərbaycan dövlətinin banisinə çevrilmiş və bugünkü inkişafın təməlini qoymuşdur.

Tarix sübut edir ki, dövlətin inkişaf və rifah yolu hüquqi nizamlaşmadan keçir. Təsədüfi deyil ki, insan təfəkkürünə söykənən hər bir fəaliyyətin hüquqi çərçivəyə salınması daim obyektiv zərurət kimi özünü göstərmişdir. Dünyada ilk qanunların qəbulundan başlayaraq, hüquqi nizamlaşma məhz həyatın bütün sferalarında münasibətlərin sivil xarakter almasında və cəmiyyətin inkişafında özünəməxsus rol oynamışdır.

Eyni zamanda cəmiyyət və dövlətlərin, vətəndaş-dövlət əlaqələrinin inkişafı, siyasi-iqtisadi formasiya dəyişiklikləri, insan hüquq və azadlıqlarına yeni yanaşmalar mütəmadi olaraq hüquqi tənzimlənməyə ehtiyac duymuşdur. Bu baxımdan 1991-ci ildə Azərbaycan dövlət müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra qarşıda duran əsas vəzifələrdən biri də ölkənin keçmiş sovetlər birliyindən miras qalmış hüquq sisteminin müasir dövrün tələblərinə uyğunlaşdırılması idi. Bu məsələ

1991-ci il oktyabrın 18-də qəbul edilən "Azərbaycan Respublikasının Dövlət Müstəqilliyi haqqında Konstitusiyaya Aktı"nda öz əksini tapmışdı.

Yeni hüquqi islahatlar yalnız Ulu Öndər Heydər Əliyevin Azərbaycana rəhbərliyə başlamasından sonrakı dövrə təsadüf etdi. Görkəmli dövlət xadimi və təcrübəli siyasətçi kimi Heydər Əliyev çox gözəl bildirdi ki, dövlətin möhkəmlənməsi və inkişafı üçün ilk növbədə yeni hüquqi islahatlar həyata keçirilməlidir. Məhz Heydər Əliyevin sayəsində respublikamızda ardıcıl həyata keçirilən köklü islahatlarla müasir hüquq standartlarını və milli xüsusiyyətləri özündə birləşdirən, beynəlxalq prinsip və müddəalara tam uyğun olan hüquq sistemi yaradıldı. Bu sahədə fəaliyyət göstərən dövlət təsisatları yenidən formalaşdırıldı.

Hüquqi demokratik dövlət və vətəndaş cəmiyyəti qurmağı özünün başlıca məqsədi elan edən respublikamızda bu sahədə atılan ilk addım ümumbəşəri dəyərlərə və prinsiplərə söykənən Konstitusiyanın qəbulu oldu. Konstitusiyanın qəbulu müstəqillik tariximizin ən mühüm hadisələrindən biri olmaqla Ulu Öndər Heydər Əliyevin Azərbaycan dövlətçiliyi qarşısındakı böyük xidmətlərindən sayılır. Tariximizə Heydər Əliyev Konstitusiyası kimi daxil olan Əsas Qanunun qəbulu demokratik, dünyəvi və vətəndaş cəmiyyəti quruculuğu əsasında dövlətin formalaşması, siyasi və hüquq sistemlərində sabit özülün yaradılması işində ilk mərhələ oldu.

Konstitusiyada ilk növbədə insan hüquq-azadlıqları tam və əhatəli şəkildə təsbit olundu ki, bu da Heydər Əliyevin Azərbaycanın

demokratik inkişafına verdiyi önəmün göstəricisi idi. Konstitusiyanın 12-ci maddəsində insan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının, Azərbaycan vətəndaşlarının layiqli həyat səviyyəsinin təmin edilməsi dövlətin ali məqsədi kimi bəyan olunur. Konstitusiyanın bu müddəası insanın, onun hüquq və azadlıqlarının cəmiyyətdə ali nemət kimi dəyərləndirildiyini müəyyən edən normadır. Lakin Əsas Qanun bu norma ilə də kifayətlənməyərək, insan və vətəndaş hüquqlarını, azadlıqlarını gözləməyi və qorumağı qanunvericilik, icra və məhkəmə hakimiyyəti orqanlarının üzərinə vəzifə olaraq qoydu. Bununla yeni Konstitusiya həm də vətəndaşın cəmiyyət və dövlət həyatında aparıcı rolunu müəyyənləşdirdi.

İnsan hüquq və azadlıqlarına ali dəyərlər kimi xüsusi önəm verən Ulu Öndər Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə hüquqi islahatlar nəticəsində 1998-ci ildə Cinayət Məcəlləsində cəza sistemindən ölüm cəzası çıxarıldı və Azərbaycanın adı Müsəlman Şərqində ilk olaraq ölüm hökmünü ləğv edən ölkə kimi tarixə düşdü. Bu, hələ ölkəmizin Avropa Şurasına üzv olmadığı vaxtlarda belə insan hüquqları sahəsində atılan ən mütərəqqi addımlardan biri idi.

Ulu Öndər Heydər Əliyev yaxşı bilirdi ki, müstəqil məhkəmə hakimiyyəti yaratmadan insan hüquqlarının daha etibarlı təmini mümkün deyil. Bunun üçün ölkədə məhkəmələrin köklü islahatına ehtiyac var idi. Ona görə məhz Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə 1997-ci ildə yuxarıda bəhs etdiyim "Məhkəmələr və hakimlər haqqında" qanun qəbul edildi və respublikamızda hakimiyyətin bir qolu kimi məhkəmələr mütərəqqi dünya təcrübəsinə əsaslanan modeldə, üçpilləli məhkəmə sistemi olmaqla formalaşdırıldı. Üç-

pilləli məhkəmə sistemi ədalət mühakiməsinin səmərəliliyinin artırılmasına xidmət etməklə işlərə birinci instansiya qaydasında baxılmasına, bundan sonra qanunla nəzərdə tutulan hallarda apelyasiya qaydasında baxılmasına, daha sonra isə kassasiya qaydasında yenidən baxılmasına imkan verir. Bu sistem birinci instansiya məhkəməsinin buraxdığı hər hansı səhvin yuxarı məhkəmə instansiyalarında aradan qaldırılmasına, işlərə düzgün və obyektiv baxılmasına şərait yaradır.

Eləcə də prokurorluq orqanları da tam yenidən formalaşdırıldı. Hüquqi islahatların nəticəsi olaraq prokurorluq müasir dövrün tələblərinə cavab verən, fəaliyyətində qanunçuluq, dövlətçilik, siyasi bitərəflilik, obyektivlik, qərəzsizlik və insan hüquqlarının təmini kimi prinsipləri rəhbər tutan demokratik məzmunlu bir təsisatə çevrildi. Xatırladım ki, Heydər Əliyevin 26 aprel 2000-ci ildə Respublika Prokurorluğunun rəhbər işçiləri ilə keçirdiyi və prokurorluğun həyatında müstəsna rol oynamış tarixi görüşdən sonra Azərbaycan Respublikası Prokurorluğunda hərtərəfli islahatlara başlanılmaqla, dövlət başçısının tövsiyə və göstərişlərinə müvafiq olaraq həyata keçirilən tədbirlər sayəsində prokurorluğun demokratik məzmununda yeniləşdirilməsi, neqativ təzahürlərin aradan qaldırılması, müasir standartlar səviyyəsində işləməyə qadir olan kadr korpusunun formalaşdırılması, son nəticədə cinayətkarlığa qarşı mübarizə, insan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi işinin zəruri tələblər səviyyəsinə qaldırılması təmin edildi.

Həyata keçirilən hüquqi islahatlar nəticəsində 28 dekabr 2001-ci il tarixdə "Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə Müvəkkili (Ombudsman) haqqında" Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya qanunu

qəbul edildi və bununla da insan hüquqlarının yeni bir qeyri-prosessual müdafiə mexanizmi formalaşdırıldı. Sonradan bu istiqamətdə həyata keçirilən islahatlar Ombudsman təsisatının respublikanın regionlarında mərkəzlərinin yaradılması və Naxçıvan Muxtar Respublikasının İnsan hüquqları üzrə Müvəkkil (Ombudsman) institutunun təsis olunması ilə davam etdirildi.

24 dekabr 2002-ci il tarixdə "Azərbaycan Respublikasında insan hüquq və azadlıqlarının həyata keçirilməsinin tənzimlənməsi haqqında" Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya qanununun qəbulu insan hüquq və azadlıqları ilə hüquqi islahatların davamı idi. Konstitusiyaya qanunu bir tərəfdən referendum yolu ilə konstitusiyaya müddələrinin təkmilləşdirilməsinə, həm də Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyasından irəli gələn öhdəliklərin yerinə yetirilməsinə xidmət edirdi.

Dövrün tələbi ilə səsleşən mütərəqqi hüquq islahatlarının aparılması, ədalət mühakiməsini həyata keçirən məhkəmələrin müstəqilliyinin təmin olunması və qanunun aliliyi prinsipinin bütün səviyyələrdə qorunması vətəndaş cəmiyyəti quruculuğu, demokratik inkişaf və insan hüquqlarının etibarlı müdafiəsi prosesinin fundamental şərtləridir. Yeni, müasir və mükəmməl dövlətçilik modelinin yaradılması, demokratik idarəetmə meyarlarının cəmiyyət həyatının müxtəlif sahələrində bərqərar olması çevik hüquqi mexanizmlərin yaradılmasından bilavasitə asılıdır. Şübhəsiz ki, ictimai münasibətlər qanunlarla tənzimləndiyindən, cəmiyyət həyatındakı mühüm yeniliklər hüquq sistemində də əsaslı dəyişikliklər və yeniləşmə tələb edir. Bunu nəzərə alaraq Ulu Öndər Heydər Əliyevin insan hüquqlarının qorunmasını ön plana çəkməklə əsasını qoyduğu məhkəmə-hüquq

islahatları son 17 ildə onun layiqli davamçısı - Azərbaycan Prezidenti cənab İlham Əliyev tərəfindən uğurla davam etdirilib.

1995-ci ildən sonra Azərbaycan cəmiyyətinin keçdiyi böyük inkişaf yolu, ictimai-siyasi, sosial, mədəni həyatımızda baş verən yeniliklər müxtəlif vaxtlarda Konstitusiyaya əlavə və dəyişikliklər etmək zərurəti yaradıb. Ölkəmizdə 2002, 2009 və 2016-cı illərdə referendum yolu ilə Konstitusiyaya dəyişikliklər edilib. Bu dəyişikliklərin hər biri demokratik inkişaf tələblərindən irəli gəlməklə məhkəmə islahatlarının həyata keçirilməsinə, seçki sisteminin, dövlət idarəçilik sisteminin, Milli Məclisin fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsinə, ictimai münasibətlərin daha dolğun tənzimlənməsinə yol açıb. Ən əsası, yeni əlavə və dəyişikliklər mahiyyətcə Konstitusiyanın daha da təkmilləşməsinə, insan və vətəndaş hüquq və azadlıqları ilə bağlı prinsipial əhəmiyyətli məsələlərin bu sənəddə daha əhatəli ifadə olunmasına, onun müddələrinin liberallığına və daha demokratik səciyyə daşmasına xidmət edib.

2004-cü ildən ədalət mühakiməsinin daha da müasirləşdirilərək Avropa standartlarına tam uyğunlaşdırılmasının həyata keçirilməsinə başlanılıb. Təbii ki, islahatın yolu qanunlardan keçir, qanunvericilikdən başlayır. Bu baxımdan ədalət mühakiməsinin səmərəliliyinin artırılması üzrə tədbirlər çərçivəsində Avropa Şurası ilə əməkdaşlıq şəraitində hazırlanaraq qəbul edilmiş "Məhkəmələr və hakimlər haqqında" və "Məhkəmə-Hüquq Şurası haqqında" qanunlar xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Beynəlxalq norma və prinsiplərə uyğun olan həmin qanunlara əsasən məhkəmə hakimiyyətinin özünüidarə orqanı olan Məhkəmə-Hüquq Şurası yaradılıb.

"Azərbaycan Respublikasının məhkəmə sisteminin təkmilləşdirilməsi ilə bağlı bəzi tədbirlər və "Məhkəmələr və hakimlər haqqında" və "Məhkəmə-Hüquq Şurası haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunlarına dəyişikliklər və əlavələr edilməsi barədə" Azərbaycan Respublikasının 2010-cu il 22 iyun tarixli 1043-IIIQD nömrəli Qanununun tətbiq edilməsi haqqında" Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2010-cu il 15 iyul tarixli fərmanı ilə 2010-cu ildə isə respublika üzrə vahid olan ağır cinayətlər məhkəməsinin əvəzində Bakı, Lənkəran, Gəncə, Şəki ağır cinayətlər məhkəmələri yaradıldı. Eyni zamanda respublikamızın məhkəmə-hüquq sistemində ən mühüm hadisələrdən biri kimi ilk dəfə olaraq inzibati ədliyyə institutu təsbit edilmiş, 1 və 2 saylı Bakı, Gəncə, Sumqayıt, Şəki, habelə Naxçıvan iqtisad məhkəmələrinin bazasında 1 saylı Bakı, 2 saylı Bakı, Naxçıvan, Gəncə, Sumqayıt, Şəki, və Şirvan inzibati-iqtisadi məhkəmələri təşkil olundu.

Respublikamızda insan hüquqları sahəsində həyata keçirilən hüquqi islahatlar Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 28 dekabr 2006-cı il tarixli "Azərbaycan Respublikasında insan hüquqlarının müdafiəsi üzrə Milli Fəaliyyət Planının təsdiq edilməsi haqqında" sərəncamı ilə davam etdirilib. Milli Fəaliyyət Planı insan hüquqlarının təmin edilməsi prosesinin keyfiyyətcə yeni müstəviyə keçməsinə, universal və regional səviyyədə əməkdaşlıq strategiyasının qurulmasına, dövlətlə vətəndaş cəmiyyəti arasında tərəfdaşlıq münasibətlərinin yaradılmasına xidmət edib. 27 dekabr 2011-ci il tarixdə Prezidentin sərəncamı ilə Azərbaycan Respublikasında insan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsinin səmərəliliyini

artırmaq sahəsində Milli Fəaliyyət Proqramının təsdiq edilməsi isə bu siyasətin məntiqi davamı oldu. Beləliklə, insan hüquqları sahəsində həyata keçirilən islahatların davamı olaraq, yeni normalar nəzərdə tutan normativ-hüquqi aktların hazırlanması, yeni qanun layihələrinin qəbulu, dövlət orqanlarının fəaliyyətinin insan hüquqlarının təminatı baxımından təkmilləşdirilməsi, dövlətlə vətəndaş cəmiyyəti arasında qarşılıqlı əlaqələrin inkişaf etdirilməsi kimi vəzifələrin müəyyən edilməsi insan hüquq və azadlıqlarının daha səmərəli təminatına verilən ən mühüm töhfələrdəndir.

Prezident İlham Əliyevin 10 fevral 2017-ci il tarixli "Penitensiar sahədə fəaliyyətin təkmilləşdirilməsi, cəza siyasətinin humanistləşdirilməsi və cəmiyyətdən təcridetmə ilə əlaqədar olmayan alternativ cəza və prosessual məcburiyyət tədbirlərinin tətbiqinin genişləndirilməsi barədə" sərəncamı da insan hüquqlarının effektiv təmini istiqamətində həyata keçirilən islahatların davamlılığı baxımından yeni mərhələ oldu. Bu sərəncam mahiyyətcə hərtərəfli olmaqla özündə azadlıq hüququnun təmini baxımından yeni yanaşmaları özündə ehtiva etdi, həm də dövlət başçısının humanist siyasətinin növbəti təzahürü oldu.

Bütövlükdə məhkəmə orqanlarının fəaliyyətinin daha da müasirləşdirilməsi, cəza siyasətinin humanistləşdirilməsi istiqamətində həyata keçirilən sistemli tədbirlər ölkədə ədalət mühakiməsinin yüksək keyfiyyətini, cəzanın tərbiyəvi əhəmiyyətini və səmərəliliyini təmin edib, vətəndaşların hüquq və azadlıqlarının etibarlı qorunmasına, humanizm ideyalarının daha da geniş təşəkkül tapmasına imkanlar açıb.

2019-cu il Azərbaycanın siyasi və iqtisadi həyatında həqiqətən dərin islahatlar dövrü

kimi yadda qaldı. Ən əsası odur ki, bu islahatlar həm də Azərbaycan vətəndaşlarının mənafeyinə xidmət etdi. Xüsusən 4,2 milyon vətəndaşı əhatə edən sosial paketlər ölkədə sosial rifahın daha da yaxşılaşdırılmasına yol açdı. Ötən il aprelin 3-də dövlət başçısının imzaladığı "Məhkəmə-hüquq sistemində islahatların dərinləşdirilməsi haqqında" fərman isə islahatların kompleks xarakter daşıyaraq cəmiyyət həyatının müxtəlif sahələrini əhatə etdiyini göstərdi.

Ötən bir ildə fərmanın icrası istiqamətində əhəmiyyətli işlər görüldü, müvafiq qanunlar qəbul edilib. Məhkəmə-hüquq islahatlarının dərinləşdirilməsi çərçivəsində ilk qanunvericilik aktları paketi ötən ilin iyul ayında qəbul olundu və islahatların institusional komponentini əhatə etdi. Həmin qanunlara əsasən kommərsiya məhkəmələri yaradıldı, inzibati məhkəmələr sisteminə yenilik gətirildi. Belə ki, Azərbaycan Prezidentinin "İnzibati məhkəmələrin və kommərsiya məhkəmələrinin təşkili və "Məhkəmələr və hakimlər haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununda dəyişiklik edilməsi barədə" Azərbaycan Respublikasının 2019-cu il 9 iyul tarixli 1632-VQD nömrəli Qanununun tətbiqi haqqında" 19 iyul 2019-cu il tarixli sərəncamı ilə Bakı, Naxçıvan, Gəncə, Sumqayıt, Şirvan və Şəki şəhərlərində inzibati və kommərsiya məhkəmələri yaradıldı. Buna qədər fəaliyyət göstərən Naxçıvan, 1 saylı Bakı, 2 saylı Bakı, Gəncə, Sumqayıt, Şirvan, Şəki inzibati-iqtisadi məhkəmələri isə ləğv edildi.

Məhkəmə-hüquq islahatlarının dərinləşdirilməsinə dair Azərbaycan Prezidentinin fərmanının icrası çərçivəsində hazırlanmış ikinci qanunvericilik paketi ilə bağlı qanun layihələri ötən ilin dekabrında Milli Məclisdə müzakirəyə çıxarılarq qəbul edilib və bu

ilin martından qüvvəyə minib. Bununla da qanunvericiliyə edilmiş dəyişikliklər vahid məhkəmə təcrübəsinin formalaşdırılması, məhkəmə prosesi iştirakçılarının məhkəmə ekspertizasının aparılması ilə bağlı hüquqlarının genişləndirilməsi kimi məsələləri əhatə etdi.

Hüquqi islahatlar siyasətinin davamı olaraq bu yaxınlarda cənab Prezident "Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsində dəyişiklik edilməsi haqqında" və "Azərbaycan Respublikasının İnzibati Xətalər Məcəlləsində dəyişiklik edilməsi haqqında" qanun layihələrini Milli Məclisə təqdim etmişdir. Bu qanun layihələri Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 3 aprel 2019-cu il tarixli fərmanının ikinci bəndinə uyğun olaraq cəza siyasətinin humanistləşdirilməsi və cinayətlərin dekriminalaşdırılması üzrə tədbirləri davam etdirmək məqsədi ilə hazırlanmışdır. Hər iki qanun layihəsi 3 oxunuşda Milli Məclis tərəfindən qəbul edilmişdir və 2020-ci il iyun ayının 1-də qüvvəyə minəcək.

Ulu Öndər Heydər Əliyevin təməlini qoyduğu insan hüquq və azadlıqlarının təmin olunması siyasəti bu gün möhtərəm Prezidentimiz İlham Əliyev tərəfindən keyfiyyətə yeni mərhələyə yüksəlib. Respublikamızda həyata keçirilən bütün hüquqi islahatların mərkəzində də hüquq sisteminin zamanın çağırışlarına uyğun formalaşdırılması ilə yanaşı, məhz vətəndaş hüquq və azadlıqlarının etibarlı təminatı dayanır.

Ziyafət ƏSGƏROV,
Milli Məclisin Müdafiə, təhlükəsizlik
və korrupsiya ilə mübarizə komitəsinin
sədri, YAP Siyasi Şurasının üzvü

<https://www.azerbaijan-news.az>

FÖVQƏLADƏ HALLAR NAZİRLİYİ AZƏRBAYCAN XALQININ TƏHLÜKƏSİZLİYİNİN ETİBARLI TƏMİNATÇISI KİMİ ÖZ ŞƏRƏFLİ MİSSİYASINI VAR GÜCÜ İLƏ DAVAM ETDİRİR

"Fövqəladə Hallar Nazirliyinin yaranması ölkəmizin həyatında çox əlamətdar bir hadisə idi. Həyat göstərdi ki, nazirliyin yaranmasında böyük zərurət var idi. Fövqəladə Hallar Nazirliyinin yaranması, formalaşması və bugünkü uğurlu fəaliyyəti Azərbaycanın inkişafı üçün çox müsbət rol oynamışdır. İstər mülki məsələlərdə, istər təbii fəlakətlərin nəticələrinin aradan qaldırılmasında Fövqəladə Hallar Nazirliyinin fəaliyyətini biz görürük, Azərbaycan ictimaiyyəti də görür və bunu yüksək qiymətləndirir".

İlham ƏLİYEV

Xalqımız Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Müzəffər Ali Baş Komandan İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə rəşadətli Ordumuzun Ermənistan üzərində qazandığı möhtəşəm Qələbəni böyük təntənə ilə bayram edir. Qələbə işığına bürünən müstəqil ölkəmizdə Fövqəladə Hallar Nazirliyinin yaradılmasının 15 illiyinin tarixi taleyimizdə müstəsna rol oynayan bir dövrə təsadüf etməsi olduqca qürurvericidir. Biz Vətən, xalq qarşısında daşdığımız məsuliyyəti dərinəndən dərk edirik, göstərilən etimadı əməli fəaliyyətimizlə doğruldaraq ötən illərdə əldə etdiyimiz hər bir uğurun, hər bir nailiyyətin arxasında möhtərəm Prezident İlham Əliyevin göstərdiyi şəxsi diqqət və qayğıyı, xoş münasibəti yaxından hiss edirik.

Bu bir həqiqətdir ki, fövqəladə hallara qarşı daha səmərəli mübarizə mexanizminin yaradılması və tətbiqi ölkənin, onun vətəndaşlarının və ətraf mühitin təhlükəsizliyinin təminatıdır. Çoxşaxəli mürəkkəb infrastrukturun müdafiəsi cəmiyyətin və iqtisadiyyatın

rifahı və inkişafı üçün həyati əhəmiyyət kəsb edir. Dövlətin neft strategiyasının və regional enerji təhlükəsizliyinin əhəmiyyəti də nəzərə alınarsa, fövqəladə hal risklərinin idarə olunması Azərbaycan üçün xüsusilə vacib əhəmiyyət kəsb edir. Ümummilli Lider Heydər Əliyevin dediyi "Bir hadisənin qarşısını almaq o hadisə baş verəndən sonra onun nəticələrini aradan götürməkdən daha asandır" müdrik

fikri də bir daha öz təsdiqini tapdı ki, fövqəladə halların yaranma təhlükəsinin vaxtında qarşısının alınması nə qədər vacibdir. Bu sözlər bilavasitə fövqəladə hallarla bağlı xidmətlərin işinin ən müasir tələblərə uyğun qurulması və daim zamanla ayaqlaşmasını nəzərdə tuturdu.

Ölkəyə rəhbərliyinin ilk vaxtlarından başlayaraq, cəmiyyətin təhlükəsizliyinin qorunması və mülki müdafiənin təşkili işinə müasir standartlar prizmasından yanaşan, Azərbaycanın iqtisadi inkişafı ilə paralel şəkildə əhalinin, onun maddi və mənəvi sərvətlərinin qorunması səviyyəsinin daha da artırılmasını əsas prioritetlərindən biri hesab edən möhtərəm Prezident İlham Əliyev təbii fəlakətlərin, texnogen xarakterli qəzaların və yanğınların qarşısının alınması, onların nəticələrinin aradan qaldırılması, belə hallarda xilas etmə və bərpa işləri üzrə müvafiq orqanların fəaliyyətinin vahid mərkəzdən idarə olunması, ölkədə mülki müdafiə işinin təşkili və həyata keçirilməsi ilə əlaqədar mühüm

qərar qəbul etdi. 2005-ci il dekabrın 16-da dövlət başçısının Fövqəladə Hallar Nazirliyinin yaradılması haqqında imzaladığı sərəncam təbii və texnogen fəlakətlərin xəbərdar edilməsi, nəticələrinin aradan qaldırılması və bu işlərin təşkilinə dövlət səviyyəsində sistemli yanaşmada yeni bir mərhələnin əsasını qoydu. Bu müdrik addım Prezident İlham Əliyevin yürütdüyü "hər istiqamətdə inkişaf" siyasətinin məntiqindən irəli gəlmişdi. Çünki bu sistem olmadan dövlətin gücündən və cəmiyyətin rifahından danışmaq mümkün deyildi. Əhalinin mülki müdafiəsinin, yanğın təhlükəsizliyinin, su hövzələrində insanların təhlükəsizliyinin, xilasetmə və qəza-xilasetmə işlərinin təşkili, dövlət material ehtiyatları fondlarının idarə olunması, ölkə ərazisində radioaktiv tullantıların zərərsizləşdirilməsi, sənayedə və dağ-mədən işlərində texniki təhlükəsizliyə və tikintidə təhlükəsizliyə nəzarət kimi mühüm vəzifələri yerinə yetirən bir neçə dövlət qurumunun Fövqəladə Hallar Nazirliyinin tabeliyinə verilməsi, eyni zamanda böhranların idarə edilməsi, strateji əhəmiyyətli müəssisələrin, obyektlərin və qurğuların mühafizəsinin təşkili, kiçik həcmli gəmilərin hərəkətinə və istismarına texniki nəzarətin həyata keçirilməsi, nüvə və radioloji təhlükəsizlik sahəsində yaranan münasibətlərin nizamlanması, əhalinin və ərazilərin nüvə və radiasiya təhlükəsizliyinin təmin olunması, suların idarə olunması məqsədilə müvafiq strukturların yaradılması dövlət başçısının bu sahəyə xüsusi diqqətinin bariz ifadəsi idi.

Xüsusi vurğulamaq istərdim ki, əvvəllər pərakəndə şəkildə fəaliyyət göstərən, baş vermiş hadisələrə xaotik reaksiya verən ayrı-ayrı qurumların vahid bir mərkəzdən idarə edilməsi, nazirliyin fəaliyyətinin təşkili və

strukturunun təkmilləşdirilməsi məqsədilə Azərbaycan Prezidenti cənab İlham Əliyevin imzaladığı fərman və sərəncamlar, göstərdiyi qayğı qısa vaxtda əsaslı irəliləyişlərə təkan verdi. Səlahiyyətlərinə aid olan mühüm problemləri həll etmək məqsədilə Fövqəladə Hallar Nazirliyinin Elmi-Texniki Şurasının, nazirliyin Tikintidə Təhlükəsizliyə Nəzarət Dövlət Agentliyinin Şurasının yaradılması uğurlu addımlardan oldu. Həyatın ən müxtəlif sahələrində təhlükəsizliyin təmin olunmasının bir mərkəzdə cəmləşdirilməsi dövlət başçısının müasir mülki müdafiə işinin təşkilinə uzaqgörən baxışlarının nəticəsi və əhalinin təhlükəsizliyinin təmin olunması istiqamətində aparılan ciddi islahat idi. Bu qayğının bir nümunəsi də möhtərəm Prezident İlham Əliyevin hər il dekabr ayının 16-nın Fövqəladə Hallar Nazirliyi İşçilərinin Peşə Bayramı Günü kimi qeyd edilməsi barədə 2006-cı il dekabr ayının 8-də imzaladığı sərəncamdır.

Nazirlik yaradılarkən tabeliyinə verilən qurumların balansında olan xüsusi təyinatlı avtomobillərin və digər nəqliyyat vasitələrinin, avadanlıqların əksər hissəsi mənəvi və fiziki köhnəlməyə məruz qalmışdı və müasir tələblərə cavab vermirdi. Azərbaycan Prezidenti cənab İlham Əliyevin tapşırıqlarına uyğun olaraq, nazirliyin texnika parkının müasirləşdirilməsi istiqamətində ciddi addımlar atıldı, büdcə vəsaitləri hesabına dünyanın ən qabaqcıl ölkələrinin istehsalı olan müxtəlif təyinatlı maşın və avadanlıqlar alındı. Nazirliyin qurumlarında əsaslı təmir və yenidənqurma işlərinə xüsusi diqqət göstərildi, yarırsız inzibati və texniki binalar, depolar əsaslı təmir olundu, yeniləri tikilərək istifadəyə verildi. Bölgələrdə 9 regional mərkəzin fəaliyyəti təmin edildi. Artıq müasir yanğın-

söndürmə, qəza-xilasetmə maşınlarının, fəvqəladə hallar zamanı hadisə yerində böhranları idarə etmək üçün ən müasir rabitə sistemləri ilə təchiz olunmuş və nazirliyin qurumları ilə videokonfrans əlaqəsi yaratmaq gücünə malik mobil qərargah - avtobusun, "Hammer" markalı radiosistemli xüsusi təyinatlı avtomobillərin, hündürlük nərdivanlarının, xilasetmə işlərinin aparılmasında istifadə olunan xüsusi texnikaların, "BMW" markalı motosikletlərin, bomba zərərsizləşdirici sistemlərin, dənizdə xilasetmə əməliyyatları üçün yüksək sürətli və çoxfunksiyalı katerlərin, xilasedici qayıqların, axtarış gəmilərinin, yanğınsöndürmə və digər xilasetmə funksiyalarını həyata keçirən "Be-200 ÇS" amfibiya - təy-yarənin, helikopterlərin, tikintilərin mövcud texniki təhlükəsizlik normaları və qaydalarına uyğun aparılmasına nəzarəti həyata keçirmək üçün səyyar laboratoriyaların, fəvqəladə hadisə baş vermiş ərazidə, yol şəraiti çətin olan yerlərdə qısa müddət ərzində zərərçəkənlərə və xəstələrə tam həcmli tibbi yardım göstərmək üçün mobil hospitalların, yüzlərlə müxtəlif təyinatlı digər xüsusi texniki avadanlıqların imkanlarından gündəlik iş prosesində bacarıqla istifadə edilir.

Azərbaycan vətəndaşlarının təhlükəsiz yaşayışının, dinc həyatının təmin olunmasını özünün ali məqsədi hesab edən Fəvqəladə Hallar Nazirliyinin kollektivi üçün 2007-cil il dekabrın 17-si sözünlə əsl mənasında yaddaqalan tarix oldu. Azərbaycan Prezidenti cənab İlham Əliyev Bakının Azadlıq meydanında təşkil olunan Fəvqəladə Hallar Nazirliyinin yeni aldığı və fəvqəladə hallar zamanı istifadə edilən texnika, avadanlıq və qurğuların təqdimatında iştirak etdi. Təqdim olunmuş bütün texnikanın taktiki-texniki xüsusiyyətləri

ilə tanış olan dövlətimizin başçısı görülən işləri yüksək qiymətləndirdi, orada verdiyi proqram xarakterli göstəriş və tövsiyələri kollektivimizin hər bir üzvünün gündəlik fəaliyyət istiqaməti kimi qəbul edildi.

2008-ci il noyabr ayının 12-də Fəvqəladə Hallar Nazirliyinin yeni istifadəyə verilmiş inzibati binasının açılış mərasimində iştirak edən möhtərəm Prezident İlham Əliyev öz gəlişi ilə bizə bir daha sevinc yaşatdı. Yaradılan şəraitlə yaxından tanış olan dövlət başçısı: "Mən çox şadam ki, Fəvqəladə Hallar Nazirliyi yaranandan sonra qısa müddət ərzində çox böyük işlər görüldü. Azərbaycanda təhlükəsizliyin təmin olunmasında, xilasetmə işlərinin düzgün qurulmasında çox böyük işlər görülmüşdür. Bu gözəl binanın tikintisi və Fəvqəladə Hallar Nazirliyinin sərəncamına verilməsi də göstərir ki, Azərbaycan dövləti bu sahəyə çox böyük diqqət yetirir. İnsanların təhlükəsizliyi və mümkün olan xoşagəlməz hadisələrin qarşısının alınması, təbii fəlakətlərin nəticələrinin aradan qaldırılması üçün Azərbaycan dövləti nə lazımdırsa edə bilər", - deyərək razılığını ifadə etdi, şəxsi heyətə yeni uğurlar arzuladı.

2011-ci il fevralın 23-də nazirliyin mülki müdafiə qoşunlarına döyüş bayrağını təqdim edərkən Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Silahlı Qüvvələrin Ali Baş Komandanı İlham Əliyevin bundan sonrakı illərdə də Fəvqəladə Hallar Nazirliyinin öz üzərinə düşən vəzifələri şərəflə yerinə yetirəcəyinə, şəxsi heyətin Vətənə sədaqətlə xidmət edəcəyinə əminliyini ifadə etməsi bizim üçün həm də böyük məsuliyyət demək idi. Möhtərəm Prezidentin bu etimadına cavab olaraq təntənəli təqdim etmə mərasimində şəxsi heyət əsgəri şərəf, şücaət və şöhrət rəmzi olan

döyüş bayrağını göz bəbəyi kimi qoruyacağına, Vətənə, xalqa sədaqətlə xidmət edəcəyinə, Ali Baş Komandanın əmrlərinin icrasına daim hazır olacağına and içdi.

Azərbaycan dövlətinin əhalinin təbii və texnogen xarakterli qəzalardan, fəvqəladə hadisələrdən etibarlı qorunmasına, mülki müdafiə işinin təşkilinə verdiyi daha bir önəmli hadisə möhtərəm Prezident İlham Əliyevin Fəvqəladə Hallar Nazirliyinin Akademiyasının yaradılması ilə bağlı imzaladığı sərəncam oldu.

27 dekabr 2013-cü il tarixində Fəvqəladə Hallar Nazirliyinin Akademiyasının beynəlxalq standartlara cavab verən yeni binasının açılış mərasimində iştirak edən Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev görülən işləri yüksək qiymətləndirdi, dəyərli tövsiyələrini verdi. Akademiyanın fəaliyyətə başlaması nazirlik üçün xüsusi ixtisaslı ali təhsilli kadrların hazırlanması ilə bərabər, əməkdaşların peşə ixtisaslarının artırılması, elmi tədqiqat işlərinin aparılması fəvqəladə hallar, mülki müdafiə sisteminin ahəngdar inkişafı yolunda atılan mühüm addımlardan biri kimi qiymətləndirilə bilər. Eyni zamanda mütəxəssislərimiz imzalanmış müqavilələrə əsasən Rusiya, Ukrayna və Belarusun müvafiq ali təhsil ocaqlarına göndərildi.

Nazirlikdə informasiya texnologiyaları infrastrukturunun yaradılmasına da diqqətlə yanaşıldı. Respublika üzrə nazirliyin struktur bölmələrini özündə birləşdirən qlobal kompüter şəbəkəsi quruldu, infrastruktur bölmələrinin fəaliyyət sahələrinə uyğun avtomatlaşdırılmış informasiya sistemləri hazırlandı. Nazirliyin bütün qurumları ilə naqilli və radio-rabitə əlaqəsi, əməliyyat və xilasetmə qurumları ilə peyk rabitəsi əlaqəsi təmin

edildi. Fəvqəladə halların qarşısının alınması və nəticələrinin aradan qaldırılmasında operativliyi təmin etmək üçün ölkə ərazisini əhatə edən coğrafi informasiya sistemi yaradıldı, baş vermiş təbii və texnogen hadisələrin mövcud statistikasını əks etdirən vahid məlumat bazası formalaşdırıldı, yanğın, partlayış və qəza hadisələrinə dair onlayn rejimdə ətraflı məlumatların əldə edilməsi təmin olundu. İdarələrarası informasiya mübadiləsinin daha sürətli və təhlükəsiz olması üçün optik şəbəkə istismara verildi və s. İnsanların təhlükəsizliyinin təmin edilməsi və mümkün olan xoşagəlməz hadisələrin qarşısının alınması məqsədilə "112" qaynar xətti"nin fəaliyyəti qısa müddətdə təşkil edildi.

Fəvqəladə Hallar Nazirliyinin şəxsi heyəti ölkə rəhbəri cənab İlham Əliyevin göstərdiyi diqqət və qayğıya layiq olduğunu baş verən təbii və texnogen hadisələr zamanı sərgilədiyi çevik və operativ reaksiya ilə təsdiqlədi, dəfələrlə çətin sınaqların öhdəsindən layiqincə gəldi. Məsələn, Mingəçevir Su Elektrik Stansiyasının ərazisində baş vermiş torpaq sürüşməsi zamanı yaranmış təhlükənin operativ şəkildə aradan qaldırılması, "Azərbaycan İstilik Elektrik Stansiyası" MMC-nin açıq paylayıcı qurğular stansiyasının transformatorunda və 6-cı enerji blokunda yanğınla nəticələnən partlayış zamanı yaranmış təhlükənin operativ şəkildə aradan qaldırılması, Bakı şəhərindəki Naxçıvani və Murtuza Muxtarov küçələrinin kəsişməsində tikilən 16 mərtəbəli yaşayış binasının uçması nəticəsində əmələ gəlmiş dağıntılar altından insanların xilas edilməsi, Neft Emalı Zavodunda yanğının söndürülməsi, Xəzər dənizində yerləşən "Bulla-dəniz" yatağında baş vermiş qəzanın aradan qaldırılması, Binəqədi rayo-

nunda yerləşən çoxmərtəbəli yaşayış binasında, "Sədərək", "Diqlas", "EuroHome" ticarət mərkəzlərində, "Sobsan" boya fabrikində baş vermiş yanğınların söndürülməsi, "Günəşli" yatağında 10 sayılı dərin dəniz özü-lündə baş vermiş qəzanın və "Azneft" İstehsalat Birliyinin Neft yığım məntəqəsində baş vermiş hadisənin nəticələrinin aradan qaldırılması, meşə sahələrinin və zəmilərin yanğından qorunması, onlarla digər belə əməliyyatlar zamanı Fövqəladə Hallar Nazirliyinin müvafiq qüvvələri əsl peşəkarlıq nümunəsi göstərdilər.

Nazirlik üçün son dərəcə çətin sınaqlardan biri 2010-cu ildə Aran bölgəsində baş verən daşqınlarla bağlı oldu. Kür və Araz çaylarının səbəb olduğu daşqınlar böyük itkilərə səbəb ola bilərdi. Prezident İlham Əliyevin hadisə ilə bağlı verdiyi müvafiq tapşırıqları operativ yerinə yetirən Fövqəladə Hallar Nazirliyinin qüvvələri öz yüksək peşəkarlığını nümayiş etdirərək daşqın sularının sürətlə irəlilədiyi günlərdə insan itkisinə yol vermədi, əhəlinin təxliyəsini, bəndvurma və sahilbərkitmə işlərini uğurla həyata keçirdilər. Azərbaycan Prezidentinin müvafiq sərəncamlarına əsasən, subasma bölgəsində çoxsaylı yeni evlər inşa olundu, yaşayış massivləri salındı, yenidən qurulan infrastrukturun, sosial və yaşayış obyektlərinin təhlükəsizliyinin təmin edilməsi məqsədilə bərpa və gücləndirmə işləri həyata keçirildi. Nazirliyin digər dövlət qurumları ilə birgə fəaliyyəti irimiqyaslı təbii fəlakətin qarşısının alınması və nəticələrinin aradan qaldırılmasında əhəmiyyətli rol oynadı. Gələcəkdə bu kimi halların qarşısını almaq məqsədilə ölkədə suların səmərəli idarə edilməsi sisteminin yaradılması üçün Fövqəladə Hallar Nazirliyində aidiyyəti dövlət orqanlarının və Niderlandın bu sahədə ixtisaslaşmış

şirkətlərinin mütəxəssislərindən ibarət yaradılmış işçi qrupu tərəfindən kompleks tədbirlər planı hazırlandı. 2012-ci il yanvarın 24-də Xəzər Hövzə Qəza-Xilasetmə Xidməti üçün alınmış gətirilmiş kəsici-sorucu yerqazan qurğuların, tədqiqat kateqlərinin və yedək gəmilərin təqdimatında iştirak edən Prezident İlham Əliyevin müvafiq sərəncamı ilə ölkə ərazisində su ehtiyatlarının idarə olunmasının təkmilləşdirilməsi məqsədilə Fövqəladə Hallar Nazirliyinin Su Ehtiyatları Dövlət Agentliyi yaradıldı. Görülən işlərin davamı kimi, 2013-cü il aprelin 16-da dövlət başçısı Mingəçevir Su Anbarının perimetr və akvatoriya sərhədlərində qurulan inteqrə olunmuş təhlükəsizlik sistemi ilə tanış oldu.

2012-ci ilin may ayında Zaqatala, Balakən və Qax rayonlarında, 2019-cu ilin fevral ayında Şamaxı, İsmayıllı və Ağsu rayonlarında baş verən güclü zəlzələ yenidən bizi sınaq qarşısında qoydu. Tikililərə xeyli ziyan dəysə də, xoşbəxtlikdən insan tələfatı və ya ciddi xəsarət alanlar olmadı. Baş vermiş zəlzələnin fəsadlarının qısa müddətdə aradan qaldırılması üçün Prezident İlham Əliyevin tapşırığı ilə hadisə bölgəsinə səfərbər edilmiş nazirliyin qüvvələri tərəfindən hər cür təhlükəsizlik tədbirləri görüldü, rayonlara çoxlu sayda texnika və avadanlıq, ilkin həyat fəaliyyətinin təmin edilməsi məqsədilə çadırlar, ərzaq məmulatları və s. yardımlar, böyük miqdarda tikinti materialları çatdırıldı. Nazirlik tərəfindən bölgədə yüzlərlə fərdi evin, çoxmənzilli kommunal yaşayış binasının, onlarca məktəbin, uşaq bağçasının tikintisi başa çatdırıldı, əhəli yeni müasir evlərlə təmin edildi.

Zəlzələ bölgəsində fəsadların aradan qaldırılması ilə bağlı görülmə bütünlü işlər əvvəlki

təbii fəlakətlərdə olduğu kimi ilk gündən daimi olaraq Prezident

İlham Əliyev və birinci xanım Mehriban Əliyevanın birbaşa nəzarəti altında oldu. Bu, əhali arasında böyük razılıq və minnətdarlıq hissi ilə xatırlanır.

Dövlət başçısının müvafiq sərəncamı ilə təsdiq edilmiş Azərbaycan Respublikasının ekoloji vəziyyətinin yaxşılaşdırılmasına dair kompleks tədbirlər planı bu sahədə problemlərin həllində bizim üçün əsas fəaliyyət proqramı kimi qəbul edildi. Fövqəladə Hallar Nazirliyinin söyləri ilə keçmiş Bakı Yod Zavodunun Ramana və Suraxanı istehsalat sahələrinin və Neftçala Yod Brom Zavodunun ekoloji reabilitasiyası prosesi uğurla başa çatdırıldı və rekultivasiya olunmuş ərazilərdə park və yaşıl meydançalar salındı, insanlar üçün təhlükəli zona sayılan həmin ərazilər ekoloji istirahət məkanına çevrildi. Onu da qeyd edirəm ki, həmin layihələrin beynəlxalq standartlara uyğun icrasının təmin edilməsi məqsədi ilə Fövqəladə Hallar Nazirliyinin müraciəti əsasında Atom Enerjisi üzrə Beynəlxalq Agentlik tərəfindən bu sahədə zəngin təcrübəsi olan xarici ekspertlər də işə cəlb edildi. Bununla yanaşı, nazirliyin, Yaponiya və Niderlandın aidiyyəti şirkətlərinin ekspertlərinin cəlb edilməsi ilə respublika ərazisində baş verən sürüşmə, subasma, sel və digər ekzogen-geoloji proseslərin formalaşma səbəbləri də araşdırıldı, kompleks tədqiqat işləri aparıldı və müvafiq layihələr həyata keçirildi. Buna misal olaraq, Abşeron yarımadasında göl, sututarlar, səth və yeraltı suların idarə olunması üzrə yarımadaanın su mühitinin ekoloji cəhətdən sağlamlaşdırılması, rejimlərinin nizamlanması və idarə olunması məqsədilə kompleks tədqiqat işləri başa çatdırıldı. Masazır sürüşmə sahəsində yamacın

dayanıqlığının artırılması üçün yeni layihə əsasında svay-bərkitmə işləri həyata keçirildi və landşaft bərpa olundu. Bayıl sürüşmə sahəsi sabitləşdirildi, ərazidə yaşıllıq işləri aparıldı. Bakının Əhmədli massivində sürüşmənin sabitləşdirilməsi və yamacın dayanıqlığının təmin edilməsi məqsədilə kompleks tədbirlər planı hazırlanaraq onun həyata keçirilməsi istiqamətində müvafiq işlər icra olundu. Bakının Səbail rayonu ərazisində Badamdar - 20-ci sahə avtomobil yolu boyunca və ona bitişik ərazilərdə baş vermiş sürüşmə sabitləşdirildi və yarıqan əmələ gəlməsinin qarşısı alındı. Mingəçevir Su Anbarının sağ sahilində baş vermiş sürüşmə ilə əlaqədar qabaqlayıcı mühəndis tədbirləri və digər layihələrdə nəzərdə tutulan vacib məsələlər əməli həllini tapdı.

FHN-in fəlakətlərdən ziyan çəkmiş ölkələrə yardım göstərilməsi sahəsində Birləşmiş Millətlər Təşkilatı və digər beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaşlıq münasibətlərinin daha da inkişaf etdirilməsi, humanitar əməliyyatlarda ölkəmizin daha yüksək səviyyədə təmsil olunması məqsədi ilə nazirliyin Beynəlxalq Axtarış-Xilasetmə Dəstəsi yaradılıb. Dəstənin şəxsi heyətinin həm xarici ölkələrdə, həm də ölkəmizdə keçirilən təlim və kurslarda yaxından iştirakı onların humanitar əməliyyatlar sahəsində bilik və bacarıqlarının daha da təkmilləşdirilməsi, peşəkarlıqlarının artırılması baxımından əhəmiyyətli olub. Hər cür xilasetmə texnika və avadanlıqlar, o cümlədən təyyarə və helikopterlərlə təchiz olunmuş beynəlxalq axtarış-xilasetmə dəstəsi müxtəlif ölkələrdə baş vermiş fəlakətlərin nəticələrinin aradan qaldırılması, həmçinin humanitar yardımların çatdırılması əməliyyatlarını uğurla yerinə yetirir.

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin tapşırığına əsasən, yola salınan illər ərzində Rusiya Federasiyasında, İsrail dövlətində, Gürcüstanda baş vermiş meşə yanğınları, Pakistan İslam Respublikasında, Rusiya Federasiyasında, Əfqanıstan İslam Respublikasında, Serbiya Respublikası və Bosniya və Hersoqovinada daşqınlar, Türkiyə Respublikasının Van vilayətində, İran İslam Respublikasında baş vermiş zəlzələlərin nəticələrinin aradan qaldırılması üçün Fövqəladə Hallar Nazirliyi tərəfindən onlara müvafiq kömək göstərilib. Bununla bərabər, Azərbaycan Respublikasının Hökuməti səviyyəsində Qırğız Respublikasının Oş vilayətində, Haitidə baş vermiş zəlzələlərin, Filippində baş vermiş qasırğanın fəsadlarının aradan qaldırılması məqsədilə və Somalidə aclıqdan əziyyət çəkən insanlar üçün maddi yardımlar edilib. Misirdəki iğtişaşlarla əlaqədar burada yaşayan azərbaycanlıların, Nepalda baş vermiş dağıdıcı zəlzələ nəticəsində fəlakət zonasında olan soydaşlarımızın və xarici ölkə vətəndaşlarının Fövqəladə Hallar Nazirliyinə məxsus təyyarə ilə təcili təxliyəsi həyata keçirilib. Azərbaycan Hökuməti adından Cibuti Respublikasına, həmçinin Myanmada Rohingya müsəlmanlarına qarşı kütləvi zorakılıq zəminində əziyyət çəkən insanlara kömək göstərmək məqsədilə humanitar yardımlar çatdırılıb.

Onu da qeyd edim ki, respublikamızda kütləvi bədən tərbiyəsi və idman artıq cəmiyyət həyatının ayrılmaz tərkib hissəsinə çevrilib. Fövqəladə Hallar Nazirliyi tərəfindən hərbiçilərin və dövlət qulluqçularının fiziki hazırlığının yüksəldilməsinə daim diqqət yetiririk. Nazirliyin struktur vahidi olan İdman-Sağlamlıq Mərkəzinin üzvləri müxtəlif

yerli və beynəlxalq yarışlarda, dünya və Avropa birinciliklərində uğurla çıxış edir, Azərbaycan bayrağını yüksəklərə qaldırırlar. 2018-ci ilin dekabr ayında nazirliyin İdman-Sağlamlıq Mərkəzinin açılışında Prezident İlham Əliyevin iştirakı idmançılarımızı daha böyük qələbələr qazanmağa ruhlandırır.

Böyük təcrübəyə, geniş kadr potensialına və zəngin maddi-texniki bazaya malik olan Fövqəladə Hallar Nazirliyi ölkəmizin beynəlxalq arenada əldə etdiyi nailiyyətlərə də öz töhfəsini verir. Son illər bir çox mötəbər beynəlxalq tədbirlərə, "Eurovision-2012" mahnı müsabiqəsinə, 2015-ci ilin Birinci Avropa Oyunlarına, 2017-ci ilin Dördüncü İslam Həmrəyliyi Oyunlarına, Avropa Gənclər Yay Olimpiya Festivalına, "Formula-1" yarışlarına evsahibliyi edən respublikamızda təhlükəsizlik tədbirlərinin yüksək səviyyədə təşkil olunması baş verə biləcək istənilən fəvqəladə hadisənin qarşısının vaxtında alınması istiqamətində Fövqəladə Hallar Nazirliyinin aidiyyəti üzrə gördüyü tədbirlər ölkə rəhbərliyi tərəfindən göstərilən etimadın doğruldulması istiqamətində atılan addımlardandır.

Bütün dünya ölkələrinin yeni növ koronavirus (COVID-19) pandemiyası ilə üzləşdiyi bir vaxtda Azərbaycanın bu bəlaya qarşı mübarizədə nümayiş etdirdiyi strateji mövqe, Prezident İlham Əliyevin liderlik əzmkarlığı dünyada ən yaxşı nümunələrdən biri kimi qəbul edilir. Vaxtında atılan cəsarətli addımlar sayəsində Azərbaycan koronavirusa qarşı mübarizə tədbirlərinin effektivliyi ilə seçilən ölkələr sırasında ön cərgədə qərar tutub. Ölkəmizdə nəzərdə tutulan bütün sosial layihələrin təxirəsalınmadan davam etdirilməsi, genişmiqyaslı sosial dəstək tədbirləri xalqı-

mızın həyatının və sağlamlığının qorunmasında, rifahının yaxşılaşdırılmasında mühüm rol oynayır.

Prezident İlham Əliyevin tapşırığına uyğun olaraq, bu il fevralın 27-dən etibarən ölkəmizdə koronavirusun yayılma təhlükəsinin qarşısının alınması məqsədilə Fövqəladə Hallar Nazirliyi tərəfindən təxirəsalınmaz tədbirlərin əməli həllinə nail olunması üçün ciddi addımlar atıldı, İran İslam Respublikası, Rusiya Federasiyası və Gürcüstanla sərhədkəçid məntəqələrinin yaxınlığında qəbul-çəşidləmə məntəqələri yaradıldı, hər cür müasir tibbi avadanlıqlarla təchiz edilmiş FHN-in peşəkar tibbi briqadaları həmin məntəqələrdə fasiləsiz rejimdə fəaliyyətlərini davam etdirdilər.

Dövlət başçısının "Biz birlikdə güclüyük!" çağırışına qoşulan nazirliyin əməkdaşları sosial dəstək tədbirlərində yaxından iştirak etdi, karantin rejimi tədbirlərinin həyata keçirildiyi dövr üçün vətəndaşlarımıza psixoloji yardımın göstərilməsi xidməti təşkil olundu, əhali arasında maarifləndirici söhbətlərin aparılması, dezinfeksiya işlərinin həyata keçirilməsi diqqət mərkəzində saxlanıldı. Eyni zamanda əməkdaşlarımız Heydər Əliyev Fondunun çağırışına və təşəbbüsünə dəstək olaraq könüllü qanvermə aksiyasına qoşuldular.

Xüsusi vurğulamaq istərdim ki, Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin və Birinci vitse-prezident Mehriban xanım Əliyevanın vətəndaşların sağlamlığının qorunmasına və ölkənin səhiyyə sisteminin inkişafına göstərdiyi xüsusi diqqətinin bir nümunəsi də qısa vaxtda ölkəmizdə modul tipli xəstəxanaların fəaliyyətə başlaması oldu. Bu cəhətdən

Fövqəladə Hallar Nazirliyinin Tibb Mərkəzinin koronaviruslu xəstələrin müalicəsi üçün nəzərdə tutulan növbəti modul tipli hospitalının qısa müddətdə inşa edilərək xəstələrin ixtiyarına verilməsi dünyada

COVID-19 infeksiyasının sürətlə yayılması fonunda bu xəstəliklə mübarizədə Azərbaycan dövlətinin qətiyyətini ortaya qoydu. Yeri gəlmişkən, xəstəxananın fəaliyyətində özəl xüsusiyyət Azərbaycanda ilk dəfə tətbiq edilən və tibb praktikasında bənzəri olmayan yeni növ koronavirus infeksiyası üçün ixtisaslaşdırılmış tibbi məlumat sisteminin olmasıdır. Tibbi məlumat sistemi tibb işçilərinin işini optimallaşdırmaq və hər bir xəstə üçün fərdi olaraq tibbi qərar qəbul etmək üçün intellektual dəstəyi təmin edir.

İyulun 6-da Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev və birinci xanım Mehriban Əliyevanın Bakının Xətai rayonunda Fövqəladə Hallar Nazirliyinin Tibb Mərkəzinin koronaviruslu xəstələrin müalicəsi üçün nəzərdə tutulan modul tipli hospitalının açılışına qatılması, avqustun 31-də Prezident İlham Əliyevin koronaviruslu xəstələrin müalicəsi üçün modul tipli növbəti hospitalın açılışında videofor- matda iştirakı Azərbaycan dövlətinin koronavirusla mübarizədə bütün mümkün qabaqlayıcı tədbirlərin həyata keçirilməsi və ölkəmizin bu global çağırışa cavab verə bilməsi baxımından vacib addım kimi qiymətləndirilə bilər.

Yuxarıda qeyd etdiyim kimi, xalqımızın ən böyük arzularını gerçəkləşdirən Azərbaycan Prezidenti, Müzəffər Ali Baş Komandan İlham Əliyevin müdrikliliyi, qətiyyətli iradəsi və rəhbərliyi nəticəsində rəşadətli ordumuz sentyabrın 27-dən başlayaraq 44 gün ərzində əks-hücum əməliyyatları ilə

Azərbaycan torpaqlarının işğaldan azad olunması və ərazi bütövlüyünün bərpa edilməsi kimi vəzifələrin uğurlu həllinə nail oldu. Ermənistan özünün tam və qeyd-şərtsiz kapitulyasiyasını etiraf etdi. "Qarabağ Azərbaycandır və nida" ifadəsi tariximizin gerçəkliyi, Böyük Qələbəmizin rəmzinə çevrildi. Əks-hücum əməliyyatları zamanı ordumuzun müzəffər yürüşü qarşısında aciz qalan, küncə sıxışan işğalçı Ermənistan silahlı qüvvələri humanitar atəşkəs rejimini kobudcasına pozaraq Azərbaycan əhalisinin sıx yaşadığı yaşayış məntəqələrini, fərdi və çoxmənzilli yaşayış binalarını, təsərrüfatları ağır artilleriya qurğularından və raketlərdən atəşə tutaraq mülki obyektlərdə dağıntı və yanğınlar törədirdi. Silahlı Qüvvələrimizə dəstək və mülki əhalinin təhlükəsizliyinin təmin olunması istiqamətində üzərinə düşən vəzifələri şərəflə icra edən Fövqəladə Hallar Nazirliyinin qüvvələri ən ekstremal vəziyyətlərdə xidməti vəzifələrini icra edir, düşmənin artilleriya atəşləri nəticəsində baş verən dağıntılar zamanı axtarış-xilasətmə əməliyyatlarını yerinə yetirir, insanların xilas edilməsi və təxliyəsinə həyata keçirir, yanğınların dərhal aradan qaldırılması üçün gücləndirilmiş iş rejimində fəaliyyət göstərirdilər. Təcavüzkar Ermənistanın dinc sakinləri hədəfə almaqda davam etdiyi günlərdə əhalinin təhlükəsizliyinin təmin edilməsi məqsədilə nazirlik tərəfindən hazırlanan müxtəlif məzmunlu maarifləndirici çap materialları cəbhəyanı ərazilərdə və düşmən tərəfinin hədəfinə çevrilmiş digər yaşayış məntəqələrinin əhalisi arasında paylanaraq müvafiq maarifləndirmə işləri aparıldı. Ermənistan Respublikasının Azərbaycanın mülki əhalisinə qarşı terrorçu təxribatları barədə faktlar tərəfdaş ölkələrin aidiyyəti qurumlarına

və beynəlxalq təşkilatların diqqətinə çatdırıldı. Belə ki, 30-a yaxın ölkənin fövqəladə hallarla mübarizə üzrə məsul dövlət qurumlarına və 20-yə yaxın nüfuzlu beynəlxalq təşkilata, o cümlədən Birləşmiş Millətlər Təşkilatının uyğun qurumları (UN OCHA, UN DRR), Beynəlxalq Mülki Müdafiə Təşkilatı, NATO EADRCC (Avro Atlantik Fəlakətə Cavabın Əlaqələndirilməsi Mərkəzi), Avropa İttifaqının Avropa Mülki Müdafiəsi və Humanitar Yardım Əməliyyatları Baş İdarəsi, Avropa Şurasının Avropa və Aralıq Dənizi üzrə Böyük Risklər Sazişi, Atom Enerjisi üzrə Beynəlxalq Agentlik, GUAM, Qara Dəniz İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatı, İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatı və digər aidiyyəti beynəlxalq strukturlara ünvanlanmış məktublarda Ermənistan-Azərbaycan Dağlıq Qarabağ münaqişəsi barədə həqiqətlər diqqətə çatdırıldı. Bu çərçivədə xüsusilə razılaşdırılmış humanitar atəşkəs rejiminin tələblərini kobudcasına pozaraq döyüş bölgəsindən kənarında yerləşən Azərbaycanın Gəncə, Bərdə, Ağcabədi və digər şəhər və kəndlərinin mütəmadi olaraq ağır artilleriya və raket atəşlərinə məruz qalması, nəticədə çoxsaylı mülki şəxslərin ölümü və ciddi dağıntıların baş verməsi qəti şəkildə pislənilirdi, bu terrorçu addımlara dərhal son verilməsi üçün dünya birliyinin Ermənistanın hərbi-siyasi rəhbərliyinə ciddi təzyiqlər göstərməsinin vacibliyi bildirilirdi. Həmin məktublara Ermənistan dövlətinin terrorçu xislətini sübut edən foto və videomateriallar, habelə ingilis dilində broşür əlavə olunmuşdur.

Fövqəladə Hallar Nazirliyi dövlət başçısının tapşırığına uyğun olaraq, əhalinin təhlükəsizliyinin təmin olunması və mövcud problemlərin aradan qaldırılması məqsədilə

fəaliyyət dairəsini genişləndirdi, işğaldan azad edilmiş ərazilərimizdə müvafiq strukturlarının təşkilinə başladı. Artıq nazirliyin Dövlət Yanğından Mühafizə Xidmətinin Füzuli, Cəbrayıl, Zəngilan, Qubadlı, Şuşa, Kəlbəcər şəhərlərində və Xocavənd rayonunun Hadrut qəsəbəsində hissələri fəaliyyət göstərir. Bütün hissələr xidmətin yüksək səviyyədə həyata keçirilməsi üçün müvafiq texnika və avadanlıqlarla təchiz edilib. Bundan əlavə, Fövqəladə Hallar Nazirliyi Dövlət Yanğın Nəzarəti Xidmətinin Qarabağ Regional Dövlət Yanğın Nəzarəti İdarəsinin müvafiq bölmələri Füzuli, Cəbrayıl, Zəngilan, Qubadlı və Xocavənd rayonlarında fəaliyyətə başlayıb.

"Azərbaycan Respublikasının işğaldan azad olunmuş ərazilərində müvəqqəti xüsusi idarəetmənin təşkili haqqında" Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2020-ci il 29 oktyabr tarixli fərmanının 6.1-ci bəndinin icrasının aidiyyəti üzrə təmin edilməsi məqsədilə Fövqəladə Hallar Nazirliyi Tərtər rayonu ərazisində yerləşən işğaldan azad olunmuş Suqovuşan su anbarını mühafizəyə götürüb. Belə ki, su anbarının təhlükəsizliyinin təmin edilməsi məqsədilə FHN Xüsusi Riskli Xilasetmə Xidmətinin müvafiq qüvvələri tərəfindən ərazidə sutkalıq fasiləsiz nəzarət rejimi tətbiq edilir.

Xüsusi vurğulamaq istərdim ki, erməni təxribatı nəticəsində ziyan dəymiş evlərin bərpası üçün qiymətləndirmə işləri sürətlə aparılır. Bu məsələlər yekunlaşdıqdan sonra işlərə başlanılacaqdır.

Ümummilli Lider Heydər Əliyevin işıqlı ideyaları, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin diqqət və qayğısı nəticəsində yaradılmış Fövqəladə Hallar Nazirliyi

artıq 15 ildir ölkə vətəndaşlarının təhlükəsizliyinin təmin olunması ilə bağlı dövlət başçısının verdiyi tapşırıqları şəərəflə və yorulmadan icra edir. Yola salınan illər ərzində Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev tərəfindən Fövqəladə Hallar Nazirliyinin şəxsi heyətinin sosial vəziyyətinin, o cümlədən mənzil-məişət şəraitinin yaxşılaşdırılması, xidmətdə fərqlənən əməkdaşlarının fəxri adlara, orden və medallara layiq görülməsi, ali hərbi və xüsusi rütbələrlə təltif edilməsi fəaliyyətinin hər bir anında ali dövlət qayğısı ilə əhatə olunmuş şəxsi heyəti əhalinin və ərazilərin təbii və texnogen xarakterli fəvqəladə hallardan etibarlı qorunması üçün daha ciddi səy göstərməyə səfərbər edib.

Bu gün fəvqəladə halların xəbərdar edilməsi, qarşısının alınması və nəticələrinin aradan qaldırılması Fövqəladə Hallar Nazirliyinin tam nəzarətindədir. Bu uğur dövlət başçısının Azərbaycanda yürüdülmən təhlükəsizlik və mülki müdafiə siyasətinin tənənəsi deməkdir. Hər bir azərbaycanlının Prezidenti olaraq Fövqəladə Hallar Nazirliyinin əməkdaşlarına göstərdiyi xüsusi diqqət və qayğıya görə dövlət başçısına sonsuz təşəkkürümüzü bildirir və əmin edirik ki, müstəqil Azərbaycanın daha da inkişafı, ölkə əhalisinin və ərazisinin, təbii sərvətlərinin bütün növ fəlakətlərdən qorunması, insanlarımızın sərbəst, firavan və təhlükəsiz yaşayışı və fəaliyyətinin təmin edilməsi naminə bundan sonra da bilik və bacarığımızı əsirgəməyə cəyik!

Kəmaləddin HEYDƏROV,
Azərbaycan Respublikasının fəvqəladə
hallar naziri, general-polkovnik.

<https://www.azerbaijan-news.az>

AZƏRBAYCANDA DÜNYA STANDARTLARINA UYGUN GÖMRÜK XİDMƏTİ FORMALAŞIB

2020-ci il gömrük orqanları, gömrükçülər üçün də, ilk növbədə, 30 ilə yaxındır işğal altında olan ərazilərimizin Müzəffər Ali Baş Komandan İlham Əliyevin rəhbərliyi altında rəşadətli Azərbaycan Ordusu tərəfindən azad edilməsi, Qarabağ həsrətinin bitməsi ilə yadda qaldı. Bu sevinci, bu qüruru bizə yaşatdıqları üçün şəhidlərimizin ruhu qarşısında baş əyir, onların valideynlərinə dərin təşəkkürümüzü bildirir, başda Müzəffər Ali Baş Komandan İlham Əliyev olmaqla, şanlı Azərbaycan Ordusunun hər bir mənsubuna dərin minnətdarlıq hissələrimizi çatdırırıq. Prezident İlham Əliyevin uzun illər bütün sahələrdə həyata keçirdiyi uğurlu siyasət, xüsusilə ordu quruculuğu istiqamətində reallaşdırdığı tədbirlər 44 günlük Vətən müharibəsini qələbə ilə nəticələndirdi. Şübhəsiz ki, 2020-ci ildə qazanılan bu zəfər Azərbaycan tarixinə qızıl hərflərlə yazılacaq.

Azərbaycan müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra təşəkkül tapmış yeni strukturlardan biri olan gömrük sistemi 1992-ci il yanvarın 30-da yaradılıb və ötən müddət ərzində müstəqil gömrük xidməti ölkəmizin iqtisadi təhlükəsizliyinin etibarlı təminatçısı kimi formalaşan mühüm dövlət təsisatına çevrilib. Ümummilli Lider Heydər Əliyev Azərbaycanın iqtisadi təhlükəsizliyinin qorunmasının və daha da möhkəmləndirilməsinin əsas istiqamətlərindən birini yüksək səviyyəli gömrük xidmətinin yaradılmasında görürdü. Məhz Ulu Öndərin uzaqgörən siyasəti, gömrük sisteminin formalaşması üçün verdiyi dəyərli tövsiyələri və bu qurumun daha da modernləşməsinə yönələn iqtisadi siyasəti nəticəsində Azərbaycanda dünya standartlarına uyğun gömrük xidməti formalaşdı.

Prezident İlham Əliyev hər bir sahədə olduğu kimi, gömrük sisteminin də bütün istiqamətlər üzrə daha da təkmilləşdirilməsi işini daim diqqət mərkəzində saxlayır. Bunun nəticəsidir ki, son illər Azərbaycan gömrük xidməti dinamik inkişaf edir və yeni, müasir layihələr həyata keçirməklə beynəlxalq standartlara cavab verən təşkilat kimi inamla irəliləyir. Gömrük orqanlarının və onun əməkdaşlarının əsas məqsədi göstərilən etimadı doğrultmaq, dövlətə, dövlətçiliyə sədaqət nümayiş etdirməklə qarşıya qoyulan vəzifələri vicdanla yerinə yetirməkdir. Son illər gömrük sistemində şəffaflığın təmin olunması, idarəçiliyin təkmilləşdirilməsi, elektron xidmətlərin sayının artırılması və digər sahələrdə islahatların əhatə dairəsi xeyli genişlənilib ki, bu da xidmət mədəniyyətinin yüksəlməsində, xarici ticarət iştirakçılarında könüllü riayət prinsiplərinin formalaşmasında və beynəlxalq ticarətin asanlaşmasında əhəmiyyətli rol oynayıb.

Əsası Ulu Öndər Heydər Əliyev tərəfindən qoyulmuş milli dövlət quruculuğu və inkişaf konsepsiyasının Prezident İlham Əliyev tərəfindən uğurla və qlobal çağırışlara uyğun davam etdirilməsi nəticəsində ötən illərdə olduğu kimi, 2020-ci ildə də ölkə iqtisadiyyatında islahatlar davam etdirilmiş, biznes və investisiya mühitinin daha da yaxşılaşdırılması, iqtisadiyyatın şaxələndirilməsi, regionların sosial-iqtisadi inkişafının sürətlən-

dirilməsi, qeyri-neft sektorunun təşviqi və qeyri-neft məhsullarının ixracının artırılması, kiçik və orta sahibkarlığın dəstəklənməsi istiqamətində həyata keçirilən genişmiqyaslı islahatlar ölkəmizin ümumi iqtisadi inkişaf strategiyasının formalaşmasına və bu strategiyanın uğurla həyata keçirilməsinə etibarlı zəmin yaradılmışdır.

Qeyd edilən sosial-iqtisadi inkişafa öz töhfəsini vermək, qarşıya qoyulmuş vəzifə və tapşırıqların yüksək səviyyədə yerinə yetirilməsi istiqamətində Azərbaycan Respublikası Dövlət Gömrük Komitəsi tərəfindən ötən dövrlərdə olduğu kimi, 2020-ci il ərzində də müəyyən edilmiş proqnoz göstəriciləri uğurla yerinə yetirilib, gömrük nəzarəti və gömrük qaydalarının pozulmasına qarşı mübarizə tədbirləri gücləndirilib, komitənin maddi-texniki bazası möhkəmləndirilib, şəxsi heyətlə aparılan işin səmərəliliyi artırılıb.

Dövlət Gömrük Komitəsi və onun strukturu daxil olan gömrük orqanları 2020-ci ildə öz fəaliyyətini Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası, Gömrük Məcəlləsi, "Gömrük tarifi haqqında" qanun Prezidentin müvafiq fərman və sərəncamları, Nazirlər Kabinetinin qərarları, "Azərbaycan Respublikası Dövlət Gömrük Komitəsinin 2017-2021-ci illər üzrə inkişafına dair Fəaliyyət Planı"nı və gömrük işini tənzimləyən digər normativ-hüquqi aktları işdə rəhbər tutaraq tərtib olunmuş iş planı əsasında qurub.

Dünya Bankının Daxili Audit Komitəsi tərəfindən keçirilmiş auditin nəticələrinə uyğun olaraq, Azərbaycan yeganə ölkə kimi irəliləyiş nümayiş etdirərək "Doing Business 2020" hesabatında mövqeyini 6 pillə yaxşılaşdırıb, növbəti dəfə dünyanın "Ən islahatçı 10 ölkəsi" sırasına daxil olub, xüsusilə 3 in-

dikator dəyişikliyə məruz qalıb və "Sərhəddə ticarət" indikatoru müsbət istiqamətdə əsas ciddi dəyişikliklərə məruz qalan indikatorlardan biri olub, ölkəmiz 34-cü pillədən 28-ci pilləyə irəliləyib.

Alman-Azərbaycan Xarici Ticarət Palatasının 2020-ci il biznes mühiti hesabatının gömrük məsələlərinə dair hissəsində son bir neçə ildə gömrük orqanlarının ticarətin asanlaşdırılması, gömrük prosedurlarının sadələşdirilməsi və uyğunlaşdırılması, korrupsiya və rüşvət hallarının minimuma endirilməsi istiqamətində apardığı genişmiqyaslı işləri təqdirəlayiq hal kimi qiymətləndirilib. Bu kontekstdə birbaşa insan təmasının rolunu məhdudlaşdırmaq üçün elektron gömrük təşəbbüslərinin təkmilləşdirilməsində və müəssisələrin ehtiyaclarını daha dolğun təmin etmək üçün dövlət-özəl sektor dialoqunun inkişafındakı irəliləyiş Azərbaycanda fəaliyyət göstərən xarici müəssisələr tərəfindən yüksək dəyərləndirilib. Alınan rəylər əvvəlki illərdə biznes ictimaiyyəti tərəfindən qaldırılan aktual ehtiyaclardan biri olan "Yaşıl dəhliz" rejiminin optimallaşdırılması istiqamətində atılan addımların bəhrəsini verməyə başladığını göstərir. Alman-Azərbaycan Xarici Ticarət Palatasının apardığı sorğuda iştirak edən respondentlərin yarısından çoxu (58%) gömrük islahatlarını ən səmərəli islahatlar kimi qiymətləndirərək ilk 5-likdə sıralayıb.

"Gömrük sistemində islahatların davam etdirilməsi ilə bağlı əlavə tədbirlər haqqında" Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 4 mart 2016-cı il tarixli sərəncamına uyğun olaraq, məmur-vətəndaş təmasının minimuma endirilməsi, elektron gömrük xidmətlərinin daha da genişləndirilməsi məqsədilə bəyanamələrin rəsmiləşdirilməsi üçün əməkdaş-

ların təyin edilməsində elektron növbə sistemi yaradılıb, hər bir xarici iqtisadi fəaliyyət iştirakçılarında tez bir zamanda yüklərini rəsmiləşdirmələrinə maksimum şərait yaradılıb.

Gömrük xidməti koronavirusla mübarizədə ayıq-sayıqdır

Koronavirus (COVID-19) infeksiyasının ölkəmizin ərazisində yayılmasının qarşısının alınması məqsədilə Dövlət Gömrük Komitəsi tərəfindən gömrük-sərhəd buraxılış məntəqələrinin gücləndirilmiş iş rejiminə keçirilməsi haqqında sərəncamı ilə bir sıra tapşırıqlar müəyyən edilib. O cümlədən “Səhiyyə məqsədləri üçün sərnişin haqqında məlumat təqdim etmə forması” (Azərbaycan, rus və ingilis dillərində) hazırlanıb, səyahət edən şəxslər üzərində effektiv nəzarət tədbirlərinin həyata keçirilməsi məqsədilə ölkənin bütün gömrük-sərhəd buraxılış məntəqələrində məsafədən hərəkətin ölçülməsi üçün nəzərdə tutulan termovizorlar quraşdırılıb, vətəndaşların və nəqliyyat vasitələrinin keçdiyi ərazilərdə, eləcə də koronavirus infeksiyasına yoluxma riski olan digər yerlərdə mütəmadi olaraq dezinfeksiya işləri aparılıb, infeksiyaya yoluxma riskinin azaldılması məqsədilə komitənin strukturuna daxil olan ərazi və ixtisaslaşdırılmış gömrük idarələrinin şəxsi heyəti müvafiq fərdi mühafizə vasitələri və digər ləvazimatlarla təmin edilib.

Bunlardan əlavə, koronavirus pandemiyası ilə bağlı sualların cavablandırılması məqsədilə Dövlət Gömrük Komitəsinin “Çağrı” mərkəzində “Qaynar xətt”in fəaliyyəti fasiləsiz iş rejimində təmin olunub, profilaktik tədbirlərin aparılması çərçivəsində gömrük-sərhəd buraxılış məntəqələrindən keçən şəxslərin

və gömrük əməkdaşlarının məlumatlandırılması üçün nəzərdə tutulan, Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatının tövsiyələri əsasında posterlər hazırlanaraq bütün gömrük-sərhəd buraxılış məntəqələrinə göndərilib. Həmçinin Azərbaycan Respublikasının dövlət sərhədlərində sanitariya nəzarətinin daha da gücləndirilməsi və müasir çağırışlara cavab verməsi məqsədilə Dövlət Gömrük Komitəsi Tibbi Xidmət İdarəsinin tərkibində Sanitar-Karantin Xidməti yaradılıb, eləcə də maarifləndirici kitabçalar və təlimatlar hazırlanıb.

Gömrük ödənişlərinə artıqlaması ilə əməl olunur

“Azərbaycan Respublikasının 2020-ci il dövlət büdcəsi haqqında” qanununa əsasən, 2020-ci il ərzində Dövlət Gömrük Komitəsi üçün müəyyənləşdirilən 3 milyard 830 milyon manat proqnoza qarşı 3 milyard 938 milyon 242 min manat gömrük ödənişlərinin toplanaraq dövlət büdcəsinə köçürülməsi təmin edilib və büdcə öhdəliyinə 102,83 faiz əməl olunub. Onu da qeyd edim ki, 2021-ci il üzrə Dövlət Gömrük Komitəsi üçün 3 milyard 900 milyon manat həcmində büdcə proqnozu müəyyən edilib.

Hesabat dövründə malların və nəqliyyat vasitələrinin gömrük rəsmiləşdirilməsinin sadələşdirilməsi və elektron gömrük xidmətlərinin daha da genişləndirilməsi məqsədilə “Yaşıl dəhliz”, eləcə də beynəlxalq təcrübədə mövcud olan digər buraxılış sistemlərinin yaradılmasının təmin edilməsi və digər istiqamətlərdə bir sıra mühüm tədbirlər həyata keçirilib. Belə ki, idxal olunan malların gömrük dəyərinin və çəkisinin düzgün bəyan olunmaması nəticəsində yaranan fiskal risk-

lərin insan amili olmadan avtomatik olaraq aşkar edilməsi məqsədilə elastiklik göstəricilərinin avtomatlaşdırılması istiqamətində beynəlxalq statistik modellərdən istifadə edilməklə təhlillər aparılır. Ötən il 29 risk profili deaktiv olunaraq 91 yeni risk profili sistemə əlavə edilib. Xarici İqtisadi Fəaliyyətin Mal Nomenklaturası üzrə mal kodlarının, gömrük dəyərinin düzgün bəyan olunmaması, idxal olunan mallar üzrə çəki fərqləri təhlil edilmiş riskli mal mövqeləri, həmçinin bir sıra risk meyarları nəzərə alınmaqla risk hallarının minimallaşdırılması məqsədilə müvafiq risk profilləri tətbiq olunub.

Gömrük-sərhəd buraxılış məntəqələrinin mövcud potensialından daha səmərəli istifadə olunması, Dövlət Gömrük Komitəsinin sərəncamında olan resursların daha riskli sahələrə yönləndirilməsi, eləcə də gömrük orqanlarında beynəlxalq tələblərə cavab verən risklərin idarə olunması sisteminin yaradılması məqsədilə Ümumdünya Gömrük Təşkilatının Risk Menecment Kompendiumunun sərhəd risklərinin idarə olunması üçün istifadə edilən əsas risk meyarları, sərhəd risklərinin idarə olunması üzrə qabaqcıl beynəlxalq təcrübə öyrənilərək idxal, ixrac və tranzit əməliyyatlarını həyata keçirən yük avtomobillərinin gömrük-sərhəd buraxılış məntəqələrindən risk əsaslı avtomatlaşdırılmış sistem vasitəsilə keçidinin təmin edilməsini özündə ehtiva edən sərhəd risklərinin idarə olunması sisteminin modulu layihəsi hazırlanıb. Bu sistem hər bir sərhədkeçmə əməliyyatı üzrə müəyyən olunmuş risk meyarlarına əsasən məlumatların emal edilməsini, onlara riyazi müəyyən olunmuş əhəmiyyətlik dərəcəsi üzrə xüsusi çəki verməsini və nəticədə aparılmış qiymətləndirməyə görə əməliyyatın riskli olub-olma-

ması ehtimalının müəyyən edilməsini nəzərdə tutur.

Ümumdünya Gömrük Təşkilatı ilə Dövlət Gömrük Komitəsi arasında Yük Hədəfləmə Sisteminin tətbiqinə dair bağlanmış müqavilə çərçivəsində risklərin idarə edilməsi üzrə ilkin qiymətləndirmə işləri aparılıb, eyni zamanda gömrük-sərhəd keçid məntəqələrində formalaşan məlumatların proqram təminatına uyğunlaşdırılması, həmin məlumatları emal edən virtual maşınların tətbiqinə başlanılması, müvafiq təlimlərin həyata keçirilməsi nəzərdə tutulub və bu istiqamətdə işlər davam etdirilir.

Gömrük nəzarəti gücləndirilir, ticarət asanlaşdırılır

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti tərəfindən müəyyən edilmiş prioritet hədəflər çərçivəsində mallar və nəqliyyat vasitələri üzərində həyata keçirilən gömrük nəzarətinin səmərəliliyinin artırılması, sadələşdirilmiş gömrük nəzarəti metodlarının tətbiqi, ticarətin asanlaşdırılması, beynəlxalq miqyasda əməkdaşlığın gücləndirilməsi, tranzit potensialının inkişaf etdirilməsi, o cümlədən gömrük sisteminin beynəlxalq təcrübə nəzərə alınmaqla daha müasir model əsasında formalaşdırılması istiqamətində mütəmadi tədbirlər həyata keçirilməkdədir.

“Yaşıl dəhliz” buraxılış sistemindən daimi istifadə hüququnun əldə olunması ilə əlaqədar 2019-cu ildən etibarən, ümumilikdə 843 xarici ticarət iştirakçısı olmaqla, yalnız idxal üzrə 501, yalnız ixrac üzrə 102, həm idxal, həm də ixrac üzrə isə 240 xarici ticarət iştirakçısı müraciət edib. Daxil olmuş müraciətlərin təhlilinin nəticəsi olaraq 236 xarici

ticarət iştirakçısına ixrac, 432 xarici ticarət iştirakçısına idxal əməliyyatları üzrə, ümumilikdə 668 xarici ticarət iştirakçısına “Yaşıl dəhliz” buraxılış sistemindən daimi istifadə hüququ verilib. Ötən il ərzində “Yaşıl dəhliz” buraxılış sistemindən istifadə hüququnun verildiyi şirkətlərin əməliyyatlarının ümumi idxalda həcmnin xüsusi çəkisi statistik dəyər üzrə 40 faiz, ixracda isə 32.85 faiz, kənd təsərrüfatı və yeyinti məhsullarının idxalında həcmnin xüsusi çəkisi statistik dəyər üzrə 62.77 faiz, ixracda isə 54.72 faiz təşkil edib.

Dövlət Gömrük Komitəsi tərəfindən mərhələli qaydada keçirilmiş 14 imtahanda iştirak üçün dolaylı gömrük təmsilçiliyi fəaliyyətini həyata keçirmək istəyən 230 hüquqi şəxs Dövlət Gömrük Komitəsi tərəfindən aparılan dövlət reyestrinə daxil olunub, həmin şirkətlərin, ümumilikdə 1172 nəfər əməkdaşı ixtisas attestatı əldə etmək üçün müvafiq sənədlərlə Dövlət Gömrük Komitəsinə müraciət edib, onlardan 445 nəfərin elektron xidmətlərdən istifadə hüququ aktivləşdirilib. Hazırda 185 şirkət Dövlət Gömrük Komitəsinin reyestrində qeydiyyatdan keçməklə dolaylı gömrük təmsilçiliyi fəaliyyətini həyata keçirir.

Gömrük hüquqpozmalarına qarşı mübarizə zəifləmir

Ötən il ərzində Azərbaycanın gömrük orqanları tərəfindən əməliyyat-axtarış və hüquq-mühafizə fəaliyyətinin gücləndirilməsi istiqamətində həyata keçirilmiş kompleks tədbirlər nəticəsində 18913 hüquqpozma faktı aşkar edilib. Bu faktlardan 509-u cinayət xarakterli olub. Bu əməllərin törədilməsində şübhəli bilinən 517 nəfərin (412 Azərbaycan

vətəndaşı, 105 əcnəbi) barəsində müvafiq tədbirlər görülüb.

Gömrük orqanları tərəfindən (digər hüquq mühafizə orqanları ilə birlikdə) görülmən tədbirlər nəticəsində 2020-ci il ərzində narkotik vasitələrin, psixotrop maddələrin və onların prekursorlarının qanunsuz dövriyyəsi ilə əlaqədar 111 fakt aşkar olunub, ümumilikdə 1 ton 490 kq 495 qramdan çox narkotik vasitələr, psixotrop maddələr və onların prekursorları qanunsuz dövriyyədən götürülüb. Bunların 96%-ni daha təhlükəli narkotik vasitə olan 1 ton 430 kq 538 qram heroin, 36 kq 702 qramdan çox tiryək, 5 kq 909 qram həşiş, 1 kq 169 qramdan çox mariyuana, 1 kq 365 qramdan çox kokain, 15,5 qram metadon, 6 kq 354 qramdan çox metamfetamin, 1 kq 187 qram MDMA (ekstazi), 9 ədəd klonazepam, 4 kq 600 qram sulfat turşusu, 2 kq 556 qram xlorid turşusu və digər maddələr qanunsuz dövriyyədən çıxarılıb.

2020-ci il ərzində narkotiklərin qanunsuz dövriyyəsində şübhəli bilinən 108, o cümlədən 94 kişi və 14 qadın olmaqla 79 nəfər Azərbaycan vətəndaşı və 29 nəfər əcnəbi (17 İran, 5 Rusiya, 4 Gürcüstan, 1 Ukrayna, 1 Pakistan və 1 Türkiyə vətəndaşı) barəsində müvafiq tədbirlər görülüb, 12 halda bu əməlləri törədən cinayətkar dəstə ifşa edilib.

Azərbaycan Respublikası gömrük orqanları tərəfindən aşkar olunan 18404 gömrük qaydaları əleyhinə inzibati xəta faktları üzrə 2360 hüquqi şəxs (o cümlədən 861 xarici hüquqi şəxs) və 16064 fiziki şəxs (o cümlədən 11301 xarici vətəndaş) inzibati məsuliyyətə cəlb edilib.

Gömrük orqanları valyuta və valyuta sər-vətlərinin Azərbaycan Respublikasının gömrük sərhədindən keçirilməsi üzərində nəzarəti

həyata keçirərkən qanunvericiliyin tələblərini pozan şəxslərdən 340800,0 ABŞ dolları, 2007491,0 rus rublu, 110 326,0 manat dəyərində 287 ədəd qızıl-zinət əşyaları, 12848,0 manat dəyərində 531 ədəd gümüş-zinət əşyaları, 3418 manat dəyərində 62,18 qram qızıl muncuqlar və s. aşkar olunub.

İstintaq orqanının barələrində axtarış elan etdiyi 30 nəfər şəxslə bağlı zəruri əməliyyat-axtarış tədbirləri həyata keçirilərək onların yeri müəyyən edilib və istintaq orqanının sərəncamına verilib.

Texnoloji və sosial innovasiyaların tətbiqi genişlənir

Dövlət Gömrük Komitəsi öz fəaliyyətində informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının tətbiqinə xüsusi önəm verərək bu sahədə davamlı islahatlar həyata keçirir. Komitənin internet saytında təkmilləşdirmələr aparılıb, yeni bölmələr əlavə edilib, Azərbaycan Respublikasının xarici ticarətinin gömrük statistikasına dair məlumatlara əlçatanlığın təmin edilməsi məqsədilə “Ticarət statistikas” portalının beta versiyası hazırlanıb.

İnternet üzərindən elektron ticarət yolu ilə idxal olunan malların rəsmiləşdirilməsi və nəzarətin həyata keçirilməsi məqsədilə “Sadələşdirilmiş bəyannamə - elektron ticarət” elektron gömrük xidməti istifadəyə verilib.

Gömrük-Biznes əməkdaşlığının (C2B) daha da inkişaf etdirilməsi, biznes subyektlərinə göstərilən xidmətlərin keyfiyyətinin artırılması, məmur-vətəndaş təmasının aradan qaldırılması və şəffaflığın təmin edilməsi məqsədilə yeni www.e.customs.gov.az portalı hazırlanıb. Elektron gömrük xidmətlərinin həmin portal üzərindən göstərilməsi nəzərdə

tutulur və hazırda “Sadələşdirilmiş bəyannamə - elektron ticarət” xidmətinin bu portal üzərindən tətbiqinə başlanılıb. Həmçinin portalda xarici iqtisadi fəaliyyət iştirakçıları üçün gömrük rəsmiləşdirilməsi üzrə lazım olan sənədlərin elektron qaydada gömrük orqanlarına göndərilməsi məqsədilə “Sənədlərin qeydiyyatı” bölməsi yaradılıb.

Beynəlxalq ticarət zənciri üzrə malların vaxt və xərc itkisinə məruz qalmadan maneəsiz və sürətli hərəkətinin, o cümlədən xarici ticarət iştirakçılarına öncədən biznes proqnozlaşdırılmasının təmin olunması məqsədilə “Məcburi qərarlar” elektron gömrük xidməti hazırlanıb və istifadəyə verilib. “Smart Customs” mobil tətbiqinin yeni versiyası istifadəyə verilib, ilkin olaraq “Sadələşdirilmiş bəyannamə - elektron ticarət”, “Elektron növbə”, “Sürətli keçid” və “Yüngül minik nəqliyyat vasitələrinin idxalı ilə bağlı gömrük ödənişlərinin hesablanması” gömrük xidmətləri bu tətbiqə inteqrasiya edilib. Eləcə də xarici vətəndaşların elektron gömrük xidmətlərindən istifadə edə bilməsini təmin etmək üçün www.e.customs.gov.az portalında qeydiyyatdan keçmə və istifadə üzrə modulu hazırlanıb və tətbiq olunub.

“Elektron Gömrük Bəyannaməsi haqqında məlumatların əldə edilməsi” gömrük xidməti təkmilləşdirilib, idxal-ixrac olunan mala görə bank ödənişləri üzrə banklar tərəfindən edilmiş qeydlərin bankların özləri tərəfindən silinməsi və onlara düzəliş edilməsi imkanı yaradılıb. Pul köçürmələrinə nəzarətin səmərəliliyinin artırılması məqsədilə hesabat formalarında təkmilləşdirmələr aparılıb.

Poçtdaşıma və kuryer şirkətləri üçün elektron ticarət platforması hazırlanıb, həmin şirkətlər üçün fiziki şəxslərə gətirdikləri

yüklərin malın dəyərində və miqdarına görə tətbiq olunan güzəştlər nəzərə alınmaqla sadələşdirilmiş qaydada rəsmiləşdirilməsi imkanı (o cümlədən “Smart Customs” mobil tətbiqində) yaradılıb. Hazırkı dövrə qədər 44 şirkət bu xidmətə inteqrasiya olunub.

Dövlət Gömrük Komitəsinin www.customs.gov.az rəsmi internet səhifəsinin müraciətlər bölməsində “Könüllü gömrükçü” alt bölməsi yaradılıb ki, bu da öz növbəsində növbəti dəfə könüllü olmaq istəyən gənclərə rahat formada müraciət etmək imkanını verir.

Beynəlxalq əməkdaşlığa xüsusi diqqət verilir

2020-ci ildə gömrük işi sahəsində beynəlxalq əməkdaşlığın inkişaf etdirilməsi və genişləndirilməsi məqsədilə bir sıra ölkələrin gömrük orqanları ilə beynəlxalq normalara uyğun saziş, protokol və aidiyyəti sənədlərin hazırlanması istiqamətində müvafiq tədbirlər görülüb.

“Azərbaycan Respublikası və Birləşmiş Ərəb Əmirlikləri arasında keçirilən mallar və nəqliyyat vasitələri haqqında ilkin məlumat mübadiləsinin təşkili barədə Azərbaycan Respublikasının Dövlət Gömrük Komitəsi ilə Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin Federal Gömrük Orqanı arasında Saziş” layihəsi hazırlanaraq münasibətin bildirilməsi üçün qarşı tərəfə təqdim edilib.

“Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Səudiyyə Ərəbistanı Krallığı Hökuməti arasında gömrük işi sahəsində əməkdaşlıq və qarşılıqlı yardım haqqında Saziş”, “Azərbaycan Respublikasının Dövlət Gömrük Komitəsi və Rusiya Federasiyası Federal Göm-

rük Xidməti arasında müəyyən növ mallara münasibətdə gömrük nəzarətinin nəticələrinin elektron şəkildə qarşılıqlı tanınması haqqında Protokol”, “Azərbaycan Respublikasının Hökuməti ilə Əfqanıstan İslam Respublikasının Hökuməti arasında gömrük işi sahəsində qarşılıqlı inzibati yardım və əməkdaşlıq haqqında Saziş” isə imzalanma üçün tam hazırlanıb.

“Azərbaycan Respublikasının Dövlət Gömrük Komitəsi ilə Belarus Respublikasının Dövlət Gömrük Komitəsi arasında Azərbaycan Respublikası və Belarus Respublikası arasında keçirilən mallar və nəqliyyat vasitələri barədə ilkin məlumat mübadiləsinin təşkili haqqında Saziş”ə müvafiq olaraq hazırlanan “Texniki şərtlər sənədi”, “Azərbaycan Respublikasının Hökuməti ilə Türkiyə Respublikasının Hökuməti arasında Avtomobil nəqliyyatı ilə tranzit daşıymalar haqqında ilkin elektron məlumat mübadiləsi sisteminin yaradılmasına dair Saziş”ə müvafiq olaraq hazırlanan “Texniki şərtlər sənədi” imzalanıb.

Hesabat dövründə Dövlət Gömrük Komitəsi tərəfindən bir neçə regional və beynəlxalq səviyyəli tədbirlər də təşkil edilib.

2020-ci ilin yanvarında Bakıda ÜGT-nin Potensialın Gücləndirilməsi üzrə Avropa Regional Ofisində “Bergen Anlaşması”nın yeni redaksiyasının hazırlanması məsələsinin müzakirə edilməsi məqsədilə işçi qrupun iclası və ÜGT-nin Avropa Regionu üzrə Milli Əlaqələndirici Şəxslərin 3-cü iclası, ÜGT-nin Regional Kinoloji Mərkəzində isə Türkdilli Dövlətlərin Əməkdaşlıq Şurasına üzv dövlətlərin gömrük idarələrinin Kinoloji Xidmətlərinin nümayəndələri üçün kinologiya sahəsində qarşılıqlı əməkdaşlıq və təcrübə mübadiləsi üzrə seminar təşkil olunub.

Fevral ayında ABŞ Hökumətinin təşkilatçılığı ilə Türkiyə Respublikasının Ədirnə şəhərində Dövlət Gömrük Komitəsinin əməkdaşları üçün “Gömrük xəttində xidmət edən zabitlər üçün sərhədlərin mühafizəsi” mövzusunda təlim, ÜGT-nin Potensialın Gücləndirilməsi üzrə Avropa Regional Ofisində ABŞ Beynəlxalq Hüquqi Araşdırmalar üzrə Müdafiə İnstitutu tərəfindən Dövlət Gömrük Komitəsinin əməkdaşları üçün beynəlxalq humanitar hüquq sahəsində təlim seminarı, mart ayında Moldova Respublikası və Ukrayna gömrük xidmətlərinin nümayəndələri üçün elektron alətlərin və avtomatlaşdırılmış videomüşahidə sistemlərinin sərhəd-keçid məntəqələrində tətbiq edilməsi sahəsində Dövlət Gömrük Komitəsinin təcrübəsinin öyrənilməsi məqsədilə təlim, aprel ayında Ümumdünya Gömrük Təşkilatının Baş katibi Kunio Mikuriyanın sədrliyi ilə videokonfrans, Dövlət Gömrük Komitəsi və İran İslam Respublikasının Gömrük İdarəsinin nümayəndə heyətləri arasında onlayn rejimdə müzakirələr, may ayında Türkdillli Dövlətlərin Əməkdaşlıq Şurasına üzv və müşahidəçi ölkələrin iqtisadiyyat nazirləri və gömrük xidməti rəhbərlərinin videokonfrans formatında müzakirələri, iyun ayında ÜGT-nin Potensialın Gücləndirilməsi üzrə Ofislərinin əlaqələndirici şəxslərinin videokonfrans formatında iclası, ÜGT Şurasının sədri vəzifəsinə təyinatla bağlı məsələnin müzakirəsi məqsədilə MDB üzv dövlətlərin gömrük xidmətləri arasında videokonfrans, ÜGT Şurasının videokonfrans formatında 135/136-cı sessiyaları, iyul ayında narkotiklərin qanunsuz dövriyyəsinə qarşı mübarizə məsələləri üzrə Dövlət Gömrük Komitəsi - Mərkəzi Asiya Regional Məlumat

və Əlaqələndirmə Mərkəzi - BMT-nin Narkotiklər və Cinayətkarlıq İdarəsi arasında üçtərəfli formatda videokonfrans, ABŞ-ın İxrac Nəzarəti və Sərhəd Təhlükəsizliyi Proqramı çərçivəsində kütləvi qırğın silahlarının yayılması ilə bağlı istintaqlar üzrə Dövlət Gömrük Komitəsinin nümayəndələri üçün onlayn təlim, sentyabr ayında Dövlət Gömrük Komitəsinin nümayəndə heyəti ilə Koreya Gömrük Xidmətinin nümayəndə heyəti arasında Gömrük Modernləşdirilməsi Layihəsi çərçivəsində videokonfrans formatında görüşlər, Azərbaycan, Əfqanıstan və Türkmənistan gömrük xidmətləri arasında gömrük və sərhəd məsələləri bölməsi üzrə alt işçi qrupun rəhbərlərinin videokonfrans formatında ikinci iclası, Dünya Bankı Qrupunun üzvü olan Beynəlxalq Maliyyə Korporasiyası ilə Dövlət Gömrük Komitəsi arasında videokonfrans formatında görüş, noyabr ayında ÜGT-nin Avropa Regionu üzrə Gömrük Xidməti Rəhbərlərinin videokonfrans formatında iclası və digər tədbirlər baş tutub.

Gömrük infrastrukturunu müntəzəm yenilənir

Ölkə ərazisinə gələn və ölkə ərazisini tərk edən şəxslər və nəqliyyat vasitələri üzərində gömrük nəzarətinin effektivliyinin daha da artırılması məqsədilə gömrük-sərhəd buraxılış məntəqələrinin mövcud infrastrukturunun genişləndirilməsi, eləcə də sərhəd-keçid prosedurlarının daha da sadələşdirilməsi məsələləri diqqət mərkəzində olub və müvafiq təkliflər hazırlanaraq Nazirlər Kabinetinə təqdim edilib.

Dövlət sərhədinin buraxılış məntəqələrindən malların və nəqliyyat vasitələrinin keçidinin daha da sürətləndirilməsi məqsədilə mal və nəqliyyat vasitələrinin qeydiyyatı, yol vergilərinin hesablanması və icazə blanklarının tətbiqi, eləcə də malların baytarlıq, fitosanitar və sanitariya nəzarətinə aid olan sənədlərinin və sertifikatlarının yoxlanılması “Bir pəncərə” üzrə “Bir inspektor - bir nəqliyyat vasitəsi” prinsipi əsasında həyata keçirilib.

Hazırda Cənub Ərazi Baş Gömrük İdarəsinin “Astara” gömrük postunda sərnişin nəqliyyatı binasının yenidən qurulması və genişləndirilməsi, nəqliyyat vasitələrinin yoxlanılması üçün “NUCTECH PB2028TD Fixed Scanner” rentgen qurğusunun tikinti işləri və dəmiryol gömrük postunda dəmir yolu üzərində “HCVT-6032” tipli X-RAY rentgen-nəzarət buraxılış məntəqəsinin tikinti işləri yekunlaşmaq üzrədir.

Qərb Ərazi Baş Gömrük İdarəsinin “Tovuz gömrük terminalı və anbarları”nın ərazisində yardımçı binaların tikinti işləri başa çatıb və ərazidə Ticarətin Asanlaşdırılması Mərkəzi istismara verilib.

Əməkdaşlarımızın peşəkarlıq səviyyəsi artır

Ölkəmizdə bütün sahələrdə olduğu kimi, gömrük sahəsində də elm, tədris və tədqiqat fəaliyyətinə, eləcə də gömrük əməkdaşlarının ixtisas və peşəkarlıq səviyyəsinin artırılmasına xüsusi diqqət yetirilir.

Ötən il gömrük sahəsində tədris və elmi əməkdaşlıq məsələləri ilə bağlı Avropa İttifaqı üzvü olan 10 ölkə, həmçinin Türkiyə, ABŞ, Böyük Britaniyanın Azərbaycandakı səfir-

likləri ilə əlaqələr yaradılıb, Litva, Latviya, Ukrayna, Almaniya, İspaniya, Koreya və Belarusun müvafiq ixtisaslar üzrə mütəxəssis hazırlığını həyata keçirən ali təhsil müəssisələri ilə ikitərəfli müqavilələr və memorandumlar imzalanıb. Dövlət Gömrük Komitəsinin Akademiyası ölkədə ilk olaraq edX MIT və Harvard Universitetinin yaratdığı “Online Campus” qlobal nüfuzlu təhsil platformasına qoşulub, həmçinin BMT Qlobal Sazişinə, UNGC-nin Məsuliyyətli İdarəetmə Təhsilinin Prinsipləri (PRME) proqramına, Qara Dəniz Universitetləri Şəbəkəsinə üzv qəbul olunub.

Gömrük Akademiyası tərəfindən Çin Xalq Respublikası, Estoniya və Şimali Makedoniyanın təhsil müəssisələri ilə əməkdaşlıq haqqında müqavilələrin imzalanmasına hazırlıq işləri görüldü, Türkiyənin üç universiteti, Qazaxıstan, Özbəkistan və Rusiyanın gömrük işinin təşkili sahəsində mütəxəssis hazırlayan ali təhsil müəssisələri və Qırğızıstan Dövlət Gömrük Komitəsinin Təlim Mərkəzi ilə əməkdaşlıq əlaqələri razılaşdırılıb.

Dövlət Gömrük Komitəsinin Akademiyası Avropa Komissiyasının qrantı əsasında 2020-2023-cü illərdə həyata keçiriləcək “ERASMUS+WORK4CE” layihəsinin Ukrayna, Belçika, Almaniya, Azərbaycan və İspaniyadan olan səkkiz ali təhsil müəssisəsinin daxil olduğu konsorsiumun üzvü olub.

Ötən il ərzində 129 tələbə, 63 gömrük əməkdaşı dünyanın müxtəlif universitetlərinin təşkil etdiyi kurslarda təlimlərə qoşulub, sonunculardan 18 nəfəri həmin universitetlərdən 41 sertifikat əldə edib. Bu platformadan istifadə üçün daha 2500 lisenziya əldə edilib. Gömrük Akademiyası ilk olaraq həm də tə-

ləbələrin və gömrük əməkdaşlarının “Coursera for Campus” proqramı çərçivəsində təlimlərə qoşulması üçün imkan yaradıb, Ümumdünya Gömrük Təşkilatının “CLiKC!” onlayn təhsil platformasında e-Learning kurslarından istifadə üzrə Milli Koordinatorun icazə sistemini bərpa edib.

İnkişafın yeni dövrü başlayır

Şübhəsiz ki, 2020-ci ildə ölkəmizdə əldə edilən ən böyük uğur Vətən müharibəsindəki tarixi Zəfərdir! Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Müzəffər Ali Baş Komandan İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə rəşadətli Azərbaycan Ordusu topraqlarımızı işğaldan azad etdi, Azərbaycanın ərazi bütövlüyü bərpa olundu. Vətən müharibəsi Azərbaycan xalqının birliyini, yenilməzliyini, əsgər və zabitlərimizin igidliyini, cəsarətini, qəhrəmanlığını bir daha bütün dünyaya göstərdi.

Bu zəfərin əldə olunmasında gömrük orqanlarının əməkdaşları da öz töhfəsini əsirgəməyib. Müharibənin ilk günlərindən səfərbər olunan Dövlət Gömrük Komitəsi Tibbi Xidmət İdarəsinin tibb kollektivi ön və arxa cəbhələrdə yaralı əsgərlərimizə zəruri tibbi xidmət göstərmiş, əsgərlərimizin müalicəsində aktiv iştirak edib.

Dövlət Gömrük Komitəsi sistemindən 60 əməkdaş ərazi bütövlüyünün təmin edilməsi istiqamətində ordumuzun həyata keçirdiyi hərbi əməliyyatlara qatılıb. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin sərəncamları ilə Vətən müharibəsində göstərdiyi şücaətlərinə görə təltif olunan hərbi qulluqçular arasında bir qrup gömrük əməkdaşı da var. Onlardan şəhidlik zirvəsinə ucalan əməkdaşımız Hacıyev Ülvi Şirin oğlu “Vətən uğrunda” medalı

ilə təltif olunub. Həmçinin 18 qazi əməkdaşımız müxtəlif medallara layiq görülüb.

Bununla yanaşı, Dövlət Gömrük Komitəsinin əməkdaşları könüllü olaraq əməkdaşlarından Azərbaycan Ordusuna Yardım Fonduna 1 milyon, Yaşat Fonduna 580 min manat vəsait köçürüblər. Komitə tərəfindən Müdafiə Nazirliyi və Dövlət Sərhəd Xidmətinə, ümumilikdə dəyəri 7 milyon 600 min manatdan çox qeyri-ərzaq məhsulları, dərman preparatları və tibbi ləvazimatlar təhvil verilib.

Vətən müharibəsindəki zəfər ölkəmizdə iqtisadi inkişaf, dövlət və ordu quruculuğu sahəsində illərdir aparılan siyasətin, eləcə də milli birliyin təcəssümüdür. Bu tarixi zəfər Azərbaycanın, eləcə də bütün regionun iqtisadi inkişafına ciddi təsir göstərməklə ölkəmizdə tamamilə yeni iqtisadi inkişaf amillərini formalaşdırıb. Əminik ki, 2021-ci ildə də Azərbaycan dövləti və xalqı qarşısına qoyduğu bütün hədəflərə çatacaq, zəfər ovqatı iqtisadi-sosial sahədə irəliləyişlərlə, böyük quruculuq və inkişaf tempi ilə müşayiət ediləcəkdir.

Öz növbəsində gömrük xidməti respublikamızın iqtisadi inkişafında iştirak etməklə ölkənin iqtisadi qüdrətinin artırılmasında, əhalinin sosial vəziyyətinin yaxşılaşdırılmasında Prezident İlham Əliyevin həyata keçirdiyi iqtisadi siyasətin yeni uğurlar qazanmasında bundan sonra da mühüm rol oynayacaq.

Səfər MEHDİYEV,
Dövlət Gömrük Komitəsinin sədri,
gömrük xidməti general-polkovniki

<https://www.azerbaijan-news.az>

MİQRASIYA PROSESLƏRİNİN TƏNZİMLƏNMƏSİ MƏSƏLƏLƏRİNƏ XÜSUSİ ÖNƏM VERİLİR

Azərbaycan Respublikasının zəngin maddi-mədəni resursları, yerləşdiyi coğrafi məkan və strateji mövqeyi, ölkəmizdəki stabillik, tolerantlıq və davamlı iqtisadi inkişaf, həmçinin geniş turizm imkanları miqrasiya məsələlərinin daim diqqətdə saxlanılmasını və bu sahədə kompleks yanaşmanın göstərilməsini şərtləndirir. Milli təhlükəsizliyin qorunması, sosial-iqtisadi inkişafın dəstəklənməsi, insanların hərəkət azadlığının həyata keçirilməsinin asanlaşdırılması, təhlükəsiz, nizamlı və qanuni miqrasiyanı təşviq edən, miqrasiyanı innovasiya və dayanıqlı inkişafın mənbələrindən birinə çevirən idarəçiliyin formalaşdırılması və təkmilləşdirilməsi, eləcə də insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarına hörmət ölkəmizin miqrasiya siyasətinin əsas istiqamətlərindəndir. Uğurlu miqrasiya siyasətinin əsas göstəriciləri ölkəyə gələn əcnəbilərin sayının artması, qanunsuz miqrasiya dinamikasının azalması və miqrasiya rejiminin iqtisadi inkişaf üçün əlverişli olmasıdır. Miqrasiyanın transmilli xarakteri və digər sahələrlə əlaqəsi, eləcə də dünyada, regionda və ölkəmizdə baş verən mühüm hadisələr bu sahədə yeni çağırışların yaranmasına səbəb olur.

Ulu öndər Heydər Əliyev tərəfindən əsas qoyulmuş milli dövlətçilik, iqtisadi inkişaf və quruculuq strategiyasının Prezident cənab İlham Əliyev tərəfindən uğurla həyata keçirilməsi nəticəsində dövlətimiz möhtəşəm nailiyyətlər qazanmaqda və yeni zirvələr fəth etməkdədir. 2020-ci il dövlətimiz və xalqımız üçün müstəqillik tarixində ən şərəfli il kimi yadda qaldı. Müzəffər Ali Baş Komandan İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə Azərbaycan Respublikasının Silahlı Qüvvələri işğal olunmuş torpaqlarımızı azad etdi. Vətən müharibəsində qazanılmış bu şanlı qələbə regionda sabitliyin, təhlükəsizliyin möhkəmləndirilməsi, ölkənin sosial-iqtisadi inkişafı və ticarət əlaqələrinin genişləndiril-

məsi, o cümlədən miqrasiya sahəsi üçün yeni imkanlar yaratdı. Hazırda azad olunmuş ərazilərə Böyük Qayıdışla əlaqədar əsas prioritetlər müəyyənləşdirilir və Dövlət Miqrasiya Xidməti də işğaldan azad olunmuş ərazilərdə sosial-iqtisadi inkişafın dəstəklənməsi, həmin ərazilərə xarici investisiyaların cəlb olunması və miqrasiya axınlarının bu ərazilərə istiqamətləndirilməsi üçün öz fəaliyyət istiqamətlərinə uyğun olan bütün tədbirləri icra edəcəkdir.

2020-ci il həm də dünyada pandemiya elan edilən COVID-19 koronavi-

rusu ilə mübarizə ili kimi tarixə düşdü. COVID-19 pandemiyası digər sahələrdə olduğu kimi miqrasiya prosesləri üçün də yeni situasiya və çağırışlara səbəb oldu. Xəstəliyin daha çox insan təması ilə yayılması dünya dövlətlərini Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatının tövsiyələrini nəzərə almaqla müxtəlif spesifik tədbirlər görməyə, eləcə də 2020-ci ilin mart ayından etibarən milli sərhədlərini sərnəşinməyə üçün bağlamağa və digər məhdudlaşdırıcı addımlar atmağa məcbur etdi. Nəticədə, beynəlxalq və ölkədaxili yerdəyişmə kəskin azaldı və beləliklə miqrasiya COVID-19-un ən çox neqativ təsir etdiyi sahələrdən biri oldu.

Azərbaycanda ilk yoluxma faktının qeydə alındığı tarixdən daha əvvəl cənab Prezidentin Sərəncamı ilə Nazirlər Kabineti yanında Operativ Qərargahın yaradılması mövcud şəraitdə idarəetmənin və kommunikasiyanın düzgün qurulmasına, həmçinin miqrasiya idarəçiliyi sahəsində çevik qərarların qəbul olunmasına imkan yaratdı. Pandemiya dövründə, cənab Prezidentin təbirincə desək “insan sağlamlığı, insan həyatı və insanların sosial müdafiəsi dövlətimiz üçün prioritet məsələyə çevrildi”.

COVID-19-un mənfi təsirlərindən qorunmaq üçün dövlət başçısı tərəfindən təkcə ölkə daxilində deyil, qlobal səviyyədə də mühüm addımlar atılmışdır. Bu dövrdə cənab Prezidentin təşəbbüsü ilə Türkdilli Dövlətlərin Əməkdaşlıq Şurasının və Qoşulmama Hərəkatının videofomatda Zirvə görüşləri keçirilmişdir. Həmçinin Qoşulmama Hərəkatının sədri qismində dövlət başçısının təşəbbüsü ilə 2020-ci ilin dekabrında BMT Baş Assambleyasının COVID-19 ilə mübarizəyə həsr edilən xüsusi sessiyasının təşkili Azərbaycanın artan beynəlxalq nüfuzunun və gücünün ən bariz nümunələrindəndir.

Türkdilli Dövlətlərin Əməkdaşlıq Şurasının Zirvə Görüşündən irəli gələn məsələlərin müzakirəsi məqsədilə 2020-ci il mayın 7-də Azərbaycan Respublikasının sədrliyi təşkilat üzv və müşahidəçi dövlətlərin miqrasiya orqanları və aidiyyəti qurumlarının rəhbərlərinin videokonfrans vasitəsilə iclası keçirilmiş, miqrasiya sahəsində maraq doğuran məsələlər, eləcə də mövcud vəziyyətlə əlaqədar əməkdaşlıq müzakirə olunaraq birgə fəaliyyətin daha da genişləndirilməsi məqsədilə işçi qrupu təsis edilmişdir.

Etiraf edək ki, COVID-19-un yayılma sürəti və müasir dövrdə bu sahədə analoji təcrübənin olmaması beynəlxalq icmanın miqrasiya məsələlərində ümumi prinsip və

istiqamətlər formalaşdırmasını çətinləşdirdi. Pandemiya dövründə dövlət sərhədlərində hərəkətlə bağlı tətbiq olunan məhdudiyətlər səbəbindən olduqları ölkəni tərk edə bilməyən əcnəbilərin hüquqi statusunun müəyyənləşdirilməsi, qaçqın statusu əldə etmək üçün müraciət edən şəxslərin vəziyyəti, qanunsuz miqrantlar barəsində görüləcək tədbirlər başda olmaqla, miqrasiya sahəsində çevik qərarların qəbul edilməsini və preventiv addımların atılmasını zəruri etdi.

Mövcud şəraitdə Azərbaycanın miqrasiya idarəçiliyi elektron xidmətlərdən istifadənin təşviqi, kommunikasiyanın gücləndirilməsi və miqrasiya proseslərinin bütün iştirakçıları ilə əməkdaşlığın genişləndirilməsi üzərində quruldu. Ölkədə tətbiq olunan xüsusi karantin rejiminin şərtləri də nəzərə alınmaqla, əcnəbilərin maksimum rahatlığını təmin etmək və insan sağlamlığını qorumaq məqsədilə miqrasiya xidmətləri üçün tətbiq olunan inzibati prosedurlar xeyli sadələşdirildi.

Pandemiya dövründə Dövlət Miqrasiya Xidmətinin göstərdiyi bütün xidmətlərin elektron qaydada əldə edilməsi təmin olundu. Belə ki, göstərilən xidmətlərin daha əlçatan, operativ və əlverişli olması məqsədilə elektron xidmətlərin sayı artırılmış və ondan istifadə xeyli sadələşdirilmiş, həmçinin Xidmətin mobil tətbiqi (MigAz) üzərindən müraciət imkanları genişləndirilmişdir. Bununla yanaşı, fiziki olaraq qəbul şöbələrinə yaxınlaşmaqla müraciət imkanı da saxlanılmışdır. Qeyd edilməlidir ki, 2020-ci ildə iş və yaşama icazələri ilə bağlı elektron müraciətlərdən istifadə edənlərin sayı 8.5 dəfə artmışdır.

Bu dövrdə Dövlət Miqrasiya Xidmətinin təqdim etdiyi elektron xidmətlərdən rahat istifadənin təmini, eləcə də mövcud vəziyyətlə əlaqədar müvafiq prosedurlar barədə ictimaiyyətin vaxtında və dolğun məlumatlan-

dırılması diqqət mərkəzində saxlanılmışdır. Elektron xidmətlərdən istifadə qaydaları və həyata keçirilən işlərlə bağlı müxtəlif dillərdə hazırlanmış maarifləndirici və məlumatlandırıcı vəsaitlər, o cümlədən videotəlimatlar, həmçinin müvafiq prosedurlar barədə məlumatlar Xidmətin rəsmi veb-səhifəsi, “WhatsApp” əlaqə vasitəsi, MigAz mobil tətbiqi və 919 Çağrı Mərkəzi, sosial şəbəkə hesabları (Facebook, Twitter, YouTube, Instagram, Telegram) da daxil olmaqla Kütləvi İnformasiya Vasitələri ilə hədəf qruplarına çatdırılmışdır. Fasiləsiz fəaliyyət göstərən və ölkə xaricindən gələn zənglərə də açıq olan, bu dövrdə gücləndirilmiş iş rejiminə keçirilməklə yanaşı, işçi qüvvəsi və texniki imkanları artırılmış Çağrı Mərkəzinə 2020-ci ildə edilən zənglərin sayı 2019-cu illə müqayisədə 2.2 dəfə artmışdır.

2020-ci ildə Dövlət Miqrasiya Xidməti pandemiyanın sahibkarlara mənfi təsirlərini nəzərə alaraq, özəl sektorla olan tərəfdaşlığını daha da gücləndirmişdir. Ölkədə mövcud olan səmərəli dövlət-özəl sektor tərəfdaşlığı və əmək miqrasiyası sahəsində Azərbaycanın müsbət beynəlxalq imici ehtiyac duyulan sahələr üzrə əcnəbi mütəxəssislərin işə cəlb olunması prosesini bu dövrdə də uğurla davam etdirməyə imkan vermişdir. Belə ki, 2020-ci ildə iş icazəsi əldə edən əcnəbilərin sayı pandemiyanın miqrasiyaya kəskin mənfi təsirlərinə baxmayaraq, 2019-cu illə müqayisədə cəmi 9% azalmışdır. Bu dinamika pandemiya şəraitində ölkənin sosial-iqtisadi stabilliyinin qorunması üçün dövlət tərəfindən görülmüş tədbirlərin nə qədər səmərəli və effektiv olmasını göstərir.

Dövlət Miqrasiya Xidmətinin pandemiya dövründə sığınacaq axtaran şəxslər və qanunsuz miqrantlarla bağlı həyata keçirdiyi tədbirlər də qabaqcıl beynəlxalq təcrübələrle

uyğunluq təşkil etmişdir. Bu dövrdə Xidmət tərəfindən qaçqın statusunun əldə edilməsi üçün müraciətlərin qəbulu davam etdirilmiş və sığınacaq sistemi ilə bağlı müvafiq sənədləşmə elektron qaydada təmin edilmişdir. Bu innovativ yanaşma BMT-nin Qaçqınlar üzrə Ali Komissarlığı tərəfindən ən yaxşı təcrübə kimi qeyd olunmaqdadır.

Qaçqınların və sığınacaq axtaran şəxslərin sosial ehtiyaclarını təmin etməsinin çətinliyi nəzərə alınaraq, Dövlət Miqrasiya Xidməti tərəfindən vətəndaş cəmiyyəti institutları, o cümlədən “Miqrasiya Könüllüsü” İctimai Birliyi və digər tərəfdaşlarla birgə davamlı olan sosial yardım layihələrinin həyata keçirilməsi təmin olunmuşdur. Qeyd edilməlidir ki, Azərbaycan vətəndaşları kimi ölkəmizdə məskunlaşan qaçqınlar və sığınacaq axtaran şəxslər üçün də tibbi yardım ödənişsizdir. Hazırda bu kateqoriyadan olan şəxslərin dövlət tərəfindən pulsuz vaksinasiyası davam etdirilir.

Pandemiya dövründə miqrasiya sahəsində ən vacib məsələlərdən biri ölkəni tərk edən bilməyən əcnəbilərin qanunsuz miqrant vəziyyətinə düşməsinin qarşısını almaq və qanunsuz miqrantların ölkədə yaşamasını leqallaşdırmaq idi. 2020-ci ildə dövlət sərhədində hərəkətlə bağlı tətbiq olunan məhdudiyətlər səbəbindən ölkəni tərk edən bilməyən 60 minə yaxın əcnəbinin olma müddəti əlavə müraciət olmadan Dövlət Miqrasiya Xidməti tərəfindən uzadıldı. Hazırda dövlət sərhədində giriş-çıxış tam bərpa olunanadək bu əcnəbilərin ölkədə yaşaması leqal hesab olunur.

Dövlət Miqrasiya Xidməti qanunsuz miqrasiya ilə mübarizə sahəsində müvafiq inzibati tədbirlərin görülməsi ilə yanaşı, qanuni miqrasiyanın təşviq edilməsini ən təsirli vasitələrdən biri hesab edir. Son 3 ildə ölkədə qeyri-qanuni vəziyyətdə olan miqrantların

ümumi sayı təxminən yarıyadək azalıb. Bu nəticə əldə olunarkən ölkə ərazisində qeyri-qanuni vəziyyətdə yaşayan miqrantlarla bağlı sərt inzibati tədbirlər görülməsi deyil, onların leqallaşdırılması əsas istiqamət olaraq müəyyən olunub.

Beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən rəhbərlik edilən Saxlamaya Alternativlər üzrə İşçi Qrup, BMT-nin Miqrasiya üzrə Şəbəkəsi başda olmaqla, bir çox beynəlxalq təsisatlar pandemiya dövründə dövlətlərə miqrantların saxlama mərkəzlərinə yerləşdirilməsini və məcburi qayıdışını dayandırmaq, saxlama mərkəzlərində olanları azad etmək və qanunsuz miqrantları leqallaşdırmaqla bağlı çağırışlar edirdilər. Lakin unutmayaq ki, Azərbaycan beynəlxalq qurumların açıqlamalarından daha əvvəl qanunsuz miqrasiya ilə bağlı siyasətini qeyd olunan istiqamətlərdə formalaşdırmışdı. Hazırda ölkəmizdəki miqrantlarla bağlı saxlama mərkəzlərində çox az sayda əcnəbi maddi imkanlarının zəifliyi səbəbindən öz müraciətləri əsasında qalırlar. Ötən dövr ərzində Mərkəzlərdə sanitariyeni vəziyyət ciddi nəzarətdə saxlanılmış və zəruri profilaktik tədbirlər görülmüşdür. Xüsusən vurğulanmalıdır ki, indiyədək saxlanılan əcnəbilərin heç birində COVID-19 aşkar edilməyib.

Dövlət Miqrasiya Xidməti pandemiya dövründə bütün zəruri tədbirlər görməklə yanaşı, postpandemiya dövründə əsas fəaliyyət istiqamətlərini müəyyən edib. Dövlət sərhədlərində hərəkət məhdudiyəti aradan qaldırıldıqdan sonra ölkədən çıxıb bilməyən əcnəbilərin qısa müddətdə ölkəni rahat tərk etməsi təmin olunmaqla yanaşı, qanuni miqrasiya kanallarının uzun müddət məhdudlaşdırılması fonunda artması gözlənilən qanunsuz miqrasiya meyillərinə qarşı miqrasiya nəzarəti tədbirləri gücləndiriləcək və bu məsələ xüsusi nəzarətdə saxlanılacaqdır.

2020-ci ildə Dövlət Miqrasiya Xidməti tərəfindən görülmüş işlər həm dövlətdaxili, həm də beynəlxalq tərəfdaşların tərtib etdikləri hesabatlarda yüksək qiymətləndirilib. Belə ki, dövlət xidmətlərinin səmərəliliyinin və keyfiyyətinin yüksəldilməsi məqsədi daşıyan “ASAN xidmət indeksi” üzrə qiymətləndirmənin yekunlarına görə, Dövlət Miqrasiya Xidməti əvvəlki iki ildə olduğu kimi, 2020-ci ildə də mərkəzi icra hakimiyyəti orqanları arasında ən yüksək nəticəni (85.54 faiz) əldə etdi. Bununla yanaşı, qeyd edilməlidir ki, Avropa İttifaqının ənənəvi “Azərbaycanda Biznes Mühiti Hesabatı”nda son iki ildir (2019 və 2020) ki, miqrasiya siyasəti 5 ən yaxşı biznes mühiti göstəricisi arasında qeyd edilir. 2020-ci ildə dərc olunan daha bir sənəddə - Alman-Azərbaycan Xarici Ticarət Palatasının “Azərbaycanda Xarici Biznes Hesabatı”nda Dövlət Miqrasiya Xidmətinin fəaliyyətindən, o cümlədən elektron xidmətlərin optimallaşdırılmasından, özəl sektorla faydalı tərəfdaşlığın qurulmasından və şəffaf miqrasiya rejiminin təmin edilməsindən razılıq ifadə olunmuşdur.

Dövlət Miqrasiya Xidmətinin əsas fəaliyyət istiqamətlərindən biri də səmərəli beynəlxalq əməkdaşlığın genişləndirilməsi və gücləndirilməsidir. Ötən dövrlərdə Xidmət tərəfindən bu sahədə bir sıra mühüm nəticələr əldə olunub. 2020-ci ilin fevralında Azərbaycan üzvlərinin sayına və əhatə dairəsinə görə miqrasiya sahəsində ən böyük beynəlxalq təsisat olan Miqrasiya və İnkişaf üzrə Qlobal Forumun Rəhbər Qrupuna üzv seçilib. Forumun məqsədi miqrasiya sahəsində mövcud regional məsləhətləşmələri dəstəkləməklə, milli, eləcə də beynəlxalq səviyyədə miqrasiya və inkişaf üçün inteqrə edilmiş yanaşmanı təşviq etməkdən ibarətdir.

Bununla yanaşı, ölkəmiz də daxil olmaqla, BMT-yə üzv 152 dövlət tərəfindən qəbul edilmiş “Təhlükəsiz, Nizamlı və Tənzimlənən Miqrasiya üzrə Qlobal Kompakt”ın icrası məqsədilə təsis olunan BMT-nin Miqrasiya Şəbəkəsi 2020-ci ilin iyulunda Azərbaycanda da yaradılıb.

2020-ci il fevralın 25-də Azərbaycan və Türkiyə vətəndaşları üçün xüsusi əhəmiyyət daşıyan “Azərbaycan Respublikası Hökuməti ilə Türkiyə Respublikası Hökuməti arasında qarşılıqlı olaraq vizadan azad etmə haqqında Saziş” (2020-ci il 13 avqust tarixində qüvvəyə minmişdir) və dekabrın 10-da isə Sazişə 1 sayılı Protokol, eləcə də 2020-ci il martın 11-də “Azərbaycan Respublikası Hökuməti ilə Türkmənistan Hökuməti arasında miqrasiya sahəsində əməkdaşlıq haqqında Saziş” (2020-ci il 6 iyun tarixində qüvvəyə minmişdir) imzalanıb.

Son dövrdə Azərbaycanın miqrasiya sahəsində beynəlxalq əməkdaşlığının genişləndirilməsində önəmli hadisələrdən biri də 2021-ci ilin 16 martında Miqrasiya Siyasətinin İnkişafı üzrə Beynəlxalq Mərkəzin Azərbaycan Respublikasındakı daimi nümayəndəliyinin təsis edilməsi haqqında müqavilənin imzalanması oldu. Bununla, BMT-nin Qaçqınlar üzrə Ali Komissarlığı və Beynəlxalq Miqrasiya Təşkilatı ilə birlikdə miqrasiya sahəsində Azərbaycanda daimi nümayəndəliyi olan beynəlxalq təşkilatların sayı 3-ə çatdı.

Dövlət Miqrasiya Xidmətinin maddi-texniki və intellektual bazası, innovativ həllərə əsaslanan çevik və səmərəli idarəçilik modeli Azərbaycanın miqrasiya sahəsində regional mərkəzə çevrilməsi üçün əlverişli şərait yaradıb. Hazırda Xidmət Beynəlxalq Miqrasiya Təşkilatı ilə birlikdə “Azərbaycanda miqrasiya üzrə regional təlim mərkəzinin yaradılmasına

dəstək” layihəsini icra etməkdədir. Bu layihə Azərbaycanın miqrasiya siyasətinin və idarəçiliyinin uğurlu olmasının mühüm göstəricilərindəndir.

Bundan sonrakı dövrdə də Dövlət Miqrasiya Xidməti öz fəaliyyətini beynəlxalq əməkdaşlığın genişləndirilməsi ilə yanaşı, elektronlaşmanın təşviqi, bütün mümkün vasitələrlə effektiv kommunikasiyanın gücləndirilməsi və sosial-iqtisadi inkişafı dəstəkləyən miqrasiya rejiminin təmini istiqamətində qurmaqda davam edəcəkdir. Elektron resurslardan doğru istifadə olunması ilə qurumdaxili idarəçilikdə çevikliyin qorunub saxlanması və daha da inkişaf etdirilməsi əsas prioritetlərdən biri kimi qalacaqdır.

Miqrasiya proseslərinin tənzimlənməsi məsələlərinə Prezident cənab İlham Əliyevin verdiyi xüsusi önəm Dövlət Miqrasiya Xidmətinin kollektivini daha da inamla xidmət etməyə, dövlət qarşısında xidməti borclarını daha əzmlə yerinə yetirməyə sövq edir. Kollektivimiz bundan sonra da dövlətçiliyimizin maraqlarının qorunmasında və təhlükəsizliyimizin təmin edilməsində fəal iştirakla yanaşı, ölkə vətəndaşlarına, həmçinin əcnəbilərə yüksək səviyyədə xidmət göstərəcəkdir.

Prezident cənab İlham Əliyevin rəhbərliyi altında Dövlət Miqrasiya Xidmətinin kollektivi bundan sonra da Miqrasiya proseslərinin tənzimlənməsi məsələlərinə daha da inamla xidmət göstərməyə, müəyyən edilmiş tapşırıqların icrasını daha əzmlə yerinə yetirməyə davam edəcək.

Vüsal HÜSEYNOV,
Azərbaycan Respublikası Dövlət
Miqrasiya Xidmətinin rəisi, 2-ci dərəcəli
dövlət miqrasiya xidməti müşaviri.

www.respublica-news.az

QARABAĞDA SEYSMOLOJİ TƏDQIQATLARIN YENİ İSTİQAMƏTLƏRİ

Doğma vətənimizin gözəl guşələrindən biri olan Dağlıq Qarabağ 27 illik həsrətdən, nisgildən sonra axır ki, öz azadlığına qovuşdu. Ali Baş Komandanımız cənab İlham Əliyevin rəhbərliyi altında Müzəffər Azərbaycan Ordusu torpaqlarımızı düşmən tapdağından azad etdi. Xalqımızın 27 illik həsrətinə son qoyuldu.

Vətənimizin bütün guşələri gözəldir. Dağlıq Qarabağın da Azərbaycan ədəbiyyatının, mədəniyyətinin, musiqisinin və elminin formalaşmasında öz rolu olmuşdur. Qarabağın baş tacı olan Şuşaya hər zaman Azərbaycanın filarmoniyası deyiblər. Çünki xalqımızın musiqi mədəniyyətinin formalaşmasında Şuşanın öz yeri, öz rolu vardır. Qarabağ xanlığı dövründən başlayaraq ötən əsrin 90-cı illərinə, torpaqlarımızın işğalına qədər də Qarabağ hər zaman mədəni və elmi inkişaf mərkəzi olmuşdur. Kədərli də olsa, qeyd etməliyik ki, Qarabağın gözəl günləri olduğu kimi, kədərli, əzablı günləri də çox olmuşdur. Otuz ilə yaxın davam edən işğal, orada erməni faşistləri tərəfindən edilən talanlar, vəhşiliklər, kəndlərin, şəhərlərin viran qoyulması dünyada görünməyən mənzərəni yaratmışdır. Dünyanın ən dəhşətli müharibə regionlarında belə dağıntı görünməyib. Dünyada baş verən ən güclü zəlzələlər belə bu cür dağıntı yaratmayıb.

Ulu öndər Heydər Əliyev həmişə çıxışlarında deyirdi ki, “Bizim əsas problemimiz Ermənistanın Azərbaycana təcavüzünü aradan qaldırmaq, işğal olunmuş torpaqlarımızı azad etmək, respublikanın ərazi bütövlüyünü təmin etməkdir”.

Artıq Azərbaycan Respublikasının işğalda olan əraziləri şanlı ordumuz tərəfindən azad edildi. Ölkəmizin vahidliyi, toxunulmazlığı və bütövlüyü təmin olundu. Azərbaycan əsgərləri uzun illər işğal altında olan torpaqları azad etdilər və bununla da bu gün təkcə Azərbaycan üçün deyil, həm də bütün region üçün yeni səhifə başlayır.

Ölkə başçısı cənab Prezident İlham Əliyev çıxışlarında dəfələrlə bəyan etmişdir ki, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi yalnız Azərbaycan ərazilərinin bütövlüyü çərçivəsində həll edilə bilər. Hələ 2003-cü ildə Milli Liderimiz Heydər Əliyev xalqa müraciətində demişdir ki, “İnanıram ki, mənim axıra çatdırma bilmədiyim tələyüklü məsələləri, planları, işləri sizin köməyiniz və dəstəyinizlə İlham Əliyev başa çatdırma biləcək. Mən ona özüm qədər inanıram və gələcəyinə ümidlər bəsləyirəm”.

Bu gün əminliklə deyə bilərik ki, ulu öndərin bu inamı, bu ümidi tamamilə özünü doğrultmuşdur. Bu gün Azərbaycan möhtərəm Prezidentimizin sayəsində öz ərazi bütövlüyünə qovuşub. Azərbaycan cənab Prezidentin apardığı uğurlu daxili və xarici siyasət, irimiqyaslı enerji layihələrinin həyata keçirilməsi nəticəsində regionun əsas aparıcısına çevrilib. Dünyanın bir sıra güc mərkəzləri və aparıcı dövlətləri artıq Azərbaycanın gücü və nüfuzu ilə hesablaşırlar.

Qeyd edim ki, Qarabağın işğalına qədər ərazinin seysmik şəraitinin öyrənilməsi, geoloji-tektonik quruluşunun dəqiqləşdirilməsi, burada dövlət əhəmiyyətli layihələrin seysmik davamlı olması və ərazidə baş verən zəlzə-

lələrin tədqiqi AMEA nəzdində Respublika Seysmoloji Xidmət Mərkəzinin yerinə yetirdiyi əsas elmi istiqamətlərdən olmuşdur. İşğaldan əvvəl bu ərazilərdə mərkəzə məxsus seysmik stansiyalar fəaliyyət göstərmişdir. Həmin stansiyalar vasitəsilə ərazinin seysmikliyi yaxından izlənildirdi. Həmin məlumatlar əsasında ərazinin seysmik aktivlik xəritələri də tərtib edilmişdir. Eyni zamanda ərazidə geodinamik gərginliyin təsirindən geofiziki sahələrin dəyişməsi izlənilmişdir.

İşğal dövründə Respublika Seysmoloji Xidmət Mərkəzinin Kəlbəcər, Cəbrayıl, Ağdam rayonlarında yerləşən seysmik stansiyaları işğalçılar tərəfindən dağıdılaraq, orada olan seysmoloji və geofiziki cihazlar talan edilmişdir. Otuz ilə yaxın müddətdə davam edən işğal səbəbindən bütün sahələrdə olduğu kimi, Azərbaycan elminə də çox böyük ziyan dəymiş, ərazidə seysmik müşahidələr aparıla bilməmişdir.

Qarabağ ərazisi seysmik aktivliyi ilə seçilən, seysmoloji baxımdan öyrənilməsi vacib olan zonalardandır. Biz bu illər ərzində öz tədqiqatlarımızı bölgəyə yaxın ərazilərdə olan seysmoloji məntəqələrdən əldə olunan məlumatlardan istifadə edərək davam etdiririk.

Artıq işğala son qoyuldu və Respublika Seysmoloji Xidmət Mərkəzində bu ərazilərdə əvvəllər fəaliyyət göstərmiş stansiyaların yenidən qurulmasına hazırlıq gedir. Qeyd etməliyəm ki, Füzuli və Ağdam rayonlarının ərazilərində artıq neçə illərdir ki, Respublika Seysmoloji Xidmət Mərkəzinin seysmik stansiyaları fəaliyyət göstərir. Yaxın perspektivdə Kəlbəcərdə, Cəbrayıl, Şuşada, Xankəndidə və başqa rayonlarda da ən müasir seysmoloji məntəqələrin və stansiyaların yaradılması, həmin bölgədə elmi-tədqiqat iş-

lərinə başlanılması nəzərdə tutulur. Qeyd etməliyəm ki, artıq Respublika Seysmoloji Xidmət Mərkəzinin 2021-ci ildə yerinə yetirəcəyi iş planlarına Qarabağda çox böyük həcmdə seysmoloji-geofiziki layihələrin icrası ilə bağlı məsələlər salınmışdır.

Qarabağ ərazisində dövlət əhəmiyyətli iri qurğular, su anbarları, elektrik stansiyaları vardır. Biz yaxın gələcəkdə bu qurğuların seysmik dayanıqlılığını öyrənməyi də planlaşdırırıq. Həmçinin yeni tikiləcək obyektlərin ərazilərinin seysmikliyinin təyininə, ekoloji layihələrin icrasında yaxından iştirak edəcəyik.

Respublika Seysmoloji Xidmət Mərkəzinin Mingəçevir, Taxtakörpü su anbarlarının seysmik dayanıqlılığının qiymətləndirilməsində, su bəndinin torpaq hissəsində, anbardan çəkilmiş kanalların keçdiyi yerlərdə sürüşmə, uçqun meyilli sahələrin müəyyən edilməsinə dair beynəlxalq səviyyədə icra olunmuş çox yüksək texnologiyalar və emal proqramları əsasında icra etdiyi layihələr vardır. Bizim mütəxəssislər bu işlərin görülməsində xeyli təcrübə qazanmışdır. Mərkəzin ABŞ, Kanada istehsalı olan müasir, yüksək dəqiqlikli maqnitometr, qravimetr, mühəndisi seysmik işləri aparmaq üçün seysmik avadanlıqlar, müasir CPS sistemli cihazlar, meyilliliyi ölçən Tiltimetr və başqa ölçü avadanlıqları var ki, həmin avadanlıqlarla aparılan tədqiqat işləri zamanı mühüm nəticələr əldə edilir. Bundan başqa, hazırda tərəfimizdən işğaldan azad olunan Qarabağ ərazisində su hövzələri, onların su tutumu, hansı təyinatla istifadə edildiyi və hazırda seysmik dayanıqlılığı barədə araşdırmalar aparmaq üçün layihələr hazırlanır.

Hazırda Qarabağ ərazisində ümumilikdə 24 su anbarı var və bunların, demək olar ha-

mısı qəzalı vəziyyətdədir. Bu su tutumlarından 22-si meliorasiya təyinatlı su anbarıdır, bir çoxunda balıqçılıq təsərrüfatı yaradılıb. Su anbarlarından ikisi isə Sərsəng və Suqovuşan enerji mənbəyi təyinatlıdır. Ermənilərin işğal təcavüzü hidroenerji təyinatlı su anbarlarının uzun illərdir seysmik dayanıqlılığını öyrənməyə imkan verməmişdir. Sərsəng su anbarı 50 MqVt, Suqovuşan -1 su anbarı 4.8 MqVt və Suqovuşan -2 su anbarı isə 3 MqVt gücə malikdir.

Sərsəng su anbarı 1976-cı ildə Tərtərçayın üzərində, indiki Tərtər rayonu ərazisində inşa edilmişdir. Bu anbarın su tutumu 565 mln m-dir. Onun istifadəyə yararlı olan tutumu 495 mln m, bəndinin hündürlüyü 126 m və uzunluğu 550 m-dir. Sərsəng su anbarı bəndinin hündürlüyünə görə, ən hündür bənddir. Sərsəng su anbarından buraxma sistemi ilə “Sərsəng” HES istiqamətinə saniyədə 70 m su buraxıla bilər. Sərsəng su anbarından şərqlə Suqovuşan su anbarı yerləşir. Bu su anbarı da Sovet dönməsində inşa edilib və bu anbar kənd təsərrüfatında suvarma məqsədilə də istifadə edilirdi.

Bundan əlavə, Qarabağ ərazisində Ağdam rayonunda Xaçın çayı üzərində yerləşən Xaçın su anbarı, Qarabağın cənubunda Füzuli rayonu yaxınlığında Varanda çayı üzərində eyni vaxtda 3 su anbarı, “Varanda-1”, “Varanda-2”, “Varanda-3” Sovet dövründə inşa edilmişdir.

Qarabağ ərazisində olan Sərsəng su anbarı Tərtərçayın üzərində inşa edilmişdir. Sərsəng su anbarı uzun müddət erməni işğalında olan ərazidə qalmış və Azərbaycan tərəfindən istismarı qeyri-mümkün olmuşdur. Sərsəng su anbarı respublikanın 6 rayonunun (Tərtər, Ağdam, Bərdə, Goranboy, Yevlax və Ağcabədi) 100 min hektara yaxın torpaq sahəsini

suvarma suyu ilə təmin edirdi. İndiyə kimi su anbarının bəndinə və onun qurğularına texniki xidmət göstərilmədiyi üçün o qəza vəziyyətdədir. Hazırda Sərsəng su anbarının əhali üçün ciddi təhlükəsi vardır, dağılma ehtimalı olan yerləri seysmoloji-geofiziki üsullarla öyrənilməli, qabaqlayıcı mühəndisi texniki tədbirlər görülməlidir. Sərsəng su anbarının yerləşdiyi ərazinin relyefi çox mürəkkəbdir, yamaclar kəskin bucaq altında yatır. Ərazinin seysmikliyi burada sürüşmə meyilli sahələrin yaranmasına səbəb ola bilər. Ərazinin geodinamik aktivliyi daima nəzarətdə saxlanılmalı, orada müvafiq müşahidələr aparılmalıdır.

Sərsəng su anbarı

Ermənistanın işğalçılıq siyasəti nəticəsində bölgədə ətraf mühit həmişə çirkləndirilib, ermənilər bilərəkdən Azərbaycanın əkinçilik üçün yararlı torpaqlarının suvarılmasında su qıtlığı yaratmış, həmçinin bu anbarlarda suyu yayda saxlamış və qışı bəndləri açaraq əkin sahələrini, kəndləri suya basmışlar. İndiyə kimi ətraf ərazilərdə, anbarın bənd hissəsində dağıntı riski ola biləcək yerlər müəyyənləşdirilməmişdir, qəza riski olan ərazilərin seysmoloji-geofiziki tədqiqatı aparılmamışdır. Uzun illərdir ki, vəhşi ermənilər tərəfindən istismar olduğundan Sərsəng bəndinin texniki cəhətdən hansı vəziyyətdə olması yoxlanılmalıdır.

Qeyd edək ki, Sərsəng su anbarı Ermənistan tərəfindən əhaliyə qarşı ekoloji terror vasitəsi kimi istifadə olunub. Qəza vəziyyətində olan su anbarından aşağıda yaşayan minlərlə əhali isə daim təhlükə altında saxlanılıb.

Azərbaycanın şanlı ordusu tərəfindən Suqovuşan kəndi azad olduğundan sonra Su-

qovuşan su anbarından suyun buraxılmasına nail olundu. Hazırda su anbarından buraxılan suların nizamlanması nəticəsində Tərtər, Goranboy və Yevlax rayonlarına suyun verilməsi, eyni zamanda ekoloji tarazlığın təmin olunmasında mühüm addım atılır. Su anbarı kompleksinə lazımı texniki xidmətin göstərilmədiyi, istifadə olunan avadanlıqların köhnəliyini nəzərə alaraq, ilk növbədə, kompleksin texniki vəziyyətinin qiymətləndirilməsinə, bənddə qəza riskinin seysmoloji-geofiziki üsullarla öyrənilməsinə çox ehtiyac var.

Son illər ərzində ölkəmizin meliorasiya sahəsində mühüm layihələr həyata keçirilir, o cümlədən Respublika Seysmoloji Xidmət Mərkəzi tərəfindən Mingəçevir və Taxtakörpü su anbarlarının seysmik dayanıqlılığı öyrənilir. Biz qazandığımız təcrübəni yaxın perspektivdə Sərsəng, Suqovuşan su anbarlarında tətbiq edəcəyik. İşğaldan azad edilən ərazilərdə seysmik-geofiziki tədqiqatların aparılması üçün Respublika Seysmoloji Xidmət Mərkəzinin əməkdaşları çox böyük təcrübəyə və texniki potensiala malikdir.

İşğaldan azad olunmuş Qarabağ ərazisində Respublika Seysmoloji Xidmət Mərkəzi filiz və qeyri-filiz faydalı qazıntı yataqlarının axtarışı-kəşfiyyatı və istismarı mərhələlərində elmi, elmi-istehsalat işlərinin aparılmasını potensialı da vardır və biz bu işləri də aidiyyəti təşkilatlarla birgə aparmağı nəzərdə tuturuq.

Respublika Seysmoloji Xidmət Mərkəzi tərəfindən Balakən rayonu ərazisində yerləşən Filizçay kolçedan-polimetal yatağının sənaye miqyasında istismarının dayanıqlılığına təsir edən amillərin araşdırılması məqsədi ilə seysmo-geofiziki tədqiqat işlərinin layihəsini bu il tamamlamışdır. Mərkəz tərəfindən həmçinin, seysmoloji tədqiqatlarla yanaşı,

Azərbaycanda qeyri-neft sektorunda, filiz və qeyri-filiz faydalı qazıntı yataqlarının istismarına və istismar zamanı yarana biləcək sürüşmə, uçqun proseslərinin yerini qabaqcadan təyin etmək istiqamətində olan işlərə diqqət artmışdır.

Mərkəzin filiz və qeyri-filiz yataqlarının istismarı ilə əlaqəli belə beynəlxalq miqyaslı layihələrin işlənməsində seysmoloji, geodinamik, mühəndisi-seysmik, maqnitometrik və qravimetrik tədqiqatlar aparmaq təcrübəsi var və bu işlərin Qarabağ ərazisində olan yataqların istismarında tətbiq edilə bilər.

Ermənistanın Azərbaycan torpaqlarını uzun illər ərzində işğal altında saxlaması və bu dövrdə ərazidə düşmənin müxtəlif texnologiya fəaliyyəti, döyüş əməliyyatlarının aparılması ətraf mühitə çox ciddi ziyan vurmuşdur.

Filiz və qeyri-filiz yataqları talan edilmiş, heç bir texnoloji normalar qorunmadan istismar edilmişdir. Kiçik Qafqazın strateji əhəmiyyətli mineral yataqları, qızıl yataqları xarici şirkətlərlə birgə istismar edilmiş, Azərbaycanın milli sərvəti talan edilmişdir. Qarabağ ərazisində Yer qabığının geoloji - tektonik quruluşu son dərəcə mürəkkəbliyi və müxtəlifliyi burada geniş spektrdə faydalı qazıntıların yayılmasına səbəb olmuşdur.

İşğaldan əvvəl sənaye əhəmiyyətli yataqların proqnoz resursları qiymətləndirilmiş, çoxsaylı filiz və qeyri-filiz mineral xammal təzahürləri müəyyən edilmişdir. Metal faydalı qazıntılar xrom, mis, polimetal, qızıl, civə və sürmə yataqları ilə təmsil edilir. Filizlərin tərkibində əsas metallarla yanaşı, həmçinin gümüş, molibden, nikel, vismut, tellur, selen, kadmium və s. qiymətli metallar müşahidə edilir. Adıçəkilən filiz yığımlarından ən çox əhəmiyyət kəsb edən qızıl yataqlarıdır. Söyüdlü (Zod), Ağdüzdag, Ağzabir-Qızılitan,

Qızılbulaq və Vejnəli yataqları işğal dövründə xarici şirkətlərlə birlikdə ermənilər tərəfindən qanunsuz olaraq istismar edilmiş, bununla da iqtisadi və ekoloji baxımdan ölkəmizə əhəmiyyətli dərəcədə ziyan vurulmuşdur. Ümumiyyətlə, Qarabağın bütün faydalı qazıntı yataqları yenidən işlənməli və həmin yataqlarda kompleks tədqiqatlar aparılmalıdır.

Ehtiyatları təsdiq edilmiş qeyri-metal faydalı qazıntı yataqları, işğal edilmiş Qarabağ ərazisində dağ-kimyəvi, kükürd kolçedanı, soda xammalı və zinət daşları, həmçinin ümumi ehtiyatları on milyon kubmetrlərlə ölçülən mişar, üzük və inşaat daşları, sement xammalı, mineral boyalar, inşaat kərpici üçün xammal, beton doldurucuları və yoltikinti xammalı kimi inşaat materialları ilə təmsil edilir. Şahbulaq əhəngdaşı yatağı, Əsgəran mergel yatağı, Ağçay, Harov, Zərinbax, Yemişcan və Gülablı mərmərlənmiş əhəngdaşı yataqları, Çıldıran tuf yatağı, Çiləbürt gəc yataqları və s. intensiv olaraq ermənilər tərəfindən istismar edilmiş, alınan məhsulların əksəriyyəti isə regiondan kənara çıxarılmışdır.

Biz alimlər tam əminik ki, işğaldan tam azad edilmiş olan Qarabağ ərazisinin yeraltı sərvətləri də digər maddi və mənəvi nemətlər kimi Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Ali Baş Komandan İlham Əliyevin uzaqgörən, müdrik siyasəti və qətiyyəti sayəsində tezliklə əsl sahibi tərəfindən istismara başlanılacaq və həmin yataqların gəlirlərindən ölkəmizin inkişafı, çiçəklənməsi üçün istifadə ediləcəkdir.

Kəlbəcər rayonu özünün zəngin filiz və qeyri-filiz faydalı qazıntıları ilə seçilir. Azərbaycan geoloqlarının səyi nəticəsində burada Söyüdlü, Ağduzdağ, Zərqulu, Ağzıbir, Qızılətən, Qazıxanlı, Qalaboynu və s. qızıl,

xromit, volfram, mis, molibden, qurğuşun və məmulat daşları, mineral boyalar, üzük daşı, müxtəlif cür tuf yataqları aşkar edilib. Söyüdlü - Zod qızıl mədəni tarixə uzun əsrlərdir məlumdur. Zod qızıl yatağının istismarı eramızın III minilliyinə təsadüf edir. Söyüdlü sahəsində 1970-80-ci illərdə aparılan geoloji kəşfiyyat işləri vaxtı qədim dağ qazmaları, mağaralar, quyular, qədim suxur çöküntüləri və qədim filiz qırıntılarından ibarət ayrı-ayrı təpəciklər və qızıl istehsal edən alətlər onu sübut edir ki, insanlar 4-5 min il əvvəl buralarda qızıl istehsal ediblər. Zar kəndi isə tarixdə "Şəhrizər", yəni qızıl şəhəri adı ilə məşhur olub.

Zod yatağının ümumi ərazisininin 70 faizi Azərbaycanın Kəlbəcər, 30 faizi isə Ermənistanın Basarkeçər (Vardenis) rayonunun ərazisindədir. Yataq 1951-ci ildə "Qafqaz-qızılqəşfiyyat" İdarəsi tərəfindən aşkar olunmuş, yatağın əksər hissəsinin Kəlbəcər rayonu ərazisində yerləşməsinə baxmayaraq, kəşfiyyat işləri Ermənistan SSR Geologiya İdarəsi və Ermənistan Əlvan Metallurgiya İdarəsi tərəfindən aparılmışdır. Yatağın 23 filiz damarından cəmi 7-nin Ermənistan ərazisində yerləşməsinə baxmayaraq, keçmiş SSRİ Nazirlər Soveti yanında fəaliyyət göstərən Dövlət Ehtiyatlar Komissiyasında ermənilər tərəfindən təqdim edilmiş geoloji materiallarda və xəritələrdə bilərəkdən saxtakarlığa yol verilmiş, Zod yatağının bütövlükdə Ermənistanına aid olması qəbul edilmişdir. Yatağın istismarına 1976-cı ildən başlanmışdır. 2007-ci ildən 2020-ci ilə qədər istismar işlərinə GeoProMining şirkəti rəhbərlik etmişdir.

Zod yatağı

Ağduzdağ yatağı Zar çayının yuxarı axarında Kəlbəcər çökəkliyinin şimal hissəsində

yerləşir. Yataq Şurtan, Zəylik, Qaraarxacçay qızıl təzahürləri ilə birlikdə Şərqi Göyçə silsiləsi ilə Tərtər çayı arasında geniş bir sahəni əhatə edir. Yataq qızıl-kvars formasiyasına aid olub, vulkan tiplidir. Yataq cavan mioplisen yaşlı hidrotermal mənşəli qızıl filizi yataqlar qrupuna aiddir. Yataq ərazisində geniş yayılmış törəmə kvaristlər müəyyən dərəcədə qızıllıdır. Yataq ərazisində sulfidləşmiş hidrotermal dəyişilmiş zonalar da geniş yayılmışdır. Filiz kütlələri yerləşən zonaların uzunluğu 15-20 m-dən 2 km-ə, eni isə 150-200 m-ə qədərdir.

Mehmana filiz rayonu Qızılbulaq qızıl-mis-kolçedan sahəsi Ağdərə ərazisində Sərsəng SES-in sağ sahilində yerləşir və Mehmana filiz rayonunda ən perspektivli sahə sayılır. Qızıl saxlayan mis-kolçedan formasiyası bazalt maqmatizmi ilə əlaqədardır. Filiz kütləsinin xeyli hissəsi damar minerallarından (kvars və karbonatlardan) ibarətdir. Qızılbulaq filizlərində saxlanılan qızılın əsas hissəsi sərbəst haldadır.

Beləliklə, qeyd etmək istəyirəm ki, artıq işğaldan azad edilmiş Azərbaycan Respublikası ərazilərində ehtiyatları təsdiq olunmuş 163 müxtəlif növ faydalı qazıntı yatağı, o cümlədən: 5 qızıl, 7 civə, 2 mis, 1 qurğuşun və sink, 1 daş kömür, 6 gəc, 4 vermikulit, 1 soda istehsalı üçün xammal, 12 əlvan və bəzək daşları (obsidian, mərmərləşmiş oniks, yəşəm və s.), 10 mişar daşı, 21 üzlük daşı, 9 gil, 20 sement xammalı, 8 müxtəlif növ tikinti daşları, 6 əhəng xammalı, 10 qum-çınqıl, 4 tikinti qumu, 1 perlit, 8 pemza-vulkan külü, 16 yeraltı şirin su və 11 mineral su yataqları mövcuddur. Bu yataqların hər birinin işlənməsində, istismarında mühəndisi seysmik işlərin yerinə yetirilməsində yaxından iştirak edəcəyik.

Bundan başqa, Respublika Seysmoloji Xidmət Mərkəzi tikinti işləri üçün ən vacib olan seysmik rayonlaşma və mikrorayonlaşma istiqamətində də Qarabağ ərazisində genişmiqyaslı işlər görməyi də planlaşdırır.

Kəlbəcər yolu

Qarabağ, əsasında Şuşa, Xankəndi, Kəlbəcər və Laçın əraziləri sıldırım qayalı, kəskin relyefli dağlıq sahələrdir. Bu ərazilərdə magistral yolların çəkilməsi, dövlət əhəmiyyətli obyektlərin tikilməsi, çoxmərtəbəli yaşayış binalarının inşa olunması seysmik rayonlaşma və mikrorayonlaşma tədqiqatlarının ən müasir üsullarla və dəqiqliyi yüksək olan geofizik cihazlarla alınmış məlumatlara istinadən aparılmalıdır.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Ali Baş Komandan İlham Əliyevin tapşırığına əsasən işğaldan azad olunmuş ərazilərdə bərpa və yenidənqurma işlərinə başlanılıb. Şuşa şəhərinin, rayon mərkəzlərinin, qəsəbə və kəndlərin çox yaxın illərdə abadlaşacağı, tarixi, mədəni və dini abidələrin bərpa olunacağı, o cümlədən binaların dayanıqlılığının, arxitektura görünüşünün, yolların və digər infrastrukturun tikintisi və bərpası ilə bağlı işlərin yaxın gələcəkdə reallaşacağına inanırıq. Əhalinin öz doğma yurdlarına qayıtmasında, biz də bütün gücümüzü xalqın, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Ali Baş Komandan İlham Əliyevin tapşırıqlarını uğurla yerinə yetirəcəyik.

Qurban YETİRMİŞLİ,
AMEA nəzdində Respublika Seysmoloji
Xidmət Mərkəzinin Baş direktoru,
AMEA-nın müxbir üzvü, professor.

www.respublica-news.az

QƏLBİMDƏN KEÇƏNLƏR VƏ DEMƏK İSTƏDİKLƏRİM

Ötən əsrin doxsanıncı illərindən sonra dünyada və ölkəmizdə baş verən hadisələr və gedən proseslər bizə müəyyən həyat dərsləri kimi çox şey öyrətsə də, açıq etiraf edirəm ki, insanların çoxu kimi, mən də bu il sentyabrın 27-dək çox vaxt ümitsiz vəziyyətdə qalmış, bəzi suallar içərisində təntimiyə, boğulmuşam. Bütün bu işlərin sonunun necə olacağını, Qarabağ münaqişəsinin bizdən gələcək nəsillərə ağır bir miras kimi həlledilməz qalacağından üzülmüşdüm.

Müxtəlif səviyyələrdə tez-tez Qarabağ münaqişəsinin həll edilməməsi təməni eşidir və bizim özümüz də bu sual ətrafında cavabı tapılmayan dərin xəyallara dalırdıq. Doğrudan da Qarabağ münaqişəsi, ərazilərimizin işğalı, şəhidlərimizin intiqamı kim tərəfindən, nə vaxt alınacaqdır? Nə qədər gözləmək olardı?

Lakin ümummilli liderin siyasi məktəbinin layiqli davamçısı olan möhtərəm Prezidentimiz İlham Əliyevin dərinə düşünölmüş siyasi addımları, Qarabağ probleminin uğurlu həllinə yönəlmiş ildırım sürətli hücum taktikası üstümüzə elə bil, bu ağır və boğucu yükü götürdü, müşkül problemi dəf etmək üçün bizə əlavə nəfəs verdi...

Sən demə, dünya siyasətinə dərinə bələd olan müdrik Prezidentimiz hər zamanın, hər məqamın yerini və vaxtını hamıdan daha dəqiq və daha səhih bilirmiş... Fərsət gözləyirmiş... Hamımızın səbr kəmərinin dolub-daşmasını gözləyirmiş... Mən reallıq hissi ilə yaşayan insanam, az-çox oxumuş, görüb götürmüşəm. Etiraf edirəm ki, 27 sentyabrda bu günə keçən və illərə bərabər olan, az qala, bir aylıq müddətdə baş verənlərdən həm üzölmüş, həm də qürur duymuşam.

Xaraktercə ağılayan, kövrölen adam deyiləm, mübariz və döyüşkənəm. Haqqı nahaqq

verən deyiləm, heç bir başqa iddiam da yoxdur, kiməsə yarınmaq iddiasından da uzağam... Amma olanları düzgün qiymətləndirməliyəm. Bir ziyalı, dövlət adamı kimi, baş verən proseslərə obyektiv yanaşmış, düzgün qiymət verməliyəm. Bu, mənim vicdan borcumdur. Açıq etiraf edirəm ki, Qarabağın azad ediləcəyini səbirsizliklə gözləsəm də, onun reallaşacağına inanmamışam... Dünya tarixində elə bir sərkdə tanımıram ki, o, otuz ildən çox işğal altında olan, mürəkkəb relyefli bir regionu, qısa müddət ərzində dünyaca arxalı, namərd və yağlı düşməndən belə uğurlu əməliyyatlarla azad etməyə qadir ola bilsin. Təkcə istək, təkcə dərin intellektual düşüncə, cəsarət və mərdlik deyil, həm də böyük fədakarlıq və igidlik, cömərdlik. Vətənə məhəbbət hissi də lazım idi ki, belə bir missiyanı uğurla yerinə yetirə bilsin. Bu fədakarlıq və sərkdəlik missiyanı nə yaxşı ki, bizim Prezidentimiz İlham Əliyevin taleyinə yazılmışdır... Əminəm ki, yaxın günlərdə illərlə ayrı düşdüyümüz, həsrətini çəkdiyimiz doğma Qarabağımız tezliklə və bütönlüklə lap yaxın günlərdə geri alınacaq, bizə qaytarılacaq, yağlı düşmən isə "murdar və xəstə it" kimi sərhəddən o tərəfə birdəfəlik qovulacaqdır.

Hər axşam möhtərəm Prezidentimizi hər bir narahat Vətən övladını sevindirəcək şad xəbərlər müjdəçisi kimi dinləməyə artıq vərmişəm. Kaş ki, belə qələbə xəbərlərini hələ çox eşidək... Bu dərin psixoloji-mənəvi konfortun təsiri altında böyük bir kollektivin arzu və istəklərini, çoxlarını düşündürən bir sıra suallara vətəndaş mövqeyimizi və istəyimizi də ifadə etməyə mənəvi haqqımız vardır. Bütün bu deyilənlərin yekunu olaraq belə mənəvi və hüquqi nəticəyə gəlirəm ki, baş verən xilaskarlıq missiyanını xüsusi fədakarlıqla,

təkrarsız cəsarət və mərdliklə yerinə yetirdiyinə görə ölkə Prezidenti, Ali Baş Komandanımız İlham Heydər oğlu Əliyev Azərbaycan Respublikasının Milli Qəhrəmanı adına layiq görülməlidir. Mən çoxsaylı tərəfkeşlərim, həmrəy dostlarım adından belə bir təşəbbüs irəli sürürəm. Bu təşəbbüsün əsaslarını da hüquqi cəhətdən tam şərh edə bilərəm... Qoy, əlaqədar qurumlar mənim bu vəsətətimi müzakirə etsin və minlərlə həmvətənlərimin arzusunu reallığa çevirsin. Bu, onun halal haqqıdır.

Bir sıra yaşayış məskənlərimizin tarixi adlarının ya bərpa edildiyini, yaxud da onlara yeni və milli adlar verildiyini alqışlayıram. Odur ki, xalqımızın qatili, daşnak və faşist Stepan Şaumyanın murdar xatirəsini yaşadan Stepanakertin adının dəyişdirilərək, ulu öndərimizin şərəfinə "Heydərabad" adlandırılması mənim növbəti təkliflərimdəndir.

Yüzlərlə tarixi mənbə birmənalı şəkildə təsdiq edir ki, ermənilər Rusiya–İran müharibəsindən sonra, rus diplomatı A.S. Qribyedovun rəhbərliyi ilə İrandan köçürülmüş və o vaxtdək Qarabağın daimi sakinləri olmamışlar. Qarabağda bolşeviklərin "parçala, hökm sür" ideologiyasına xidmət edərək, onu gələcəkdə seperatizm yuvası kimi süni surətdə yaratmışlar. Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin yaradılması barədə 7 iyul 1923-cü il tarixdə dekret verilmiş, 16 iyun 1981-ci ildə isə Azərbaycan SSR-nin müvafiq qanunu qəbul edilmişdir. Buna baxmayaraq, dünyanın ən güclü imperiyalarından biri olan keçmiş SSRİ-nin Ali Soveti 1989-cu ilin noyabr ayında Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətini bir muxtariyyət kimi hüquqi cəhətdən ləğv etmişdir. Eyni zamanda, vaxtilə Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətini təsis etmiş Azərbaycan Respublikasının qanunverici orqanı – Ali Soveti 26 noyabr 1991-ci il tarixli Qanunu ilə "Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayəti"ni, inzibati ərazi vahidi kimi ləğv etmiş, onun ərazisi Ağdam Xocəvənd,

Tərtər, Goranboy, Şuşa və Kəlbəcər inzibati rayonları arasında bölüşdürülmüşdür. Beləliklə də həmin vaxtdan etibarən, yəni təxminən otuz ildən çoxdur ki, Azərbaycan Respublikası ərazisində "Dağlıq Qarabağ" adlı inzibati ərazi vahidi yoxdur, o artıq tarixə çevrilmişdir, mövcud deyildir. Buna görə də bir hüquqşünas kimi, ermənilərin arzu etdikləri kimi "Dağlıq Qarabağ" müstəqil subyekt olaraq nə münaqişənin, nə də münasibətlərin iştirakçısı ola bilər. O, artıq tarixin səhifəsindən birdəfəlik silinmişdir və yalnız erməni xəyallarının uğursuz istəyidir. Bütün bunlara görə də "Dağlıq Qarabağ" istilahını, ifadəsini bir daha işlətməməyi rica edirəm. Bu ifadəni işlətməklə erməniləri şərəfləndirmiş oluruq.

Prezident İlham Əliyev öz çıxışlarınızda dəfələrlə xüsusi olaraq qeyd etmişdir ki, müasir Ermənistan, onun paytaxtı olan İrəvan şəhəri qədim Azərbaycan torpağıdır və müəyyən tarixi məqamlarda zor gücünə ermənilərə bəxş edilmişdir. Bütün tarixi mənbələr, rəsmi sənədlər, həqiqətən də, təsdiq edir ki, Türkmənçay sülh müqaviləsindən sonra, azərbaycanlıların daimi yaşadığı İrəvan və Naxçıvan xanlıqları Rusiya imperiyasının tərkibinə daxil edilmişdir. Yeni ərazilərdə öz mövqeyini xristian erməniləri hesabına möhkəmləndirmək üçün çar Rusiyası Birinci Nikolayın 21 mart 1828-ci il tarixli əmri ilə Naxçıvan və İrəvan xanlıqlarının inzibati ərazisində müvəqqəti olaraq "erməni vilayəti" yaradılmışdır. Qədim və tarixi Azərbaycan şəhəri İrəvan ermənilərə paytaxt olaraq "hədiyyə" edilmişdir. Bu məqsədlə İrəvanın Marağa şəhərindən 40 min erməni İrəvana, 40 min erməni isə Qarabağa köçürülmüşlər.

Rusiya imperiyası dağıldıqdan sonra onun ərazisində təsis edilən qondarma Ermənistan Respublikasına paytaxt seçimi edilərkən qədim Azərbaycan şəhəri İrəvan 9 min kvadratkilometr ərazi ilə birlikdə, bolşeviklərin ciddi səyi, ermənilərin təkidi ilə Ermənistana güzəşt edil-

mişdir. Təsadüfi deyildir ki, Batum müqaviləsinə əsasən, Ermənistanın müstəqqiliyini ilk tanıyan dövlət də elə qardaş Türkiyə olmuşdur. Nankor ermənilər bunun əvəzində tezliklə yüz il olacaq ki, türkləri “soyqırımın”da ittiham edirlər. Halbuki elə həmin illərdə Böyük Britaniyanın səlahiyyətli məhkəmələrinin apardığı tədqiqatların nəticəsi olaraq, ermənilərə qarşı heç bir soyqırımının aparılmadığı tam təsdiq olunmuşdur. Xüsusi olaraq qeyd edilməlidir ki, Cənubi Qafqazda sülh və terrorun daimi dəstəkçisi olan ermənilərin bu regionla heç bir tarixi bağlılığı və əlaqəsi olmamışdır. Bəzi erməni tarixçiləri ermənilərin Afrikadan köçdüklərini, bəzi Qərb tarixçiləri, o cümlədən, Azərbaycan tarixçiləri isə əsaslı şəkildə sübut etmişlər ki, ermənilər qaraçı mənşəli olmaqla, köçəri tayfa şəklində daimi hərəkətdə olmuş, sonradan Türkiyəyə və Cənubi Qafqaza Balkandan gəlmişlər. Bütün bunlar elmi səviyyədə tamamilə sübuta yetirilmiş və heç bir mübahisə yeri qalmamışdır (Вах: Р. Гусейн-заде “Кавказ и армяне”, 2013 и в 2014 гг, Х. Вердиева и Р. Гусейн-заде “Родословная” армян и их миграция на Кавказ с балкан, Баку). Məhz buna görə də hesab edirəm ki, zaman gəldikcə tarixi Azərbaycan torpaqları hesabına yaradılan Ermənistan Respublikasının bugünkü ərazisi də öz tarixi sahiblərinə – azərbaycanlılara qaytarılmalıdır. Bu da tarixi ədalətin bərpası olardı.

Bütün qüsurlarına baxmayaraq, beynəlxalq hüquq İkinci dünya müharibəsindən sonra əhəmiyyətli təkamül prosesi keçmiş və dinamik inkişafdadır. Çünki o, bəşəriyyətin illərlə qazandığı elmi təfəkkürün təzahür forması, hüquqi ifadəsidir. Bu baxımdan etiraf edək ki, bu gün beynəlxalq hüququn müasir vəziyyəti ciddi narahatçılıq doğurur və o, ciddi surətdə təkmilləşdirilməlidir. Məsələn, BMT-nin Qarabağla bağlı 4 qətnaməsinin indiyə qədər icra edilməməsi və ümumiyyətlə, BMT qərarlarının icra mexanizminin olmaması ona olan ümid

və etibarını sarsıtmaqdadır. Münaqişə nəticəsində dövlətlərə, xalqlara və vətəndaşlara dəyən maddi zərərlərin ödənilməsi mexanizmi də yoxdur.

Dağlıq Qarabağ münaqişəsi bəşəriyyətə və insanlığa qarşı cinayət əməlləri ilə “zəngin”dir. Hesab edirəm ki, artıq bu sahədə səlahiyyətli beynəlxalq tribunalın yaradılması məsələsi həll edilməli, erməni faşistlərinin və onların himayədarlarının cinayət əməllərinə ədalət məhkəməsində baxılmalı və təqsirli şəxslərin məsuliyyəti məsələsi həll edilməlidir. Qeyd edilməsi zəruridir ki, erməni faşistləri ölkəmizə və xalqımıza həm də ciddi maddi və mənəvi zərər vurmuşlar. Son illər beynəlxalq təcrübədə belə zərərlərin ödənilməsi presedentlərinə əhəmiyyətli yer ayrılmaqdadır. Bu, beynəlxalq hüququn mühüm prinsiplərindən birinə – ədalət prinsipinə tam cavab verir. Məsələn, İraqın Küveytə təcavüzü nəticəsində vurulmuş maddi zərərin ödənilməsi barədə BMT-nin müvafiq qərarı nəticəsində İraqın Küveytə vurduğu təxminən 41,8 milyard ABŞ dolları məbləğində zərərin indiyə kimi 17,5 milyardı ödənilmişdir. Proses davam etməkdədir.

Beynəlxalq Ədalət Məhkəməsi Palatasının 26 iyul 1927-ci il tarixli qərarı ilə vurulmuş zərərin ödənilməsi zərurəti beynəlxalq hüququn mühüm prinsiplərindən biri kimi qeyd edilmişdir. Beynəlxalq hüquqda mühüm dövlətlərarası təşkilat hesab edilən İslam Əməkdaşlıq Təşkilatı dövlətlərinin və hökumət başçılarının 9-cu sammiti “Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzü”nə dair məsələ müzakirə edərək, 21/9-P nömrəli qətnaməsinin 17-ci bəndində təcavüzkar Ermənistanın Azərbaycana vurduğu zərərin ödənilməsi barədə qərar çıxarmışdır. Bu baxımdan hesab edirəm ki, xüsusi yaradılmış mütəxəssis komissiyası Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına bütün sahələr üzrə vur-

duğu zərərin miqyasını dəqiq müəyyən etməli və həmin zərərin ödənilməsi barədə beynəlxalq məhkəmə qarşısında məsələ qaldırılmalıdır.

Ümumiyyətlə, hesab edirəm ki, bu gün Azərbaycan dövləti və Azərbaycan hüquq sistemi qarşısında ciddi vəzifələr dayanır. Bu məsələ hökumət səviyyəsində müzakirə edilməli və səlahiyyətli komissiya yaradılmalıdır. Məsələn, Xocalı soyqırımına Azərbaycanın suveren məhkəmələri tərəfindən baxılması və təqsirləndirilən şəxslərin cəzalandırılması məsələsi illərdir uzanır. Cinayət prosesual qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsi təmin edilməlidir. Ölkəmizin beynəlxalq axtarış və məhkəmə orqanları ilə əlaqələri genişləndirilməli və təkmilləşdirilməlidir. Xüsusi statuslu və yüksək ixtisaslı mütəxəssislərdən ibarət daimi fəaliyyət göstərən ixtisaslaşmış orqan yaradılmalı, ölkəmizə dəyən müxtəlif zərərlərin miqyası dəqiqləşdirilməlidir. Belə komissiyalara hətta beynəlxalq statuslu ekspertləri də daxil etmək olar. Ölkəmizə vurulmuş zərərin Ermənistan tərəfindən alınması üçün ciddi tədbirlər görülməlidir.

Azərbaycanın işğal altında olan ərazilərində monitorinqlər keçirməklə ekosist cinayətlərinin – mədəniyyət və tarixi abidələrə, su mənbələrinə, meşələrə, bitki örtüyünə vurulmuş zərərin miqyası da dəqiq müəyyən edilməlidir.

Ermənilər, eləcə də başqa seperatçı qruplar, bir qayda olaraq millətlərin öz müqəddəratını təyin etmək hüququndan bəhrələnməyə çalışırlar. Bu isə çox zaman dövlətlərin ərazi toxunulmazlığı prinsipi ilə uzlaşmır, bir-birinə ziddiyət təşkil edir. Hesab edirəm ki, BMT-nin himayəsi altında müxtəlif dövlətlərin ən yüksək ixtisaslı ekspertlərinin iştirakı ilə bu prinsiplərin elmi müqayisəsi aparılmalı və onlardan hansının üstün olması barədə qəti qərar qəbul edilməlidir. Beynəlxalq təşkilatların statuslarına da yenidən baxılmalı, onların formal

və səlahiyyətsiz bir quruma çevrilmələrinin qarşısı təxirə salınmadan alınmalıdır.

BMT-nin Təhlükəsizlik Şurasının üzvlüyü məsələsi də ədalətlə həll edilməli, cinayət axtarışı və səlahiyyətli məhkəmə qurumlarının da, nəhayət ki, yaradılması və fəaliyyəti təmin edilməlidir. Böyük dövlətlərin və güclərin özbaşınalığına da son qoyulması mexanizmlərinin yaradılması vaxtı çatmışdır. Məsələn, Minsk qrupunun fəaliyyəti təhlil edilərək, fəaliyyətsizliyinə hüquqi qiymət verilməlidir. Bu və ya digər şəkildə ermənilərə himayədarlıq edən Fransanın, beynəlxalq birliyin bu məsələyə aşkar laqeydliyi tədqiq edilməli və sanksiyalar tətbiq edilməlidir. Xocalı soyqırımını təşkil və təmin edən müxtəlif hərbi siyasi “xadimlər”in adları hamıya məlum olduğu halda, onların həm də Ermənistanın hərbi siyasi rəhbərliyində təmsil olunmalarına böyük dövlətlərin göz yumması bağışlanılmaz haldır. Belə təcrübələrin qarşısını almaq üçün hüquqi tədbirlərin işlənilib hazırlanması təmin edilməlidir.

Zaman keçir, millətimizin və dövlətimizin qara yarasına çevrilmiş erməni seperatiziminə son qoyulmasına ümidlərimiz artmaqdadır. Problemlər çoxdur, hamımız vicdanımız və qeyrətimizlə qəhrəman Prezidentimiz İlham Əliyevin ətrafında sıx birləşməli və ölkəmizin taleyüklü məsələlərinin həll edilməsinə öz elmi, təcrübi və şəxsi töhfələrimizlə dəstək olmalıyıq. Bu, bizim millətimiz və dövlətimiz qarşısında ən müqəddəs vəzifəmizdir.

Bəhram ZAHİDOV,
hüquq elmləri doktoru, professor,
Azərbaycan Respublikası Müdafiə Sə-
naye Nazirliyi Milli Aerokosmik
Agentliyinin baş hüquq məsləhətçisi,
müharibə və əmək veteranı.

www.xalqqazeti.com

PHILOSOPHY AND SOCIAL-PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF FRAUD

Sakit Huseynov,
Head of the Department of Philosophy of Sustainable Development of the Institute of Philosophy of ANAS, Doctor of Philosophical Sciences, Professor.
 e-mail: sakit48@mail.ru

The article examines the author's philosophy of fraud and the socio-psychological aspects of fraud, the social conditions that influence the occurrence of fraud, the legal nature of fraud, its social and psychological nature, and issues.

Key words: fraud, philosophy of fraud, legal nature of fraud, socio-psychological essence.

Social conditions affecting the occurrence of fraud.

Throughout history, there have always been cases of human behavior associated with fraud. However, in recent years, especially in the late nineteenth and early twentieth centuries, fraudulent behavior has become more common. Some have linked the growth of fraud in society since the twentieth century with the development of science and technology. As a rule, fraud exists in all countries, regardless of race, nationality or religion. The facts show that fraud has become more common in the post-Soviet space after the collapse of the socialist system. According to sociologists, when a political and economic structure changes in a society, that is, when a political and economic structure is replaced by another structure, fraudulent activity of

people in this society also becomes more common. Philosophers attribute this to the changing political, socio-economic and cultural lifestyle that people have long been accustomed to.

Sociological observations show that, like in many countries, fraudulent actions are taking place in our country and for some reason, individuals are still victims of fraud. It should be noted that during this period of socio-economic and cultural development of the republic, the scope of fraudsters continues. True, in recent years, on behalf of President Ilham Aliyev, social problems in our country have been resolved.

However, the presence of some social problems still allows fraudsters to continue their community. Given this, there is a need for extensive public awareness campaigns to reduce fraud in society. We consider it appropriate and necessary in the current context to comment on the legal, socio-psychological and philosophical nature of this crime in order to reduce the number of victims of fraud in society.

The legal nature of fraud.

First of all, since fraud is a type of crime, let's first look at its legal nature. In the National Encyclopedia of Azerbaijan in 2015, the concept of fraud is terminologically interpreted as follows: "Theft of another's property or acquisition of the right to it through fraud or breach of trust." As a way of disposing of property (stellionatus), deception was still known in ancient Roman law (see source: Azerbaijan National Encyclopedia, vol. 6. Scientific Center of the Azerbaijan National

Encyclopedia. Baku, 2015, p. 534). Please note that criminal fraud in all countries is a criminal act. According to the National Encyclopedia of Azerbaijan, fraud is known as criminal practice in almost all countries of the criminal law. In addition to fraud, one of the forms of seizing private property is the fraudulent practice of some countries, for example, for computer fraud (UK Germany, §263 a, Switzerland Switzerland, art. 147), for receiving fraudulent subsidies (UK Germany, §264), etc. criminal liability is provided.

Article 178 of the Criminal Code of the Republic of Azerbaijan establishes criminal liability for fraud (see source: Azerbaijan National Encyclopedia, vol.6, Scientific Center of the National Encyclopedia of Azerbaijan. Baku, 2015, p. 355).

It should be noted that the Criminal Code of the Azerbaijan Republic also gives a legal definition of fraud: fraud, that is, misappropriation of another's property or acquisition of property rights (see source: Criminal Code of the Azerbaijan Republic. Baku, Yuridicheskaya Literatura Publishing House, 2013, p. 153). It is interesting that in Azerbaijan the word "deception" is widely used in the Russian language and has gained considerable popularity. So, in the Russian language dictionary the concept of the term "deception" is given in the Russian version (Russian-Azerbaijani Dictionary, Elm Publishing House, Baku, 1975, p. 104). As you can see, the word "fraudster" in translation from Russian into Azerbaijani was interpreted in more meaningful terms: a swindler, a cunning, a deceiver, a deleduz, a scoundrel, etc. The reason why the word "deleduz" is widely used in the Azerbaijani language as a "scammer" possibly related to this. In any case, people perceive the behavior of "Deleduz"

but as the behavior of a "fraudster". Bearing this in mind, we also consider in this article that it is advisable to use the terms "Deleduz" and "fraudster" in parallel.

Socio-psychological aspects of fraud.

Researchers believe that the socio-psychological nature of fraud is based on two qualities: cunning and deception. Because a scam is always a thief and a liar. A fraudster could always gain the trust of his neighbors, abusing his highly professional skills. Theft and deceit in fraudulent behavior have a devastating effect on all people. Skillful lies consist of fraudsters of cunning, betrayal, obscenity, dishonesty, negligence, encroachment on the rights of others and intimidation, which creates negative traits. Fraudsters often associate themselves with friendship, mutual assistance, kindness, justice, compassion, etc., with the negative traits that arise in them (as mentioned above). They are devoid of human values. From this point of view, fraudsters who begin to carry out their insidious plans cannot establish genuine, normal, transparent, correct and indifferent relations with people around them. It is very difficult for professional fraudsters who have negative traits to make friends with other people. Because negative emotions, such as cunning, betrayal, selfishness and high self-esteem, do not allow him to build genuine relationships with others. Although the fraudster creates a unique psychological environment around him, he is almost exclusively isolated from everyone else, despite his daily "friendly" meeting with everyone. At this point, fraudsters secretly plot their victims in their inner world. For this reason, they are more reluctant and more dangerous for their victims at this stage.

Like any ordinary criminal, a “fraudster” is more selfish in nature and behaves much better than others. Sometimes they behave as respected, each time they wear new costumes, drive expensive cars, use the names of famous officials and declare that they have close relatives with some officials. This behavior of scammers may surprise some people, make them suspicious, and even more.

Please note that professional scammers have a certain oratory, skillfully persuade and succeed. A fraudster can also use the names of some famous people to convince others that they can solve many complex problems.

Sociological observations show that fraudsters first recognize the biography, psychology and character of the people they deceive, causing them both material and moral damage. Then they begin to fulfill their secret plans for them. Professional fraudsters are far from such feelings as honesty, thoroughbredness, respect for the law and do not relate to other people's property.

The main psychological characteristics of fraud.

To summarize the above, we note that fraudulent behavior has many features. Let's explain these features so that people do not fall into the trap of fraud:

1. Note that one of the features included in the psychology of scammers is a lie. We did not want to dwell on this, because at the beginning of the article there was an extensive commentary on the concept of fraud;

2. One of the hallmarks of fraudulent consciousness and behavior is its frequent artistic action, often replacing the psychological person and his frequent fraud. More precisely, the facts show that a fraudster with a high level of acting ability is able to attract the at-

tention of those around him with his eloquent and pathos performances, as a charity person who can help everyone, and presents himself as a kind-hearted person;

3. The famous Russian lawyer and scientist I.Yu. Foynitsky considered the “intellectual tool” one of the main features of the formation of fraud. In his opinion, both theoretical and practical “intellectual means” play an important role in fraudulent activity. Caution, attentiveness, intuition, cunning, vigilance, etc., in order to gain the trust of others, convince people, deceive people. Thus, intelligent tools play an important role. In this regard, observations show that scammers are different from ordinary people because of their intellectual level;

4. The combination of the characteristics of the psychology of fraud given above on points 2 and 3, gives rise to the 4th feature - deception with the aim of greed. The essence of these fraudulent functions, although negative, was confirmed by experts. These features: creativity, as they say, innovative both in the mind and in the activity of fraudsters;

5. Another feature of fraud is immorality, immorality. Although any intellectual remedy is confusing, it is clear that fraud is immoral. Fraudulent immorality, ruthlessness, dishonesty, cruelty, shamelessness, etc., are due to many evil features of human existence;

6. Another feature of fraud is that behavior is criminal in general. Fraud is not only immoral behavior, but also the reason for attacks on property, as well as financial condition, physical and mental health of a person with the goal of greed or deception. This line of fraudulent behavior under the law can be called criminal activity.

Thus, all of the above functions can be called fraudulent. Please note that the qualitative characteristics of fraud do not reflect the whole psychological nature of fraudulent

activity. From this point of view, we should consider this aforementioned complex of philosophical and psychological fraud as a constantly changing, modern, always unpredictable and unexpected, special, dangerous, insidious, multilateral and multidimensional phenomenon (phenomenon).

What kind of people were trapped?

But who are the main targets of scammers, or rather, their victims? Researchers divide victims of fraud into the following groups:

1. Ordinary people who believe in everything and try to easily solve their social problems;

2. Clean, morally clean and honest people who believe in the smart, embellished, plush and sweet words of a scammer;

3. People who want to create a career in their own way without any effort;

4. Dreamers who want to occupy a certain position;

5. Greedy and eccentric, who seeks to get rich in an instant;

6. Carefree, adventurous inclination, thirsty, fast believer in everything and so on, people with such a weak character.

Psychology of victims of fraud.

Sociological observations show that fraudsters choose their victims, first communicate with them as if they were gentle, and then deeply trust their psychology, character and interests, and then use their victims for various purposes. It is important to note that the main issue in the psychology of fraudsters is the issue of trust. That is, a change in the psychology of the victim makes it very easy to believe in fraud. Because the victim believes in fraud, he is exposed and begins to perform his various tasks. After that, scammers begin to use their slogans for their cunning purposes.

For example, fraudsters use some of their victims as sources of information, some skillfully participate in their dirty actions, and some use it to pick up someone and blackmail. Recently, one of the most common types of fraud is the theft of another person's property through fraud, selling one apartment to several people, repaying large loans to others, issuing loans to banks on behalf of others, etc., that is, professional fraudsters use their victims as a means to achieve their criminal goals.

Most readers of this article assume that they will no longer believe in the sweet lies of scammers and the words of noble people over their throats. On the other hand, some people who support fraud, falsehood, prejudice, immorality and at the same time professional fraud that harm our society and our statehood will no longer be affected by fraud. If this situation happens in a team, thousands of brave people will resist such acts of fraud and fight their fraudulent behavior. Because, at least, this question is the morality of the society in which we live, and the conscience of each person.

REFERENCES USED

1. Azerbaijan National Encyclopedia. T 6. Scientific Center "Azerbaijan National Encyclopedia" (in Azeri). Baku, 2015, p. 544.
2. The Criminal Code of the Republic of Azerbaijan / Response for release: E.M. Efendiev (in Azeri). Baku, Legal literature, Noug ug Jayn Evi, 2016, 416 p.
3. The Code of Criminal Procedure of the Republic of Azerbaijan / Response for release: E.M. Efendiev (in Azeri). Baku, Legal literature, 2012, 692 p.
4. Legal encyclopedia. 5th edition, supplemented and revised / Ed. M.Yu. Tikhomirova. M.: Yurinformtsentr, 2005, 972 p.
5. URL: <http://www.e-qanun.az>

DƏLƏDUZLUĞUN FƏLSƏFİ VƏ SOSIAL-PSIXOLOJİ ASPEKTLƏRİ

Sakit Hüseynov,
AMEA Fəlsəfə İnstitutunun Davamlı inkişafın fəlsəfəsi şöbəsinin
müdiri, fəlsəfə elmlər doktoru, professor.
e-mail: sakit48@mail.ru

Məqalədə müəllif tərəfindən dələduzluğun fəlsəfəsi və dələduzun sosial-psixoloji aspektləri, dələduzluğun meydana gəlməsinə təsir edən sosial şərait, dələduzluğun hüquqi təbiəti, onun sosial-psixoloji mahiyyəti və s. məsələlər nəzərdən keçirilir.

Əsas sözlər: *dələduzluq, dələduzluğun fəlsəfəsi, dələduzluğun hüquqi təbiəti, sosial-psixoloji mahiyyəti.*

**ФИЛОСОФСКИЕ И СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ
АСПЕКТЫ МОШЕННИЧЕСТВА**

Сакит Гусейнов,
заведующий отделом философии устойчивого развития Института
философии НАНА, доктор философских наук, профессор.
электронная почта: sakit48@mail.ru

В статье рассматриваются вопросы философии мошенничества, социально-психологические аспекты мошенничества, социальные условия, влияющие на возникновение мошенничества, юридическая природа мошенничества, его социальная и психологическая природа, а также другие проблемы.

Ключевые слова: *мошенничество, философия мошенничества, юридическая природа мошенничества, социально-психологическая сущность.*

DOLANDIRICILIĞIN FELSEFE VE SOSYO-PSIKOLOJİK BOYUTLARI

Sakit Huseynov,
Sürdürülebilir Kalkınma Felsefesi Bölüm Başkanı, ANAS Felsefe Enstitüsü,
felsefe elmleri doktoru, profesör.
e-posta: sakit48@mail.ru

Makale yazarın dolandırıcılık felsefesini ve dolandırıcılığın sosyo-psikolojik yönlerini, sahtekârlığın ortaya çıkmasını etkileyen sosyal koşulları, dolandırıcılığın hukuki niteliğini, sosyal ve psikolojik doğasını ve sorunlarını inceler.

Anahtar kelimeler: *Dolandırıcılık, dolandırıcılık felsefesi, dolandırıcılığın yasal yapısı, sosyo-psikolojik öz.*

AİLƏ ZORAKILIĞI: SOSIAL, HÜQUQİ VƏ PSIXOLOJİ BAXIŞ

**Həsənzadə Səidə Bəhram qızı,
hüquq üzrə elmlər doktoru.**

e-mail: bahram-zahidov@rambler.ru

Tarixi təbiətinə görə ailədaxili zorakılıq sosial-hüquqi hadisə hesab olunur. Bu hadisə bəşər cəmiyyətində formalaşan və cəmiyyətin bir mikropartikülü olan ailə və ya ailə münasibətlərinin nəticəsidir. Məişət zorakılığı eyni zamanda siyasi-hüquqi bir hadisədir. Hər bir zorakılıq, o cümlədən ailədaxili zorakılıq ictimai münasibətlərin, habelə vətəndaşların konstitusion hüquq və azadlıqlarının pozulması kimi qəbul edilir və əksər hallarda onlara ziyan vuran bir əməl kimi dəyərləndirilir. Beləliklə, insana qarşı zorakılıq, əlbəttə ki, təbii hüquqları pozur və bununla da normal ictimai münasibətlərin inkişafına mane olan amillərdən birinə çevrilir. Qadınlar, xüsusən də, gənc qızlar və uşaqlar ailə zorakılığının əsas hədəfləri və qurbanlarıdır. Belə bir qurban hər iki cinsdən də ola bilər, lakin təcrübə təsdiq edir ki, zorakılıq qurbanlarının əksəriyyəti qadınlar və uşaqlardır.

Tarix boyu məişət zorakılığına qarşı mübarizə aparılmışdır və bu mübarizə indi dünyada ən yüksək inkişaf səviyyəsinə çatmışdır. Bir sözlə, beynəlxalq birlik hazırda qüvvələrini məişət zorakılığına qarşı mübarizəyə səfərbər etmək niyyətindədir. Çünki insan cəmiyyətinin xoşbəxt gələcəyi sülh və sağlam şəraitdə yaşayan ailələrin rifahından asılıdır. Ailə zorakılığı ilə mübarizə üçün ən yaxşı vasitə, cinayət-hüquq tədbirlərinin əhatəli və effektiv bir sistem kimi tətbiqi və həyata keçirilməsi ilə əlaqədardır. Bu isə, ailədaxili zorakılığın səbəb və şərtlərini ara-

dan qaldırmağa, bu kimi məzəmmət olunan əməllərin qarşısını almağa nisbi bir şəkildə kömək edir, hətta onları minimum səviyyəyə endirməyə kömək edir. Ailə zorakılığı ağır nəticələrlə müşayiət olunduqda, onun təzahürləri özünü kriminal vəziyyət kimi göstərir. Ailə zorakılığında kriminal xarakterli əməllərin olması onun ictimai təhlükəsini artırır və eyni zamanda belə hərəkət və ya davranışların cəzalandırılmasını şərtləndirir. Ailə zorakılığının qarşısının alınması dövlətin qarşısında duran ən vacib vəzifələrdən biridir. Məhz profilaktik tədbirlər nəticəsində məişət zorakılığının qarşısı alına və ya zərərsizləşdirilə bilər. Əks təqdirdə, bu cür hərəkət və ya davranışlar cəmiyyətdə kriminal vəziyyəti ağırlaşdıracaqdır.

Beləliklə, bütün bunların nəticəsi olaraq, məişət zorakılığı vəziyyətinin müntəzəm olaraq araşdırılması, problemlərin öyrənilməsi, müəyyənləşdirilməsi və aradan qaldırılması, profilaktik tədbirlərin düzgün tətbiqi, hüququn aliliyi, insan hüquq və azadlıqlarının həyata keçirilməsinin prioritetliyi Azərbaycan Respublikasında hüquqi dövlət quruculuğunun mühüm vəzifələrindən biridir və gələcəkdə effektiv nəticələr verə bilər.

Açar sözlər: ailə zorakılığı, ictimai təhlükə, kriminal vəziyyət, beynəlxalq birlik, insan hüquqları, hüquqi dövlət, profilaktik tədbirlər.

A ilə zorakılığı cəmiyyətdə, dövlət həyatında və bütün bunların tərkib hissəsi olan ailədə ənənəvi və mütərəqqi hesab edilən psixoloji, sosioloji və siyasi sistemə və dəyərlərə ciddi zərər vurur. Bu

zərərin miqyası və nəticələri geniş və əhatəlidir. Belə təzahürlər ailələrin dağılması, insan hüquqlarının və azadlıqlarının müxtəlif formada və məzmununda pozulması ilə yanaşı, həm də cəmiyyətə və dövlətin müəyyən etdiyi ictimai təhlükəsizlik mühitinə, milli naraqlara və milli mənafelərə əhəmiyyətli zərər vurur. Ailə zorakılığı və ya məişət zorakılığı öz xarakterinə görə ictimai təhlükəli davranış aktı olmaqla yanaşı, həm də cəmiyyətdə və ictimai rəydə kəskin etirazlarla qarşılanan hərəkətlər kateqoriyasına aiddir. Belə əməllər öz sosial-siyasi təbiətinə görə, cəmiyyətdə mövcud olan əxlaq normalarına, mənəviyyata, dəyərlər sisteminə, gənclərin qanunlara hörmət ruhunda tərbiyəsinə mənfi təsir göstərir. Xüsusilə də belə hərəkətlər yeni ailə qurmuş gənclərin xarakterinə, mənəvi-psixoloji təbiətinə mənfi təsiri ilə diqqəti cəlb edir və ağır nəticələrə gətirib çıxarır. O, ilk növbədə, ailənin sosial və hüquqi dəyəqlərini sarsıdır, ailənin bütövlüyünü pozur, ailə üzvlərinin qarşılıqlı hüquqlarına və öhdəliklərinə mənfi təsir göstərir, bəzən isə qətl kimi xüsusilə ağır cinayətlərin baş verməsinə gətirib çıxarır. Belə ağır nəticələr, dözülməz şərait və yaranmış mənfi vəziyyət, qadınların və uşaqların mənəvi dünyasının psixoloji böhranına, maddi və mənəvi sarsıntılarına səbəb olur. Ailə üzvləri belə təzahürlərdən ciddi zərər çəkirlər. Ailədaxili zorakılığın sosial-siyasi və psixoloji mahiyyəti öyrənilərkən, normalda ailə daxilində və ailə üzvləri arasındakı münasibətlərin hüquqi əsaslarına, psixoloji səciyyəsinə, siyasi mahiyyətinə, sosial əhəmiyyətinə diqqət yetirilməsi olduqca vacibdir. Məhz normal ailələrdə və münasibətlərin normal qurulduğu

ailə mühitində, zorakılıq halları və münaqişələr istisna edilir.

Qanunvericiliyə görə ailə və nikah münasibətlərinin, qadınların və uşaqların hüquqlarının təmin olunması kimi məsuliyyətli bir işin ağırlığını dövlət öz üzərinə götürmüşdür. Ailə cəmiyyətin təməli və əsasıdır. Sosial dövlət olmaq etibarilə ailələrin, qadınların və uşaqların rifah halının yaxşılaşdırılmasına dövlətimiz xüsusi diqqət yetirir və qayğı göstərir. Bu mənada ailədaxili zorakılıqlar ailə münasibətlərinə, qarşılıqlı hörmətə və diqqətə mənfi təsir göstərir, ailələr dağılır, uşaqların tərbiyəsi, təhsili, əxlaqı mənfi təsirlərə məruz qalır. Ümumiyyətlə, ailə zorakılığının cəmiyyətə və dövlətə vurduğu zərərin miqyası bütün mənələrdə ölçüyə gəlməzdir. Buna görə də, ailədaxili zorakılıq ölkədə və onun tərkib hissəsi olan ayrı-ayrı ailələrdə, ictimai-siyasi həyatda, vətəndaş cəmiyyətində ziddiyyətləri kəskinləşdirir, mövcud olan sosial-siyasi, mənəvi-əxlaqi mühitə, insan hüquqlarına və azadlıqlarına ciddi zərər vurur, onun təmin olunmasına mənfi təsir göstərir. Buna görə də, hər bir mü-tərəqqi, demokratik dövlətdə olduğu kimi ölkəmizdə də ailədaxili zorakılığa qarşı sistemli, ardıcıl və qətiyyətli tədbirlər görülməkdədir. Ailə zorakılığı insan mənəviyyatını korlayan, xalqın uzun yüzilliklər ərzində yaratdığı və qoruyub saxladığı, mühafizə etdiyi adət və ənənələrə xələl gətirən hərəkətlərdən hesab olunur. Belə zorakılıqlar, sosial-siyasi mahiyyəti etibarilə cəmiyyətin normal iqlimini pozur, ailə kimi müqəddəs bir təsisatın möhkəmliyinə və sarsılmazlığına zərər vurur. Ailə zorakılığı tərəflərin psixoloji sağlamlığına, psixoloji bütövlüyünə mənfi

təsir göstərir. Cəmiyyətdə siyasi-hüquqi təsisatlar vasitəsilə formalaşdırılan qayda-qanun belə zorakılıqlar nəticəsində nümayiş-karanə surətdə pozulur. Bu baxımdan ailə zorakılığının sosial-siyasi və psixoloji duruma təsiri olduqca genişdir. Belə hərəkətlər eyni zamanda ağıllı, müdrik, savadlı nəsil yetişdirməyə, sosial və reproduktiv funskiyanın yerinə yetirilməsinə göstərdiyi mənfi təzahürləri ilə seçilir. Zorakılığın qurbanına çevrilmiş ailələrdə münasibətlər o dərəcədə ziddiyyətli xarakter alır ki, ailə üzvləri nə edəcəklərini müəyyənləşdirə bilmir və belə vəziyyət, xüsusən də yetkinlik yaşına çatmamış uşaqların və gənclərin psixologiyasına zərər yetirir. Bəzən isə ailənin ən kiçik və köməkətsiz üzvləri – uşaqlar, yaşlı nəsil kimi qocalar, orta nəsil kimi gənclər özləri, bu və ya digər dərəcədə ailə zorakılıqlarının qurbanına çevrilməklə zərər çəkmiş vəziyyətə düşürlər. Təcrübə göstərir ki, belə hərəkətlər uzun müddət və bəzən latent şəkildə inkişaf edir, qarşısı alınmadıqda, zərərsizləşdirilmədikdə ağır nəticələrə gətirib çıxarır (1).

Psixoloji cəhətdən ailə zorakılıqları rəngarəng, bununla belə həm də fərqli spesifik xüsusiyyətləri ilə səciyyəvidir. Aydınır ki, ailə üzvi olan, müxtəlif yaşda, təhsildə, səviyyədə olan insanların psixoloji durumu və psixoloji səviyyələri mürəkkəb və həm də fərqlidir. İrsi xüsusiyyətlərlə qazanılan müxtəlif xarakterlər və xüsusiyyətlər, uşaqlıq və gənclik dövründə qazanılmış təsirlərlə, mühitin doğurduğu xatirələrlə və yaddaşa həkk olunmuş hadisələrlə və proseslərlə sıx bağlı olaraq formalaşır və möhkəmlənir. Məhz bu təəssürat altında insan, gələcəkdə qarşılaşdığı həyat reallıqları ilə özünü bu və ya digər dərəcədə biruzə verir və bütün

bunlar məhz davranışlarda ifadə olunur. Bu baxımdan, hər bir gəncin xəyalında, öz ailəsində və formalaşdığı mühitdə əldə etdiyi biliklərə müva-fiq olaraq ailə ilə bağlı müəyyən təəssüratlar təşəkkül tapır və formalaşır. İnsan özünü dərk etdiyi vaxtdan etibarən, onun psixikasının şüuraltı təbəqəsinə, gələcəkdə quracağı ailəsi ilə bağlı müəyyən təəssürlər, xəyallar və arzular yerləşdirir. İnsanın emosional sferası ilə bağlı olan şüuraltı təbəqədə qərar tutan bu xəyallar, arzular və istəklər vaxtı çatanda – bioloji yetkinlik dövründə həyata keçirilmək üçün fəallaşma mərhələsinə keçir. Qeyri-şüuru təbəqədə yerləşdirilmiş arzuları, bu və ya digər səbəblər üzündən həyata keçirmək mümkün olmadıqda, psixoloji tarazlıq, homeostaz pozulur. Bu da, nəticə etibarilə, destruktiv davranışın yaranmasına gətirib çıxarır. Psixoloqlar sübut edirlər ki, insanda zorakılıq, münafişə və təcavüzkarlıq motivi bir çox hallarda onun psixikasına əhəmiyyətli təsir göstərən fizioloji köklərlə bağlıdır. İnsan beynindəki badama oxşar cisim – sahə, zorakı, münafişə və təcavüzkar hərəkətlərə cavabdehlik daşıyan mərkəz olmaqla, onları idarə edir. Bütün bunlara isə ifraz edilən müəyyən hormonlar, qəbul edilən spirtli içkilər, istehlak edilən narkotik maddələr təsir göstərir və onların inkişafına stimül verir. Amerika alimləri müəyyən etmişlər ki, qəddarlıqla ağır cinayət əməlləri törətmiş şəxslərin qanında testosteronun səviyyəsi, zorakılıqla bağlı olmayan başqa cinayətlərə görə məhkum edilmiş şəxslərindən daha yüksək olur (2).

İnsan öz mühitini və şəraitini dəyişdikdə, beynin qabıqaltı mərkəzinin aldığı qıcıqların dəyişməsinə qarşı olan oyanma sahəsində,

ləngimələr baş verir, insanın yeni şəraitə və mühitə uyğun-laşmasında çətinliklər yaranır. Buna görə də beynin böyük yarımkürələrinin oyanma vəziyyətinə gəl-məsi üçün, insanın yeni şəraitə psixoloji baxımdan hazır olmasına zərurət yaranır. Xüsusilə insan həyatında onun fizioloji tələbatlarını ödəmək üçün son dərəcə əhəmiyyətli olan ailənin qurulması, insanın həyatında və şüurunda əhəmiyyətli dəyişikliklərə səbəb olduğundan, o hələ gənc yaşlarından başlayaraq təbii olaraq özünü psixoloji cəhətdən ailə qurmağa hazırlamalıdır. Bu isə gəncin yetişdiyi, tərbiyə aldığı, formalaşdığı ailədə, məktəbdə, kollektivdə, cəmiyyətdə bu amilin ciddi surətdə nəzərə alınmasına zərurət yaradır. Ona görə də ailənin və bununla sıx bağlı olan insan münasibətlərinin psixologiyasını bilmək, insanın ailə mühitinə psixoloji cəhətdən hazırlanmasını təmin etmək, gələcək ailə tərəfdaşlığının subyektləri olan oğlanın və qızın ünsiyyət məsələlərinə gündəlik diqqət artırılması vacibdir. Gələcək ailənin zaman etibarilə uzun ömürlülüyü, xoşbəxt ailə nümunəsinin yaradılması məsələsi mənəvi, əxlaqi və psixoloji tərbiyəyə verilən xüsusi diqqətdən xeyli dərəcədə asılıdır. Kamil insan, gələcək ailə başçısı, gələcək valideyn hər şeydən öncə ailədə, məktəbdə, təhsildə, cəmiyyətdə yetişdirilir və formalaşdırılır. İnsanın şəxsiyyət kimi formalaşmasında ailə mühitinin mühüm yeri və rolu xüsusi olaraq qeyd edilməlidir. İnsanın bu şərtlər daxilində zəruri tələbatlara cavab verməməsi, onun natamamlığını göstərir. Formalaşmadan kənar qalan xüsusiyyətlərin toplusu isə mahiyyət etibarilə natamamlıq komplekslərinin yaranmasına səbəb olur. Bu, başqaları

ilə müqayisədə xəyalən əksik olma ilə bağlı olan fikirlərin və düşüncələrin formalaşmasına stimül verən, psixoloji və emosional hisslər toplusu kimi özünü göstərir. Natamamlıq komplekslərindən əziyyət çəkən insanlar özlərini cəmiyyətdə bir növ yararsız, çıxış hesab edirlər. Bu isə, müəyyən depressiyalara, psixoloji narahatlıqlara və gərginliklərə səbəb olur, insan çıxılmaz vəziyyətlərə düşür. Natamamlıq kompleksləri insanı daim izləyir, onun uğurlarına mane olur, şəxsi keyfiyyətlərindəki qüsurlar cəmiyyətin tələbatlarına cavab vermir. Belə insanların cəmiyyətə uyğun-laşması prosesi müəyyən çətinliklərdən keçir və assosial davranışlara səbəb olur. İnsan utancaqlıqdan əziyyət çəkir və ya ifrat üsyankarlıq nümayiş etdirir. Tədqiqatçılar isə bunu həyatda baş verən uğur-suzluqlarla və psixoloji travmalarla əlaqələndirirlər. Buna görə də natamamlıq kompleksi şəxsiyyəti lazımi şəkildə bütöv olaraq formalaşmamış insanlarda potensial olaraq mövcud olur və müşahidə edilir. Müəyyən şərait yarandığı hallarda isə özünü biruzə verir. Bütün bunlar insanın şəxsiyyət olaraq yetişməsində buraxılan səhvlərlə, natamamlıqlarla, psixi travmalarla daha çox səbəbli əlaqədə olur.

İnsan uşaq yaşlarından başlayaraq aldığı təhsil, tərbiyə, əxlaq, informasiya, yaşadığı həyat reallıqları, vəziyyətləri, ziddiyyətləri, onun şəxsiyyətinin formalaşmasına, mənfi və ya müsbət istiqamətlərə yönəlməsinə və inkişafına əhəmiyyətli təsir göstərir. Bütün bunlar isə nəticə etibarilə insanın psixi fəaliyyətində, halət və xassəsində bir təzahür elementi kimi özünü göstərir. İnsanın aldığı məlumatlar hərəkətdədir və necə deyirlər

«senzura» təbəqəsindən keçərək şüuru təbəqənin köməyi ilə reallaşdırılmağa istiqamətləndirilir. Şüuraltı təbəqənin zaman-zaman tədricən yüngülləşməsi qanunauyğun bir proses hesab edilir. Belə yüngülləşmə bu və ya digər səbəb üzündən baş vermədikdə, psixoloji yüklənmə yaranır və bununla da psixoloji neytrallıq vəziyyəti pozulmuş olur. Buna görə də valideynlər uşaqların xatirələrində neqativ iz buraxa biləcək hallara, hadisə və proseslərə mümkün qədər yol verməməyə, onları qorumağa çalışmalıdırlar. Ailənin əqli, psixi və mənəvi cəhətdən sağlam nəsil yetişdirmək vəzifəsi olduqca mühüm və müstəsna əhəmiyyətə malikdir. Cəmiyyətdə və ailədə baş verən destruktiv münaqişələrin, mübahisələrin, ziddiyyətlərin ya-ranmasında, natamamlıq kompleksini daşıyan insanlar çoxluq təşkil edirlər. Buna görə də ailə mühitində böyüməyən uşaqlar, sonradan özlərini çox vaxt bədbəxt hiss edir, həyata çətin uyuşur, talelərindən narazı qalır, beləliklə də öz ailə mühitini lazımi qaydada yarada bilmir və nəticədə müxtəlif problemlər baş verir. Bunun əsas səbəbi onunla izah edilir ki, uşaqlıqda yaşanan ruhi və psixoloji sarsıntılar insanın mənəvi aləmində təcəssüm tapan boşluqları böyüyərkən doldurmaqda aciz olurlar. Buna görə də ailənin quruluşu, funksiyaları, şəxsiyyətin quruluşu və funksiyaları ilə tam uyğunlaşdıqda, ailələrdə normal vəziyyətlər yaranmış olur. Ailənin funksiyalarına, ailə üzvlərinin hər birinin normal tələbatının təmin edilməsinə yönəldilən fəaliyyətin, əsas vəzifə olaraq qəbul edilməsi də məhz bununla bağlıdır. Ailə zorakılığının ümumi xüsusiyyətləri ilə yanaşı, onun fərdi psixoloji xüsusiyyətlərinin

mükəmməl tədqiq olunması, istintaqda və məhkəmədə obyektiv həqiqətin müəyyən edilməsi üçün olduqca vacibdir. Bu eyni zamanda ailədaxili vəziyyətin və ailə üzvləri arasındakı psixi durumun səviyyəsi ilə xeyli dərəcə bağlıdır. Bu isə insanı həyat yolu ilə üzvi surətdə və əlaqəli şəkildə tədqiq etməyə tələbat yaradır. Kamil şəxsiyyətin yetişdirilməsi sahəsində ailənin, bağçanın, məktəbin, valideynin, müəllimin, əmək kollektivinin, cəmiyyətin və dövlətin üzərinə məsuliyyətli vəzifələr düşür. İnsan həyatının bünövrəsi ailədə qoyulur, inkişaf edir və getdikcə daha da mükəmməlləşir. Sistemli, ardıcıl, mükəmməl və kompleks yanaşma tələb edən bu məsuliyyətli iş, nəticə etibarını ilə gələcək cəmiyyətin qurucusu kimi insanın, yüksək ixtisaslı mütəxəssis, bacarıqlı rəhbər, istedadlı təşkilatçı, nümunəvi ailə başçısı, qayğıkeş valideyn və ya sadəcə olaraq ailə üzvü kimi yetişməsində fəal rol oynayır. İnsan tərbiyəsinə və onun yetişdirilməsinə ciddi yanaşma, məsuliyyət hissi, mənəvi-əxlaqi dəyərlərə üstünlük verilməsi, təhsil, davranış və tərbiyə məsələləri, bu vacib işdə əhəmiyyətli rol oynayır. Bütöv bir insan ömrünü əhatə edən bu sistemli iş hər şeydən öncə təhsilin, tərbiyənin, əxlaqın, mənəviyyətin, bacarığın üzvi surətdə əlaqələndirilməsini tələb edir. Ailənin mənəvi-əxlaqi tərbiyəsi insana təbiətən, irsi olaraq bəxş edilmiş keyfiyyətlərdən, eləcə də həyatda aldığı təhsildən, tərbiyədən, yaradıcılıq imkanlarından, bilik və mənəviyyətin, şüur və vicdanın, ümid və inamın, sevgi və nifrətin üzvi surətdə və düzgün əlaqələndirilməsi nəticəsində, konkret şəxsiyyətin ruhuna və cisminə təlqin edildikdə, onu kamil bir insan kimi yetişməsinə

təmin edir. Kamil insan özünü və başqalarını düşünməklə, ailəsini, cəmiyyəti və dövləti inkişaf etdirməyə və ədalətli olmağa səfərbər edə bilər. Bu sahədə irsiyyət, varislik və ailə ənənələrinin, bağça və məktəb tərbiyyəsinin, təhsilin, kollektivin, cəmiyyətin və dövlətin birgə səyi nəticəsində formalaşdırılmış gənc insanın, cismində və ruhunda, əməllərində və əxlaqında, davranışında və münasibətlərində, məqsədlərində və vəzifələrində əks olunur. Ailədə və təhsil sisteminə əldə edilmiş bilik, elmi səviyyə, həyatda rəftar və münasibət, qayğı və məsuliyyət insanın əmək fəaliyyətində, dövlət quruculuğunda, idarəçiliyin müxtəlif sahələrində, istehsalatda, kollektivdə, xüsusilə ailədə özünü göstərir. Ailə ocağının ruhu və istisi həyatı boyu insanın cismində, ruhunda və əməllərində əks olunur (2). İnsan daha çox ailədə və təhsildə özünə nümunə seçdiyi ideal ətrafında öz obrazını yaratmağa səy göstərir. Onun tərbiyə aldığı ailə, təhsil aldığı məktəb, fəaliyyətə başladığı əmək kollektivi, milli-mənəvi və əxlaqi dəyərlər mühitinin, mədəniyyətin, əxlaqın, dinin, sosial təcrübənin, üstünlük təşkil edən ənənələrin, ideologiyaların, dini təsəvvürlərin, dəyərlər sisteminin, həyat fəaliyyətinin vacib elementləri kamil insan obrazının canlı olaraq, həyatı olaraq, təcrübi olaraq formalaşmasına, təşəkkülünə və inkişafına əhəmiyyətli təsir göstərir. İnsanın şüuru və təfəkkürü yaxşı istiqamətə yönüm alır, daxili tələbata adekvat cavab verə bilən psixologiya, mənəviyyət, özünüdərk prosesləri sürətlənir, cəmiyyət üçün, ailə üçün faydalı bir şəxsiyyət yetişmiş olur. İnsanın təmasda olduğu və müşahidə etdiyi müxtəlif xarakterli insanlar, formalaşan

adətlər, yaşanmış talelər, qüvvədə olan qanunlar, milli mədəniyyətlər və bəşəri sivilizasiyalar insanın özündə, varlığında, əməllərində, ruhunda təcəssüm olunur. İnsan öz münasibətlərini və həyata baxışlarını intensiv olaraq təkmilləşdirir, şəxsiyyət olaraq öz həyat yolunun düzgün seçilməsinə ciddi səy göstərməyə çalışır. İnsanın formalaşmasına və inkişaf amillərinə anadangəlmə keyfiyyətlərlə yanaşı, sosial mühit, təbii-coğrafi şərait, tarixi vəziyyət əhəmiyyətli təsir göstərir. İnsan mədəniyyətinin formalaşdırılmasının əsası ana bətnində qoyulur, ailədə, bağçada davam etdirilir. Ailədə, tərbiyə və təhsil prosesində uşağın bir insan kimi təşəkkülü prosesi baş verir. İnsanın gələcək həyatının bünövrəsi məhz burada qoyulur, dəyərləri və təsəvvürləri, xarakteri və idealları, intellektual səviyyəsi, etik və estetik mədəniyyətinin təşəkkülü bütün bu proseslərdə məcmu formasında bütövləşir. Ailə – ilk həyat məktəbi, insan münasibətləri məktəbi, mənəvi və maddi mədəniyyət məktəbi səciyyəsi daşıyır. O müxtəlif yaşda, müxtəlif cinsdə, müxtəlif təhsildə, müxtəlif dünyagörüşündə, müxtəlif qabiliyyətdə olan doğma insanların mənəvi, sosial və hüquqi birliyidir. Bu mənada ailə doğma insanların – məhəbbət, dostluq, həmrəylik və birgə dərk edilən həyat məbədi kimi çox dəyərli və əhəmiyyətlidir. Uşaq ailədə ilk addımlarını atır, dil açır, biliklərin və davranış qaydalarını mənimsəyir, özünün ilk həyat dərslərini alır. Ailə – cəmiyyətin və dövlətin ən mühüm sosial əsası hesab olunmaqla, o insanın təşəkkülünün və inkişafı proseslərinin, cəmiyyətin gələcək üzvlərinin – vətəndaşların formalaşmasının baş verdiyi bir mühit kimi əhəmiyyətli rol

oynayır. Nəşildən nəslə ötürülən yazılmamış qanunlar, yaşamaq qabiliyyətini və şəxsiyyətin psixologiyasına və davranışının formalaşmasına təsir gücünü təmin edərək, ailə onların ardıcıl və dinamik inkişafını təcrübi olaraq təmin edir. Şəxsiyyətin mənəvi təcrübəsinin və dünyagörüşünün bünövrəsi ilk olaraq ailədə, bağçada, məktəbdə, əmək kollektivində formalaşır, dövlətə və cəmiyyətə təsir göstərir. Vətəndaş birliyini və mənəviyyatını, şüurunu və vicdanını, məhəbbətini, inamını və yaxşılığını, quruculuğunu və rifahını ifadə edən ən qiymətli sosial dəyər olaraq ailə sosial şərin və sosial sabitsizliyin aradan qaldırılmasının əvəzədməz vasitəsi kimi mühüm rol oynayır. Ailənin inkişafı və bütövlüyü valideynlərin şəxsi mədəniyyətindən, onların biliklərindən, bacarıqlarından, mütəşəkkilliyindən, mənəviyyatından, yaradıcı fəaliyyətindən, milli psixologiyasından, dinindən, inamından, əqidəsindən və amallarından çox asılıdır. Hər bir insan üçün həyatda başlıca olan meyar, onun ailə xoşbəxtliyi və ailə rifahıdır. Bütün bunlar isə daha çox ailə ilə bağlıdır və ailədə formalaşır. Ailə daxilində, ailə üzvləri arasında qarşılıqlı hörmət və qayğı, anlaşma və ahəngdarlıq onun inkişafının formalaşması üçün ilkin zəruri şərtidir. Həqiqi dostluq və əsil məhəbbət kimi, xoşbəxt ailəni də böyük zəhmət və əziyyət hesabına əldə etmək, yaratmaq tamamilə mümkündür. Ailə üzvlərinin birgə səyi və birgə fəaliyyəti nəticəsində əldə edilən bütün bu dəyərlər sistemini özündə ehtiva edən xoşbəxt ailə, insan cəmiyyətinin və son olaraq hər bir dövlətin misilsiz nailiyyəti və bəşəri uğuru hesab edilə bilər. Ailə üzvlərinin birgə səyi ilə yaradılan bu mühit, ailənin mənəvi-əxlaqi

səviyyəsi, təhsil göstəriciləri, ədalətliliyi, idrakı, ruhu, nəticə etibarilə məqsədə çatmağa çox kömək edir. Dəyərlər sisteminin əsasında dayanan ailə səadəti, onun üzvlərinin birgə səyi, zəhməti, qayğısı, diqqəti, məhəbbəti əsasında yaranır, biri digərinin rifahını və xoşbəxtliyini ahəngdar şəkildə təmin etməyə səy göstərir. Ailə üzvlərinin – ərin və arvadın, uşaqların və nəvələrin, ataların və anaların birgə xoşbəxtliyi olmadan, xoşbəxt ailəni yaratmaq və formalaşdırmaq mümkünsüzdür. Ailənin və onu təşkil edən şəxsiyyətlərin qarşılıqlı əlaqələri mürəkkəb sistemdən ibarətdir. Bunu başa düşmədən, dərk etmədən, arzulamadan, səy göstərmədən ailə xoşbəxtliyinə nail olmaq mümkünsüz olardı. Bu məsuliyyətli və şərafli işdə ailə münasibətlərinin düzgün təşkili, həyata keçirilməsi, səmərəli və məqsədyönlü məcraya yönəldilməsi mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Ailə əlaqələrini möhkəmləndirən amillər sırasında mədəni dəyərlər sisteminin vahidliyi, ailənin mahiyyəti və məqsədləri haqqında, uşaqların tərbiyəsinə yanaşmalar, ər-arvadın rolu, məsuliyyəti və vəzifələri haqqında fikirlərin üst-üstə düşməsi emosional və ya gərgin vəziyyətlərin birgə səylə zərərsizləşdirilməsi vacib və əhəmiyyətli nəticələr verir. Bu məqsədlərin və vəzifələrin bir istiqamətə yönəldilməsi, ailə qarşısında duran çətinliklərin aradan qaldırılması və inkişafı üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Tədqiqatlar göstərir ki, cəmiyyətdə, ailədə, eləcə də hər hansı bir kollektivdə insan münasibətlərinin düzgün qurulması və ahəngdar tənzimlənməsi mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Cəmiyyətdə müxtəlif cinsdən, müxtəlif yaşdan, müxtəlif səviyyədə və s. asılı olaraq insanlar arasında

hadisələrə və proseslərə müəyyən fərqli yanaşmalar mövcud olur. Bu münasibətlərin konkret situasiyadan asılı olaraq kəskinləşməsi də mümkündür. Ailədaxili münaqişələr çox vaxt ər və arvadın psixoloji cəhətdən uyğunlaşmamasının nəticəsində baş verir. Ailə üzvü olan ərin və arvadın psixofizioloji, emosional vəziyyətlərindən asılı olaraq onlar arasında müxtəlif səbəblərdən münasibətlərin kəskinləşməsi baş verə bilər. Müsbət emosiyalara olan tələbatın ödənilməməsi, ərin və arvadın seksual-psixi uyğunsuzluğu, maddi, mənəvi, əxlaqi, tərbiyəvi və seksual tələbatların kifayət qədər ödənilməməsi, ailə təsərrüfatı, uşaqların tərbiyəsi, valideynlərə və qohumlara olan münasibətin fərqliliyi, həyatın müxtəlif hadisə və proseslərinə yanaşmanın müxtəlifliyi və onlarla digər səbəblər ər-arvad münasibətlərində ziddiyyətlərin yaranmasına, inkişafına və münaqişələrin şiddətlənməsinə səbəb ola bilər. Belə fərqlilik münaqişəli ailələrin 75-80%-də əsas səbəb rolunu oynayır. Böhranlı ailələrə kənar təsirlər, bəzən, düzgün qəbul edilmir. Konkret şəraitdə emosional vəziyyətlərə təsir göstərən amillər, tərəflərin xarakteri, xüsusiyyəti, sağlamlığı, savadı, təhsili və digər demoqrafik xüsusiyyətlər münaqişələrə mənfi və müsbət yönümdə təsir göstərə bilər. Streslər və emosional halətlər, sərxoşluq və narkotizm, işsizlik, yoxsulluq kimi amillər münaqişələri daha da kəskinləşdirə bilər (3).

Müasir ailənin rifahı, əsas etibarilə ailənin yaşadığı cəmiyyətlə və onu cəmiyyətlə bağlayan çoxsaylı görünməz tellərlə - xarici mühitlə qarşılıqlı əlaqəsindən asılıdır. Ailə səviyyəsində biz dövlət idarəetmə proseslərinin kiçik, mini formasını görürük.

Ailə üçün idarəetmənin hüquqi deyil, əsasən mənəvi-etik formaları səciyyəvidir. Ailə həyatının idarə edilməsi, onun tələbatlarının təmin olunması və inkişafının strateji planlaşdırılması, ailə mədəniyyətinin formalaşdırılması və qorunması, onun üzvlərinin mənəvi sağlamlığı, uşaqların maddi təminatı və mənəvi inkişafı, onların əməyə və yüksək mənəvi dəyərlərə sahib olması, uşaqların müstəqil həyata hazırlanması – dərin bilik, enerji, təcrübə, dözümlülük, müdriklik tələb edir. Ailə üzvləri sırasında təmsil olunan insan bir şəxsiyyət olaraq öz davranışını və fəaliyyətini nümunəvi idarə etməli, öz ailəsinə, doğmalarına, yaxınlarına yaxşı təsir göstərməli, mədəniyyətini və savadını inkişaf etdirməlidir. Ailənin idarə edilməsi olduqca məsuliyyətli bir işdir və dövlət idarəçiliyi vərdisləri üçün bir örnəkdir, nümunədir. Buna görə də idarəçilik vərdisləri ilk öncə ailədə formalaşır. Ailənin hər bir üzvünün fərdi xüsusiyyətlərinin nəzərə alınması, bütöv sosial mikrosistem kimi psixoloji uyğunluğa nail olunması, ailə üzvləri arasında qarşılıqlı münasibətlərin düzgün tənzimlənməsi ailə idarəçiliyinin vacib şərtlərindəndir. Ailədə və əmək kollektivində münasibətlərin xarakteri psixoloji cəhətdən ayrı-ayrı olsa da, birbirindən fərqlənsə də, lakin idarəetmə üslubu çox oxşardır. Buda daha çox liderlik rolunu icra edən ailə başçısının xarakterindən və şəxsi keyfiyyətlərindən asılıdır. Ailə idarəçiliyi milli-mənəvi keyfiyyətlərin mənimsənilməsinə, müstəqillik, məsuliyyət və yaradıcılıq qabiliyyətini nəzərdə tutan, şəxsi mədəniyyətin bütöv formalaşmasını tələb edən fəaliyyətdir. Ailənin tərbiyə etdiyi şəxsiyyət ictimai-faydalı fəaliyyətə həvəs göstərməli,

intellektual cəhətdən, yüksək etik mədəniyyət baxımından nümunəvi, işi bilmək və operativ qərarlar qəbul etmək səriştəsinə sahib olmalıdır. Belə şəxslər məqsədə nail olmaq üçün ağıllı, düzgün və məntiqi üsullardan yaradıcılıqla istifadə etməyi bacarmalıdır. Ailənin idarə edilməsində insanın mədəni dəyərlər sistemi, dünyagörüşü, əqidəsi, ailə etikası, məhəbbəti və dostluğu böyük rol oynayır. Ailənin idarə edilməsi – təbii və zəruri prosesdir. Ailə hər hansı digər kollektiv kimi, ümumi məqsədlərə çatmaq üçün öz qüvvəsinin və maraqlarının uzlaşdırılmasını tələb edir. Ailənin və onun üzvlərinin hüquqlarının və vəzifələrinin dəqiq müəyyən edilməsi, öhdəliklərin yerinə yetirilməsi, maddi nemətlərin düzgün bölüşdürülməsi, ailənin rifahı üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edən tədbirlərin vaxtında və keyfiyyətli icrası vacibdir. Bütün bu tədbirlər sistemi, eyni zamanda ailədaxili zorakılığın qarşısının vaxtında alınması, zərərsiz-ləşdirilməsi, barışın və sülhün təmin olunması üçün də çox vacibdir. Ailənin idarə edilməsi yaxşı təhsili, mənəvi tərbiyəni, uşaqların peşə təlimini və peşəkar inkişafını, ailə münasibətlərinin düzgün formalaşdırılmasını, ailənin digər insanlarla işgüzar və faydalı əlaqələrinin düzgün qurulmasını tələb edir. Bütün bunlar – ailə maraqlarının, onun ayrı-ayrı üzvlərinin maraqlarının müdafiəsini, əməyin və maddi nemətlərin düzgün bölünməsinə, maddi rifahın və təminatlı mənzilin olmasını tələb edir. Belə olduqda ailə, dövlət və cəmiyyətin müsbət yönümdə inkişafında mühüm rol oynaya bilər (4).

Ailə inkişafı ailə üzvlərinin ümumi məqsədlə, prinsiplərlə, ailə etikası və gələcəyi

görmə qabiliyyəti əsasında birləşməsi, ailə üzvlərinin maraqlarının qorunması və təmin olunması mühüm əhəmiyyət daşıyır. Ailə üzvlərinin biri-birinə məhəbbət əsasında bağlanması qarşılıqlı borc hissi ilə şərtlənən spesifik ailə mühitini yaradılması çox vacibdir. Ailə həyatının tənzimlənməsinin əsas prinsipi onun mənəvi-əxlaqi və hüquqi meyarlara əsaslanmasında ifadə olunur. Ailə üçün spesifik funksiya tərbiyə və təhsil, ailə büdcəsinin yaradılması və düzgün idarə edilməsi, həyat fəaliyyətinin nəzəri olaraq proqram və layihələrinin reallaşdırılması, adətən qeyri-rəsmi, qeyri-hüquqi xarakter daşıyır. Ailədə uşaqlar doğulduqdan sonra yaranan qan qohumluğu və doğmalığ, bir-birinə bağlılıq, valideynlər arasında və onlarla övladları arasında qarşılıqlı borc hissi, ənənələr, cəmiyyət və dövlət qarşısındakı mənəvi məsuliyyətlə şərtlənir. Ailənin rifahı, inkişafı və təhlükəsizliyi, onun idarə edilməsində aparıcı rol oynayan ailə başçısının – erin və arvadın üzərinə düşür. Ailə münasibətlərindəki ahəngdarlıq və inkişaf bir çox cəhətdən onun başçısının – təşkilatçılığı, qayğıkeşliyi, zəhmətsevərliyi, intellekti, etikası, iradəsi, xarakteri, enerjisi, məsuliyyəti və digər bu kimi keyfiyyətlərin kompleksindən çox asılıdır. Ailə başçısı bütün hallarda qızıl ortanı gözləməli, ailənin bütün üzvlərinə qarşı qayğıkeş, diqqətçil, nümunəvi, ədalətli və alicənab olmalı, dözümlü və təmkin nümayiş etdirməlidir. Ailə hüquqi inkişaf kimi onun idarəetməsi, ümumiyyətlə idarəetmənin universal hüquqi prinsiplərinə əsaslanaraq, ailə başçısı: ailə üzvlərinin maddi və mənəvi tələbatlarının maksimum ödənilməsinə yardım etməyə, övladlarına yaxşı təhsil verməyə,

ailə üzvlərinin sağlamlığının qorunmasına qayğı göstərməyə, övladlarında nəciblik, şəfqət, cəmiyyətin rifahı naminə biliklərə və vicdanlı əməyə məhəbbət, vətənpərvərlik, yüksək etika və həmrəylik hissi tərbiyə etməyə, ailə üzvlərinin xarakterinin və mənafeyinin ahəngdarlığını və ən yaxşı ailə ənənələrinin varisliyini təmin etməyə borcludur. Belə təşkilati və hüquqi idarəçilik funksiyaları ailə başçısının – ərin və arvadın, qadının və kişinin birgə səyi ilə həyata keçirilməlidir (5).

Ailənin idarə edilməsi olduqca mürəkkəb və məsuliyyətli elementləri, ailə statusuna daxil olan hüquqları, vəzifələri və öhdəlikləri əhatə edir. Buna görə də bu missiyasının uğurla həyata keçirilməsi təkcə onun öz rifahını deyil, həm də cəmiyyətdəki bir çox problemlərin həllini asanlaşdırır. Ailə mürəkkəb struktura malikdir. Yalnız ər və arvadın ibarət olan ailə sadə ailə hesab edilir. Bununla belə ailənin tərkibində uşaqlar, valideynlər, nəvələr, nəticələr və s. yaxın qohumlar da ola bilər. Azərbaycan Respublikasının Ailə Məcəlləsində ailə idarəçiliyinin hüquqi tənzimlənməsi məsələsinə müstəqil yer – norma, maddə ayrılıbmamışdır. Bununla belə ailənin tərkibinə daxil olan valideynlərin, uşaqların hüquqlarına və vəzifələrinə müəyyən aydınlıq gətirilmişdir. Ailə idarəçiliyinin əsas məqsədi ailənin sosial-mədəni inkişafı, uşaqların tərbiyəsi, təhsili, sağlam böyüdülməsi və ümumiyyətlə ailənin rifah halının kifayət qədər normal təmin edilməsi ilə bağlıdır. Bu isə ailənin rəhbərlərinin – atanın və ananın təşkilati fəaliyyətinin vaxtında, düzgün və səmərəli həyata keçirilməsindən asılıdır. Bu zaman əsas diqqət yalnız hüquq

və vəzifələrin mükəmməl həyata keçirilməsi ilə deyil, habelə öhdəliklərə əməl olunması ilə bağlıdır. Ailənin hər bir üzvü özünü idarə etmək, digər ailə üzvləri ilə münasibətlərini məhəbbət və sədaqət əsasında qurması xeyli dərəcədə valideynlərin qarşılıqlı münasibətlərindən asılıdır. Ailə başçısı olan ər və arvad öz ağılı və müdrikliyi ilə öz hərəkətlərini və əməllərini düzgün qurmalı, qarşıda duran vəzifələrin vaxtında və keyfiyyətlə icra edilməsini təmin etməyə çalışmalıdırlar. Bu mürəkkəb sistem ailənin yaşaması və inkişafı üçün çox vacib olan ev, mənzil şəraitinin düzgün təmin olunması ilə bağlıdır. Ailə üzvlərinin ictimai faydalı əməklə məşğul olması, əldə olunan gəlirlərin ailənin rifahına yönəldilməsi, doğrulacaq uşaqların sağlamlığının təmin edilməsi vacibdir. Ailədə onun üzvləri arasında sağlam münasibətin qurulması, davranış mədəniyyətinin və əxlaqın, ailə rifahının və ailədaxili münasibətlərin düzgün əlaqələndirilməsinə xidmət etməlidir. Uşaqların doğulması, onların sağlam böyüməsi, düzgün tərbiyəsi, gələcək təhsilə hazırlanması sistemli tədbirlərin düzgün əlaqələndirilməsini və məqsədli həyata keçirilməsini tələb edir. Bu sahədə əsas ağırlıq ananın üzərinə düşür. Xüsusilə, hər iki valideynin əmək fəaliyyəti ilə məşğul olması uşaqların tərbiyəsində müəyyən təbii çətinliklər yaradır. Bir tərəfdən onların işləməsi ailənin maddi gəlirlərinin artmasına təsir göstərsə də, digər tərəfdən uşaqların iş vaxtında bağçada tərbiyəsinə zərurət yaradır. Bununla belə hər bir valideyn hər bir uşağın psixologiyasını, xasiyyətini, marağını, potensial və zehni gücünü yaxşı bilməli və onların düzgün istiqamətləndirilməsinə xüsusi

əhəmiyyət verməlidir. Ata və ana öz hərəkətləri və davranışları ilə uşaqlara nümunə olmalı, onların əməyə, təhsilə, qanunsevərliyə, doğruluğa, səmimiyyətə, mənəvi-əxlaqi tərbiyəyə hörmət ruhunda böyüməsini təmin etməlidirlər. Yüksək mənəvi tərbiyə və təhsil əsasında formalaşdırılan gənc ailə cəmiyyətin ən dəyərli sərvətini təşkil edir. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası və Azərbaycan Respublikasının Ailə Məcəlləsi valideynlərin hüquqlarını, vəzifələrini və öhdəliklərini dəqiq müəyyən edir. Düzgün tərbiyə - doğmalara hörmət, sadəlik, qarşılıqlı yardım hissi, ailənin digər üzvlərinə qayğı göstərmək kimi keyfiyyətlərlə sıx bağlıdır. Valideynlər uşaqlara etimad göstərməli, onların həyat fəaliyyətinə nəzarət etməli, onlara yüksək etik mədəniyyət, zəhmətkeşlik, halallıq və doğruluq tərbiyə etməlidirlər. Ailədə təhsilin və tərbiyənin ahəngdar inkişafı, ünsiyyət və davranış mədəniyyətinin öyrədilməsi, əməyə məhəbbət və təhsilin sistemli inkişafı onların həyat tərzinə çevrilməlidir. Məktəbəqədər uşaq müəssisələrində, orta, ali və orta ixtisas məktəblərində uşağın və ya gəncin təhsili, tərbiyəsi, ixtisas və peşə seçimi, onun əməyə və cəmiyyətə hazırlanması valideynlərin nümunəsində müstəsna təsir gücünə malikdir. Bu zaman gələcək nəsilin əsas qurucusu olan uşağa və gəncə cəmiyyətdə, ailədə və dövlət həyatında baş verən ümumi proseslər haqqında minimum məlumatlar verilməli, ona mübariz əhval-ruhiyyə, haqqı-nahaqqa verməmək, ədalətli olmaq, zəhməti sevmək, yaradıcı fəaliyyəti genişləndirmək, vətənə və xalqa bağlılıq, elmlərə dərinlən yiyələnmək kimi hisslər təlqin edilməlidir. Valideynlər öz uşaqları ilə birlikdə daha çox

ünsiyyətdə olmalı, uşaqlarla onların öz dilində danışmağı bacarmalıdır. Valideynlər uşaqlarını sərt cəzalandırmaqdan, onlara yerli-yersiz irad tutmaqdan mümkün qədər yayınmalı, sosial və peşəkar rollarının mənimsənilməsinə imkan verən həyat hadisələrinin və qanunların mahiyyətini izah etməyə çalışmalı, uşaqlarda gözəlliyə və xeyirli olana məhəbbət aşılamalıdırlar. Yeniyetmə ilə ünsiyyətdə ədalət, dostluq və qayğı, həmrəylik və əməkdaşlıq təlqin edilməklə, onlarda mənəvi-əxlaqi tərbiyənin formalaşması ciddi surətdə təmin olunmalıdır. Hər bir uşaq, onu mühitin psixoloji təsirlərindən qismən azad edən, ona xas dünyagörüşü, baxışları, münasibətləri, mənəvi tələbləri, qiymətlən-dirmələri, şəxsi qənaətləri ilə potensial şəxsiyyət kimi formalaşdırılmalıdır (5).

Ailə özü sosial və hüquqi səciyyə daşıyan bir institut, bir təsisat olmaqla, onun öz daxili qayda-qanunu vardır. Bu münasibətlər müxtəlif hüquq normaları vasitəsilə tənzim edilsə də, lakin ailədaxili münasibətlər daha çox adət və ənənələrlə, vərdislərlə, davranışlarla, münasibətlərlə qaydaya salınmalıdır. Ailənin hər bir üzvünün uzun illər ərzində formalaşmış hüququ, vəzifəsi və öhdəliyi vardır. Ailə idarəçiliyinin əsas ağırlığı qanunla ərin və arvadın üzərinə müştərək qaydada qoyulmuşdur. Lakin təcrübədə güclü cins hesab olunan kişi - ər, ailənin rəhbəri kimi öz funksiyasını daha həvəslə yerinə yetirir. Ailə başçısı kimi kişinin evdə üstünlüyü ələ alması, öz iradəsini diktə etməsi və ailə münasibətlərinin ahəngdarlığını öz xeyrinə dəyişməsi, bəzi hallarda hətta zorakılıq yolu ilə həyata keçirilməsi halları qaçılmazdır. Ailənin yazılmamış sosioloji, psixoloji, hətta

cəmiyyətə və dövlətə təsir edə bilən siyasi funksiyaları da vardır. Bu münasibətlərin bütün incəlikləri tarixən müəyyən dəyişikliklərə məruz qalsa da, dəyişsə də, lakin həm də dəyişməyən nizamı da vardır. Bu ahəngdarlığın və bu nizamın pozulması qeyd edildiyi kimi ən müxtəlif, ən rəngarəng və çoxsaylı, çeşidli səbəblər üzündən pozula bilər. Münaqişələr, mübahisələr yarana bilər. Tərəflərin biri-birini başa düşməməsi, güzəştə getməməsi, sosial rollarını düzgün dərk etməməsi, məsuliyyətin əsaslarına laqeyd münasibəti, bütün bunların kimin xeyrinə həll ediləcəyi barədə tərəfləri dilemma qarşısında qoyur. Yüzlərlə belə mübahisələr dinc yolla həll edilir və ailənin bütövlüyü qorunur. Lakin az da olsa, tənzim edilməyən, həll olunma bilməyən münaqişələr müxtəlif təsiredici amillərlə daha da kəskinləşir və ağır nəticələrə gətirib çıxarır. Münaqişələrin düzgün həll edilməsinin ənənəvi üsullarından istifadə edilməməsi, ailədaxili zorakılığın baş verməsinə gətirib çıxarır. Tarixi adətlərlə, ənənələrlə, vərdislərlə həll edilə bilməyən mübahisələr, münaqişələr ailə zorakılığının hüquq müstəvi-sində, cinayət-hüquqi vasitələrlə həll edilməsinə gətirib çıxarır. Lakin bunun təzahürü onunla yadda qalır ki, münaqişə tərəflərindən kimsə, təqsirli şəxs məsuliyyətə cəlb edilir, ailələr dağılır və uşaqların taleyi arzuedilməz, ümitsiz bir vəziyyətə düşür. Budur, ailədaxili zorakılığın sosial-siyasi və psixoloji təhlilinin yekun nəticələri.

Beləliklə, aydın olur ki, ailə zorakılığının sosial, siyasi və hüquqi təhlili əsasında, hər şeydən əvvəl, törədilmiş hərəkətlərin cinayət və ya inzibati xəta olub-olmamasını fərqləndirmək məsələsi, işin nəticəsi kimi özünü

göstərir. Buna görə də ailə zorakılığının sosial, siyasi və hüquqi təhlilinin ob-yektiv, tam və hərtərəfli aparılmasının mühüm sosial-siyasi və hüquqi əhəmiyyəti vardır. Onun nəticələri gələcəkdə ailə zorakılığının təhlili, onun nəticələrinin aradan qaldırılması və pro-filaktikasının gücləndirilməsi üçün mühüm elmi-nəzəri və təcrübi əhəmiyyətə malikdir. Yekun olaraq hesab edirik ki, Azərbaycan Respublikası Ailə Məcəlləsinin 2.3 maddəsində «ittifaqıdır» sözündən sonra ailə idarəçiliyi ilə bağlı aşağıdakı məzmununda bəndin əlavə edilməsi məqsəddə müvafiq olardı: «Ailə idarəçiliyi – qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada, ailə qarşısında duran vəzifələrin və öhdəliklərin həyata keçirilməsini təmin edən kompleks fəaliyyətin məcmusu – ailənin idarəçiliyi hesab olunur. Ailənin idarəçiliyi ər və arvadın bərabər hüquqluluğu prinsipi əsasında həyata keçirilir, ər və arvad ailə idarəçiliyində bərabər hüquqlar və bərabər vəzifələr daşıyırlar» (6)

İSTİFADƏ EDİLMİŞ MƏNBƏLƏR VƏ ƏDƏBİYYAT:

- (1) Вах: Алауханов Е., Каирова Н. Преступное насилие в отношении женщин. Алматы, 2008. С.10-41; Рагимов И.М., Абдуллаев Я.С., Джавадова И.А., Фомина С.В., Казимов М.Р. Криминологический анализ насильственных и корыстных преступлений. Б., 1996; Петровский А.В. Криминологическое прогнозирование преступного поведения молодежи. СПб., 2005; Алауханов Е.О. Криминология. Учебник. СПб., 2013; Лунеев В.В. Криминология. Учебник. М., 2013; Алауханов Е.О. Организованная преступность в Республике Казахстан. Учебное пособие. Алматы, 2012; Крими-

- нология // Под ред. А.И.Долговой. Учебник. 4-е издание. М., 2010.
- (2) Психологическая энциклопедия. СПб., 2002, с.396; Криминальная психология. М., 2007, с.239-249; Qurbanova L. Ailənin psixoloji problemləri və həlli yolları. B., 2012; Haqverdiyev B. İdarəetmə psixologiyası. B., 2008; Bayramov Ə.S., Əlizadə Ə.Ə. Psixologiya. B., 2009; Qadın sirləri, kişi problemləri. B., 2002; Mirzəyev İ. Ailənin sosial psixologiyası. B., 2011.
- (3) Mirzəyev İ. Ailənin sosial psixologiyası. B., 2011, s.253-262.
- (4) Qurbanova L. Ailənin psixoloji problemləri və həlli yolları. B., 2012; Haqverdiyev B. İdarəetmə psixologiyası. B., 2008; Bayramov Ə.S., Əlizadə Ə.Ə. Psixologiya. B., 2009; Qadın sirləri, kişi problemləri. B., 2002; Mirzəyev İ. Ailənin sosial psixologiyası. B., 2011.
- (5) Dövlət iarəçiliyi. İzahlı lüğət. B., 2006; Dövlət idarəçilik nəzəriyyəsi. Dərslük. B., 2010; Salmanova N. Azərbaycan ailə-nikah münasibətlərinin inkişafı. B., 2013. s.79-111; Общество: государственность и семья. М., 2010; Abdallı H. Şabanov Z. Qadın: ailədə, siyasətdə, təhsildə, dində, ədəbiyyatda. B., 2013; Vahidov F., Ağayev T. Sosiologiya. Dərs vəsaiti. B., 2013; Azərbaycanda gender problemləri: mövcud vəziyyət və əsas istiqamətlərdə inkişaf mövzusunda III Respublika konfransının materialları. B., 04.03.2014-cü il; Məmmədov F. İdarəetmə mədəniyyəti: xarici ölkələrn təcrübəsi. Dərs vəsaiti. B., 2013.
- (6) Həsənzadə S.B. Nikah hüququ // Dövlət idarəçiliyi: nəzəriyyə və təcrübə. B., 2015; Həsənzadə S.B. Ailə institutunun konstitusiya-hüquqi statusu // AMEA-nın Fəlsəfə və Hüquq İnstitutunun Elmi əsərləri. B., 2015, №1.
1. Abdallı H. Şabanov Z. Qadın: ailədə, siyasətdə, təhsildə, dində, ədəbiyyatda. B., 2013.
2. Azərbaycanda gender problemləri: mövcud vəziyyət və əsas istiqamətlərdə inkişaf mövzusunda III Respublika konfransının materialları. B., 04.03.2014-cü il.
3. Bayramov Ə.S., Əlizadə Ə.Ə. Psixologiya. B., 2009; Qadın sirləri, kişi problemləri. B., 2002.
4. Dövlət idarəçilik nəzəriyyəsi. Dərslük. B., 2010.
5. Dövlət idarəçiliyi. İzahlı lüğət. B., 2006.
6. Haqverdiyev B. İdarəetmə psixologiyası. B., 2008.
7. Həsənzadə S.B. Nikah hüququ // Dövlət idarəçiliyi: nəzəriyyə və təcrübə. B., 2015; Həsənzadə S.B. Ailə institutunun konstitusiya-hüquqi statusu // AMEA-nın Fəlsəfə və Hüquq İnstitutunun Elmi əsərləri. B., 2015. №1.
8. Qadın sirləri, kişi problemləri. B., 2002.
9. Qurbanova L. Ailənin psixoloji problemləri və həlli yolları. B., 2012.
10. Məmmədov F. İdarəetmə mədəniyyəti: xarici ölkələrn təcrübəsi. Dərs vəsaiti. B., 2013.
11. Mirzəyev İ. Ailənin sosial psixologiyası. B., 2011.
12. Salmanova N. Azərbaycan ailə-nikah münasibətlərinin inkişafı. B., 2013.
13. Vahidov F., Ağayev T. Sosiologiya. Dərs vəsaiti. B., 2013.
14. Алауханов Е., Каирова Н. Преступное насилие в отношении женщин. Алмата, 2008.
15. Алауханов Е.О. Криминология. Учебник. СПб., 2013.
16. Алауханов Е.О. Организованная преступность в Республике Казахстан. Учебное пособие. Алматы, 2012.
17. Криминальная психология. М., 2007.
18. Криминология // Под ред. А.И.Долговой. Учебник. 4-е издание. М., 2010.
19. Лунеев В.В. Криминология. Учебник. М., 2013.
20. Общество: государственность и семья. М., 2010.
21. Петровский А.В. Криминологическое прогнозирование преступного поведения молодежи. СПб., 2005.
22. Психологическая энциклопедия. СПб., 2002.
23. Рагимов И.М., Абдуллаев Я.С., Джавадова И.А., Фомина С.В., Казимов М.Р. Криминологический анализ насильственных и корыстных преступлений. Б., 1996.

НАСИЛИЕ В СЕМЬЕ: СОЦИАЛЬНОЙ, ПРАВОВОЙ И ПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ ВЗГЛЯД

**Гасанзаде Саида,
Ведущий научный сотрудник отдела "Международное право
и международные отношения" Института Философии
и Права" НАНА, доктор юридических наук.**

Семейное насилие по своей исторической природе считается социально-правовым событием. Это событие есть результат сформированного в человеческом обществе и являющегося микрочастицей общества семьи или семейных отношений. Семейное насилие, это в то же время политико-правовое событие. Каждое насилие, в том числе и насилие в семье считается нарушением общественных отношений, а также конституционных прав и свобод человека, гражданина и в большинстве случаев считается деянием наносящим им ущерб. Таким образом, насилие в отношении человека, в первую очередь, конечно, нарушает его естественные права, тем самым став одним из препятствий на пути развития нормальных общественных отношений. Женщины, в частности, молодые девушки и дети являются главными целями домашнего насилия, его жертвами. Такая жертва может быть среди представителей обоих полов, но опыт подтверждает, что большинство среди жертв насилия составляют женщины и дети.

Во все исторические времена проводилась борьба с насилием в семье и эта борьба сейчас достигла наивысшего уровня в мире. Одним словом, в настоящее время международное сообщество намерено мобилизовать свои силы в деятельности борьбы с насилием в семье. Потому что, счастливое будущее человеческого общества, зависит от благополучия семей, живущих в мире и здоровых условиях. Лучшие средства борьбы с насилием в семье связаны с осуществлением и применением полной и эффективной системы уголовно-правовых мер. А это помогает относительным образом устранить причину и обстоятельства семейного насилия, предотвратить такие предосудительные поступки, даже помогает снизить их до минимального уровня. При сопровождении семейного насилия тяжкими последствиями, его проявления представляют себя в результате криминальной ситуации. Наличие в действиях криминального характера, повышает их общественную опасность, а также создает необходимость наказания этих действий или поведения. Предупреждение насилия в семье является одной из наиболее важных задач, стоящих перед государством. Именно в результате профилактических мер, можно предотвратить насилие в семье или его нейтрализовать. В противном случае, такие действия или поведение будут усугублять криминогенную ситуацию в обществе.

Таким образом, в результате всего этого, исследование на регулярной основе ситуации с насилием в семье, изучение, выявление и ликвидация проблем, правильное применение профилактических мер, обеспечение верховенства закона, прав и свобод человека в качестве приоритета в реализации его целей, являются одной из важных

обязанностей строящего правое государство Азербайджанской Республики и могут дать эффективные результаты.

Ключевые слова: *домашнее насилие, общественная опасность, криминальная ситуация, международное сообщество, права человека, верховенство закона, превентивные меры.*

FAMILY VIOLENCE: SOCIAL, LEGAL AND PSYCHOLOGICAL VIEWS

Hasanzade Saida,

Leading scientific worker of “International law and international relations” department of the Institute of Philosophy and law of ANAS, PhD in law.

The domestic violence is a social and legal event for its historical nature. It is an event formed in human society and occurring in the family - one of the micro parts of the society or in the ground of family relationships. Family violence as well as a political and legal event. Every violence, including family violence considered to be an action violating public relations, as well as human and citizen's constitutional rights and freedoms, limiting, in most cases damaging them. Thus, violence against human beings, first of all, violates his natural rights, thereby becomes one of the obstacles to the development of normal social relations in the society. Women, in particular, young girls and children are the main targets, victims of domestic violence. Such victim may be the representative of both sexes, but the experience confirms that among the victims of violence the majority are women and children.

It has been struggled with family violence throughout all the historical periods, and at present this struggle has reached the highest level in the world. In other words, now the international community intends to mobilize its forces in the struggling with family-domestic violence. Because the happy future, the prosperity of human society depends on the tranquility of families, living in peace and healthy conditions. The best means of combating with family violence is associated with the implementation of a complete system and effective application of the criminal-legal activities. And this helps to eliminate the cause and circumstances of the family violence and to reduce such reprehensible acts to the minimum level. When accompanied by severe consequences the domestic violence, its manifestations present itself as a result of criminal situation. The criminal character of actions increases their public danger, and makes necessary the actions or behavior to be punished as well. The prevention of family violence is one of the most important tasks facing the government. It is a result of proper preventive measures it is possible to prevent family violence, or to neutralize them in time. Otherwise, these actions or behavior will aggravate even more the criminogenic situation in the society.

Therefore, the regular investigation of the situation of domestic violence, its study, the identification of problems, their elimination, correct implementation of preventive measures,

approach to it as one of the important duties by the Republic of Azerbaijan establishing the legal state, considering to provide the human rights and freedoms as a priority of its objectives could be effective.

Keywords: *domestic violence, social danger, criminal situation, international community, human rights, rule of law, preventive measures.*

AİLE İÇİ ŞİDDET: SOSYAL, YASAL VE PSİKOLOJİK BİR BAKIŞ AÇISI

Hasanzadeh Saida Bahram gizi,
Hukuk doktoru.

Tarihsel yapısı nedeniyle aile içi şiddet, sosyo-yasal bir olgudur. Bu olay, insan toplumunda oluşan ve toplumun bir mikro parçacığı olan bir aile veya aile ilişkisinin sonucudur. Ev içi şiddet aynı zamanda siyasi ve yasal bir olgudur. Aile içi şiddet dahil her tür şiddet halkla ilişkilerin yanı sıra vatandaşların anayasal hak ve özgürlüklerinin ihlali olarak algılanmakta ve genellikle onlara zarar veren bir eylem olarak görülmektedir. Dolayısıyla insana yönelik şiddet elbette doğal hakları ihlal etmekte ve dolayısıyla normal sosyal ilişkilerin gelişmesini engelleyen faktörlerden biri haline gelmektedir. Kadınlar, özellikle genç kızlar ve çocuklar, aile içi şiddetin ana hedefi ve kurbanlarıdır. Böyle bir mağdur her iki cinsiyetten de olabilir, ancak deneyimler, şiddet mağdurlarının çoğunun kadınlar ve çocuklar olduğunu doğrulamaktadır.

Tarih boyunca aile içi şiddetle mücadele olmuş ve bu mücadele artık dünyadaki en yüksek gelişme düzeyine ulaşmıştır. Kısacası, uluslararası toplum artık aile içi şiddetle mücadelede güçlerini seferber etme niyetinde. Çünkü insan toplumunun mutlu geleceği, barış ve sağlık içinde yaşayan ailelerin refahına bağlıdır. Aile içi şiddetle mücadelenin en iyi yolu, ceza hukuku önlemlerinin kapsamlı ve etkili bir sistem olarak uygulanması ve uygulanmasıdır. Bu da aile içi şiddetin nedenlerini ve koşullarını ortadan kaldırmaya, bu tür kınayıcı eylemleri önlemeye ve hatta en aza indirmeye yardımcı olur. Aile içi şiddete ciddi sonuçlar eşlik ettiğinde, tezahürleri bir suç durumu olarak kendini gösterir. Aile içi şiddet suç eylemlerinin varlığı, sosyal tehlikesini artırır ve aynı zamanda bu tür eylemlerin veya davranışların cezalandırılmasını sağlar. Aile içi şiddetin önlenmesi, devletin karşı karşıya olduğu en önemli görevlerden biridir. Aile içi şiddetin önlenmesi veya etkisiz hale getirilebilmesi önleyici tedbirlerin bir sonucudur. Aksi takdirde, bu tür eylem veya davranışlar toplumdaki suç durumunu ağırlaştıracaktır.

Böylelikle tüm bunların bir sonucu olarak, aile içi şiddetle ilgili durumun düzenli olarak araştırılması, sorunların incelenmesi, tespit edilmesi ve giderilmesi, önleyici tedbirlerin doğru uygulanması, Kanun hükmü, insan hakları ve özgürlükleri öncelikli olarak gerçekleştirilmesinde Azerbaycan Cumhuriyeti hukuk devletinin inşasının önemli sorumluluklarından biridir ve etkili sonuçlar verebilir.

Anahtar Kelimeler: *aile içi şiddet, sosyal tehlike, ceza durumu, uluslararası toplum, insan hakları, hukukun üstünlüğü, önleyici tedbirler.*

İKİNCİ QARABAĞ MÜHARİBƏSİ ZAMANI MÜLKİ ƏHALİNİN POZULMUŞ HÜQUQLARININ BEYNƏLXALQ HUMANİTAR HÜQUQ RAKURSUNDA ARAŞDIRILMASI

**Orucova Esmira Əlişan qızı,
AMEA-nın Hüquq və İnsan Haqları
İnstitutunun Dövlət təhlükəsizliyinin
hüquqi təminatı şöbəsinin böyük elmi
işçisi.**

orucovaesmira@mail.ru

tel: 050 316 60 38; 055 658 17 09

və işğalçılıq siyasətinin fəlakətli nəticələrini mütəmadi olaraq yaşamalı olub. Mərhələ-mərhələ həyata keçirilən bu siyasət nəticəsində XX əsrin əvvəlində İrəvan xanlığının (sonrakı İrəvan quberniyasının) ərazisində erməni dövləti yaradılıb.

Məqalədə 44 günlük İkinci Qarabağ Müharibəsi ərzində işğalçı və separatçı Ermənistanın Azərbaycana qarşı hərbi təcavüzü nəticəsində qəbul olunmuş beynəlxalq hüquq normalarına zidd olaraq mülki əhaliyə, o cümlədən qadın və uşaqlara qarşı törədilmiş hərbi cinayətlər qismən də olsa tədqiq edilmişdir. Məqalədə həmçinin 27 sentyabr 2020-ci iltarixindən 10 noyabr 2020-ci il tarixinə kimi Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən Azərbaycanın bir neçə bölgəsində qadağan olunmuş silahlardan istifadə etməklə mülki əhaliyə qarşı törətdikləri hərbi cinayətlərdən, erməni tərəfinin 3 dəfə razılaştırılmış humanitar atəşkəs rejimini kobud şəkildə pozmasından bəhs olunur.

Açar sözlər: Dağlıq Qarabağ, müharibə, mülki əhali, humanitar hüquq normaları, Gəncə terroru, humanitar atəşkəs, qadağan olunmuş silahlar.

Azərbaycan xalqı 100 ildən artıqdır ki, “Dənizdən-dənizə böyük Ermənistan” yaratmaq xülyasına düşmüş erməni şovinist dairələrinin etnik təmizləmə, soyqırımı

Sovet hakimiyyəti qurulduqdan sonra ermənipərəst bolşevik rejiminin əli ilə Qərbi Azərbaycan torpaqlarının daha bir hissəsi, o cümlədən, Qərbi Zəngəzur, Qazax qəzasının dağlıq hissəsi və Naxçıvanın bəzi kəndləri Ermənistanə verilib. Ermənistan (Qərbi Azərbaycan) ərazisində qalan atababa torpaqlarında yaşayan 100 minlərlə aborigen azərbaycanlıya muxtariyyət verilmədiyi halda Azərbaycan ərazisində sayı onlardan dəfələrlə

az olan gəlmə ermənilər üçün 1923-cü ildə Qondarma Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayəti təşkil edilib.

Sovet ittifaqının süqutundan sonra Ermənistan silahlı qüvvələrinin Azərbaycana qarşı hərbitəcavüzü nəticəsində 20 faiz torpaqlarımız - Dağlıq Qarabağ bölgəsi və onun ətrafında yerləşən 7 rayon – Laçın, Kəlbəcər, Ağdam, Füzuli, Cəbrayıl, Qubadlı,

Zəngilan işğal olunub. Beləliklə, Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsi ərazi mübahisə deyil, işğalçı Ermənistanın Azərbaycana qarşı hərbi təcavüzüdür [2, s.56].

İşğal nəticəsində qəbul olunmuş beynəlxalq humanitar hüquq normalarına zidd olaraq 20 mindən çox insan qətlə yetirilib, 50 mindən artıq şəxs yaralanıb, əlil olub, 3889 nəfər itkin düşüb, şahid ifadələrinə görə 871 nəfər əsir-girov götürülüb, lakin bu günə kimi qaytarılmayıb. Bu günə kimi mənəvi və psixoloji iztirablar içində yaşayan 1480 nəfər qəbul olunmuş beynəlxalq konvensiyalara zidd olaraq qeyri-insani rəftara, işgəncələrə, təhqirlərə məruz qaldıqdan sonra əsir və girovluqdan azad edilib [5, s.103].

Azərbaycan Ordusunun aldığı qüvvətli zərbələrdən lazımı nəticələr çıxarmayan Ermənistan rəhbərliyi 2020-ci il sentyabr ayının 27-də növbəti planlaşdırılmış təxribata əl atıb. Bu xain hücum işğalçı ölkənin hərbi və siyasi rəhbərliyinin beynəlxalq hüquqa qarşı saymazıyana münasibətinin növbəti təzahürü və Azərbaycanla aparılan sülh danışıqlarını pozaraq münaqişəni öz xeyrinə bircəfəlik həll etmək niyyətinin yeni ifadəsi idi. Azərbaycan BMT-nin nizamnaməsinə uyğun olaraq, özünümüdafiə hüququndan istifadə etməklə təcavüzkarı sülhə məcbur etmək məqsədilə əks-hücumu başlayıb.

İşğalçı ölkənin silahlı qüvvələri müxtəlif növ silahlardan, ağır artilleriyadan istifadə edərək Azərbaycanın yaşayış məntəqələrini və hərbi mövqelərini bir neçə istiqamətdən atəşə tutublar. Hələ 27 sentyabr 2020-ci ildə, müharibənin ilk günündə dinc əhalini qətlə

yetirmək məqsədi ilə hərbi təxribatları, sülh, insanlıq əleyhinə müharibə cinayətlərini həyata keçirən erməni hərbiçilərinin yaşayış məntəqələrimizi atəşə tutması nəticəsində cəbhəyəni ərazi olmayan Naftalan şəhərinin Qaşaltı kəndində bütöv bir ailə məhv edilib. Ermənistan ordusunun atdığı top mermisi nəticəsində Qurbanov Elbrus İsa oğlu (1951), onun həyat yoldaşı - Qurbanova Şəfayət Novruz qızı (1956), gəlmi - Əmirova Afaq Dəmir qızı (1981), orta məktəb şagirdləri olan nəvələri - Qurbanova Fidan Elşən qızı (2006) və Qurbanov Şəhriyar Nadir oğlu (2007) həlak olub [12].

Görkəmli amerikalı hüquqşünas Hans Kelsenə görə, müharibə hər hansı hüquq norması və ya faktı barədə fikir ayrılığı, iki subyekt arasında hüquqi fikirlərin münaqişəsidir [9, s.360].

Uzun müddət Beynəlxalq Qızıl Xaç Komitəsinə rəhbərlik etmiş Jan Pikte haqlı olaraq qeyd edirdi: “Biz getdikcə daha çox əmin olmağa çalışırıq ki, beynəlxalq hüququn humanistlik hüququ adlana bilən, silahlı münaqişələr hüququ və insan hüquqlarını əhatə edən hissəsi bütün insanları istər müharibə zamanı, istərsə də dinc şəraitdə heç olmazsa minimum təminatlar və humanist rəftarla təmin etməlidir” [3, s.82].

Müharibənin aparılması beynəlxalq humanitar hüququn ümumi prinsiplərinə tabe olmalıdır. 7 iyun 1993-cü ildə terror və soyqırım siyasətini dövlət siyasətinə çevirmiş işğalçı Ermənistan 1949-cu il 12 avqust tarixli Cenevrə Konvensiyalarına və onlara əlavə olunan 8 iyun 1977-ci il tarixli Protokollara

qoşulub. Lakin buna baxmayaraq, hərbi əməliyyatlar nəticəsində yaranmış fəlakətləri yüngülləşdirmək məqsədi ilə tənzimləyən, silahlı münaqişələr dövründə tətbiq edilən yeganə qaydalar məcəlləsi olan və “müharibə hüququ” adlanan humanitar hüququn norma və prinsipləri 44 günlük II Qarabağ Müharibəsi zamanı təcavüzkar dövlətin hərbciləri tərəfindən kobudcasına pozulub. Erməni işğalçıları tərəfindən 1948-ci il 10 dekabr tarixli Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş Məclisi tərəfindən qəbul olunmuş İnsan Hüquqları Haqqında Ümumi Bəyannamənin 2, 3, 5, 9 və 17-ci maddələri, 1974-cü il 14 dekabr tarixli Hərbi Münaqişələr və Fövqəladə Hallar Zamanı Qadın və Uşaqların Müdafiəsi Haqqında Bəyannamə, 1948-ci il 9 dekabr tarixli Soyqırım Cinayətlərinin Qarşısının Alınması və Cəzalandırılması Haqqında Konvensiya, 1949-cu il 12 avqust tarixli Döyüşən silahlı qüvvələrdə yaralılardan və xəstələrin vəziyyətinin yaxşılaşdırılması haqqında və Müharibə Zamanı Mülki Əhalinin Qorunması Haqqında Cenevrə Konvensiyaları və onlara əlavə olunan, beynəlxalq silahlı münaqişə qurbanlarının himayəsinə həsr edilən 8 iyun 1977-ci il tarixli I Protokolun III hissəsi və 1989-cu il 20 noyabr tarixli Uşaq Hüquqları Haqqında Konvensiyanın müddəaları məqsədyönlü şəkildə pozulub [13].

1949-cu il 12 avqust tarixli Cenevrə Konvensiyalarına 1977-ci 08 iyun tarixli beynəlxalq xarakter daşımayan silahlı münaqişə qurbanlarının himayəsinə həsr edilən II Əlavə Protokolunun 50-ci (1) maddəsinə görə mülki şəxs III Konvensiyanın 4A (1), (2), (3) və

(6) maddəsində və bu Protokolun 43-cü maddəsində göstərilən kateqoriyaların heç birinə aid olmayan şəxsdir [4s. 76, 77; 297,298.].

Eyni Konvensiyaya 1977-ci 08 iyun tarixli II Əlavə Protokolunun Mülki Əhali adlanan IV hissəsinin mülki əhalinin himayəsi adlı 13-cü maddəsində:

Mülki əhali və ayrı-ayrı mülki şəxslər hərbi əməliyyatlardan irəli gələn təhlükələrə qarşı ümumi himayədən istifadə edirlər. Bu himayənin həyata keçirilməsi üçün bütün hallarda aşağıdakı hallara riayət edilməlidir;

Özlüyündə mülki əhali, habelə ayrı-ayrı mülki şəxslər həmlə obyektii olmamalıdırlar; Başlıca olaraq mülki əhalini dəhşətə salmaq məqsədi güdən zorakılıq hərəkətləri və ya zorakılıqla hədələmə qadağandır;

Mülki şəxslər, nə qədər ki, onlar döyüş əməliyyatlarında bilavasitə iştirak etmirlər, bu hissədə nəzərdə tutulan himayədən istifadə edirlər [4, s.363, 364].

Silahlı münaqişələr zamanı mülki əhalinin, o cümlədən uşaqların hüquqi vəziyyəti 1907-ci il tarixli Quru müharibələrinin adət və qanunları haqqında Haaqa Konvensiyası, 1949-cu il 12 avqust tarixli Cenevrə Konvensiyaları və onlara 1977-ci il 8 iyun tarixli I və II Əlavə Protokollarda müəyyən edilir.

Uşaq hüquqları haqqında çoxsaylı beynəlxalq hüquqi sənədlərin, o cümlədən 1989-cü il 20 noyabr tarixli Uşaq Hüquqları Haqqında Konvensiyasının 38-ci maddəsinin I bəndində göstərilir ki, iştirakçı dövlətlər silahlı münaqişələr zamanı onlara tətbiq edilən və uşaqlara aidiyyəti olan beynəlxalq huma-

nitar hüquq normalarına hörmət bəsləməyi və onlara əməl olunmasını təmin etməyi öhdələrinə götürürlər [6, s.24]. Həmin Konvensiyanın 38-ci maddəsinin IV bəndinə görə silahlı münaqişələr zamanı mülkü əhalinin müdafiəsi ilə bağlı beynəlxalq humanitar hüquq üzrə öz öhdəliklərinə uyğun olaraq iştirakçı dövlətlər silahlı münaqişəyə məruz qalmış uşaqların müdafiəsinin və onlara baxılmasının təmin edilməsi üçün mümkün olan bütün tədbirləri görürlər [6, s.24]. Təəssüf ki, erməni tərəfi istər I, istərsə də II Qarabağ Müharibəsi zamanı uşaqların müdafiəsinə dair bu və digər beynəlxalq sənədlərin müddəalarını kobudcasına pozmuşdur. Belə ki, I Qarabağ Müharibəsi zamanı şahid ifadələrinə əsasən girov götürdüləri 29 nəfər uşağı hələ də qaytarmayıblar. 224 uşaq isə erməni girovluğunda dəhşətli işgəncələrə məruz qaldıqdan sonra azad edilib. 2020-ci il sentyabr ayının 27-dən oktyabrın 30-dək Ermənistan silahlı qüvvələrinin hərbi təcavüzü nəticəsində 36 uşaq müxtəlif dərəcələrdə bədən xəsarəti alıb, 11 uşaq qətlə yetirilib, onların 9-u məktəbli olub [10]. Həlak olan məktəblilərdən biri xarici ölkə vətəndaşı olan Gəncə şəhəri, K.D.Uşinski adına 29 nömrəli tam orta məktəbin 7-ci sinif şagirdi Mayakov Artur Vladimiroviçdir.

Ermənistanın beynəlxalq konvensiyalarla qadağan olunmuş silah, sursatlardan istifadə etməklə Azərbaycanın şəhər və kəndlərində dinc əhalini və mülki infrastruktur obyektlərini atəşə tutması, münaqişə bölgəsindən uzaqda yaşayan əhalini, xüsusilə qadın və uşaqları qəsdən öldürməsi, hərbi əməliyyatlarda ter-

rorçulardan və muzdlulardan istifadə etməsi, işğal edilmiş ərazilərdə maddi-mədəniyyət, dini və təbiət abidələrini dağıtması və özününküləşdirməsi hüquqi faktlarla təsdiq edilmişdir.

04 oktyabr 2020-ci il tarixindən etibarən erməni hərbi birləşmələri tərəfindən 350 mindən yuxarı əhalisi olan, Azərbaycanın ikinci ən böyük şəhəri Gəncə şəhərinə Smerç reaktiv yaylım atəşi sistemindən istifadə edilib və 13 ballistik raket zərbələri endirilib. Mülki şəxslərin yaşadığı yerlərə düşən mərmilər nəticəsində 200-dən çox yaşayış evi ciddi zərər görüb. 145 ailənin evi tamamilə məhv edildiyindən, onlar evsiz-əşiksiz qalıblar. Gəncəyə üç ayrı tarixlərdə - 04 oktyabr, 10 oktyabr, 16 oktyabr 2020-ci ildə atılmış raket və ağır artilleriya hücumları nəticəsində 28 nəfər həlak olub, 142 nəfər yaralanıb. Həlak olanların 6-sı uşaqdır. 4 uşaq hər iki valideynini itirib.

27 sentyabr 2020-ci il tarixindən oktyabr ayının sonlarına kim 26 kəndi təmas xətti ilə həmsərhəd, 104 min əhaliyə malik olan Tərtər rayonuna erməni hərbi birləşmələri tərəfindən təxminən 15.500 mərmə atılmışdır. Nəticədə 17 nəfər mülki şəxs həlak olub, 61 nəfər yaralanıb. 133 ev tamamilə, 873 ev qismən dağılıb.

İşğal olunmuş Dağlıq Qarabağ və ətraf 7 rayondan qovulmuş 30 min nəfərdən çox məcburi köçkünün məskunlaşdığı, ümumilikdə 157.507 nəfər əhalisi olan Bərdə rayonu qoşunların təmas xəttindən 25 km. uzaqlıqda yerləşir. 27 sentyabr 2020-ci ildən 20.130 nəfər Tərtər və Ağdam rayon sakinləri nis-

bədən təhlükəsizlik baxımından, Bərdə rayonu ərazisinə köçürülüblər. Erməni hərbi birləşmələri tərəfindən atılmış və bəzilərinin SKUD/ELBRUS tipli kasetli raketlər olduğu müəyyən edilmiş 60-dan çox raket mərmisinin 13 ədədi Bərdə şəhərinə, digərləri isə rayonun 5 kəndinə düşüb. Nəticədə 28 nəfər mülki şəxs həlak olub, 86 nəfər yaralanıb.

2020-ci il noyabrın 7-də saat 16 radə-lərində düşmənin silahlı birləşmələri tərəfindən Bərdə rayonunun Yeni Əyricə kəndinə raket atılması nəticəsində 2004-cü il təvəllüdü Rəhimov Şahmalı Ətraf oğlu həlak olub. O, Ağdam rayon 94 nömrəli köçkün tam orta məktəbin 10-cu sinif şagirdi idi.

120 mindən çox əhalisi olan, kənd təsərrüfatı rayonu sayılan Goranboyun 28 yaşayış məntəqəsinə 2020-ci ilin sentyabr-oktyabr aylarında erməni hərbi birləşmələri tərəfindən 662 ədəd mərmə atılıb. ANAMA-nın apardığı tədqiqatlara görə onlardan 52 ədədi uzaqmənzilli raketlər olub. Artilleriya atəşi nəticəsində 250 fərdi yaşayış evinə, 6 sosial obyektdə ziyan dəyib. 7 nəfər mülki şəxs həlak olub, 10 nəfər yaralanıb.

Ümumilikdə 204 min əhalisi, 73% ərazisi işğal altında olan Ağdam rayonuna 2020-ci ilin sentyanr ayının 27-dən oktyabr ayının sonunadək 9000-ə yaxın mərmə atılıb. Nəticədə 7 nəfər həlak olub, 42 nəfər yaralanıb. 582 fərdi yaşayış evi tamamilə dağıdılıb. Rayonun təmas xəttinə yaxın məskunlaşmış məcburi köçkün əhalisinin təhlükəsizliyinin təmin olunması üçün onlar Ağcabədi və Bərdə şəhərlərinə təxliyyə ediləblər.

75 kəndi olan Füzuli rayonun 60 mindən çox əhalisinin 50 min nəfəriməcburi köçkün

həyatı yaşamaq məcburiyyətində qalaraq, Azərbaycanın digər bölgələrinə səpələnib. Baş vermiş hərbi əməliyyatlar nəticəsində erməni hərbi birləşmələri rayonun kəndlərini, Zobucuq məcburi köçkün qəsəbəsini, Horadiz şəhərini intensiv atəşə tutub. Nəticədə 3 nəfər mülki şəxs həlak olub, 20-dən yuxarı insan yaralanıb. Rayon ərazisinə atılan mərmilər nəticəsində rayonun 300-dən yuxarı yaşayış binasına zərər dəyib, Horadiz şəhərində isə 10 ev tamamilə məhv edilib.

Qeyd olunan rayon və şəhərlərlə yanaşı Naftalan, Beyləqan və təmas xəttindən 200-300 kilometrlik məsafədə yerləşən Mingəçevir, Yevlax, Bərdə, Qəbələ, Kürdəmir, Xızı, Abşeron rayonları da Ermənistan ərazisindən atılan uzaqmənzilli raket mərmilərinin düşməsi nəticəsində ziyan çəkib. Nəticədə mülki əhali arasında müxtəlif bədən xəsarəti alanlar olub.

Erməni ordusu tərəfindən 44 günlük müharibə ərzində müharibə cinayətləri törədərək, Azərbaycanın cəbhə xəttindən kənarında yerləşən 13 şəhərinə müxtəlif vaxtlarda SCUD/Elbrus tipli taktiki ballistik, TOÇKA-U tipli uzaqmənzilli, "Smerç" tipli qısamənzilli ballistik raketlər, həmçinin Qrad yaylım atəşi atılıb.

Ermənistan silahlı qüvvələrinin əhali arasında kütləvi tələfat törətmək və təşviş hissi yaratmaq məqsədi ilə cəbhə bölgəsindən uzaq məsafədə yerləşən, mülki əhalinin sıx məskunlaşdığı yaşayış məntəqələrinə hücumları zamanı silahların təsir gücünə və qanunvericiliklə tətbiq dairəsinə görə BMT Baş Məclisinin 3093 sayılı Qətnaməsi ilə təsdiq edilib, 1980-ci il 10 oktyabr tarixli

Həddən Artıq Zərərli və ya Fərqləndirmədən Təsir Göstərən Hesab Edilən Bəzi Adi Silahların Konkret Növlərinin Tətbiqinin Qadağan Olunması və ya Məhdudlaşdırılması haqqında Konvensiyanın [8] və 2008-ci il 19-30 may tarixli Kasetli Silahlara dair Konvensiyanın [9] müddəaları kobudcasına pozulub.

Bir sıra xarici ölkələrin Azərbaycandakı səfirliklərinin və beynəlxalq təşkilatların nümayəndələri belə bu vəhşiliklərin canlı şahidi olublar “Amnesty International” təşkilatı artıq öz rəsmi internet sahifəsində Ermənistanın münaqişə zamanı mülki əhaliyə qarşı qadağan olunmuş silahlardan istifadə etdiyini təsdiqləyib [11].

Azərbaycanın Baş Prokurorluğunun yaydığı məlumata əsasən Ermənistan silahlı qüvvələrinin hücumları nəticəsində 2020-ci il sentyabr ayının 27-dən dekabr ayının 7-ə kimi 100 mülki şəxs qətlə yetirilib, 416 nəfər isə yaralanıb. Yararsız vəziyyətə düşmüş mülki obyektlərin sayı 548, çoxmənzilli yaşayış binalarının sayı 135, yaşayış evlərinin sayı isə 4186-dir [14]. İki ailənin üç azyaşlı uşağı hər iki valideynini itirməklə yetim qalıb. Bir çox ailələr tam tərkiblə məhv edilib.

Məlumdur ki, müharibə cinayətləri beynəlxalq hüquq normaları ilə mühafizə edilən şəxs və ya obyektlərə təhlükə yaradır. Müharibə cinayətlərinin əksəriyyətinə ölüm, bədən xəsarətləri, girovgötürmə, tarixi-mədəni irsin məhv olunması, mülkiyyətin qeyri-qanuni ələ keçirilməsi, dağıdılması və s. hallar aiddir. Bununla belə, müharibə cinayəti hesab edilməsi üçün əməlin heç də mühafizə edilən

şəxs və ya obyektlərə həqiqi zərər yetirilməsi ilə nəticələnməsi vacib deyil. Bu Beynəlxalq Cinayət Məhkəməsinin Roma Statutunda öz təsdiqini tapıb. Müəyyən olunub ki, mülki əhaliyə və ya mülki obyektlərə edilən hücum nəticəsində baş verə biləcək ölüm və ya xəsarət hallarının qarşısı gözlənilmədən alınsa da, belə hücumun təşkili kifayətdir ki, müharibə cinayətinin tərkibi yaransın [1, səh 29].

Beynəlxalq vasitəçilərin yorulmaz cəhdləri nəticəsində tərəflərin Moskvada əldə etdiyi razılığa əsasən, 2020-ci il oktyabr ayının 10-da saat 12.00-dan etibarən Beynəlxalq Qızıl Xaç Komitəsinin mandatına uyğun vasitəçiliyi ilə əsirlərin və həlak olanların cəsədlərinin dəyişdirilməsi məqsədilə 10, 18 və 26 oktyabr 2020-ci il tarixlərində elan olunmuş humanitar atəşkəs rejiminin tələbləri Ermənistan tərəfindən döyüş bölgəsindən kənarında yerləşən yaşayış məntəqələrinin ballistikrakət atəşinə tutulması ilə pozulub. Bununla da qarşı tərəf öz öhdəliklərinə etinasızlıq, beynəlxalq vasitəçilərin yorulmaz cəhdlərinə hörmətsizlik göstərərək, beynəlxalq humanitar hüquq normalarınınövbəti dəfə kobud şəkildə pozub. Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən Azərbaycanın mülki əhalisinin gecə saatlarında atəşə tutulması, günahsız ailələrin həyatına son qoyulması, məsum uşaqların qətlə yetirilməsi ilə müharibənin xarakteri dəyişib. Qeyd olunan faktlarla bağlı Azərbaycan Respublikasının Baş Prokurorluğunda təcavüzkar müharibəni aparma, silahlı münaqişə zamanı beynəlxalq humanitar hüquq normalarını pozma, cinayətkar

birlik-təşkilat tərəfindən qəsdən adam öldürmə, xüsusi amansızlıqla və ya ümumi təhlükəli üsulla qəsdən adam öldürmə, milli, irqi, dini ədavət və ya düşmənçilik niyyəti ilə qəsdənadam öldürməyə cəhd, əmlakı qəsdən məhv etmə və ya zədələmə, həmçinin Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin digər müvafiq maddələri ilə cinayət işləri başlanılmışdır.

İşğalçı və cinayətkar Ermənistan dövlətinin 44 günlük müharibə zamanı müasir beynəlxalq hüquqa zidd və qeyri-qanuni fəaliyyəti araşdırılmalı, ondan beynəlxalq humanitar hüquq normalarından və iştirakçısı olduğu beynəlxalq sazişlərdən irəli gələn öhdəliklərin icra olunması tələb olunmalıdır. Aidiyyəti beynəlxalq təşkilatlar BMT-nin Təhlükəsizlik Şurasının münaqişə dövründə mülki əhalinin müdafiəsinə dair müvafiq qətnamələrinin tələblərinin Ermənistan tərəfindən kobud şəkildə pozulması hallarına beynəlxalq hüquqi qiymət verməli, Ermənistanın iştirakçısı olduğu beynəlxalq müqavilələrin kobud şəkildə pozulması faktlarına münasibət bildirilməli, konkret olaraq UNICEF öz mandatına uyğun olaraq uşaqların Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən hədəfə seçilməsinə öz etirazını bildirməlidir.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat:

1. Allahverdiyev Ə. Beynəlxalq Hüquqda İnsanlıq Öleyhinə Cinayətlər. Bakı, "Elm və Təhsil" nəşriyyatı, 2017, s. 376.
2. İbayev V. "Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi insan hüquqları kontekstində" Bakı, "EL-Alliance" şirkətinin mətbəəsi, 2001, 241 s.
3. Jan Pikte. Beynəlxalq humanitar hüququn inkişafı və prinsipləri. Bakı-1999, BQXK.
4. 1949-cu il 12 avqust tarixli Cenevrə Konvensiyaları və 1977-ci il 8 iyun tarixli Cenevrə Konvensiyalarına I və II Əlavə Protokollar, AR Milli Məclisi və BQXK, Bakı-1999, səh.392.
5. Orucova E. Erməni terrorizmi bəşəriyyət üçün ən təhlükəli problem kimi// Humanitar və İctimai Elmlərin Əsasları mövzusunda I Respublika Elmi Konfransının Materialları, "Elmi İş". Beynəlxalq Elmi jurnal. Bakı, "Azərbaycan" nəşriyyatı, 2020.
6. Uşaq Hüquqları Haqqında Konvensiya. <http://scfwca.gov.az/store/media/%0h%C3%BC-quqlar%C4%B1%20haqq%C4%B1nda%20BMT%20Konvensiyas%C4%B1.pdf>.
7. Конвенция о запрещении или ограничении применения конкретных видов обычного оружия, которые могут считаться наносящими чрезмерные повреждения или имеющими неизбирательное действие. Женева, 10 октября 1980 года. <https://www.icrc.org/ru/doc/resources/documents/misc/treaties-ccw-101080.htm>.
8. Конвенция по касетным боеприпасам. https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/cluster_munitions.shtml
9. Kelsen H. The Law of the United Nations. Pp. xvii, 903. New York: FredericA. Praeger Inc., Published under the auspices of The London Institute of World Affairs, 1950. 10. https://azertag.az/xeber/Berdenin_Yeni_Ayric_kendine_atilan_raket_16_yasli_gencin_olunmune_sebeb_olub-1636561.
11. <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2020/10/armenia-azerbaijan-first-confirmed-use-of-cluster-munitions-by-armeniacrueled-and-reckless/>.
12. <http://mct.gov.az/az/umumi-xeberler/13228>.
13. <http://huquq.org.az/az/news/azerbaijan-isgalci-v%99-separatci-erm%99-nistan-30-ildir-ki-beyn%99lxalq-huquq-normalarini-pozur/>.
14. <https://ordu.az/az/news/179299/ermenistanin-mulki-ehaliye-qarsi-hucumlari-neticesinde-100-nefer-helak-olub>.

**ИССЛЕДОВАНИЕ НАРУШЕННЫХ ПРАВ ГРАЖДАНСКОГО НАСЕЛЕНИЯ
ВО ВРЕМЯ ВТОРОЙ КАРАБАХСКОЙ ВОЙНЫ С ТОЧКИ ЗРЕНИЯ
МЕЖДУНАРОДНОГО ГУМАНИТАРНОГО ПРАВА**

Оруджова Эсмירה Алишан кызы.

В статье представлено частичное исследование военных преступлений против Азербайджана, совершенных оккупационной и сепаратистской Арменией против гражданского населения, включая женщин и детей, за время 44-дневной Второй Карабахской войны, вопреки общепринятым нормам международного права. Также в статье говорится об использовании вооруженными силами Армении запрещенного оружия в нескольких регионах Азербайджана с 27 сентября по 10 ноября 2020 года против гражданского населения и трижды грубо нарушенном режиме гуманитарного прекращения огня.

Ключевые слова: *Нагорный Карабах, война, гражданское население, нормы гуманитарного права, Гянджинский террор, гуманитарное перемирие, запрещенное оружие.*

**STUDY OF THE VIOLATED RIGHTS OF THE CIVILIAN POPULATION
DURING THE SECOND KARABAKH WAR FROM THE POINT
OF VIEW OF INTERNATIONAL HUMANITARIAN LAW**

Orucova Esmira Alishan g.

The article examines, at least in part, the war crimes committed by the occupying and separatist Armenia against the civilian population, including women and children, as a result of military aggression against Azerbaijan during the 44-day Second Karabakh War, contrary to generally accepted norms of international law. It also discusses the use of prohibited weapons, war crimes committed by the Armenian armed forces against the civilian population in several regions of Azerbaijan from September 27, 2020 to November 10, 2020, and three times gross violations by the Armenian side of the agreed humanitarian ceasefire.

Key words: *Nagorno-Karabakh, war, civilian population, norms of humanitarian law, Ganja terror, humanitarian truce, prohibited weapons.*

**ULUSLARARASI İNSANİ HUKUKTA İKİNCİ KARABAK SAVAŞI SIRASINDA
SİVİL NÜFUSUN İHLAL EDİLEN HAKLARININ ARAŞTIRILMASI**

Orujova Esmira Alişan gizi.

Makale, 44 günlük İkinci Karabağ'da işgalci ve ayrılıkçı Ermenistan'ın Azerbaycan'a yönelik askeri saldırısı sonucunda kadın ve çocuklar da dahil olmak üzere sivil halka karşı uluslararası hukuka aykırı olarak işlenen savaş suçlarını en azından kısmen incelemektedir. Savaş. Makalede ayrıca Ermenistan silahlı kuvvetleri tarafından 27 Eylül 2020 ile 10 Kasım 2020 tarihleri arasında Azerbaycan'ın çeşitli bölgelerinde sivil halka karşı işlenen savaş suçları, Ermeni tarafının üç kez üzerinde anlaşmaya varılan insani ateşkesi ağır ihlali olarak ele alıyor.

Anahtar Kelimeler: Dağlık Karabağ, savaş, sivil nüfus, insani hukuk, Gence terörü, insani ateşkes, yasaklı silahlar.

KRİMİNALİSTİKA VƏ MÜASİR İNFORMASIYA TEKNOLOGİYALARININ TƏTBİQİ PROKURORLUĞUN FƏALİYYƏTİNDƏ SƏMƏRƏNİ ARTIRIR

Müstəqil Azərbaycanda ictimai-siyasi sabitliyin, qanunçuluğun etibarlı təminatçısı olan, dövlətçiliyə, xalqa sədaqətlə xidmət göstərən prokurorluq işçiləri bu il oktyabrın 1-də növbəti dəfə peşə bayramlarını qeyd edəcəklər. Müasir Azərbaycan dövlətinin memarı və qurucusu ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin 17 iyul 1998-ci il tarixli sərəncamı ilə oktyabr ayının 1-i respublikamızda prokurorluq əməkdaşlarının peşə bayramı günü elan olunmuş, bu unudulmaz hadisə prokurorluq işçilərinin fəaliyyətinə verilən yüksək qiymətin təcəssümü kimi tarixilik qazanmışdır.

Azərbaycan Respublikası Prokurorluğunun milli dövlətçilik maraqlarına, qanunun aliliyinə, insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının müdafiəsinə xidmət edən sivil, demokratik orqan kimi formalaşması, onun səmərəli fəaliyyəti üçün qanunvericilik və maddi-sosial bazanın yaradılması məhz ulu öndərimiz Heydər Əliyevin sayəsində mümkün olmuşdur.

Ölkəmizdə möhkəm ictimai-siyasi sabitliyin yaradılmasında, milli dövlətçiliyin hər cür cinayətkar qəsdlərdən qorunmasında, kriminogen durumun yaxşılaşdırılmasında, Konstitusiyaya ilə təsbit olunmuş insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının təminatında digər hüquq-mühafizə orqanları ilə yanaşı, prokurorluq orqanlarının da mühüm xidmətləri vardır. Dövlətinə, xalqına və Prezidentinə hər zaman sadıqlıq nümayiş etdirən prokurorluq orqanları qanunla üzərinə düşən bütün vəzifələri məsuliyyətlə yerinə yetirir,

cinayətkarlığın bütün forma və təzahürlərinə qarşı mübarizədə prinsipial mövqe tutur.

Görkəmli dövlət xadimi Heydər Əliyevin ölkəmizdə qanunçuluğun bərpası, insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının təminatı, ədalət mühakiməsində dövlət ittihamının daha mütərəqqi prinsiplər əsasında həyata keçirilməsi istiqamətindəki mühüm addımlarından biri də prokurorluq sistemində dövrün tələblərindən irəli gələn liberal islahatların aparılması, bu orqanın funksiya və vəzifələrinin Konstitusiyaya uyğunlaşdırılması olmuşdur.

Ümummilli liderimizin rəhbərliyi ilə hazırlanaraq 1995-ci ilin 12 noyabrında ümumxalq səsverməsi ilə qəbul edilmiş Azərbaycan Konstitusiyası hakimiyyət bölgüsü prinsiplərini özündə ehtiva etməklə zamanın tələbilə səsləşən məhkəmə-hüquq islahatlarının həyata keçirilməsinə, habelə prokurorluq orqanlarının fəaliyyətinin keyfiyyətə yeniləşməsinə və demokratikləşməsinə möhkəm təməl yaratmışdır. Əsas Qanunda ilk dəfə olaraq respublikamızın dövlət quruluşu sistemində prokurorluğun layiqli yeri müəyyənləşdirilmiş, məhkəmə hakimiyyəti sistemində daxil olan prokurorluq orqanlarının statusu, təşkili və fəaliyyət prinsipləri, səlahiyyət dairəsi və vəzifələri qanunvericilik qaydasında təsbit edilmişdir. Ümummilli liderimizin hakimiyyəti dövründə dövlətimizin və xalqımızın əldə etdiyi nailiyyətlərin miqyası son dərəcə genişdir.

Bura həmçinin müstəqil dövlətimizin hüquq sisteminin formalaşdırılması istiqamətində həyata keçirilmiş möhtəşəm tədbirlər də daxildir. Bu tədbirlər nəticəsində milli dövlətçiliyimizin əsas sütunlarından olan, beynəlxalq standartlara uyğun hüquq-mühafizə sistemi yaranmışdır. Məhz ulu öndər Heydər Əliyevin təşəbbüsü və bilavasitə rəhbərliyi ilə həyata keçirilən islahatlar sayəsində Azərbaycan bu gün hüquqi demokratik dövlət quruculuğunda fəal rol oynayan təsisatlara malikdir. Həmin təsisatlar içərisində xüsusi yeri olan prokurorluq orqanlarının fəaliyyəti, bu orqanlarda çalışanların, dövlətçiliyimizə şərəflə qulluq edən insanların maddi və sosial vəziyyəti ümummilli liderimizin daim diqqət və qayğısı ilə əhatə edilmişdir. Azərbaycanın dövlət müstəqilliyinin bərpasından sonra ölkənin prokurorluq orqanlarının demokratik məzmununda tamamilə yenidən formalaşması, prokurorluğun statusunu, cəmiyyətdə yerini və rolunu müəyyənləşdirən qanunvericilik bazasının yaradılması Heydər Əliyevin mühüm xidmətlərindən biridir. Ulu öndər Azərbaycan prokurorluq orqanlarının 80 illik yubileyi və bu orqanlarda çalışanların peşə bayramı münasibətilə keçirilən tədbirdə şəxsən iştirak edərək proqram xarakterli nitq söylədi, bizə öz dəyərli tövsiyə və məsləhətlərini verdi. “Mən Azərbaycan prokurorluğuna inanıram, güvənirəm və arxalanıram” - deyən müdrik rəhbərin tövsiyələrinə əməl etmək prokurorluq işçiləri üçün qürur və şərəf işidir.

Respublikamızda hüquqi islahatların, o cümlədən məhkəmə-hüquq islahatlarının ardıcıl həyata keçirilməsi, demokratik təsisatların və qanunun aliliyi prinsipinin

məhkəmləndirilməsi, qanunvericilik, icra və məhkəmə hakimiyyətlərinin qarşılıqlı fəaliyyətinin təmin edilməsi məqsədi ilə 1996-cı ildə dahi rəhbər Heydər Əliyevin sərəncamı ilə Hüquqi İslahatlar Komissiyası, 1998-ci ildə isə Azərbaycan Respublikasının dövlət idarəetmə sistemində islahatlar aparılması üçün Dövlət Komissiyası yaradıldı. Hüquqi İslahatlar Komissiyası tərəfindən hazırlanmış “Konstitusiyaya Məhkəməsi haqqında”, “Məhkəmələr və hakimlər haqqında”, “Polis haqqında”, “Əməliyyat-axtarış fəaliyyəti haqqında”, “Prokurorluq haqqında” qanunlar, demokratik cəmiyyətin tələblərinə cavab verən, beynəlxalq standartlara uyğun yeni məəcəllələrin və digər qanunların, normativ-hüquqi aktların qəbulu hüquqi, o cümlədən məhkəmə-hüquq islahatlarının həyata keçirilməsində böyük rol oynamışdır.

Bu gün ölkəmizdə bütün sferalarda, eləcə də məhkəmə-hüquq sahəsində həyata keçirilən islahatların yeni mərhələsi Azərbaycan Prokurorluğunda da islahatların dərinləşdirilməsini və yeni yanaşmaların tətbiq edilməsini zəruri etmişdir. 2020-ci ilin 1 may tarixində Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev Azərbaycan Respublikasının Baş prokuroru cənab Kamran Əliyevi videoforata qəbul edərkən bildirmişdir ki, “bütün sahələrdə olduğu kimi, prokurorluq orqanlarında da daha genişmiqyaslı islahatlara ehtiyac var. İslahatlar yeniləşmə, yeni yanaşma, müasir şəraitə uyğunlaşma deməkdir və biz islahatlar aparmaqla ölkəmizi gücləndiririk, ölkəmizin gələcək dayanıqlı inkişafını şərtləndiririk”.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev tərəfindən dövlət

qurumlarında informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının üstünlüklərindən istifadə edilməsi sahəsində verilmiş fərman və sərəncamların icrası ilə əlaqədar prokurorluq orqanlarının funksional vəzifələrinin müasir dövrün elmi-texniki nailiyyətləri tətbiq edilməklə həyata keçirilməsinə diqqət artırılmışdır.

2020-ci ildə Azərbaycan Respublikası Baş prokurorluğunun Kriminalistika və informasiya texnologiyaları idarəsi tərəfindən Baş prokurorun göstərişləri rəhbər tutularaq prokurorluq orqanlarında kriminalistika və müasir informasiya texnologiyalarının tətbiqi sahəsində səmərəliliyin artırılması məqsədilə zəruri tədbirlər görülmüşdür. Bu dövr ərzində 11 rayon (şəhər) prokurorluqları üzrə təsdiq edilmiş dislokasiyalarda kriminalistika xidmətini aparan Kriminalistika və informasiya texnologiyaları idarəsinin Kriminalistika şöbəsinin prokurorları bu rayon (şəhər) prokurorluqlarının ərazisində törədilmiş 288 fakt üzrə ayrı-ayrı hadisə yerlərinə baxış keçirilməsi, maddi sübutların götürülərək qablaşdırılması, müasir elmi-texniki nailiyyətlərdən istifadə edilməsi, ekspertizaların təyin olunması, istintaq planlarının tərtib olunması və digər ilkin təxirəsalınmaz istintaq hərəkətlərində iştirak etmişlər. Bu iştirakın müsbət nəticəsi olaraq Kriminalistika şöbəsinin prokurorları tərəfindən ibtidai araşdırmanın ilkin mərhələsində qeyd edilən rayon (şəhər) prokurorluqlarının xidməti ərazisində qeyri-aşkar şəraitdə törədilmiş qəsdən adam öldürmə cinayətlərinin açılması və maddi sübutların müəyyən edilərək götürülməsi üzrə istintaq hərəkətlərinin cinayət-prosessual qanun-

vericiliyinin tələblərinə uyğun olaraq düzgün və peşəkar icrası təmin edilmişdir.

2020-ci ilin birinci yarımilində Kriminalistika şöbəsinin prokurorlarının hadisə yerinə baxışda və digər ilkin istintaq hərəkətlərində iştirak etdiyi rayon (şəhər) prokurorluqlarının xidməti ərazisində baş vermiş 288 hadisədən qəsdən adam öldürmə və qəsdən adam öldürməyə cəhd hadisəsi 70, intihar və intihara cəhd hadisəsi 133, avtoqəza hadisəsi 1, dəm qazından zəhərlənmə 18, elektrik cərəyanı vurma 7 və digər hadisələrin sayı 59 olduğu halda, 2019-cu ilin birinci yarımilində baş vermiş 349 hadisədən qəsdən adam öldürmə və qəsdən adam öldürməyə cəhd 54, intihar və intihara cəhd 161, avtoqəza hadisəsi 3, dəm qazından zəhərlənmə 12, elektrik cərəyanı vurma 7 və digər hadisələrin sayı 112 təşkil etmişdir.

Baş Prokurorluğun Kriminalistika və informasiya texnologiyaları idarəsinin Kriminalistika şöbəsində quraşdırılmış “Giriş-çıxış və qeydiyyat” idarələrarası avtomatlaşdırılmış məlumat-axtarış sisteminin işçi yerinin fəaliyyəti tam şəkildə təmin edilməklə 2020-ci ilin birinci yarımilində Sistemdən məlumatların əldə olunmasına dair 506 sorğu verilmiş, onlardan “Azərbaycan Respublikası vətəndaşının şəxsiyyət vəsiqəsi və pasportlar” altsistemi üzrə 478 şəxs, Dövlət Miqrasiya Xidmətinin “DMX Sənəd” altsistemi üzrə 4 şəxs, “Sərhəd nəzarəti” altsistemi üzrə 677 şəxs barədə olmuş, “Sərhədkeçməyə məhdudiyət” altsisteminin siyahısına 177 şəxs fəallaşdırılaraq daxil edilmiş, onlardan 55 şəxs “Saxla”, 121 şəxs “Qadağandır”, 1 şəxs isə “İzlə” statusu

ilə olmuş, 210 şəxs qeyri-fəal edilərək, onlardan 51 şəxsin “Saxla”, 159 şəxsin isə “Qadağandır” statusları ləğv edilmişdir. Məhdudiyətlər siyahısında olub-olmamasına dair 10 şəxs barədə sorğular icra edilmişdir. Eyni zamanda Baş Prokurorluğun Kriminalistika və informasiya texnologiyaları idarəsinin Kriminalistika şöbəsində fəaliyyət göstərən Daxili İşlər Nazirliyinin Vahid Məlumat Axtarış Sisteminin işçi yerindən 2020-ci il ərzində “Məhkum olunanlar” baza məlumatından 458 sorğu üzrə məlumatların verilməsi təmin edilmişdir.

İdarənin Kriminalistika şöbəsində yaradılmış Vahid Məlumat Bazasına daxil edilməsi üçün 2017-ci ilin birinci yarımilində idarəyə 49 fakta dair cəmi 40 cinayət işi üzrə məlumat daxil olmuş, onlardan rayon (şəhər) prokurorluqlarından 33, hərbi prokurorluqlardan isə 7 cinayət işi üzrə məlumatlar təşkil etmişdir. Həmin məlumatlardan 34 cinayət işi 1 fakt, 6 cinayət işi 2 fakt, 1 cinayət işi 3 fakt üzrə olmuşdur. Bu məlumatlardan 22-i qəsdən adam öldürmə, 11-i qəsdən adam öldürməyə cəhd, 7-i isə digər ağır və xüsusilə ağır cinayətlər barədə olmuşdur. Tərədilən cinayətlərdən 17-də odlu silahlardan, 2-də soyuq silah hesab edilən bıçaq və alətlərdən, 20-də soyuq silah hesab edilməyən bıçaqlardan, 5-də müxtəlif alətlərdən (balta, tiyə, mişar daşı və sair) istifadə olunmuş, 5 cinayət isə hər hansı silah və ya alətlərdən istifadə olunmadan törədilmişdir.

İdarə tərəfindən hazırlanmış “Elektron cinayət işi”, “Elektron sənəd dövriyyəsi” və “Elektron ittiham” proqramlarından bütün prokurorluq orqanlarında uğurla istifadə

edilməsi təmin olunmuş, Baş Prokurorluğun tamamilə yeni veb-saytı yaradılmışdır.

“Elektron sənəd dövriyyəsi” proqram təminatına dair 2019-cu ilin eyni dövrü ilə müqayisədə 2020-ci ilin birinci yarımilində prokurorluq orqanlarında qeydiyyatdan keçmiş sənədlərin azalma dinamikası müşahidə edilərək, 14,6 faiz təşkil etmişdir. Belə ki, 2019-cu ilin birinci yarımilində 80.405 sənəd (47.093 müraciət və 33.312 xidməti sənəd) qeydiyyatdan keçirildiyi halda, 2020-ci ilin eyni müddəti ərzində cəmi 68.668 sənəd (onlardan 42.674 müraciət və 25.994 xidməti sənəd) qeydiyyata alınmışdır. 2012-ci ildə proqramın istifadəyə verildiyi vaxtdan qeydiyyata alınmış sənədlərin sayı 1.000.000 keçərək, 1.142.704 sənəd təşkil etmişdir.

“Elektron cinayət işi” proqramının istifadəsi üzrə 2020-ci ilin birinci yarımilində kateqoriyalar üzrə azalma müəyyən edilmişdir. Belə ki, 2019-cu ilin 6 ayı ərzində ümumilikdə 6.760 sənəd (5.780 cinayət xarakterli material və 980 cinayət işi) qeydiyyata alınsa da, təhlil edilən müddətdə 5.847 cinayət xarakterli material və 869 cinayət işi qeydiyyatdan keçirilmiş, sənədlərin cəmi sayı 6.716 olmuşdur.

Dövlət ittihamının müdafiəsi üzrə idarənin istifadəsində olan “Elektron ittiham” proqramında 2019-cu ilin birinci yarımilində birinci instansiya məhkəmələri üzrə 3.446 bildiriş, 2020-ci ilin eyni müddət ərzində isə 2.747 bildiriş qeydiyyata alınmış, azalma dinamikası müəyyən edilmişdir. Statistik məlumatlara əsasən qeydiyyata alınmış sənədlərin ildən-ilə artan dinamikası, prokurorluq əməkdaşları tərəfindən xidməti proqramlardan daha geniş istifadə edilməsinin, informasiya texnologiyalarının tətbiqi

prokurorluq orqanlarının işinin ayrılmaz hissəsinin olmasının göstəricisidir.

2020-ci ilin birinci yarımında proqram təminatlarının istifadə dinamikasının azalmasının əsas səbəbi dünyada koronavirus (COVID-19) infeksiyasının yayılması təhlükəsinin qarşısının alınması ilə əlaqədar respublika ərazisində karantin tədbirlərinin tətbiq edilməsi, vətəndaşların sosial izolyasiyası, məhkəmələrdə işlərə baxılmasının təxirə salınması olmuşdur. Qeyd olunan proqramların funksional imkanlarının genişləndirilməsi istiqamətində sistemli tədbirlərin görülməsi, o cümlədən əməkdaşların proqramlardan tam və əhatəli şəkildə istifadə edilməsinə nəzarətinin həyata keçirilməsi məqsədilə idarə tərəfindən zəruri işlər görülmüşdür. Belə ki, “Elektron cinayət işi” və “Elektron sənəd dövriyyəsi” proqramlarından istifadə vəziyyətinin öyrənilməsi və bu sahədə əməli köməklərin göstərilməsi və texniki dəstəyinin təmin edilməsi həyata keçirilmiş, lazımı səviyyədə dəstək göstərilmişdir.

Proqramların istifadəsi ilə əlaqədar çətinliklər aradan qaldırılmış, müvafiq tövsiyələr verilmiş, mütəmadi əlaqə saxlanılmaqla “Elektron cinayət işi” proqramından istifadəyə tam şəkildə keçilməsi təmin edilmişdir. Eyni zamanda Baş Prokurorluğun “Elektron cinayət işi” proqramının Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyinin “Elektron məhkəmə” İnformasiya Sisteminə inteqrasiya edilməsi üçün zəruri işlər görülmüşdür. Belə ki, Ədliyyə Nazirliyinin İnformasiya-kommunikasiya texnologiyaları idarəsinin əməkdaşları ilə görüşlər keçirilərək “Elektron məhkəmə” sistemi üzrə inteqrasiya pros-

esinin strategiyası müəyyən edilmiş, “Elektron cinayət işi” proqramı vasitəsilə cinayət işlərinin elektron formada məhkəməyə göndərilməsi üçün bir sıra prokurorluq əməkdaşlarına zəruri olan “Elektron imza” sertifikatları alınaraq təqdim edilmiş, sistemə qoşulması üçün Baş Prokurorluğun inzibati binasında quraşdırılmış yeni şəbəkə avadanlığı fasiləsiz enerji ilə təmin olunaraq istifadəyə verilmişdir. Hazırda prokurorluğun daxili vahid şəbəkəsinin yeni avadanlıq üzərinə keçirilməsi üçün zəruri işlər görülür. Yeni şəbəkə istifadəyə verildikdən sonra “Elektron sənəd dövriyyəsi” proqramının bazasına zəruri olan elektron məlumat bazaları inteqrasiya olunacaq. Bununla yanaşı həm Ədliyyə Nazirliyinin, həm də idarənin mütəxəssisləri tərəfindən müvafiq servis proqramları yazılmaqla elektron sənəd mübadiləsi sahəsində inteqrasiya təmin ediləcəkdir.

İdarə tərəfindən mobil cihazlar üçün “Mobil Vətəndaş Müraciəti” proqram təminatı hazırlanmışdır. Bu proqram təminatı - vətəndaşların mobil cihazlar vasitəsilə prokurorluq orqanlarına müraciət etməsinə və verilmiş müraciətlərin nəticələrinin öyrənilməsinə xidmət edir. Bu da dünyada yayılmış koronavirus (COVID-19) pandemiyası zamanı xüsusilə vacib rol oynayır. Belə ki, proqram faktiki olaraq dövlət tərəfindən pandemiya qarşı həyata keçirilən tədbirlər çərçivəsində infeksiyanın geniş yayılmasının qarşısının alınmasına köməklik edərək, ölkədə tətbiq edilən xüsusi karantin rejimi zamanı insanların yaşadıkları yerlərdə qalmaq tələbini pozmaqla prokurorluq orqanlarına müraciət etmə hüquqlarını təmin edir.

Proqram “iOS” və “Android” əməliyyat sistemləri üçün hazırlanmışdır və onu “App Store” və “Google Play” elektron mağazalarından yükləmək mümkündür.

Kriminalistika və informasiya texnologiyaları idarəsi tərəfindən hazırlanmış süni intellektə malik olan “Elektron ittiham” adlı yeni proqram Dövlət ittihamının müdafiəsi üzrə idarəsi tərəfindən tam şəkildə istifadə olunur. Bu proqram təminatı idarə tərəfindən hazırlanmış ən həcmli proqram təminatı olmaqla, dövlət ittihamçıların işinin asanlaşdırılması və səhvlərə yol verilməsinin qarşısının alınması məqsədi ilə yaradılmışdır.

Proqram, məhkəmələrin birinci, apelyasiya və kassasiya instansiyalarını əhatə edərək, işlər üzrə təqsirləndirilən şəxslərin anket məlumatlarını, törədilmiş cinayət əməlinin tövsifini, cəzanı ağırlaşdıran və yüngülləşdirən hallarını, iştirakçılığı, residivi, ödənilməmiş məhkumluqları, təqsirləndirilən şəxsin şəxsiyyətini səciyyələndirən hallarını, prosesin digər iştirakçıları, dövlət ittihamçısı və hakim barədə məlumatları, digər əhəmiyyətli parametrləri nəzərə almaqla iş üzrə avtomatik olaraq ətraflı arayış hazırlayır. Proqram süni intellektə malik olaraq, ümumilikdə 340 parametr üzrə daxil edilmiş məlumatları toplamaqla cinayət işləri üzrə ziyanın toplanmasını, yetkinlik yaşına çatmayanlara cəzanın təyin edilməsi xüsusiyyətlərini nəzərə alır, cinayətlərin məcmusu üzrə müddətlərin düzgün hesablanmasını həyata keçirir, məhkəmələrlə elektron məlumatların mübadiləsini təmin edir. Proqramda həmçinin dövlət ittihamçıların fəaliyyətinə rəhbərlik tərəfindən nəzarətin həyata keçirilməsi də nəzərə alınmışdır.

Prokurorluq orqanlarında müasir informasiya texnologiyalarının tətbiqi sahəsində səmərəliliyin artırılması məqsədilə Baş Prokurorluğun müasir standartlara cavab verməyən, 2010-cu ildə hazırlanmış veb saytı Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 4 sentyabr 2012-ci il tarixli, 189 nömrəli qərarı ilə təsdiq edilmiş “Dövlət orqanlarının internet informasiya ehtiyatlarının yaradılmasına və idarə edilməsinə dair Tələblər”ə uyğun olan, müasir standartlara cavab verən tamamilə yeni veb saytı ilə əvəz edilmişdir.

İdarə tərəfindən prokurorluq orqanlarında “Elektron cinayət işi”, “Elektron sənəd dövriyyəsi”, “Elektron ittiham” və digər xidməti proqram təminatının istifadəsi zamanı ortaya çıxan hər hansı çətinliklər vaxtında və qısa müddət ərzində aradan qaldırılır, proqramlar daim təkmilləşdirilərək yenilənir və onlara yeni funksionallıq əlavə edilməklə tətbiqi davam etdirilir, yeni proqram təminatlarının layihələri hazırlanır.

Kriminalistika və informasiya texnologiyaları idarəsi bundan sonra da Azərbaycan Respublikası Baş prokurorunun göstərişlərini rəhbər tutaraq, prokurorluq orqanlarında kriminalistika və müasir informasiya texnologiyalarının tətbiqi istiqamətində fəaliyyətini davam etdirməklə, qarşıda duran vəzifələri layiqincə yerinə yetirəcəkdir.

Murad DADAŞOV,
Azərbaycan Respublikası Baş Prokurorluğunun Kriminalistika və informasiya texnologiyaları idarəsinin rəisi, baş ədliyyə müşaviri.

www.respublica-news.az

AZƏRBAYCAN DÖVLƏTÇİLİYİNİN İSLAHATLAR VƏ ZƏFƏR MƏRHƏLƏSİ

Azərbaycanın müstəqilliyini bərpa etməsindən 29 il ötür. Təəssüf ki, müstəqilliyimizin ilk illəri Azərbaycanda faktiki hakimiyyətsizlik, iqtidarla xalq arasında ən ümdə milli hədəflər naminə vəhdət və həmrəyliyin olmaması, hakimiyyət uğrunda mübarizə şəraitində keçmiş, ölkənin maddi, mənəvi, iqtisadi resursları dağıdılmışdır. Belə bir vəziyyət Azərbaycanın ərazi itkilərinə səbəb olmuş, dövlətimiz vətəndaş müharibəsi təhlükəsi ilə üz-üzə qalmışdı.

**Ümummill
Liderin
xilaskarlıq
missiyası**

Vətən tarixinə şanlı qurtuluş səhifəsi kimi yazılmış 1993-cü ildən etibarən Ümummill Lider Heydər Əliyev Azərbaycanı fəlakətdən xilas etmək missiyasına və dünya düzənində müasir dövlətçiliyimizin quruculuğuna başlamışdır. 1992-ci ildə xalqın adından onu yenidən ümumrespublika səviyyəsində aktiv siyasi fəaliyyətə dəvət edən 91 ziyalıya verdiyi cavabla Ümummill Lider yalnız öz siyasi manifestini deyil, Azərbaycan dövlətinin gələcək hədəflərini müəyyən etdi, XIX əsrin sonları, XX əsrin əvvəllərində rüşeym halından Xalq Cümhuriyyətinin elanına qədər qısa müddətdə sürətli inkişaf yolu keçmiş azərbaycançılıq ideologiyasının yeni baxışla yeni dövrə uyğunlaşdırılmasının əsasını qoydu. 1992-ci ilin siyasi mühitini yada salanda, bu gün həmin manifest-cavab dahiyənə uzaqgörənlik nümunəsi, müstəqil dövlət quruculuğu proqramı, milli xilas, is-

"İnanıram ki, mənim axıra çatdırma bilmədiyim taleyüklü məsələləri, planları, işləri sizin köməyiniz və dəstəyinizlə İlham Əliyev başa çatdırma biləcək. Mən ona özüm qədər inanıram və gələcəyinə böyük ümidlər bəsləyirəm".

Ümummill Lider Heydər Əliyev

lahat və inkişaf platforması kimi daha düzgün dərk olunur.

Ümummill Lider o zaman dəbdə olan etnik millətçiliyin doğurduğu fəsadları diqqətə çatdırıb xalqçı-dövlətçi mövqə ortaya qoyaraq qeyd edirdi ki, Azərbaycan onilliklərlə, yüzilliklərlə mövcud ərazisində yaşayan bütün insanların vətənidir: "Yaranmış vahid, bütöv Azərbaycanın demokratik prinsiplər əsasında qorunub saxlanması və inkişaf etdirilməsi müstəqil Azərbaycan dövlətinin möhkəmləndirilməsi üçün mü-

hüm vəzifə və əsas şərtidir". Ulu Öndərin təsəvvüründəki yeni Azərbaycanın gələcək inkişafının təməl prinsiplərini demokratik inkişaf, plüralist cəmiyyət, çoxpartiyalılıq, iqtisadiyyatın liberallaşdırılması kursu təşkil edirdi. Xalqın dəvətilə yenidən siyasi hakimiyyətə qayıtdıqdan sonra Heydər Əliyev müstəqil dövlətimizin məhz bəyan etdiyi həmin prinsiplər əsasında inkişafına nail oldu.

O vaxt ölkədə anarxiya hökm sürürdü. Yalnız Ulu Öndər Heydər Əliyev 1993-cü ilin oktyabrında Prezident seçildikdən sonra noyabrın 2-də radio və televiziya ilə Azərbaycan xalqına etdiyi müraciətlə ölkədə ciddi dövlət və ordu quruculuğuna başlandı, cəbhə xəttində düşmənlə ilk böyük zərbələr vuruldu.

1994-cü ilin mayında Ermənistanla müharibədə atəşkəs elan edilməsi ilə qazanılmış vaxtdan isə siyasi, iqtisadi islahatlar aparmaq, faktiki olaraq dağılmış ölkəni yenidən qurmaq, dünya birliyinin tamhüquqlu üzvünə çevirmək üçün istifadə edildi: vətəndaş müharibəsi təhlükəsi aradan qaldırıldı, hakimiyyətin silahlı çevrilişlər yolu ilə dəyişdirilməsi praktikasına son qoyuldu, Azərbaycanın gələcəyinə strateji təminat verən neft-qaz müqavilələri imzalandı, silahlı qüvvələrin kompleksləşdirilməsi sürətləndi, beynəlxalq aləmlə münasibətlər sahmana salındı, tərəfdaş ölkələrin sayının artırılması üçün addımlar atıldı, yeni Konstitusiya qəbul edildi, çoxpartiyalı sistem əsasında parlament seçkiləri keçirildi, vətəndaş cəmiyyəti quruculuğu istiqamətində ciddi tədbirlər reallaşdırıldı, senzura, media üzərində dövlət nəzarəti mexanizmləri ləğv olundu, təhsil islahatları davam etdirildi, keçmiş sovet məkanında ilk dəfə olaraq geniş və ədalətli aqrar islahatlar aparıldı.

"Qara qızıl"ın insan kapitalına çevrilməsi

Ulu Öndərin başladığı quruculuq, inkişaf, beynəlxalq birliyə açılma, ümummilli hədəflər naminə cəmiyyətin bütün sosial və siyasi kəsimlərini əhatə edən həmrəylik kursu onun siyasi varisi, 2003-cü ilin oktyabrında Azərbaycan Respublikasının Prezidenti seçilmiş İlham Əliyev tərəfindən uğurla davam etdirildi. "Mən bütün Azərbaycan xalqının, hər bir Azərbaycan vətəndaşının Prezidentiyəm. Mənim borcumdur ki, imkan daxilində hər bir vətəndaş inkişafa, yaxşılığa doğru irəliləyişi görsün və onu hiss eləsin", - sözləri təkcə yeni dövr üçün verilmiş seçki vədi

deyildir. Bu sözlərin xalqa xidmət üçün fəaliyyət proqramı, siyasi kredo olduğu hər gün real işlərlə təsdiqlənir. Azərbaycana rəhbərlik etdiyi illər ərzində Prezident İlham Əliyev elan etdiyi platformaya sadıq qalmış, ölkənin dini, etnik, sosial və siyasi mənsubiyyətindən asılı olmayaraq hər bir vətəndaşının Prezidenti olduğunu əməldə nümayiş etdirmiş və bu gün də bu xəttə sədaqətini nümayiş etdirməkdədir.

Prezidentin ilk addımları Ümummilli Liderin əsasını qoyduğu neft siyasətini uğurla hədəf mərhələsinə çatdırmaq, daxil olan neft gəlirlərini nəzərdə tutulan məqsədlərə - böyük quruculuq işlərinə, əhalinin sosial rifahının yüksəldilməsinə yönəltmək oldu. Dövlət başçısı demişdir: "Neft bizim üçün məqsəd deyil, daha yaxşı həyat yaratmaq, daha yaxşı ölkə qurmaq, daha yaxşı şərait yaratmaq üçün vasitədir". Azərbaycanda yoxsulluğun azaldılmasına, regionların inkişafına dair dövlət proqramları qəbul olundu, böyük sosial-iqtisadi və mədəni-mənəvi irəliləyiş əldə edildi, iqtisadiyyatın hər bir sahəsində: neft-qaz hasilatında, neft-kimya sənayesində, kənd təsərrüfatında, turizmde, enerji sektorunda, nəqliyyatda, mədən sənayesində, yüngül və qida sənayesində, qeyri-neft sektorunda və s. ciddi nailiyyətlər qazanıldı. İqtisadiyyata 250 milyard dollar investisiya qoyuldu, ölkənin iqtisadi potensialı bir neçə dəfə böyüdü, valyuta ehtiyatları 50 milyard dollara çatdırıldı, yoxsulluq və işsizlik minimum səviyyəyə endirildi, 2 milyona yaxın yeni iş yeri açıldı, əməkhaqqı və pensiyalar dəfələrlə artırıldı, biznes mühitinin yaxşılaşdırılması üçün ardıcıl tədbirlər həyata keçirildi, güzəştli şərtlərlə sahibkarlara verilən kreditlərin məbləği 2 milyard manatı ötdü.

Dövlət başçısı ötən ilin əvvəlində Dünya

Azərbaycanlılarının Həmrəylik Günü və Yeni il münasibətilə Azərbaycan xalqına təbrikində bildirirdi: "Prezident kimi çalışmışam ki, xalqa ləyaqətlə xidmət edim. Bundan sonra da çalışacağam ki, Azərbaycanın inkişafı, Azərbaycanın gücləndirilməsi, xalqın rifahının artması üçün əlimdən gələni əsirgəməyim. Mənim bir amalım var: güclü Azərbaycan dövləti qurmaq və xalqa ləyaqətlə xidmət etmək". İlham Əliyevin dövlətçilik fəlsəfəsinin qayəsini, siyasi fəaliyyətinin məhvərini məhz bu prinsip təşkil edir - xalqa ləyaqətlə xidmət etmək. Cənab Prezidentin leksikonunda tez-tez rastlaşdığımız "mən xalqın xidmətçisiyəm", "hər bir məmur xalqının xidmətçisi olmalıdır" - fikirləri bu konseptual baxışın fəlsəfəsini dərk etmək üçün ən gözəl açar sözlərdir.

Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə Azərbaycanda sadəcə zahiri modernləşmə, infrastruktur yenilənməsi baş verməyib, eyni zamanda, dövlət aparatının müasir standartlara uyğunlaşdırılması, optimallaşdırılması, sistem xarakterli fundamental islahatlar aparılması istiqamətində mühüm addımlar atılıb. "Şəffaflıq hər bir ölkənin gələcəyini müəyyən edən məsələdir", - deyən dövlət başçısının müvafiq sərəncamları ilə Vətəndaşlara Xidmət və Sosial İnnovasiyalar Agentliyi təsis edilib, əhaliyə göstərilən xidmətlər vahid sistemdə birləşdirilərək "ASAN xidmət" mərkəzləri yaradılıb. Dövlət başçısının əhalinin məşğulluğu, əmək və sosial müdafiəsi ilə bağlı çevik və innovativ xidmətlər göstərilməsi üçün Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyinin nəzdində "Dayanıqlı və Operativ Sosial Təminat Agentliyi"nin (DOST) yaradılması və digər qərarları xalqa xidmət siyasətinin davamıdır.

2003-cü ilin oktyabrından ötən müddət ərzində ölkədə 3000-dən çox məktəb, 650-dən çox tibb müəssisəsi, ali təhsil ocaqları, yüzlərlə tarixi bina, teatr, muzey, idman sarayı, sosial reabilitasiya mərkəzi, Olimpiya Kompleksi və s. obyektlər əsaslı təmir və ya inşa edilib, ən müasir avadanlıqlarla təchiz olunub.

Bütün bu addımlar, aparılan quruculuq işləri, islahatlar, əlbəttə ki, insan amilinə dayanır. Prezidentin bu illər ərzində gənclərlə və təhsillə bağlı siyasəti onun "qara qızılı insan kapitalına çevirmək" çağırışına necə əməl edilməsinin sübutudur. Bu sahələr üzrə çoxsaylı dövlət proqramları qəbul edilərək həyata keçirilmiş, yeni təhsil müəssisələri, müasir dövrün tələblərinə uyğun ixtisaslar açılmış, xaricdə təhsil proqramlarından minlərlə Azərbaycan gənci bəhrələnməmişdir. Dövlət başçısı demişdir: "Gənclər üçün əsas istiqamət, əlbəttə ki, təhsildir. Çünki bugünkü dünyada bilik, savad ön plandadır".

Beynəlxalq aləmdə etibarlı tərəfdaş, regionda lider dövlət

Prezident İlham Əliyevin hakimiyyəti illərində ölkənin sosial-iqtisadi infrastrukturunu bütövlükdə yenidən qurulmuş, 15 min kilometrədən çox yol çəkilmiş, 450 körpü inşa olunmuş, 4 yeni metro stansiyası açılmış, 7 hava limanı, Ələt qəsəbəsində yeni Bakı Beynəlxalq Dəniz Ticarət Limanı inşa edilmiş, Azərbaycan böyük enerji və nəqliyyat qovşağına çevrilmişdir. Beynəlxalq reytinglərə əsasən, respublikamız avianəqliyyat, dəmir yolu sahələri üzrə dünyada 11-12-ci yerləri, yol infrastrukturunun keyfiyyətinə görə 27-ci yeri tutur. Azərbaycan artıq dünyanın kosmik dövlətlər klubuna qoşulmuşdur. Avropa

və Asiyanı birləşdirən "Şərqi-Qərbi" və "Şimal-Cənub" beynəlxalq nəqliyyat dəhlizlərinin yaradılması istiqamətində böyük işlər görülmüşdür. Nəhəng transmilli energetika və nəqliyyat layihələri həyata keçirilmiş, Bakı-Tbilisi-Ceyhan əsas ixrac neft, Bakı-Tbilisi-Ərzurum qaz kəmərləri istifadəyə verilmiş, "Yeni əsrin müqaviləsi" imzalanmış, "Cənub qaz dəhlizi", onun tərkib hissəsi olan TANAP boru kəməri açılmışdır. Yaxın vaxtlarda TAP-ın açılacağı gözlənilir. Bu layihələr respublikamızın perspektiv inkişafına və iqtisadi maraqlarına xidmət etməklə yanaşı, yaxın tərəfdaşlarımız olan Türkiyənin, Gürcüstanın, İsrailin və Avropa dövlətlərinin enerji təhlükəsizliyini təmin edən yeganə alternativ mənbə və tranzit ölkə kimi Azərbaycanın geosiyasi dəyərini artırır.

Ulu Öndərin müəyyənləşdirdiyi balanslaşdırılmış çoxvektorlu xarici siyasət kursu uğurla davam etdirilmişdir. Dünyanın ən fərqli geosiyasi qütbləri ilə münasibətlər qorunmuş, beynəlxalq güc mərkəzlərindən gələn təzyiqlər nəinki uğurla neytrallaşdırılmış, həm də toqquşan maraqlar uzlaşdırılaraq Azərbaycan sabitliyin hökm sürdüyü əməkdaşlıq məkanına çevrilmişdir. Ermənistan istisna edilməklə Azərbaycanın heç bir region ölkəsi ilə problemləri yoxdur, bütün dövlətlərlə bərabər hüquqlu ikitərəfli, üçtərəfli formatlarda tərəfdaşlıq münasibətləri var. Bu gün regionla bağlı elə bir məsələ yoxdur ki, Azərbaycanın rəyi nəzərə alınmadan, iştirakı olmadan həll edilsin. Azərbaycan dünyada müsbət imicə malik olan etibarlı tərəfdaş kimi tanınır. Bunun ən bariz nümunəsi Azərbaycanın 155 ölkənin dəstəyi ilə BMT Təhlükəsizlik Şurasına qeyri-daimi üzv seçilməsi idi. BMT, İslam Əməkdaşlıq Təşkilatı, Avropa Şurası Parlament Assambleyası, Avropa İt-

tifaqı, Avropa Parlamenti, Qoşulmama Hərəkəti, ISESCO, GUAM, Qara Dəniz İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatı, NATO Parlament Assambleyası və digər beynəlxalq və regional təşkilatlar Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü dəstəkləyən, Ermənistanın işğalçılıq siyasətini pisləyən çoxsaylı qərar və qətnamələr qəbul etmişlər. Azərbaycan bu gün iki nüfuzlu beynəlxalq təşkilata - Qoşulmama Hərəkətinə və Türkdilli Dövlətlərin Əməkdaşlıq Şurasına sədrlik edir. Məhz beynəlxalq müstəvidə aparılan bu ölçüyəgəlməz fəaliyyətin nəticəsində Azərbaycan öz ərazi bütövlüyünü hərbi-siyasi yolla həll etmək üçün ciddi hüquqi baza yaratmışdır. Prezident işğaldan azad olunmuş Ağdama səfəri zamanı etdiyi çıxışda demişdir: "Bizim beynəlxalq nüfuzumuz kifayət qədər yüksəkdir və bu, münaqişənin həlli üçün xüsusi rol oynamışdır".

Hər bir azərbaycanlının qürur mənbəyi

Ölkədə aparılan modernləşdirmə və quruculuq işlərində Azərbaycanın Birinci vitseprezidenti, Heydər Əliyev Fondunun rəhbəri, birinci xanım Mehriban Əliyevanın xüsusi rolu vardır. İlk dəfə XIX əsrdə meydana çıxan birinci xanım təsisatı, əsasən, 1930-cu illərdə ABŞ-da Eleneora Ruzveltin aktiv ictimai fəaliyyəti ilə institutionallaşmış, sosial təşəbbüsləri, xalqla sıx təmasları, eləcə də hüquqların genişləndirilməsi, mədəni irsin qorunması kimi sahələrdə ardıcıl təşəbbüsləri ona xüsusi populyarlıq gətirmişdi. Beynəlxalq müstəvidə apardığı işi nəzərə alaraq E.Ruzvelti bəzən "dünyanın birinci xanımı" da adlandırırdılar.

Azərbaycanda birinci xanım təsisatı ilk dəfə Mehriban xanımın fəaliyyəti ilə gündəmə gəlmişdir. 2005-ci ildən parlamentin üzvü

olan Mehriban xanım yalnız öz seçicilərinin deyil, bütün Azərbaycan vətəndaşlarının qayğı və problemlərinin həllinə yardım göstərir, qanunvericilik və amnistiya təşəbbüsləri ilə çıxış edirdi. Şəfqət, xeyirxahlıq, bağışlamaq bacarığı əsl dövlət xadimlərinə xas olan ali keyfiyyətlərdir. Mehriban xanımın 2004-cü ildən rəhbərlik etdiyi Cənubi Qafqazın ən böyük qeyri-hökumət təşkilatı olan Heydər Əliyev Fondu milli-mənəvi dəyərlərin, multi-kulturalizm ənənələrimizin, mədəni irsimizin qorunmasında və dünyada təbliğində mühüm rol oynamış, elm, təhsil, mədəniyyət, səhiyyə və idmanın inkişafına töhfə verən bir sıra böyük layihələr həyata keçirmiş, ölkədə həm məscidlərin, həm də əsrlərlə xalqımızla dinc yanaşı yaşamış dini azlıq icmalarına məxsus məbədlərin bərpası və inşasında fəallıq nümayiş etdirmişdir.

Mehriban xanımın təşkilatçılığı ilə Bakıda Avroviziya Mahnı Müsabiqəsi, I Avropa Oyunları, IV İslam Həmrəyliyi Oyunları, Dünya gənclərinin IV məşğulluq sammiti (YES) və digər beynəlxalq tədbirlər yüksək səviyyədə keçirilmişdir.

Fondun dünyanın müxtəlif ölkələrində həyata keçirdiyi mədəni və sosial layihələr Azərbaycanın beynəlxalq nüfuzunun artırılmasına xüsusi töhfə verir. Fond Rumıniya, Pakistan, Rusiya və digər dövlətlərdə təbii fəlakətlərdən və ya xəstəliklərdən əziyyət çəkən insanlara yardımlar etmiş, Gürcüstan, Hollandiya, Misir, Rumıniya, ABŞ, Bosniya və Herseqovina, Pakistan və Rusiyada bir sıra məktəblərin yenidən qurulmasında və təmirində iştirak etmişdir. Tiflisdə Mirzə Şəfi Vazehin, Mirzə Fətəli Axundzadənin, Həsən bəy Ağayevin və Fətəli xan Xoyskinin qəbirüstü abidələri, Berlində Xocalı soyqırımını, Romada Nizami Gəncəvinin, Moskvada Mir-

zə Fətəli Axundzadənin, Vyanada Üzeyir bəy Hacıbəylinin, İsgəndəriyyədə Nizami Gəncəvinin, Sankt-Peterburqda Hüseyin xan Naxçıvanskinin abidələri ucaldılmış, Parisdə Versal sarayı parkındakı ümumbəşəri abidələr, Luvr muzeyi, Berlin qəsri, Vatikanda Roma katakombaları, Romada Kapitolini muzeyinin "Filosoflar zalı" təmir və ya bərpa edilmiş, Parisdə Azərbaycan Mədəniyyət Mərkəzi, Luvr muzeyində İslam incəsənəti bölməsi yaradılmışdır.

Mehriban xanım UNESCO və ISESCO-nun xoşməramlı səfiri kimi hər iki təşkilatın Azərbaycanla əlaqələrinin genişlənməsində, ölkəmizin lehinə çoxsaylı qərarların qəbulunda bilavasitə iştirak etmişdir: Qobustan Dövlət Tarixi-Bədii Qoruğu, "İçərişəhər, Qız qalası və Şirvanşahlar Sarayı Kompleksi", Şəki şəhərinin tarixi hissəsi və Şəki Xan Sarayı UNESCO-nun dünya mədəni irsi siyahısına; aşıq, xalçaçılıq, tar ifaçılığı və hazırlanması sənətləri, Novruz bayramı, dolma, lavaş və kələğayı, Azərbaycan muğamı, Lahic misgərlik sənəti, çövkən oyunu Bəşəriyyətin Qeyri-Maddi Mədəni İrsi üzrə Repräsentativ Siyahısına daxil edilmişdir.

Fond tərəfindən "Diabetli uşaqlara ən yüksək qayğı", "Talassemiyaşız həyat naminə" layihələri icra edilir, 35 mindən çox insanın yerli klinikalarda müalicəsinə, 8 minə yaxın xəstənin respublikanın müxtəlif tibb müəssisələrində və ya xarici ölkələrdə cərrahi əməliyyat olunmasına kömək edilmişdir. Fondun dəstəyi ilə Bakıda, respublikamızın müxtəlif şəhər və qəsəbələrində yüzlərlə səhiyyə müəssisəsi, məktəb binası, uşaq bağçası, yeni mədəniyyət obyektı, muzey, musiqi məktəbi, kitabxana, Ağcabədidə Qarabağ və Bakıda Beynəlxalq Muğam mərkəzləri, Gəncədə Nizami Gəncəvi Muzeyi,

Məhsəti Gəncəvi Mərkəzi, Bakıda Azərbaycan Xalçası və Xalq Tətbiqi Sənəti Dövlət Muzeyi üçün binalar inşa və ya təmir edilmiş, Qala Arxeoloji-Etnoqrafik Muzey Kompleksi, Etno-Ekoloji Mərkəzi və Qala Əntiq Əşyalar Muzeyi, Bakı Müasir İncəsənət Muzeyi və s. yaradılmışdır.

Mehriban xanım bütün ictimai-siyasi fəaliyyəti ərzində Azərbaycanda bir çox ilklərə imza atmışdır. 2017-ci il fevralın 21-də Birinci vitse-prezident təyin edildikdən sonra Mehriban xanım Əliyeva bu ilki də Azərbaycanın siyasi reallığına çevirmiş, müxtəlif istiqamətlər üzrə dövlət siyasətinin daha müvəffəqiyyətlə həyata keçirilməsinə öz töhfələrini vermişdir. Dövlət başçısı İlham Əliyev 2020-ci il oktyabrın 21-də Yaponiyanın "Nikkei" qəzetinə müsahibəsində Mehriban xanımın Birinci vitse-prezident kimi fəaliyyətini yüksək qiymətləndirərək demişdir: "Onun azərbaycanlılar arasında güclü dəstəyi var. Siz küçədə istənilən şəxsdən soruşa və vətəndaşların onu necə sevdiyini və dəstəklədiyini görə bilərsiniz...O, tamamilə sosial və humanitar məsələlərlə məşğuldur və on minlərlə insana yardım edir. Lakin o, bunu hər hansı bir piarsız, reklamsız və elansız edir. Beləliklə, o, xalqımızın qürur duyduğu bir şəxsdir".

İslahatların yeni dalğası

Prezident İlham Əliyev 2018-ci il aprelin 18-də andiçmə mərasimində islahatların yeni dalğasını anons etmiş, ölkənin ictimai-siyasi-mədəni həyatının hər bir sahəsini əhatə edən çoxşaxəli islahatların yeni mərhələsi başlanmışdır. Dövlət başçısı islahatlar modelini yığcam olaraq belə ifadə etmişdir: "Biz məq-

sədyönlü, düşünülmüş addımlar atırıq ki, ölkəmizin inkişafına yeni təkan verək, hələ də həll olunmamış problemləri həll edək, nöqsanları, xoşagəlməz halları, çatışmayan məqamları aradan götürək və bunu edirik".

Bu gün hakimiyyətin bütün qollarında-qanunverici, icraedici və məhkəmə hakimiyyətlərində islahatlar gedir, prosesi asanlaşdırmaq məqsədilə yeni hüquqi aktlar qəbul edilir, heç bir dövlət orqanı yenilənmə, islahat kursundan kənar qalmır. Ölkənin ictimai-siyasi həyatının mənzərəsini müsbət mənada dəyişdirən bu siyasi-hüquqi, institutional və kadr islahatları 2019-cu ilin son aylarından etibarən daha da intensivləşmişdir. Nazirlər Kabinetində, Milli Məclisin Aparatında, hüquq mühafizə orqanlarında struktur və kadr dəyişiklikləri aparılmış, 2019-cu ilin noyabrında Prezident Administrasiyasının yeni strukturu təsdiqlənmiş, ilk dəfə olaraq Siyasi partiyalar və qanunvericilik hakimiyyəti ilə əlaqələr şöbəsi yaradılmışdır. Bu, ölkə rəhbərliyinin siyasi partiyalarla müntəzəm iş aparılması, sağlam əməkdaşlıq qurulması, habelə Milli Məclis ilə daha müntəzəm əlaqələrin təşkilinə verdiyi əhəmiyyətdən irəli gəlirdi.

Qanunverici hakimiyyətin islahatlar kursu ilə ayaqlaşması üçün hakim Yeni Azərbaycan Partiyası Mili Məclisin buraxılaraq seçkilərin vaxtının qabağa çəkilməsi təşəbbüsü ilə çıxış etmiş, islahatlara yeni sürət qazandırmışdır.

2020-ci il fevralın 9-da keçirilmiş parlament seçkilərində bütün siyasi qüvvələrin, siyasi partiyaların maneəsiz iştirakına şərait yaradılması sayəsində Milli Məclisin yeni tərkibdə, çoxpartiyalılığa əsaslanmaqla yenidən formalaşması islahatlara çox mühüm bir töhfədir. Həmin vaxt ölkədə rəsmən möv-

cud olan 55 siyasi partiyadan 20-si seçkilərdə iştirak etmişdir. Ümumilikdə, seçkilərə qatılmış 1314 namizəddən 305 nəfəri siyasi partiya üzvü olmuşdur. Həmin 305 şəxsdən 244-nün namizədliyi mənsub olduğu siyasi partiya tərəfindən, 61-nin namizədliyi isə özü tərəfindən irəli sürülmüşdür. Seçkilərin yekunu olaraq parlamentə seçilmiş 121 nəfərdən 70-i YAP, 10-u müxalif partiya nümayəndəsi, 41-i isə bitərəf olmuşdur.

Mütləq çoxluqda olan YAP üzvləri və bitərəflərlə yanaşı, mandat qazanmış 8 müxalifət partiyasının üzvləri də müstəqil Azərbaycanın parlamentarizm tarixində ilk dəfə həm Milli Məclisin, həm də daimi komitələrin rəhbərliyində təmsil olunmuşlar. Milli Cəbhə Partiyasının və Respublikaçı Alternativ Partiyasının dövlət qeydiyyatına alınması ilə Milli Məclisdə təmsil olunan partiyaların sayı 11-ə çatmışdır ki, bunlardan 10-u müxalif mövqedir.

Deputat seçilmiş şəxslərdən 44 nəfəri ilk dəfə parlamentari kimi fəaliyyətə başlamışdır. Onlardan 24 nəfəri hakim partiyayı, 18 nəfəri bitərəfləri, 2 nəfəri isə müxalif partiyaları təmsil edir. Beləliklə, deputat seçilmiş şəxslərin (121 nəfərin) ümumi tərkibinin təxminən 35,5 faizi yenilənmiş, cəmiyyətin daha geniş kəsimi parlament vasitəsilə dövlət idarəçiliyində təmsilçilik imkanı əldə etmişdir. Hakim siyasi partiya da "öz vitrininə" yeni simalar çıxarmaqla yenilənməyə başlamışdır. Müstəqil Azərbaycanın siyasi tarixində ilk dəfə olaraq Milli Məclisin sədri postuna qadın seçilmişdir. Yeni daimi komitələr yaradılmış, parlament aparatında struktur və kadr dəyişiklikləri aparılmışdır.

Siyasi partiyalar və qanunvericilik hakimiyyəti ilə əlaqələr şöbəsinin yaradılmasından

bir ilə yaxın zaman keçir və düşünürəm ki, ilkin yekunları qeyd etməyə artıq müəyyən əsaslar var. Şöbədə ölkənin siyasi həyatı üçün mühüm olan məsələlər, siyasi partiyaların fəaliyyəti, siyasi mühit, parlamentarizm ənənələri, qonşu ölkələrin Azərbaycanın daxili siyasətinə yönəlmiş addımları mütəmadi təhlil edilir, siyasi proseslər proqnozlaşdırılır, dövlətin görəcəyi adekvat tədbirlərlə bağlı təkliflər hazırlanır, qanunvericilik hakimiyyəti ilə icra hakimiyyəti arasında əlaqələrin və qanunvericilik prosesinin tənzimlənməsinə, eləcə də siyasi partiyalar haqqında qanunvericiliyin tələblərinə əməl olunmasına, siyasi işin daha təkmil qurulmasına, bu sahədə mərkəzi və yerli icra hakimiyyəti orqanlarının fəaliyyətinin əlaqələndirilməsinə nəzarət edilir.

Prezidentin daxili və xarici siyasətinin, apardığı Vətən müharibəsinin, eləcə də koronavirus pandemiyası ilə mübarizə sahəsində atılan məqsədyönlü addımların təbliği məqsədilə Milli Məclis, mərkəzi və yerli icra hakimiyyəti orqanları, siyasi partiyalar, ictimai-siyasi fəallar, müvafiq qeyri-hökumət təşkilatları, o cümlədən Azərbaycan Həmkarlar İttifaqları Konfederasiyası, Azərbaycan Ağsaqqallar Şurası və media ilə sıx əməkdaşlıq edilməkdədir.

Ölkədə yeni siyasi mədəniyyət yaranır

Şöbə üçün son bir ilin ən mühüm yekunu isə bundan ibarətdir ki, dövlət başçısının qarşıya qoyduğu tapşırıqların icrası nəticəsində Azərbaycanın siyasi həyatı daha konstruktiv dinamikaya köklənmiş, yersiz qarşıdurma, siyasi ittiham, inciklik, süni hüquqi maneələrlə bu və ya digər siyasi xadimlərin

və qüvvələrin marginallaşdırılması, partiyalar, siyasi qüvvələrarası ifrat qütbləşmə, bir-birini qəbul etməmək, ayrı-ayrı şəxslərə, bəzən şübhəli dairələrə xidmət etmək, sifariş əsasında hansısa qurumları hədəfə gətirmək kimi olduqca mənfi meyillər, demək olar ki, aradan qaldırılmışdır. Obrazlı desək, ölkədə gedən quruculuq işləri, islahat kursu, nəhayət ki, partiya təsərrüfatına da çatmışdır.

Bu ilin fevral ayında şöbə tərəfindən aparılmış ilk monitorinqin nəticəsində müəyyən edilmişdir ki, dövlət qeydiyyatında olan 55 siyasi partiyadan 8-nin sədri vəfat edib, 6-sının sədrinin səlahiyyət müddəti nizamnamə ilə tənzimlənməyib, mövcud siyasi partiyaların bir çoxunun uzun illərdir (bəzən 20 ilə qədər müddətdən söhbət gedir) ya sədri yoxdur, ya da sədr adına iddia edən şəxslər legitim deyillər. Nəinki sədrilər, uzun illər qurultayları keçirilmədiyindən 21 siyasi partiyanın heç bir ali orqanları seçkili və legitim sayılmırdı. 7 siyasi partiya isə qanunvericiliyin tələblərini nəzərə almadan maliyyə hesabatlarını Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Seçki Komissiyasına təqdim etməmişdir. Beləliklə, onlarca partiyanın legitimliyi şübhə altında idi. Yalnız 16 partiyanın qurultayı nizamnaməyə uyğun keçirilmiş və yeni sədrin seçilməsi ilə əlaqədar müvafiq sənədlər Ədliyyə Nazirliyinə təqdim edilmişdi.

Burada bir tərəfdən müvafiq orqanların səhlənkər münasibətinin rolu var idisə, digər tərəfdən fəaliyyətlərinə diqqət deyil, etinasızlıq, bəzən də dediyimiz kimi, süni maneələr hiss edən qüvvələr, faktiki olaraq, görüntü ilə, kağız üzərində işlə, yalnız seçki kampaniyaları zamanı bu və ya digər təmənnə müqabilində özlərini yada salmaqla kifayətlən-

mişlər. Bəzən də qeydə alınmış partiyası olmaq, sözün müstəqim mənasında, sərmayə sayılmış, müəyyən cəlbədedici təkliflərin qarşılığında partiyalar cari siyasi bloklara qoşulmuş, perspektivli və maddi imkanlı təsiri bağışlayan şəxslər ətrafında təmərküzləşmiş, yeni siyasi çətir qəbul etmişlər.

Belə hüquqi nizamsızlıq, real partiyaların qeydiyyatı önündə süni əngəllər olduğu halda real fəaliyyəti olmayan partiyaların işinin hüquqi çərçivədə tənzimlənməməsi hər hansı fors-majör hallar üçün də ciddi problemlər mənbəyidir.

Azərbaycan Prezidentinin tapşırığı ilə şöbənin rəhbərliyi cari il fevralın 17-dən martın 12-dək 55 siyasi partiyanın fəaliyyətdə olan 43 sədrindən 38-i ilə, eləcə də bir çox tanınmış siyasi xadimlə görüşlər keçirmişdir. Sonralar da görüşlər davam etdirilmiş, artıq real fəaliyyətdə olan 52 partiyadan 51-nin rəhbəri ilə təkrar görüşlər keçirilmişdir. Görüşlərdə səsləndirilən fikir və təkliflər araşdırılaraq, müvafiq addımlar atılmışdır. Zaman məhdudiyəti qoyulmayan görüşlərdə müstəqilliyin qorunması, milli həmrəylik, korrupsiyaya qarşı mübarizə, iqtidar-müxalifət dia-loqunun inkişafı, yeni siyasi konfigurasiyanın formalaşması, Prezidentin islahatlar kursu, çoxpartiyalı sistemin inkişaf perspektivləri, ölkənin tolerant və sülhpərvər imicinin qorunması, Ermənistanın Azərbaycana qarşı hərbi təcavüz siyasəti və digər aktual ictimai-siyasi mövzular müzakirə edilmişdir.

Ölkə ictimaiyyəti Prezident İlham Əliyevin milli və siyasi həmrəyliyə xidmət edən təşəbbüslərinin şahididir. Bu il martın 10-da Prezident İlham Əliyev altıncı çağırış Milli Məclisin ilk iclasındakı nitqində bu görüşlərin xarakteri, məqsədi və ilkin nəticələri haqqında

məlumat vermiş, gələcəkdə çoxpartiyalı idarəçilik sisteminin oturuşması üçün iqtidar komandasının iradəsi olduğunu və parlamentin də bu istiqamətdə hüquqi baza yaratmalı olduğunu vurğulayaraq demişdir: "Prezident Administrasiyasının nümayəndələri son vaxtlar, demək olar ki, bütün siyasi qüvvələrin rəhbərləri ilə görüşlər keçirir. Mənə bu görüşlər haqqında müntəzəm olaraq məruzə edilir. İndiki genişmiqyaslı islahatlar dövründə siyasi islahatlar mütləq aparılmalıdır. Siyasi islahatlar partiyalararası geniş dialoq olmadan həyata keçirilə bilməz... Azərbaycanın yeni siyasi konfigurasiyası formalaşır. Qanunvericilik sahəsində də siyasi sistemin təkmilləşdirilməsi üçün Milli Məclis tərəfindən lazımi addımlar atılacaq və Azərbaycanda çoxpartiyalı sistem daha da möhkəm əsaslar üzərində qurulacaq".

Şöbə tərəfindən bu il martın 11-də Milli Məclis sədrinin iştirakı ilə parlamentdə təmsil olunan siyasi partiyalarla parlamentdə, iyulun 7-də isə "Azərbaycanda yeni siyasi konfigurasiya: Pandemiya dövrü və yeni çağırışlar" mövzusunda videokonfrans formatında görüşlər keçirilmişdir. İyul görüşünün sonunda müzakirə olunan istiqamətlər üzrə dövlət başçısının siyasətini dəstəkləyən bəyanat qəbul olunmuşdur.

Aparılan siyasi dialoqun məntiqi nəticəsi kimi bu il iyulun 15-də Ermənistan-Azərbaycan dövlət sərhədinin Tovuz rayonu istiqamətində baş vermiş hərbi təxribatla əlaqədar müstəqillik tariximizdə ilk dəfə olaraq ölkədə fəaliyyət göstərən siyasi partiyaların 43-ü, sentyabrın 27-də Ermənistan silahlı qüvvələrinin genişmiqyaslı təxribatı ilə əlaqədar 52 siyasi partiyadan 50-si, oktyabrın 10-da Fransanın Dağlıq Qarabağ münacişəsi ilə

bağlı tutduğu ədalətsiz mövqeyə dair 50 siyasi partiya, oktyabrın 12-də Ermənistanın yeni hərbi təcavüzü, dinc sakinləri, uşaqları, mülki obyektləri, beynəlxalq nəqliyyat-kommunikasiya və tranzit xətlərini hədəfə alması haqqında 50 siyasi partiya sədri daxil olmaqla 140 tanınmış ziyalı, ictimai-siyasi fəal, etnik azlıqların nümayəndələri, oktyabrın 17-də Ermənistan silahlı qüvvələrinin yaşayış məntəqələrimizi mütəmadi olaraq raket atəşinə tutması, mülki əhaliyə qarşı müharibə cinayətləri törətməsi, Gəncəyə dəhşətli hücumu haqda 50 siyasi partiya, noyabrın 25-də Fransa Senatında Dağlıq Qarabağdakı qondarma qurumun tanınması məsələsinə baxılması ilə bağlı 49 siyasi partiya beynəlxalq və regional təşkilatlara birgə bəyanat və müraciətlər ünvanlamışlar. Bəyanat və müraciətlərdə siyasi partiyalar, vətəndaş cəmiyyəti institutları Müzəffər Ali Baş Komandanın Vətənimizin ərazi bütövlüyünün və vətəndaşların təhlükəsizliyinin qorunması, Ermənistanın ölkəmizə genişmiqyaslı terror təxribatlarının qarşısının alınması məqsədilə həyata keçirdiyi bütün siyasi-hərbi tədbirləri yekdilliklə dəstəklədiklərini və onun yanında olduqlarını bildirmiş, beynəlxalq təşkilatların, ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrələrinin ikili standartlardan çıxış etməsi tənqid olunmuşdur.

Noyabrın 8-də Şuşanın işğaldan azad olunması münasibətilə 50 siyasi partiya Prezident, Müzəffər Ali Baş Komandanı təbrik edərək, bu qələbəni illərlə yürüdülmüş müdrik siyasətin, siyasi uzaqgörənliyin, iqtisadi islahatların, xalqın iqtidara göstərdiyi yüksək etimadın, xalq-dövlət vəhdətinin ən ali təcəssümü olduğunu bildirmişlər. Azərbaycanın yaxın siyasi tarixində ilk dəfə olaraq radikal müxalif qanadı təmsil edən AXCP və Müsavat

rəhbərləri də qazanılmış qələbə münasibətilə Müzəffər Ali Baş Komandanımızı, milli Ordumuzu və Azərbaycan xalqını təbrik etmiş, onları qələbənin əsas müəllifləri adlandırmışlar.

Azərbaycanın müstəqillik tarixində fəaliyyətdə olan siyasi partiyaların əksəriyyətinin iştirakı ilə ilk dəfə keçirilən görüşlər, qəbul edilən birgə müraciət və bəyanatlar birmənalı olaraq siyasi sabitliyə, etibarlı münasibətlərə və davamlı inkişafa xidmət edir. Real praktikada bəzən eyni siyasi cihad olan iki partiyanın öz aralarında dialoq qura bilmədiyini nəzərə alsaq, 52 real siyasi partiyadan 51-nin bir araya gəlməsi, ümummilli məsələləri müzakirə edərək vahid mövqe ortaya qoyması ciddi nəticədir. Bu, dövlətçilik uğrunda birləşməyin, milli vəhdətin bariz nümunəsi, həm də aparılmış ardıcıl, gərgin, məqsədyönlü fəaliyyətin nəticəsidir. 1990-cı illərdə Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin daxili siyasi mübarizə alətinə çevrilməsinin bizi hansı fəlakətlərlə üz-üzə qoyduğunu unutmamalıyıq. Qazanılmış tarixi Qələbə münasibətilə xalqa müraciətində də Prezident İlham Əliyev bütün siyasi partiyaların vahid milli hədəfə naminə birləşməsinə xüsusi qeyd etmişdir: "Hətta fərqli siyasi baxışlara malik olan, bir çox hallarda əsassız tənqidlər ifadə edən insanlar bu dövrdə yüksək şüur nümunəsi göstərdilər. Dövlətə müxalifətdə olmaq olmaz, dövlətçiliyə müxalifətdə olmaq olmaz".

Burada haşiyə çıxaraq yada salmaq istəyirəm ki, Prezident İlham Əliyev hələ 2000-ci illərin əvvəllərində AŞ PA-da Azərbaycan nümayəndə heyətinin rəhbəri olanda ümummilli hədəflərə naminə siyasi mənsubiyyətindən asılı olmayaraq hər bir kəslə sinerji ruhu ilə

işləməyin, həmrəy olmanın nümunəsini təqdim etmişdi. Prezident seçildikdən sonra da dediyi "Mən bütün Azərbaycan xalqının, hər bir Azərbaycan vətəndaşının Prezidentiyəm" sözləri həm də keçmiş siyasi opponentlərinə verilmiş aydın və güclü bir mesaj idi. Çox təəssüf ki, Prezidentin mesajı o zaman narıncı qiyafəyə üstünlük verən kəsim tərəfindən lazımınca dəyərləndirilməmişdir.

Ölkədə aparılan iqtidar-müxalifət dialoquna töhfə vermək məqsədilə çoxlu sayda müxtəlif siyasi partiya fəallarının və tanınmış ictimaiyyət nümayəndələrinin özlərinin və ailə üzvlərinin tibbi və ya digər şəxsi problemlərinin həllinə kömək edilmişdir. Partiyaların ofislə təmin edilməsi üçün ilk dəfə olaraq addımlar atılmışdır. Sabit siyasi mühitin dəstəklənməsi və siyasi partiyaların bölgələrdə normal fəaliyyətinin təmin olunması üçün şöbə tərəfindən mütəmadi qaydada yerli icra orqanları ilə iş aparılır, bütün siyasi qüvvələr üçün bərabər şəraitin yaradılması məqsədilə siyasi partiyaların fəallığının təşviqi istiqamətində müvafiq tədbirlər görülür.

Siyasi partiyaları respublikanın ictimai-siyasi həyatında daha yaxından iştiraka cəlb etmək məqsədilə "Azərbaycan", "Yeni Azərbaycan", "İki sahil", "525-ci" və "Ədalət" qəzetlərində, İctimai Televiziya, "Xəzər", "Space", ARB və "REAL TV" televiziya kanallarında müvafiq mövzular üzrə çıxışları şöbə tərəfindən təmin edilir.

Novruz bayramı, 28 May - Respublika Günü, 18 Oktyabr Müstəqillik Günü, 9 Noyabr Bayraq Günü, Şuşanın azad olunması münasibətilə Prezidentlə 50 siyasi partiyanın rəhbərləri arasında qarşılıqlı bayramlaşma ölkədə yeni, mütərəqqi siyasi mədəniyyətin təşəkkülünü göstərir.

Prezident BMT Baş Assambleyasının 75-ci sessiyasının iclasında çıxış edərkən də ölkənin bütün siyasi qüvvələrinin dialoq təşəbbüslərini dəstəklədiyini bildirərək demişdir: "Uğurla başlayan bu siyasi dialoq bizim siyasi sistemimizi gücləndirəcək və Azərbaycanın dayanıqlı inkişafının təmin olunması işinə xidmət edəcəkdir". Sitatdan da göründüyü kimi, hakimiyyət dialoqa sırf Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin həlli ilə bağlı ümummilli mövqe müəyyən etmək vasitəsi kimi yanaşmış, - hərçənd bu, özlüyündə mühüm məqsəddir, - həm də dövlətimizin gələcək inkişafı, siyasi sistemin gücləndirilməsi üçün dialoqun davam etdirilməsində maraqlıdır.

Yaradılmış süni əngəllərin aradan qaldırılması nəticəsində uzun illərdən sonra 6 yeni siyasi partiya qeydə alınmışdır. Uzun müddət obyektiv və subyektiv səbəblərdən qurultayları çağırılmayan 11 siyasi partiyanın videokonfrans formatında qurultayı keçirilmiş və nəticələri dövlət qeydiyyatına alınmaqla onların fəaliyyətində legitimlik təmin edilmişdir.

Atılan bütün addımlar ölkədə çoxpartiyalı sistemin inkişaf etdirilməsinə yönəlmişdir. Əlbəttə ki, dövlət partiyalara süni nəfəs verməklə siyasi palitranın rəngarəng görünməsinə nail olmaq niyyətindən uzaqdır. Azərbaycan hakimiyyəti vətəndaşların siyasi həyatda iştirakı, siyasi birliklərdə təmsil olunmağa təşviq edilməsi, seçki və partiya institutunun təkmilləşməsi üçün ortaya güclü iradə qoymuşdur. Siyasi partiyalarla qurulan konstruktiv əməkdaşlıq, iqtidar-müxalifət münasibətlərinin sağlam təməllər üzərində müzakirələr vasitəsilə inkişaf etdirilməsi daxili siyasi mühitdə yeni mərhələnin başladığından xə-

bər verir.

Bu ilin fevralından etibarən başlamış danışıqlar və partiyalararası konstruktiv əməkdaşlığın qurulması prosesindən özünü kənara çəkən Azərbaycan Xalq Cəbhəsi Partiyası və özünü "Milli Şura" adlandıran qurum olmuşdur. Ölkənin siyasi rəhbərliyi tərəfindən yeni siyasi islahatlar kursu təqdim olunmasına, yeni konfigurasiya elan edilməsinə, dialoq təklifləri səsləndirilməsinə, Prezident Administrasiyasının müvafiq strukturunun təşəbbüslərinə baxmayaraq, təəssüf ki, AXCP və onun yandaş qurumu olan "Milli Şura" inadla siyasi dialoqdan yayınmışdır. Bu, əslində, Azərbaycanda guya demokratiya sahəsindəki çatışmazlıqlar olmasını siyasi təzyiq məqsədilə istifadə etmək istəyən müəyyən xarici dairələrə bəhanələr yaratmağa xidmət edir.

Yaranmış yeni sağlam mühit təşəbbüskar gənclərin siyasi birliklərdə iştirakını artıracaq, eyni zamanda, sağlam rəqabət aparmağa qabil olmayan qüvvələr siyasi səhnəni gec-tez tərk edəcəklər. Prezident İlham Əliyev deyib: "Mən yeni siyasi islahatlar proqramını təqdim etmişəm, o, bütün siyasi partiyaların mütəlak əksəriyyəti tərəfindən dəstəklənib... Biz siyasi dialoqun çox aktiv fazasındayıq".

Koronavirus pandemiyasına qarşı mübarizədə Azərbaycan nümunəsi

Bu il bəşəriyyəti ciddi bir bəla - koronavirus pandemiyası təhdid etməkdədir. Bu ümumbəşəri bəla Azərbaycandan da yan ötmədi. Lakin işin düzgün təşkili, dövlətin dərhal müdaxiləsi sayəsində Azərbaycan global bəladan mümkün qədər az itki ilə çıxmağa çalışır. Dövlət başçısının göstərişi

ilə koronavirusun yayılmasının qarşısını almaq məqsədilə çevik və vacib qabaqlayıcı tədbirlər görülmüş, Nazirlər Kabineti yanında Operativ Qərargah yaradılmış, vaxtında sosial təcrid tədbirləri, eləcə də xüsusi karantin rejimi tətbiq edilmiş, koronavirus xəstələrinin ödənişsiz müalicəsi üçün onlarla xəstəxana ayrılmış, müasir modul tipli 11 xəstəxana və 2 hospital, 2 tibbi maska fabriki istifadəyə verilmiş, ölkəyə virusun diaqnostikası və müalicəsi üçün zəruri olan laborator testlər, tibb avadanlığı və ləvazimatlar gətirilmişdir. Təsadüfi deyil ki, Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatı (ÜST) bu mübarizədə Azərbaycanı nümunəvi ölkə adlandırmışdır. Prezident çıxışlarında qeyd etmişdir ki, dövlət üçün prioritet məsələ insanların sağlamlığı, həyatı və sosial müdafiəsidir.

İqtisadi sabitliyin təmin edilməsi və məşğulluqla bağlı problemlərin həlli üçün 3,5 milyard manatdan artıq sosial-iqtisadi dəstək paketi qəbul olunmuşdur. Dövlət başçısının təşəbbüsü ilə təsis edilmiş Koronavirusla Mübarizəyə Dəstək Fonduna Prezidentin Ehtiyat Fondundan 20 milyon manat ianə ayrılması, eləcə də Prezidentin və Birinci vitse-prezidentin özlərinin birillik əməkhaqqı məbləğlərini ianə etmələri xüsusi rəğbət doğurmuşdur. Pandemiyanın yaratdığı çətinlikləri aradan qaldırmaq məqsədilə dünyanın 150 ölkəsi kredit üçün müraciət etdiyi halda, Azərbaycanın iqtisadi potensialı bu bəlaya qarşı öz gücüylə mübarizə aparmağa imkan verir. Eyni zamanda Azərbaycan ÜST-ə könnüllü ianə ayırmış, 30-dan artıq dövlətə humanitar yardım göstərmişdir.

Azərbaycan Prezidenti koronavirusa qarşı beynəlxalq mübarizənin gücləndirilməsi məqsədilə çoxsaylı təşəbbüslər irəli sürmüş,

dünya ölkələrini qlobal həmrəyliyə səsləmişdir. Prezidentin təşəbbüsü ilə Türkdilli Dövlətlərin Əməkdaşlıq Şurası dövlət və hökumət başçıların, Qoşulmama Hərəkatının Təmas Qrupunun Zirvə görüşləri keçirilmişdir. Prezidentin qeyd olunan məqsədlə BMT Baş Assambleyasının dövlət və hökumət başçıları səviyyəsində videokonfrans vasitəsilə xüsusi sessiyasının keçirilməsi təşəbbüsü də dəstəklənmişdir. Pandemiya şəraitinə baxmayaraq keçirilən çoxsaylı beynəlxalq tədbirlərin Azərbaycanın dünya miqyasında nüfuzunun artmasında xüsusi əhəmiyyəti vardır.

Müzəffər Ali Baş Komandan İlham Əliyevin Vətən müharibəsi modeli

Sentyabrın sonlarından Müzəffər Ali Baş Komandan İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə Azərbaycan Ordusu ədalətin bərpa olunması üçün müqəddəs tarixi savaşa başlamışdır. Danışqları pozmaqla, Azərbaycana qarşı müxtəlif təxribatlar törətməklə Ermənistan özü bu tarixi müəyyənleşdirdi. İkinci Qarabağ müharibəsinin 44-cü günü, noyabrın 10-da Azərbaycan Prezidenti, Rusiya Prezidenti və Ermənistan baş naziri tərəfindən imzalanmış üçtərəfli Bəyanat münaqişənin həlli istiqamətində son nöqtə oldu. Prezident İlham Əliyev dəfələrlə bildirib ki, məqsəd qan tökmək və ərazi qəsb etmək deyil, düşməni ədalətli sülhə məcbur etməkdir. Adətən, uğurlu döyüşlər uğurlu diplomatik danışıqlarla yekunlaşır. Azərbaycan diplomatiyasının belə danışıqlar aparmağa qadir olduğunun noyabrın 10-da bir daha şahid olduq. Cəmiyyətimiz "Heç bir təhdid, heç bir hədə, heç bir təzyiq mənim iradəmə təsir edə bilməz. Bizim siyasətimizin mənbəyi Azərbaycan

xalqıdır, onun iradəsidir və onun maraqlarıdır”, - deyən Müzəffər Ali Baş Komandanın ətrafında sıx birləşib, bu inam, bu həmrəylik də Qələbəmizin əsas rəhnidir.

Müzəffər Ali Baş Komandamızın rəhbərliyi ilə hər günü, hər saati, hər anı qızıl hərflərlə yazılmış tarixə çevrilən 44 günlük Vətən müharibəsinin yekunlarını, Qələbəni şərtləndirən amilləri Prezidentimizin müxtəlif çıxışlarında səsləndirdiyi fikirlər əsasında belə ümumiləşdirə bilərik:

* Azərbaycan Prezidenti, Rusiya Prezidenti və Ermənistan baş naziri tərəfindən imzalanmış üçtərəfli bəyanat ölkəmizə maksimum sərf edən sənəddir. Noyabrın 10-da düşmən faktiki olaraq kapitulyasiya aktı imzaladı;

* Azərbaycan həm döyüş meydanında, həm danışıqlar masası arxasında istədiyinə nail oldu;

* Ermənistan əvvəlcə imtina etsə də, sonradan üçtərəfli bəyanatı imzalamaqla müstəqil siyasi iradəsinin olmadığını, forpost olduğunu bir daha təsdiqlədi;

* Ermənistan-Azərbaycan Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə son qoyuldu, Azərbaycan bu il sentyabrın 27-də başlamış İkinci Qarabağ müharibəsini müvəffəqiyyətlə, Müzəffər Ali Baş Komandanın rəhbərliyi altında böyük zəfərlə başa vurdu;

* Azərbaycan iqtisadi cəhətdən heç bir ölkədən, heç bir beynəlxalq maliyyə qurumundan asılı deyil. İqtisadi müstəqilik ordumuzu gücləndirmək üçün imkan yaratdı, Qələbə qazanmaq potensialımızı təmin etdi;

* Azərbaycanda bu və ya digər maraqları olan qüvvələr dövlətimizin, Ordumuzun gücünü, iradəsini gördü, "hər kəs bizim dəmir yumruğumuz nədir, anladı”;

* Bəyanatda Dağlıq Qarabağın statusu

haqqında bir kəlmə də yoxdur. Qarabağa heç bir status, inzibati muxtariyyət verilmədi;

* Hakimiyyətdə olduğumuz illər ərzində beynəlxalq vəziyyət düzgün təhlil edilərək ölkənin güclənməsi yolunda ardıcıl addımlar atıldı, lazım olan anda düşməni məğlub etmək üçün zərbə endirildi;

* Azərbaycan müharibənin əvvəlcədən sülhə məcburetmə əməliyyatı olduğunu, qantökmə və torpaq qəsb etmək məqsədi güdmədiyini deyirdi və bəyanatın Ermənistan tərəfindən imzalanması sülhə məcburetmə əməliyyatının uğurla bitməsini təsdiqlədi;

* İşğal edilmiş ərazilərimizdə etnik təmizləməyə məruz qalmış azərbaycanlılar o torpaqlara qayıdacaq, Şuşada və işğaldan azad edilmiş digər bütün torpaqlarda həyat qaynayacaq. İnsanlarımızın 30 illik həsrətinə son qoyuldu;

* Bəyanata uyğun olaraq Ermənistan qoşunlarının Ağdam, Kəlbəcər və Laçın bölgələrindəki işğalçı qoşunlarını dağlıq və keçilməsi çətin olan, istehkam-sığınacaq sahələri yaradılmış ərazilərdən təxliyə edilməsi ilə Azərbaycan böyük insani-humanitar itkilərin qarşısını alaraq, bu bölgələri əlavə qan tökmədən, diplomatik qələbə hesabına geri qaytardı;

* Naxçıvanın 30 illik blokadası bitir, eyni zamanda, türk dünyasının yerüstü tranzit-rabitə əlaqələri bərpa olunur. Naxçıvanın Azərbaycanın əsas hissəsi ilə quru yollarla birləşdirmə istiqamətində tarixi addım atıldı;

* Dağlıq Qarabağ və işğal edilmiş ətraf ərazilərin erməniləşdirilməsi üçün aparılmış bütün təbliğati işlər, köçürmə siyasəti puça çıxarıldı;

* Ermənistan bu 30 ilə yaxın müddətdə müstəqil ölkə ola bilməyib, bu gün də müs-

təqil deyil. İşğalçılıq siyasəti Ermənistanı uçuruma apardı;

* Ermənilərin yaratdıqları mif dağıldı, onların "yenilməz" ordusu məhv oldu, fərarilik başladı. İkinci Qarabağ müharibəsi iki ordunun, iki cəmiyyətin nə qədər fərqli dəyərlərin daşıyıcıları olduğunu da nümayiş etdirdi;

* Azərbaycan Ermənistan istisna edilməklə bütün qonşuları ilə normal münasibətlərə malikdir. Türkiyə bütün müharibənin gedişində birmənalı olaraq Azərbaycanı dəstəklədi, Gürcüstan və İran isə hava məkanlarını Ermənistanın üzünə bağladı;

* Müharibə göstərdi ki, Azərbaycan xalqı böyük, vətənpərvər və dəmir iradəyə malik xalqdır. 30 ilin əziyyəti, 30 ilin ümitsizliyi, 30 ilin əzabları xalqımızı sındırmadı, iradəmizə heç bir mənfi təsir göstərmədi. Xocalı qurbanlarının, şəhidlərimizin də qisası alındı;

* Daxildəki həmrəylik, milli birlik, vahid amal uğrunda birləşməyimiz bəzi mənfur xarici dairələrin öz çirkin planlarını həyata keçirmələrinə imkan vermədi. Azərbaycanın gücü milli birlikdədir, dini, etnik, regional, siyasi və sosial mənsubiyyətindən asılı olma-yaq bütün Azərbaycan xalqı birlik, həmrəylik göstərərək Vətən naminə, Qələbə naminə Müzəffər Ali Baş Komandanın ətrafında yumruq kimi birləşdi.

Hələ 2016-cı il Aprel döyüşlərindən sonra Azərbaycan Prezidenti Dağlıq Qarabağ məsələsində qəti və dönməz mövqeyini ifadə edərək düşməne ciddi xəbərdarlıq edirdi: "Hərbi güc də, iqtisadi potensial da, siyasi nüfuz da bizdədir... Biz məsələni istədiyimiz kimi həll edəcəyik".

Hər bir Azərbaycan vətəndaşına sevinc bəxş edən hərbi nailiyyətlər ona görə əldə

edilir ki, istər daxili opponentlərin, istərsə də müəyyən beynəlxalq qurumların tənqidlərinə baxmayaraq, uzun illər ərzində Ermənistan kimi təcavüzkarın mövcudluğu nəzərə alınaraq müdafiə xərcləri yüksək səviyyədə saxlanmış, ordu ən müasir silahsursat və hərbi texnika ilə təchiz edilmiş, silahlı qüvvələrin kadr hazırlığına xüsusi diqqət yetirilmiş, gənc zabit və əsgərlərimiz müxtəlif beynəlxalq missiyaların tərkibində bilik və bacarıqlarını təkmilləşdirmişlər. 2003-cü ildə Azərbaycanın hərbi xərcləri 135 milyon ABŞ dolları idisə, 2020-ci ilin dövlət büdcəsi xərclərinin 3 milyard 853,6 milyon manatı müdafiə və milli təhlükəsizliyin maliyyələşdirilməsinə yönəldilmişdir. Bu ki müdafiə xərclərimiz Ermənistanın analoji xərclərindən 3 dəfədən çoxdur. Geniş çeşiddə yerli hərbi məhsulların istehsalında qazanılan nailiyyətlər də Ermənistan üzərində hərbi üstünlüyümüzün artmasına birbaşa təsir etmişdir.

Beləliklə, İkinci Qarabağ müharibəsinə daxil olarkən Azərbaycanın yüksək təchizatlı ordusu, hərbi elmini yaxşı mənimsəmiş, hətta ona yeniliklər gətirə bilən ali zabit korpusu, ən əsası, bu ordu ilə qələbə qazanmağı, Dağlıq Qarabağ problemini hərbi-siyasi yolla, milli maraqlarımız çərçivəsində həll etməyi qarşısına məqsəd qoymuş ali siyasi iradə var idi. Ordumuzun şanlı zəfərlərində Prezident İlham Əliyevin Ali Baş Komandan qətiyyəti ilə bərabər, əsl böyük dövlət xadiminə, strateji təfəkkürlü siyasətçiyə xas müdrik qərarları da mühüm rol oynadı: "İndi Ermənistan dalan ölkəyə çevrilib. Biz gizlətmirik ki, söylərimiz nəticəsində Ermənistanı bütün regional layihələrdən təcrid etmişik və bu siyasət öz nəticələrini verməkdədir".

İki əsrə yaxındır ki, Azərbaycan tarixi

torpaqlarını itirə-itirə gəlib. 2020-ci ilin 27 sentyabrından isə tam fərqli bir Azərbaycanın doğuluşu yaşanır. Oktyabrın 4-də Cəbrayıl, 17-də Füzuli, 20-də Zəngilan, 25-də Qubadlı, noyabrın 8-də Şuşa təxminən üç onillikdən sonra düşmən əsarətindən qurtuldu, noyabrın 10-da Ermənistan kapitulyasiya sənədini imzalamağa məcbur oldu, noyabrın 20-si Ağdam, noyabrın 25-i Kəlbəcər, dekabrın 1-i Laçın rayonları Azərbaycanın yuridiksiyasına qaytarıldı. Hər il rayonlarımızın işğal günlərini qeyd edirdikse, bundan sonra azad olunma və Vətən müharibəsində Qələbə günümüzü qeyd edəcəyik. Bu tarixi Qələbə İlham Əliyevi, sözün həqiqi mənasında, Milli Liderə çevirib. O, xalqın ən ümdə gözləntilərini doğruldan pragmatik siyasi xadim, qətiyyətli Ali Baş Komandan, mahir diplomatdır. Vaxtilə Xalq Cümhuriyyətinin elan olunması, Bakının xilas edilməsi ilə tarix səhnəsinə yeni bir siyasi etnos kimi daxil olmuşduqsa, Müzəffər Ali Baş Komandan İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə qazandığımız qələbələr Ümummilli Liderin dediyi "Gün gələcək, Azərbaycan dünyaya günəş kimi doğacaq" sözlərini gerçəkləşdirdi. Azərbaycan qalib, məğrur bir gənc etnos, möhtəşəm dövlət kimi yenidən dünyaya gəlir.

Prezidentin yazının əvvəlində xatırladığımız "Mən hər bir azərbaycanlının prezidentiyəm" fikri indi ümumxalq sevgisinin ifadəsinə çevrilib. Bu, Müzəffər Ali Baş Komandana, xalqı rifahlı gələcəyə aparan Milli Liderə olan sevgidir. Hələ AŞPA-da Azərbaycan nümayəndə heyətinin rəhbəri olanda gərgin fəaliyyəti sayəsində ölkəmizin ərazi bütövlüyünü dəstəkləyən, Ermənistanın işğalçılıq siyasətini qınayan hüquqi aktların qəbuluna nail olan, sonradan bu fəaliyyəti

daha mühüm beynəlxalq kürsülərdə davam etdirən, müxtəlif nüfuzlu beynəlxalq və regional təşkilatlarda Azərbaycanın haqq işini müdafiə edən qərar və qətnamələrin qəbuluna nail olan müdrik diplomata, Münhen Təhlükəsizlik Konfransında, Soçidə "Valday" Beynəlxalq Diskussiya Klubunda, Aşqabadda, Vyanada Ermənistan baş naziri Nikol Paşinyanı öz çıxışları ilə susduran milli təəsübkeş dövlət xadiminə, Vətən müharibəsini həm döyüş meydanında, həm də diplomatik danışıqlarda qalibiyyətlə başa çatdıraraq düşməni diz çökməyə məcbur edən Qarabağ Xilaskarına bəslənən sevgidir.

Ermənistan rəhbərliyi "Dağlıq Qarabağın müstəqilliyinin tanınması üçün" müraciət etdiyi heç bir dövlət və beynəlxalq qurumdan cavab ala bilmədi, çünki o qurumlar dəfələrlə Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü tanıyan, Ermənistanın işğalçılıq faktını təsdiqləyən hüquqi aktlar qəbul etmişlər. Bu gün biz Türkiyə Prezidenti Rəcəb Tayyib Ərdoğanın, Türkiyənin digər dövlət və hökumət rəsmilərinin, tanınmış siyasətçilərinin - bütövlükdə türk cəmiyyətinin Azərbaycanı birmənalı olaraq dəstəklədiyinə görə sonsuzadək minnətdarıq. Azərbaycanın mübarizəsində daim xalqımızın yanında yer alan Türkiyə ilə bağlı məsələlərdə də biz Prezidentin qətiyyətli mövqeyinin, Türkiyə nümayəndələrinin olmadığı diplomatik masalarda "mən buradayam" deyərək qardaş ölkəni sonadək müdafiə etməsinin dəfələrlə şahidi olmuşuq. Bu, bir tərəfdən dövlət rəhbərinin Ümummilli Liderin irəli sürdüyü "Bir millət, iki dövlət" konsepsiyasına, digər tərəfdən Azərbaycanı bölgədə sabitləşdirici, əsas söz sahibi olan ölkəyə çevirmək kursuna sadıqlıyının sübutudur.

Paralel olaraq ölkədə sosial gərginlik

ocaqları aradan qaldırıldı, dialoq, siyasi əməkdaşlıq mühiti yarandı, iqtisadiyyat dəfələrlə böyüdüldü, regionlar, qeyri-neft sektoru inkişaf yoluna qədəm qoydu, yeni iş yerləri yaradıldı, ərzaq asılılığına son qoyuldu, ölkənin geosiyasi çəkisi artırıldı, Ermənistanın siyasi, iqtisadi, hərbi təcridi gücləndirildi, regionun və dünyanın enerji təhlükəsizliyinə töhfə verən layihələr reallaşdı, nəhayət, düşməni sülhə məcbur etmək üçün hərbi-siyasi yola üz tutuldu. Vətən müharibəsi modelini tətbiq etmək üçün necə bir gərgin və uzun məsafə qət edildiyi bu günlər daha aydın görünür. Prezident qeyd edir: "Mən bu 17 il ərzində daim deyirdim ki, biz iqtisadi sahəyə güclü təkan verməliyik, iqtisadi müstəqilliyimizi təmin etməliyik və təmin etdik. Bu gün biz iqtisadi cəhətdən heç kimdən asılı deyilik. Asılı olsaydıq, bizə təzyiqlər edilə bilərdi. Onsuz da edilmişdi, ancaq onların heç bir səmərəsi olmadı".

Ulu Öndər 2003-cü il oktyabrın 1-də prezident seçkilərində xalqa müraciətində demişdir: "İnanıram ki, mənim axıra çatdırma bilmədiyim taleyüklü məsələləri, planları, işləri sizin köməyiniz və dəstəyinizlə İlham Əliyev başa çatdırma biləcək. Mən ona özüm qədər inanıram və gələcəyinə böyük ümidlər bəsləyirəm". Prezident İlham Əliyev Ümummilli Lider Heydər Əliyevin dövlətçilik irsini inkişaf etdirərək yeni, modern Azərbaycan dövləti qurmuşdur. Ümummilli Lider Azərbaycanı parçalanmaq, dağılmaq, siyasi xəritədən silinmək təhlükəsindən xilas edib davamlı inkişaf yoluna çıxarmışdısa, İlham Əliyev Azərbaycanı qüdrətli bir dövlətə çevirməyi, dövlətin bütün resurslarını ərazi bütövlüyümüzün bərpası üçün səfərbər edib böyük uğurlar əldə etməyi bacardı. Prezidentin

noyabrın 8-də Şəhidlər xiyabanında etdiyi çıxışda dediyi kimi, bu vəsiyyət yerinə yetirildi, Şuşa azad olundu, noyabrın 10-da isə Vətən müharibəsi Qələbə ilə başa çatdı. Müzəffər Ali Baş Komandanın vurğuladığı kimi, Ordumuzun parlaq Qələbəsi təkcə Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün bərpası deyil. Bu, şərlə xeyir qüvvələrinin mübarizəsində xeyirin, dağıdıcılıq stixiyası üzərində qurucu ruhun qazandığı qələbədir. Azərbaycan işğalçı vandalların dağıtdığı bütün infrastrukturunu yenidən bərpa edəcək, Qarabağın dağıdılmış bütün dini-tarixi-mədəni abidələri dövlətin himayəsi altında olacaq, Qarabağ yenidən Vətənimizin gur inkişaf edən dilbər guşəsinə çevriləcək. Azərbaycan xalqı döyüş meydanlarında olduğu kimi, quruculuq sahəsində də bir daha öz böyüklüyünü göstərəcək.

Yazını Azərbaycan Prezidentinin Respublika günü münasibətilə çıxışında səsləndirdiyi, bu gün hər bir azərbaycanlının altına imza atmağa hazır olduğu fikirləri ilə bitirirəm: "Azərbaycan heç vaxt indiki qədər güclü olmayıb. Biz öz taleyimizin sahibiyik, biz müstəqil ölkəyik, biz azad xalqıq, biz dünya miqyasında öz layiqli yerimizi tutmuşuq və bundan sonra da müstəqillik, inkişaf yolu ilə gedəcəyik". Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Müzəffər Ali Baş Komandan İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə bu yolda hər birimizə yeni uğurlar arzulayıram.

Ədalət VƏLİYEV,
Azərbaycan Respublikası Prezidenti
Administrasiyasının Siyasi partiyalar
və qanunvericilik hakimiyyəti ilə
əlaqələr şöbəsinin müdiri/

<https://www.azerbaijan-news.az>

İNSAN HÜQUQ VƏ AZADLIQLARININ MÜDAFİƏSİ PROKURORLUĞUN FƏALİYYƏTİNİN ƏSAS PRIORITYƏDİR

Son illər prokurorluqda sağlam iş mühitinin yaradılması üçün ciddi işlər görülmüş, dövlətçilik, qanunçuluq prinsipləri ön plana çəkilmiş, cəmiyyətimizdə prokurorluğa ictimai etimad artmış və onun nüfuzu yüksəlmişdir.

İlham ƏLİYEV

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti Nazirlər Şurasının 1 oktyabr 1918-ci il tarixli qərarı ilə Bakı Dairə Məhkəməsinin tərkibində prokurorluğun təsis edilməsi yalnız o zaman üçün deyil, həmçinin sonrakı dövrlər üçün, bütövlükdə milli prokurorluq orqanlarımızın hazırkı yüksək inkişaf səviyyəsində formalaşdırılmasının əsasının qoyulması baxımından tarixi əhəmiyyətə malik bir hadisədir.

Ümummillə lider Heydər Əliyev kimi dahi bir şəxsiyyətin fəaliyyətinin hamısı, istisnasız olaraq, öz xalqına və millətinə sədaqətlə xidmətin, onun xoşbəxt gələcəyinin təmin olunması istiqamətində gərgin və möhtəşəm irsin ən bariz nümunəsi kimi bütün nəsillərə ibrətəməz örnəkdir. Ulu öndərimizin 1969-cu ildən başlayaraq həyata keçirdiyi məqsədyönlü və uzaqgörən siyasəti nəticəsində bu gün Azərbaycan Respublikası inkişaf etmiş dünya ölkələri sırasında öz xüsusi yeri olan nüfuzlu bir dövlətə çevrilmişdir.

Azərbaycanın dövlət müstəqilliyinin bərpa edilməsinin tarixi rəsmən 1991-ci il oktyabr ayının 18-dən başlasa da, xalqımız həmişə ürəyində yaşatdığı, həsrətində olduğu müstəqilliyə faktiki olaraq dahi rəhbərimiz Heydər Əliyevin hakimiyyətə yenidən qayıdışı ilə qovuşdu. Belə ki, müstəqilliyinin ilk illərində

ölkəyə nəzarət edə bilməyən dövlət başçılarının səriştəsizliyi nəticəsində istehsal dayanmış, iqtisadi böhran genişlənmiş, idarəçilik orqanlarının biri-biri ilə qarşılıqlı əlaqələri qeyri-normal vəziyyətdə olmuş, ictimai-siyasi proseslər nəzarətdən çıxmış, dövlətçilik üçün real təhlükə yaranan qanunsuz silahlı dəstələrin törətdiyi özbaşınalıqların həddi-hüdudu olmamış, dövlət, millət və xalq faktiki parçalanmış, vətəndaş müharibəsi artıq reallığa çevrilmişdi.

Belə bir çətin vəziyyətdə hamı yekdil bir qərara gəldi ki, Azərbaycanı bu fəlakətdən yalnız və yalnız Heydər Əliyev zəkası və qətiyyəti xilas edə bilər. 1993-cü il 15 iyun tarixində Heydər Əliyev xalqın təkidli tələbi ilə hakimiyyətə yenidən qayıdaraq, müstəqilliyimizin qorunub saxlanmasına nail oldu, vətəndaş və qardaş qırğınının qarşısını aldı və dinc quruculuq işlərinə başladı.

Zbiqnev Bjezinski ulu öndər haqqında demişdir: “Heydər Əliyev siyasi cəhətdən möhkəm, məntiqli, zəkalı, istədiyini tez çatdıran şəxsiyyət- bir sözlə şəksiz liderdir”.

Tənəzzülə uğrayan iqtisadiyyat, sürətlə artan inflyasiya, işsizlik, ümitsizlik mühiti və digər neqativ hallarla üz-üzə qalmış Azərbaycanı Heydər Əliyev qısa bir zaman kəsiyində iqtisadi və mədəni yüksəliş yolu tutan, xarici sərmayələrə açıq olan və böyük beynəlxalq layihələrə qoşulan ölkəyə çevirə bildi.

Bu baxımdan ilk növbədə əminamanlığın, qanunçuluğun bərpa olunması, müstəqilliyin qorunub saxlanması sahəsində ciddi tədbirlər

görüldü. Sabit siyasi durum, mənəvi-psixoloji atmosfer şəraitində Azərbaycanın gələcək Milli inkişaf strategiyası müəyyənləşdirildi, bu sahədə həyati əhəmiyyət kəsb edən bir çox vacib işlər həyata keçirildi.

“Əsrin müqaviləsi”nin imzalanması, “Böyük ipək yolu”nun bərpasına başlanması və xarici investisiyanın ölkəmizə cəlb olunması sahəsində görülən səmərəli tədbirlərlə xalqımızın sosial rifahının yaxşılaşdırılmasının, iqtisadiyyatın dirçəlişinin əsası qoyuldu, dövlətimizin ərazi bütövlüyünü qoruyub saxlamağa qadir olan Silahlı Qüvvələr formalaşdı.

Ömrünü xalqına həsr etmiş ümummilli lider Heydər Əliyevin ən böyük xidmətlərindən biri də müstəqil Azərbaycan Respublikasının ilk Milli Konstitusiyasının hazırlanmasına verdiyi əvəzsiz töhfə olmuşdur. Ulu öndər komissiya üzvlərinə müraciət edərək bildirmişdir: “Biz elə bir layihə hazırlamalı və nəhayət, elə bir Konstitusiya qəbul etməliyik ki, o, müstəqil Azərbaycan Respublikasının demokratik prinsiplər əsasında uzun müddət sabit yaşamasını təmin edən əsas qanun, tarixi sənəd olsun”.

Aparılan bu böyük işin yekunu olaraq yeni Konstitusiya layihəsi 1995-ci ilin oktyabrın 15-də ümumxalq müzakirəsinə çıxarılmış və 1995-ci ilin noyabrın 12-də isə müstəqil və suveren Azərbaycan Respublikasının ilk Konstitusiyası ümumxalq səsverməsi (referendum) yolu ilə qəbul edilmişdir.

Bəllidir ki, bəşər sivilizasiyasının ən müdrik kəşflərindən sayılan insan hüquqları bu gün hamının anladığı və anlamalı olduğu əvəzsiz nailiyyətdir. İnsan hüquqlarına hörmət, onların qorunması müasir dünyaya qovuşmağın əsas yoludur. Heç də təsadüfi deyil

ki, “Əsas hüquqlar, azadlıqlar və vəzifələr” adlanan 2-ci bölmə 2 fəsildən- 41 maddədən ibarət olmaqla, həcminə görə Konstitusiyamızın ən böyük bölməsidir.

Uinston Çörçill siyasətçini böyük dövlət xadimindən onunla fərqləndirmişdir ki, siyasətçi gələcək seçkilər, əsl insan, böyük dövlət xadimi isə gələcək nəsillər haqqında düşünür.

Göründüyü kimi, müstəqil Azərbaycan Respublikasının ilk milli Konstitusiyasının qəbulu, Şərqdə ilk dəfə olaraq ölüm cəzasının ləğvi, kütləvi informasiya vasitələrinin sərbəst fəaliyyət göstərməsinin təmin olunması, siyasi plüralizm, üçpilləli məhkəmə sisteminin yaradılması, Azərbaycanın Avropa Şurasının üzvlüyünə qəbul edilməsi, milli diasporumuzun fəaliyyətinin canlanması, azərbaycançılıq, milli özünüdərk ideyasının gücləndirilməsi məhz Heydər Əliyevin adı ilə bağlıdır. Bu siyahını sonsuzluğa qədər uzatmaq mümkündür. Dahi şəxsiyyətin Azərbaycanın ictimai həyatında nüfuz etmədiyi sahə, demək olar ki, yoxdur. Lakin yuxarıda sadalananlar azərbaycançılığı, dövlətçiliyi, millətçiliyi və bütövlükdə Azərbaycanın maraqlarının müdafiəsini daha qabarıq şəkildə özündə əks etdirən hadisələrdir.

Ulu öndərimizin bilavasitə rəhbərliyi nəticəsində ölkəmizdə dünyəvi, hüquqi və demokratik dövlət quruculuğu başlandı. Azərbaycan Respublikasında demokratik təsisatların bərqərar edilməsi, qanunun aliliyinin möhkəmləndirilməsi, insan hüquq və azadlıqlarının təmin olunması üçün hüquqi islahatlar həyata keçirildi, tamamilə yeni hüquq sistemi formalaşdı.

Hüquq-mühafizə orqanlarının müstəqilliyinin təmin edilməsini respublikamızda

həyata keçirilən hüquq islahatlarının əsas qayəsi və məqsədi kimi önə çəkən ulu öndərimiz Heydər Əliyev bu vacib vəzifəni uğurla həyata keçirmək məqsədilə 21 fevral 1996-cı il tarixdə Hüquq İslahat Komissiyasının yaradılması barədə sərəncam imzalamışdır. Həmin komissiya tərəfindən beynəlxalq standartlara uyğun hazırlanmış “Konstitusiyaya məhkəməsi haqqında”, “Məhkəmələr və hakimlər haqqında”, “Vəkillər və vəkillik fəaliyyəti haqqında”, “Prokurorluq haqqında”, “Polis haqqında”, “Əməliyyat-axtarış fəaliyyəti haqqında” və s. qanunların qəbulu məhkəmə-hüquq islahatlarının həyata keçirilməsində xüsusi əhəmiyyət daşımışdır. Ulu öndərimizin rəhbərliyi altında insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının etibarlı müdafiəsi, məhkəmələrdə dövlət ittihamının mütərəqqi prinsiplər əsasında həyata keçirilməsi istiqamətində mühüm addımlardan biri də prokurorluq sistemində çoxşaxəli islahatların aparılması, bu orqanın funksiya və vəzifələrinin mövcud Konstitusiyaya uyğunlaşdırılması olmuşdur.

Ulu öndərimiz Heydər Əliyevin qanunvericilik təşəbbüsü əsasında 7 dekabr 1999-cu il tarixdə “Prokurorluq haqqında” qanunun qəbulu qarşıda duran bu və digər vəzifələrin uğurla həyata keçirilməsinə zəmin yaratmış, prokurorluq orqanlarının müasirləşdirilməsini, onların məhkəməyədək icraat zamanı cinayət təqibi çərçivəsində insan hüquq və azadlıqlarının real təminatçısına çevrilməsini təmin etmişdir. Bu gün mahiyyətə yenidən formalaşmış və demokratik cəmiyyətə xas sivil bir orqan kimi - müstəqil Azərbaycan prokurorluğu hüquq-mühafizə orqanları, eləcə də bütün digər dövlət təsisatları arasında yüksək səlahiyyətlərə, cinayətkarlığa qarşı

mübarizədə prinsipial mövqeyə malik çevik və mükəmməl bir qurum kimi öz funksiyalarını yerinə yetirir.

Azərbaycan Respublikası Prokurorluğunun dövlətçiliyimizin maraqlarına, qanunun aliliyinin, insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının müdafiəsinə xidmət edən sivil və demokratik bir qurum kimi formalaşdırılması, onun fəaliyyətinin hərtərəfli təminatı üçün qanunverici, maddi və sosial bazanın yaradılması ölkəmizdə həyata keçirilən möhtəşəm islahatların, o cümlədən məhkəmə-hüquq islahatlarının memarı - Heydər Əliyevin böyük qayğı və dəstəyi sayəsində mümkün olmuşdur. Müstəqil respublikamızın Konstitusiyasında ilk dəfə olaraq ölkəmizin dövlət quruluş sistemində prokurorluğun layiqli yerinin müəyyənləşdirilməsi, məhkəmə hakimiyyəti sistemində daxil olan prokurorluq orqanlarının statusu, təşkili və fəaliyyət prinsipləri, səlahiyyət dairəsi və vəzifələrinin qanunvericilik qaydasında təsbit edilməsi Heydər Əliyevin bilavasitə göstərişlərinin yerinə yetirilməsi nəticəsində mümkün olmuşdur.

Heydər Əliyevin siyasi dühasının məhsulu və yaratdığı şah əsəri müstəqil Azərbaycan Respublikasının hərtərəfli inkişafı barədə strateji konsepsiyaya sadıqlıq nümayiş etdirən, doğma xalqına xidməti həyat amalı kimi qəbul edən Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin məqsədyönlü dövlətçilik siyasəti nəticəsində ölkə həyatının bütün sahələrində nəzərəçarpan nailiyyətlər əldə edilmiş, əhalinin həyat səviyyəsinin durmadan yüksəlməsinə təminat yaradan dayanıqlı iqtisadi tərəqqiyə nail olunmuş, demokratik dəyərlərin daha da geniş vüsət alması ilə sivil dövlət və vətəndaş cəmiyyəti

formalaşdırılması istiqamətində irəliyə doğru inamlı addımlar atılmışdır.

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin həyata keçirdiyi, mərkəzində Azərbaycan xalqı, onun qayğı və maraqları olan müdrik dövlət siyasəti ölkə vətəndaşlarının öz dövlətinə və Prezidentinə inamını və etibarını gündən-günə daha da artırır, xalqla iqtidar birliyini daha da möhkəmləndirir. Dövlət başçısının qeyd etdiyi kimi, Azərbaycanda sabitliyin təminatçısı Azərbaycan xalqı və dövlətin həyata keçirdiyi siyasətdir, xalq-iqtidar birliyi ölkənin uğurlarının əsas şərtidir.

Azərbaycanın Birinci vitse-prezidenti Mehriban xanım Əliyeva tərəfindən sosial məsələlərə xüsusi önəm verilməsi bu sahədə təqdirəlayiq nəticələrin, böyük uğurların əldə olunmasına, insanlara göstərilən qayğının yüksək həddə çatdırılmasına şərait yaratmış, sosial yönümlülük ölkənin dövlət siyasətinin başlıca istiqamətinə çevrilmişdir. Bunu dünyada son dövrün ən böyük qlobal bəlasına və probleminə çevrilmiş, ən inkişaf etmiş ölkələri belə ciddi sınağa çəkmiş koronavirusla bağlı mübarizə sahəsində dövlət başçısının rəhbərliyi və nəzarəti altında görülən çox önəmli qabaqlayıcı tədbirlər vətəndaşların maksimal dərəcədə qorunmasına imkan yaratmaqla dövlətin daim öz vətəndaşının yanında olduğunu, onun qayğısına qaldığını növbəti dəfə təsdiq etmişdir.

Aparılan mütərəqqi islahatlar, qlobal COVID-19 ilə mübarizə fonunda ictimai-siyasi və sosial-iqtisadi həyatın bütün sahələri üzrə həyata keçirilən hərtərəfli düşünülmüş siyasət, ölkə iqtisadiyyatının dayanıqlılığının möhkəmləndirilməsi üzrə görülən cəsarətli addımlar, makroiqtisadi sabitliyin təmini üzrə mühüm tədbirlərlə yanaşı, sosial məsələ-

lərin həlli ön planda saxlanılmaqla pandemiya ilə əlaqədar məşğulluğa və sosial rifaha dəstək proqramı, elektron sistemlər üzərindən proaktiv xidmətlərin göstərilməsinə xüsusi diqqət yetirilməklə, onların davamlı tərəqqisi təmin edilir.

Ölkənin Birinci vitse-prezidenti Mehriban xanım Əliyevanın təşəbbüsü ilə 2018-ci ildə imzalanmış fərmanla Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyinin tabeliyində DOST Agentliyinin yaradılmasının əsas hədəfi dövlət sosial xidmətlərinin innovativ yanaşmalara əsaslanan modern, çevik və optimal mexanizmlər üzərində qurulması, xidmətlərdə sosial ədalət, şəffaflıq, ünvanlılıq, əlçatanlıq və bərabərlik prinsiplərinin təmin edilməsi olmaqla əmək, məşğulluq, sosial müdafiə, əlillik, reabilitasiya sahələrində xidmətlərin keyfiyyətinin yüksəldilməsi, bu sahələrdə şəffaflığın artırılması, innovativ metodların tətbiqi və vətəndaş məmnunluğunun təmin edilməsi məqsədi daşıyır.

Respublikanın hazırkı inkişaf səviyyəsinə uyğun olaraq Azərbaycan prokurorluğu bu gün əvvəlki dövrlərlə müqayisədə daha çox inkişaf etməklə müasirləşmiş və fəaliyyətini ən yüksək tələblər səviyyəsində təkmilləşdirmişdir.

Ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin 17 iyul 1998-ci il tarixli sərəncamı ilə hər il oktyabr ayının 1-nin prokurorluq işçilərinin peşə bayramı kimi qeyd edilməsi hakimiyyət orqanları arasında xüsusi yeri olan prokurorluğa dövlət qayğısının ifadəsi, ölkəmizdə prokurorluğun roluna rəsmi münasibətinin təzahürü idi.

Bütün sahələrdə olduğu kimi, prokurorluq orqanlarının əsas inkişafı, peşəkar kadr korpusunun formalaşdırılması, bu orqanın məz-

munca demokratik və sivil bir orqana çevrilməsi ulu öndərimizin adı ilə bağlıdır. Məhz Heydər Əliyevin 26 aprel 2000-ci il tarixdə respublika prokurorluğunun əməkdaşları ilə keçirdiyi görüşdən sonra hərtərəfli islahatlara start verilmiş, keçirilən tədbirlər nəticəsində prokurorluğun fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi, mövcud olan nöqsanların aradan qaldırılması, müasir tələblər səviyyəsində işləməyə qadir kadr korpusunun formalaşdırılması, milli maraqların qorunması, cinayətkarlığa və hüquq pozuntularına qarşı mübarizə, cinayət təqibi zamanı insan hüquq və azadlıqlarının etibarlı müdafiəsi təmin edilmişdir.

Həyata keçirilən ardıcıl və sistemli məhkəmə-hüquq islahatları çərçivəsində prokurorluq orqanlarının fəaliyyətini tənzim edən, beynəlxalq standartlara və demokratik prinsiplərə, milli dövlətçilik maraqlarına əsaslanan “Prokurorluq orqanlarında qulluq keçmə haqqında”, “Prokurorluq işçilərinin xidməti vəsiqəsi haqqında”, “Prokurorluq orqanları işçilərinin fərqlənmə nişanları və xüsusi geyim forması haqqında”, “Prokurorluğun rəsmi emblemi haqqında” qanun qəbul edilməsi, “Prokurorluğa işə qəbul olunmaq üçün namizədlərlə müsabiqə keçirilməsi qaydaları haqqında” Əsasnamə və digər normativ sənədlərin dövlət başçısı tərəfindən təsdiq edilməsi prokurorluğun normativ bazasını gücləndirmiş və hərtərəfli təmin etmişdir.

Sonrakı illərdə prokurorluğa etimad və inamın yüksəlməsinin nəticəsi olaraq prokurorluq orqanları qarşısında daha önəmli və mühüm vəzifələr qoyulmuş, Azərbaycan Prezidentinin siyasi iradəsinə uyğun olaraq dövlətin fəaliyyətinin ən prioritet istiqamət-

lərindən biri kimi müəyyən edilmiş korrupsiya və rüşvətxorluqla mübarizə ilə bağlı cinayətlər üzrə istintaq və əməliyyat-axtarış fəaliyyətinin həyata keçirilməsi işi bu dövlət təsisatına həvalə edilmiş, prokurorluğun fəaliyyətini tənzimləyən qanunvericiliyin daha da təkmilləşdirilməsi prosesi mütəmadi qaydada həyata keçirilmişdir.

Hüquq sisteminin inkişafında prokurorluğun rolunun gücləndirilməsi istiqamətində müntəzəm tədbirlər görülməklə 2002-ci il sentyabrın 19-da qüvvəyə minmiş “Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında dəyişikliklər edilməsi haqqında” referendum aktına əsasən prokurorluğa qanunvericilik təşəbbüsü hüququ verilmişdir. Respublikanın hazırkı inkişaf səviyyəsinə uyğun olaraq Azərbaycan prokurorluğu bu gün əvvəlki dövrlərlə müqayisədə daha çox inkişaf etməklə müasirləşmiş və fəaliyyətini ən yüksək tələblər səviyyəsində təkmilləşdirmişdir. Prezident İlham Əliyevin siyasi iradəsinə uyğun olaraq ümumbəşəri problemlər sırasında xüsusi yer tutan korrupsiya və onun təzahürləri ilə mübarizə istiqamətində də səmərəli addımlar atılmış, korrupsiyaya qarşı mübarizə ölkədə həyata keçirilən islahatların ən mühüm tərkib hissəsi olmuşdur.

Korrupsiya ilə əlaqədar hüquq pozmaların aşkar edilməsi, qarşısının alınması və təqibi, insan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının müdafiə olunması, vəzifəli şəxslərin fəaliyyətində şəffaflığın və dürüstlüyün təmin olunması məqsədilə 03 mart 2004-cü il tarixli ölkə Prezidentinin sərəncamı ilə korrupsiyaya qarşı mübarizə sahəsində ixtisaslaşmış prokurorluq orqanı - Baş prokuror yanında

Korrupsiyaya qarşı Mübarizə Baş İdarəsi yaradılmışdır.

Cinayətkarlığın yeni və daha mürəkkəb formalarının meydana çıxmasına gətirən qloballaşma, cəmiyyətlərin sıx inteqrasiyası və informasiya texnologiyalarının sürətli inkişafı prosesləri hüquq-mühafizə orqanları üçün də yeni çağırışlar formalaşdırır. Bu yeni çağırışlara uyğun olaraq şərtlənən ölkəmizdə ictimai həyatın və dövlət idarə etməsinin bütün sahələrində islahatlar reallaşdırılır ki, bu istiqamətdə mühüm əhəmiyyət kəsb edən məhkəmə-hüquq sisteminin keyfiyyətcə yenilənməsi prosesi çərçivəsində prokurorluq orqanlarında da islahatların həyata keçirilməsi zərurəti ortaya çıxmışdır.

Bu zərurət 1 may 2020-ci il tarixdə Prezident İlham Əliyevin Azərbaycan Respublikasının yeni təyin olunmuş Baş prokuroru Kamran Əliyevi videoformatda qəbulu zamanı bir daha vurğulanmış, prokurorluq orqanları qarşısında bir sıra mühüm vəzifələr qoyulmuşdur. Belə ki, prokurorluqda genişmiqyaslı islahatların aparılması məqsədilə yüksəkixtisaslı kadr korpusunun formalaşması mühüm şərt kimi qeyd olunmuşdur. Keyfiyyətli təhsil almış, gənc, peşəkar, bilikli, müasir yanaşmalara və innovativ düşüncələrə malik kadrların önə çəkilməsi, onların peşəkarlığının təkmilləşdirilməsi üçün əlavə tədbirlər görülməsi, prokurorluq orqanlarına yeni qəbul olunacaq işçilərin yüksək nəzəri biliklərə malik olması, eyni zamanda dövlətçiliyə sədaqət prinsiplərini üstün tutması, həmçinin təcrübəli kadrların da öz biliklərini gənc nəsillə bölüşməsi vacib məqamlar kimi vurğulanmışdır. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin verdiyi göstəriş və tövsiyələrin ic-

rası ilə bağlı 12 may 2020-ci il tarixdə Baş Prokurorluq üzrə geniş Fəaliyyət Planı təsdiq olunaraq icra edilməsi istiqamətində səmərəli tədbirlər görülməkdədir. Fəaliyyət planında dövlət başçısının proqram xarakterli nitqindən irəli gələrək prokurorluq orqanlarının üzərinə düşən hər bir vəzifənin yerinə yetirilməsi üçün konkret tədbirlər nəzərdə tutulmuşdur. Dövlət başçısının göstərişlərindən irəli gələn vəzifələrin icrası ilə bağlı prokurorluq orqanlarında işin səmərəliliyinin artırılması üzrə ciddi islahatların həyata keçirilməsinə başlanılmış, qısa zaman ərzində struktur və bir sıra kadr islahatları həyata keçirilmişdir. Hazırda bu proses intensiv olaraq uğurla davam etdirilir.

Möhtərəm Prezidentimiz İlham Əliyev Şəki məhkəmə kompleksinin yeni inzibati binasının açılışındakı proqram xarakterli çıxışında bildirmişdir ki, məhkəmə sistemi elə olmalıdır ki, korrupsiyaya, rüşvətxorluğa, ədalətsizliyə qarşı bizim mübarizəmiz daha da təsirli, səmərəli olsun və inkişafımıza mane olan bu əngəllər aradan götürülsün. Buna nail olmaq üçün çox güclü siyasi iradə var-dövlət tərəfindən göstərilən iradə. Eyni zamanda, çox böyük ictimai dəstək var - xalq tərəfindən göstərilən dəstək. O ki qaldı dövlət məmurlarına-vəzifəli şəxslər öz vəzifə borcunu şərəflə yerinə yetirsinlər, nöqsanlara yol verməsinlər, insanları incitməsinlər, əsassız tələblər irəli sürməsinlər. Əfsuslar olsun, biz hələ ki bu xoşagəlməz mənzərə ilə üzləşirik. Ancaq ədalətli istintaq və ədalətli məhkəmə qərarları, hesab edirəm ki, bu sahədə də ciddi irəliləyişə gətirib çıxaracaqdır.

“Prokurorluq haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununda ibtidai araşdırmaya

prosessual rəhbərlik prokurorluğun əsas fəaliyyət istiqamətlərindən biri kimi təsbit olunmuşdur.

“Prokurorluğun cinayət mühakimə sistemində roluna dair” Avropa Şurasının tövsiyələrinin 20-ci bəndində prokurorluğun ədalətli məhkəmə araşdırılmasında rolu müəyyən edilir. Həmin bənddə göstərilir ki, prokurorluğun əməkdaşları hüquqi prosedur zamanı obyektivliyini və qərəzsizliyini sübut etməlidir. Onlar, həmçinin izləməlidirlər ki, məhkəmə ədalət mühakiməsinin düzgün həyata keçirilməsi üçün zəruri olan faktın və hüququn bütün elementlərinə malik olsun. Qeyd olunan tövsiyələrdə prokurorluğun cinayət işlərinə dair dövlət siyasətini həyata keçirmək, bununla bağlı həmin işlərin istintaqına rəhbərlik etməsi və habelə digər səlahiyyətlər nəzərdə tutulmuşdur.

Beynəlxalq standartlara cavab verən və ümumbəşəri dəyərləri, o cümlədən qanunçuluq, hər kəsin qanun və məhkəmə qarşısında hüquq bərabərliyi, şəxsin şərəf və ləyaqətinə hörmət edilməsi, təqsirsizlik prezumpsiyası, azadlıq hüququnun, şəxsiyyətin toxunulmazlığı hüququnun, şəxsi həyatın toxunulmazlığı hüququnun və digər fundamental hüquqların təmin edilməsini özündə cəmləşdirən mövcud Cinayət və Cinayət-Prosessual məəcəllələrimiz və digər qanunlarımız səmərəli istintaq aparılmasına kifayət qədər zəmin yaratmışdır. İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqlarının müdafiəsi haqqında Konvensiyanın 6-cı maddəsində nəzərdə tutulan ədalətli məhkəmə hüququ özündə səmərəli istintaqı da ehtiva edir. Səmərəli istintaq isə cinayət təqibi başladığı andan sona çatanadək təqibin qanuniliyinin, tərəflərin bərabərliyinin

təmin edilməsi, cinayət prosesi iştirakçılarının vəsatət və xahişlərinə qanunla nəzərdə tutulmuş müddətlərdə baxılması və onların qanuni həlli, cinayət işinin istintaqı zamanı bütün xüsusiyyətlərə zəruri hüquqi qiymət verilməsi və Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin müddəalarına uyğun olaraq ibtidai istintaqın aparılma qaydalarına riayət edilməsi deməkdir. Səmərəli istintaqın aparılması isə bütün hallarda ədalətli məhkəmə qərarının çıxarılması ilə nəticələnmiş olur. Ədalətli məhkəmə qərarı isə məhkəmə hakimiyyətinə inam yaradan ən mühüm amillərdən biridir. Bu isə nəticə etibarilə fiziki və hüquqi şəxslərin Konstitusiyada təsbit olunmuş hüquqlarının təmin edilməsinin ən real göstəricisidir.

Dövrümüzün tələblərinə cavab verən müasir, daim inkişafda olan dinamik, daha operativ və peşəkar prokurorluğun formalaşdırılması qarşıda dayanan başlıca vəzifədir. Bu baxımdan prosessual rəhbərliyin keyfiyyəti artırılmalı, səlahiyyət daxilində qanun pozuntularının dərhal aradan qaldırılması üçün təsirli tədbirlər görülməli, dövlətin təhlükəsizliyi, eləcə də vətəndaşların hüquq və azadlıqlarına qəsd edən cinayətlərə qarşı mübarizənin kəşəri artırılmalı, dövlət və özəl sektorlarda korrupsiyanın bütün təzahür formalarına qarşı ciddi mübarizə tədbirləri tətbiq edilməli, məhkəmələrdə dövlət ittihamının müdafiəsi işi keyfiyyətcə yeni mərhələyə qaldırılmaqla balanslaşdırılmış cəza siyasətinə riayət edilməsinə nail olunmalı, bu istiqamətdə vahid məhkəmə təcrübəsinin formalaşdırılmasına xüsusi diqqət yetirilməli, bütövlükdə prokurorluğun insan hüquq və azadlıqlarının etibarlı müdafiəsində iştirakı əhəmiyyətli dərəcədə dərinləşdirilməlidir.

Möhtərəm Prezidentimiz prokurorluq orqanlarının yaranmasının 100 illiyi münasibətilə prokurorluq əməkdaşlarına ünvanladığı təbrik məktubunda bildirmişdir: “Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti hökumətinin qərarı ilə 1 oktyabr 1918-ci ildə yaradılmış prokurorluq orqanları bir əsrlik şərəfli inkişaf yolu keçmişdir. Azərbaycan xalqının ümummilli lideri Heydər Əliyev milli prokurorluğun demokratik və hüquqi cəmiyyətdə rolunu nəzərə alaraq 17 iyul 1998-ci ildə imzaladığı Sərəncamla oktyabr ayının 1-ni prokurorluq işçilərinin peşə bayramı günü kimi təsis etmişdir. Prokurorluq orqanlarında həyata keçirilən hüquqi islahatlar nəticəsində Azərbaycan Prokurorluğu milli maraqların və qanunun aliliyinin təmin olunmasına, insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının etibarlı müdafiəsinə xidmət edən müasir dövlət təsisatına çevrilmişdir.

Prokurorluq orqanlarına müasir dünya-görüşlü, bilikli və dövlətçilik ideyalarına sadıq gənc hüquqşünasların qəbulu prokurorluğun fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsinə təkan vermişdir.

Bu gün prokurorluq orqanları qanunların icra və tətbiq olunmasına prokuror nəzarətini və ibtidai araşdırmaya prosesual rəhbərliyi həyata keçirilməklə, istintaq və dövlət ittihamının müdafiəsi sahəsindəki fəaliyyəti ilə dövlətin və cəmiyyətin qanunla qorunan mənafeələrinin müdafiə edilməsində əhəmiyyətli rol oynayır.

Əminəm ki, yüz illik tarixi olan Azərbaycan Prokurorluğunun əməkdaşları bundan sonra da qanunçuluğun, insan hüquq və azadlıqlarının etibarlı müdafiəsini təmin edəcək, cinayətkarlığa qarşı mübarizədə əzm-

karlıq nümayiş etdirəcək və onların üzərinə düşən vəzifələri ləyaqətlə yerinə yetirəcəklər”.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası ilə müəyyənləşdirilmiş dövlət fəaliyyətinin xüsusi növü kimi prokuror nəzarətinin cəmiyyətin və dövlətin tələblərindən irəli gələrək inkişaf etdirilməsi və gücləndirilməsi, onun səviyyəsi və təsir dairəsi hakimiyətin nüfuzundan xəbər verir. Bu gün prokurorluğun ən prioritet vəzifələrindən biri vətəndaşlarımızın hüquq və azadlıqlarının qorunmasıdır. Qeyd olunan hüquq və azadlıqlarının etibarlı müdafiəsi isə dövlətimizin ali məqsədi olan insan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının təmin edilməsinə xidmət edir.

Bu baxımdan Xətai rayon prokurorluğu tərəfindən demokratik cəmiyyətə xas olan, beynəlxalq standartlara və global dünyamızın hazırkı çağırışlarına cavab verən, qanunla nəzərdə tutulan hallarda və qaydada təsirli və preventiv prokuror nəzarəti həyata keçirilməklə cinayətkarlığa və hüquq pozuntularına qarşı mübarizə, cinayət təqibi çərçivəsində vətəndaşların hüquq və azadlıqlarının dolğun və etibarlı müdafiəsi üçün hüququn və qanunun aliliyi təmin edilməklə, rayon ərazisində qanunçuluq və hüquq qaydalarının hökm sürməsinə, nail olunacaq bununla da sakinlərin dövlət müdafiəsi altında rahat və təhlükəsiz şəraitdə yaşamaları üçün səlahiyyətlər daxilində bütün imkanlardan maksimum dərəcədə istifadə ediləcəkdir.

Sərdar İMANOV,
Bakı şəhəri, Xətai rayon prokuroru,
Baş ədliyyə müşaviri.

www.respublica-news.az

AZƏRBAYCAN ƏDLİYYƏSİ BÖYÜK İNKİŞAF YOLUNDA

Azərbaycan öz dövlət müstəqilliyini yenidən əldə etdikdən və ümummillə liderimiz Heydər Əliyev ölkədə ikinci dəfə siyasi hakimiyyətə gəldikdən sonra Azərbaycan Ədliyyəsinin həyatında əsaslı dövr başlandı. Bu dövr ədliyyə sistemimizin sürətli inkişafı, fəaliyyət istiqamətlərinin, funksiya və səlahiyyətlərinin genişlənməsi, işinin və strukturunun təkmilləşməsi, öz mahiyyətinə xas hüquqi dövlət və demokratik cəmiyyətlər üçün zəruri olan missiyalarını əldə etməsi ilə xarakterikdir.

Ulu öndər Heydər Əliyevin uzaqgörən siyasəti və qətiyyətli mövqeyi sayəsində qısa müddət ərzində ölkəmizdə zəruri şərait yaradılaraq milli hüquqi dövlət quruculuğu istiqamətində ardıcıl, mühüm addımlar atıldı. Ümummillə liderimiz Azərbaycan Ədliyyəsinə daim xüsusi diqqət və qayğı göstərmişdir. Ədliyyə işçilərində mənavi stimül yaradılması və tarixi irsin qorunması məqsədilə Heydər Əliyevin 11 noyabr 2000-ci il tarixli Sərəncamı ilə 1918-ci ildə Azərbaycan Demokratik Respublikası Ədliyyə Nazirliyinin Əsasnaməsinin təsdiq edildiyi gün - 22 noyabr Ədliyyə işçilərinin peşə bayramı günü kimi müəyyən olunmuşdur. Həmin tarixi sərəncama əsaslanaraq bu il ölkəmizdə Ədliyyənin 102-ci ili qeyd edilir. Azərbaycan Ədliyyə işçilərinin peşə bayramını təsis etməklə ulu öndər ədliyyə tarixinin səhifəsinə özünün daha bir şərəfli imzasını atmışdır. Bu yüksək etimad və diqqət hər bir ədliyyə işçisi tərəfindən dərin minnətdarlıq və iftixar hissi ilə qarşılır.

Bu gün ölkəmizdə dövlət idarəçiliyinin həyata keçirilməsində, qanunçuluğun, insan hüquq və azadlıqlarının təmin olunmasında

mühüm rol oynayan Azərbaycan Ədliyyəsinin, fərəh hissi ilə deyə bilərik ki, keşməkeşli, lakin şanlı bir tarixi vardır. Hər bir cəmiyyətdə dövlətin idarə olunmasında ədliyyə sisteminin rolu bilavasitə mövcud siyasi rejimin xarakterindən asılıdır. Mahiyyət etibarlı ilə dövlətin hüquq siyasətinin təşkil olunmasında və həyata keçirilməsində, hüququn ali-

liyinin, insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının təmin olunmasında, milli qanunvericiliyin formalaşdırılmasında əsas rol oynayan ədliyyə sistemi yalnız demokratik cəmiyyətdə, hüquqi dövlətdə bu funksiyalarını həyata keçirə bilər. Məhz bu baxımdan Azərbaycan Ədliyyəsinin inkişaf yolu bir neçə tarixi mərhələdən keçmişdir.

Dahi öndərin zəngin dövlətçilik təcrübəsi, siyasi irsi tariximizin ən mühüm və silinməz səhifələrini təşkil edir. Çünki xalqımız öz dövlətçiliyinin dünyəvi, demokratik, hüquqi əsaslar üzərində bərqərar olunmasına ulu öndər Heydər Əliyevin qətiyyəti nəticəsində nail olmuşdur. Dünya təcrübəsi göstərir ki, dövlətin davamlı inkişafı üçün möhkəm hüquqi bazanın yaradılması, ədliyyə və məhkəmə-hüquq sisteminin formalaşdırılması vacib şərtidir.

Azərbaycan müstəqillik qazandıqdan sonra həyatımızın bütün sahələrində olduğu kimi, hüquq sahəsində də islahatların həyata keçirilməsi, tamamilə yeni hüquq və məhkəmə sisteminin formalaşması, daha mütərəqqi və demokratik dəyərlərə əsaslanan qanunvericilik bazasının yaradılması günün

tələbinə uyğun meydana çıxdı. Ancaq müstəqilliyimizin ilk dövründə Azərbaycana rəhbərlik edənlərin səriştəsizliyi üzündən ölkədə heç bir islahat aparılmadı, sovet dövründən miras qalmış əski Konstitusiya saxlandı. Bu istiqamətdə sistemli işlərə 1993-cü ildə ümummilli lider Heydər Əliyev xalqın tələbi ilə respublika rəhbərliyinə yənidən qayıtdıqdan sonra başlanmışdır.

Müstəqil dövlətin həyatında Konstitusiyanın oynadığı rolu yüksək qiymətləndirən Heydər Əliyev səlahiyyətli tərkibdə Konstitusiya Komissiyası yaratdı və layihə ulu öndərin rəhbərliyi ilə geniş ictimaiyyətin müzakirəsinə verildi. 12 noyabr 1995-ci ildə Azərbaycanda çoxpartiyalı əsaslarla parlament seçkiləri keçirildi və eyni vaxtda referendum yolu ilə müstəqil Azərbaycanın Əsas Qanunu - Konstitusiyası qəbul olundu.

Hüquq islahatlarının həyata keçirilməsi, demokratik təsisatların və qanunun aliliyi prinsipinin möhkəmləndirilməsi məqsədilə 1996-cı ildə Prezident Heydər Əliyevin sərəncamı ilə Hüquq İslahat Komissiyası, 1998-ci ildə isə dövlət idarəetmə sistemində islahatlar aparılması üzrə Dövlət Komissiyası yaradıldı. Hüquq İslahat Komissiyası tərəfindən hazırlanmış və 1997-ci ildə Milli Məclis tərəfindən qəbul olunmuş “Məhkəmə və hakimler haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanunu ölkəmizdə məhkəmə-hüquq islahatları sahəsində atılan ilk, lakin çox vacib addım olmaqla hakimiyyətin üç müstəqil qolundan biri olan məhkəmə hakimiyyətinin müstəqil, yalnız qanun çərçivəsində fəaliyyət göstərməsinə imkan yaratdı. Hüquq İslahat Komissiyası tərəfindən ha-

zırlanmış vacib qanunlardan biri də Azərbaycan Konstitusiyasının aliliyini təmin edilməsinə yönəlmiş “Konstitusiya Məhkəməsi haqqında” qanunun qəbul edilməsi oldu. Konstitusiya Məhkəməsinin təşkil olunması isə hüquqdemokratik dövlət qurmaq amalı ilə yaşayan Azərbaycan xalqının müasir tarixində mühüm bir hadisə sayılmalıdır. Komissiya tərəfindən hazırlanmış “Prokurorluq haqqında”, “Polis haqqında”, “Vəkillər və vəkillik fəaliyyəti haqqında”, “Notariat haqqında” və sairə qanunların qəbulu xüsusi əhəmiyyətə malikdir.

Ölkəmiz 1996-1997-ci illərdə insan hüquq və azadlıqlarının, demokratik təsisatların təminatı ilə bağlı bir sıra beynəlxalq konvensiyalara, sazişlərə qoşulmuşdur. Azərbaycan Respublikasının insan hüquqlarının qorunması sahəsində əldə etdiyi ən mühüm nailiyyətlərdən biri BMT və Azərbaycan hökuməti arasında 1998-ci ilin avqustunda imzalanmış “insan hüquqları və demokratiyanın dəstəklənməsi sahəsində birgə layihə haqqında” memorandumudur. 1998-ci ilin 22 fevralında ümummilli liderimiz Heydər Əliyev tərəfindən qanunvericilikdə insan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının təmin edilməsi sahəsində həyata keçirilən tədbirlərin istiqaməti və konsepsiyası dəqiq müəyyən edilmiş, insan hüquqları məsələsi ümumdövlət səviyyəsinə qaldırılmışdır. 1998-ci il 18 iyul tarixində Azərbaycan Prezidentinin fərmanı ilə “İnsan hüquqlarının müdafiəsinə dair Dövlət Proqramı” təsdiq olunmuşdur.

“Məhkəmələr və hakimler haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanunun tətbiq

edilməsi və “məhkəmə islahatlarının həyata keçirilməsinə dair tədbirlər barədə” 1 dekabr 1998-ci il tarixli Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərmanı ilə məhkəmələrin təşkil edilməsi, hakim vəzifələrinə namizədlərin seçilməsi, habelə məhkəmələr və hakimlərlə bağlı digər məsələləri səlahiyyətləri dairəsində həyata keçirən məşvərətçi orqan kimi Məhkəmə-Hüquq Şurası yaradılmış və ölkə tarixində ilk dəfə olaraq hakim vəzifəsinə namizədin peşə hazırlığını, bilik səviyyəsini, hakim vəzifəsinə layiq olduğunu müəyyən etmək məqsədilə test üsulu ilə imtahan və müsahibə aparılması yolu ilə təyin edilməsi qərara alınmışdır. Təcrübədə sınınmış bu qaydaların nə dərəcədə effektiv olması özünü sübut etdi və 2000-ci ildə keçirilmiş test imtahanları zamanı hakim korpusunun 60 faizə qədəri təzələnməmişdir. Təkcə bu fakt seçkinin ədalətli, şəffaf, demokratik prinsiplərə uyğun keçirildiyinə əmin olmaq üçün kifayətdir.

Ümummillə liderimiz müstəqil dövlətimizin hüquq sistemində ədliyyə orqanlarının mühüm rolunu dəfələrlə qeyd etmiş, onun mahiyyətə təkmilləşdirilməsinə xidmət edən islahatlar həyata keçirmişdir. Ədliyyə fəaliyyətinin dövrün tələblərinə və beynəlxalq standartlara uyğun təşkili, müasir texnologiyaların və idarəçilik metodlarının tətbiqi, yeni nəsil hüquqşünasların formalaşdırılması üzrə genişmiqyaslı tədbirlər görülmüşdür.

Dövlət başçısı tərəfindən ədliyyə və məhkəmə infrastrukturunun möhkəmləndirilməsi, əhaliyə hüquqi xidmətin yaxşılaşdırılması, elektron idarəetmə və sənəd dövriyyəsinin təşkili üzrə ardıcıl işlər görülmüşdür. Ümummillə lider Heydər Əliyevin

ədliyyə sistemində fəaliyyətin yüksək tələblər səviyyəsində qurulması üzrə xidmətləri haqırda öz bəhrəsini verməkdədir. Onun başladığı köklü islahatların nəticəsidir ki, müasir Azərbaycan Ədliyyəsinin inkişafı davamlı prosesə çevrilmişdir. Həyata keçirilən səmərəli hüquqi islahatlar kursu Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev tərəfindən də uğurla davam etdirilir, qısa dövr ərzində imzalanmış fərman və sərəncamlar ölkəmizin dinamik yüksəlişini təmin etmiş və həyata keçirilən islahatlara yeni təkan vermişdir.

Ulu öndərin hüquq siyasətini uğurla davam etdirən dövlət başçısı cənab İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə son illər Azərbaycan ədliyyəsinin davamlı inkişafına xidmət edən genişmiqyaslı islahatlar aparılmış, ədliyyə orqanlarının fəaliyyəti genişləndirilmiş, bu sahədə yeni iş metodlarının, qabaqcıl informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının və elektron xidmətlərin geniş tətbiqi, ən müasir infrastrukturun yaradılması üzrə tədbirlər görülmüşdür. Respublikamızda aparılan mütərəqqi islahatlar geniş qanunverədi fəaliyyət ilə müşayiət olunur. Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyi də bu işdə fəal iştirak edir.

Ölkəmizin ədliyyə sisteminin inkişafı və təkmilləşdirilməsi daim dövlət başçımız cənab İlham Əliyevin diqqət mərkəzində olmuşdur. Son illərdə ədliyyə orqanlarının fəaliyyəti ilə bağlı yüzlərlə normativ-hüquqi akt qəbul olunub. Ədliyyə sahəsində baş verən keyfiyyətə yeni dəyişikliklər Ədliyyə Nazirliyinin işinin və strukturunun daha da təkmilləşdirilərək bu dəyişikliklərə uyğun qurulması, fəaliyyətinin daha şəffaf və aşkar

təmin olunması, əhalinin hüquqi yardıma tələbatının daha optimal səviyyəyə çatdırılması üçün tədbirlər görülməsi zərurəti yaratmışdır. Tətbiq olunan yeniliklərin hər biri xalqımızın mənafeyinə, vətəndaşlarımızın rifahının yüksəldilməsinə xidmət edir. Ölkə vətəndaşları bunu öz gündəlik həyatlarında açıq-aşkar hiss edir, qiymətləndirirlər.

Möhtərəm Prezidentimiz cənab İlham Əliyev Azərbaycan vətəndaşlarının daim hüquqlarının təmin edilməsinə çalışır. Məlum olduğu kimi, ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsi dövlətin möhkəm sütunudur. Ölkə Prezidenti seçilməsinin ilk dövrlərindən ədalət mühakiməsinin səmərəsinin artırılmasına xüsusi diqqət yetirən cənab İlham Əliyevin siyasi iradəsi ilə bu sahədə köklü islahatlar davam etdirilir. Bu islahatlar beynəlxalq aləmdə də yüksək dəyərləndirilir. Ölkəmizdə hakimlərin seçim prosesi bu gün də davam etməkdədir. Belə ki, imtahan və müsahibələrdən uğurla keçmiş namizədlərin hakim vəzifələrinə hazırlanmaları üçün uzunmüddətli tədris kursları keçirilir.

Ölkə Prezidentinin 2018-ci il dekabrın 18-də təsdiq etdiyi “Azərbaycan ədliyyəsinin inkişafına dair 2019-2023-cü illər üzrə” Dövlət Proqramı ilə ədliyyə və məhkəmə sisteminin inkişafı üçün gələcək 5 il ərzində yeni hədəflər müəyyən olundu. Artıq ölkəmizdə məhkəmə sisteminin daha səmərəli fəaliyyətinin təmin edilməsində mühüm rol oynayacaq bir sıra yeni qanunlar qəbul edilmişdir. Bu qanunlara əsasən sahibkarlıq fəaliyyəti ilə bağlı mübahisələrə daha dərin hüquqi bilik və təcrübəsi olan hakimlər tərəfindən və çevik baxılmasını təmin etmək məqsədilə yeni ixtisaslaşmış məhkəmələr

təsbit olunmuş, ölkə Prezidentinin 19 iyul 2019-cu il tarixli sərəncamı ilə mövcud inzibati-iqtisadi məhkəmələr ləğv edilməklə Naxçıvan Muxtar Respublikasında, Bakı, Gəncə, Sumqayıt, Şirvan və Şəkidə Kommersiya və ayrıca İnzibati məhkəmələr yaradılmışdır. Həmçinin, Ədliyyə Nazirliyi tərəfindən Dünya Bankı ilə birgə həyata keçirilən “Ədliyyə sisteminin müasirləşdirilməsi” layihəsi çərçivəsində ədliyyə orqanlarının fəaliyyətinin daha da təkmilləşdirilməsi ilə əlaqədar irimiqyaslı işlər görülür.

Məhkəmələrin maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi, inzibati binalarla təmin edilməsi və fəaliyyəti üçün lazımi iş şəraitinin yaradılması ilə bağlı konkret addımlar atılmış, məhkəmələr üçün yeni inzibati binaların inşası həyata keçirilmişdir. Məhkəmələrin yüksək statuslarına uyğun layihələndirilən belə binalarda bütün müasir tələblər nəzərə alınmışdır. Bu işlər hazırda da uğurla davam edir. Ədliyyə və məhkəmə sisteminin müasirləşdirilməsi üzrə əldə olunan bütün nailiyyətlər möhtərəm Prezidentimiz cənab İlham Əliyevin təşəbbüsü və rəhbərliyi ilə ölkəmizdə həyata keçirilən genişmiqyaslı islahatların real təzahürüdür.

Ölkədə həyata keçirilən effektiv iqtisadi islahatlar kursunu uğurla davam etdirərək dövrün tələblərinə uyğun yeni çalarlarla zənginləşdirən dövlət başçısı cənab İlham Əliyev hələ 2003-cü ilin prezident seçkiləri ərəfəsində verdiyi bütün vədləri böyük səylə, ardıcıl və sistemli surətdə yerinə yetirmişdir. Dövlət başçısı qısa dövr ərzində imzaladığı məqsədyönlü fərman və sərəncamlarla, habelə obyektiv reallıqdan irəli gələn addımları ilə ölkəmizin dinamik yük-

səlişini təmin etmiş, dövrün tələbi kimi qarşıda duran vəzifələri düzgün müəyyənləşdirmiş, həyata keçirdiyi islahatlarla inkişaf mexanizminə daha da çevikliyini, işləkliyinə nail olmuşdur. Azərbaycanın sosial-iqtisadi yüksəlişi bu gün, ilk növbədə, insanların gündəlik həyatında özünü qabarıq büruzə verir. Azərbaycan Prezidenti cənab İlham Əliyevin yürütdüyü siyasətin məqsədyönlülüüyü, ardıcılığı, obyektiv gerçəkliyə adekvatlığı, bu siyasətin ölkənin milli mənafeələrini əks etdirməsi respublikanın hər bir vətəndaşında gələcəyə böyük inam və əminlik yaradır. Son iki ayda baş verən hadisələr bunu deməyə tam əsas verir.

Sentyabrın 27-də təcavüzkar Ermənistanın silahlı qüvvələrinin uzun illərdən bəri işğal altında saxladığı Azərbaycan torpaqlarında, qoşunların təmas xəttində ölkəmizə qarşı genişmiqyaslı hərbi əməliyyatlara başlaması dövlətimizin və xalqımızın Vətən uğrunda mübarizəyə qalxmasına, zəruri tədbirlər görməsinə rəvac verdi. Düşmənin bütün istiqamətlərdən hücumu keçməsi, Azərbaycan ərazilərində mülki əhalinin yaşadığı məntəqələri uzaq və yaxın mənzilli artilleriya qurğularından raket atəşinə tutması Qarabağ savaşının yeni - həlledici mərhələsinin başlanmasına təkan verdi.

Azərbaycan Ordusu vətən uğrunda ölüm-dirim savaşına qalxdı. Ordumuz bütün dünyanın suveren Azərbaycanın ayrılmaz tərkib hissəsi kimi tanıdığı Dağlıq Qarabağı və ətraf rayonları düşmən işğalından azad etmək üçün Vətən müharibəsinə başladı. Elə ilk gündən düşmənin ön müdafiə xəttinin yarılması, qısa zamanda bir neçə kənd və

strateji əhəmiyyətli yüksəkliklərin işğaldan azad edilməsi xalqımızın qələbə ovqatını daha da artırdı. Bütün xalq öz rəhbəri ətrafında bir yumruq kimi sıx birləşdi. Minlərlə igid oğullarımız mənfur düşmənlə vuruşmaq üçün hərbi səfərbərlik şöbələrinə axışdı. Hər kəs bacardığı qədər orduya maddi və mənəvi dəstək göstərdi.

Qələbəyə doğru inamla irəliləyən qorxmaz, cəsur əsgərlərimiz düşmənin işğal olunmuş torpaqlarımızdakı hərbi hissələrini, istehkamlarını, ön xətt mövqelərini, döyüş texnikalarını və infrastrukturunu, canlı qüvvəsini, cəbhənin dərinliyindəki atəş nöqtələrini, bazalarını darmadağın etdi, kəndlərimizi, strateji yüksəklikləri sürətlə tutdu.

Azərbaycan torpaqları qarış-qarış, kənd-kənd işğaldan azad edildi. 44 gün ərzində 5 şəhər, 4 qəsəbə, 286 kənd, çoxsaylı strateji yüksəkliklər işğaldan azad olundu, Silahlı Qüvvələrimiz Cəbrayıl, Qubadlı, Zəngilan, Füzuli rayonlarını, Xocavəndin böyük hissəsini, Laçın rayonunun kəndlərini işğaldan azad etdi. Uzun illərdən sonra doğma torpaqlarımızda yenidən üçrəngli şanlı bayrağımız ucaldıldı.

8 noyabr isə Qarabağın tacı, ölkəmizin ən dilbər guşələrindən biri, muğamımızın beşiyi Şuşa mənfur düşmən tapdağından qurtuldu. Həmin gün xalqımız tərəfindən böyük coşqu ilə qarşılandı. Hər kəs müqəddəs üçrəngli bayrağımıza bürünərək küçələrə axışdı, sevincini biri-birilə bölüşdü.

9 Noyabr - Dövlət Bayrağı Günü də qələbə xəbərləri davam etdi. Prezident işğaldan azad edilməsi ilə bağlı şad xəbəri xalqa verdi.

10 noyabr gecəsi isə Azərbaycan Silahlı Qüvvələrinin Ali Baş Komandanı İlham Əliyev doğma xalqını böyük zəfər xəbəri ilə müjdələdi: “Bu gün ölkəmiz üçün tarixi bir gündür. Bu gün Ermənistan-Azərbaycan Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə son qoyulur. Hesab edirəm ki, indicə imzalanmış üçtərəfli bəyanat məsələnin həlli istiqamətində son nöqtə olacaqdır”. Bəli, o gün Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə nöqtə qoyulduğu gün oldu. 30 illik münaqişə 44 gündə Azərbaycanın qələbəsi ilə bitdi. Vətən müharibəsi Ali Baş Komandanın, Azərbaycan Ordusunun, xalqımızın zəfəri ilə başa çatdı. 44 günlük haqq savaşımız Azərbaycan tarixinə qızıl hərflərlə əbədi yazıldı. Bu qələbəni Ali Baş Komandanın qətiyyəti, siyasi iradəsi, müzəffər Ordumuzun şücaəti, qəhrəmanlığı, qorxmaz, cəsur əsgərlərimizin canı, müqəddəs, ölməz şəhidlərimizin qanı, xalqımızın birliyi hesabına qazandıq.

Onu da deyim ki, bu qələbə heç də təkcə 44 günlük müharibənin nəticəsi deyil. Son 17 ildə aparılan uğurlu daxili və xarici siyasət, iqtisadiyyatımızın daha da gücləndirilməsi, qazanılan beynəlxalq nüfuz, gənclərimizin vətənpərvər ruhda tərbiyəsi, Vətənə canla-qanla bağlılıq, milli-mənəvi dəyərlərə hörmət hissələrinin təbliğ edilməsi kimi mühüm addımlar möhtəşəm zəfərimizi şərtləndirdi.

Prezident, Ali Baş Komandan cənab İlham Əliyevin rəhbərliyi altında qalib Azərbaycan Ordusu BMT və vasitəçi dövlətlərin əvəzinə, bu qətnamələrin icrasını, tarixi ədaləti və beynəlxalq hüququ faktiki təkbəşinə gerçəkləşdirdi.

Bəli, yaşadığımız bu böyük tarix Prezident İlham Əliyevin siyasi iradəsinin, ordu quruculuğuna bu illər ərzində sərf etdiyi gərgin əməyin və qəlblərdə vətənpərvərlik ruhunun yaşadılmasının nəticəsidir. Böyük qələbəmiz Azərbaycan dövlətinin ortaya qoyduğu hərbi gücün, Prezident və xalq birliyinin, ümummillə məsələlərdə birləşə bilməyimizin və qardaş Türkiyənin, eləcə də digər dost ölkələrin göstərdikləri siyasi-mənəvi dəstəyin bəhrəsidir.

Bununla da 30 ildən sonra məcburi köçkənlərimiz öz Vətəninə didərgin vəziyyətdə yaşamağın mənəvi acısından xilas oldular. Bununla da onlar tarixi torpaqlarımıza əsl sahib kimi qayıtmaq, öz el-obalarında yaşamaq, dədə-baba qəbirlərini ziyarət etmək kimi xəyallarına qovuşdular.

Bu hadisələr Ədliyyə Günü ərəfəsində baş verdiyi üçün biz, ədliyyə işçilərində iqiqat qürur və sevinc hissi oyadır, necə deyirlər, bayram bayrama qatışıb. Həmkarlarımı Peşə bayramı münasibətilə təbrik edir, onlara cansağlığı, çətin işlərində uğurlar arzulayıram.

Böyük Zəfər Bayramı münasibətiylə bütünlükdə Azərbaycan xalqını təbrik edir və Prezidentimiz İlham Əliyevə, müzəffər Ali Baş Komandana və rəşadətli əsgərlərimizə belə sevincli günləri bizə yaşatdıqlarına görə öz dərin minnətdarlığımı bildirirəm. Yaşasın Ali Baş Komandan! Yaşasın Azərbaycan Ordusu! Eşq olsun Azərbaycan xalqına! Qarabağ Azərbaycandır!

Şəmsəddin ABASOV,
Sumqayıt Apelyasiya
Məhkəməsinin hakimi.
www.respublica-news.az

VƏTƏNDAŞ CƏMIYYƏTİNDƏ SOSIAL HÜQUQLARIN HƏYATA KEÇİRİLMƏSİ: FƏLSƏFİ, TİBBİ VƏ HÜQUQİ ASPEKTLƏR

Etibar Əliyev,

Bakı Dövlət Universiteti Hüquq fakültəsi “İnsan hüquqları və informasiya hüququ” YUNESKO kafedrasının professoru, hüquq üzrə elmlər doktoru.

e-mail: a-etibar@rambler.ru , telefon:+99450 220 24 42

Sakit Hüseynov,

AMEA Fəlsəfə İnstitutunun Davamlı inkişafın fəlsəfəsi şöbəsinin müdiri, fəlsəfə elmləri doktoru, professor.

e-mail: sakit48@mail.

Aynurə Əliyeva,

Azərbaycan Respublikası Dövlət Gömrük Komitəsinin Mərkəzi Gömrük Hospitalı, həkim-oftalmoloq, tibb elmləri üzrə fəlsəfə doktoru.

e-mail: draynura@hotmail.com, telefon:+99412 404 08 08

Fatimə Hüseynova,

Bakı Dövlət Universiteti Hüquq fakültəsi “ Beynəlxalq xüsusi hüquq və Avropa hüququ kafedrası”nın dosenti, hüquq üzrə fəlsəfə doktoru.

e-mail: lawyer.fatima85@gmail.com, telefon:+99450 206 24 42

Araz Kərimov,

Azərbaycan Respublikasının İqtisadiyyat Nazirliyi yanında Dövlət Vergi Xidmətinin Bakı şəhəri Kiçik Sahibkarlıqla İş üzrə Baş İdarəsi, rəisin birinci müavini, vergi xidməti müşaviri, hüquqşünas,

e-mail: araz.karimov@icloud.com , telefon:+99450 224 00 42

Nadir Adilov,

Azərbaycan Respublikasının Kiçik və Orta Biznesin İnkişafı Agentliyi, sədrin müşaviri, dosent, hüquq üzrə fəlsəfə doktoru,

e-mail:nadir.adilov@gmail.com,tel:+99450 211 57 02

Məqalədə müəlliflər tərəfindən müasir dövrdə vətəndaş cəmiyyətində sosial hüquqların həyata keçirilməsi tədbirlərinin hüquqi təbiəti, tibbi-psixoloji mahiyyəti, fəlsəfi-hüquqi aspektləri və s.məsələlər nəzərdən keçirilir.

Sosial hüquqlar anlayışı iki mənada işlədilir: subyektiv mənada, obyektiv mənada. Subyektiv mənada sosial hüquqlar dedikdə vətəndaşların qanunvericilik aktları əsasında malik olduqları potensial sosial-hüquqi imkanlar başa düşülür. Obyektiv mənada sosial hüquq dedikdə isə əhalinin sosial təminatı və sosial müdafiəsi, vətəndaşların sosial hüquqlarının həyata keçirilməsi, şəxslərin həyat səviyyəsinin yüksəldilməsi, sağlamlığın qorunması, sosial tərəfdaşlıq, sosial dialoq və digər sosial məsələlərlə əlaqədar yaranan ictimai münasibətləri tənzimləyən hüquq normalarının məcmusu ehtiva olunur.

Qeyd edilir ki, sosial hüquqların həyata keçirilməsi həm universal və regional mexanizmlər, həm də milli səviyyədə qanunvericilik, icra hakimiyyəti, prokurorluq və məhkəmə hakimiyyəti institutları vasitəsilə reallaşdırılır.

Bu kontekstdə ölkədə sosial hüquqların təmin edilməsində Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin və Birinci vitse-prezident Mehriban xanım Əliyevanın fəaliyyəti xüsusilə təqdirəlayiqdir.

Açar sözlər: insan haqları, sosial hüquqlar, sosial təminat hüququ, sosial dialoq, sosial tərəfdaşlıq, sosial məsuliyyət, tibbi yardım, vətəndaş cəmiyyəti, hüquqi təbiət, tibbi-psixoloji mahiyyət, fəlsəfi-hüquqi aspektlər.

Azərbaycan Respublikası öz tarixi dövlət müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra ümummillil lider Heydər Əliyevin rəhbərliyi altında bir sıra qlobal inkişaf layihələri gerçəkləşərək, köklü islahatlar aparılmış, ölkə iqtisadiyyatında yeni istehsal sahələri yaranmış, hüquqi dövlət və vətəndaş cəmiyyətində sosial münasibətləri tənzimləyən normativ sənədlər qəbul olunmuşdur. Müdrik ulu öndərin elmi əsaslara söykənən ictimai-siyasi, sosial-iqtisadi və digər sferalarda çoxaspektli inkişaf kursunu dövrün tələblərinə və beynəlxalq standartlara uyğun yeni və mütərəqqi çalarlarla zənginləşdirərək uğurla davam etdirən Prezident İlham Əliyev tərəfindən cəmiyyətdə sosial sahəyə daim xüsusi diqqət yetirilir və gələcəyə istiqamətlənmiş bu uğurlu və düşünülmüş sosial-iqtisadi addımlar özünün müsbət nəticələrini verməkdədir [5, I cild, s.7;17.6]. Əlamətdar hal kimi göstərə bilərik ki, müstəqil Azərbaycan dövlətində müasir sosial hüquqların bərqərar olması məhz ulu öndər Heydər Əliyevin adı ilə bağlıdır.

Azərbaycan Respublikasının 1995-ci il Konstitusiyasında (bundan sonra – Konstitusiya) təsbit olunduğu kimi, Azərbaycan dövləti demokratik, hüquqi, dünyəvi, unitar respublikadır (maddə 7), insan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının (başqa sözlə - insan haqlarının), vətəndaşların layiqli həyat səviyyəsinin təmin edilməsi dövlətin ali məqsədidir (maddə 12). Konstitusiyada sadalanan insan haqları respublikamızın tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrə uyğun tətbiq edilir [1, s.4-6].

Hər şeydən əvvəl, «insan haqları» anlayışının mahiyyətinə qısaca aydınlıq gətirək. «İnsan haqları» termini müasir elmi dövriyyədə, kütləvi informasiya vasitələrində, rəsmi sənədlərdə və praktikada işlədilən termindir. Belə ki, Avropa İttifaqının təməl dəyərlərindən biri kimi «insan haqları» ifadəsi işlədilir; Avropa Təhlükəsizliyi Xartiyasında da bu ifadənin işlədilməsinə rast gəlinir; Demokratiya və İnsan haqları üzrə Avropa Təşəbbüsü – EİDHR qurumu təsis edilmişdir, Avropa İnsan Haqları Məhkəməsi mövcuddur; bəzi ölkələrdə İnsan Haqları Nazirliyi fəaliyyət göstərir; Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Hüquq və İnsan Haqları İnstitutu yaradılmışdır və s.

İnsan fəlsəfi anlayışdır. Materialist fəlsəfə insana bioloji sosial varlıq kimi baxır. O, ictimai münasibətlərin iştirakçısıdır, həm də hüququn subyektidir. «İnsan» anlayışının mənə yükü isə fəlsəfi planda bütün fiziki şəxsləri (vətəndaşları, şəxsiyyət kateqoriyasını, vətəndaşlığı olmayan şəxsləri, əcnəbiləri və s. fərdləri) əhatə edir. Başqa sözlə, bütün

fiziki şəxslər insan kateqoriyasına aiddir. Ona görə də, özündə həm insanlara, həm də vətəndaşlara xas olan hüquqi imkanları (hüquq və azadlıqları) ehtiva edən ümumiləşdirilmiş «insan haqları» termininin işlədilməsinə üstünlük veririk. Bu anlayışla insan və vətəndaş hüquqları və azadlıqları əhatə olunur. Deməli, insan haqları dedikdə həm insan hüquq və azadlıqları, həm də vətəndaş hüquq və azadlıqlarının məcmusu başa düşülür [5, II cild, s.235]. Eyni zamanda insan haqları hüquq sistemi özündə sosial hüquqlar blokunu da ehtiva edir.

Müasir dövrdə sosial hüquqların realizasiyasını təmin etmək dövlətin qarşısında duran ən mühüm vəzifələrdən biridir. Belə ki, Konstitusiyanın 16-cı maddəsinə uyğun olaraq, Azərbaycan dövləti xalqın və hər bir vətəndaşın rifahının yüksəldilməsi, onun sosial müdafiəsi və layiqli həyat səviyyəsi qayğısına qalır.

Qeyd etmək lazımdır ki, Konstitusiyaya insan hüquqlarının təbii-hüquqi konsepsiyasını ehtiva edir. Bu konsepsiyaya müvafiq olaraq, əsas hüquqlar ayrılmazdır və insana doğulduğu andan mənsubdur. Konstitusiya sosial təminat hüququnu konkret şəkildə əsas insan hüquqları kateqoriyasına aid edir (maddə 38):

I. Hər kəsin sosial təminat hüququ vardır.

II. Yardıma möhtac olanlara kömək etmək, ilk növbədə, onların ailə özlərinin borc.

III. Hər kəs qanunla möəyyən edilmiş yaş həddinə çatdıqda, xəstəliyinə, əlilliyinə, ailə başçısını itirdiyinə, əmək qabiliyyətini itirdiyinə, işsizliyə görə və qanunla nəzərdə tutulmuş digər hallarda sosial təminat hüququna malikdir.

IV. Təqaüdlərin və sosial möavinətlərin minimum məbləği qanunla möəyyən edilir.

V. Dövlət xeyriyyəçilik fəaliyyətinin, könüllü sosial sığortanın və sosial təminatın başqa növlərinin inkişafı üçün imkanlar yaradır [1, s.12; 12, s.59-60].

“Sosial hüquqlar” anlayışı, əsasən, iki mənada işlədilir:

– subyektiv mənada;

– obyektiv mənada.

Subyektiv mənada sosial hüquqlar dedikdə vətəndaşların qanunvericilik aktları əsasında malik olduqları potensial sosial-hüquqi imkanlar başa düşülür. İnsanın əsas subyektiv hüquqlar kateqoriyasına daxil olan sosial hüquqların realizasiyası sahəsində hüquqi dövlətin funksiyalarına aşağıdakılar daxildir:

1. Maddi dəyərlərin istehsalında iştirakından, habelə yaşından, cinsindən, sağlamlıq vəziyyətindən və sairədən asılı olmayaraq, cəmiyyətin bütün üzvləri üçün sosial təminatın həyata keçirilməsi;

2. Hamı üçün ümumi olan səhiyyə və təhsilin təmin edilməsi;

3. Sosial dövlətin cəmiyyətin istehsal vasitələrinə və fiziki və əqli imkanların satışından irəli gələn əsas yaşayış mənbələrinə malik olmayan layiqli həyatını təmin etmək arzusunda irəli gələn sosial müdafiə;

4. Cəmiyyətdəki sosial bərabərsizliklərin yumşaldılması, sosial dəyərlərin yenidən bölgüsü və güclü sosial siyasət vasitəsilə insanlara layiqli yaşayış şəraitinin yaradılması;

5. Məşğulluğun təmin edilməsi;

6. Sosial xidmətlərin təqdim edilməsi;

7. Dövlət tərəfindən dövlətin ümumi siyasətinin bir hissəsi olan və sosial qruplar arasındakı, cəmiyyətlə onun üzvləri arasındakı münasibətlərə aid olan, sosial strukturda dəyişikliklərin baş verməsi ilə, vətəndaşların rifahının və həyat tərzinin yaxşılaşması, onların maddi və mənəvi ehtiyaclarının ödənilməsi ilə əlaqədar olan sosial siyasətin aparılması [8, s.54].

Vətəndaş cəmiyyətində sosial hüquqların həyata keçirilməsi, sözün əsl mənasında, şəxslərin həyat səviyyəsi, əhalinin məşğulluğu, sosial təminat və s. sosial münasibətlərin əsasını təşkil edir. Qloballaşma yolu ilə irəliləyən müasir cəmiyyətdə ayrı-ayrı regional məkanlar getdikcə daha sıx surətdə qovuşur, transmilli əlaqələr mühüm dərəcədə genişlənir və mürəkkəb xarakter alır, informasiya-kommunikasiya texnologiyaları vasitələri intensiv surətdə inkişaf edir, regional (məsələn, Birləşmiş Millətlər Təşkilatı, Avropa İttifaqı, Avropa Şurası, Müstəqil Dövlətlər Birliyi, Türkdilli Dövlətlərin Şurası, Demokratiya və İqtisadi İnkişaf Naminə Təşkilat və s. qurumlar formatında) qarşılıqlı əlaqə və asılılıq yüksəlir, habelə sosial həyatda tərəfdaşlıq, sosial dialoq və digər sosial məsələlərlə bağlı fəaliyyətin rolu daha da artır [9, s.3-4].

Regional əlaqələrin qloballaşması kimi prioritet əhəmiyyətə malik olan fenomen öz ifadəsini həm də sosial fəaliyyət üzrə münasibətlərin transmilliləşməsində, dövlətlərin inteqrasiyasında və digər sosial-iqtisadi məsələlərdə tapır. Təsadüfi deyil ki, XXI əsr müasirlərimiz tərəfindən bütövlükdə dünya iqtisadiyyatının və onun tərkib hissəsi olan ticarət, investisiya, sosial və s. münasibətlərin qloballaşması dövrü kimi xarakterizə edilir [5, I cild, s. 9, 23]. Məhz bu cür vəziyyət sosial fəaliyyətlə bağlı ictimai münasibətlərin hüquqi mühafizəsini, sosial münasibətlərin tənzimlənməsini şərtləndirir.

Müasir dövrdə Azərbaycanda həyata keçirilən ümumi siyasət bütövlükdə sosial sferanı da əhatə edir və belə fəaliyyət hüquqi cəhətdən qorunur. Sosial siyasətin hüquqi əsası sayılan belə fəaliyyətlə əlaqədar yaranan ictimai münasibətlər qrupunu milli hüquq sistemi özünün tərkibində olan müstəqil hüquq sahəsi – sosial hüquq ilə tənzimləyir.

Beləliklə, sosial hüquq dedikdə əhalinin sosial təminatı və sosial müdafiəsi, vətəndaşların sosial hüquqlarının həyata keçirilməsi, şəxslərin həyat səviyyəsinin yüksəldilməsi, sağlamlığın qorunması, sosial tərəfdaşlıq, sosial dialoq və digər sosial məsələlərlə əlaqədar yaranan ictimai münasibətləri tənzimləyən hüquq normalarının məcmusu ehtiva olunur. Formulə etdiyimiz bu definisiyanı obyektiv mənada sosial hüquq kimi fərqləndirmək lazımdır.

Hüquq ədəbiyyatı səhifələrində göstəriləyi kimi, sosial hüquqlar bütövlükdə cəmiyyət və dövlət tərəfindən qəbul edilən və normativ hüquqi aktlarda təsbit olunan, hər bir insanın normal fizioloji, maddi, mənəvi mövcudiyyəti və inkişafı üzrə layiqli sosial həyat və ictimai əhəmiyyətli fəaliyyəti üçün zəruri olan imkan, maraq və müəyyən xüsusiyyətlərini müdafiə və təmin edən hüquqlar kompleksidir. Sosial hüquqlar, əsasən, cəmiyyətdə sosial gərginliyin aradan qaldırılması məqsədilə əhalinin sosial müdafiəsinin həyata keçirilməsinə istiqamətlənir [7, s.117-118].

Bəzi müəlliflər informasiya sferasında sosial normaların sistemi kimi – informasiyanın istehsalı, yenidən emalı, istehlakı üzrə yaranan və dövlət tərəfindən qorunan münasibətlərin məcmusu fonunda, habelə yeni əsrdə “elektron demokratiya”, “elektron vətəndaş

cəmiyyəti”, ”elektron vətəndaşlıq”, ”sosial mühəndislik”, ”elektron səhiyyə”, ”elektron-rəqəmsal cəmiyyət” kontekstində yeni “İnformasiya Məcəlləsi”nin yaradılması problemini də nəzərdən keçirirlər [11, s.13,25,62,258].

Azərbaycan Respublikası sosial yönümlü daxili siyasət yürütdüyünə görə sosial xarakterli dövlətdir. Belə ki, yardıma möhtac olan və özünü saxlamaq imkanı olmayan şəxsləri (xəstələri, əlilləri, qocaları və s.), bir sözlə, əhalini sosial cəhətdən müdafiə etmək dövlətin yeritdiyi sosial siyasətin əsas məqsədini təşkil edir [12, s.59].

Sosial hüquqların qorunması, müdafiə olunması və təmin edilməsi məhz vətəndaş cəmiyyətində sosial təminat hüququnun gerçəkləşməsi istiqamətində sosial siyasətin əsas məqsədilə bağlıdır. Sözügedən hüquq əsas və vacib sosial-iqtisadi hüquqlardan biri kimi Konstitusiyanın 38-ci maddəsində təsbit olunmuşdur: hər kəsin sosial təminat hüququ vardır [1, s.12].

Sosial təminat hüququ dedikdə yardıma ehtiyacı olan şəxslərin öz yaşayışlarını təmin etmələri üçün dövlətin maliyyə vəsaitlərindən müəyyən məbləğdə pul vəsaiti (pensiya, müavinət, sosial yardım və s. formada) almaq imkanı başa düşülür [7, s.120]. Yalnız müəyyən əsaslar olduğu hallarda vətəndaşların sosial təminat hüququ yaranır: məsələn, qanunla müəyyən edilmiş yaş həddinə çatmaq, əlillik, ailə başçısını itirmək, işsizlik halı və s.

Şəxsin sosial əmin-amanlığı (salamatlığı) onun həyatda normal fəaliyyət göstərməsi və yaşaması üçün ən vacib şərtlərdən biridir. Hər bir şəxsin əmək qabiliyyətli və iqtisadi fəaliyyətli olması həmin subyektin sağlamlığından birbaşa asılıdır [13]. Məhz bu səbəbdən dövlət sağlamlığın qorunması və sosial təminat məsələsini özünün sosial siyasətinin əsas məqsədlərindən biri hesab edir və vətəndaşların sağlamlığının qorunmasının ilkin hüquqi əsası qismində ölkə Konstitusiyası çıxış edir [10, s.67,181].

Buna görə də, Konstitusiya özünün 41-ci maddəsində vətəndaşların sağlamlığının qorunması hüququnu əsas sosial hüquqlardan biri kimi nəzərdə tutur: hər kəsin sağlamlığını qorumaq və tibbi yardım almaq hüququ vardır [1, s.12-13].

Vətəndaşlara tibbi yardım tibb müəssisələri tərəfindən göstərilir. Bu müəssisələrin əhalinin salamatlığının qorunmasında və müxtəlif xəstəliklərin müalicəsində rolu əhəmiyyətli dərəcədə böyükdür [13; 14]. Tibb müəssisələri təşkilati-hüquqi formasından asılı olmayaraq, müxtəlif mülkiyyət növləri əsasında təsis edilə və fəaliyyət göstərə bilər. Bu kontekstdə onların iki növü fərqləndirilir:

- dövlət tibb müəssisələri (dövlət mülkiyyəti əsasında yaradılır);
- qeyri-dövlət tibb müəssisələri (özəl tibb müəssisələri, bələdiyyə tibb müəssisələri).

Vətəndaşlar xəstələndikdə, əmək qabiliyyətini itirdikdə və digər hallarda tibbi sosial yardım almaq hüququna malikdirlər; onlar tibbi sığorta əsasında da tibbi yardımla təmin oluna bilərlər.

Tibbi sığorta sağlamlığın qorunması sahəsində əhalinin sosial müdafiə formasıdır. Bu forma əhalinin tibbi və dərman yardımını almasına təminat verir. Tibbi sığorta iki formada həyata keçirilir: icbari formada, könüllü formada. Dövlət tibbi sığortanın müxtəlif növlərinin inkişafı üçün zəruri imkanlar vardır [10, s.76-77].

Qeyd etməliyik ki, sosial hüquqların realizasiyası prosesində sosial müdafiə və sosial təminat sisteminin nisbətən müstəqil halqası olan “sosial xidmət” institutu əhəmiyyətli rol oynayır. Bu hüquq institutunun potensial imkanlarından sosial-məişət, sosial-tibbi, psixopedaqoji, sosial-hüquqi xidmət, maddi yardım üzrə sosial xidmətlərin göstərilməsi, çətin həyat şəraitində olan vətəndaşların sosial reabilitasiyası və digər sosial-təminat tədbirləri istiqamətində istifadə edilir.

Ümumiyyətlə, sosial xidmət anlayışı elmi düvriyyədə iki mənada işlədilir: məhdud mənada sosial xidmət; geniş mənada sosial xidmət.

Məhdud mənada sosial xidmət dedikdə, bir qayda olaraq, vətəndaşların qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş müəyyən kateqoriyalarına sosial-məişət xidmətlərinin göstərilməsi – təsərrüfatın inkişafı üçün yardım, pulsuz qidanın verilməsi, sosial müdafiə müəssisələrinə yerləşdirmə və s. başa düşülür.

Geniş mənada sosial xidmət isə, sosial təminatın pul ödəmələrindən başqa, bütün qalan növlərini özündə əks etdirir. Bu mənada sosial xidmət uşaqların, anaların, ahılların, əlillərin sosial baxımdan hərtərəfli mühafizəsini özündə əks etdirir [8, s.390-393].

Sosial xidmət hüquq institutuna aşağıdakı spesifik prinsiplər xasdır: ünvanlılıq prinsipi, mümkünlük prinsipi, məxfilik prinsipi, humanizm prinsipi, könüllülük prinsipi, profilaktik yönümlü olması prinsipi və s.

Elmi-praktik və qanunvericilik məsələsində sosial xidmətin aşağıda göstərilən formaları fərqləndirilir [17.1; 17.4]:

I. Evdə sosial xidmət (dərman vasitələrini, zəruri ərzaq və əsas tələbat mallarını almağa köməklik göstərilməsi; istirahətin təşkil olunmasında, qida qəbul edilməsində və digər məişət xidmətlərinin göstərilməsində köməklik edilməsi; tibbi yardım almaqda kömək göstərilməsi və şəxsin tibb müəssisəsinə müşayiət olunması; yaşayış şəraitinin sanitariya-gigiyena tələblərinə uyğunlaşdırılması; hüquqi məsləhət alınmasına kömək göstərilməsi).

II. Yarımstasionar sosial xidmət (bu xidmət növü sosial-məişət, tibbi və mədəni xidmət, xidmət göstərilən şəxslərin qidalanması və istirahətinin təşkil olunması, habelə onların münasib əmək fəaliyyətinə cəlb olunması və s. xidmətləri əhatə edir).

III. Stasionar sosial xidmət (bu xidmət növü xüsusi yaradılmış müəssisələrdə, əlillərin reabilitasiyası üçün nəzərdə tutulmuş müvafiq stasionar sosial xidmət müdafiə mərkəzlərində, qocalar evi, əlillər evi və s. yerlərdə xidmət göstərilən şəxslərin fiziki durumuna və səhhətinə uyğun olan həyat şəraitinin yaradılmasından, tibbi və sosial reabilitasiya tədbirlərinin həyata keçirilməsindən, qulluq və istirahətin təşkilindən, eləcə də ahıllara sosial xidmət göstərilməsindən ibarətdir).

IV. Fərdi qaydada peşəkar sosial xidmət (ali və ya orta peşə-ixtisas təhsili və müvafiq peşə hazırlığı olan və digər şəxslər qanunvericiliklə müəyyən olunmuş qaydada sosial xidmət sahəsində peşəkar fəaliyyətlə məşğul olmaq hüququna malikdirlər).

V. Sosial-məsləhət yardımı (sosial məsləhət yardımına ehtiyacı olan ahıl və əlillərin müəyyənləşdirilməsi; xidmət göstərilən şəxslərin yaşadığı ailələrlə əlaqə yaradılması; müxtəlif xarakterli sosial-psixoloji pozuntuların profilaktikası; xidmət göstərilən şəxslərin problemlərinin həllində dövlət, bələdiyyə orqanlarının və ictimai təşkilatların fəaliyyətinin

əlaqələndirilməsi; sosial xidmət üzrə məsləhətlərin verilməsi və s. nəzərdə tutulur) [8, s.399-403].

İnsan hüquqlarının tərkib hissəsi kimi sosial hüquqların təminatı müxtəlif səviyyələrdə universal, regional və milli mexanizmlər vasitəsilə həyata keçirilir. Belə ki, insan hüquqlarının dövlətlərarası əməkdaşlıq formatında universal səviyyədə müdafiəsi sahəsində beynəlxalq standartları özündə əks etdirən aşağıda göstərilən beynəlxalq-hüquqi aktların adlarını xüsusilə çəkməliyə [5, II cild, s.253-272]:

- İnsan hüquqları haqqında Ümumi Bəyannamə (1948-ci il);
- İqtisadi, sosial və mədəni hüquqlar haqqında Pakt (1966-cı il);
- Mülki və siyasi hüquqlar haqqında Pakt (1966-cı il);
- insan hüquqları sahəsində digər beynəlxalq-hüquqi aktlar.

Sosial hüquqların universal səviyyədə tənzimlənməsi istiqamətində beynəlxalq təşkilatlar da əhəmiyyətli rol oynayır: məsələn, Birləşmiş Millətlər Təşkilatı və onun ixtisaslaşmış təşkilatları – Beynəlxalq Əmək Təşkilatı (İLO), Təhsil, Elm və Mədəniyyət Məsələləri üzrə Təşkilat (UNESCO), Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatı (WHO), Ümumdünya Əqli Mülkiyyət Təşkilatı (WIPO), Ərzaq və Kənd Təsərrüfatı Təşkilatı (FAO) və s.

İnsan hüquqları sahəsində həm də müxtəlif regional təşkilatlar səviyyəsində tənzimlənmə həyata keçirilir: məsələn, Avropa Şurası, Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatı, Avropa İttifaqı, Ərəb Dövlətləri Liqası, Cənub-Şərqi Asiya Dövlətlərinin Assosiasiyası və s. Bu sırada regional tənzimlənmə sisteminin əsasını təşkil edən aşağıdakı normativ hüquqi aktları fərqləndirə bilərik:

- İnsan hüquqları və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında Avropa Konvensiyası (1950-ci il);
- Avropa Sosial Xartiyası (1961-ci il);
- Əsas hüquqlar haqqında Avropa İttifaqı Xartiyası (2000-ci il);
- İnsan hüquqları və əsas azadlıqlar haqqında MDB Konvensiyası (1995-ci il);
- İnsan hüquqları üzrə Amerikaarası Konvensiya (1969-cu il);
- İnsan və xalqların hüquqlarına dair Afrika Xartiyası (1981-ci il);
- Fərdlərin və xalqların insan hüquqlarının Asiya-Sakit Okean Bəyannaməsi (1988-ci il) və s. aktlar [7, s. 251-277].

Sosial hüquqların qorunması, təmin olunması və müdafiəsi sahəsində dövlətdaxili milli mexanizmlər də fəaliyyət göstərir [17.4]. Bu sahədə dövlət orqanlarının fəaliyyəti aşağıdakı istiqamətlər üzrə qurulmuşdur: qanunvericilik hakimiyyəti orqanları, icra hakimiyyəti orqanları, məhkəmə hakimiyyəti orqanları, prokurorluq orqanları.

Sosial hüquqların milli səviyyədə təminatı, qeyd etməliyə ki, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Nazirlər Kabineti, Milli Məclis, İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkil - Ombudsman, Ali Məhkəmə, Baş Prokurorluq, hüquq-mühafizə orqanları (Ədliyyə Nazirliyi, Daxili İşlər Nazirliyi, Dövlət Təhlükəsizliyi Xidməti, Dövlət Mıqrasiya Xidməti, Fövqəladə Hallar Nazirliyi, Dövlət Gömrük Komitəsi, Dövlət Vergi Xidməti və s.), eləcə də əsas mərkəzi icra hakimiyyəti orqanı kimi Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi, İqtisadiyyat Nazirliyi, Təhsil Nazirliyi, Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi, Nəqliyyat, Rabitə və Yüksək

Texnologiyalar Nazirliyi, habelə Vətəndaşlara Xidmət və Sosial İnnovasiyalar üzrə Dövlət Agentliyi tərəfindən həyata keçirilir.

Bu kontekstdə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin və Birinci vitse-prezident Mehriban xanım Əliyevanın fəaliyyəti xüsusilə qeyd olunmalıdır. Belə ki, Dövlət Başçısının dəfələrlə qeyd etdiyi kimi, dövlətin iqtisadi siyasətində Azərbaycan vətəndaşının sosial rifahının təminatı prioritet istiqamətdir [17.4].

Sosial dövlət olan Azərbaycanda siyasi fəlsəfə, siyasi ideologiya və sosial nəzəriyyə konsepsiyasına əsaslanan “dövlət siyasətinin mərkəzində insan amili dayanır” prinsipi artıq reallığa çevrilmişdir.

Prezident İlham Əliyevin sədriyi ilə “Regionların 2019-2023-cü illərdə sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı”nın icrasının birinci ilinin yekunlarına dair keçirilmiş konfransın (03.02.2020-ci il), eləcə də 2020-ci ilin birinci rübünün sosial-iqtisadi yekunlarına həsr olunan videokonfrans formatında keçirilmiş müşavirənin (14.04.2020-ci il) materiallarından görüldüyü kimi, sosial sahədə aparılan islahatlar çox genişmiqyaslıdır, mühüm əhəmiyyətə malikdir və nəticə etibarilə Azərbaycan vətəndaşlarının rifah halının yaxşılaşdırılması istiqamətində atılan önəmli addımlardır [17.6; 17.8].

Məhz sosial sahəyə xüsusi diqqət yetirilməsi, ünvanlı sosial yardımın verilməsi, sosial ədalətin bərqərar olması, sosial təminatın mühafizəsi, sosial infrastrukturun genişlənməsi, əmək və sosial hüquqların qorunması ilə bağlı ictimai münasibətlərin qanunvericilik səviyyəsində tənzimlənməsi, Azərbaycanda Avropa Sosial Forumunun keçirilməsi, Sosial Tədqiqatlar Mərkəzinin fəaliyyət göstərməsi və s. tədbirlərin həyata keçirilməsi, bir sözlə, sosial sferada aparılan islahatların, reallaşdırılan dövlət proqramlarının bir ünvanı, bir məqsədi vardır: insan amili və ölkə vətəndaşlarının firavanlığı. Başqa sözlə desək, aparılan islahatların başlıca məqsədi iqtisadiyyatın dinamik inkişafı və vətəndaş rifahının yüksəldilməsindən ibarətdir, əsas diqqət əhalinin sosial müdafiəsinin daha da gücləndirilməsinə yönəlmişdir [17.4].

Bu gün ictimai-sosial həyat sahəsinin inkişafında Heydər Əliyev Fondunun prezidenti, UNESCO-nun və İSESKO-nun xoşməramlı səfiri, Azərbaycan Respublikasının Birinci vitse-prezidenti xanım Mehriban Əliyevanın fəaliyyətinin əsas qayəsi digər sahələrlə yanaşı, dövlət siyasətinin sosial və humanitar istiqamətlərinin daha da inkişaf etdirilməsidir. Azərbaycan xalqı göstərilən hərtərəfli sosial qayğıdan qədərincə bəhrələnir [17.8].

“Sosial aktivlik” milli layihəsi çərçivəsində aparılan işlər nəticəsində ölkə əhalisinin müəyyən hissəsi könüllülük fəaliyyətinə cəlb olunmuşdur. Bu məqsədlə təhsil, səhiyyə, gənclər, ekologiya, mədəni irsin qorunması, sosial xidmət, yoxsulluğun azaldılması və s. sahələrdə müvafiq layihələr həyata keçirilir. Hazırda ölkəmizdə dövlətin ciddi dəstəyi və cəmiyyətin sosial sifarişinə nəticəsində Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Vətəndaşlara Xidmət və Sosial İnnovasiyalar üzrə Dövlət Agentliyi (ASAN xidmət), Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyinin tabeliyində Dayanıqlı və Operativ Sosial Təminat Agentliyi (DOST), Kiçik və Orta Biznesin İnkişafı Agentliyinin (KOBİA) “KOB Dostu” şəbəkəsi yaradılmışdır. Sözügedən sosial xidmət müəssisələri çərçivəsində “ASAN xidmət” mərkəzləri (stasionar və səyyar), “myGov”, “ASAN viza”, “ASAN imza”, “ASAN

könüllüləri”, “Könüllü DOST”, “Gənc DOST”, “Gümüşü DOST”, “Virtual DOST”, “Məzun evi” və s. layihələr fəaliyyət göstərir və bu hərəkətlər müasir gəncliyin avanqardına çevrilmişdir. Bu baxımdan, 2020-ci ilin Azərbaycanda “Könüllülər ili” elan edilməsi gənclərin müxtəlif sahələrdə öz potensialını göstərməsinə, sosial məsuliyyət və ictimai nəzarətlə bağlı dövlət siyasətinin həyata keçirilməsinə meydan açan mühüm əlamətdar hadisədir [17.1; 17.4].

Təqdirəlayiq haldır ki, əhaliyə xidmət, əmək, məşğulluq, sosial müdafiə və sosial təminat sahələrində əksər xidmətlər artıq tam elektronlaşdırılmışdır. Belə ki, hazırda “e-xidmətlər”, “e-satınalma”, “e-aqro”, “e-sosial”, “INNOLAND”, “Əmək müqaviləsi bildirişi”, “Ünvanlı yardım” (VEMTAS), “Əlillik” (TSERAS), “Sığorta”, “Pensiya”, “Məşğulluq”, “e-arayış” və s. sistem/altsistemlər vasitəsilə qeyd olunan istiqamətlərdə xidmətlər əhaliyə elektron şəkildə göstərilir. Həmçinin vətəndaşların müraciətləri və onların məlumatlandırılması məqsədilə 102, 103, 112, 142, 161, 195, 902, 961 və s. çağrı mərkəzləri və qaynar xətlər fəaliyyət göstərir.

Sosial islahatların dinamikasından görüldüyü kimi, Dövlət Başçısının rəhbərliyi altında sosial sahədə aparılan inqilabi islahatlar və innovativ yeniliklər davamlı xarakter daşıyır, sosial sahənin inkişafı və əhəlinin sosial müdafiəsinin gücləndirilməsi prioritet vəzifə olaraq qalır [17.4].

Son zamanlar kainatda ictimai və sosial bəla olan COVID-19 koronavirus adlı qlobal təhlükəli kabus Yer kürəsini cənginə almış və bütün bəşəriyyət bu infeksiya təhlükəsi ilə üz-üzə dayanaraq, onunla mübarizə aparır [17.9].

Təbii ki, COVID-19 infeksiyası Azərbaycandan da yan keçməmişdir. Pandemiyanın respublikamızda geniş yayılmaması üçün Prezident İlham Əliyev tərəfindən dərhal operativ, təcirəsalınmaz, preventiv və qabaqlayıcı qərarların qəbul edilməsi, zərərə məruz qalan sahibkarlara, maddə işləyən şəxslərə, maddi imkan zəif olanlara yardım göstərilməsi və çoxsaylı sosial xarakterli digər tədbirlərin həyata keçirilməsi nəticəsində bu pandemiya az itkilərlə çıxmaq üçün dövlətimiz sözügedən infeksiya xəstəliyi ilə mübarizədə müsbət göstəricilərə nail olmuşdur [6, s.9-16]. Hətta Azərbaycanın koronavirusla mübarizə üsulunun digər dünya ölkələrinə nümunə göstərilməsi hər bir vətəndaşda qürur hissi doğurur və cəmiyyətdə artıq “hər kəs hamı üçün, hamı hər kəs üçün sosial məsuliyyət daşıyır” prinsipi təşəkkül tapmışdır. Prezident İlham Əliyevin bütün məsələləri şəxsən nəzarətdə saxlaması isə birbaşa Azərbaycan vətəndaşına olan diqqət və qayğının bariz nümunəsidir [15, s.65-76; 17.7].

Pandemiyanın əhaliyə və iqtisadiyata mənfi təsirini azaltmaq məqsədilə aparılan genişmiqyaslı tədbirlər sırasında məşğulluğa və sosial rifaha dəstək məsələləri xüsusi yer tutur. Xatırlatmaq lazımdır ki, bu sahədə qanunvericilik bazasının təkmilləşdirilməsi [17.1], inzibati məsuliyyət [3] və cinayət məsuliyyəti [2] tədbirlərinin gücləndirilməsi və sərtləşdirilməsi, yeni normativ hüquqi aktların qəbul edilməsi aparılan mübarizənin effektivliyini dəfələrlə yüksəltmişdir. Söhbət aşağıdakı aktlardan gedir:

– “Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsinə dəyişiklik edilməsi haqqında” 17.03.2020-ci il tarixli Qanun;

– "Azərbaycan Respublikasının İnzibati Xətlər Məcəlləsində dəyişiklik edilməsi haqqında " 17.03.2020-ci il tarixli 27-VI QD nömrəli Qanun;

– “Yeni növ koronavirus (COVİD-19) infeksiyası ilə mübarizə tədbirlərində iştirak edən tibb işçilərinin sosial müdafiəsinin gücləndirilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 18.03.2020-ci il tarixli Sərəncamı;

– “Koronavirus (COVİD-19) pandemiyasının və bundan irəli gələrək dünya enerji və səhm bazarlarında baş verən kəskin dalğalanmaların Azərbaycan Respublikasının iqtisadiyyatına, makroiqtisadi sabitliyə, ölkədə məşğulluq məsələlərinə və sahibkarlıq subyektlərinə mənfi təsirinin azaldılması ilə bağlı bir sıra tədbirlər haqqında” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 19.03.2020-ci il tarixli 1950 nömrəli Sərəncamı;

– “Sosial baxımdan həssas olan əhali qrupuna aid edilən ailələrin üzvü olan tələbələrin təhsil haqqı xərclərinin ödənilməsi barədə” Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 13.04.2020-ci il tarixli 138 nömrəli qərarı və s.

Bu sırada Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 30.06.2021-ci il tarixli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş “Dövlət Sosial Müdafiə Fondunun Nizamnaməsi”nin adı xüsusilə çəkilməlidir [17.2]. Fond məcburi dövlət sosial sığortası və könüllü (əlavə) sosial sığorta, əhalinin əmək pensiyaları, sosial müavinətlər, ünvanlı dövlət sosial yardımı ilə, təqaüd və kompensasiyalarla, habelə Azərbaycan Respublikasının qanunları, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin və Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin aktları ilə nəzərdə tutulmuş digər ödənişlərlə təmin edilməsi sahəsində fəaliyyət göstərən publik hüquqi şəxsdir; o, Azərbaycan Respublikasının Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyinin tabeliyində fəaliyyət göstərir. Fondun fəaliyyət istiqamətləri aşağıdakılardan ibarətdir:

– müvafiq sahənin inkişafını təmin etmək və bu sahədə dövlət siyasətinin formalaşdırılması ilə bağlı Nazirliyə təkliflər vermək, həmin siyasətin həyata keçirilməsini təmin etmək;

– müvafiq sahədə aidiyyəti dövlət orqanları (qurumları) ilə əməkdaşlıq etmək, təkliflərin işlənilib hazırlanmasında və həyata keçirilməsində iştirak etmək;

– əhalinin əmək pensiyaları, sosial müavinətlər, ünvanlı dövlət sosial yardımı ilə, təqaüd və kompensasiyalarla, habelə Azərbaycan Respublikasının qanunları, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin və Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin aktları ilə nəzərdə tutulmuş digər ödənişlərlə təmin edilməsi üçün tədbirlər görmək;

– məcburi dövlət sosial sığorta iştirakçılarının uçota alınmasını və uçotdan çıxarılmasını, sığortaolunanların və sığortaedənlərin işsizlikdən sığorta üzrə qeydiyyatdan alınmasını və qeydiyyatdan çıxarılmasını, fərdi uçotun aparılmasını və ona nəzarəti təmin etmək;

– müvafiq sahədə fəaliyyətin təkmilləşdirilməsi və şəffaflığın artırılması, habelə göstərilən xidmətlərin keyfiyyətinin yüksəldilməsi, onların elektron qaydada həyata keçirilməsi məqsədilə tədbirlər görmək, innovativ ideya və layihələri dəstəkləmək və s.

Həmçinin bu istiqamətdə “Sosial Xidmətlər Agentliyi”nin yaradılması diqqətəlayiq haldır; onun Nizamnaməsi Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 30.06.2021-ci il tarixli Fərmanı ilə təsdiq edilmişdir [17.2; 17.8]. Adıçəkilən Agentlik sosial xidmətə ehtiyacı olan şəxslərə (ailələrə) “Sosial xidmət haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə

müəyyən edilmiş forma və növlər üzrə sosial xidmət göstərilməsi, onların sosial müdafiəsi və rifahının yaxşılaşdırılması, habelə övladlığagötürmə ilə bağlı dövlət siyasətinin və tənzimləmənin həyata keçirilməsi sahəsində fəaliyyət göstərən publik hüquqi şəxs statusuna malikdir və Azərbaycan Respublikasının Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyinin tabeliyində fəaliyyət göstərir. Agentliyin fəaliyyət istiqamətləri qismində aşağıdakıları fərqləndirmək olar:

- sosial xidmətə ehtiyacı olan şəxslərə (ailələrə) sosial xidmət göstərmək, onların sosial müdafiəsi və rifahının yaxşılaşdırılması ilə bağlı tədbirlər görmək;
- övladlığagötürmə sahəsində müəyyən edilmiş vəzifələrin icrasını təmin etmək;
- müvafiq sahədə fəaliyyətin təkmilləşdirilməsi və şəffaflığın artırılması, göstərilən xidmətlərin keyfiyyətinin yüksəldilməsi, onların elektron qaydada həyata keçirilməsi məqsədilə tədbirlər görmək, innovativ ideya və layihələri dəstəkləmək;
- Nizamnamədə müəyyən edilən digər istiqamətlərdə fəaliyyət göstərmək.

Qeyd etməliyik ki, Azərbaycan Respublikasının İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkili (Ombudsman) sosial xidmət müəssisələrindəki əlilliyi olan şəxslərin və ahılların hüquqlarının təmini məsələsini daim diqqət mərkəzində saxlayır. Ölkəmizdə yeni növ koronavirus infeksiyasının geniş yayılmasının qarşısının alınması və onunla mübarizənin gücləndirilməsi üçün tətbiq edilən xüsusi karantin rejimi şəraitində sosial xidmət müəssisələrində yaşayan əlilliyi olan şəxslərin və ahılların hüquqlarının təmininə diqqətin daha da artırılması mühüm əhəmiyyət kəsb edir [17.5].

Ölkədə bütün vətəndaşların vəziyyətini yaxşılaşdırmaq üçün çox böyük sosial və iqtisadi paket təqdim olunmuşdur. Əsas prioritetlər insanların sağlamlığı, onların sosial müdafiəsi və vəziyyətə uyğun şəkildə iqtisadi fəallığın artmasıdır. Azərbaycan bütün imkanları səfərbər edib ki, COVID-19 koronavirus infeksiya vəziyyətindən minimum itkilərlə çıxsın, insanların həyatını qorusun və postpandemiya dövrünə hazır olsun.

Xüsusilə, qeyd olunmalıdır ki, koronavirus infeksiyasına qarşı aparılan qətiyyətli mübarizədə həkimlərin, tibb işçilərinin, polis əməkdaşlarının və digər dövlət qulluqçularının xidmətləri Dövlət Başçısı tərəfindən yüksək qiymətləndirilir.

Koronavirusla mübarizə kontekstində Birinci vitse-prezident xanım Mehriban Əliyevanın həmvətənlərimizə müraciəti diqqətəlayiqdir, onun "Evdə qal" aksiyasına çağırışı cəmiyyətdə, sanki, sosial şüara çevrildi və xalq kütləsi tərəfindən yüksək səviyyədə alqışlandı.

Prezident İlham Əliyevin dəfələrlə söylədiyi kimi, hər bir insan birlik və həmrəylik nümayiş etdirməklə koronavirusla mübarizədə zəruri qaydalara əməl edərsə, o zaman aparılan mübarizənin və görülən tədbirlərin dəyəri də yüksək olacaq, koronavirus infeksiyası geniş vüsət almayacaq və ölkəmiz yaranmış bu sosial-iqtisadi fürsət-majör vəziyyətindən az itkilərlə ötüşəcək. Bir sözlə, "Biz birlikdə güclüyük və bütün sınaqlardan üzüağ çıxacağıq" tezisi hər bir vətəndaşın konstitusion vəzifəsi, öhdəliyi və borcu kimi diqqət mərkəzində olmalıdır. Dövlət öz vətəndaşının yanındadır.

Beləliklə, qeyd edə bilərik ki, Azərbaycanda sosial hüquqların qorunması, müdafiəsi və həyata keçirilməsi mütərəqqi qanunvericilik bazasına əsaslanır və sosial hüquqlardan aidiyyəti əhali qrupu effektiv şəkildə faydalanır.

İSTİFADƏ EDİLMİŞ MƏNBƏLƏR:

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. Bakı, «N» nəşriyyatı, 2015, 52 s.
2. Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsi Buraxılışa məsul: B.C.Kərimli. Bakı, «Hüquq Yayın Evi», 2016, 416 s.
3. Azərbaycan Respublikasının İnzibati Xətalər Məcəlləsi Buraxılışa məsul: B.C.Kərimli. Bakı, «Hüquq Yayın Evi», 2016, 392 s.
4. Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti. II cild / Ağamusa Axundovun redaktəsi ilə. Bakı, "ÇİRAQ" nəşriyyatı, 1999, 412 s.
5. Beynəlxalq (publik) hüquq kursu. Dərslük E.Ə.Əliyevin ümumi redaktəsi ilə. Bakı, «Günəş-B» nəşriyyat-poliqrafiya müəssisəsi, 2018, I cild, ümumi hissə, 752 s.; II cild, xüsusi hissə, 704 s.
6. Elçin Babayev. Bizi məharətli idarəçilik, birlik və həmrəylik xilas edir // Höquqi möstəvi e.n.t. jurnalı. Bakı, 2020, № 4, s.9-16.
7. Əliyev Ə. İ. İnsan hüquqları. Dərslük. Yenidən işlənmiş və əlavələr edilmiş ikinci nəşr. Bakı, "Nurlar" nəşriyyatı, 2019, 352 s.
8. Əliyev M.N. Sosial təminat hüququ. Dərslük. Bakı, "Adiloğlu" nəşriyyatı, 2007, 464 s.
9. Əliyeva F.E. Avropa sosial hüququ. Bakı, "Kommersiya" nəşriyyatı, 2015, 48 s.
10. Fatimə Etibar qızı Höseynova. Sağlamlığın qorunmasının beynəlxalq-hüquqi tənzimlənməsi və milli qanunvericilik. Bakı, "Kooperasiya" nəşriyyatı, 2016, 232 s.
11. İnformasiya hüququ. Dərslük / Kollektiv müəlliflər: Əliyev Ə.İ., Rzayeva G.A., İbrahimova A.N., Məhərrəmov B.A., Məmmədrzalı Ş.S. Bakı, "Nurlar" nəşriyyatı, 2019, 448 s.
12. Konstitusiya və hüququn əsasları. Dərslük. 8-ci nəşr Allahverdiyev S.S.. Bakı, «Hüquq Yayın Evi», 2018, 452 s.
13. Mustafazadə A.İ., Aslanov Z.N. Tibb hüququ. Dərs vəsaiti. Bakı, "ELM" nəşriyyatı, 2017, 204 s.
14. Алиева Айнура Этибаровна. Синдром сухого глаза. Монография (на русском языке). Баку, изд-во "Кооперация", 2016, 154 с.
15. Aynurə Əliyeva, Fatimə Hüseynova, Etibar Əliyev. Azərbaycanda "COVID-19" pandemiyası: tibbi və hüquqi aspektlər // Höquqi möstəvi e.n.t. jurnalı. Bakı, 2020, № 4, s.65-76.
16. Hüseynov S.Y. Dolandırıcılığın felsefə və sosyo-psikoloji boyutları (türk dilində) // Höquqi möstəvi e.n.t. jurnalı. Bakı, 2020, № 4, s.109-114.
17. Elektron informasiya resursları (URL – Uniform Resource Locator):
 - 17.1. www.e-qanun.az;
 - 17.2. www.president.az;
 - 17.3. www.kabmin.gov.az;
 - 17.4. www.sosial.az;
 - 17.5. www.ombudsman.gov.az;
 - 17.6. www.azerbaijan-news.az;
 - 17.7. www.respublika-news.az;
 - 17.8. www.xalqgazeti.com;
 - 17.9. www.covid19fund.gov.az/az/.

**IMPLEMENTATION OF SOCIAL RIGHTS IN CIVIL SOCIETY:
PHILOSOPHICAL, MEDICAL AND LEGAL ASPECTS**

Etibar Aliyev,

Doctor of Law, Professor of the Department of Human Rights and Information Law of UNESCO, Law Faculty of Baku State University.

e-mail: a-etibar@rambler.ru, phone: +99450 206 24 42

Sakit Huseynov,

Head of the Department of Philosophy of Sustainable Development of the Institute of Philosophy of ANAS, Doctor of Philosophical Sciences, Professor.

e-mail: sakit48@mail.ru

Ainura Aliyeva,

Central Customs Hospital of the State Customs Committee of the Republic of Azerbaijan, ophthalmologist, doctor of philosophy in the field of medical sciences.

e-mail: draynura@hotmail.com, phone: +99412 404 08 08

Fatima Huseynova,

Baku State University, Faculty of Law Department of International Private Law and European Law, Associate Professor, doctor of philosophy in the field of law.

e-mail: lawyer.fatima85@gmail.com, phone: +99450 206 24 42

Araz Karimov,

Baku Main Department for Small Entrepreneurship of the State Tax Service under the Ministry of Economy of the Republic of Azerbaijan, First Deputy Chief, Tax Service Adviser, Lawyer,

e-mail: araz.karimov@icloud.com, phone: +99450 224 00 42

Nadir Adilov,

Agency for Small and Medium Business Development of the Republic of Azerbaijan, Advisor to the Chairman, Associate Professor, Doctor of Philosophy in Law,

e-mail: nadir.adilov@gmail.com, phone: +99450 211 57 02

The article considers the legal nature, medical-psychological essence, philosophical-legal aspects and other issues of the implementation of social rights in civil society in modern times.

The concept of social rights is used in two senses: in the subjective sense, in the objective sense. In the subjective sense, social rights mean the potential socio-legal opportunities that citizens have on the basis of legislation. In the objective sense, social law includes a set of legal norms governing public relations related to social security and social protection, implementation of social rights of citizens, improving the living standards of individuals, health care, social partnership, social dialogue and other social issues.

It is noted that the implementation of social rights is carried out through both universal and regional mechanisms, as well as at the national level through the institutions of legislation, executive power, prosecutor's office and judiciary.

In this context, the activity of the President of the Republic of Azerbaijan Mr. Ilham Aliyev and the First Vice-President Mehriban Aliyeva in ensuring social rights in the country is especially commendable.

Key words: *Human rights, social rights, social security law, social dialogue, social partnership, social responsibility, medical care, civil society, legal nature, medical-psychological nature, philosophical-legal aspects.*

ОСУЩЕСТВЛЕНИЕ СОЦИАЛЬНЫХ ПРАВ В ГРАЖДАНСКОМ ОБЩЕСТВЕ: ФИЛОСОФСКИЕ, МЕДИЦИНСКИЕ И ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ

Этибар Алиев,

доктор юридических наук, профессор кафедры «Права человека и информационное право» ЮНЕСКО Юридического факультета Бакинского государственного университета.

электронная почта a-etibar@rambler.ru, телефон: +99450 220 24 42

Сакит Гусейнов,

заведующий отделом философии устойчивого развития Института философии НАНА, доктор философских наук, профессор.

электронная почта: sakit48@mail.ru

Айнура Алиева,

Центральный таможенный госпиталь Государственного таможенного комитета Азербайджанской Республики, врач-офтальмолог, доктор философии по медицинским наукам.

э-почта: draunura@hotmail.com, телефон: +99412 404 08 08

Фатима Гусейнова,

Бакинский государственный университет, Юридический факультет, Кафедра международного частного права и европейского права, доцент, доктор философии по праву.

э-почта: lawyer.fatima85@gmail.com, тел. +99450 206 24 42

Каримов Араз,

Главное управление малого предпринимательства Государственной налоговой службы при Министерстве экономики Азербайджанской Республики, первый заместитель начальника, советник налоговой службы, юрист,

e-mail: araz.karimov@icloud.com, телефон: +99450 224 00 42;

Надир Адиллов,
Агентство развития малого и среднего бизнеса Азербайджанской Республики,
советник председателя, доцент, доктор философских наук,
e-mail: nadir.adilov@gmail.com, телефон: +99450 211 57 02

В статье рассматриваются правовая природа, медико-психологическая сущность, философско-правовые аспекты и другие вопросы реализации социальных прав в гражданском обществе в современную эпоху.

Понятие социальных прав используется в двух значениях: в субъективном значении, в объективном значении. В субъективном значении социальные права означают потенциальные социально-правовые возможности, которые граждане имеют на основе законодательства. В объективном значении социальное право включает в себя совокупность правовых норм, регулирующих общественные отношения, связанные с социальным обеспечением и социальной защитой, реализацией социальных прав граждан, повышением уровня жизни людей, здравоохранением, социальным партнерством, социальным диалогом и другими социальными вопросами.

Отмечается, что реализация социальных прав осуществляется с помощью как универсальных, так и региональных механизмов, а также на национальном уровне через институты законодательства, исполнительной власти, прокуратуры и судебных органов.

В этом контексте деятельность Президента Азербайджанской Республики господина Ильхама Алиева и Первого вице-президента Мехрибан Алиевой по обеспечению социальных прав в стране заслуживает особой похвалы.

Ключевые слова: права человека, социальные права, право социального обеспечения, социальный диалог, социальное партнерство, социальная ответственность, медицинская помощь, гражданское общество, правовая природа, медико-психологическая природа, философско-правовые аспекты.

SİVİL TOPLUMDA SOSYAL HAKLARIN UYGULANMASI: FELSEFİ, TİBBİ VE HUKUKİ YÖNLER

Etibar Aliyev,
UNESCO İnsan Hakları ve Enformasyon Hukuku Anabilim Dalı profesörü, Bakü
Devlet Üniversitesi, hukuk üzre elmler doktoru.
e-posta: a-etibar@rambler.ru, telefon: +99450220 24 42

Sakit Huseynov,
ANAS Felsefe Enstitüsü, Sürdürülebilir Kalkınma Felsefesi Bölüm Başkanı, felsefe
elmleri doktoru, profesör.
e-posta: sakit48@mail.ru

Ainura Aliyeva,
Azərbaycan Cumhuriyeti Devlet Gümrük Komitesi Merkez Gümrük Hastanesi,
göz doktoru, tıp bilimleri alanında felsefe doktoru.

e-posta : draynura@hotmail.com, telefon: +99412 404 08 08

Fatima Hüseynova,
Bakü Devlet Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Uluslararası Özel Hukuk ve Avrupa
Hukuku Anabilim Dalı,doçent, hukuk alanında felsefe doktoru.

e-posta: lawyer.fatima85@gmail.com, telefon: +99450206 24 42

Araz Karimov,
Bakü Azərbaycan Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı'na bağlı Devlet Vergi Servisi
Küçük Girişimcilik Ana Departmanı, Birinci Başkan Yardımcısı, Vergi Servisi
Danışmanı, Avukat,

e-posta: araz.karimov@icloud.com, telefon: +99450 224 00 42

Nadir Adilov,
Azərbaycan Cumhuriyeti Küçük ve Orta Ölçekli İşletme Geliştirme Ajansı, Başkan
Danışmanı, Doçent, Hukuk Felsefesi Doktoru.

e-posta:nadir.adilov@gmail.com, telefon: +99450 211 57 02

Bu makale hukuki niteliği, tıbbi-psikolojik özü, felsefi-yasal yönlerini ve modern zamanlarda sivil toplumda sosyal hakların uygulanmasının diğer konularını ele almaktadır.

Sosyal haklar kavramı iki anlamda kullanılır: öznel/ sübjektif anlamda, nesnel anlamda. Sübjektif anlamda sosyal haklar, vatandaşların mevzuat temelinde sahip oldukları potansiyel sosyo-yasal fırsatlar anlamına gelmektedir. Nesnel anlamda, sosyal hukuk, sosyal güvenlik ve sosyal koruma, vatandaşların sosyal haklarının uygulanması, bireylerin yaşam standartlarının iyileştirilmesi, sağlık hizmetleri, sosyal ortaklık, sosyal diyalog ve diğer sosyal konularla ilgili halkla ilişkileri düzenleyen bir dizi yasal norm içermektedir.

Sosyal hakların uygulanmasının hem evrensel ,hem de bölgesel mekanizmaların yanı sıra ulusal düzeyde mevzuat, yürütme gücü, savcılık ve yargı kurumları aracılığıyla gerçekleştirildiği belirtilmektedir.

Bu bağlamda, Azərbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı İlham Aliyev ve Birinci Başkan Yardımcısı Mehriban Aliyeva'nın ülkede sosyal hakların sağlanmasındaki faaliyeti özellikle övgüye değerdir.

Anahtar kelimeler: *İnsan hakları, sosyal haklar, sosyal güvenlik hukuku, sosyal diyalog, sosyal ortaklık, sosyal sorumluluk, tıbbi bakım, sivil toplum, yasal doğa, tıbbi-psikolojik doğa, felsefi-yasal yönler.*

MƏNİMSƏMƏ VƏ YA İSRAFETMƏ YOLU İLƏ TALAMANIN MƏSULİYYƏTİ AĞIRLAŞDIRAN HALLARI. TƏKRAR TALAMA

Qurbanov Habil Surxay oğlu,
Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası
Azad Həmkarlar İttifaqının sədri,
hüquq üzrə elmlər doktoru, professor.
e-mail:professorqurbanov@yandex.ru

AR CM-in Xüsusi hissəsinin maddələrində nəzərdə tutulmuş cinayətlərdən hər hansı birinin yenidən törədilməsi həmin əməlin təkrar törədilməsi sayılır və cinayət qanunvericiliyində, o cümlədən cinayət

hüququ elmində bu, cinayətlərin təkrarlığı ("cinayətin təkrar törədilməsi") adlandırılır.

AR CM-in 16-cı maddəsinə uyğun olaraq bu Məcəllənin eyni bir maddəsi ilə nəzərdə tutulmuş cinayətin iki dəfə və ya iki dəfədən çox törədilməsi cinayətin təkrar törədilməsi hesab edilir. CM-in müxtəlif maddələri ilə nəzərdə tutulmuş iki və ya daha çox cinayətin törədilməsi yalnız həmin Məcəllənin Xüsusi hissəsində birbaşa göstərilən hallarda cinayətin təkrar törədilməsi hesab edilir. Əvvəllər törətdiyi cinayətə görə CM ilə müəyyənləşdirilmiş qaydada

Məqalədə müəllif tərəfindən qeyd edilir ki, mənimsəmə və ya israfetmə yolu ilə talama əməlinin ağırlaşdırıcı əlaməti kimi təkrarlıq cinayət-hüquq institutunun növlərindən biridir. Həmin növlər cinayət qanunvericiliyinin Ümumi hissəsində nəzərdə tutulur.

Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin Xüsusi hissəsinin maddələrində nəzərdə tutulmuş cinayətlərdən hər hansı birinin yenidən törədilməsi həmin əməlin təkrar törədilməsi sayılır və cinayət qanunvericiliyində, o cümlədən cinayət hüququ elmində bu, cinayətlərin təkrarlığı adlandırılır.

Adıçəkilən Cinayət Məcəlləsinin 16-cı maddəsinə uyğun olaraq, bu Məcəllənin eyni bir maddəsi ilə nəzərdə tutulmuş cinayətin iki dəfə və ya iki dəfədən çox törədilməsi cinayətin təkrar törədilməsi hesab edilir.

Açar sözlər: cinayətlərin çoxluğu, təsnifat, mənimsəmə və ya israfetmə, təqsirkar, istintaq və məhkəmə təcrübəsi, qanun.

Mənimsəmə və ya israfetmə yolu ilə talama əməlinin ağırlaşdırıcı əlaməti kimi təkrarlıq cinayətlərin çoxluğunun cinayət-hüquq institutunun növlərindən biridir. Həmin növlər cinayət qanunvericiliyinin Ümumi hissəsində nəzərdə tutulur.

cinayət məsuliyyətindən azad edilmiş, yaxud məhkumluğu üzərindən götürülmüş və ya ödənilmiş şəxs tərəfindən həmin cinayətin yenidən törədilməsi cinayətin təkrar törədilməsi demək deyildir.

Hüquq ədəbiyyatında cinayətlərin çoxluğunun təsnifatı bir sıra əlamətlər əsasında aparılır. Prof. F.Y.Səməndərovun fikrincə, cinayətlərin çoxluğunun təsnifatının hansı meyarla görə aparılması məsələsi həll edi-

lərəkən, ilk növbədə, təsnifatın cinayət-hüquqi əhəmiyyəti nəzərə alınmalıdır. Bu səbəbdən də ...təklif olunan təsnifatı qüvvədə olan CM-in və praktikanın tə-ləblərinə uyğun hesab edirik. Cinayətlərin çoxluğu təkrar cinayətlər, cinayətlərin məcmusu, residiv cinayətlərdən ibarətdir.

Hüquq elmində cinayətlərin çoxluğunun əlamətlərinə aşağıdakılar aid edilmişdir:

1. Törədilmiş hər bir ictimai təhlükəli əməldə müstəqil cinayət tərkibi əlamətlərinin mövcud olması;
2. Törədilmiş hər bir ictimai təhlükəli əməl özündə cinayət-hüquqi nəticəsini ehtiva edir;
3. Bir şəxs tərəfindən cinayət qanunu ilə cəzalanmalı olan iki və ya daha çox cinayətin törədilməsi;
4. Şəxs tərəfindən ardıcıl olaraq müxtəlif vaxtlarda iki və daha çox cinayətin törədilməsi.

Respublikanın qüvvədə olan Cinayət Məcəlləsi qəbul edilənə qədər köhnə qanunvericiliyin mövqeyindən təkrar cinayətlər anlayışı dəfələrlə cinayəttörətmə, müntəzəm cinayəttörətmə, cinayəti peşəetmə kimi cinayətlərin çoxluğu növlərini əhatə edirdi. Cinayətin dəfələrlə edilməsi ilə cinayətin təkrar törədilməsinə əksər halda kifayət qədər əsas olmadan sinonim anlayışlar kimi baxılırdı. Köhnə qanuna "təkrarlıq" anlayışı ilə yanaşı, cinayətin dəfələrlə törədilməsi anlayışının daxil edilməsi məntiqli cəhətdən kifayət qədər əsaslandırılmırdı (1, s.399-400).

Qeyd edilən mülahizəyə görə müəlliflərdən T.Qarayev haqlı olaraq məsuliyyəti ağırlaşdıran hallardan olan tərkiblərdən

cinayətin "dəfələrlə" törədilməsi əlamətinin çıxarılmasını təklif edirdi (2,s.36).

AR CM-in 16.1-ci maddəsində verilən anlayışa istinadən prof. F.Y.Səməndərov təkrar törədilən cinayətlərin aşağıdakı növlərini fərqləndirir:

– qanunun bir maddəsində nəzərdə tutulan eyni cinayətin iki dəfə, yaxud daha artıq hallarda törədilməsilə yaranan təkrar cinayətlər;

– qanunun müxtəlif maddələrində nəzərdə tutulan cinayətlərin iki dəfə, yaxud daha artıq hallarda törədilməsilə yaranan təkrar cinayətlər (3,s.400).

Hüquq ədəbiyyatında ifadə edilən mülahizəyə görə yetkinlik yaşına çatmayanların məhkumluğu və sonradan törətdiyi ictimai təhlükəli əməl residivlik yaratmasa da, cinayətin təkrarlıq yaradır (4, s.280).

Göstərilən hallarda yetkinlik yaşına çatmayanların əməli AR CM-in Xüsusi hissəsinin müvafiq maddələrində ağırlaşdırıcı hallardan biri kimi nəzərdə tutulan "təkrar törətmə" əlaməti üzrə tövsif ediləcəkdir. Lakin belə tövsif yetkinlik yaşına çatmayan dövrdə məhkumluğu olan və yenidən cinayətkar əməl törədən şəxslərin residivlərlə müqayisədə cinayət məsuliyyətini heç də mülayimləşdirmir, əksinə, sərtləşdirir.

Məsələyə münasibətini bildirən prof. F.Y.Səməndərov haqlı olaraq yazır ki, "...təkrar törədilən cinayətlərin məhkumluqla bağlı olan halları üzrə məsuliyyətin hələ də tam həllinə aydınlıq gətirilməmişdir" (5,s.403).Fikrimizcə, qeyd edilən hallarla əlaqədə cinayət məsuliyyətinin diferensiasiyasının bir daha ətraflı nəzərdən keçirilməsi zəruridir.

Yuxarıda deyilənlərə istinadən göstərmək olar ki, mənim səmə və ya israfetmə yolu ilə talama əməllərinin təkrarlığı o halda mövcud ola bilər ki, təqsirkarın əvvəl törətdiyi talamaya görə cinayət məsuliyyətinə cəlb etmə müddəti (AR CM-in 75-ci maddəsi) və ya ittiham hökmünün icra olunması müddəti (AR CM-in 80-ci maddəsi) keçməmiş olsun, habelə təqsirkarın məhkumluğu onun üzərindən götürülməmiş, yaxud ödənilməmiş (AR CM-in 83-cü maddəsi) olsun. Əks təqdirdə, yenidən törədilmiş talama təkrarən törədilmiş talama kimi tövsif edilə bilməz.

Təkrarlığın yaranması üçün təqsirkarın əvvəllər törətdiyi ictimai təhlükəli əmələ görə məhkum edilib-edilməməsinin heç bir cinayət-hüquqi əhəmiyyəti yoxdur. Şəxs əvvəllər törətdiyi cinayətə görə məsuliyyətə cəlb edilməmiş olduqda, onun hər bir əməlinə ayrıca cinayət-hüquqi qiymət verilməlidir. Digər tərəfdən, onun törətdiyi sonuncu ictimai təhlükəli əməl başqa zəruri əlamətlər də olduqda təkrar mənim səmə və ya israfetmə yolu ilə talama kimi AR CM-in 179.2.2-ci maddəsi ilə tövsif edilməlidir.

Göstərmək lazımdır ki, əgər şəxs AR CM-in 177-185-ci, habelə 217, 227, 232 və 235-ci maddələrində nəzərdə tutulan ictimai təhlükəli əməllərdən hər hansı birini törətdikdən və cəzasını çəkdikdən sonra məhkumluğu götürülməyən, yaxud ödənilməyən müddətdə 177-185-ci maddələrdə göstərilən cinayətlərdən hər hansı birini törətdikdə həmin şəxsin əməli təkrarlıq əlaməti üzrə tövsif edilməməlidir. Təkrar mənim səmə və ya israfetmə yolu ilə talama aşağıdakı hallarda da mövcud olmayacaqdır:

1. Təqsirkar təkrar mənim səmə və ya israfetmə yolu ilə talamadan əvvəl AR CM-

in 179-cu maddəsində sadalanan əməllərdən hər hansı birini törətmiş olsa da, əgər o, qanunla müəyyənləşdirilmiş qaydada cinayət məsuliyyətindən azad edilmişdirsə;

2. Təqsirkar təkrar mənim səmə və ya israfetmə yolu ilə talamadan əvvəl AR CM-in 179-cu maddəsində sadalanan əməllərdən hər hansı birini törətməyə cəhd göstərərək cinayəti başa çatdırmaqdan könüllü surətdə imtina etmişdirsə (AR CM-in 30-cu maddəsi).

Cinayətlərin çoxluğunun təşəkkül tapdığı hissəciklərdən biri olan tək cinayət heç də həmişə özünün sadə olması ilə fərqlənmir. Adında "tək" məfhumunun olmasına baxmayaraq, belə sadə ictimai təhlükəli əməl də bir çox cinayətkar epizodlarda, eləcə də ayrı-ayrı qarışıq hərəkətlərdə ifadə oluna bilər. Çünki tək cinayətin özü də nəinki bir hərəkətlə (hərəkətsizliklə), həmçinin hərəkətlərin (hərəkətsizliklərin) bütöv bir sistemi ilə gerçəkləşdirilə bilər. Bundan başqa, tək cinayət bir sıra hallarda bir və ya bir neçə hüquqi nəticələrin meydana çıxmasına səbəb ola bilər. Tək cinayət bəzən müxtəlif nəticələrə münasibətdə özünəməxsus rəngarəng formaları ilə müşayiət də oluna bilər. Lakin bütün bunlarla yanaşı, həmin ictimai təhlükəli əməl özünün cinayət olmaq təbiətini itirmir və o, həmişə kriminal hərəkət və ya hərəkətsizliyin nəticəsi qismində təzahür edir.

Məhz bu baxımdan da cinayətin təkrarlığını, yəni təkrar cinayəti bəzən davam edən cinayətlərdən fərqləndirmək zərurəti meydana çıxır. Belə ki, mənim səmə və ya israfetmə yolu ilə talama əməlləri bir neçə cinayətkar epizodlardan ibarət olmaqla və müxtəlif üsullarla həyata keçirilmələrinə baxmayaraq, davam edən cinayət və eyni

zamanda da tək cinayət kimi təzahür edə bilər.

Nəzərə almaq lazımdır ki, davam edən mənimləmə və ya israfetmə yolu ilə talama eynicinsli əməllər olsalar da, onlar bir neçə təkrar hərəkətlərlə törədildiklərindən (məsələn, inanılıb etibar edilmiş əmlakı mütəmadi surətdə hissə-hissə mənimləmə, yaxud israfetmə) təkrar talama əməlinə bənzəyir. Lakin bir sıra obyektiv amillər (tək davam edən mənimləmə və ya israfetmə yolu ilə talamada cinayətkar aktların eynicinsli olması, bir-birindən qısa zaman fasiləsi ilə ayrılması və ümumiyyətlə, tək cinayətin ayrı-ayrı epizodlarının mövcud olması) və subyektiv amillər (tək davam edən mənimləmə və ya israfetmə yolu ilə talamada təqsirkarın özgə əmlakını qanunsuz və əvəzsiz olaraq götürməyə yönəlmiş məqsədi, ayrı-ayrı cinayətkar aktların yeganə kriminal niyyətlə əhatə olunması və s.) nəzərə alınmaqla təkrar talama tək davam edən talamadan fərqləndirilir.

Beləliklə, cinayətin təkrarlığı, o cümlədən təkrar mənimləmə və ya israfetmə yolu ilə talama aşağıdakılarla səciyyələndirilir:

1. Talama ilə əlaqədar olan hərəkətlərin hüquqi cəhətdən bir-biri ilə eyniliyə malik olmaları;
2. Hər bir ayrı-ayrı talama hərəkətləri üçün cinayətkar qəsdin obyektinin vahid olması;
3. Göstərilən talama hərəkətlərinin təqsirkarın vahid qəsdə və vahid məqsədi ilə birləşməsi (cinayətkar qəsdin və məqsədin birliyi).
4. Qəsdin vahidliyi bir sıra cinayətkar epizodlardan birincisinin törədilməsinin

başlanmasına qədər onun yaranmasını nəzərdə tutur və bu o deməkdir ki, özgə əmlakını götürmənin hər bir ayrıca epizodu vahid təminat hissəsi, vahid qəsdin realizə olunması mərhələsi kimi dərk edilir və eyni zamanda dəfələrlə törədilən talamada hər bir epizod talamanın törədilməsində, yeni müstəqil cinayətkar qəsdin realizəsindən ibarət olur. Bu zaman cinayətkar qəsd konkretləşdirilmiş halda da təzahür edə bilər. Məsələn, maddi-məsul şəxs tərəfindən törədilən mənimləmə və ya israfetmə yolu ilə talama gündəlik xarakter daşımasa da, az miqdarda edilsə də, hələlik əlverişli situasiya qorunub saxlanılır.

Hüquq ədəbiyyatında qeyd olunur ki, özgəsinin əmlakına qanunsuz yiyələnmə kimi ümumi bir məqsəd daşıyan, təqsirli şəxsin vahid qəsdə ilə əhatə olunan və öz cəminə görə bir cinayəti təşkil edən bir sıra eyni cinayətkar hərəkətlərdən ibarət olan özgəsinin əmlakını dəfələrlə qanunsuz götürmə və ya talama davam edən qanunsuz götürmə və ya talama hesab edilir (6, s.418). Həqiqətən də, özgə əmlakını götürmə və ya talamanın epizodları müxtəlif olsalar da, təqsirkarın vahid məqsədinin mövcudluğu törədilmiş əməlin dəfələrlə törədilməsi faktının olmasına dəlalət edir. Digər tərəfdən, hər bir cinayətkar qəsd müxtəlif epizodik hərəkət və ya hərəkətsizliklərdə təzahür edə bilər. Bu, ictimai təhlükəli əməli müxtəlif üsullarla törətmədən ibarətdir. Lakin cinayətkar qəsdin və məqsədin vahidliliyi, birliyi faktiki hal olaraq qalır.

Ümumi qaydaya uyğun olaraq təkrarlıq hüquqi cəhətdən eyni olan cinayətlərin, yəni AR CM-in Xüsusi hissəsinin eyni normasında və ya normanın hissələrindən birində nəzərdə tutulmuş əməllərin törədilməsini nəzərdə

tutur. Ona görə də belə hallarda eyni maddələrin tərkibyaradıcı əlamətləri bütün parametrləri ilə üst-üstə düşür və düşməlidir. Bu zaman törədilmiş cinayətlərin ayrı-ayrı ikinci dərəcəli əlamətlərinin bir-biri ilə üst-üstə düşməməsi (məkanına, zamana və s.-ə gö-rə) haqqında söhbət gedən cinayətkar əməllərin eyni olmadığını təsdiq etməyə heç bir əsas vermir.

Məsələn, şəxsin heç birinə görə məhkum olunmadığı əvvəllər törətdiyi bir sıra ictimai təhlükəli əməllərin cinayət-hüquqi əhəmiyyətə malik olan əlamətlərinin üst-üstə düşməsi isə onları ümumi tövsiyə birləşdirməyə imkan verir.

Başqa sözlə, əvvəlki cinayət yenidən törədilmiş cinayətlə bütün əsas əlamətlərinə görə bir-biri ilə üst-üstə düşdükdə (bir neçə mənimsəmənin, yaxud bir neçə israfetmənin üst-üstə düşməsi) əvvəllər törədilmiş cinayət müstəqil tövsiyəmə tələb etmir. Əgər mənimsəmə və ya israfetmə yolu ilə talamadan əvvəl digər cinayətlər (məsələn, mənimsəmədən əvvəl soyğunçuluq törədilsə) baş vermişdirsə, onlar müstəqil surətdə tövsiyə edilməlidir. Aydın ki, müxtəlif cinayətkar qəsdlərlə əhatə olunmuş ictimai təhlükəli əməllər cinayət qanununun eyni norması ilə tövsiyə edilə bilməzlər. Məsələn, mənimsəmə və ya israfetmə yolu ilə talama əməli ilə quldurluq, yaxud əmlakı zədələmə və ya məhv etmə arasında aşkar fərqlər mövcuddur və bu əməllər AR CM-in ayrı-ayrı müstəqil maddələri (və ya onların müvafiq hissəsi) ilə tövsiyə edilməlidirlər.

Beləliklə, talamanın bütün formaları üçün təkrarlığın eyni şərtləri nəzərdə tutulmuşdur. Həmin şərtlər öz məzmununu etibarilə ondan ibarətdir ki, oğurluq, dələduzluq, mənimsəmə,

israf- etmə, soyğunçuluq, quldurluq və xüsusi dəyərə malik olan əşya və predmetləri talama əməlləri əvvəllər yuxarıda xatırladılan cinayətlərdən birini, yaxud hədə-qorxu ilə tələbetməni (AR CM-in 182-ci maddəsi), aldatma və ya etibardan sui-istifadə etmə yolu ilə əmlaka ziyanvurmanı (AR CM-in 184-cü maddəsi), talama məqsədi olmadan qanunsuz olaraq avtomobil və ya başqa nəqliyyat vasitəsi ələ keçirməni (AR CM-in 185-ci maddəsi), banditizmi (AR CM-in 217-ci maddəsi), radio aktiv materialları talama və ya hədə-qorxu ilə tələbetməni (AR CM-in 227-ci maddəsi), odlu silahı, döyüş sursatını, partlayıcı maddələri və qurğuları talama və ya hədə-qorxu ilə tələbetməni (AR CM-in 232-ci maddəsi) və narkotik vasitələri, psixotrop maddələri və ya prekursorları talama və ya hədə-qorxu ilə tələbetməni (AR CM-in 235-ci maddəsi) törətmiş şəxs tərəfindən törədildiyi halda əməl təkrar törədilmiş talama hesab olunur.

Şəxsin əvvəllər törətdiyi cinayətə görə məhkumluğu ilə əlaqədar olmayan təkrarlıq üstündə cinayət məsuliyyətinin gücləndirilməsi özünü bunda doğruldur ki, həmin ağırlaşdırıcı hüquqi əlaməti göstərən tərkibin sanksiyası törədilmiş bir deyil, bir neçə ictimai təhlükəli əməlin hüquqi əlamətləri ilə əhatə olunur. Əvvəllər törədilmiş ictimai təhlükəli əmələ görə məhkumluqla əlaqədar olan təkrarlıq üstündə cinayət məsuliyyətinin gücləndirilməsi isə cinayətkarın ancaq şəxsiyyətinin nəzərə alınması ilə izah oluna bilər. Məlumdur ki, hər bir cinayətkarın şəxsiyyəti özünəməxsus xüsusiyyətlərə malikdir. Şübhəsiz ki, şəxsiyyətə son dərəcə təhlükəli olan, ümumiyyətlə, bütövlükdə cəmiyyət üçün potensial təhlükə törədə bilən

və törədən cinayətkarların cinayət məsuliyyətinin əsaslandırılmış diferensiasiyası çox vacibdir. Belə təhlükəli şəxsiyyət tipi dövlətə və cəmiyyətə öz baxışlarının nifrətamiz olması ilə diqqəti cəlb edir. Belə cinayətkarlar hər hansı cinayətkar qəsdı törətmədən, sanki rahatlıq nə olduğunu bilmir və bilmək istəmir. Ona görə də, belələrini cəmiyyətdən vaxtında təcrid etmək və onlara layiq olduqları haqlı cəzanı vermək dövlət üçün həmişə önəmli vəzifələrdən biri olmuşdur.

Əksinə, şəxsiyyət etibarilə mülayim, nisbətən qanuna əməl edən və ictimai təhlükəli əməli ilk dəfə törədən, törətdiyi cinayətdən və onun nəticələrindən dərin peşmançılıq hissi keçirən təqsirkarlara münasibətdə cinayət qanunu daim humanizm nümayiş etdirmiş, hətta cəmiyyətdən təcrid edilmədən də islah oluna bilən cinayət törətmiş şəxslərin cinayət məsuliyyəti yüngülləşdirilmişdir.

Göstərmək zəruridir ki, respublikada demokratik dəyərlərə, hüquqi dövlətin prinsiplərinə söykənən cəmiyyət qurmaq amalının ön plana çəkildiyi və bütün mülkiyyət formalarının eyni səviyyədə qorunduğu, mülkiyyətə qəsd edən cinayətlərin dinamikasında narahatlıq doğuran dəyişikliklərin baş vermədiyi bir şəraitdə, özgə əmlakına edilən cinayətkar qəsdlərə görə cinayət məsuliyyətinin süni şəkildə sərtləşdirilməsinə haqq qazandırmaq düzgün sayıla bilməz. Qanunverici dərindən bilməlidir ki, müasir mərhələdə inkişaf etmiş bütün sivil cəmiyyətlərdə və dövlətlərdə tətbiq edilən cinayət qanunları öz axarında cinayət məsuliyyətinin və cinayət cəzasının diferensiasiyası prinsiplərinə arxalanır. Təsadüfi deyil ki, indi əksər demokratik və

hüquqi dövlətlərdə maddi hüquq və prosessual hüquq normalarının qarşılıqlı müqayisəsi əsasında ittiham funksiyasından daha çox müdafiə funksiyasına üstünlük verilir. Bu isə, ilk növbədə, şəxsiyyət amili və onun təfəkkür səviyyəsinin xeyli təkmilləşməsi ilə bağlıdır.

Ölkəmizdə də ətraflı nəzərə alınmalı olan bu cəhətlər cinayət hüquq yaradıcılığının və qanunun tətbiqi praktikasının AR CM-də təsbit edilən prinsiplərə söykəndiyini bəyan edən döv-lətin cinayət hüquq siyasəti ilə uzlaşmır, cinayət hüququ elminin inkişaf istiqamətləri və perspektivləri ilə, cinayət məsuliyyətinin və cinayət cəzasının diferensiasiyasının köklü müddəaları ilə kolliziya yaradır.

Hələ bu kifayət etməmiş kimi, Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun "Özgə əmlakını qanunsuz ələ keçirmə və talama işləri üzrə qanunvericiliyin məhkəmə tərəfindən tətbiqi təcrübəsi haqqında" 14 may 1999-cu il tarixli

9 sayılı Qərarının 26-cı bəndində təkrar cinayətlərin anlayışı ilə bağlı qüvvədə olan cinayət qanunvericiliyinin ruhuna və prinsiplərinə zidd olan aşağıdakı məzmununda tövsiyə nəzərdə tutulmuşdur:

Təqsirli şəxs əvvəllər Cinayət Məcəlləsinin 93-3-cü (hazırda AR CM-in 177-ci maddəsi) maddəsinin qeyd hissəsində göstərilmiş cinayətlərdən birini törətmişdirsə, həmin cinayətlərə görə onun məhkum edilib-edilməməsindən asılı olmayaraq bütün hallarda sonrakı qanunsuz götürmə və ya talama təkrar törədilmiş qanunsuz götürmə və ya talama hesab edilməlidir (7.s.60). Qeyd etmək zəruridir ki, belə təfsir qüvvədə

olan AR CM-in “cinayətlərin təkrar törədilməsi” (16-cı maddə), “cinayətlərin məcmusu” (17-ci maddə) və “cinayətlərin residivi” (18-ci maddə) anlayışları müstəqil normalar çərçivəsində verilmiş, hər bir çoxluq üçün səciyyəvi olan hüquqi əlamətlər həmin anlayışlarda təsbit edilmişdir. Təsadüfi deyildir ki, AR CM-in 61-ci maddəsində cəzanı ağırlaşdıran hallar içərisində təkrar cinayətlərlə “residiv cinayətlər” bir-birindən fərqləndirilir. Daha sonra AR CM-in 65-ci maddəsində residiv cinayətlərə görə cəza təyin etmənin xüsusi qaydaları müəyyən edilmişdir. Hələ AR CM-in Xüsusi hissəsində 177-ci maddənin qeydinin 2-ci və 3-cü hissələrində “xüsusi təkrarlıq” anlayışı ilə “xüsusi residiv” anla-yışı arasında fərq də qoyulmuşdur. Bütün bunlardan belə hasil olur ki, hazırda qüvvədə olan AR CM-də təkrar cinayətlərin anlayışına residiv cinayətlər daxil edilmir. Plenumun yuxarıda xatırladılan Qərarında isə buna diqqət yetirilməmişdir. Məlumdur ki, əvvəllər törədilmiş talamaya görə məhkumluğun olmaması, həmin əməlin sonradan törədildiyi halda təkrarlıq yarada bilməz.

Talamanın mənimsəmə və israfetmə formalarının sosial təhlükəliliyi şəxs tərəfindən öz ixtiyarında olan özgə əmlakının müntəzəm surətdə uzun müddət ərzində qanunsuz götürülməsini özündə ehtiva edir (8,s.29). Bu cəhətə tədqiqatçılar tərəfindən hələ keçən əsrin 70-ci illərinin hüquq ədəbiyyatında (9,s.87) ciddi diqqət yetirilmişdir. Maraqlısı ondan ibarətdir ki, tədqiqatçıların mülahizələri öz aktuallığını bu gün də qoruyub saxlamaqdadır.

Yuxarıda göstərilən mövqe baxımından mənimsəmə və ya israfetmə yolu ilə talama

əməli dələduzluq cinayətindən daha təhlükəlidir. Təəssüf ki, bu spesifik xüsusiyyət mənimsəmə və ya israfetməyə görə cinayət məsuliyyəti nəzərdə tutan normanın sanksiyasında öz əksini lazımınca tapmamışdır. Daha konkret desək, cinayət cəzasının diferensiasiyası istənilən səviyyədə nəzərə alınmamışdır. Bundan əlavə, respublikanın məhkəmə təcrübəsində oğurluğa və dələduzluğa görə tətbiq edilən cəzaların sərtlik əmsalı mənimsəmə və ya israfetmə yolu ilə talamaya görə tətbiq edilən cəzaların sərtlik əmsalından yüksəkdir.

Təhlil edilənlər əsasında aşağıdakı nəticələrə gəlmək olar.

Birinci, mənimsəmə və ya israfetmə yolu ilə talama əməlinin təkrar törədilməsi anlayışı ancaq AR CM-in Ümumi hissəsinin 16.1-ci maddəsində “cinayətlərin təkrar törədilməsinə verilmiş leqal tərifə və onun müddəasına söykənir. AR CM-in həmin normasında deyilir: “Bu Məcəllənin eyni bir maddəsi ilə nəzərdə tutulmuş cinayətin iki dəfə və ya iki dəfədən çox törədilməsi” cinayətlərin təkrar törədilməsi hesab olunur.

Fikrimizcə, təkrar cinayətlərə qanunla verilən belə tərif “təkrar cinayətlər”in anlayışına da uyğun gəldiyi üçün məqbul sayıla bilər. Burada elmi-nəzəri mövqe ilə qanunvericiliyin (həm praktikanın) mövqeyi üst-üstə düşür. Bu da, öz növbəsində, istintaq və məhkəmə təcrübəsində hər hansı mürəkkəbliyə, yaxud ziddiyyətlərə səbəb olur.

Qeyd edilən mövqedən AR CM-in 179.2.2-ci maddəsində nəzərdə tutulan “təkrar törətmə” əlaməti əslində əvvəllər mənimsəmə və ya israfetmə yolu ilə talamaya yol vermiş

şəxsin bu ictimai təhlükəli əməli yenidən törətməsini nəzərdə tutur. Başqa sözlə, burada “təkrarlıq” anlayışı özündə eyni cinayətin törədilməsini ehtiva edir.

Lakin AR CM-in 16.2-ci maddəsinin göstərişi mövqeyindən Məcəllənin 177-ci maddəsinə edilən qeydin 2-ci hissəsində müəyyən edilən “cinayətin təkrar törədilməsi”nin xüsusi anlayışı AR CM-in 179-cu maddəsində nəzərdə tutulmuş “təkrar törətmə” anlayışının məzmununu süni surətdə genişləndirir.

İkinci, AR CM-in 177-ci maddəsinə edilən qeydin 2-ci hissəsində göstərilən cinayətin “təkrar törətmə”nin xüsusi anlayışı Azərbaycan SSR-in 1960-cı ilə Cinayət Məcəlləsindən, onun Xüsusi hissəsində 83-cü maddə ilə nəzərdə tutulmuş “təkrarlıq”ın xüsusi anlayışının hüquqi varisidir, yəni ondan törəmədir.

Üçüncü, sosializm cəmiyyəti iflasa uğradıqdan sonra azad (sərbəst) bazar iqtisadiyyatının təşəkkül tapdığı, inkişaf etməyə başladığı və artıq sabitləşdiyi bir şəraitdə qüvvədə olan qanunlarla mülkiyyətin bütün formaları eyni əsaslarla qorunduğu bir vaxtda Azərbaycan Respublikasının qüvvədə olan cinayət qanunvericiliyinə (CM) “təkrar cinayətlər”in xüsusi anlayışının daxil olunması məqbul sayıla bilməz.

Dördüncü, mənimsəmə və ya israfetmə yolu ilə talama əməlinin təkrar törədilməsi anlayışının qanunun tətbiqi praktikasında qəbul edilən digər izahı bu anlayışın həm təhlil edilən əməlin təkrar törədilməsini, həm də belə əməllərlə əlaqədar təkrar məhkumluğu əhatə etməsinə dair baxışlarla bağlıdır.

Beşinci, Azərbaycan Respublikasının qüvvədə olan Cinayət Məcəlləsinin Xüsusi hissəsində cinayət məsuliyyətini ağırlaşdıran halları olan cinayət tərkiblərinin formalaşdırılmasında (qurulmasında) təqsirkarın şəxsiyyətinin sosial təhlükəliliyi ilə əlaqədar olan hüquqi əlamətdən – residivlik əlamətidən istifadə olunmasına, bir qayda olaraq, yol verilmir.

Buna görə də, təhlil edilən cinayətlərə görə cinayət məsuliyyəti müəyyən edən cinayət qanununun norması təhlükəli residivin məsuliyyəti ağırlaşdıran tərkib əlaməti qismində müəy-yənləşdirilməsini məqbul saymaq olmaz. Əvvəllər talama, yaxud hədə-qorxu ilə tələbetmə üstündə məhkum olunmuş şəxsin yenidən analoji əməli törətməsinə görə ümumi əsaslarla, yəni bu cinayətin sadə növünə görə cinayət məsuliyyəti meydana gəlməlidir. Çünki şəxs əvvəl törətdiyi cinayətə görə mühakimə edildiyi və öz cəzasını çəkdiyi halda, onu yenidən cinayətlərin çoxluğuna görə cinayət məsuliyyətinə cəlb etmək – bu, bir cinayətə görə şəxsin iki dəfə məhkum olunmasına yol verilməsi və (Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 64-cü maddəsi) qanun qarşısında bərabərlik prinsipinin (AR CM-in 6-cı maddəsi) pozulması deməkdir ki, bunu da qüvvədə olan ölkə qanunvericiliyi qəti surətdə qadağan edir.

İstintaq və məhkəmə təcrübəsi göstərir ki, mənimsəmə və ya israfetmə yolu ilə talama əməllərinin formalarını nəzərdə tutan cinayət tərkibləri daha da təkmilləşdirilməli və normaların sanksiyaları yenidən qurulmalıdır. Məsələn, təklifimizcə, AR CM-in 179-cu maddəsinin 4-cü və 5-ci hissələri aşağıdakı məzmununda formulə edilməlidir.

“179.4. Bu maddənin 3-cü hissəsində nəzərdə tutulan əməl:

179.4.1. qabaqcadan əlbir olan bir qrup şəxs tərəfindən xeyli miqdarda ziyan vurmaqla törədildikdə;

179.4.2. təkrarən xeyli miqdarda ziyan vurmaqla törədildikdə;

179.4.3. qulluq mövqeyindən istifadə etməklə və xeyli miqdarda ziyan vurmaqla törədildikdə – yeddi ildən on ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə ilə cəzalandırılır.

179.5.1. mütəşəkkil dəstə tərəfindən xeyli miqdarda ziyan vurmaqla mənimsəmə və ya israf etmə;

179.5.2. külli miqdarda ziyan vurmaqla mənimsəmə və ya israf etmə – on ildən on iki ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə ilə cəzalandırılır”.

Verilən təklifdə təhlil edilən cinayətin kriminallaşdırılmasının gücləndirilməsi aşkar surətdə nəzərə çarpır ki, bunu da müəllif cinayət məsuliyyəti və cinayət cəzasının diferensiasiyasının prinsipial müddələrinin müasir tələbləri ilə əlaqələndirir. Doğrudur, nə cəzanın müddəti (cəza müddətinin artırılması istiqamətində), nə də onun sərtliyi və ya ağırlığı məhkum olunan şəxslərin islah edilməsinin optimal yolu deyil. Hüquqi fikir tarixindən də məlumdur ki, yalnız qanuni, əsaslandırılmış və ədalətli cəza məhkum olunmuş şəxslərin islahında və cəmiyyətə layiqli vətəndaşlar kimi qayıtmasında müsbət rol oynaya bilər. Lakin problemin başqa bir cəhəti də ondan ibarətdir ki, cəzaların və normaların sanksiyalarının süni olaraq mülayimləşdirilməsi kriminal aləmdə əks reaksiyaya səbəb olur. Cinayətkarlar “öz həmkarlarının” o qədər də şiddətli cəzaya

məhkum edilmədiyindən əksər hallarda səhv nəticələr çıxarır və elə düşüncülər ki, qanun güzəştə getməyə məhkumdur, elə belə də olmalıdır. Belə məntiqsizliyi cinayətlərin qarşısının alınması və ya cinayətkarlıqla müasir mübarizənin düzgün

üsulu saymaq olmaz. Hər bir təqsirkar, hər şeydən əvvəl, layiqli cəzasını almalı və ona təyin edilən cəzanın qanuniliyinə inanmalıdır. Bu isə, öz növbəsində, ədalət mühakiməsi orqanından son dərəcə diqqətli və sayıq olmağı tələb edir.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. Səməndərov F.Y. Cinayət hüququ. Ümumi hissə: Dərslük. Bakı, “Digesta”, 2013.
2. Караев Т.Э. Повторность преступлений. М., Юрид.литр., 1983.
3. Səməndərov F.Y. Cinayət hüququ. Ümumi hissə: Dərslük. Bakı, “Digesta”, 2013.
4. Уголовное право Российской Федерации. Общая часть. Учебник. М., Юристы, 2001.
5. Səməndərov F.Y. Cinayət hüququ. Ümumi hissə: Dərslük. Bakı, “Digesta”, 2013.
6. Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin Kommentariyası (prof. F.Y.Səməndərovun redaktəsi ilə). Bakı, “Digesta”, 2005.
7. Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun qərarları məcmuəsi (1998-01.08.1999-cu illər). Bakı, 1999.
8. Плохова В.И. Ненасильственные преступления против собственности. СПб., Юридический центр Пресс, 2003.
9. Ефимов М.А., Устинов В.С. Феноменология хищений. Борьба с хищениями, современными путем присвоения, растраты либо злоупотребления служебным положением. Горький, 1976.

**ОБСТОЯТЕЛЬСТВА ОТЯГЧАЮЩИЕ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ
ЗА ХИЩЕНИЕ ПУТЕМ ПРИСВОЕНИЯ ИЛИ РАСТРАТЫ.
ПОВТОРНОЕ ХИЩЕНИЕ**

Курбанов Габил Сурхай оглы.

Совершение заново любого из преступлений, предусмотренных статьями Особенной части УК АР, считается повторным совершением этого деяния и в уголовном законодательстве, в том числе науке уголовного права, называется повторностью преступлений.

Утверждается, что повторность деяний хищения путем присвоения или растраты, может иметь место, если не будет истечения сроков давности привлечения к уголовной ответственности виновного за предыдущее хищение (статья 75 УК АР) или истечения сроков давности обвинительного приговора (статья 80 УК АР), а также снятие с виновного судимости либо его погашения (статья 83 УК АР).

Таким образом, одни и те же условия повторности предусмотрены для всех форм хищения. Поэтому, считается неприемлемым определение нормы уголовного закона, устанавливающей уголовную ответственность за анализируемые преступления, в качестве отягчающего признака состава – опасный рецидив. В выдвинутом автором предложении, очевидно усиление криминализации анализируемого преступления, которое связывается с современными требованиями принципиальных положений об уголовной ответственности и дифференциации уголовных наказаний.

Ключевые слова: множественность преступлений, классификация, присвоение или растрата, виновный, следственная и судебная практика, закон.

**CIRCUMSTANCES AGGRAVATING LIABILITY FOR THEFT
BY EMBEZZLEMENT OR EMBEZZLEMENT.
REPEATED THEFT**

Qurbanov Habil Surxay oqlu.

Re-committing any of the crimes provided for in the Articles of the Special Part of the Criminal Code of the Republic of Azerbaijan is considered a re-commission of this

act and in criminal legislation, including the science of criminal law, is called a repeat of crimes.

It is argued that the repetition of acts of embezzlement through embezzlement or embezzlement may take place if there is no expiration of the statute of limitations for bringing the perpetrator to criminal liability for previous embezzlement (Article 75 of the Criminal Code of Azerbaijan) or the expiration of the statute of limitations for a conviction (Article 80 of the Criminal Code of Azerbaijan), as well as removal from the guilty criminal record or its extinguishment (Article 83 of the Criminal Code of the Republic of Azerbaijan).

Thus, the same repetition conditions apply to all forms of theft. Therefore, it is considered unacceptable to determine the norm of the criminal law, establishing criminal liability for the analyzed crimes, as an aggravating sign of the composition - a dangerous relapse. In the proposal put forward by the author, it is obvious that the criminalization of the analyzed crime is intensified, which is associated with the modern requirements of the fundamental provisions on criminal responsibility and the differentiation of criminal punishments.

Keywords: *plurality of crimes, classification, misappropriation or waste, guilty, investigative and judicial practice, law.*

KÖTÜYE KULLANMA VEYA İSRAF YOLUYLA AĞIRLAŞTIRICI SOYGUN KOŞULLARI. TEKRARLANAN YAĞMA

Gurbanov Habil Surkhay oğlu.

Makalenin yazarı, zimmete para geçirme veya zimmete para geçirme eyleminde ağırlaştırıcı bir faktör olarak, çoğaltmanın ceza hukuku kurumlarından biri olduğunu belirtiyor. Bu türler, Ceza Kanununun Genel Bölümünde belirtilmiştir.

Azərbaycan Respublikası Ceza Kanununun Özel Bölümünün maddelerinde öngörülen suçlardan herhangi birinin tekrerr edilmesi, tekrar suçlama olarak değerlendirilir ve ceza hukuku dahil ceza hukukunda buna tekrar suçlama denir.

Söz konusu Ceza Kanununun 16 ncı maddesi uyarınca, bu Kanunun aynı maddesinde öngörülen bir suçun iki veya iki defadan fazla işlenmesi suç işleme sayılır.

Anahtar kelimeler: *çok sayıda suç, sınıflandırma, zimmete para geçirme veya israf, suçluluk, soruşturma ve yargılama, hukuk.*

CİNAYƏT HÜQUQUNA DAİR MƏSƏLƏLƏR ÜZRƏ AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI KONSTITUSIYA MƏHKƏMƏSİNİN HÜQUQİ MÖVQELƏRİNİN SİSTEMİ

Könül Qurbanova,
Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya
Məhkəməsi Aparatının Beynəlxalq hü-
quq və beynəlxalq əməkdaşlıq şöbəsinin
baş məsləhətçisi, h.ü.f.d.
e-mail: kenul76@mail.ru

mexanizmində mühüm rol oynayır.

Konstitusiyaya Məhkəməsinin qərarları konstitusiyaya dəyərləri və prinsiplərinə əsasən qanunvericiliyin inkişafına nəzərəçarpan dərəcədə təsir göstərir. Konstitusiyaya Məhkəməsinin qərarlarında Konstitusiyanın əsasları nəzərə alınaraq, mühüm hüquqi mövqelər formalaşdırılır. Konstitusiyaya Məhkəməsinin qərarının hüquqi qüvvəsi bütün hissələrə, o cümlədən hüquqi mövqelərə şamil edilir. Bir sıra hallarda həmin hüquqi mövqelər müstəqil mənə kəsb edir. Konstitusiyaya Məhkəməsinin hüquqi mövqələrinin qüvvəsi onun qərarlarının hüquqi qüvvəsinə bərabər səviyyədə tutulur və ümumi xarakter daşıyır. Buna görə də, yalnız konstitusiyaya işinin predmetini təşkil

Məqalədə Konstitusiyaya Məhkəməsinin cinayət hüququ sahəsindəki şərhətmə təcrübəsi nəzərdən keçirilir. Cinayət-hüquq normalarının şərhinə həsr edilən Konstitusiyaya Məhkəmənin son qərarlarının təhlili nəticəsində belə bir qənaətə gəlinir ki, sözügedən aktlar hüquqi tənzimlənmə mexanizmində mühüm rol oynayır. Belə ki, həmin qərarlar bilavasitə bu cür normaların məzmunu və Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının müddəaları nəzərə alınmaqla onların tətbiqi qaydalarını müəyyən edir.

Açar sözlər: hüquqtətbiqetmə, cinayət qanununun məhkəmə şərhə, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin hüquqi mövqeləri, cinayət hüququnun mənbəyi.

Konstitusiyaya nəzarəti orqanı olan Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası Məhkəməsi dövlət orqanları arasında xüsusi statusa malikdir. Bu isə, özlüyündə, məhkəmə tərəfindən qəbul edilən qərarların imperativ təbiətini müəyyən edir. “Neqativ hüquqyaradıcılıq” forması olan Konstitusiyaya Məhkəməsinin aktları qanuni mənbə qismində çıxış edir və cinayət-hüquq tənzimlənməsi

edən hala deyil, eyni zamanda, hüquqtətbiqetmə təcrübəsində hüquq mənbəyi kimi istifadə olunan analoji hallarda da şamil edilir və bu baxımdan, sözügedən qərarlar yalnız məhkəmələr üçün deyil, eyni zamanda, hüquqtətbiqedici orqanlar üçün də mühüm mənbə qismində çıxış edir [1].

“Normativ hüquqi aktlar haqqında” Azərbaycan Respublikasının 21 dekabr 2010-cu il tarixli, 21-IVKQ nömrəli Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Qanununun 4.1.1-ci maddəsinə əsasən, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin III hissəsinin 1-7-ci bəndlərinə və IV hissəsinə uyğun qəbul edilmiş Azərbaycan

Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin qərarları Azərbaycan Respublikasının normativ xarakterli aktları hesab edilir. Həmin Konstitusiyaya Qanununun 1.0.3-cü maddəsində müəyyən edilmişdir ki, normativ xarakterli akt bu Konstitusiyaya Qanununda nəzərdə tutulan dövlət və ya yerli özünüidarə orqanı tərəfindən qəbul edilmiş, məhdud subyektlər dairəsi üçün məcburi davranış qaydalarını əks etdirən və dəfələrlə tətbiq olunmaq üçün nəzərdə tutulmuş müəyyən formalı rəsmi sənəddir [2].

Göründüyü kimi, Konstitusiyaya Məhkəməsinin öz qərarlarında formalaşdırdığı hüquqi mövqelər normativ xarakterli akt statusuna malikdir. Həmin qərarlar məcburi davranış qaydalarını əks etdirir və dəfələrlə tətbiq olunmaq üçün nəzərdə tutulur. Bununla bərabər, Konstitusiyaya Məhkəməsinin pozulmuş insan hüquq və azadlıqlarından vətəndaşların vermiş olduğu şikayətlərə dair çıxardığı qərarlardakı hüquqi mövqeyi digər məhkəmələr üçün “presedent” əhəmiyyətinə malikdir. Qeyd olunmalıdır ki, Konstitusiyaya Məhkəməsinin həmin məsələlər üzrə hüquqi mövqeyi digər məhkəmələr üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Belə ki, Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumunun “Azərbaycan Respublikasının bəzi qanunvericilik aktlarına əlavələr və dəyişikliklər edilməsi barədə” 11 iyun 2004-cü il tarixli, 688-IIQ sayılı Azərbaycan Respublikası Qanununun III hissəsinin 9-cu bəndinin və IV hissəsinin 7-ci bəndinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin IX hissəsinə uyğunluğunun yoxlanılmasına dair” 25 yanvar 2005-ci il tarixli Qərarında qeyd edilir ki, “Konstitusiyaya Məhkəməsinin qərarının yüksək hüquqi qüvvəsi onun bütün hissələrinə, habelə həmin qərarın əsasını təşkil edən

hüquqi mövqelərə də şamil olunur. Lakin Konstitusiyaya Məhkəməsinin hüquqi mövqeləri, bəzən, müstəqil əhəmiyyət qazanır. Konstitusiyaya Məhkəməsinin hüquqi mövqələrinin qüvvəsi onun qərarlarının hüquqi qüvvəsinə bərabər olduğundan və ümumi xarakter daşdığından, yalnız konstitusiyaya işinin predmetini təşkil etmiş hala deyil, hüququn mənbəyi kimi hüquqtəbiiqetmə təcrübəsində rast gəlinən analogi hallara da şamil edilməlidir” [3].

Konstitusiyaya Məhkəməsinin qəraradlarına gəldikdə isə, burada formalaşan mövqelər prosessual qənaət və konstitusiyaya məhkəmə icraatının operativliyi məqsədilə analogi məsələlərin də həllinə şamil edilir. Belə ki, Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu “S.Xəlilov və Ə.İbrahimovun şikayəti üzrə Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Hərbi Kollegiyasının 30 iyul 2015-ci il tarixli qərarının Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına və qanunlarına uyğunluğunun yoxlanılmasına dair” 13 iyul 2016-cı il tarixli qərarında xüsusilə qeyd etmişdir ki, Konstitusiyaya Məhkəməsi əvvəlki hüquqi mövqələrinə yalnız Plenum qərarlarında deyil, həmçinin Palata tərəfindən qəbul edilmiş “pozitiv izah yönümlü” qəraradlarında da istinad edilməsi təcrübəsi mövcuddur [4].

Bu növ qəraradlarda Konstitusiyaya Məhkəməsi sorğuda, müraciətdə və ya şikayətdə qaldırılan məsələləri əvvəlki hüquqi mövqeləri nəzərə almaqla qiymətləndirir və bu, nəticə etibarilə, iş üzrə maddi-hüquq məsələlərinin həllinə yönəlmiş olur [5].

Eyni zamanda, Konstitusiyaya Məhkəməsi Palatasının qəraradında (Konstitusiyaya Məhkəməsi Palatasının “Azərbaycan Respublikası Mənzil Məcəlləsinin 30.4-cü maddəsinin bəzi müddələrinin şərh edilməsi

ilə bağlı Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin müraciətinə dair” 22 yanvar 2015-ci il tarixli Qərardadı), faktiki olaraq, müəyyən ictimai münasibətləri tənzimləyən hüquqi mövqelər də formalaşdırılmışdır [6].

Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu öz şərhətmə fəaliyyətində cinayət hüququnun problemlərinə tək-tək hallarda müraciət etsə də, qəbul edilən qərarlarda (həm qərar, həm də qərardad formasında) əhəmiyyətli hüquqi mövqelərə rast gəlmək olar. Onların təhlili isə, cinayət qanunvericiliyinin təkmilləşdirilməsi dərəcəsi barədə mühakimə yürütmək, eləcə də hüquqtəbqiçidici sahədə çətinliklər yaradan məsələlər dairəsini müəyyən etmək imkanı verir.

Qeyd edilməlidir ki, Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumunun Cinayət Məcəlləsinin Ümumi hissəsinin bəzi normalarının düzgün tətbiqinə dair qərarları məhkəmə təcrübəsi üçün xüsusilə vacibdir.

Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu “Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 264-cü maddəsinin şərh edilməsinə dair” 10 aprel 2012-ci il tarixli Qərarında qeyd etmişdir ki, məsuliyyətin yaranması hüquqi, eləcə də cinayət-hüquqi nəticələr törətdiyi üçün buna səbəb olan hansı hərəkətin (və ya hərəkətsizliyin) edilməsi, o cümlədən məhz hansı vəzifənin yerinə yetirilməməsi hüquqi müəyyənlik prinsipinə uyğun olaraq, qanunda dəqiq və aydın göstərilməlidir Eyni zamanda, cinayət qanunvericiliyi sahəsində hüquqi müəyyənlik prinsipi Konstitusiyanın 71-ci maddəsinin VIII hissəsindən və “İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında” Konvensiyanın 7-ci maddəsindən irəli gəlir. Konstitusiyanın 71-ci maddəsinin VIII hissəsindəki müddəə Əsas Qanunda qanunçuluq prinsipini ifadə edərək, cinayət

və cəzanın qanuna əsaslanmasını tələb etməklə yanaşı (nullum crimen sine lege və nulla poena sine lege prinsipləri), cinayət qanununun genişləndirici təfsirinin qadağan edilməsi (lex stricta) və cinayət qanunvericiliyinin aydın və müəyyən olmasını da (lex certa) tələb edir [8].

Qanunvericinin əsas məqsədlərini təhlil edərək, Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu “Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 18-ci və 83.1-ci maddələrinin şərh edilməsinə dair” 6 sentyabr 2010-cu il tarixli Qərarında göstərmişdir ki, Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 18.1-ci maddəsinin «məhkum olunmuş şəxs» müddəəsi həmin Məcəllənin 83.1-ci maddəsinə uyğun olaraq, barəsində məhkəmənin qanuni qüvvəyə minmiş ittiham hökmü, ödənilməmiş və ya götürülməmiş məhkumluğu olan şəxsi ehtiva edir [10].

Qeyd edilməlidir ki, CM-in 16-cı maddəsində nəzərdə tutulmuş təkrarlıq qanuni qüvvəyə minmiş məhkəmə hökmünün olması ilə əlaqələndirilmir. Bu maddədən fərqli olaraq, Məcəllənin 18-ci maddəsində nəzərdə tutulmuşdur ki, məhkumluğu götürülməmiş və ya ödənilməmiş şəxs tərəfindən yenidən qəsdən cinayətin törədilməsi residiv hesab olunur.

Plenum “Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 18.5, 61.1.1 və 65-ci maddələrinin şərh edilməsinə dair” 18 mart 2013-cü il tarixli Qərarında göstərmişdir ki, cinayətlərin residivi müəyyən edilərkən nəzərə alınmalıdır ki, qəsdən cinayət törətməyə görə əvvəllər məhkum olunmuş şəxs tərəfindən yenidən qəsdən eyni və ya həmcins cinayətin törədilməsi cinayətin residivi kimi qəbul edilməlidir. Həmin şəxsin əməli eyni zamanda cinayətlərin təkrar

törədilməsi əlaməti ilə tövsif edilə bilməz. CM-in Xüsusi hissəsinin müvafiq maddəsində residiv cinayət tərkibinin əlaməti kimi nəzərdə tutulmadığı halda isə, CM-in 61.1.1-ci maddəsinə əsasən, o, cəzanı ağırlaşdıran hal kimi nəzərə alınmalı və təqsirləndirilən şəxsə CM-in 65-ci maddəsi tətbiq edilməklə cəza təyin olunmalıdır [19].

Plenum “Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 56.1.3-cü maddəsinin şərh edilməsinə dair” 12 yanvar 2012-ci il tarixli Qərarında həmçinin qeyd etmişdir ki, qanunverici Cinayət Məcəlləsinin 56.1.4-cü maddəsi ilə cinayətlərin xüsusi təhlükəli residivi zamanı və ya ömürlük azadlıqdan məhrum etmə cəza növü müəyyən müddətə azadlıqdan məhrum etmə cəza növü ilə əvəz edildikdə, xüsusi rejimli cəzaçəkmə müəssisəsi, Cinayət Məcəlləsinin 56.1.3-cü maddəsində isə nəzərdə tutulmuş “cinayətlərin residivi zamanı, əgər məhkum əvvəllər azadlıqdan məhrum etmə növündə cəza çəkmişsə” müddəasını həm kişi, həm də qadın məhkumlara aid etməklə onların ciddi rejimli cəzaçəkmə müəssisələrində cəza çəkmələrini müəyyən etmişdir.

Qeyd olunmalıdır ki, Cinayət Məcəlləsinin 57.2-ci maddəsinə əsasən, qadınlara ömürlük azadlıqdan məhrum etmə növündə cəza təyin edilməsi istisna edilir [11].

Cəza təyin edilərkən xarici dövlətin ərazisində qəsdən törədilmiş cinayət əməlinə görə məhkum olunmuş şəxsin məhkumluğunun nəzərə alınb-alınmaması ilə bağlı məhkəmə təcrübəsində fikir ayrılığı ilə bağlı Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun sərgilədiyi mövqeyə görə, Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxmıdığı beynəlxalq müqavilələr üzrə xarici dövlətin məhkəmə hökmlərinə əsasən yaranmış məhkumluqların

nəzərə alınması yolverilməzdir. Konstitusiyanın 63-cü maddəsinin V hissəsinə əsasən, məhkəmənin hökmü olmasa, kimsə cinayətdə təqsirli sayıla bilməz. Cinayət Məcəlləsinin 1.3-cü maddəsinə görə, cinayət məsuliyyətini müəyyən edən və cinayət törətmiş şəxsin cəzalandırılmasını nəzərdə tutan qanunlar yalnız bu Məcəlləyə daxil olunduqdan sonra tətbiq edilə bilər. Həmin Məcəllənin qanunçuluq prinsipi adlanan 5.1-ci maddəsinə müvafiq olaraq, əməlin (hərəkət və ya hərəkətsizliyin) cinayət sayılması və həmin əmələ görə cəza və digər cinayət-hüquqi xarakterli tədbirlər yalnız bu Məcəllə ilə müəyyən edilir.

Plenum Konstitusiyanın və Cinayət Məcəlləsinin yuxarıda qeyd olunan normalarının mənası baxımından, belə nəticəyə gəlmişdir ki, şəxsin cəzalandırılmasını nəzərdə tutan qanunlar yalnız Cinayət Məcəlləsinə daxil olunduqdan sonra tətbiq edilə bilər və məhkumluğun yaranması üçün Azərbaycan Respublikasının məhkəmələri tərəfindən çıxarılmış və qanuni qüvvəyə minmiş ittiham hökmü olmalıdır. Beləliklə, yalnız Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələr üzrə xarici dövlətlərin məhkəmə hökmlərinə əsasən yaranmış məhkumluğun Azərbaycan Respublikasının məhkəmələri tərəfindən cəza təyin edilərkən nəzərə alınmasına yol verilir [20].

Məhkum edilmiş şəxsin amnistiya aktı əsasında vaxtından əvvəl cəza çəkməkdən azad edildikdə, məhkumluğun ödənilməsi müddətinin axımı ilə bağlı Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun formalaşdırdığı hüquqi mövqeyinə görə, amnistiya aktının dərc olunduğu gündən qanuni qüvvəyə minməsi, aktın barəsində tətbiq ediləcək şəxslərin hüquqi statusunun həmin gündən

dəyişməsinə nəzərdə tutmur. Amnistiya aktının dərc edildiyi gündən qanuni qüvvəyə minməsi barəsində tətbiq edilən şəxslərin dairəsinin müəyyən edilməsi və aktın tətbiq edilməsi üçün nəzərdə tutulmuş müddətin axımının başlanması üçün zəruri olan zamanı ifadə edir. Plenum hesab etmişdir ki, məhkum edilmiş şəxs amnistiya aktı əsasında vaxtından əvvəl cəza çəkməkdən azad edildikdə, məhkumluğun ödənilməsi müddəti amnistiyanın həmin şəxs barəsində tətbiq edildiyi, yəni müvafiq səlahiyyətli orqan tərəfindən konkret şəxs barəsində amnistiya aktının tətbiq olunması barədə qərar qəbul edildiyi gündən hesablanmalıdır. Bununla belə vurğulanmışdır ki, amnistiyanın tətbiq edilməsinə dair qərar barəsində tətbiq olunacaq şəxslər üçün mühüm hüquqi nəticələr yaratdığından, səlahiyyətli orqanların belə işlərə mümkün qədər qısa müddət ərzində baxmaları məqsədəmüvafiqdir [18].

Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu öz qərarlarında Konstitusiyaya və cinayət qanunvericiliyində təsbit edilmiş prinsiplərin şərhinə xüsusi yer verir. Qanunçuluq, hüquqi müəyyənlik və mütənasiblik prinsiplərini təhlil edərək Plenum “Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 182.2.4-cü maddəsinin şərh edilməsinə dair” 21 oktyabr 2011-ci il tarixli Qərarında hesab etmişdir ki, qanunverici orqan tərəfindən cinayət hüquq norması qəbul edilərkən qanunçuluğun prinsiplərindən olan qanunun aliliyi, vahidliyi, məqsədəuyğunluğu və qanunçuluğun reallığı prinsiplərinə riayət olunmasına xüsusi diqqət yetirilməlidir. Sadalanan prinsiplərə əməl olunması Konstitusiyada təsbit olunmuş bərabərlik, mütənasiblik, hüquqi müəyyənlik, tarazlıq prinsiplərindən irəli gəlir [7].

Plenum “Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 188-ci maddəsinin şərh edilməsinə dair” 30 mart 2015-ci il tarixli Qərarında Cinayət Məcəlləsinin 188-ci və İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 70-ci maddələrinin məhz hüquqi müəyyənlik və mütənasiblik prinsipləri baxımından təkmilləşdirilməsini Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinə tövsiyə etmişdir. Plenum cinayət və inzibati xətalər qanunvericiliklərinin müvafiq normalarının təkmilləşdirilməsi həyata keçirilənədək, hüquqtətbiqedici orqanlar tərəfindən meşə fondu torpaqlarına qarşı yönələn hüquqazidd əmələ görə təqsiri olan şəxsi inzibati və ya cinayət məsuliyyətinə cəlb edərkən, əməlin ictimai təhlükəlilik dərəcəsini, mülkiyyətçiyə, ətraf mühitə və s. vurulmuş zərərin ağırlıq dərəcəsini nəzərə almaqla, onun hərəkətlərini müvafiq olaraq Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 188-ci maddəsi və ya Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 70-ci maddəsi ilə tövsif edilməsini müəyyən etmişdir [9].

Qeyd edilməlidir ki, 30 sentyabr 2015-ci il tarixli 1336-IVQD nömrəli Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə Cinayət Məcəlləsinin 188-ci maddəsi yeni redaksiyada verilərək torpaq üzərində yalnız mülkiyyət deyil, həmçinin istifadə və ya icarə hüququnun pozulmasına görə də cinayət məsuliyyəti müəyyən edilmişdir. Cinayət tərkibinin obyektiv tərəfinin əlamətləri genişlənərək torpaq sahəsinin başqa üsullarla özbaşına tutması da nəzərdə tutulmuşdur. Cinayətin törədilməsinə görə cəzanın hədləri də dəyişdirilərək səkkiz min manatdan on min manatadək miqdarda cərimə və ya iki ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə kimi göstərilmişdir.

Digər bir misal kimi göstərmək olar ki, Cinayət Məcəlləsinin Xüsusi hissəsinin 333-cü maddəsində nəzərdə tutulan cinayətin subyektlərinin hərbi hissəni özbaşına tərk etmə və ya xidmət yerinə vaxtında gəlməmələrinin günlərlə hesablandığı hallarda onların əməllərinə cinayət hüquqi qiymət verilməsi ilə bağlı məhkəmə təcrübəsində ziddiyyətlər yaranmışdır. Belə ki, bəzi məhkəmələr bu müddətin hesablanması ilə bağlı hesab edirlər ki, Cinayət Məcəlləsinin 333-cü maddəsində müddətlər saatlarla deyil, günlərlə göstərildiyinə görə, həmin maddədə nəzərdə tutulmayan vaxt ölçüsü kimi saata istinad edilməsi və şəxsin cinayət məsuliyyətinə günün deyil, saatin keçməsi ilə bağlı cəlb edilməsi hüquqi müəyyənlik prinsipinin tələblərinə ziddir. Bu halda məhkəmələr Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 202.1-ci maddəsinə istinad edərək belə nəticəyə gəlirlər ki, cinayət mühakimə icraatı zamanı həmin Məcəllə ilə müəyyən edilmiş müddətlər saatlar, günlər, aylar, illərlə hesablanır və Cinayət Məcəlləsinin 333-cü maddəsində göstərilən müddət günün bitməsi və növbəti günün başlaması kimi gecə saat 12:00-dan sonra hesablanmalıdır.

Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumunun "Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 333.1 və 333.3-cü maddələrinin şərh edilməsinə dair" 2017-ci il 2 iyun tarixli Qərarında da göstərildiyi kimi, həmin maddələrin dispozisiyasında əməlin müəyyən müddət ərzində təkrar törədilməsi hərbi hissəni özbaşına tərk etmə cinayətinin obyektiv cəhətinin tərkib əlaməti kimi nəzərdə tutulmuşdur. Belə ki, hərbi hissəni və ya xidmət yerini özbaşına tərk etməyə görə Cinayət Məcəlləsinin 333.1-ci maddəsi ilə cinayət məsuliyyəti o zaman yaranır ki,

hərbi hissəni və ya xidmət yerini özbaşına tərk etmə və ya üzrlü səbəblər olmadan öz xidmət yerinə vaxtında gəlməmə müddəti üç gündən artıq, lakin on gündən çox olmasın, yaxud üç gündən az olsa da, eyni əməllər altı ay ərzində təkrar törədilmiş olsun.

Plenum həmin qərarında bir daha vurğulamışdır ki, Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin təyinatı cinayət hesab edilən hər bir hadisənin açılmasına, cinayət törətmiş şəxslərin ifşa və məhkum edilməsinə, təqsirsiz şəxslərin təqib və məhkum edilməsinin qarşısının alınmasına xidmət edir. Başqa sözlə, Cinayət-Prosessual Məcəlləsi cinayət hüquq normalarının tətbiq edilməsi üçün prosessual vasitələri müəyyən edir.

Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin normaları Cinayət Məcəlləsinin normalarına dəyişikliklər və ya düzəlişlər edə bilməz, onlar yalnız Cinayət Məcəlləsinin normalarının reallaşdırılmasına istiqamətlənməlidir. Buna görə, normalar arasında kolliziyalar müəyyən edildikdə, ilk növbədə, Cinayət Məcəlləsinin müvafiq normalarının müddəaları aydınlaşdırılmalı, daha sonra isə Cinayət-Prosessual Məcəlləsinə müraciət edilməlidir (Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumunun "Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 18 və 83.1-ci maddələrinin şərh edilməsinə dair" 2010-cu il 6 sentyabr tarixli Qərarı). Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumunun bu Qərarındakı yanaşma belə nəticəyə gəlməyə imkan verir ki, Cinayət Məcəlləsində nəzərdə tutulmayan hər hansı anlayışın cinayət-prosessual qanunvericiliyində müəyyən edilmiş açıqlaması Cinayət Məcəlləsinin məqsəd və vəzifələrinə, prinsiplərinə, eləcə də hüquqi müəyyənlik prinsipinə uyğun gəldiyi halda cinayət hüquq normasının tətbiqi zamanı nəzərə alın bilər.

Bununla bağlı Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu hesab etmişdir ki, Cinayət Məcəlləsində “gün” anlayışının izahı verilmədiyi üçün həmin Məcəllənin 333-cü maddəsində göstərilən “gün” anlayışı məhz cinayət-prosessual qanunvericiliyində işlədilən 24 saatlıq müddət (sutka) mənasında başa düşülməlidir.

Konstitusiya Məhkəməsi qanunun formal müəyyənliyi prinsipinə Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun 29 dekabr 2003-cü il tarixli Qərarında münasibət bildirmişdir ki, bu qərarın təhlili belə bir qənaətə gəlməyə əsas verir ki, qanunvericiliyin sistemli xarakteri və onun sahəvi quruluşu nəzərə alınmaqla cinayət qanunvericiliyində işlənən hüquqi anlayışların istinasız olaraq açıqlanması verilməyə bilər, xüsusilə də onların mənası digər sahəvi hüquq normalarının təhlili vasitəsilə müəyyən edilməsi imkanları mövcud olduqda [12].

Belə ki, Cinayət Məcəlləsinin 228-ci maddəsinin adında soyuq silah barədə heç bir müddəə olmadığı halda, bu maddənin tərkib hissəsi olan 228.4.-cü maddədə “soyuq silah” termini işlədilmişdir. Bundan başqa “Xidməti və mülki silah haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununda belə termin olmadığı halda göstərilən 228.4.-cü maddədə “tullayıcı silah” termininə istinad edilmiş soyuq, pnevmatik və sair silahın həmin terminə aid olub-olmaması isə açıqlanmamışdır.

Konstitusiya Məhkəməsi belə nəticəyə gəlmişdir ki, Cinayət Məcəlləsinin 228.4-cü maddəsində nəzərdə tutulan “tullayıcı silah” termini altında «soyuq atıcı silah» başa düşülməlidir. Pnevmatik silahın soyuq silahların tərkibinə daxil olub-olmamasına gəldikdə isə, Konstitusiya Məhkəməsi qeyd

etmişdir ki, pnevmatik silahın anlayışı “Xidməti və mülki silah haqqında” Qanunun 2-ci maddəsində verilmiş və Cinayət Məcəlləsinin 228.4.-cü maddəsində nəzərdə tutulan “tullayıcı silah” termini “Xidməti və mülki silah haqqında” Qanunda göstərilən “soyuq atıcı silah” termini mənasında tətbiq olunmalıdır.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu Qərarın nəticəvi hissəsində Cinayət Məcəlləsinin 228-ci maddəsinin adı və onun dispozisiyası arasında olan uyğunsuzluğun aradan qaldırılmasını Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinə tövsiyə etmişdir.

Qeyd olunmalıdır ki, 10 iyun 2011-ci il tarixli, 158-IVQD nömrəli Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə 228-ci maddənin adından “odlu” sözü çıxarılmış, 228.4-cü maddədə “tullayıcı silahı” sözləri “soyuq atıcı silahı” sözləri ilə əvəz edilmişdir.

Konstitusiya ədalət mühakiməsinin əsasında duran vacib prinsiplərdən ədalətlik, tarazlıq və mütənəsblik prinsipləridir ki, bu Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun 23 aprel 2018-ci il tarixli Qərarından irəli gəlir [13]. Qanunvericiliyə edilən son düzəlişlər və ictimai münasibətlərin dinamikası nəzərə alınmaqla, Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu Cinayət Məcəlləsinin 177-ci maddəsinin “Qeyd” hissəsinin 1 və 3-cü bəndlərinin tətbiqi ilə bağlı vahid məhkəmə təcrübəsinin formalaşdırılması üçün Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin müraciəti əsasında qəbul edilmiş “Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 177-ci maddəsinin “Qeyd” hissəsinin 1 və 3-cü bəndlərinin şərh edilməsinə dair” Qərarında mühüm nəticəyə gəlmişdir. Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu hesab etmişdir ki, qanunverici Konstitusiya ilə ona verilmiş səlahiyyətdən istifadə

edərək ədalət prinsipinin təmin olunması məqsədilə Cinayət Məcəlləsinin 177.2-ci maddəsində göstərilən ağırlaşdırıcı hallarda oğurluğun, o cümlədən təkrar oğurluğun təhlükəlilik dərəcəsini və belə əməlləri törədən şəxslərin ictimai təhlükəliliyini nəzərə alaraq, həmin əməllərə görə daha sərt cinayət məsuliyyəti müəyyən etmişdir.

Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu bir daha vurğulamışdır ki, cinayətin təkrar törədilmiş hesab edilməsi üçün təqsirkarın ən azı iki ictimai-təhlükəli əməli törətməsi faktı müəyyən edilməlidir. Bu fakt həmisi təkrarlığın təqsirkar şəxsə mənfə xüsusiyyətlərin mövcudluğu ilə xarakterizə olunduğunu göstərir. Təkrarlıq ona daxil olan cinayətlərin müxtəlif vaxtlarda törədilməsini ehtiva edir. Təqsirkar şəxsin müxtəlif həyat şəraitində qanuna uyğun davranış qaydasını seçmək imkanının olmasına baxmayaraq, şüurlu olaraq cinayət qanunu ilə qadağan olunmuş davranış qaydasını seçməsi onun yüksək ictimai təhlükəliliyini sübut edir.

Konstitusiyaya Məhkəməsinin həmin Qərarında gəldiyi nəticəyə görə, Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 177.2-ci maddəsində “eyni əməllər” ifadəsi həmin Məcəllənin 177.1-ci maddəsində göstərilən oğurluğun yalnız zəruri əlamətini, yəni özgənin əmlakını gizli olaraq talamanı nəzərdə tutur. Oğurluğun təkrar, yəni iki dəfə və ya iki dəfədən çox törədilməsi zamanı əmlakın mülkiyyətçisinə və ya digər sahibinə hər bir əməl üzrə yüz manatdan yuxarı məbləğdə ziyan vurulduğu hallarda Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 177.2.2-ci maddəsi ilə cinayət məsuliyyəti yaranır.

İnzibati preyardisiya ilə bağlı cinayət tərkibinin qanunverici tərəfindən müəyyən

edilməsinə toxunaraq Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu “Azərbaycan Respublikası Mülki-Prosessual Məcəlləsinin 265.5-ci maddəsinin və «Məhkəmə qərarlarının icrası haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun 82.3-cü maddəsinin şərh edilməsinə dair” 15 fevral 2008-ci il tarixli Qərarında qeyd etmişdir ki, «Məhkəmə qərarlarının icrası haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun 82-ci maddəsinin quruluşunda qanunverici tərəfindən inzibati preyardisiyasından istifadə olunmuşdur. Həmçinin inzibati məsuliyyətdən sonra borclunun hüquqazidd davranışı davam etdiyi halda onun cinayət məsuliyyətinə cəlb olunması, habelə bunun məhz Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə nəzərdə tutulmuş qaydada müvafiq orqana, məhkəmə icraçıları qurumunun rəhbərinin təqdimatı əsasında mümkünlüyü müəyyən olunmuşdur [14].

Cinayət hüququnda inzibati preyardisiya Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumunun 2012-ci il 2 oktyabr tarixli Qərarında da öz əksini tapmışdır. Həmin Qərara əsasən Cinayət Məcəlləsinin 306.1-ci maddəsində müəyyən edilmiş “qərəzli” müddəası qiymətləndirici (tövsifedici) əlamət olduğundan ibtidai istintaq aparən orqan və ya məhkəmə yalnız konkret işin hallarına uyğun olaraq bu əlamətin mövcud olub-olmamasını müəyyən etməlidir. Göstərilənlərə əsasən, Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu hesab etmişdir ki, Cinayət Məcəlləsinin 306-cı maddəsində nəzərdə tutulmuş cinayət tərkibi məhkəmə aktını icra etməsinə görə İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 313-1.1-ci maddəsi ilə inzibati məsuliyyətə cəlb edildikdən sonra şəxs tərəfindən həmin icra sənədinin yenidən qərəzli olaraq icra edilmədiyi hallarda yaranır [15].

Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun “Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 37-ci maddəsinin Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 306.1-ci maddəsi baxımından şərh edilməsinə dair” 18 dekabr 2014-cü il tarixli Qərarında da formalaşdırdığı hüquqi mövqeyinə görə, cinayət qanunvericiliyində inzibati preyardisiya, bir tərəfdən əməlin lazımsız kriminallaşdırılmasını istisna edir, digər tərəfdən isə analogi hüquq pozuntusuna görə şəxsi inzibati məsuliyyətə cəlb etmək vasitəsi ilə cinayətlərin qarşısının alınmasına imkan yaradır. Bu halda, inzibati tənbeh təkcə inzibati hüquq pozuntusu ilə deyil, həm də cinayətlə mübarizədə hüquqi vasitə hesab edilir [16].

Həmin Qərara əsasən, məhkəmə qərarlarının icra edilməməsi uzanan cinayətdir. Uzanan cinayət müəyyən cinayət tərkibinin uzun müddət ərzində fasiləsiz olaraq həyata keçirilməsində ifadə olunur və cinayət əməlinin törədilməsi ilə bitmir. Bu baxımdan, Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu hesab etmişdir ki, İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 37-ci maddəsinin tələbləri məhkəmə qərarının icra edilməməsinə görə cinayət məsuliyyətinə cəlb edilməni istisna etmir. Həmçinin, İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 37-ci maddəsinin tələbləri inzibati xarakterli pozuntu törətmiş və bunun nəticəsində inzibati məsuliyyətə cəlb olunmuş şəxslərə aiddir. Belə ki, inzibati xəyata görə inzibati tənbeh almış şəxsin eyni xətanı il ərzində təkrar törətməsi onun üçün daha ciddi inzibati tənbehin tətbiqinə dair tövsifedici əlamətdir. Qeyd olunanlara əsasən, Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu belə nəticəyə gəlmişdir ki, İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 313-1.1-ci maddəsinə müvafiq olaraq barəsində inzibati tənbeh tətbiq

olunmuş şəxs, məhkəmə aktını qərəzli olaraq icra etməməkdə davam edərsə, Cinayət Məcəlləsinin 306.1-ci maddəsi ilə cinayət məsuliyyətinə cəlb edilir. Bu hallara İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 37-ci maddəsinin tələbləri şamil edilmir.

Cinayət Məcəlləsinin Xüsusi hissəsində yer alan 320.1-ci maddəsinə görə, hüquq verən və ya vəzifədən azad edən vəsiqəni və ya digər rəsmi sənədi istifadə etmək məqsədi ilə saxtalaşdırma və ya qanunsuz hazırlama, yaxud bu cür sənədi satma, habelə eyni məqsədlə Azərbaycan Respublikasının saxta dövlət təltifini, ştamplı, möhürü, blankı hazırlama və ya satma cinayət məsuliyyəti yaradır. Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun gəldiyi qənaətə görə, həmin maddədə nəzərdə tutulmuş hüquq verən və ya vəzifədən azad edən vəsiqəni və ya digər rəsmi sənədi istifadə etmək məqsədi ilə saxtalaşdırma rəsmi sənəd barəsində və onun üzərində elə qanunsuz hərəkətlərin edilməsini nəzərdə tutur ki, bu hərəkətlərin nəticəsində həmin sənədin sahibinin və ya istifadəçisinin hüquqi vəziyyəti dəyişir, o, əsassız və qanunsuz olaraq hər hansı hüquq əldə edir və ya vəzifədən azad edilir, eləcə də hüquqlarının həyata keçirilməsi və ya vəzifələrinin icrasında müəyyən üstünlüklər, güzəştlər, imtiyazlar əldə edir. Yekun olaraq Plenum hesab etmişdir ki, ali və orta ixtisas təhsili müəssisələrinə qəbul olmaq hüququ verən rəsmi sənədə qanunsuz olaraq başqasının adından digər şəxs tərəfindən məlumatların daxil edilməsi, onun əvəzinə imzalanması və s. hərəkətlər rəsmi sənədin saxtalaşdırılması kimi qəbul olunmalı və Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 320.1-ci maddəsi ilə tövsif edilməlidir [17].

Yekun olaraq hesab edirik ki, ölkə parla-

menti nəzdində məhkəmə qərarlarının icrası üzrə elmi problemlərlə bağlı tədqiqat işlərinin hazırlanmasına dair qanunvericilik institutunun (komissiyasının) yaradılması məqsəddə uyğun olardı. İş istiqamətlərindən biri kimi Konstitusiya Məhkəməsinin qərarlarının monitorinqinin aparılması, milli qanunvericilikdə və hüquqtəbiqetmə təcrübəsində struktur və ümumi qüsurların birgə təhlili, məhkəmə qərarlarının icra mexanizminin təkmilləşdirilməsinə dair tövsiyələrin işlənilməsinin hazırlanması, Konstitusiya Məhkəməsinin qərarları ilə bağlı qanunvericilik təşəbbüsü institutunun gələcək inkişafına dair hüquqi problemlərin araşdırılmasını qeyd etmək olar.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat:

1. Ф.Абдуллаев. <https://azertag.az/ru/xeber/> С начала деятельности Конституционного Суда Азербайджанской Республики проходит 20 лет-1179692.
2. “Normativ hüquqi aktlar haqqında” Azərbaycan Respublikasının 21 dekabr 2010-cu il tarixli, 21-IVKQ nömrəli Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Qanunu.
3. Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun “Azərbaycan Respublikasının bəzi qanunvericilik aktlarına əlavələr və dəyişikliklər edilməsi barədə” 11 iyun 2004-cü il tarixli, 688-IIQ sayılı Azərbaycan Respublikası Qanununun III hissəsinin 9-cu bəndinin və IV hissəsinin 7-ci bəndinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu bəndinin IX hissəsinə uyğunluğunun yoxlanılmasına dair” 25 yanvar 2005-cü il tarixli Qərarı.
4. Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu “S.Xəlilov və Ə.İbrahimovun şikayəti üzrə Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Hərbi Kollegiyasının 30 iyul 2015-ci il tarixli qərarının Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına və qanunlarına uyğunluğunun yoxlanılmasına dair” 13 iyul 2016-cı il tarixli Qərarı.
5. Konstitusiya Məhkəməsi Palatasının “Azərbaycan Respublikasının Mülki Prosessual Məcəlləsinin 15.2-ci maddəsinin müddəaları baxımından barışıq razılaşması üzrə icra vəərəqəsinin verilib-verilməməsinin mümkünlüyünün şərh edilməsinə dair” 23 iyun 2011-ci il tarixli Qərardadı; Konstitusiya Məhkəməsi Palatasının “Azərbaycan Respublikası Prokurorluğunun 6 may 2011-ci il tarixli 08/296 sayılı sorğusuna dair” 25 iyul 2011-ci il tarixli Qərardadı.
6. Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun “S.Xəlilov və Ə.İbrahimovun şikayəti üzrə Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Hərbi Kollegiyasının 30 iyul 2015-ci il tarixli qərarının Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına və qanunlarına uyğunluğunun yoxlanılmasına dair» 13 iyul 2016-cı il tarixli Qərarı.
7. Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun “Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 182.2.4-cü maddəsinin şərh edilməsinə dair” 21 oktyabr 2011-ci il tarixli Qərarı.
8. Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun “Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 264-cü maddəsinin şərh edilməsinə dair” 10 aprel 2012-ci il tarixli Qərarı.
9. Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun “Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 188-ci maddəsinin şərh edilməsinə dair” 30 mart 2015-ci il tarixli Qərarı.
10. Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun “Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 18-ci və 83.1-ci maddələrinin şərh edilməsinə dair” 6 sentyabr 2010-cu il tarixli Qərarı.
11. Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun “Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 56.1.3-cü maddəsinin şərh edilməsinə dair ” 12 yanvar 2012-ci il tarixli Qərarı.
12. Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun “Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 228 -ci maddəsinin şərh edilməsinə dair” 29 dekabr 2003-cü il tarixli Qərarı.

13. Konstitusiyə Məhkəməsi Plenumunun Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 177-ci maddəsinin “Qeyd” hissəsinin 1 və 3-cü bəndlərinin şərh edilməsinə dair” 23 aprel 2018-ci il tarixli Qərarı.
14. Konstitusiyə Məhkəməsi Plenumunun “Azərbaycan Respublikası Mülki-Prosessual Məcəlləsinin 265.5-ci maddəsinin və «Məhkəmə qərarlarının icrası haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun 82.3-cü maddəsinin şərh edilməsinə dair” 15 fevral 2008-ci il tarixli Qərarı.
15. Konstitusiyə Məhkəməsi Plenumunun Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 306.1-ci maddəsinin şərh edilməsinə dair 2 oktyabr 2012-ci il tarixli Qərarı.
16. Konstitusiyə Məhkəməsi Plenumunun “Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 37-ci maddəsinin Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 306.1-ci maddəsi baxımından şərh edilməsinə dair” 18 dekabr 2014-cü il tarixli Qərarı.
17. Konstitusiyə Məhkəməsi Plenumunun “Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 320.1-ci maddəsinin bəzi müddələrinin şərh edilməsinə dair” 15 noyabr 2019-cu il tarixli Qərarı.
18. Konstitusiyə Məhkəməsi Plenumunun “Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 83.4-cü maddəsinin bəzi müddələrinin şərh edilməsinə dair” 03 mart 2020-ci il tarixli Qərarı.
19. Konstitusiyə Məhkəməsi Plenumunun “Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 18.5, 61.1.1 və 65-ci maddələrinin şərh edilməsinə dair” 18 mart 2013-cü il tarixli Qərarı.
20. Konstitusiyə Məhkəməsi Plenumunun “Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 1, 5, 18, 61 və 65-ci maddələrinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 148-ci maddəsi və “Mülki, ailə və cinayət işləri üzrə hüquqi yardım və hüquq münasibətləri haqqında” Minsk Konvensiyası baxımından şərh edilməsinə dair” 07 iyun 2019-cu il tarixli Qərarı.

**СИСТЕМА ПРАВОВЫХ ПОЗИЦИЙ КОНСТИТУЦИОННОГО
СУДА АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ
ПО ВОПРОСАМ УГОЛОВНОГО ПРАВА**

**Конуль Гурбанова, главный советник Управления международного права и международного сотрудничества Аппарата Конституционного Суда
Азербайджанской Республики, к.ю.н.**

e-mail: kenul76@mail.ru

В статье рассматривается интерпретационная практика Конституционного Суда в области уголовного права. В результате анализа ряда последних решений Суда, посвященных толкованию уголовно-правовых норм, резюмируется, что указанные акты играют особую роль в механизме правового регулирования, поскольку непосредственно определяют содержание таких норм и порядок их применения с учетом Конституции Азербайджанской Республики.

Ключевые слова: *право-применение, судебное толкование уголовного закона, правовые позиции Конституционного Суда Азербайджанской Республики, источник уголовного права.*

SYSTEM OF LEGAL POSITIONS OF THE CONSTITUTIONAL
COURT OF THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN ON
CRIMINAL LAW ISSUES

Konul Gurbanova, Chief Adviser of the Department of International Law and International Cooperation of the Office of the Constitutional Court of the Republic of Azerbaijan, Ph.D.

e-mail: kenul76@mail.ru

Interpretative practice of the Constitutional Court in the field of criminal law is considered in the article. As a result of the analysis of a number of the last judgments devoted to interpretation of criminal law precepts it is summarized that acts of this Court play a special role in the mechanism of legal regulation, because they directly determine the content of these norms and order of their application according to the Constitution.

Keywords: *law enforcement, criminal law interpretation, the Constitutional Court, source of criminal law.*

AZERBAIJAN CUMHURİYETİ ANAYASA MAHKEMESİNİN CEZA
HUKUKU KONUSUNDA HUKUKİ DURUM SİSTEMİ

Konul Gürbanova, Azərbaycan Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi Ofisi Uluslararası Hukuk ve Uluslararası İşbirliği Dairesi Başdanışmanı, Ph.D.

e-posta: kenul76@mail.ru

Makale, Anayasa Mahkemesinin ceza hukuku alanındaki yorum uygulamasını incelemektedir. Anayasa Mahkemesinin ceza hukukunun yorumlanmasına yönelik son kararlarının analizi, bu eylemlerin yasal düzenleme mekanizmasında önemli bir rol oynadığı sonucuna varmaktadır. Dolayısıyla, bu kararlar, Azərbaycan Cumhuriyeti Anayasası hükümlerini dikkate alarak, bu tür normların içeriğini ve bunların uygulanma kurallarını doğrudan belirler.

Anahtar kelimeler: *kolluk kuvvetleri, ceza hukukunun yargı yorumu, Azərbaycan Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesinin hukuki konumları, ceza hukukunun kaynağı.*

SƏHIYYƏ SAHƏSİNDƏ MÜNƏSİBƏTLƏRİN TƏNZİMLƏNMƏSİ SİSTEMİNDƏ İKİTƏRƏFLİ BEYNƏLXALQ MÜQAVİLƏLƏRİN YERİ

Fatimə Hüseynova,
Bakı Dövlət Universiteti Hüquq fakül-
təsi “ Beynəlxalq xüsusi hüquq və
Avropa hüququ kafedrası”nın dosenti,
hüquq üzrə fəlsəfə doktoru.

e-mail: lawyer.fatima85@gmail.com,
telefon:+99450 206 24 42

Məqalədə səhiyyə sahəsində münasibətlərin tənzimlənməsi sistemində ikitərəfli beynəlxalq müqavilələrin yeri məsələsi araşdırılır. Bu məqsədlə Azərbaycan Respublikasının ikitərəfli müqavilə təcrübəsi təhlil edilir. Məqalədə ikitərəfli beynəlxalq müqavilələrin beynəlxalq hüquq yaradıcılığında iştirakının xüsusiyyətləri müəyyən edilir. Qeyd olunur ki, ikitərəfli beynəlxalq müqavilələr səhiyyə münasibətlərin tənzimlənməsində hüquqi əsas olaraq çıxış edir. Məqalədə eyni zamanda ikitərəfli beynəlxalq müqavilələrin hüquqi qüvvəsinə münasibətdə AR qanunvericiliyinin mövqeyi təhlil edilir.

Açar sözlər: səhiyyə münasibətləri, beynəlxalq hüquq normaları, ikitərəfli beynəlxalq müqavilələr, AR-in hüquq sistemi, qanunvericilik.

Məlum olduğu kimi, səhiyyə münasibətlərinin beynəlxalq hüquqi tənzimlənməsinin hüquqi əsaslarının formalaşmasında beynəlxalq müqavilələr əsas rol oynayır. Qeyd olunan hüquqi bazanın yaradılması prosesində əsas yük, daha çox

ümumiləşdirmə keyfiyyətinə malik olan çoxtərəfli beynəlxalq müqavilələrin üzərinə düşür. Lakin xüsusi tənzimləmə rejimi müəyyən etməsi baxımından ikitərəfli beynəlxalq müqavilələr də bu prosesdə yaxından iştirak edir. Digər tərəfdən, iştirak edən tərəflərin sayından asılı olaraq qeyd

olunan beynəlxalq müqavilələr bir-birindən fərqlənir. Belə ki, çoxtərəfli beynəlxalq müqavilələnin bağlanmasında ikidən çox dövlət iştirak etdiyi halda, ikitərəfli beynəlxalq müqavilələr adından da görüldüyü kimi iki tərəf arasında bağlanır. Müəyyən fərqin olmasına baxmayaraq ikitərəfli beynəlxalq müqavilələr də çoxtərəfli müqavilələr kimi beynəlxalq müqavilə normalarının ifadə forması qismində çıxış edir. Əlbəttə, Azərbaycan Respublikasının (AR) qanun-

vericiliyində və ya hüquq doktrinasında qeyd olunan beynəlxalq müqavilələrin fərqləndirilməsi məqsədilə müxtəlif terminlərdən istifadə olunması, çoxtərəfli və ikitərəfli beynəlxalq müqavilələrin fərqli hüquqi qüvvəyə malik olması barədə yanlış təsəvvür yaratmamalıdır. Məsələn, AR-in 1999-cu il tarixli Əmək Məcəlləsinin [14] 1-ci maddəsində təsbit olunan “AR-in bağladığı və ya tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələr” ifadəsi, hüquq doktrinasında “AR-in bağladığı” ifadəsinin ikitərəfli müqavilələri, “AR-in tərəfdar çıxdığı” ifadə-

sinin isə çoxtərəfli beynəlxalq müqavilələri ehtiva etməsi [3, 52] kimi fikirlərin yaranmasına əsas verir. Bu məsələyə aydınlıq gətirmək məqsədilə, qeyd etmək lazımdır ki, AR-in Konstitusiyasının 148.II maddəsində təsbit olunan “AR-in tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələr” ifadəsi heç bir fərq qoyulmadan həm ikitərəfli, həm də çoxtərəfli beynəlxalq müqavilələrə şamil olunur. “AR-in beynəlxalq müqavilələrinin bağlanması, icrası və ləğv edilməsi qaydaları haqqında” 1995-ci Qanununa [12] (bundan sonra - Beynəlxalq müqavilələr haqqında Qanun) əsasən (m.1), AR-in (tərəfdar çıxdığı – müəllif) beynəlxalq müqaviləsi adından asılı olmayaraq, AR-in xarici dövlətlərlə və beynəlxalq təşkilatlarla bu Qanunda müəyyənləşdirilmiş qaydada yazılı şəkildə bağlanan razılaşmasıdır. Müqavilələr hüququ haqqında 1969-cu il Vyana Konvensiyası [13] (AR 2017-ci ildən tərəfdar olub) tərəflərin sayından asılı olmayaraq, dövlətlər arasındakı müqavilələrə şamil olunur. Bu baxımdan nəzərə almaq lazımdır ki, xarici hüquqi şirkətlərlə AR-in bağladığı (belə sazişləri bağlamaq səlahiyyəti əvvəllər Dövlət Neft Şirkətinə, hazırda isə Energetika Nazirliyinə həvalə olunub – müəllif) hasilatın pay bölgüsü sazişləri (neft kontraktları) 1969-cu il Vyana Konvensiyasının və Beynəlxalq müqavilələr hüququ haqqında Qanunun tətbiq sferasına düşür. Baxmayaraq ki: 1) həmin sazişlərə 1969-cu il Vyana Konvensiyasında təsbit olunan (m.26) və beynəlxalq müqavilələrin icrasının əsaslandığı *pacta sunt servanda* prinsipi tətbiq olunur; 2) bu sazişlər AR-in Milli Məclisi tərəfindən ratifikasiya olunur (hərçənd beynəlxalq müqavilələrin hamısı ratifikasiya

olunmur – müəllif). Belə müqavilələr hüquq ədəbiyyatında ya kvazibeynəlxalq müqavilə [2, 73], yaxud da diaqonal müqavilə [4, 53] adlandırılır. Bizim təhlil etdiyimiz ikitərəfli beynəlxalq müqavilələrə aid deyildir. Mahiyyət etibarını ilə belə müqavilələr beynəlxalq xarakterdə olan xarici elementli müqavilələrdir [1, 242]. Onların bu xarakteri beynəlxalq məhkəmə təcrübəsində də qəbul edilir. Nümunə qismində Beynəlxalq Ədalət Mühakiməsinin Daimi Palatasının İran Hökuməti ilə İngilis-İran Neft Şirkəti arasında bağlanmış konsessiya müqaviləsi ilə bağlı qəbul etdiyi 1933-cü il tarixli qərarını [8] göstərmək olar.

AR-in ikitərəfli müqavilə təcrübəsinə əsasən, qeyd etmək lazımdır ki, səhiyyə ilə bağlı müddəaları özündə əks etdirən ikitərəfli beynəlxalq müqavilələr çoxdur. Tədqiqat obyektimizə uyğun olaraq onları müxtəlif meyarlar əsasında təsnif etmək olar. İlk təsnifləşdirici meyar tənzimləmə predmetidir. Bu meyarla uyğun olaraq aşağıdakı ikitərəfli beynəlxalq müqavilə növlərini qeyd etmək olar:

1) səhiyyə sahəsində ikitərəfli əməkdaşlıqla bağlı beynəlxalq müqavilələr: AR Səhiyyə Nazirliyi ilə Belarus Respublikası Səhiyyə Nazirliyi arasında səhiyyə və tibb elmi sahəsində əməkdaşlıq haqqında 2008-ci il Sazişi, AR ilə İtaliya Respublikası arasında səhiyyə və tibb elmi sahəsində əməkdaşlıq haqqında 2010-cu il Anlaşma Memorandumu, AR Səhiyyə Nazirliyi ilə Rumıniya Səhiyyə Nazirliyi arasında səhiyyə və tibb elmi sahəsində əməkdaşlıq haqqında 2011-ci il Sazişi, AR Hökuməti və Tacikistan Respublikası Hökuməti arasında səhiyyə sahəsində əməkdaşlıq haq-

qında 2014-cü il Sazişi, AR Hökuməti və Türkiyə Respublikası Hökuməti arasında səhiyyə və tibb elmi sahəsində əməkdaşlıq haqqında 2016-cı il Sazişi, AR Səhiyyə Nazirliyi ilə Serbiya Respublikasının Səhiyyə Nazirliyi arasında səhiyyə və tibb elmi sahəsində əməkdaşlıq haqqında 2018-ci il Anlaşma Memorandumu və s.;

2) ayrı-ayrı kateqoriya şəxslərin (hərbi qulluqçular, əməkçi miqrantlar, əlillər, turistlər və s.) sağlamlığının qorunmasına dair müddəaları özündə birləşdirən ikitərəfli beynəlxalq müqavilələr: AR Hökuməti ilə Moldova Respublikasının Hökuməti arasında Moldova Respublikası ərazisində müvəqqəti işləyən AR vətəndaşlarının və AR ərazisində müvəqqəti işləyən Moldova Respublikası vətəndaşlarının əmək fəaliyyəti və sosial müdafiəsi haqqında” 2005-ci il Sazişi, AR Hökuməti və Belarus Respublikası Hökuməti arasında AR ərazisində müvəqqəti işləyən Belarus Respublikası vətəndaşlarının və Belarus Respublikası ərazisində müvəqqəti işləyən AR vətəndaşlarının əmək fəaliyyəti və sosial müdafiəsi haqqında” 2007-ci il Sazişi və s.;

3) təbii fəlakətlər, texnogen qəzalar və fəvqəladə hallar zamanı insanların xilas edilməsi, əhalinin sağlamlığının qorunmasına dair ikitərəfli beynəlxalq müqavilələr: AR Hökuməti və Rumıniya Hökuməti arasında fəvqəladə halların nəticələrinin aradan qaldırılması, məhdudlaşdırılması və azaldılması sahəsində əməkdaşlıq haqqında 2009-cu il Sazişi, AR Hökuməti və Yunanıstan Respublikası Hökuməti arasında təbii fəlakətlərin və texnogen qəzaların qarşısının alınması və nəticələrinin aradan qaldırılması sahəsində əməkdaşlıq və qar-

şılıqlı yardım haqqında 2010-cu il Sazişi, AR Hökuməti və Qazaxıstan Respublikası Hökuməti arasında mülki müdafiə, fəvqəladə halların qarşısının alınması və aradan qaldırılması sahəsində əməkdaşlıq haqqında 2010-cu il Sazişi və s.;

4) müxtəlif əməkdaşlıq sahələrinə əhatə edən və özündə səhiyyəyə aid müddəaları da təsbit edən ikitərəfli beynəlxalq müqavilələr. Bunları da əməkdaşlıq istiqamətləri üzrə yarıqruplara ayırmaq olar: a) iqtisadiyyat və maliyyə sahəsində əməkdaşlığın dair münasibətləri nizama salan ikitərəfli beynəlxalq müqavilələr: AR Hökuməti və Avstriya Respublikası Federal Hökuməti arasında iqtisadiyyat, kənd təsərrüfatı, sənaye, texnika və texnologiya sahələrində əməkdaşlıq haqqında 1998-ci il Sazişi, AR Hökuməti və Slovakiya Respublikası Hökuməti arasında ticarət-iqtisadi və elmi-texniki əməkdaşlıq haqqında 2000-ci il Sazişi, AR Hökuməti və Türkiyə Respublikası Hökuməti arasında uzunmüddətli iqtisadi və ticari əməkdaşlıq haqqında 2004-cü il Sazişi və s.; b) bütövlükdə elm və təhsil, habelə qeyd olunan sahələrin müxtəlif aspektləri sferasında əməkdaşlığa dair normaları özündə əks etdirən ikitərəfli beynəlxalq müqavilələr: AR Hökuməti və Rusiya Federasiyası Hökuməti arasında təhsil, elmi dərəcə və elmi adlar haqqında sənədlərin qarşılıqlı tanınması sahəsində əməkdaşlıq haqqında 2002-ci il Sazişi, AR Hökuməti və Amerika Birləşmiş Ştatları Hökuməti arasında təhsil sahəsində əməkdaşlıq haqqında 2008-ci il Sazişi və s.; c) İdman sahəsində əməkdaşlıqla bağlı ikitərəfli beynəlxalq müqavilələr, məsələn, AR Hökuməti və Misir Ərəb Respublikası

Hökuməti arasında idman sahəsində əməkdaşlıq haqqında 2005-ci il Sazişi və s.

İkinci təsnifləşdirici meyar müqavilənin subyektidir. İkitərəfli müqaviləni bağlayan subyektlərdən asılı olaraq, bu müqavilələrin iki növünü fərqləndirmək olar:

1) dövlətlər arasında bağlanan və dövlətlə beynəlxalq təşkilatlar arasında bağlanan ikitərəfli müqavilələr. Yuxarıda qeyd etdiyimiz müqavilələr AR-in digər dövlətlərlə bağladığı ikitərəfli beynəlxalq müqavilələrdir. Məlum olduğu kimi, dövlətlərlə beynəlxalq təşkilatlar arasında da beynəlxalq müqavilələr bağlana bilər. Nümunə qismində AR Hökuməti və Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatının (ÜST) arasında əməkdaşlıq haqqında 1994-cü il Sazişini, AR Hökuməti və ÜST-in Avropa Regional Ofisi arasında bağlanan iki illik əməkdaşlıq haqqında 2009-cu il Memorandumunu göstərmək olar;

2) hansı dövlət qurumu adından bağlanmasına görə ikitərəfli beynəlxalq müqavilələrin iki növü fərqləndirilir: dövlətlərarası və hökumətlərarası. Beynəlxalq müqavilələr haqqında Qanunun 2-ci maddəsinə müvafiq olaraq, AR-in xarici dövlətlərlə və beynəlxalq təşkilatlarla beynəlxalq müqavilələri AR adından (dövlətlərarası müqavilələr) və AR-in hökuməti adından (hökumətlərarası müqavilələr) bağlanır. AR-in müvafiq icra hakimiyyəti orqanları tərəfindən bağlanan beynəlxalq müqavilələr də hökumətlərarası müqavilələr sayılır. Yuxarıda qeyd etdiyimiz ikitərəfli beynəlxalq müqavilələrin demək olar ki, əksəriyyəti hökumətlərarası beynəlxalq müqavilələrdir. Onların bir çoxu AR-in Səhiyyə Nazirliyi tərəfindən bağlanıb. Məsələn,

AR Səhiyyə Nazirliyi ilə Belarus Respublikası Səhiyyə Nazirliyi arasında səhiyyə və tibb elmi sahəsində əməkdaşlıq haqqında 2008-ci il Sazişi, AR Səhiyyə Nazirliyi ilə Rumıniya Səhiyyə Nazirliyi arasında səhiyyə və tibb elmi sahəsində əməkdaşlıq haqqında 2011-ci il Sazişi və s. Bununla bağlı bir məqama diqqət etmək lazımdır. Beynəlxalq hüquq üzrə dərslərdə beynəlxalq müqaviləni bağlayan dövlət qurumlarından asılı olaraq təsnifat aparılarkən üç növ beynəlxalq müqavilə fərqləndirilir: 1) dövlətlərarası; 2) hökumətlərarası; 3) idarələrarası. İdarələrarası beynəlxalq müqavilə dedikdə, nazirliklər, dövlət komitələri, idarələr və s. orqanlar adından bağlanan beynəlxalq müqavilələr başa düşülür [1, 22-23]. AR Səhiyyə Nazirliyinin bağladığı ikitərəfli müqavilələr də məhz idarələrarası beynəlxalq müqavilədir. Lakin əvvəlki qanunvericilikdən fərqli olaraq AR-in hazırkı qanunvericiliyi idarələrarası beynəlxalq müqavilələri ayrıca beynəlxalq müqavilə növü olaraq qəbul etmir. Beynəlxalq müqavilələr haqqında Qanunun 2-ci maddəsindən də görüldüyü kimi, Qanun, AR Səhiyyə Nazirliyi tərəfindən bağlanan beynəlxalq müqavilələri də hökumətlərarası müqavilələr hesab edir. Qeyd etmək lazımdır ki, idarələrarası beynəlxalq müqavilələrlə bağlı yeni yanaşma, "AR-in beynəlxalq müqavilələrinin bağlanması, icrası və ləğv edilməsi qaydaları haqqında" AR Qanununda dəyişikliklər edilməsi barədə" AR-in 2010-cu il 18 iyun tarixli 1032-IIIQD nömrəli Qanununa müvafiq olaraq formalaşmışdır. AR Prezidentinin 2011-ci il 19 yanvar tarixli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş "AR-in beynəlxalq müqavilələrinin

bağlanması və ya ləğv edilməsi haqqında təkliflərin mərkəzi icra hakimiyyəti orqanları və dövlətə məxsus müəssisələr tərəfindən verilməsi Qaydalarının [10] 1.2-ci bəndinə müvafiq olaraq, AR-in mərkəzi icra hakimiyyəti orqanları tərəfindən bağlanmış beynəlxalq müqavilələr də hökumətlərarası müqavilə sayılır və “AR-in beynəlxalq müqavilələrinin bağlanması, icrası və ləğv edilməsi qaydaları haqqında” AR Qanununda, bu Qaydalarda və AR-in digər normativ hüquqi aktlarında hökumətlərarası müqavilələrə münasibətdə nəzərdə tutulmuş müddəalar həmin müqavilələrə də şamil edilir. Sonuncu müddəadan çıxış edərək belə bir qənaətə gəlmək olar ki, Konstitusiyanın 95-ci maddəsinə və Beynəlxalq müqavilələr haqqında Qanunun 8-ci maddəsinə əsasən, AR Səhiyyə Nazirliyinin bağladığı və AR qanunlarından fərqli qaydalar nəzərdə tutan ikitərəfli beynəlxalq müqavilələri AR Milli Məclisi təsdiq və ləğv edir. Konstitusiyanın 109-cu maddəsinə əsasən isə, bu müqavilələrin təsdiq və ləğv olunmaq üçün Milli Məclisə təqdim edilməsi, AR Prezidenti tərəfindən həyata keçirilir. Bu halda qeyd olunan ikitərəfli beynəlxalq müqavilələr, “Normativ hüquqi aktlar haqqında” Konstitusiya Qanununun [11] (bundan sonra – Konstitusiya Qanunu) 23.3-cü maddəsinə müvafiq olaraq, qanunlardan və ierarxiyada onlardan aşağı olan normativ hüquqi aktlardan üstün hüquqi qüvvəyə malik olur.

Bütövlükdə AR-in ikitərəfli beynəlxalq müqavilə təcrübəsini təhlil etməklə belə bir nəticəyə gəlmək olar ki, həmin müqavilələrdə əsasən səhiyyə sahəsində müxtəlif istiqamətlərdə beynəlxalq əməkdaşlığın

həyata keçirilməsi ilə bağlı müddəalar təsbit olunur:

- əhaliyə tibbi yardımın təşkili (tibbi xidmətlərin bazarının təşkili, ilkin tibbi-sanitar yardımın və ixtisaslı tibbi yardımın təşkili, yeni tibbi texnologiyaların tətbiqi);
- səhiyyə və tibb elminin prioritet sahələri və aktual problemləri üzrə birgə proqramların işlənilib hazırlanması və tətbiqi;
- mütəxəssis və ya tələbələr üçün razılaşdırılmış tələblər əsasında tibbi, elmi və elmi-pedaqoji mütəxəssislərin hazırlanması və təkmilləşdirilməsi;
- tibbi təyinatlı əmtəələrin və tibbi texnologiyaların dövlət qeydiyyatı və sertifikatlaşdırılması;
- onların keyfiyyətinə nəzarət;
- dövlət sanitar qaydaları və qida məhsullarının gigiyenik qeydiyyatı;
- səhiyyə sisteminin və əhalinin sağlamlığının qorunması tələblərinə uyğun olaraq eksperimental, klinik və profilaktik təbabət sahəsində aparılan tədqiqatların inkişaf etdirilməsi;
- səhiyyə və tibb elmi sahəsində iqtisadi məsələlər;
- səhiyyədə hesablama texnikası, kompüterləşdirilmiş və avtomatlaşdırılmış idarə sistemi;
- sanitar-epidemioloji sahədə əhaliyə göstərilən xidmətlərin koordinasiyası;
- 21 oktyabr 1982-ci il tarixli “Sərhədlərdə yüklərin nəzarətdən keçirilməsi şərtlərinin razılaşdırılması haqqında” Beynəlxalq Konvensiyanın müddəalarına uyğun olaraq, ərazilərin sanitar müdafiəsi;

- dövlət sanitariya epidemioloji normaları;
- immunoprofilaktika və infeksiyon xəstəliklərin laborator diaqnostikası;
- sosial-gigiyenik monitorinq;
- əczaçılıq sahəsində, habelə dərman maddələrinin səmərəli istifadəsi sahəsində əməkdaşlıq;
- tibbi və elmi tədqiqat institutları, eləcə də xəstəxanalar arasında birbaşa əməkdaşlığın dəstəklənməsi;
- tibbi jurnallar, səhiyyə təhsili üzrə materiallar və posterlərin mübadiləsini qarşılıqlı əsaslarla, o cümlədən tibbi nəşriyyat sahəsində əməkdaşlığın inkişaf etdirilməsi;
- ölkələrin vətəndaşlarına, habelə ayrı-ayrı kateqoriya şəxslərə (rəsmi məqsədlər üçün onların ərazisində müvəqqəti qalan bu cür şəxslər, diplomatik və konsulluq əməkdaşları, turistlər) tibbi xidmətlərin göstərilməsi və s.

Əlbəttə, sual olunur ki, bu müqavilələrdə qeyd olunan istiqamətlərdə əməkdaşlıqla bağlı təsbit olunan müddəalar beynəlxalq hüquq normaları hesab olunurmu? Bu sualın yaranması beynəlxalq hüquq doktrinasında ikitərəfli beynəlxalq müqavilələrin fərdi beynəlxalq müqaviləyə aid edilməsi fikrindən irəli gəlir. Bu fikrə görə, fərdi beynəlxalq müqavilələr dəfələrlə deyil, bir dəfə tətbiq olunmaq üçün nəzərdə tutulan müqavilələrdir. Onlara həm də “hüquq-tətbiqtemə müqavilələri”, “müqavilə-əqdlər” və ya “müqavilə-kontraktlar” da deyilir [1, 245-246]. Bundan fərqli olaraq, normativ xarakterli beynəlxalq müqavilələr dəfələrlə tətbiq olunmaq üçün beynəlxalq hüquq

normaları müəyyən edir və normativ məzmununa malik olur. Əslində beynəlxalq müqavilələrin bu cür bölgüsünün aparılmasının “nəzəri baxımdan qeyri-qənaətbəxş olması” [9, 492] və prinsip etibarlı ilə, bütün beynəlxalq müqavilələrin tərəfləri üçün məcburi olan davranış qaydaları müəyyən etməsi səbəbindən normayaradıcı olması [7, 81] fikri ilə razılaşmaq, hesab edirik ki, daha düzgün olardı. Bu baxımdan ikitərəfli beynəlxalq müqavilələrin birmənalı olaraq fərdi beynəlxalq müqavilələrə aid edilməsi düzgün olmazdı. Digər tərəfdən, “fərdi beynəlxalq müqavilələri lokal münasibətləri tənzimləyir” [1, 246] fikrini də birmənalı qəbul etmək olmaz. Belə ki, bir coğrafi regiondakı və ya məhdud dairədə beynəlxalq hüquq subyektlərinin münasibətlərini tənzimləyən lokal normalar Afrika Birliyi Xartiyasında, Müstəqil Dövlətlər Birliyinin Nizamnaməsində və s. təsbit olunur [6, 12]. İkitərəfli beynəlxalq müqavilələrdə təsbit olunan hüquq normalarının lokal (partikulyar) olmasını, eyni zamanda məhdud subyektlər üçün hüquqi məcburi davranış qaydaları müəyyən etməsi baxımından beynəlxalq hüququn mənbəyi olmasını inkar etmək olmaz. Lakin beynəlxalq hüquq sistemində çoxtərəfli və ikitərəfli beynəlxalq müqavilələrin əhəmiyyətini də eyniləşdirməmək lazımdır. Bununla yanaşı, ikitərəfli beynəlxalq müqavilələr də beynəlxalq münasibətləri tənzim etmək məqsədinə xidmət edir. Yəni hüquqi baxımdan qüvvədə olan ikitərəfli beynəlxalq müqavilələr də çoxtərəfli beynəlxalq müqavilələr kimi özündə beynəlxalq hüquq normalarını əks etdirir, mövcud beynəlxalq hüquq normalarını

konkretləşdirir və inkişaf etdirir, yenilərini yaradır və köhnələri ləğv edir [7, 81].

Deməli, ikitərəfli beynəlxalq müqavilələr də səhiyyə sferasında yaranan beynəlxalq münasibətlərin tənzimlənməsi üçün hüquq normaları yaratmaq xüsusiyyətinə malikdir. Bu baxımdan beynəlxalq hüququn beynəlxalq müqavilələrlə bağlı müddəaları, ilk növbədə 1969-cu il Vyana Konvensiyasının normaları tam olaraq səhiyyə sferasındakı ikitərəfli beynəlxalq müqavilələrə də şamil edilir. Eyni zamanda AR qanunvericiliyində beynəlxalq müqavilələrlə bağlı müddəalar da mutatis mutandis ikitərəfli beynəlxalq müqavilələrə də şamil olunur. Belə ki, səhiyyə sahəsindəki AR-in tərəfdar çıxdığı ikitərəfli beynəlxalq müqavilələr də Konstitusiyanın 148.II-ci maddəsinə müvafiq olaraq AR-in qanunvericilik sisteminin ayrılmaz tərkib hissəsini təşkil edir. Bu müqavilələrin qanunvericilik sistemində yeri məsələsinə gəldikdə isə, AR-in tərəfdar çıxdığı dövlətlərarası ikitərəfli beynəlxalq müqavilələrin hüquqi qüvvəsi, Konstitusiya Qanununun 23.2-ci maddəsinə müvafiq olaraq, Konstitusiyanın 151-ci maddəsi əsasında müəyyən olunur. Yəni Konstitusiya və referendumla qəbul edilmiş aktlar istisna olmaqla, ikitərəfli beynəlxalq müqavilələr milli normativ aktlara nisbətə daha üstün hüquqi qüvvəyə malikdir. Konstitusiya Qanununun 23.3-cü maddəsinə əsasən, AR-in tərəfdar çıxdığı hökumətlərarası ikitərəfli beynəlxalq müqavilələr həmin müqavilələrin AR üçün məcburiliyinə razılığın ifadə olunduğu normativ hüquqi aktlardan daha üstün hüquqi qüvvəyə malikdir. Yəni əvvəldə qeyd etdiyimiz kimi, ratifikasiya olunan ikitərəfli beynəlxalq müqavilələr qanundan, digərləri

isə onu təsdiq edən normativ aktdan üstün hüquqi qüvvəyə malikdir.

İkitərəfli beynəlxalq müqavilələr də AR üçün müvafiq beynəlxalq hüquqi öhdəliklər müəyyən edir. Bu baxımdan Konstitusiyanın 7.II-ci maddəsində təsbit olunan “AR-də dövlət hakimiyyəti xarici məsələlərdə yalnız AR-in tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrlə məhdudlaşır” müddəası eyniliklə ikitərəfli beynəlxalq müqavilələri də ehtiva edir. Konstitusiya Qanununun 24-cü maddəsinə müvafiq olaraq, ikitərəfli beynəlxalq müqavilələr də AR-in beynəlxalq öhdəliklərinin həyata keçirilməsinə yönəlmiş normativ hüquqi aktların qəbul edilməsinin hüquqi əsası kimi çıxış edir. Bu maddəyə əsasən, AR-in tərəfdar çıxdığı ikitərəfli beynəlxalq müqavilələr inkorporasiya formasında AR-in hüquqi sistemində implementasiya olunur. Belə ki, AR-in tərəfdar çıxdığı ikitərəfli beynəlxalq müqavilələrin predmetini AR-in normativ hüquqi aktları ilə tənzimlənməyən məsələlər təşkil etdikdə, ikitərəfli beynəlxalq müqavilələrdən irəli gələn öhdəliklərin yerinə yetirilməsi müvafiq normativ hüquqi akt qəbul edilmədən mümkün olmadıqda və beynəlxalq müqavilənin tərəfləri müvafiq normativ hüquqi aktların qəbul edilməsi barədə razılığa gəldikləri hallarda, AR-in tərəfdar çıxdığı ikitərəfli beynəlxalq müqavilələrdən irəli gələn öhdəliklərin həyata keçirilməsi üçün milli normativ hüquqi aktın qəbul edilməsi zəruridir. Bu baxımdan AR-in tərəfdar çıxdığı ikitərəfli beynəlxalq müqavilələr AR-də *contra leget* (qanunun ziddinə olaraq), *praeter leget* (qanunla yanaşı) və *secundum leget* (qanuna əlavə olaraq) da tətbiq oluna bilər [5, 183].

Beləliklə, AR-in tərəfdar çıxdığı ikitərəfli beynəlxalq müqavilələr səhiyyə sferasında yaranan münasibətlərin tənzimlənməsində müstəqil hüquqi əsas olaraq çıxış edir. Öz əhəmiyyətinə görə səhiyyə münasibətlərinin hüquqi tənzimlənməsi sistemində çəxtərəfli beynəlxalq müqavilələrdən fərqli mövqə tutsa da, beynəlxalq hüququn müqavilələrlə bağlı müddəaları eyniliklə ikitərəfli beynəlxalq müqavilələrə də şamil olunur. Eyni zamanda bu müqavilələrin AR-in hüquqi sistemində implementasiyası da çəxtərəfli beynəlxalq müqavilələrdə olduğu kimi baş verir.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. Beynəlxalq (publik) hüquq kursu. Dərslük / E.Ə.Əliyevin ümumi redaktəsi ilə. I cild. Ümumi hissə. Bakı, 2018, 752 s.
2. Sadıqov Ə.İ. Beynəlxalq iqtisadi hüquq. Dərslük. Bakı, Bakı universiteti nəşriyyatı, 2008, 396 s.
3. Süleymanlı S. Mülki hüququn əsasları. Bakı, Hüquq uayım evi, 2019, 500 s.
4. Вельяминов Г.М. Международное экономическое право и процесс. Учебник. М., Волтерс Клувер, 2004, 496 с.
5. Гусейнов Л.Г. Азербайджан: конституционная основа имплементации международных норм о правах человека // Журнал российского права, 1998, № 10/11, с.177-186
6. Международное публичное право. Учебник / под ред. К. А. Бекяшева. М., изд-во Проспект, 2003, 640 с.
7. Тункин Г.И. Теория международного права. М, Зерцало, 2000, 416 с.
8. International Court of Justice (ICJ). Reports, 1952 // <http://www/icj-cij.org>
9. Oppenheim. L. International Law. Vol.1. L., 1955, p.492
10. <http://e-qanun.az/framework/21187>
11. <http://e-qanun.az/framework/21300>
12. <http://e-qanun.az/framework/9460>
13. http://e-qanun.az/alpdata/framework/data/36/f_36996.htm
14. <http://e-qanun.az/code/7>

IN THE SYSTEM OF REGULATION OF RELATIONS IN THE FIELD OF HEALTH PLACE OF BILATERAL INTERNATIONAL AGREEMENTS

Fatima Huseynova,

Baku State University, Faculty of Law Department of International Private Law and European Law, Associate Professor, doctor of philosophy in the field of law.
e-mail: lawyer.fatima85@gmail.com , phone: +99450 206 24 42

The article examines the place of bilateral international agreements in the system of regulation of relations in the field of Health. To this end, the experience of the Republic of Azerbaijan in the bilateral contract is analyzed. The article describes the peculiarities of participation of bilateral international treaties in international law. It is noted that bilateral international agreements act as a legal basis for the regulation of Health relations. At the same time, the article analyzes the position of the AR legislation in relation to the legal force of bilateral international treaties.

Keywords: *health relations, international law norms, bilateral international treaties, legal system of AR, legislation.*

**МЕСТО ДВУСТОРОННИХ МЕЖДУНАРОДНЫХ ДОГОВОРОВ
В СИСТЕМЕ РЕГУЛИРОВАНИЯ ОТНОШЕНИЙ
В СФЕРЕ ЗДРАВООХРАНЕНИЯ**

Фатима Гусейнова,

Бакинский государственный университет, Юридический факультет, Кафедра международного частного права и европейского права, доцент, доктор философии по праву.

э-почта: lawyer.fatima85@gmail.com ,тел. +99450 206 24 42

В статье рассматривается вопрос о месте двусторонних международных договоров в системе регулирования отношений в сфере здравоохранения. С этой целью анализируется двусторонний договорный опыт Азербайджанской Республики. В статье определены особенности участия двусторонних международных договоров в международном правотворчестве. Отмечается, что двусторонние международные договоры выступают в качестве правовой основы регулирования отношений в области здравоохранения. В статье также анализируется позиция законодательства АР в отношении юридической силы двусторонних международных договоров.

Ключевые слова: *отношения в области здравоохранения, нормы международного права, двусторонние международные договоры, правовая система АР, законодательство.*

**SAĞLIK ALANINDAKİ İLİŞKİLERİN DÜZENLENMESİ SİSTEMİNDE
İKİLİ ULUSLARARASI ANLAŞMALARIN YERİ**

Fatima Hüseynova,

Bakü Devlet Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Uluslararası Özel Hukuk ve Avrupa Hukuku Anabilim Dalı, doçent, hukuk alanında felsefe doktoru.

e-posta: lawyer.fatima85@gmail.com, telefon: +99450206 24 42

Makale, ikili uluslararası anlaşmaların sağlık alanındaki ilişkilerin düzenlenmesi sistemindeki yerini incelemektedir. Bu amaçla Azerbaycan Cumhuriyeti ikili anlaşmalarının deneyimleri analiz edilir. Makale, ikili uluslararası anlaşmaların uluslararası hukukun oluşumuna katılımının özelliklerini tanımlamaktadır. İkili uluslararası anlaşmaların sağlık ilişkilerinin düzenlenmesi için yasal bir temel oluşturduğu belirtilmektedir. Makale ayrıca Azerbaycan Cumhuriyeti mevzuatının ikili uluslararası anlaşmaların yasal gücü konusundaki konumunu da incelemektedir.

Anahtar Kelimeler: *sağlık ilişkileri, uluslararası hukuk normları, ikili uluslararası anlaşmalar, Azerbaycan Cumhuriyeti hukuk sistemi, mevzuat.*

MİRZƏ RƏFİANIN “DƏSTURÜL-MÜLÜK” ƏSƏRİ VƏ ONUN AZƏRBAYCAN HÜQUQ TARİXİNİN ÖYRƏNİLMƏSİNDƏ ROLU

Bayram Quliyev,
AMEA, Elm Tarixi İnstitutu, Elm tarixinin nəzəri və metodoloji problemləri şöbəsinin müdiri,
e-mail: bayramqulusoy@yahoo.com
Orxan Bayramov,
AMEA. Hüquq və İnsan haqları institutu, Beynəlxalq hüquq şöbəsi. Böyük elmi işçi.
e-mail: orxanaysu2015@gmail.com

buna İslam fiqhi deyilir. İslam fiqhi ilə cinayət və əksər mülki məsələlər öz həllini tapsa da bəzi hüquqi-idarəetmə məsələlərinin həllini xüsusi qanunlar tərtib etməklə çözmək gərəkliydə. Çünki istər dövlət idarəçiliyi, istər hərbi sistemin nizama salınması məsələlərinin çözmündə bəzən İslam fiqhi yetərsiz qalırdı. Bu cür qanunlar bir yerə toplanır və cildlənirdi. Belə qanunlar toplusunun hazırlayanlar adətən müəllif kimi göstərilmişdir.

Məqalədə Səfəvi dövründə hüquq tarixi ilə bağlı mühüm ilkin mənbələrdən biri olan Mirzə Rafiyanın "Dəstur əl-mülük" əsəri araşdırılır. Bu əsərdə cinayət və mülki hüquq məsələləri müzakirə olunmasa da, Səfəvi İmperiyası dövründə dövlət qulluqçularının hüquq və vəzifələri ətraflı şəkildə izah edilmişdir. "Dəstural-muluk" əsəri əsasında dövlət quruluşları və Səfəvi imperatorluğunun idarəetmə formalarının əsas xüsusiyyətləri barədə bir çox sualları təhlil etmək mümkündür. Məqalə hazırlanarkən əsərin fars, rus və ingilis dillərində çap olunmuş nəşrlərindən, terminologiyayı aydınlaşdırmaq üçün tarixşünaslıq materiallarından istifadə edilmişdir.

Dünya dövlətlərindən fərqli olaraq Türk dünyasında qanunlar toplusu yaratmaq gələni hələ Səlcuqlu imperatorluğu dövründən mövcud olmuşdur. Bu haqda il əsər Nizamülmülk tərəfindən “Siyasətnamə” adı altında yazılmışdır (3). Daha sonra qanunvericiliklə bağlı iki dəyərli əsər Elxanilər zamanında yazılmışdır. Bunlardan birincisini Fəzlullah Rəşidəddin Həmədani yazmışdır. “Vəqfnaməyi-Rəbbi Rəşidi” əsərində bəzi mülki məsələlərlə bərabər kargüzarlıq işləri haqqında da məlumatlar yer almaqdadır (11). Məhəmməd bin

Açar sözlər: Mirzə Rəfia, Dəsturül-mülük, Səfəvi imperiyası, hüquq, idarəetmə.

Orta əsrlər boyu Azərbaycan ərazisində yaranmış dövlətlərdə hüquq sistemi şəriət qaydaları əsasında tənzimlənmişdir. Şəriət qaydaları Quran hökmlərinə əsasən hüquqi prosedurayı yerinə yetirilməsi idi ki,

Hinduşah Naxçıvaninin “Dəsturulkatib fit-təyin ül-məratib” əsəri dövlət idarəçiliyi yönündə yazılmış ən mükəmməl əsərdir (10). Hətta Səfəvilər dövründə yazılmış buna bənzər əsərlərin tərtibatında bu əsərin izlərinə rast gəlmək mümkündür.

Azərbaycan Səfəvilər imperiyası zamanında bu yöndə yazılmış iki əsər olduqca

böyük önəmə malikdir. Bu əsərlər Mirzə Səmiyanın “Təzkirətül-mülük” və Mirzə Rəfiyanın “Dəsturül-mülük” əsərləridir. Hər iki əsəri gözdən keçirərək belə nəticəyə gəlmək mümkündür ki, onlar müştərək bir əsas nüsxənin üzündən yazılmışlar. Ehtimal etmək olar ki, bu iki əsərin üzünün köçürüldüyü həmin əsas nüsxə daha geniş olmuş və daha çox məsələləri əhatə etmişdir. Hər iki əsərdə bir birinə bənzər olmaqla yanaşı bir-birindən fərqlənən bir çox məsələlər mövcuddur. Bəzi məsələlər isə birində mövcud olduğu halda digərində yoxdur. Onu da vurğulamaq lazımdır ki, bu iki əsər biri digərinin tamamlayır. Müəyyən hüquqi məsələlər izah edilərkən mütləq hər iki əsərdəki məlumatları qarşılaşdırılmalı formada təhlil etmək gərəklidir (1, s. 25).

Söyləmək mümkündür ki, “Dəsturül-mülük” əsəri Azərbaycan Səfəvilər dövlətinin yaranışının ilkin çağlarında qələmə alınmışdır. Səfəvi hökmdarlarının hər birinin dövründə bu kitab təkrarən yazılmış, lakin həmin əsərlərin müqəddimələri əsərin üzünə köçürüldükcə dəyişdirilmiş, əsərin üzünü köçürən öncəki katıbların adları çıxarılaraq üzünə köçürən yeni katıbların adları ilə əvəzlənmişdir. Əsəri köçürən katıblar həmçinin öz adlarını müqəddiməyə daxil etməklə əsərin müəllifi kimi görənmişlər. Belə ki adını çəkdiyimiz müəllif “mustoufi əl-məmalik” ləqəbi daşıyan Məhəmməd Rəfia Ənsari, hazırda əlimizdə olan nüsxəni Şah Sultan Hüseynə həsr etmişdir. Məlik kitabxanasındakı nüsxədən aydın olur ki, Qacarlar dövründə də əsərdən istifadə olmuşdur (7, s. 247).

“Dəsturül-mülük” əsərinin yazılması səbəbi isə elə əsərin özünün müqəddimə hissəsində verildiyi kimidir Böyük hökmdarın zamanında və keçmiş padşahlar dövründə hökmdarların əzəmətli və yüksək sarayında

böyük əmrlərdən hər biri, alimləri, seyidləri, əsilzadələri, hakimləri, vəzirləri, sadıq amilləri, keçmiş hadisələri qələmə alanları (tarixçilər), katiblik dəsğasının katıbları, yüksək hümayun dəftərxanasının (hökmdar katibliyi) redaksiya heyəti, yüksək sarayın başqa mülazim və münşiləri, müəyyən xidmətə və vəzifəyə çatmaq şərəfinə nail olanlar, onların bir hissəsinin öz rütbələrindən və dərəcələrindən asılı olaraq Cənnət ayin məclisində (hökmdarın hüzurunda) öz yeri və məqamı olanlar haqqında qaydalara və prinsiplərə əsasən bir kitab yazılması hökmdarın nəzərinə çatdırıldıqda belə məsləhət görüldü ki, bu mühüm dövlət idarəçiliyi məsələləri bir risalə (kitab) şəklində imperiyanın mustoufisi Məhəmməd Rəfia Ənsari adlı şəxsə tapşırılsın (6, s. 1-4)

Əsərin müəllifi Mirzə Məhəmməd Rəfia Ənsari Səfəvi hökmdarı Şah Sultan Hüseynin zamanında İsfahanda “mustoufi-ye məmalik” vəzifəsində çalışmışdır. Onun ailəsi İsfahanın zəngin və köklü ailələrindən biri idi. O 1709-1710-cu illərdə İsfahanda mirzə vəzifəsində çalışmış, ardından 1715-ci ildən etibarən baş vəzir Fətəli xan Dağıstaninin yanında “sahibi-rəqəm” vəzifəsinə təyin olunmuşdur. 1720-ci ildə baş vəzir və iki oğlu ilə Şah Sultan Hüseynə xəyanətdə ittiham olunaraq tutulan Mirzə Rəfia 1722-ci il əfqanların İsfahanı tutması ilə birlikdə azad edilərək sarayda önəmli bir vəzifəyə təyin edilir. Əsər Şah Sultan Hüseynə itfah edilərsə də “Dəsturül-mülük” əsərinin yazılma tarixinin 176=26-cı ilə şahın ölümündən dörd il sonraya aid edirlər (5, s. 172-173). Müəllifin ölümü haqqında heç bir qaynaqda səhih məlumatlara rast gəlinmir.

Mirzə Rəfiyanın “Dəsturül-mülük” əsəri ilk dəfə olaraq iranlı tədqiqatçı Məhəmməd Tağı Daneşpəzuh tərəfindən təshih edilərək

1967-1967-ci illərdə Tehrandə "Revue de la Faculté des Lettres et des Sciences Humaines" adlı jurnalda üç hissə olaraq dərc olundu (7; 8; 9). Səfəvilər imperiyası tarixi üçün önəmli qaynaq olan "Dəsturül-mülük" əsəri uzun bir müddət diqqətdən kənar qalmış və tədqiqatlara cəlb olunmamışdır. Əsər 1991-ci ildə A. B. Vildanov tərəfindən rus dilinə tərcümə olundu və Daşkənd şəhərində nəşr edildi (4), Çox təəssüf ki, "Dəsturül-mülük" əsərinin rusca tərcüməsinə əsərin sadəcə beş bölməsi daxil edilmişdir. "Dəsturül-mülük" ilk dəfə ingilis dilinə 2002-ci ildə S. Marskinkovsktərfindən tərcümə edilmiş və foto-faksimile ilə birlikdə Koala-Lumpur şəhərində nəşr olunmuşdur (12). Tərcüməni nəşrə hazırlayan müəllif rütbələr və vəzifələrin izahlarından ibarət qeyd və şərhlər bölməsini də tədqiqata əlavə etmişdir ki, bu da bu tədqiqatı bu yöndə gerçəkləşdirilən ən dəyərli araşdırma edir. Əsərin farsca yeni təshih forması və ingiliscə tərcüməsi 2012-ci ildə Məhəmməd H. Fəğori və Vilem Flor tərəfindən hazırlandı və Kaliforniyada nəşr edildi (6). "Dəsturül-mülük" əsəri bir sıra yerli və xarici tədqiqatçıların araşdırmasının bir parçası olmuşdur. Dünyada bu əsərə ən çox istinad edən Rocer Seyvoridir (13). Azərbaycanda isə bu əsəri ilk dəfə olaraq Z. Bayramlı tədqiqata cəlb etmişdir (1; 2). Bu əsərə aid ilk araşdırma isə N. Gözəlovaya məxsusdur (5).

Əsərin bizim dövrümüzdə qədər gəlib çatmış yeganə əlyazması Yəzd şəhərindəki Əbdürrəhim xan mədrəsəsində saxlanılır (4, s. 4-7). Əlyazma 1a-dan 81a-ya qədər olmaqla 161 səhifədən ibarətdir. Hər səhifədə 16 sətir yerləşdirilmişdir. Lakin əlyazmanın ilk səhifəsi sadəcə 11 sətirdən ibarətdir. "Dəsturül-mülük" əsəri fars dilində yazılmışdır. Bununla birlikdə bəzi titullar –

xüsusilə də dini titullar ərəbcə, digər əksər titullar və vəzifələr isə türkcə verilmişdir. Bu durum "Təzkirətül-mülük" əsərində də gözləmlənə bilər. Mirzə Rəfiyanın "Dəsturül-mülük" əsəri müqəddimə (giriş), 15 bab (hissə) və xatimədən (sonuc) ibarətdir (5, s. 174).

"Dəsturül-mülük" əsərinin ilk babı on bölmədən ibarətdir. Birinci bölmədə mollabaşı vəzifəsinin izahı, ikinci bölmədə xüsusi və ümumi sədrliyin vəzifəsi, üçüncü bölmədə səkkizinci imamın məqbərəsinin mütəvəllisinin vəzifəsi, dördüncü bölmə Qum şəhərində yerləşən məsumənin məqbərəsinin mütəvəllisi, beşinci bölmə Tehrandə yerləşən Əbdüləzim məqbərəsinin vəzifəsi, altıncı bölmə Qumda dəfn olunmuş Səfəvi hökmdarları məzarları mütəvəllisinin vəzifəsi, yeddinci bölmə Ərdəbildə yerləşən məqbərələri mütəvəllilərinin vəzifəsi, səkkizinci bölmə İsfahanın Şeyxülislamlığının vəzifəsi, doqquzuncu bölmə İsfahan qazısının vəzifəsi, onuncu bölmə əsgər qazının vəzifəsi haqqında məlumatlardan ibarətdir (6, s. 5-14).

"Dəsturül-mülük" əsərinin ikinci babı müqəddimə və on beş bölmədən ibarətdir. Müqəddimədə sərhəd əmirləri haqqında ətraflı izahat verilmiş və Ərəbistan, Loristan, Gürcüstan, Kürdistan valilikləri, Bəxtiyar hökmdarlığı, Qəndahar, Şirvan, Herat, Təbriz, Çuxursəd, Qarabağ və Gəncə, Astrabad, Kuhkiluyə, Kerman, Mərvşah cahan, Əli şəkər, (Şukir), məntəqəsi, Həmədan, Məşhəd, Qəzvin bəylərbəyliyi təsvir olunmuşdur. Bu babın ilk bölməsi divani-əla haqqında, divan vəzirinin vəzifəsi, ikinci bölməsi qorçubaşının vəzifəsi, üçüncü bölməsi sipəhsaların vəzifəsi, dördüncü bölməsi qullarağası vəzifəsi, beşinci bölməsi eşikağasının vəzifəsi, altıncı bölməsi tüfəngçi ağasının vəzifəsi, yeddinci bölməsi biyutat nazirinin vəzifəsi, səkkizinci bölməsi divanbəyinin vəzifəsi, doqquzuncu bölməsi

ovçubaşı əmirinin vəzifəsi, onuncu bölməsi topçubaşının vəzifəsi, on birinci bölməsi axurbaşı əmirinin vəzifəsi, on ikinci bölməsi məclisi-nevisin vəzifəsi, on üçüncü bölməsi mustoufi əl-məmalikin vəzifəsi, on dördüncü bölməsi həkim başının vəzifəsi və on beşinci bölməsi isə çöl əmir axurbaşının vəzifəsi haqqında məlumatların təsvirindən ibarətdir (6, s. 15-51).

“Dəsturül-mülük” əsərinin üçüncü babı dəsgaha (būsata) yaxın adamların hər birinin vəzifəsinin izahı haqqındadır və bu məsələ üç məqalədə verilmişdir. Birinci məqalə müqərrəbül-xaqan (hökmdara yaxın olanlar) ləqəbi daşıyanın ağ və qara saray xacələrinin vəzifəsi haqqındadır və beş fəsildən ibarətdir. Birinci fəsil hərəm xananın ağsaqqalı, ikinci fəsil rikab xananın böyüyü, üçüncü fəsil cabbadar başı, dördüncü fəsil bütün xəzinənin başçısı, beşinci fəsil xassə və anbar qulamlarının lələsi vəzifələrinin təsvirinə həsr olunmuşdur. İkinci məqalə ağ saray xacələrinin vəzifəsi haqqındadır və bu məsələ iki fəsildə verilmişdir. İlk fəsil ağ qulamların yüzbaşısı, ikinci fəsil isə saray xacələrinin yüzbaşısı vəzifələrinin təsvirinə həsr olunmuşdur. Üçüncü məqalə alicah (yüksək mənşəb) daşımayan müqəddəs būsata yaxud hökmdara yaxın adamların vəzifəsi haqqındadır və bu məsələ on bir fəsildə əks olunmuşdur. İlk fəsil hərəmxananın eşikağası, ikinci fəsil xəlifətül-xulafə (xəlifələr xəlifəsi), üçüncü fəsil münəccimbaşı, dördüncü fəsil hümayun möhürün hökmdarı, beşinci fəsil hökm şərəfinə nail olan möhürün hökmdarı, altıncı fəsil hökmdarın xüsusi mustoufisi, yeddinci fəsil ölkəlinin pullarının əyyardarı, səkkizinci fəsil məmləkətlərin katibi (münşisi), doqquzuncu fəsil məxsus mustoufi, onuncu fəsil rikab qorçusu, on birinci fəsil tuşmal başı vəzifələrinin təsvirinə həsr olunmuşdur (6, s. 51-74).

“Dəsturül-mülük” əsərinin dördüncü babı müqərrəbül-xaqan və müqərrəbül-həzrə. (hökmdarın və yaxud hökmdarın hüzurunda titulu olmayan bir hissə amilin, vəzirin, kələntərinin və başqalarının) vəzifəsinin izahı haqqındadır və bu bab on altı bölmədən ibarətdir. Bu babın birinci bölməsi İsfahanın vəziri, ikinci bölməsi mərhəmət izli hökmdarın vəziri, üçüncü bölməsi hala vəziri, dördüncü bölmə. hökmdarın qorçu vəziri, beşinci bölməsi hökmdar qulamının vəziri, altıncı bölməsi hökmdarın tufəngçi vəziri və topçu vəziri, yeddinci bölmə xas vəqflərin və imperiyanın mustoufisi, səkkizinci bölmə məmləkətlərin mötəsi, doqquzuncu bölmə yüksək divanın (baş divanın) qoşun katibi, onuncu bölmə İsfahanın kələntəri, on birinci bölmə qorçu mustoufisi, on ikinci bölmə hökmdarı qulam və tufəngçi mustoufisi, on üçüncü bölmə hökmdarın topxana mustoufisi, on dördüncü bölmə döşlük vəkil zabiti, on beşinci bölmə İsfahanın mustoufisi, on altıncı bölmə şairlərin başçısı vəzifələrinin təsviri haqqındadır (6, s. 77-92).

“Dəsturül-mülük” əsərinin beşinci babı müqərrəbül-həzrə (şahın hüzuruna yaxın olan adam ləqəbi daşıyan yaxın) xidmətçilərin vəzifəsinin izahı haqqındadır. Bu bab altı məqalədən ibarətdir. Birinci məqalə Cənnət bəzəkli məclisdə oturan şəxslərin qulluğu və vəzifəsinin izahı haqqındadır və iki bölmədən ibarətdir. Məqalənin birinci bölməsi hökmdarın baş dəftərxanasının naziri, ikinci bölməsi isə dəftərxana darğası vəzifələri haqqındadır. Beşinci babın ikinci məqaləsi Cənnət məclisində ayaq üstə duranların vəzifəsinin izahı haqqında. Bu məqalə üç bölmədən ibarətdir İkinci məqalənin birinci bölməsi süfrəçi başı, ikinci bölməsi cilovdar başı, üçüncü bölməsi isə qonaqdar başı vəzifələrinin təsviri haqqındadır. Üçüncü

məqalə Cənnət məclisində sakin olan vəzifəsinin izahı haqqında. Bu məqalə doqquz bölmədən ibarətdir. Üçüncü məqalənin birinci bölməsi İsfahanın darğası, ikinci bölməsi fərraş xananın darğası, üçüncü bölməsi böyük möhürün davatdarı, dördüncü bölmə üzük möhürünün davatdarı, beşinci bölməsi adaların qulamlarının minbaşı, altıncı bölmə qalacı cilov tufəngçisinin minbaşı, yeddinci bölməsi İsfahan tufəngçisinin minbaşı, səkkizinci bölməsi İsfahanın mirabı, doqquzuncu bölməsi isə mal qaranın naziri vəzifələrinin təsviri haqqındadır. Beşinci babın dördüncü məqaləsi yaraq və başqa qorçuların vəzifələri haqqındadır və iki məqsəddə verilmişdir. Birinci məqsəddə müqərrəbül-həzrə olan şəxslər və Cənnət ayın məclisində duranlar (qılın qorçusu, sadaq, ox və kaman, şeşpər, xəncər, zireh, sipər (qalxan), məzdaq, tufəng, nəçaq), ikinci məqsəddə isə müqərrəbül-həzrə olmayanlar və çiyində qorçulardan aşağı olanlar (ayaqqabı qorçusu, nizə, çətir, qəlyan, stol, cövkan, çərid) təsvir olunmuşdur. Beşinci məqalə hökmdar nəslinə xidmət edənlərin vəzifəsinin təsviri haqqındadır və buraya fərraşbaşı, şirəçi başı, rikabdar başı, kitabdar başı, qeycacı başı, məliküt-tüccar, abdar başı, qəhvəçi başı, üzəngi başı, şərbətdar başı, məşəldar başı, həvicdar başı, rəssam başı, dəvə xananın tam məsulu, anbardar başı vəzifələri daxildir. Altıncı məqalə baş divanın, eşikağası başının tabinlərinin vəzifəsinin izahı haqqındadır və iki məqsəddə izah olunur. Birinci məqsəd yüksək şəxslərin hökmdar məclisində iştirak edən və yeri Cənnət ayın məclisinin ortasında olan yaxın adamlar haqqındadır. Məsələ üç bölmədə izah edilmişdir. Birinci bölmə danışıq yasavulları, ikinci bölmə eşikağasının divanı, üçüncü bölmə isə divanın qarışıbaşısı

vəzifələrinin təsviri haqqındadır. İkinci məqsəd müqərrəbül-həzrə olmayan şəxslərin və eşikağası başı divanını tabinlərinin izahı haqqındadır və iki bölmədən ibarətdir. Birinci bölmə baş yasavullar, ikinci bölmə isə hərəmxana eşikağasıları vəzifələrinin təsviri haqqındadır (6, s. 93-114).

“Dəsturül-mülük” əsərinin altıncı babıbaş hökmdar dəftərxanası adamlarının vəzifəsi haqqındadır və bu məsələ dörd məqalədə izah olunmuşdur. Altıncı fəslin birinci məqaləsi məclisdə oturmayan dəftərxana işçilər vəzifəsinin izahı haqqındadır və bu məsələ on bölmədə öz əksini tapmışdır. Birinci məqalənin birinci bölməsi tövçih məsulu, ikinci bölməsi zabitün-nevis, üçüncü bölməsi sər xəst-nəvis, dördüncü bölməsi avərcə (urana-nevis), beşinci bölməsi rəqəm-nevis, altıncı bölməsi keşik-nevis, yeddinci bölməsi peşkəş-nevis, səkkizinci bölməsi divanın katibi, doqquzuncu bölməsi namə-nevis, onuncu bölmə isə inşa idarəsinin katibi vəzifələrinin təsviri haqqındadır. İkinci məqalə isə hökmdar məclisində oturmayan vəzirlərin mustoufilərin və başqalarının izahı haqqındadır və üç bölmədən ibarətdir. İkinci məqalənin birinci bölməsi vəzirlər, hökmdar nəslinə mənsub olanlar. (qara ulus, divan, sərhəd), ikinci bölməsi təhvil darların toplayanların, başçıların sərkərləri, mərhəmət izli sərkərin, köçürmə mahalının sərhəd mustoufiləri, üçüncü bölmə isə naqibül-şəra xassə, tərəş, pərvanəçi, bağlar məhsulu, darğaye-yterölçən, xatib, müərrif vəzifələrinin təsviri haqqındadır. Üçüncü məqalə hökmdar nəslinin əziz xassələrinin hamısının başçısının vəzifəsinin izahı haqqındadır və üç bölmədən ibarətdir. Bu məqalədə sikkə çalanların başçısı, zərgər başı, misgər başı, əttra başı, odunçu başı, yemişçi başı, tovuqçu başı, malkəsən başı,

tövlə, qəzqan təhvildarı, ayaqçıbaşı, suçu başı, doğrayıcı başı, çalıcı başı, memar başı vəzifələrinin təsviri əks olunmuşdur (6, s. 115-152). Yeddinci bab ali hümayun dəftərxanası işçilərinin vəzifələri haqqındadır və bölmədən ibarətdir (7, s. 153-158). Digər fəsillər qısa firmada tərtib olunmuş subordinasiya baxımında daha aşağı pillədəki məmurların hüquq və vəzifələri haqqındadır.

Belə qənaətə gəlmək mümkündür ki, Mirzə Rəfia Ənsarinin "Dəsturül-mülük" əsəri orta əsrlər Azərbaycan hüquq tarixi haqqında geniş təsəvvür yaratmaq üçün ən mükəmməl qaynaqlardan biridir. Belə ki, dövlət idarəetmə forması, idarəetmədə əsas vəzifəli şəxslərin hüquq və vəzifələri, hərbi sistemin strukturu haqqında dəqiq təsəvvür yaratmaq üçün bu qaynaq əvəzolunmazdır. Bütün bunlara rəğmən qaynaqdan istəti tarixçilikdə, istərsə də hüquq tarixində geniş istifadə olunmamışdır. Eyni zamanda qaynağın ana dilimizə çevrilməsinin də önəmini vurğulamaq istərdik.

ƏDƏBİYYAT:

1. Bayramlı Z. H. Azərbaycan Səfəvi İmperatorluğu: dövlət quruluşu. Bakı, "Füyuzad" nəşriyyatı, 2020, 596 s.
2. Bayramlı Z. H. Azərbaycan Səfəvi Dövlətinin Quruluşu Və İdarə Olunmasında Türk Qızılbaş Əyanlarının Rolu. Bakı: «AVROPA», 2015, 348 s.
3. Nizamül-Mülk. Siyaset-name. Haz. Mehmet Altay Köymen. Ankara: TTK, 2018, 499 s.
4. Мухаммад–Рафи' Ансари. Дастур ал–мулук (Устав для государей). Предисловие, перевод [с персидского], примечания и указатели А. Б. Вильдановой; Институт востоковедения имени Абу Райхана Беруни. Ташкент: Издательство Фан, 1991, 139 с.
5. Гезалова Н. Сочинение Мухаммад Рафи Ансари «Дастур ал-Мулук» и степень его изученности в мировой историографии/ Милли Азərbayайбан Тарихи Музеји – 2017. Bakı, "Elm", 2017, s. 171-177.
6. Dastur al-Muluk: A Safavid State Manual by Mirza Rafi Jaber Ansari. Translation and editing: Mohammad H. Faghfoory, Willem Floor, California, CUP, 2007, 355 p.
7. Dəsturul-muluk Mirze Refia. Be-quşeq Məhəməd Təği Daneşpəzuh. Ğisme-yekkom / Revue de la Faculté des Lettres et des Sciences Humaines. Tehran, 1967, No. 1, vol. 14, p. 247-269.
8. Dəsturul-muluk Mirze Refia. Be-quşeq Məhəməd Təği Daneşpəzuh. Ğisme-devvom / Revue de la Faculté des Lettres et des Sciences Humaines. Tehran, 1967, No. 2, vol. 15, p. 279-304.
9. Dəsturul-muluk Mirze Refia. Be-quşeq Məhəməd Təği Daneşpəzuh. Ğisme-sevvom / Revue de la Faculté des Lettres et des Sciences Humaines. Tehran, Jan. 1968, No. 3, vol. 16, p. 298-322.
10. Məhəmməd bin Hindüşah Naxçıvani. Dəsturül-katib və təyinül-mərateb. Celd-e yeekkom-e coze-evvel-e devvom ve celd-e devvom. Təşshih-e mətn: Əbdülkərim Əlizadə. Moskou: Edare-ye Entəşarat-e daneş, 1964-1976, 586, 566, 449 s.
11. Vəğfname-ye Rəbbi Rəşidi əsər-e Fəzlullah Rəşidəddin. Be-quşeq-e İ. Minəvi ve İ. Əfşar. Tehran: Çapxane-ye Zər, 2534, 352 s.
12. Mirza Rafi'a's Dastur al-Muluk: A Manual of Later Safavid Administration. Annotated and translated by C. Marcinkowsk. English Translation, Comments on the Offices and Services, and Facsimile of the Unique Persian Manuscript. Kuala Lumpur: ISTAC, 2002, 717 p.
13. Savory R.M. Notes on the Safavid state // Iranian Studies, Published in the USA. Vol. I, №3, 1968, p. 96-101.
14. Tadhkirat al-Muluk: A Manual of Safavid Administration. Translated and explained by V. Minorsky, London: Heffer and Sons LTD., 1943, 358 p.

MIRZA RAFIA'S WORK " DASTUR AL-MOLUK" AS A SOURCE
FOR STUDYING THE HISTORY OF LAW OF AZERBAIJAN

Bayram Quliyev, Orkhan Bayramov.

The paper deals with the work titled "Dastur al-Moluk" by Mirza Rafia which is one of the important primary sources on the history of law in Safavid period. Although this work does not focus on criminal and civil law issues, the rights and responsibilities of government officials during the Safavid Empire are extensively outlined. On the basis of the work "Dastur al-Moluk", it is possible to analyze many issues about the state structures and the main features of the forms of government of the Safavid Empire. Persian, Russian and English printing editions of the work were used in the preparation of the Paper, and historiographical material was used to explain some terminology.

Keywords: *Mirza Rafia, Dastur al-Moluk, Safavid Empire, law, governance*

РАБОТА МИРЗЫ РАФИА "ДАСТУР АЛ-МУЛУК" КАК ИСТОЧНИК
ДЛЯ ИЗУЧЕНИЯ ИСТОРИИ ЗАКОНА АЗЕРБАЙДЖАНА

Байрам Гулиев, Орхан Байрамов.

В статье рассматривается труд Мирзы Рафии "Дастур ал-мулук", который является одним из важных первоисточников по истории права в период Сефевидов. Хотя эта работа не фокусируется на вопросах уголовного и гражданского права, права и обязанности государственных служащих во времена Империи Сефевидов подробно описаны. На основе работы "Дастурал-мулук" можно проанализировать многие вопросы о государственных структурах и основных особенностях форм правления Империи Сефевидов. При подготовке статьи использовались печатные издания работы на персидском, русском и английском языках, а для пояснения терминологии использовались историографические материалы.

Ключевые слова: *Мирза Рафия, Дастур ал-мулук, Империя Сефевидов, закон, управление.*

MİRZA RAFİA'IN "GELENEK-MÜLKİYET" ESERİ VE AZERBAIJAN
HUKUK TARİHİ ARAŞTIRMASINDAKİ ROLÜ

Bayram Guliyev, Orkhan Bayramov.

Makale, Safevi dönemi hukuk tarihinin en önemli birincil kaynaklarından biri olan Mirza Rafia'nın Dastur al-Muluk'u incelemektedir. Bu çalışmada ceza ve medeni hukuk konuları tartışılmasa da Safevi İmparatorluğu döneminde memurların hak ve sorumlulukları ayrıntılı olarak anlatılmıştır. "Dasturul-muluk" temelinde, Safevi İmparatorluğu'nun devlet yapıları ve yönetim biçimlerinin temel özellikleri hakkında birçok soruyu analiz etmek mümkündür. Makale Farsça, Rusça ve İngilizce olarak yayınlandı ve terminolojiyi açıklığa kavuşturmak için tarihi malzemeler kullanıldı.

Anahtar Kelimeler: *Mirza Rafia, Dasturul-muluk, Safevi imparatorluğu, hukuk, yönetim.*

HUMAN RIGHTS IN THE CONTEXT OF INTERNATIONAL ECONOMIC ACTIVITY

Chiragli M.A.,
Doctoral student of the Department
of International Law of the Faculty of
Law of Baku State University.
 e-mail:chiraglimammad@gmail.com

The UN defines TNCs as companies that have assets in two or more states. In particular, after World War II, a large number of big companies took advantage of the improve-

ment and emergence of new transport technologies in order to bring their products to foreign markets. According to the United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD), about 40,000 TNCs and their foreign affiliates control two-thirds of the world's trade in goods and services. At the same time, the majority of world trade investments are in the hands of several hundred largest

The article examines the regulation of international economic activity in the context of human rights. The activity of transnational corporations as one of the major actors of international economic relations is studied from the point of view of their observance of international law on protection and promotion of human rights and national law acts concerning different aspects of human rights including labor law. This research is aimed at pointing out the difficulties caused by the activity of transnational corporations due to their ability to have economic subjectivity in different countries. The national law of the USA is examined as an example of regulation of their activities from the point of view of providing human rights.

Key words: law, international law, transnational corporations, labor law, human rights.

TNCs play an important role in our life: they produce a large amount of daily consumed products, participate in financial transactions, in the sphere of culture and in other fields. The ability of transnational corporations to avoid state legal regulation by doing business in foreign countries remains a cause of concern for the world community due to the lack of a unified approach to this issue.

corporations, whose economies even surpass those of some countries in the world. For example, in 1995, General Motors' sales surpassed the gross national product of 169 countries, including Saudi Arabia, South Africa, Malaysia and Norway.

Transnational corporations successfully use their position to avoid responsibility for various kinds of violations, including harm to the environment, violation of human rights, labor laws and others. Of course, the economic power of transnational corporations is colossal in itself, but very often this power increases even more when TNCs begin to use the governments of their country of

origin as leverage. An example is the case when a US pharmaceutical company put pressure on the country's government in order to force other states to revise the rules for issuing appropriate licenses in this area, even though this issue is being resolved within the WTO. Many developing countries can do nothing to oppose this kind of pressure, since they need help from developed countries and are forced to succumb to such pressure under the threat of a reduction in material assistance. Moreover, TNCs can influence their governments when concluding agreements that can provide favorable conditions for economic activity to other business entities. At times, such an impact can even be corrupt.

Transnational corporations in their activities on the territory of a developing state take advantage of the lack of proper administrative and legal regulation, whereby they very often violate obligations under concluded contracts, extracting the maximum possible profit. Such action is usually not possible in developing countries. Of course, such actions are sometimes allowed when doing business in developed countries. For example, some oil companies engaged in embezzlement in economic activities in Alaska, but after relevant investigations they were forced to pay massive compensation.

In addition, transnational corporations can take advantage of the weakness of the administrative and legal regulation of the state accepting investments in order to hold states accountable for some restrictions imposed by the state in the presence of provisions on "fair and equal treatment" in the BIT, even if the TNCs knew in advance

about the possibility such restrictions in this state. Such actions very often lead to the fact that TNCs seek large compensation payments from these states, which, of course, is in no way a positive impact on the economic development of the state.

Human rights are one of the main areas that are often touched upon in the course of the activities of transnational corporations. In this regard, a broad role in the legal regulation of the activities of transnational corporations is assigned to the relationship between business and human rights. This can be clearly seen, first of all, in the international legal acts adopted in this area. In particular, in 2011, the Human Rights Council decided at the 17th Session to establish a Working Group on the issue of human rights and transnational corporations and other business enterprises [7]. As part of the work of this group, the Guiding Principles on Business and Human Rights were adopted. The document itself is of a recommendatory nature, however, the participating countries generally take the necessary domestic measures to implement these Principles. The United States is no exception in this regard and has become one of the leading countries that imposes on its transnational corporations the obligatory leadership of this document in the process of its activities to generate economic profits anywhere in the world.

From 22 April to 1 May 2013, the Working Group visited the United States. During the visit, attention was paid to the implementation by the federal government of appropriate measures to ensure the implementation of the Guiding Principles. The report of this Working Group on the results of the visit to

the USA was presented to the Human Rights Council at the 26th session [8].

The US Council on International Business has expressed its support for the UN Working Group in creating the Guidelines. Several US multinationals have recognized the importance of early implementation of the Guiding Principles. However, some US TNCs remain taciturn about the application of these Principles. This position can be explained by the fact that the Guiding Principles were adopted relatively recently - in 2011, however, nevertheless, such nihilism in relation to an international document, the purpose of which is the protection of human rights (primarily with regard to labor legislation) is not acceptable.

The civil society in the United States is quite active, as evidenced by the large number of non-governmental organizations, trade associations and professional associations, for example, the American Bar Association, which is active in the field of human rights protection in relation to business organizations, including those who conduct their economic activities abroad, that is, TNCs. Many of these organizations work closely with the Working Group, providing it with the necessary information about US transnational corporations and other economic entities.

Many stakeholders and organizations, including the US government, are concerned about the proper legal regulation of TNCs, but often their positions on the relationship between business and human rights differ. The question of the most appropriate internal and universal legal regulation of the activities

of transnational corporations remains open to discussion and is the subject of discussion both in state bodies and in legal doctrine.

In April 2013, the US government published a document titled Government Attitude Towards Business and Human Rights. This document demonstrates the commitment of the United States to the application of the above-mentioned Guiding Principles, which have become an important universal document in the regulation of the activities of transnational corporations [9].

The document states that the US government intends to regulate the legal aspects of the activities of economic entities of the country that conduct their activities abroad, and also expressed support in promoting such goals as strict observance of labor laws and human rights. In addition, the government announced its readiness to support any projects of TNCs regarding the proper legal regulation of their activities. Such an approach of the government to urge TNCs to comply with domestic legislation and international law in their economic activities can serve as an example for other states of the nationality of transnational corporations.

However, it is worth noting that the scope of regulation of the above document is rather limited. There is a need for the government to revisit the political and legal framework for regulating TNCs, for example, in the area of labor law and access to legal remedies, in order to fully apply international law as well as the Guiding Principles.

According to the Guiding Principles, the state must ensure that all state bodies and agencies are required to respect human rights in business activities of economic entities.

Various federal bodies and agencies initiate the proper provision of information to all business entities about international legal norms for conducting business.

The US government is implementing measures to coordinate the activities of federal and state institutions in order to facilitate the legal regulation of the activities of transnational corporations based in the United States.

US law, in accordance with the Guiding Principles, endeavors to ensure the necessary flow of information from transnational corporations, in particular those whose activities may pose a threat to human rights [10].

The US government has implemented the necessary regulatory measures requiring TNCs to provide information about their possible impact on human rights. For example, some oil and gas companies operating in Myanmar are required to report on the amounts and methods of payments made to foreign countries as part of their natural resource extraction and processing activities. This has been enshrined in the Guiding Principles as well as in the US Consumer Protection Act. The government also expressed its support for the implementation of industrial transparency standards, enshrined as a separate document.

Such a government policy indicates a firm intention to control the activities of US transnational corporations that operate far outside the country. Nevertheless, it is necessary to develop mechanisms of pressure on those corporations that avoid submitting such reports, which may violate labor, tax laws, as well as human rights. Detailed information should be provided on the human rights situation that could be threatened by

the activities of the transnational corporation.

The Guidelines provide States with the opportunity to implement the necessary measures to respect human rights in the activities of TNCs. For example, guided by the provisions of the US Consumer Protection Act, the government takes an interest in the activities of multinational corporations for the extraction and processing of mineral resources in the Democratic Republic of the Congo. In this context, TNCs are obliged to provide information that the company prevents the receipt of proceeds from activities in this state into the budget of armed formations involved in criminal activities in the territory of the Democratic Republic of the Congo. Such an approach can have the necessary influence to ensure that the aforementioned armed groups are not financed by US multinationals, which can prevent some illegal actions that violate the rule of law and human rights. Also, it is worth noting that some US transnational corporations have become participants in the Conflict-Free Smelter program, which allows you to determine the belonging of the extracted mineral resources in economic activities to conflict zones.

The US government is a party to the Voluntary Principles on Security and Human Rights [11] and is taking the necessary steps to properly implement these principles in relation to its own transnational corporations.

The US government provides the necessary financial support to its multinational corporations. The policy of US TNCs in relation to the environment and the public in the country of its main activities is carried

out on the basis of the principles developed by the International Finance Corporation (IFC). For example, many multinational corporations have established grievance offices for social and environmental impacts. In addition, the necessary mechanisms were developed to ensure the receipt of complaints on labor issues from employees of the corporation.

The US government is taking the necessary steps to extend such mechanisms to all economic entities in the country - both local legal entities and TNCs.

The US Congress plays an important role in ensuring the legal regulation of the activities of transnational corporations. In particular, in 1977 the Anti-Corruption Act [12] was passed, and the Dodd-Frank Act [13] was passed. Congress and the Senate can play an important role in ensuring legal regulation in the future, as well as in the proper implementation of international legal acts regarding the activities of TNCs. The country's legislative body plays a decisive role in bringing the necessary information about the position of international law in regulating the activities of TNCs, as well as the progressive development of domestic legislation in this area.

With regard to labor law, it is worth noting, first of all, that the United States has not yet ratified the fundamental conventions of the ILO, however, nevertheless, it is a member of the organization and has obligations to respect, promote and implement the principles of labor law, in particular, the prohibition of forced and child labor and the inadmissibility of discrimination at work. The US government implements the necessary legal measures at the federal level as well

as in the legislation of individual states and regularly submits relevant reports on the state of national legislation in this area to the International Labor Organization.

During the visit of the UN Working Group to the United States, information was provided on the temporary placement of workers exercising the right to strike, on the provision of access by trade union organizations to workplaces for necessary investigations, on the provision of necessary legal remedies for migrant workers, as well as on the provision of other collective rights of workers and dignitaries of transnational corporations. In addition, information was provided on the presence of persons who are migrants without proper paperwork for work, which is a violation of US labor law, as well as the fundamental principles of the ILO. In the United States, the necessary mechanisms are being developed to legalize such an attitude on the part of transnational corporations, which often look for cheap labor when carrying out their activities.

The United States, through relevant legislation, is fighting against the illegal movement of persons both within the country and abroad by transnational corporations. In particular, in September 2012, US President Decree 13627 was issued to strengthen legal protection for persons working under an employment contract against unwanted displacement, which obliges transnational corporations to include special provisions regulating this issue in employment contracts. The legislation also provides for mechanisms to control the practical implementation of such contractual provisions. Also, this issue is regulated by the relevant federal law of the country [14].

The United States has ratified ILO Convention No. 182 of 1999 "On the Prohibition and Immediate Action for the Elimination of the Worst Forms of Child Labor [15]." In addition, the United States has a number of federal [19, 20, 21, 22, 23] and state laws that prevent child labor.

The most common way to restore violated rights as a result of activities in the United States is through the use of appropriate legal remedies arising from civil law, in particular, property and tort law, as well as specific laws of individual states. There is no single ombudsman in the United States, but various government agencies such as the Internal Revenue Service, the Department of Homeland Security, the Department of Education, the Environmental Protection Agency, and the Food and Drug Administration have ombudsmen specialized in various industries, and serving as a liaison between citizens and multinational corporations in the event of misconduct.

In 2010, the United States declared its support for the UN Declaration on the Rights of Indigenous Peoples [16]. In 2012, the United States was visited by the Special Rapporteur and members of the Committee on the Elimination of Racial Discrimination, who made recommendations on measures to protect indigenous populations from possible negative consequences of the activities of transnational corporations. In the United States, there is the National Congress of American Indians, the International Treaty Council of Indians, and the Navaja Peoples' Commission on Human Rights, which deal with the issues of the indigenous population in the country. The US government consults with these organizations in mandatory form

when passing legislation on indigenous peoples in the United States.

One of the main catalysts for business and investment activity is the financial sector. It is the financial sector that plays a decisive role in the relationship between human rights and business. The adopted Guiding Principles urge transnational corporations to be guided by the legal mechanisms of financial institutions in their activities. Business entities are obliged to take into account those spheres of influence that relate to legal issues as a result of the direct and indirect influence of their activities. Of course, such financial institutions as banks are also interested in this process. For example, during the visit of the Working Group to the United States, meetings were held with representatives of local banks, who expressed their concern that, in some cases, the activities of large multinational corporations in various countries may cause various kinds of social problems that negatively affect the economic situation. It is worth extending a legal mechanism to such results of economic activity, which will consist of both domestic legal regulation and international, in order to avoid illegal actions and violations of human rights. However, bank representatives express their regret that their ability to influence appropriately to avoid negative consequences is rather limited and often depends on the financial situation of other countries. The working group also had the opportunity to meet with representatives of investors and civil society. In particular, American investors are committed to complying with the Guiding Principles and the domestic laws of the United States and the country in which they do business. It is this behavior of transnational corporations that is the only favorable op-

portunity to facilitate the legal regulation of their activities. However, there may be cases of conflict of norms (clash of the law of the country of nationality of the company and the law of the host country), but these issues are governed by international private law.

Investors informed the representatives of the Working Group that often transnational corporations do not prioritize the observance of human rights in the course of their activities (since the main purpose of their creation is to make a profit), and that they have already encountered this in their own practice in the course of implementation investments in various multinational corporations.

The impact of the financial crisis on human rights has been extensively studied by human rights organizations [17].

Information and communication technologies in the United States play an important role in the activities of multinational corporations. This area is the main activity of some large companies that are active abroad. This sector is also regulated by both US domestic law and international legal documents. In particular, with regard to human rights, there is the issue of observance of the right to inviolability of private life, property rights, freedom of speech, freedom of the press, the right to information and so on. In addition, issues of national and international security, as well as the fight against terrorism (and the corresponding acts of domestic legislation adopted in this area) are also involved here.

The United States demonstrates high concern in ensuring the legal regulation of the activities of the country's transnational corporations. In the United States, special attention is paid to the implementation of international law in this area, as well as the

improvement of domestic legislation in all areas that may be affected by the activities of TNCs. The priority area of the country's activity in this matter is ensuring the receipt of relevant information from the country's economic entities, the transparency of this information, the identification of possible gaps in legislation and the subsequent improvement of legal regulation. Nevertheless, the United States has to overcome the difficulties that are associated primarily with issues of labor law. It is this area that is most susceptible to illegal violations by transnational corporations.

The United States should pay attention to the adoption of appropriate domestic legislation to implement the Guiding Principles, which affect the protection of human rights in the activities of transnational corporations. It is necessary to ensure that information is received in such a way as to contain provisions regarding a complete report on compliance with US domestic law, the domestic law of the country in which we do business, and international laws that are also part of US law. Steps should be taken to sanction corporations that do not fully comply with their reporting obligations to US government agencies. In the field of protecting human rights from the negative consequences of the activities of TNCs, legal regulation should be coordinated with human rights organizations and their reports should be taken into account. The government must ensure that employees of transnational corporations, without exception, in all activities, so that they can defend their rights in accordance with the ILO Declaration on Fundamental Principles and the Right to Work [18].

The US government should support the initiatives of the ILO and other specialized UN agencies to improve the protection of international labor rights and the creation of codes of conduct for business entities. Effective international standards will depend primarily on strong domestic regulatory measures for legal entities, both local and domestic.

In the legal regulation of the activities of TNCs, public, government and international regulation should be taken into account.

The United States should be more vigorous in incorporating provisions to protect workers' rights, human rights from misconduct and similar provisions in international trade agreements. In particular, such initiatives should be shown within the framework of the WTO and the UN. At the regional and bilateral level, the United States should push for the inclusion of social charters in future trade agreements.

However, in this case, special attention should be paid to the strengthening of domestic regulation. International standards will not be truly effective if they are not based on relevant domestic acts.

Boycotts, public outcry and the application of labels to the products of certain corporations are different forms of public influence on their activities. Consumer support, boycotts or boycott threats have been used against companies such as The Gap, Starbucks, Levi-Strauss, and have allowed these companies to take civil and social rights into account in their operations. Organizations such as the World Exchange and the State Labor Commission play an important role in the compliance of TNCs with established codes

of conduct. As a result of several such campaigns, for example against the Gap Corporation in 1995, TNCs were forced to allow independent monitoring groups on production plants operating abroad.

Labeling (for example, the special dolphin symbol used on canned fish) is another way to influence corporate behavior. The application of food safety labels has been adopted as one of the international standards under the GATT.

Thus, the regulation of TNC operations requires a combination of local, domestic and international measures. Global corporations are increasingly beginning to control the global economy, not allowing domestic legislation to exert the proper influence on their economic activities, including with regard to violations of human rights committed in the process of striving for maximum profit.

References:

1. Богуславский, М. М. Международное частное право: учеб. для вузов по специальности «Юриспруденция». 5-е изд. М.: Юристъ, 2004.
2. Верещетин Н. С. «Общее правовое поле современного мира»/ Верещетин Н. С. // Советский журнал международного права, 3-4 - 1991 г.
3. Вельяминов, Г. М. Международное экономическое право и процесс: акад. курс: учебник. М.: ВолтерсКлувер, 2004.
4. Градобитова, Л. Д. Транснациональные корпорации в международных экономических отношениях: учеб. пособие / Л. Д. Градобитова, Т. М. Исаченко. М.: Анкил, 2002.
5. Международное право: учебник/отв. ред. А. Н. Вылегжанин. – М.: Высшее Образование, Юрайт- Издат, 2009.

6. Международное право по защите и поощрению иностранных инвестиций/Д.К. Лабин. – М.: ВолтерсКлувер, 2008.
7. Resolution of the UNGA A / HRC / 17/4 of 16.06.2011, adopted by the Human Rights Council.
8. Resolution of the UNGA A / HRC / 26/25 / Add.4 dated 06.05.2014.
9. «U. S Government Approach on Business and Human Rights», 2013, URL: www.human-rights.gov/2013/05/01/u-s-government-approach-on-business-and-human-rights/.
10. A / HRC / 17/31, annex, guiding principle 3 and commentary thereto.
11. Voluntary Principles on Security and Human Rights, 2000.
12. US Corrupt Practices Act of 1977.
13. Dodd–Frank Wall Street Reform and Consumer Protection Act of 2010.
14. VICTIMS OF TRAFFICKING AND VIOLENCE PROTECTION ACT OF 2000
15. ILO Convention No. 182 (1999) concerning the Prohibition and Immediate Action for the Elimination of the Worst Forms of Child Labour.
16. UNGA Resolution 61/295 dated 13.09. 2007.
17. Resolution A/HRC/13/38.
18. The ILO Declaration on Fundamental Principles and Rights at Work and the Mechanism for its Implementation, adopted by the General Conference of the International Labor Organization at its 86th session, Geneva, 18.06.1998.
19. Fair Labor Standards Act,
20. The Occupational Safety and Health Act,
21. The Victims of Trafficking and Violence Protection Act,
22. Executive order 13126 on the Prohibition of Acquisition of Products Produced by Forced or Indentured Child Labor
23. The 2008 Farm Bill

BEYNƏLXALQ İQTİSADI FƏALİYYƏT KONTEKSTİNDƏ İNSAN HÜQUQLARI

Çıraqlı M.A.,

Bakı Dövlət Universiteti Hüquq fakültəsi Beynəlxalq Ümumi Hüquq kafedrasının doktorantı.

e-mail: chiraglimammad@gmail.com

Məqalədə xarici iqtisadi fəaliyyətin insan hüquqları kontekstində tənzimlənməsinə dair məsələ elmi cəhətdən araşdırılır. Transmilli şirkətlərin beynəlxalq iqtisadi münasibətlərin əsas iştirakçılarından biri kimi fəaliyyəti, insan hüquqlarının qorunması və təşviqinə dair beynəlxalq hüquqa və insan hüquqlarının, o cümlədən əmək hüquqlarının müxtəlif aspektləri ilə bağlı milli qanunvericiliyə əməl etmələri baxımından öyrənilir. Bu tədqiqat işi transmilli şirkətlərin müxtəlif ölkələrdə iqtisadi hüquq subyektliliyinə malikolma potensialına görə öz fəaliyyətləri zamanı yarada biləcəyi çətinliklərin müəyyənləşdirilməsini hədəfləyir. ABŞ-ın milli qanunvericiliyinin insan haqlarının təmin edilməsi baxımından, transmilli şirkətlərin fəaliyyətlərinin tənzimlənməsi təcrübəsi öyrənilir.

Açar sözlər: *hüquq, beynəlxalq hüquq, transmilli şirkətlər, əmək hüququ, insan hüquqları.*

ПРАВА ЧЕЛОВЕКА В КОНТЕКСТЕ МЕЖДУНАРОДНОЙ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Чыраглы М. А.,
докторант кафедры Международного публичного права Юридического
факультета Бакинского государственного университета.
e-mail: chiraglimammad@gmail.com

В статье исследуется регулирование международной экономической деятельности в контексте прав человека. Деятельность транснациональных корпораций как одного из основных участников международных экономических отношений изучается с точки зрения соблюдения ими международного права о защите и поощрении прав человека и национальных законодательных актов, касающихся различных аспектов прав человека, включая трудовое право. Данное исследование направлено на выявление трудностей, вызванных деятельностью транснациональных корпораций из-за их способности иметь экономический субъективизм в разных странах. Рассматривается национальное законодательство регулирования их деятельности с точки зрения обеспечения прав человека на примере США.

Ключевые слова: *право, международное право, транснациональные корпорации, трудовое право, права человека.*

ULUSLARARASI EKONOMİK FAALİYET BAĞLAMINDA İNSAN HAKLARI

Çıraklı M.A.,
Bakü Devlet Üniversitesi Hukuk Fakültesi Uluslararası Genel Hukuk Bölümü
doktora öğrencisi.
e-posta: chiraglimammad@gmail.com

Makale, insan hakları bağlamında yabancı ekonomik faaliyetin düzenlenmesi konusunu bilimsel olarak incelemektedir. Uluslararası ekonomik ilişkilerin ana katılımcılarından biri olan ulusötesi şirketlerin faaliyetleri, insan haklarının korunması ve geliştirilmesine ilişkin uluslararası hukuka ve işçi hakları da dahil olmak üzere insan haklarının çeşitli yönlerine ilişkin ulusal mevzuata uygunluk açısından incelenmektedir. Bu çalışma, çok uluslu şirketlerin farklı ülkelerde ekonomik varlık olma potansiyelleri nedeniyle faaliyetlerinde karşılaşılabilecekleri zorlukları belirlemeyi amaçlamaktadır. Çokuluslu şirketlerin faaliyetlerini insan hakları açısından Amerika Birleşik Devletleri ulusal mevzuatında düzenleme deneyimi incelenmiştir.

Anahtar kelimeler: *hukuk, uluslararası hukuk, ulusötesi şirketler, iş hukuku, insan hakları.*

О НЕКОТОРЫХ ОСОБЕННОСТЯХ СОВРЕМЕННЫХ МЕЖГОСУДАРСТВЕННЫХ ЭКОНОМИЧЕСКИХ СВЯЗЕЙ

Махсати Ш.Алиева,
преподаватель кафедры «Регулиро-
вание экономики» Азербайджанского
Государственного экономического
университета.
e-mail:oktay001@rambler.ru

*В статье рассматриваются принци-
пиальные аспекты и направления в сложив-
шихся и в складывающихся на ближайшую
перспективу международных экономических
отношениях. Особое внимание уделяется роли
и возможностям Азербайджанской Республики
в постконфликтных процессах продолжаю-
щемся формированию нового экономического
миропорядка в его транспортной области.*

Ключевые слова: Победа, Отечественная война, возвращение оккупированных территорий, межгосударственные экономические отношения, перспективы нового миропорядка, взаимовыгодное сотрудничество и партнёрство, региональная экономическая безопасность, и др.

В современную эпоху состояние и специфика международных торгово-экономических связей государств, как известно, во многом определяется с успешным развитием взаимовыгодного и равноправного международного экономического сотрудничества, которые необходимы для закрепления позитивных политических перемен и создания материальной основы в масштабах мирового

сообщества. Однако, во многом решение этих проблем зависит, естественно, от соблюдения государствами основополагающих международно-правовых норм и принципов, в частности, в своих разнообразных экономических отношениях.

Именно благодаря этим нормам и принципам может формироваться и осуществляться мировой правопорядок, обеспечивающий их эффективное функционирование.

Кроме того, совершенствование международных внешнеэкономических связей (1) стимулирует не только их укрепление, но и создание соответствующих условий для формирования эффективных интеграционных процессов в различных областях их взаимоотношений. При этом также важно определить оптимальные параметры взаимодействия и взаимозависимости национальной и мировой экономик, обеспечить необходимый уровень и структуру отечественного экономического комплекса, гарантирующих возможность беспрепятственного подключения к безопасной системе международных экономических отношений при отсутствии угрозы долгосрочной или иной зависимости от внешних, как правило, валютно-финансовых источников экономического роста.

Другим важным фактором является политика либерализации (2), которая постепенно способствовала расширению реального экономического пространства,

доступного для товаропроизводителей и инвесторов, ускорив тем самым процесс глобализации значительной части мировой экономической системы. Можно также отметить, что политика либерализации привела в действие процесс, в рамках которого мировая экономическая система стала представлять собой единый рынок и единую производственную зону с региональными подсекторами. Трансграничные связи в рамках производственных, торговых и финансовых процессов переплелись до такой степени, что на экономическую ситуацию в любой стране чувствительно влияют события, происходящие за её пределами.

Неслучайно по мнению некоторых авторов в интересах интегрирования новых суверенных стран в систему международных экономических отношений эти страны должны адоптировать систему регулирования национальной экономики к современным методам, принципам и правилам, которые широко применяются мировым сообществом, добиться повышения эффективности ее функционирования. При этом важное значение имеют и механизмы регулирования внешнеэкономических связей, которые включали бы в себя, прежде всего, экономические инструменты (средства), дополняемые при необходимости, инструментами административного регулирования, такими, как квотирование лицензирование и т.п.

Эти вопросы играют важную роль в многосторонней системе регулирования современных торгово-экономических отношений, сложившуюся после создания ВТО, которая охватывает не только международную торговлю товарами, но и торговлю услугами, в том числе вопросы,

относящиеся к интеллектуальной собственности, инвестиционной деятельностью и др.

Развитие мировой экономической системы характеризуется процессом интенсивной интернационализации национальных экономик современных государств. Результатом такого процесса является становление устойчивых производственно-экономических межгосударственных связей на основе международного разделения труда (3). При этом, в результате интернационализации научно-технического прогресса мировой рынок все активнее стал определять формы организации производства и качественные показатели продукции, ориентированной как на внешнее, так и внутреннее потребление.

В вопросах правового регулирования внешнеэкономических связей особая роль принадлежит нормам международного частного права, которые регулируют, как известно, имущественные и связанные с ними неимущественные отношения, т.е. эти нормы регулируют такие гражданско-правовые отношения, которые осложнены иностранным элементом. В другой ситуации государство, выполняя принятое по международному договору (соглашению) обязательство, может предоставить своему юридическому лицу право заключать торгово-экономический контракт, который регламентируется внутринациональными правовыми нормами.

В нынешнюю глобализирующуюся эпоху, по мере развития и ослабления международных экономических отношений, расширения коммерческих связей, увеличилась потребность отражать государственные интересы в нормах других, формирующихся отраслей международ-

ного права, например, в нормах международного экономического (торгового, транспортного, экологического и других отраслей) права.

Что касается экономических потребностей современного государства, то в настоящее время их невозможно удовлетворить без непосредственного взаимодействия друг с другом. Можно отметить, что объективный интерес практически любого государства состоит в том, чтобы участвовать в международных экономических отношениях, активно развивать внешнеэкономические связи.

Это значит, что поскольку взаимодействуют национальные экономики, товарные рынки разных стран, объективно необходимо обеспечивать право-вое регулирование таких вопросов, как условия доступа товаров одного государства на рынки других, меры регулирования товарооборота и защиты национального рынка, степень вмешательства государства в торгово-экономические отношения с другими странами и некоторые иные вопросы, которые должны регулироваться нормами международного экономического (торгового, транспортного, экологического и др.) права во взаимодействии с основными положениями современного международного права.

С другой стороны, характер взаимодействия этих норм с нормами внутрисударственного (например, гражданского) права принципиально остаётся тем же, что и при взаимодействии в целом между нормами международного и внутринационального права.

Многочисленные двусторонние и многосторонние экономические договоры (со-

глашения) о сотрудничестве, торговле, мореплавании и др. не только формировали принципы международного экономического права, но и способствовали разработке и созданию правового режима внешнеэкономических связей государств, правовую базу для их комплекса. Определённое правовое положение хозяйствующих субъектов в таких связях регулирует, в частности, вопросы применения тарифных и нетарифных мер, порядок торговых расчётов, вопросы транзита товаров, судоходств, разрешение коммерческих споров и др.

Важное теоретическое и практическое значение имеют широко распространённые в современных внешнеэкономических связях специальные договоры («договоры-сделки», «договоры-контракты» и т.д.), в которых содержатся конкретные правовые обязательства. Имеются в виду, в частности, договоры о поставках по согласованному перечню товаров для какой-либо конкретной ситуации (например, по случаю совместного строительства промышленного объекта в рамках научно-технического сотрудничества или на условиях взаимосвязанных поставок, и др.).

Примечательно, что после подписания Соглашения об учреждении Всемирной торговой организации, в результате заключения ряда специальных торговых документов, в системе ВТО произошла определённая дифференциация существовавшего правопорядка в международных торгово-экономических связях. Имеется в виду, например, то, что по соглашению о торговле гражданской авиационной техникой государства-участники,

могут отменить все таможенные пошлины, другие виды обложения, а также количественные ограничения импорта такой продукции, которые были несовместимы с положениями других соглашений.

Раскрывая особенности этой дифференциации, уместно отметить, что в рамках анализируемого соглашения образовалась зона особых условий торговли гражданской авиатехники, т.е. по существу зона свободной торгов-лиодной группой продукции (товаров) в масштабах всей планеты. Кроме того, один из основополагающих, действующих принципов международного экономического права — наибольшего благоприятствования, закреплённый в большинстве правовых документах ВТО (4), не гарантирует, в данном случае, получения её государствами-членами тех преимуществ, которые вытекают из соглашения о торговле гражданской авиационной техникой.

Одним из условий, гарантируемых получение этих преимуществ, является обязательное присоединение к данному соглашению. Поскольку в связи с этим соглашением сложился его определённый международно-правовой режим, то его можно рассматривать в качестве составной части элемента всей правовой системы, на основе которой действует сама ВТО.

Что касается общей международно-правовой системы, то она способна упорядочивать поведение участников международных экономических отношений, имея в виду правоотношения хозяйствующих субъектов в торгово-экономических связях, и выступать в качестве регулятора во взаимоотношениях субъектов международного права в целом.

Вместе с тем, развиваются и совершенствуются такие отрасли (и подотрасли) современного международного публичного права, как морское (воздушное, космическое) право, торговое (финансовое, таможенное) и другие отрасли права. Выделение этих отраслей (и подотраслей), в том числе международного частного права, были обусловлены и предопределены рядом обстоятельств. Например, объективной необходимостью более эффективного правового регулирования определённых комплексов (систем) международных отношений. Далее, появлением больших групп однородных правовых норм, которые связаны между собой общностью объекта регулирования. Наконец, создавшимися историческими условиями, которые способствовали появлению на международной арене большой группы новых суверенных стран, включая Азербайджанскую Республику.

В качестве «сопутствующих» данным обстоятельствам фактов можно отметить, судя по официальным данным ООН, ВТО, ЮНКТАД и др., такой факт, как быстрый рост объёмов мировой торговли по сравнению с темпами роста мирового товарного производства; либерализацию мировой экономики в сочетании с глобализацией международных отношений.

Так, либерализация в международных экономических отношениях, в том числе во внешнеэкономических связях, как известно, осуществ-влялась с помощью широкого спектра необходимых мер. Можно отметить, например, что в государствах с переходной экономикой изменение режима хозяйствования потребовало отмежевания государства от производства товаров и

услуг, практически во всём экономическом комплексе, а также формирования институтов и нормативно-правовых основ, которые могли бы быть приспособлены к потребностям функционирования рыночной экономики.

Что касается промышленно развитых государств, то в них также была проведена существенная либерализация, в частности, режима государ-ственного регулирования деятельности частного сектора и определённая корректировка законодательной базы с целью достижения соответствия новым требованиям, к примеру, в финансовой и природоохранной областях.

Достоинства политики либерализации мировой экономики невозможно недооценивать, поскольку она постепенно привела (за последнее десятилетие) к расширению реального экономико-правового пространства, доступного для товаропроизводителей и инвесторов, ускорив тем самым другой процесс - процесс глобализации значительной части мировой экономической системы, международных экономических отношений.

Всё это и многое другое говорит в пользу того, что имеющие место в современных международных отношениях тенденции, охватывающие, естественно, внешнеэкономические связи, требуют единого, однотипного подхода к осуществлению их регулирования, на многосторонней основе, а также предусматривающие унификацию международно-правовых норм, механизмов и положений такого регулирования.

Эти предложения были чётко сформулированы предложения практически во всех основных документах Конферен-

ции ООН по торговле и развитию, принятых на её сессиях. В их основе, как известно, лежит однозначная идея, согласно которой дальнейшее развитие международной торговли должно определяться только экономическими факторами. И при регулировании торгово-экономических связей должно отдаваться предпочтение их многосторонней, определённой международно-правовой основе.

Поэтому, по-прежнему, актуальным остаётся вопрос о наиболее целесообразной схеме осуществления внешнеэкономических связей государств посредством создания и использования, в частности, зон свободной торговли, которые способствуют сокращению автономии национальных органов управления в области их внешнеторговых связей. Однако степень такого сокращения зависит непосредственно от доли торговли с другими участниками, например, региональной группировки в общем объёме торговых операций стран-членов.

Подытоживая, в данном случае, можно сделать вывод о том, что необходимость регулирования внешнеэкономических связей государств исключительно на многосторонней, международно-правовой основе, т.е. необходимость использования ими согласованных норм, принципов и унификации механизмов, регулирующих их внешнеэкономическую деятельность, объективно возникла, существует и развивается вследствие углубления отдельных процессов (интернационализации национальных экономик, создания региональных образований, роста взаимозависимости и взаимодействия национальных торгово-экономических комплексов, создания

зон свободной торговли и др.), имеющих значение для становления нового международного экономического правопорядка (5).

Достижение этой сверхзадачи особенно актуализируется в свете открывшейся возможности создания единой платформы по развитию, в частности, в южно-кавказском регионе новых условий мира, предусматривающих сотрудничество Азербайджана, России, Турции, Ирана, не исключено, Армении и других сопредельных стран, возникших в результате завершившегося нагорно-карабахского вооружённого конфликта. Более чем очевидно, что победа Азербайджана в его Отечественной войне, по существу, не только кардинально изменила статус-кво в южном - и закавказском регионе, но и стала главным, центральным событием на постсоветском пространстве, положив ему конец, как одному из длительных, «замороженных» конфликтов в мировом масштабе. Ключевым и принципиальным является тот факт, что Азербайджан победоносно вернул под свою международно-правовую юрисдикцию значительные части территории, прилегающих к Нагорному Карабаху, включающих Шуши и Гадрут.

Представляется, что наиболее позитивным обстоятельством при становлении любой разновидности экономического миропорядка следует рассматривать взаимовыгодное сотрудничество и партнёрство (6), как основу позитивных межгосударственных отношений, регулируемых общепризнанными международно-правовыми принципами и нормами императивного характера. Именно такой подход, с другой стороны, может способствовать

как созданию устойчивого фундамента любой разновидности безопасности и миропорядка, так и гаранта их эффективности и надёжности.

О реализации этих ключевых задач и направлений чётко говорится в положениях, как Концепции «Азербайджан 2020: взгляд в будущее», так и в документе – «Азербайджан 2030: Национальные приоритеты социально-экономического развития», провозглашённых в начале этого года Президентом Азербайджана И. Алиевым (7). Они предусматривают не только мероприятия по переходу на сильную экономику, но и в качестве одного из основных направлений, развитие национальной транспортной инфраструктуры, как составного элемента формирующегося процесса создания нового транспортного миропорядка в южно-кавказском регионе, как составляющей части общего, мирового экономического порядка.

Подобный подход, безусловно, соответствует и согласуется с идеями создания единой платформы по развитию данного региона в условиях формирования постконфликтного мира в Нагорном Карабахе, предусматривающего укрепление и развитие их региональной безопасности, как составной части всеобщей, международной безопасности. Таким образом, речь идёт о создании такой системы всеобщей безопасности, которая реально избавила бы мировое сообщество от угрозы любых форм и проявлений опасности.

С другой стороны, сегодняшние реалии ставят на повестку дня новые системные решения, которые позволили бы применять, например, инновационные варианты развития отдельных стран, превышающих,

в частности, показатели их национальных социально-экономических проектов. Очевидно и то, что развитие, а в перспективе создание единой транспортной системы, в том числе, на постсоветском пространстве, даст возможность его государствам, ускоренными темпами интегрировать в мировую экономическую систему. Вместе с тем, такая перспектива будет способствовать интенсификации как их отраслевых, территориальных и функциональных экономик, так и конкретно, формированию всеобщей системы мониторинга грузо-потоков и перевозок, и т.д.

Что касается развития национальной транспортной инфраструктуры, как составного элемента процесса создания нового транспортного миропо-рядка в южно-кавказском регионе, то в концептуальном плане, ряд постсо-ветских стран, включая наше государство, географически имеют уникальное геополитическое положение, благоприятное для создания и использования транспортных инфраструктур и систем различных направлениях (8).

Поэтому неслучайно в Азербайджане предают большое значение и таким областям экономического развития, как например, а) информационные технологии на основе требований транспортных терминалов / так называемых «хабов» /, б) созданию логистических центров для регулирования различных транспортных процессов, в частности, доставки грузов с максимально экономически выгодной скоростью и надёжностью, в) комплексное строительство транспортных терминалов, и др.

Подобные меры, как видно, направлены на устранение возможных диспропорций

в логистике, и как следствие будут способствовать наиболее рационально и выгодно управлять как внутренним, так и международным торговым потокам, перевозкам, имеющим ключевое значение для развития и роста международных внешнеэкономических отношений. Эти меры, в конечном счёте, позволят реально создать не только единую, мировую транспортную систему, стоящую в центре формирующегося, нового транспортного право-порядка.

Не вызывает какого-либо сомнения и то, что в таком право-порядке больше всего заинтересованы молодые развивающиеся государства, как например, Азербайджанская Республика, которая благодаря своему географическому расположению, обладает уникальными транзитными возможностями для своих перспективных внешнеэкономических связей, принципиальным моментом чего являются в наличии её нефтегазовые трубопроводные маршруты.

Другая особенность заключается в том, что для эффективности современных межгосударственных внешнеэкономических связей важно саморазвитие различных транспортных инфраструктур и систем, как одного из главных факторов глобализации их хозяйственно-экономической деятельности.

Это объясняется не только постоянной актуальностью формирования и совершенствования мировых рыночных отношений, но и тем, что решение данных задач невозможны без развития самих современных транспортных инфраструктур и систем, что особо приоритетно для Азербайджана в складывающейся, новей-

шей политико-экономической ситуации в международных отношениях. Для нашей страны, как и для многих государств, транспорт был и остаётся важной, растущей составной частью мировой экономики, её межгосударственным материальным носителем.

Нельзя не учитывать и того, что в основе одной из тенденций, характеризующих мировую экономику на современном этапе развития, лежит идея о росте взаимозависимости и взаимодействии национальных экономик, а также их более тесная интеграция. Данный постулат подтверждается, например, тем, что в настоящее время каждый пятый-шестой товар или услуга попадают потребителю через мировую торговлю посредством транспортных перевозок. Другим определяющим показателем взаимозависимости национальных экономик в международных торговых отношениях является, например, удельный вес импорта в валовом национальном продукте.

А это, в свою очередь, свидетельствует о том, что необходима такая эффективная и комплексная программа формирования современной транспортно-логистической системы, которая соответствовала бы и удовлетворяла растущие потребности, как развитых, так и развивающихся государств. Очевидно, что в этом случае и в процессе решения данных проблем надо учитывать ключевые вопросы и аспекты приемлемого для всех стран международно-правового регулирования существующих и инвестиционных, транспортных систем и маршрутов, выработке определённых, на универсальном уровне, правовых положений, определений терминов и документов, обязательного характера (9).

Общепризнанно, что Азербайджан, как и некоторые страны на постсоветском пространстве, с точки зрения энергетической ситуации, благодаря своим природным ресурсам, является их серьёзным поставщиком на мировой рынок, играет исключительную роль в обеспечении, в частности, европейской энергетической безопасности, обладает в настоящее время единственным проектом диверсификации, с помощью которого он способен обеспечить поставку газа по новому трубопроводному маршруту.

Естественно, в сложившийся постконфликтный период, после возвращения под свою юрисдикцию оккупированных территорий, с увеличением возможностей по использованию собственных природных богатств при создании новых инфраструктур из Азербайджана через Турцию, Грузию и, возможно, других некоторых южно-кавказских государств в ряд европейских стран, значение этой его особой роли многократно увеличивается.

Очевидно и то, что наше государство не только активно содействует становлению региональной экономической безопасности, но преуспевает в достижении лидерства в международных экономических отношениях, именно, в области транспортировки энергоносителей. А это, в свою очередь, ставит на повестку дня не только данную тему, но и соответствующие усилия заинтересованных сторон, как в более тесном переплетении их экономик, так и в сотрудничестве и партнёрстве в сфере их внешнеэкономических отношений.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ НАУЧНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

- (1) По этому поводу см., например, Внешнеэкономический толковый словарь. Под ред. И.П. Фаминского. М., Инфра-М. 2000; В.М. Шумилов. Международное экономическое право в эпоху глобализации. «Меж.отношения». М., 2003; О.Ф. Эфендиев, Э.А. Алиев Внешнеэкономическая деятельность современного Азербайджана. «Зардоби». Баку. 2007; В.А. Бублик, А.Н. Латыев, А.Н. Губарева. Правовое регулирование внешнеэкономической деятельности в Российской Федерации. Учеб.-метод. Комплекс. Екатеринбург. 2010 и др.
- (2) Доклад секретариата ЮНКТАД о торговле и развитию. 2016. Женева, документ ООН: UNCTAD/2016; В.П. Оболенский-Либерализация и протекционизм в международной торговле // Российский внешнеэкономический вестник. 2013. № 3. стр. 3 – 18 и др.
- (3) И. П. Николаева. Мировая экономика. Учеб. Пособие. М., ЮНИТИ-ДАНА. 2006; В.П. Оболенский Россия в международном разделении труда: сохранение или обогащение специализации? // Российский внешнеэкономический вестник. № 1. 2010, стр. 56-60 и др.
- (4) См., например, В.М. Шумилов. Международное право и Глобальная правовая система // Московский журнал международного права. № 4. 2002, стр. 7-9; Г.М. Вельяминов. Международное экономическое право и процесс. «Волтерс-Клувер». М., 2004, стр.82-97; TRADE/WP.6/2105 – документ ООН.
- (5) См. Г.И. Тункин, В.Н. Шишкин. О международно-правовых принципах нового международного экономического порядка // Советское государство и право. № 9. 1980, стр. 88-96; М.М. Богуславский. Международное экономическое право. Изд-во «Международные отношения». М., 1986 и др.
- (6) См., например, Н.А. Ушаков. Сотрудничество как международно-правовой принцип взаимоотношений государств // Международное сотрудничество и международное право. Изд-во «Наука». М., 1977, стр. 3-12; О.Ф. Эфендиев О проблематике сотрудничества и партнёрства в международном праве // Транспортное право. № 4. 2005, Баку, стр. 6-22 и др.
- (7) <https://novoye-vremya.com/posts/prezident...>
- (8) Подробнее об этом см., например, В.А. Дергачёв. Геополитическая трансформация международных транспортных коридоров // Вестник аналитики. № 3, 2006; О.Ф. Эфендиев . К вопросу о международно-правовом урегулировании некоторых современных транспортных маршрутов (путей) // Транспортное право. № 1, 2019. стр. 10-22, и др.
- (9) См., например, В.Н. Гречуха Международное транспортное право. Учебник. Изд-во Юрайт. М., 2014; Э.А. Алиев, О.Ф. Эфендиев. Современное международное транспортное право. Учебник. Общая часть. LAP LAMBERT ACADEMIC Pub. (Germany) , 2015; о н и ж е, Международное транспортное право и его институты. Учебник. Баку, Изд-во «Гюнэш», 2016 и др.

MÜASİR DÖVLƏTLƏRARASI İQTİSADI MÜNASİBƏTLƏRİN BƏZİ XÜSUSİYYƏTLƏRİ HAQQINDA

Məxsəti Ş.Əliyeva

Məqalədə mövcud və yaxın gələcəkdə ortaya çıxan beynəlxalq iqtisadi münasibətlərin təməl cəhətləri və istiqamətləri araşdırılır. Münaqişədən sonrakı proseslərdə Azərbaycan Respublikasının roluna və imkanlarına və nəqliyyat sahəsində yeni iqtisadi dünya düzəninə formalaşmasına xüsusi diqqət yetirilir.

Açar sözlər: *Zəfər, II Dünya Müharibəsi, işğal olunmuş ərazilərin qaytarılması, dövlətlərarası iqtisadi əlaqələr, yeni dünya düzəninə perspektivləri, qarşılıqlı faydalı əməkdaşlıq və tərəfdaşlıq, regional iqtisadi təhlükəsizlik və s.*

ON SOME FEATURES OF MODERN INTERSTATE ECONOMIC RELATIONS

Məxseti Sh. Aliyeva

The article examines the main features and directions of existing and emerging international economic relations. Special attention is paid to the role and opportunities of the Republic of Azerbaijan in the post-conflict processes and the formation of a new economic world order in the field of transport.

Keywords: *Victory, World War II, return of occupied territories, interstate economic relations, prospects of a new world order, mutually beneficial cooperation and partnership, regional economic security, etc.*

MODERN EYALETLERARASI EKONOMİK İLİŞKİLERİN BAZİ ÖZELLİKLERİ HAQQINDA

Maxsati Sh. Aliyeva

Makale, mevcut ve gelişmekte olan uluslararası ekonomik ilişkilerin temel özelliklerini ve yönlerini incelemektedir. Azerbaycan Cumhuriyeti'nin çatışma sonrası süreçlerdeki rolü ve fırsatlarına ve ulaştırma alanında yeni bir ekonomik dünya düzeninin oluşumuna özel önem verilmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Zəfər, II.Dünya Savaşı, işğal altındaki toprakların geri dönüşü, eyaletlər arası ekonomik ilişkiler, yeni bir dünya düzeni beklentileri, qarşılıqlı yarar sağlayan işbirliyi və ortaklıq, bölgəsel ekonomik güvənlik vb.*

AVROPADA ƏDALƏT MÜHAKİMƏSİNİN SƏMƏRƏLİLİYİNƏ AZƏRBAYCANLI HAKİM NƏZARƏT EDİR

Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin hakimi Ramin Qurbanovun Avropa Şurasının mühüm hüquq təsisatı olan SEPEJ-in prezidenti vəzifəsinə təkrar seçilməsi həm də ölkəmizdə aparılan məhkəmə-hüquq islahatlarına beynəlxalq etimadın göstəricisidir

Dövlət müstəqilliyinin bərpasının 30-cu ildönümü ərəfəsində olan müstəqil Azərbaycan yalnız sosial-iqtisadi uğurları ilə deyil, həm də mütərəqqi ruhlu hüquqi-siyasi islahatları, insan və vətəndaş hüquq-azadlıqlarının təminatına yönəlmiş kompleks tədbirlər sistemi ilə hazırda beynəlxalq ictimaiyyətin diqqət mərkəzindədir. Hüquqi və dünyəvi dövlət quruculuğu istiqamətində ardıcıl islahatlar həyata keçirən respublikamız, eyni zamanda müstəqil məhkəmə hakimiyyətinin formalaşdırılması sahəsində də mühüm nailiyyətlərə imza atıb.

Dövrün aktual çağırışlarına, Azərbaycanın dinamik iqtisadi inkişaf strategiyasının nailiyyətlərinə əsaslanan bu islahatlar respublikamızın məhkəmə-hüquq sistemi ilə bağlı beynəlxalq arenada obyektiv rəyin formalaşmasını təmin edir. Təkcə onu demək kifayətdir ki, son 15 ildə ölkəmizdə hakim vəzifəsinə seçkilərin azad, şəffaf və demokratik şəraitdə keçirilməsi, habelə bu sahədə mükəmməl mexanizmlərin formalaşdırılması Avropa Şurasının Ədalət Mühakiməsinin Səmərəliliyi üzrə Avropa Komissiyası (SEPEJ/CEPEJ) tərəfindən yüksək qiymətləndirilməklə, təşkilat üzv dövlətlərə mütərəqqi təcrübə kimi tövsiyə olunub.

Bu gün Avropanın hətta bir sıra inkişaf etmiş ölkələrində belə hakimlər və məhkəmələrin fəaliyyəti ilə bağlı müəyyən prob-

lemlərin, nöqsanların müşahidə edildiyi halda, SEPEJ-in Azərbaycanın məhkəmə-hüquq islahatlarının uğurlarını təqdir etməsi, habelə ölkəmizlə qarşılıqlı etimada əsaslanan əməkdaşlığı obyektiv reallığı əks etdirir.

Yüksək etimadın təzahürü

Bu etimadın nəticəsidir ki, Vətən müharibəsində Şanlı Qələbəmizin qeyd edildiyi bir dövrdə 2020-ci il dekabr ayının 8-də Fransanın Strasburq şəhərində 47 Avropa dövlətinin nümayəndələrinin videokonfrans formatında iştirak etdiyi plenar iclasında Azərbaycanın nümayəndəsi, hüquq elmləri doktoru Ramin Qurbanov Avropa Şurasının mühüm hüquq təsisatı olan Ədalət Mühakiməsinin Səmərəliliyi üzrə Avropa Komissiyasının prezidenti vəzifəsinə təkrarən seçilib və bu ilin yanvar ayından səlahiyyətlərinin icrasına başlayıb.

Ramin Qurbanov 2005-ci ildən Avropa Şurasının sözügedən qurumunda ölkəmizi layiqincə təmsil edir. O, SEPEJ-də Azərbaycanın təmsilçisi, milli məruzəçisi olaraq uzun illər qurumun əksər işçi qrup və komitələrinin fəaliyyətində məhsuldar, fəal iştirakı ilə rəğbət qazanıb. Avropa ölkələrinə təşkil olunan monitoring səfərlərində səmərəli fəaliyyət göstərərək onlardan bir neçəsinə rəhbərlik edib. Avropa Şurasının müraciətləri

əsasında xarici dövlətlərdə SEPEJ-in fəaliyyətini, ədliyyə sahəsində Avropa standartlarını, o cümlədən ölkəmizin məhkəmə-hüquq sistemindəki müsbət təcrübəsini təbliğ edib. Avropa Şurasının bir sıra elmi nəşrlərinin hazırlanmasında yaxından iştirak etməklə, onların müəllifi olub.

Bu sahədəki uğurlu fəaliyyəti, bacarıqlı təşkilatçılığı, daim ədalətli və prinsipial mövqe nümayiş etdirməsi sayəsində Azərbaycanlı hüquqşünas gizli səsvərmə əsasında öncə SEPEJ-in büro üzvü, sonra vitse-prezidenti seçilib və 2018-ci ildə isə ona bu mühüm hüquq təsisatına prezidentlik vəzifəsi Avropanın 47 üzv-dövləti tərəfindən etibar edilib.

Xüsusilə qeyd edilməlidir ki, məhz dövlət başçısının səmərəli kadr siyasətinin nəticəsi olaraq həm Avropa Şurası, həm də Azərbaycanın tarixində ilk dəfə olaraq Azərbaycan nümayəndəsi Avropa Şurası kimi nüfuzlu beynəlxalq regional təşkilatın ədliyyə və məhkəmə sahəsində mühüm hüquq təsisatına - Ədalət Mühakiməsinin Səmərəliliyi üzrə Avropa Komissiyasına təkrarən rəhbər seçilib.

Ölkəmizin Avropa hüquq məkanında layiqli təmsilçisi

Avropa Şurasının "Avropa məhkəmə sistemlərinin qiymətləndirilməsi üzrə" İşçi Qrupunun altı ekspert üzvündən biri olmuş Ramin Qurbanov İsveçrə, Estoniya, Kipr, Slovakiya və Gürcüstanın məhkəmə sistemlərinin qiymətləndirilməsində iştirak edib. O, həmçinin Litva, Latviya, Moldova, Çexiya və Şimali Makedoniyaya göndərilən monitoring qruplarına rəhbərlik edib. Azərbaycanın müntəzəm məhkəmə-hüquq islahatları və onun səmərəli fəaliyyəti nəticəsində 2014-cü ildə SEPEJ-in 47 üzv dövlətinin ədliyyə, məh-

kəmə, prokurorluq və vəkillik üzrə 100-dən çox yüksək vəzifəli nümayəndəsinin iştirakı ilə ilk dəfə Strasburqdan kənarında - məhz Bakıda plenar iclası keçirilib. İclasda Avropa ölkələrinin məhkəmə sistemlərinin qiymətləndirilməsinə dair 2014-cü il tarixli irihəcmli Avropa hesabatı təsdiq olunub. SEPEJ-ə üzv 47 dövlətin iştirakı ilə baş tutmuş plenar iclasda Avropa məhkəmə sistemlərinin qiymətləndirilməsinə dair Avropa Hesabatının qəbulu mühüm hadisə kimi tarixləşib. Sonrakı mərhələdə bu hesabat məhz "Bakı hesabatı" kimi istinad edilib.

Azərbaycanlı hüquqşünas-alim Avropa Şurası tarixində ilk dəfə olaraq "Ədalət Mühakiməsinin Səmərəliliyi üzrə Avropa Komissiyası: elmi və təcrübi əhəmiyyəti" adlı 22 nömrəli elmi nəşrin Fransa və İsveçrə alimləri ilə (professorlar Jan-Pol Jan, Fransua Peşer, Jak Büllərlə) birgə hazırlanmasına və Azərbaycanda aparılan məhkəmə-hüquq islahatlarının nümunə kimi göstərilməsi ilə ingilis və fransız dillərində 47 Avropa ölkəsinin razılığı əsasında nəşrinə nail olub.

Ramin Qurbanovun prezident seçilməsi ilə SEPEJ-ə əsasən Qərbi Avropa ölkələrinin (əvvəllər Almaniya, İtaliya, İngiltərə, Avstriya) nümayəndələrinin rəhbərlik etməsi ənənəsinə də son qoyulub. Ümumiyyətlə isə, SEPEJ-in rəhbər orqanlarına - prezident, vitse-prezident və iki sadə üzvlüyə seçkilər çox gərgin rəqabət şəraitində keçir. Xüsusilə sədrliyə namizəd şəxslərin Avropa dəyərlərinə sadiqliyi, yüksək mənəvi keyfiyyətləri, nüfuzu, əmək fəaliyyəti, eləcə də qurumun fəaliyyətinə verdiyi sanballı töhfələr və digər amillər ciddiyyətlə nəzərə alınır. Azərbaycanın nümayəndəsi Ramin Qurbanovun Avropa Şurası Ədalət Mühakiməsinin Səmərəliliyi üzrə Avropa Komissiyasının işinə verdiyi layiqli

töhfələrinə görə təşəkkür elan olunmuş ilk hakim olması bu baxımdan hər bir azərbaycanlı üçün qürurverici fakt kimi vurğulanmalıdır.

Mütərəqqi islahatların məntiqi nəticəsi

Ramin Qurbanov verdiyi müsahibəsində bu əlamətdar hadisəni respublikamızın böyük uğuru kimi dəyərləndirdi. SEPEJ-in rəhbəri son 15 ildə Azərbaycan Prezidenti cənab İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə həyata keçirilən, insan amilini önə çəkən mütərəqqi məhkəmə-hüquq islahatlarının Avropa məkanında müsbət qarşılandığını və ölkəmizin nüfuzunun yüksəlməsinə əsaslı təkan verdiyini qeyd etdi: “Bu mühüm nailiyyət Ümummilli Lider Heydər Əliyevin siyasətini bütün sahələrdə yeni dövrün tələblərinə uyğun davam etdirən Prezident cənab İlham Əliyevin 2004-cü ildən etibarən məhkəmə-hüquq sistemində yeni baxış və yanaşması, ardıcıl və sistemli islahatlar strategiyası həyata keçirməsi ilə şərtlənir. Dünya bu uğurlu fəaliyyət modelini görür, qəbul edir və qiymətləndirir.

Eyni zamanda ölkəmizin mədəni irsinin dünyaya tanıtılması məqsədilə genişmiqyaslı tədbirlərin davamlı olaraq uğurla icra edilməsi xüsusilə vurğulanmalıdır. Avropa cəmiyyətində azərbaycanlılar barədə düzgün rəyin formalaşması istiqamətində Azərbaycanın Birinci vitse-prezidenti Mehriban xanım Əliyevanın müstəsna xidmətləri var. Ölkəmizin həyatında yüksək fəallıq göstərən Mehriban xanım Əliyevanın Azərbaycan mədəniyyətinə, təhsilinə, səhiyyəsinə göstərdiyi qayğı və diqqət bütün dünyada, o cümlədən Avropa ölkələrində də yüksək qiymətləndirilir və bu öz növbəsində Avropa cəmiyyətində Azərbaycanın qədim tarixi və

mədəniyyəti haqqında haqlı və dolğun təəssürat yaratmışdır”.

Ölkəmizin haqq işi Avropada dəstəkləndi

Fransa, Niderland, Belçika, Lixteysteyn kimi Avropa ölkələrinin qanunverici orqanlarının 44 günlük Vətən müharibəsindəki layiqli zəfərdən sonra Azərbaycana qarşı qəbul etdikləri qərəzli və əsassız qətnamələr fonunda azərbaycanlı hakimin 2020-ci ilin dekabr ayında yenidən SEPEJ-in prezidenti seçilməsi xüsusilə diqqətçəkici məqamdır.

Azərbaycan təmsilçisinin yüksək bilik və bacarıqları, Avropa Şurasındakı nüfuzu rəhbər tutularaq ona 2020-ci il dekabr ayının 8-də 47 üzv dövlətin nümayəndələri tərəfindən etimad göstərilməsini şərtləndirib. Azərbaycan nümayəndəsinin növbəti iki il müddətində 47 Avropa dövlətində, o cümlədən Ermənistanda aparılan məhkəmə-hüquq islahatlarına nəzarət funksiyasına rəhbərlik etməsi qürurverici olmaqla yanaşı, beynəlxalq arenada növbəti uğurumuzdur.

Hüquq ictimaiyyətində ədalətli hakimlərdən biri kimi tanınan və ən çox bəraət hökmləri verən Ramin Qurbanov bu uğuru ölkəmizin Avropa Şurasındakı yüksək nüfuzu ilə yanaşı, həm də Vətən müharibəsindəki haqlı mövqeyi ilə izah edir: “Azərbaycanın 27 il kağız üzərində qalmış BMT qətnamələrinin hərbi-siyasi yolla icra etməsi və beynəlxalq hüquq normalarının bərpasına nail olması əksər Avropa ölkələri tərəfindən ədalətin bərpası kimi qiymətləndirilir. Təmsil etdiyim qurum çərçivəsində son zamanlar keçirdiyim müxtəlif görüşlər və söhbətlər zamanı ölkəmizə qarşı obyektiv və dürüst münasibətin şahidi oldum və bundan böyük qürur hissi keçirdim.

Bir sıra Avropa ölkələrinin parlamentlərinin qəbul etdiyi son qərəzli qətnamələr, əslində, bu ölkələrin rəhbərliyində təmsil olunan yüksək vəzifəli şəxslərin mövqeyi kimi qəbul olunmamalıdır. SEPEJ sədrliyinə təkrar namizədliyimin həmin ölkələrin nümayəndələri tərəfindən qərəzsiz və ədalətli şəkildə dəstəklənməsi və qiymətləndirilməsi də bunun əyani nümayişi idi”.

Ramin Qurbanov hesab edir ki, dövlət başçısının rəhbərliyi ilə son 17 ildə hücum xətti üzərində yürüdülmən çevik və məharətli xarici siyasət və diplomatiya, habelə səmərəli təbliğat strategiyası 44 günlük Vətən müharibəsində Azərbaycanın ədalətli mövqeyinin dəstəklənməsini təmin edib. O bildirir ki, uzun illər ərzində Azərbaycanın iqtisadi cəhətdən güclənməsi, müzəffər Ordumuzun hərbi-texniki təchizatının, şəxsi heyətin peşəkarlıq səviyyəsinin, döyüş hazırlığının yüksəldilməsi Ermənistan üzərində layiqli qələbəni təmin edib: “2003-cü ildən etibarən ölkə rəhbəri olaraq cənab İlham Əliyevin yürütdüyü mahir xarici siyasət müxtəlif beynəlxalq təşkilatlarda, o cümlədən Avropa Şurasında Ermənistanın işğalçı dövlət kimi tanınması və onun əleyhinə xeyli sayda ifşaedici sənədin qəbulu ilə nəticələnib. Prezident İlham Əliyevin fəal və peşəkar diplomatik addımları, xarici ölkələrə çoxsaylı səfərləri, görüşləri, çıxışları nəticəsində nəinki Avropa ölkələrində, ümumən dünyada Ermənistanın işğalçı siyasətinin mahiyyəti barədə dolğun təsəvvür mövcuddur”.

Hec bir beynəlxalq təşkilat əleyhimizə bəyanat vermədi

Ramin Qurbanov vurğulayır ki, ölkə rəhbərinin Ermənistan-Azərbaycan Dağlıq Qa-

rabağ münaqişəsinin milli maraqlara və beynəlxalq hüquq normalarına uyğun həlli istiqamətində diplomatik, siyasi və hərbi fəaliyyəti 2020-ci ildə tarixi Zəfərin əldə olunmasına etibarlı zəmin formalaşdırıb: “2020-ci il bu baxımdan bir sıra mühüm hadisələrlə zəngin olub. Fevral ayının 15-də Münhen Təhlükəsizlik Konfransında təşkil edilmiş debatda Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin baş nazir N.Paşinyanı ciddi fakt və arqumentlərlə susdurmasını, iyun ayının 18-də Şərq Tərəfdaşlığı ölkələrinin videokonfrans formatlı sammitində Ermənistanın danışıqları pozmasını xüsusi qeyd etməsi, sentyabr ayının 21-də BMT-nin videokonfrans formatlı 75-ci sessiyasında kəskin və qətiyyətli çıxışı, nəhayət, iyulun əvvəlində Tovuz təxribatına cavab kimi düşməyə layiqli hərbi zərbələr endirmək barədə göstəriş verməsi xüsusi qeyd edilməlidir. Bu və digər uğurlu siyasi gedişlərin nəticəsi olaraq, Azərbaycanın sentyabrın 27-dən etibarən başladığı əks-həmlə əməliyyatlarına aparıcı region ölkələrinin neytral və obyektiv münasibəti təmin olundu. Eyni zamanda xarici ölkələr Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü dəstəklədiklərini açıq ifadə etdilər, nə 44 günlük Vətən müharibəsi günlərində, nə də sonrakı mərhələdə hansısa beynəlxalq təşkilat Azərbaycan əleyhinə qərəzli bəyanat və ya ittihamla çıxış etmədi. Yanvarın 11-də isə Rusiya Federasiyası Prezidentinin vasitəçiliyi ilə Azərbaycan Prezidenti cənab İlham Əliyev və Ermənistanın baş naziri N.Paşinyan arasında baş tutan növbəti görüş, habelə imzalanmış növbəti üçtərəfli Bəyanat ölkəmizin müharibədəki tarixi zəfərinin əyani təsdiqi və diplomatik nailiyyəti oldu”.

SEPEJ prezidenti onu da diqqətə çəkir ki, insan hüquqlarının və demokratik azad-

lıqların təminatı sahəsində ciddi problemləri olan Ermənistanın məhkəmə-hüquq sistemi də acınacaqlı vəziyyətdədir: “Maraqlı bir fakt da qeyd edilməlidir ki, Avropa Şurasının 47 üzv dövlətində ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsi, məhkəmə müstəqilliyinin pozulması və aidiyyəti məsələlərə dair şikayətlər bu komissiyaya ünvanlanır. Məsələn, 2020-ci ilin yanvar ayında Ermənistan Respublikasının müxtəlif qeyri-hökumət təşkilatları hazırkı baş nazirin məhkəmə sisteminə müdaxiləsi, “Mənim addımım” fraksiyasının əksər nümayəndələrinin Konstitusiyaya düzəliş edilməsi ilə bağlı müraciət etmələri, Konstitusiya Məhkəməsinin sədri Hrayr Tomasyana qarşı cinayət işinin qaldırılması, onun hakim toxunulmazlığı hüququnun pozulması, yeddi hakimə məhkəmədən uzaqlaşdırılması cəhdi ilə bağlı bizə şikayət ediblər”.

İnsan amili ön plandadır

Ramin Qurbanov xüsusi vurğulayır ki, son 15 ildə ölkədə məhkəmə-hüquq islahatlarının uğurla reallaşmasında xüsusi rol oynayan Məhkəmə-Hüquq Şurasının həyata keçirdiyi islahatlar ardıcıl və sistemli xarakteri ilə istər ölkə daxilində, istərsə də xaricində diqqəti cəlb edib. Bəzi Avropa ölkələrindən fərqli olaraq bu gün Azərbaycanda məhkəmə hakimiyyətinin müstəqilliyini təmin edən müasir qanunvericilik bazası formalaşmış, məhkəmə orqanlarında hakim korpusunun sağlamlaşdırılması və yeniləşdirilməsi, seçim prosesinin şəffaf və ədalətli meyarlar əsasında həyata keçirilməsi vacib istiqamətlərdən biri kimi müəyyənləşdirilib”.

SEPEJ rəhbəri onu da bildirir ki, Azərbaycanda 2004-cü ildən geniş vüsət almış

islahatların əsas hədəfi məhkəmə-hüquq sistemini ölkənin dinamik inkişaf tempinə uyğun olaraq müasirləşdirmək, məhkəmə orqanlarının özünüidarə imkanlarını genişləndirmək və ədalət mühakiməsinin səmərəliliyini artırmaqdır. Bu istiqamətdə mühüm addımlardan biri hələ 2004-cü ildə Məhkəmə-Hüquq Şurası haqqında qanunun qəbulu və həmin qanun əsasında Məhkəmə-Hüquq Şurasının yaradılması olub: “Demokratik cəmiyyətlərdə mühüm yer tutan bu təsisatın yaradılmasında əsas məqsəd məhkəmə sisteminin müstəqilliyini, məhkəmələrin özünüidarə funksiyalarını gücləndirməkdir.

2005-ci ildən fəaliyyət göstərən Məhkəmə-Hüquq Şurası ötən 15 ildə müstəqil məhkəmə sisteminin təmin edilməsi, məhkəmələrin işinin və vakant hakim vəzifələrinə namizədlərin seçilməsinin təşkili, hakimlərin fəaliyyətinin qiymətləndirilməsi, onların iş yerinin dəyişdirilməsi, vəzifədə irəli çəkilməsi, intizam məsuliyyətinə cəlb edilməsi və digər məsələlərin reallaşdırılmasını uğurla təmin edib”.

Ramin Qurbanov qeyd edir ki, “SEPEJ Avropa məhkəmə sistemlərinin qiymətləndirilməsinə dair iki ildən bir hazırladığı irihəcmli hesabatlarında müxtəlif meyarlar üzrə Avropa ölkələrinin məhkəmə və ədliyyə sistemlərinin fəaliyyətini qiymətləndirir, Avropada mövcud olan vəziyyəti və tendensiyaları təhlil edir. Bu göstəricilərdən biri də Avropa ölkələrində məhkəmələrin ümumi iş yükü, əhalinin sayına nisbətdə hakimlərin, prokurorların, vəkillərin sayının müəyyənləşdirilməsidir. Ötən ilin oktyabr ayında dərc olunmuş hesabatda görə Avropa ölkələrində yüz min əhaliyə düşən hakimlərin orta sayı 21, prokurorların orta sayı 12, vəkillərin orta sayı 164 olmuşdur. Ümumiyyətlə, hakim-

lərin iş yükünün səmərəli tənzimlənməsi ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsinin keyfiyyətinə və vətəndaşların məhkəmə sisteminə inamına birbaşa təsir edən amillərdən biridir.

Dövlət başçısının 19 yanvar 2006-cı il tarixdə imzaladığı Azərbaycan Respublikasında məhkəmə sisteminin müasirləşdirilməsi ilə bağlı fərmanında Məhkəmə-Hüquq Şurasına tövsiyələrdən biri də məhz məhkəmələrdə hakimlərin sayının artırılması ilə bağlı idi: “Bu məqsədlə Azərbaycanda artıq avropalıların da etiraf etdiyi kimi, ən mütərəqqi seçim qaydaları tətbiq edilib. “Məhkəmə-Hüquq Şurası haqqında” və “Məhkəmələr və hakimlər haqqında” Azərbaycan Respublikasının qanunlarına uyğun olaraq Məhkəmə-Hüquq Şurası tərəfindən təsis olunmuş Hakimlərin Seçki Komitəsi də bu istiqamətdə səmərəli fəaliyyəti ilə seçilib. Komitə hakimliyə iddialılar üçün 2005-ci ildən çoxmərhələli prosedurlarla test üsulu ilə, habelə yazılı və şifahi imtahanlar təşkil edib, sonrakı mərhələdə onlar müvafiq tədris kurslarına cəlb olunub”.

Ölkə rəhbərinin müvafiq fərmanları ilə hakim ştatlarının sayı son 15 ildə 3 dəfəyədək artırılaraq 800-ə çatdırılıb. Hakimlərin işinin asanlaşdırılması, habelə vətəndaşlara göstərilən xidmətlərin yaxşılaşdırılması məqsədilə məhkəmə aparatı işçilərinin sayının 75 faizdən çox artırılması, hər bir hakimə ayrıca köməkçi ştatının ayrılması da səmərəli nəticələr verib. Ümumiyyətlə, hakim vəzifəsinə namizədlərin şəffaf şəraitdə, ən müasir beynəlxalq tələblər səviyyəsində seçimi nəticəsində son illərdə 4000-dən çox namizəd arasından 400-dən çox yüksək hazırlıqlı hüquqşünas seçilərək hakim vəzifələrinə təyin olunub. Bunun nə-

ticəsidir ki, ölkə üzrə hakim korpusunun 60 faizini, Bakı şəhəri üzrə 80 faizini, apellyasiya instansiyaları məhkəmələrində isə yarıya qədərini məhz bu cür şəffaf seçimlərdən müvəffəqiyyətlə keçərək təyin olunmuş yeni nəsil hakimlər təşkil edirlər.

Yeni dövrün diktə etdiyi islahatlar

Son illər hakimlərin müstəqilliyinin artırılması məqsədilə onların təyinat müddətinin artırılması istiqamətində də mühüm addımlar atılıb. Əvvəllər hakimlər birinci instansiya məhkəmələrinə 5 il, yuxarı instansiya məhkəmələrinə 10 il müddətinə təyin edilirdilər. Məhkəmə-Hüquq Şurası tərəfindən aparılan məhkəmə islahatları nəticəsində artıq hakimlərin ən yüksək həddədək - müddətsiz təyinatı, yəni pensiya yaşınadək müəyyən olunub, habelə seçim prosedurları təkmilləşdirilib.

Bu islahatların Avropa Şurasına üzv ölkələr tərəfindən yüksək qiymətləndirildiyini diqqətə çatdıran Ramin Qurbanov Ədliyyə Nazirliyi “Elektron məhkəmə” informasiya sisteminin formalaşdırılması və tətbiqi üzrə İşçi Qrupunun rəhbəri kimi bildirir ki, Azərbaycan Prezidenti cənab İlham Əliyevin 2014-cü il 13 fevral tarixli “Elektron məhkəmə” informasiya sisteminin yaradılması haqqında” sərəncamı vətəndaş məmnunluğuna səbəb olan müasir, sivil və şəffaf xidmətlərin məhkəmə orqanlarının fəaliyyətində geniş tətbiqinə imkan yaradıb: “Məhkəmələri əhatə edən bu müasir sistem vətəndaşların məhkəmələrlə münasibətlərinin daha çevik və işlək mexanizmlər əsasında qurulmasına, işlərə baxılmasında qanunvericiliyin tələblərinə tam riayət olunmasına imkan yaradıb,

operativliyi və şəffaflığı maksimum səviyyədə təmin edib, vətəndaşların məhkəmələrə əlçatımlığını xeyli asanlaşdırıb. Bu sistemin formalaşması zamanı bir çox ölkələrin müsbət təcrübələri öyrənilib, ölkəmizin hüquq sisteminin milli ənənələri nəzərə alınıb və bu sistemin beynəlxalq səviyyədə tanınması təmin olunub.

“Elektron məhkəmə” informasiya sisteminin tərkib hissəsi olan “Məhkəmənin nəbz: İdarəetmədə inqilab” adlı bölməsi 2017-ci ildə məhkəmə sisteminin tarixində ilk dəfə olaraq Avropa Şurasının ekspertləri tərəfindən məhkəmə fəaliyyətində elektron idarəetmənin tətbiqi baxımından ən mütərəqqi sistem kimi qiymətləndirilərək “Ədliyyənin Kristal Tərəzisi” müsabiqəsində mükafata layiq görülüb.

Bununla yanaşı, ötən illər ərzində məhkəmə sisteminin mülki sahədə iş yükünün böyük hissəsini təşkil edən əmr icraatı qaydasında baxılan işlərin süni intellekt vasitəsilə həlli məqsədilə “İpək yolu” layihəsi uğurla həyata keçirildi və məhkəmə sisteminin tarixində ilk dəfə olaraq bu növdən olan mülki işlər tamamilə hakimlərin üzərindən götürüldü və onların əvəzinə məhkəmə işlərinə sistem tərəfindən baxılaraq elektron qaydada məhkəmə qərarlarının verilməsi təmin olundu. Məhkəmə proseslərinin rəqəmsallaşdırılması sahəsində Azərbaycanın gördüyü bu mütərəqqi işlər müxtəlif beynəlxalq təşkilatların və bir çox ölkələrin diqqətini cəlb etdi. Qürurverici haldır ki, 2018-ci ildə Azərbaycanın bu təcrübəsi Dünya Bankının “Dövlət sektorunun səmərəliliyinin artırılması” adlı beynəlxalq hesabatında dünya üzrə müsbət 14 layihədən biri kimi qəbul olundu”.

Eyni zamanda qeyd olunmalıdır ki, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Dünya Bankı Qrupunun vacib nəşrlərindən hesab edilən “Doing Business” (“Biznesin asanlaşdırılması”) Hesabatında ölkəmizin son nailiyyətlərinin əldə olunmasında “Elektron məhkəmə” informasiya sisteminin formalaşdırılması və uğurlu tətbiqinin də böyük rolu olmuşdur. “Doing Business” Hesabatının “Müqavilələrin icrası” indikatoru üzrə Azərbaycanın milli məruzəçisi olan Ramin Qurbanov bildirib ki, “ölkəmizin dünyanın mühüm inkişaf institutu olan Dünya Bankı ilə sıx əməkdaşlığının 29 illik tarixi vardır və bu təşkilat Azərbaycanda həyata keçirilən genişmiqyaslı islahatlara daim dəstək verir.

Azərbaycanda iqtisadiyyat, mədəniyyət, incəsənət, təhsil, hüquq sahələrində ardıcıl aparılan və məqsədyönlü xarakter daşıyan islahatlar beynəlxalq ictimaiyyətin və nüfuzlu beynəlxalq təşkilatların diqqətindən yayınmır. Ölkəmizdə, xüsusilə sosial-iqtisadi sahədə həyata keçirilən islahatlar paketi öz mütərəqqi nəticələrini verir və bu nəticələr beynəlxalq qurumların reytinglərində də öz əksini tapır. Qürurverici haldır ki, ölkə rəhbərliyinin apardığı mütərəqqi islahatlar nəticəsində dünyada biznes durumunun dəyərləndirilməsində ən çox istinad edilən beynəlxalq mənbə sayılan “Doing Business” hesabatındakı reytingi 3 göstərici üzrə yenilənib, qlobal reyting sıralamasında mövqeyi 191 ölkə arasında 28-ə yüksəlib və bu irəliləmə nəticəsində Azərbaycan Dünya Bankı tərəfindən “dünyanın ən islahatçı ölkələrindən biri” kimi qiymətləndirilib.

Məlumat üçün bildirilir ki, müqavilələrin icrası indikatoru üzrə “Doing Business” hesabatında “Hüquqi proseslərin keyfiyyəti in-

deksi” vasitəsilə hər bir ölkənin öz məhkəmə sistemində aşağıdakı dörd sahə üzrə yaxşı təcrübələrin tətbiq edilib-edilmədiyi müəyyən edilir: məhkəmə strukturu və prosesləri, məhkəmə işinin idarə edilməsi, avtomatlaşdırılmış (rəqəmsal) məhkəmə sistemi və mübahisələrin alternativ qaydada həlli. Müvafiq sub-indikator üzrə aparılmış diaqnostik yoxlamalar nəticəsində Azərbaycanın göstəricisi 6,5 balndan 10,5 bala kimi artmışdır. Bununla da, ölkədə “Elektron məhkəmə” informasiya sisteminin tərkib hissələri olan kommersiya mübahisələri üzrə elektron icraatın tətbiqi, elektron qaydada iddiaların verilmə imkanının yaradılması, elektron kiçik iddialar sisteminin istifadəyə verilməsi, məhkəmə proseslərinin elektron təyini, hakimlər və vəkillər üçün elektron menecment sisteminin tətbiqi, bu sahədə qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsi kimi bir sıra mühüm islahatların aparılması Dünya Bankı tərəfindən təsdiq olundu. Bu sahədə İqtisadi İslahatların Təhlili və Kommunikasiya Mərkəzi tərəfindən görülmüş genişmiqyaslı işlər və mütəmadi hazırlanmış iqtisadi islahatların icmaları xüsusi qeyd olunmalıdır”.

Müəssisimiz xüsusi vurğulayır ki, Azərbaycanın məhkəmə-hüquq sistemi yeni çağırışlara və cəmiyyətin inkişaf dinamikasına adekvat olaraq müasirləşdirilir, qanunverici və institusional islahatlar səmərəli nəticələr verir: “Azərbaycan Prezidenti cənab İlham Əliyevin 3 aprel 2019-cu il tarixli “Məhkəmə-hüquq sistemində islahatların dərinləşdirilməsi haqqında” fərmanı ilə məhkəmə-hüquq sistemində, sözün əsl mənasında, inqilabi islahatların əsasını qoyub, onların xəritəsini müəyyən edib. Fərmanda hakimlərin sayının 200 nəfər artırılması, məhkəmələrin fəaliyyəti

yətində yeni texnologiyaların tətbiqi - məhkəmə qərarlarının icrasının elektronlaşdırılması, elektron məhkəmə sisteminin tətbiqinin davam etdirilməsi, özəl icra sisteminin yaradılması, məcburi dövlət sosial sığorta haqlarının ödənilməsi ilə bağlı yaranan mübahisələrə, habelə sahibkarlıq fəaliyyəti ilə əlaqədar digər məsələlərə dair işlər üzrə ixtisaslaşmış məhkəmənin yaradılması, məhkəmələrin fəaliyyətinə müdaxilənin qarşısının alınması mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsi və belə müdaxiləyə görə məsuliyyətin artırılması, hakimlərin sosial müdafiəsinin və fərdi müstəqilliyinin gücləndirilməsi məqsədilə onların maddi təminatının əhəmiyyətli dərəcədə artırılması və digər konseptual mühüm məsələlər əksini tapıb.

Qısa müddətdə fərmanda yer almış tövsiyə və tapşırıqların böyük əksəriyyətinin uğurla reallaşdırılması, şübhəsiz, beynəlxalq arenada da yüksək qiymət alır”.

Avropa qitəsində insan hüquqlarını müdafiə edən aparıcı regional təşkilat olan Avropa Şurası çərçivəsində Ramin Qurbanovun qazandığı uğur ölkəmiz üçün təbliğati-siyasi baxımından da əhəmiyyətlidir. Bu fakt bir daha göstərir ki, Avropa ölkələrində ölkəmizin məhkəmə hüquq-sistemində həyata keçirilən mütərəqqi islahatlarla bağlı yetərincə dolğun və obyektiv təəssürat formalaşmışdır.

Sevindirici haldır ki, TAP, TANAP kimi strateji əhəmiyyətli layihələrlə Avropanın dayanıqlı enerji təhlükəsizliyinə layiqli töhfələr verən Azərbaycan, eyni zamanda bu geosiyasi məkanda məhkəmə-hüquq islahatlarının mütərəqqi xarakteri ilə diqqət mərkəzindədir.

<https://www.azerbaijan-news.az>

СОВРЕМЕННОЕ МЕЖДУНАРОДНОЕ ТРАНСПОРТНОЕ ПРАВО: ЮРИДИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ БЕЗОПАСНОСТИ В МЕЖДУНАРОДНЫХ ПЕРЕВОЗКАХ

Алиев Этибар Али оглы,
действительный член Международной Транспортной Академии, доктор юридических наук, профессор кафедры «Права человека и информационное право» ЮНЕСКО Юридического факультета Бакинского государственного университета.
e-mail: a-etibar@rambler.ru

блем современного международного транспортного права (СМТП), решение которой не только важной задачей для международных транспортных организаций, но рассматривается как составная часть политики государств в транспортной сфере.

Гражданский кодекс Азербайджанской Республики относит транспортные сред-

ства к роду деятельности, создающей повышенную опасность для окружающих (ст. 1108) и предусматривает соответствующую ответственность за возникающей в результате подобной деятельности гражданско-правовое нарушение. Обеспечение транспортной безопасности в процессе транспортировки (перевозки) всегда рассматривалось как один из актуальных вопросов во внешнеэкономических связях государств.

На основе нормативных и доктринальных источников рассматриваются особенности обеспечения транспортной безопасности в международных перевозках.

Отмечается, что современное международное транспортное право в эпоху глобализации – это одно из основных направлений многостороннего регулирования межгосударственных экономических отношений.

Автор считает, что международные транспортные отношения являются отношениями, возникающими в связи с экономической деятельностью государств.

Изучение опыта зарубежных стран в области обеспечения транспортной безопасности в международных перевозках позволяет решить ряд проблем, связанных с совершенствованием транспортного законодательства Азербайджанской Республики.

Ключевые слова: транспортная безопасность, международные перевозки, транспортное законодательство, международное сотрудничество, международные транспортные отношения.

Обеспечение транспортной безопасности при международных перевозках является одной из ключевых про-

В СМТП под понятием транспортной безопасности принято считать состояние, отражающее степень защищенности участвующих в перевозке лиц от транспортных происшествий и их негативных последствий.

Основными принципами обеспечения международной транспортной безопасности являются:

– приоритетность жизни и здоровья участвующих в международной транспортировке (перевозке) лиц над экономическими результатами хозяйственной деятельности;

– превалирование государственной ответственности над ответственностью лиц, участвующих в транспортировке (перевозке);

– соблюдение сбалансированности интересов людей, общества и государства;

– целенаправленный и комплексный подход касающийся деятельности заинтересованных лиц.

Как правило, обеспечение транспортной безопасности при международных перевозках осуществляется по следующим направлениям:

– обеспечение безопасности при организации любой транспортировки;

– создание выгодных и удобных условий для движения различных транспортных средств;

– обучение населения правилам безопасного поведения и просветительской работы;

– разработка и применение правил, стандартов, технических норм и других нормативно-правовых документов о транспортной безопасности с учетом научных достижений современной технологии;

– гарантированный допуск транспортных средств к перевозке и упорядочение их движения;

– организация подготовки управляющих транспортные средства состава кадров (водитель, машинист, капитан, пилот и пр.) и повышения их квалификации;

– реализация связанных с медицинским обеспечением транспортной безопасности комплексных мероприятий, включая во-

просы по охране окружающей среды;

– определение компетенций и объема ответственности соответствующих органов исполнительной власти в области транспортной безопасности;

– материальное и финансовое обеспечение мер транспортной безопасности;

– предотвращение транспортных происшествий (аварий) и согласование деятельности соответствующих органов в целях уменьшения тяжести их последствий;

– осуществление государственного надзора над эффективным соблюдением требований законодательства в области обеспечения транспортной безопасности.

В эпоху глобализации становление и развитие СМТП невозможно без формирования правового института «транспортной безопасности» и его принципов.

Транспортная безопасность является одним из необходимых факторов для международных транспортных перевозок, осуществляемых между двумя и более государствами на основе определяемых условий заключенных между ними договоров.

Несмотря на то, что принцип безопасности транспортных перевозок обладает производным характером от общих принципов транспортного права, он гармонирует, согласуется с требованиями императивных международно-правовых норм, в частности, с положениями Венской конвенции 1969 г. о праве международных договоров. В её ст. 53 указывается, что «императивная норма публичного международного права является нормой, принимаемой и признаваемой международным сообществом государств в целом и отклонение от нее недопустимо».

Характерно и то, что принимая во вни-

мание важность принципов современного международного права, Азербайджанская Республика, как и другие страны постсоветского пространства, закрепила в своем Основном законе верность этим принципам. Можно отметить и то, что реализация принципа организации перевозок, обеспечение их безопасности, стало одной из конституционных задач для деятельности государственных органов в транспортной области.

Вместе с тем, общепризнанные принципы и нормы современного международного права оказывают большое воздействие на транспортную безопасность государств, что определяет возможность её организации при перевозке пассажиров, грузов и багажа, а также характер претворяемых с этой целью в жизнь необходимых мер. Указанное обстоятельство приобретает важное значение и в том смысле, что при международной перевозке опасных и особо опасных грузов, предопределена не только первостепенная обязанность вступать во взаимовыгодные экономические отношения, но и задача равноправного их регулирования.

Таким образом, при безопасных транспортных перевозках и общие, и специальные международно-правовые принципы выполняют свою регулирующую функцию, а с другой стороны, вместе с положениями СМТП трансформируются в его единую правовую систему.

Как видно, в настоящую эпоху принцип транспортной безопасности, стал одним из основных (специальных) принципов СМТП, приобрёл особую значимость в частности для перевозки пассажиров и грузов транспортной деятельности субъектов в целом.

Как для любого вида безопасности,

главной в международной перевозке является приоритетность человеческой жизни при неукоснительном соблюдении транспортной безопасности.

Транспортная безопасность должна обеспечиваться не только международно-правовыми средствами и мерами, но и правового регулирования и исполнения в отношении любых международных транспортных операций. Вместе с тем, необходимо не наносить какой-либо ущерб экологическому состоянию окружающей среды, не допускать нанесения вреда интересам субъектов или возникновения негативных для них последствий.

Одной из главных задач, возложенных на международное транспортное право в период глобализации, является создание правовой гарантии не только для лиц, на которых распространяется транспортная безопасность, но и для всей её системы. Определяя правовые основы обеспечения транспортной безопасности в международном масштабе, СМТП защищает жизнь, здоровье и имущество участвующих в процессе перевозки субъектов, их законные права и интересы, а также интересы общества и государства.

Решение проблемы создания международно-правовых гарантий обеспечения транспортной безопасности имеет ключевое значение для поступательного развития взаимовыгодных внешнеэкономических связей государств [2,519]. На наш взгляд, она должна быть урегулирована нормами международных транспортных конвенций (соглашений) и положениями внутригосударственных законодательных актов. При этом, в правовой литературе, некоторые авторы называют соглашения по обеспечению международной транспорт-

ной безопасности правоохранными.

Относящиеся к транспортным вопросам соглашения (конвенции) делятся на несколько видов, одним из которых считаются правоохранные соглашения, главной целью которых является защита и обеспечение интересов различных субъектов в деятельности международного транспорта.

Интенсификация транспортной деятельности государств способствовала увеличению количества соглашений правоохранный характера, которые были заключены, в основном, в 60-70 г.г. XX века. Активизация международной транспортной деятельности субъектов ускорила необходимость в проведении важных мероприятий, направленных на обеспечение их транспортной безопасности. Данные мероприятия касались, главным образом разработки правовых норм и положений, направленных на обеспечение защиты интересов грузовладельцев, пассажиров, третьих лиц, которые могли быть нарушены в результате международной транспортной деятельности.

Проблема обеспечения безопасности международных транспортных перевозок является одним из глобальных проблем внешнеэкономических связей государств, решение которой требует не только объединения усилий членов международного сообщества на различных уровнях, но и тесного сотрудничества и партнерства между ними. Человеческая жизнь, окружающая среда и другие глобальные факторы всё более актуализируют необходимость обеспечения безопасности в международных транспортных перевозках.

Поэтому очевидно, что международное сотрудничество и партнерство в этой области должно осуществляться как на

основе общепризнанных норм и принципов современного международного права, не только положений межгосударственных, межправительственных соглашений (контрактов), но и требований норм внутригосударственного законодательства. Кроме того, большое значение имеют и межведомственные и иные договоры, заключаемые между транспортными предприятиями, перевозчиками и иностранными юридическими и физическими лицами различных государств.

Подобная постановка вопроса и практика должна способствовать формированию институциональной базы экономического сотрудничества и партнерства государств, как это зафиксировано в задачах и целях СМТП.

В конкретном плане международное сотрудничество и партнерство в безопасности транспортных перевозках может включать следующие направления:

- разработка и эффективное применение соответствующих единых норм, стандартов, правил и рекомендаций безопасности;
- мониторинг, оценка состояния окружающей среды и проведение в жизнь экологического контроля;
- координация совместных усилий государств в обеспечении транспортной безопасности и повышения её уровня;
- сотрудничество и партнерство государств в научно-технической и иных областях, связанные с укреплением транспортной безопасности;
- оказание технической помощи и др.

В обеспечении и эффективности транспортной безопасности важное значение имеет деятельность таких авторитетных международных организаций, как ВТО,

ММО, ВОЗ, ИКАО, МАГАТЭ, МОДПТ и др., результатом последовательных усилий которых, как известно, явились принятые многосторонние конвенции, отдельные кодексы, правила, руководящие документы и другие рекомендательные акты.

Решение проблемы транспортной безопасности тесно связано с инициативами государств в их взаимовыгодном международном сотрудничестве и партнерстве на двухсторонней и многосторонней основе. Координирующая и ключевая роль принадлежит в вопросах обеспечения транспортной безопасности современному международному транспортному праву. Его эффективность, активная функциональность зависит, в первую очередь, от соблюдения требований, имеющих в системе современных международных отношений.

Заинтересованность международного сообщества в обеспечении транспортной безопасности, как составной части экономической безопасности, нового международного экономического порядка и другие факторы способствуют активизации деятельности государств в этой области, а также необходимости постоянного сотрудничества и стратегического партнерства друг с другом.

С целью обеспечения транспортной безопасности и развития международных перевозок, Азербайджан, как и другие постсоветские страны, присоединился к ряду международных конвенций и соглашений, утвержденных законами, среди которых, например:

– Конвенция о борьбе с незаконными актами, направленными против безопасности морского судоходства;

– Конвенция о борьбе с незаконными

действиями, направленными против безопасности гражданской авиации и Протокол о борьбе с незаконными насильственными действиями в аэропортах, обслуживающих международную гражданскую авиацию, дополняющий эту конвенцию;

– Конвенция о возмещении ущерба, нанесенного третьим лицам на поверхности Земли иностранными воздушными судами и Протокол об изменении этой конвенции;

– Конвенция о борьбе с актами незаконного захвата воздушных судов;

– Европейская конвенция о международных результатах лишения прав управлением автотранспортными средствами;

– Европейское соглашение о международной дорожной перевозке опасных грузов (ДОПОГ);

– Соглашение о введении глобальных технических правил для колесных транспортных средств, предметов оборудования и частей, которые могут быть установлены и /или использованы на колесных транспортных средствах и др.

В соглашениях, заключенных Азербайджанской Республикой с другими государствами в области международных перевозок вопросу обеспечения транспортной безопасности уделяется особое внимание. Например, 16-я и 17-я статьи Соглашения между правительством Азербайджанской Республики и правительством Корейской Республики о воздушных сообщениях посвящены обеспечению безопасности авиации. Другим примером является 15-я ст. Соглашения между правительством Азербайджанской Республики и правительством Болгарской Республики о торговом судоходстве, касающаяся во-

проса регулирования транспортной безопасности. В пункте «q» 2-й статьи Соглашения о международном транспортном коридоре «Север-Юг» особое внимание придается таким вопросам, как обеспечение безопасности транспортных средств в международных перевозках, сохранность товаров и грузов, обеспечение защиты окружающей среды и др.

Как видно, Азербайджанская Республика прилагает последовательные усилия в решении проблем транспортной безопасности, осуществляет эффективную деятельность в расширении и углублении взаимовыгодных, равноправных внешне-экономических связей.

Характерно и то, что за последние десятилетия накоплен позитивный опыт в области обеспечения транспортной безопасности, решены некоторые её проблемы и на уровне внутригосударственного законодательства. Такая практика должна способствовать не только установлению еще более тесных экономических связей между государствами, но и созданию эффективной и универсальной системы международной транспортной безопасности, укреплению нового международного экономического порядка.

Современное международное транспортное право в эпоху глобализации – это одно из основных направлений многостороннего регулирования межгосударственных экономических отношений, представляющее собой сложный комплекс внутринациональных и международно-правовых норм, обычаев, призванный регулировать широкий спектр (хозяйственных) отношений субъектов в их транспортной деятельности.

Не случайно, именно этот расширяю-

щийся спектр отношений играет решающую роль в формировании и развитии отрасли современного международного права – международное экономическое право, которое, в свою очередь, свидетельствует о том, что такое его развитие за последние десятилетия отчётливо выделяет его экономическое направление. Другой принципиальный фактор в этом развитии – поступательное расширение, упорядочение самой международной транспортной деятельности, её правового регулирования, а также регионально-интеграционный, экономический характер деятельности международных организаций.

Одной из особенностей является то, что в современных условиях транспортная деятельность государств, непосредственно транспорт, играют исключительную роль в международных интеграционных процессах. Кроме того, международные транспортные перевозки являются одним из связующих звеньев между экономиками государств, отдельных регионов и континентов, обеспечивая активное развитие международной торговли, их внешнеэкономических связей. Транспортная составляющая является не переменным элементом не только постоянно развивающейся внешнеэкономической деятельности государств, но и международных транспортных соглашений, коммерческих контрактов. Поэтому, не случайно, при осуществлении международных перевозок возникают различные правовые проблемы, требующие их нормативного регулирования.

К таким проблемам относится, в первую очередь, порядок пересечения государственных границ при соблюдении суверенитета каждого государства. Во-вто-

рых, установление и выполнении унифицированных правил использования транспортных маршрутов, соблюдение требований к транспортным средствам, их техническому состоянию, экологической и иной безопасности при их эксплуатации.

Важными являются и вопросы регулирования международными конвенциями и соглашениями правовых отношений между участниками международных перевозок, каковыми являются перевозчики, пассажиры, грузоотправители, грузополучатели и некоторые другие субъекты этих правоотношений.

С учётом вышеизложенных соображений, особое значение приобретает проблема развития и укрепления нормативно-правового содержания понятия экономического суверенитет, особенно как для «старых» развивающихся стран, так и для вновь образовавшихся на постсоветском пространстве государств. Для таких государств, как Азербайджанская Республика, первостепенное значение имеет не только содержание суверенного права свободно распоряжаться своими природными ресурсами, естественными богатствами, осуществлять все аспекты экономической деятельности, но и реализация этого права на взаимовыгодной и цивилизованной основе, в соответствии с требованиями современного международного права.

Правоотношения, складывающиеся между субъектами транспортной деятельности, являются одним из существенных факторов, который влияют на глобализационные процессы в целом. Они также непосредственным образом воздействуют не только на формирование политики су-

веренных государств, в том числе Азербайджанской Республики, но и на формирование нового экономического мирового порядка, развитие современного международного транспортного права.

Можно заключить, что международные транспортные отношения, по своей сути, являются отношениями, возникающими в связи с экономической деятельностью государств, которые не только возникают между субъектами, главным образом, международного экономического права. Они упорядочиваются и регулируются специальными нормами международного права, система или совокупность, образующих современное международное транспортное право, одной из основных целей которого является обеспечение международно-правового регулирования, возникающего именно в сфере транспортно – экономических отношений государств.

СПИСОК НАУЧНЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Курс международного (публичного) права. Учебник / Под общ.ред.Э.А.Алиева (на азерб.яз). Баку, изд.-полиграф.предприятие «Гюнешь-В», 2018, I том – общая часть, 752 стр., II том - особенная часть,704 стр.
2. Международное экономическое право. Учебник / Автор - Э.А.Алиев (на азерб.яз). Баку, изд.-полиграф.предприятие «Гюнешь-В» , 2016, 690 стр.
3. Международное транспортное право. Учебник / Автор - Э.А.Алиев (на азерб.яз). Баку, ООО” Издательство QHT” , 2013 , 614 стр.
4. Алиев Э.А. Международные транспортные правоотношения в эпоху глобализации. М., ООО «Р-СТИЛЬ», 2006, с.340.
5. Алиев Э.А. Международные транспортные перевозки в эпоху глобализации: правовые аспекты (на азерб.яз). Баку, 2006, с.48.

6. Алиев Э.А. Конвенционное закрепление международных транспортных перевозок (на азерб.яз). Баку, 2002, с.29-38,70-76.
7. Транспорт в международной договорной практике Азербайджанской Республики (международно-правовой анализ). Дисс. на соискание ученой степени кан. юрид. наук/Алиев Э.А. Баку, 2002, с. 34-46.
8. Ковалев А.А. Современное международное морское право и практика его применения. М., Научная книга, 2003, с.319.
9. Применение современного международного транспортного права в Азербайджанской Республике. Учебное пособие / Отв. ред. С.Р. Зейналов. М.: ОЛМА-ПРЕСС, 2002, с. 22-40.
10. Эфендиев О.Ф. Азербайджан и Евросоюз: проблемы путей сближения партнёрских отношений // Транспортное право. Баку, 2014, №1, с.45-57.
11. Свод законодательства Азербайджанской Республики. Баку, Издательство «Азербайджан», 2000 - 2019.

MÜASİR BEYNƏLXALQ NƏQLİYYAT HÜQUQU: BEYNƏLXALQ DAŞIMALARDA TƏHLÜKƏSİZLİYİN HÜQUQİ ASPEKTLƏRİ

Əliyev Etibar Əli oğlu,

Beynəlxalq Nəqliyyat Akademiyasının həqiqi üzvü, Bakı Dövlət Universiteti Hüquq fakültəsi "İnsan hüquqları və informasiya hüququ" YUNESKO kafedrasının professoru, hüquq üzrə elmlər doktoru.

elektron poçt: a-etibar@rambler.ru

Məqalədə müəllif tərəfindən doktrinal mənbələr əsasında beynəlxalq nəqliyyat daşımalarında təhlükəsizliyinin təmin edilməsinin xüsusiyyətləri nəzərdən keçirilir. Qeyd olunur ki, qloballaşma dövründə müasir beynəlxalq nəqliyyat hüququ dövlətlərarası iqtisadi münasibətlərin çoxtərəfli tənzimlənməsinin əsas istiqamətlərindən biridir. Müəllif hesab edir ki, beynəlxalq nəqliyyat münasibətləri dövlətlərin iqtisadi fəaliyyəti ilə əlaqədar yaranan münasibətlərdir.

Beynəlxalq daşımalarda nəqliyyat təhlükəsizliyinin təmin edilməsi sahəsində xarici ölkələrin təcrübəsinin öyrənilməsi Azərbaycan Respublikasının nəqliyyat qanunvericiliyinin təkmilləşdirilməsi ilə bağlı bir sıra problemləri həll etməyə imkan verir.

Əsas sözlər: *nəqliyyat təhlükəsizliyi, beynəlxalq nəqliyyat, nəqliyyat qanunvericiliyi, beynəlxalq əməkdaşlıq, beynəlxalq nəqliyyat əlaqələri.*

MODERN ULUSLARARASI TAŞIMACILIK HUKUKU: ULUSLARARASI TAŞIMACILIKTA GÜVENLİĞİN YASAL YÖNLERİ

Aliyev Etibar Ali oğlu,

Uluslararası Ulaştırma Akademisi üyesi, UNESCO İnsan Hakları ve Enformasyon Hukuku Anabilim Dalı Profesörü, Bakü Devlet Üniversitesi, hukuk üzre elmler doktoru.

e-posta: a-etibar@rambler.ru

Bu mekalede doktriner kaynaklar temelinde uluslararası taşımacılığın güvenliğini sağlama özellikleri dikkate alınmaktadır.

Bu genişleyen ilişkilerin, uluslararası ekonomik hukukun bir alt bölümü olarak kabul edilen modern uluslararası taşımacılık hukukunun oluşumunda ve gelişiminde önemli bir rol oynaması tesadüf değildir, modern koşullarda, devletlerin doğrudan ulaşım ve taşımacılık faaliyetleri uluslararası entegrasyon süreçlerinde özel bir rol oynamaktadır. Buna ek olarak, uluslararası taşımacılık, devletlerin ekonomileri, münferit bölgeler ve kıtalar arasındaki birleştirici bağlantılardan biridir ve uluslararası ticaretin ve onların dış ekonomik ilişkilerinin aktif gelişimini destekler.

Yazar, uluslararası ulaşırma ilişkilerinin aslında devletlerin ekonomik faaliyetlerinden kaynaklanan ilişkiler olduğunu belirtiyor.

Anahtar Kelimeler: *Ulaşırma güvenliđi, uluslararası ulaşırma, ulaşırma mevzuatı, uluslararası işbirliđi, uluslararası ulaşırma ilişkileri.*

MODERN INTERNATIONAL TRANSPORT LAW: LEGAL ASPECTS OF SECURITY IN INTERNATIONAL TRANSPORTATION

Aliyev Etibar Ali ođlu,

Full member of the International Transport Academy, Doctor of Law, Professor of the Department of Human Rights and Information Law of UNESCO, Law Faculty of Baku State University.

e-mail: a-etibar@rambler.ru

Modern international transport law in the era of globalization is one of the main directions of multilateral regulation of intergovernmental economic relations. On the basis of regulatory and doctrinal sources, the features of ensuring transport safety in international transport are considered.

It is no coincidence that it is this expanding range of relations that plays a decisive role in the formation and development of the branch of modern international law - international transport law. In modern conditions, the transport activity of states, directly transport, play an exclusive role in international integration processes. In addition, international transport is one of the connecting links between the economies of states, individual regions and continents, ensuring the active development of international trade and their external economic ties.

The author notes that international transport relations, in essence, are relations arising in connection with the economic activity of states.

Studying the experience of foreign countries in the field of ensuring transport security in international transport allows us to solve a number of problems associated with improving the transport legislation of the Republic of Azerbaijan.

Key words: *transport safety, international transport, transport legislation, international cooperation, international transport relations.*

EPİDEMİYA ƏLEYHİNƏ REJİMİN, SANİTARIYA-GİGİYENƏ VƏ YA KARANTİN REJİMLƏRİNİN POZULMASINA GÖRƏ CİNAYƏT MƏSULİYYƏTİNİN ƏSASI VƏ QANUNVERİCİLİKDƏ TƏSBİTİ

Azərbaycan dövlətçiliyi tarixində də şəxsiyyətin təhlükəsizliyi münasibətləri cinayət-hüquq normaları ilə qorunmuş və mühafizə edilmişdir. Bu mühafizə tarixi dövrlərdən, cəmiyyətdə mövcud olan sosial-siyasi amillərdən asılı olaraq müxtəlif forma, üsul və məzmununda həyata keçirilməsinə baxmayaraq, məqsəd həmişə insanların həyat və sağlamlığının müxtəlif cinayət xarakterli təsirlərdən qorunmasında ifadə olunmuşdur. Şəxsiyyət və onun hüquq və azadlıqları - mülki hüquq, ailə hüququ, əmək hüququ, inzibati hüquq, mənzil hüququ və s. hüquq sahələri ilə də qorunur. Lakin cinayət hüququ şəxsiyyəti daha təhlükəli olan qəsdlərdən qoruyur. Azərbaycan Respublikasının qüvvədə olan Cinayət Məcəlləsinin Xüsusi hissəsinin “Şəxsiyyət əleyhinə olan cinayətlər” bölməsində təsbit olunmuş cinayət-hüquq normaları şəxsiyyəti müxtəlif aspektlərdən qoruyur və eyni zamanda şəxsiyyəti xarakterizə edən müxtəlif dəyərləri müdafiə və mühafizə altına alır. Cinayət qanunvericiliyi tərəfindən cinayət-hüquqi mühafizə altına alınan belə dəyərlərdən biri də şəxsiyyətin, yəni insanın sağlamlığı təhlükəsizliyidir.

Hazırda insan sağlamlığını təhdid edən koronavirus (COVID-19) pandemiyası dünya miqyasında geniş yayılmışdır. Yaranmış vəziyyət əksər dövlətlərin pandemiya ilə mübarizəyə yönələn səylərinin birləşdirilməsini zəruri etmişdir.

Epidemiya nəzarətdən çıxaran hər hansı bir problemi təsvir etmək üçün istifadə edilən ümumi bir konsepsiyadır. Tibb sahəsində bir bölgədə, cəmiyyətdə və ya bir qrup insanda hər hansı xəstəliyin yayıldığı götürüldükdə, bu epidemik virus hesab olunur.

Pandemiya isə insandan-insana asanlıqla ötürülən yeni bir yoluxucu xəstəliyin global miqyasda kütləvi yayılmasıdır. Bu tərif, H1N1 (“Donuz qripi”) qripi pandemiyası ilə əlaqədar 2010-cu ildə Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatı tərəfindən verilib. Yəni pandemiya çox sayda insanın tutduğu beynəlxalq sərhədləri aşan epidemiyadır. Bir xəstəlik və ya vəziyyət yalnız geniş yayıldığı və ya bir çox insanı öldürdüüyü üçün pandemik xəstəlik deyil, o həmçinin yoluxucu olmalıdır. Məsələn, xərçəng xəstəliyi bir çox insanın ölümünə səbəb olsa da, yoluxucu olmadığı üçün pandemiya hesab olunmur.

Qeyd edək ki, pandemiya insanlıq tarixi üçün o qədər də qeyri-adi hal deyil. Ötən əsrdə üç qrip pandemiyası baş verib: 1918-1919-cu illər - İspan qripi, 1957-1958-ci illər - Asiya qripi və 1968-ci il - Honk Konq qripi.

Ən məşhur pandemiyalara isə qədim dövrlərdən tutmuş XX əsrin əvvəllərindəki tüğyan edən suçiçəyi, vəba və taun pandemiya nümünə gətirmək olar. Yuxarıda da qeyd olunduğu kimi, 20-ci əsrin əvvəllərindən bəri bəşəriyyət bir neçə pandemiya yaşayıb.

Naməlum mənşəli pnevmaniyanın başlanması barədə 31 dekabr 2019-cu ildə Çin hökuməti tərəfindən Dünya Səhiyyə Təşkilatına məlumat verilib. İlk vaxtlarda 2019-Cov adlandırılan bu xəstəliyə 11 fevral 2020-ci il tarixindən COVID-2019 adı verilib. Çin alimləri tərəfindən xəstəlik törədicisinin yeni koronavirus SARS-Cov-2 olduğu müəyyən edilib.

Sözgedən koronavirus (COVID-19) pandemiyası bəşəriyyəti narahat edən ciddi sosial problemə çevrilmişdir. 28 fevral 2020-ci il tarixində Azərbaycan Respublikasında COVID-19 virusuna ilk yoluxma halı qeydə alınmışdır və artım-azalmalar olmaqla hazırda da davam etməkdədir.

Dünyanın əksər dövlətlərində olduğu kimi, Azərbaycan Respublikasında da bu virusun qarşısının alınması və onunla mübarizə istiqamətində gücləndirilmiş tədbirlər hazırlanmışdır. Koronavirus xəstəliyinin Azərbaycan ərazisində yarada biləcəyi təhlükənin qarşısının alınması, profilaktik və təxirəsalınmaz tədbirlərin operativ həyata keçirilməsi məqsədilə Nazirlər Kabinetinin yanında aidiyyəti dövlət orqanlarının və qurumlarının rəhbər şəxslərindən ibarət qərargah yaradılıb.

Qeyd olunan xəstəliyin yayılma coğrafiyasının geniş miqyas aldığı nəzərə alaraq, Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinin Sərəncamı ilə 2020-ci yanvarın 30-da “Azərbaycan Respublikasında yeni koronavirus xəstəliyinin yayılmasının qarşısının alınmasına dair Fəaliyyət Planı” təsdiq edilib və nəzərdə tutulmuş tədbirlər həyata keçirilməkdədir.

Hazırda koronavirusa yoluxmaqda şübhəli bilinən şəxslərə dərhal karantin rejimi tətbiq olunur. Karantin - xəstəliyə yoluxmaqda

şübhəli bilinən hərəkət fəaliyyətinin məhdudlaşdırılmasıdır.

Əhalinin həyat və sağlamlığının qorunmasını təmin etmək məqsədilə “Sanitariya-epidemioloji salamatlıq haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 4-cü, 25-ci maddələrinə və “Yoluxucu, parazitər və kütləvi qeyri-yoluxucu xəstəliklərin əmələ gəlməsi, yaxud yayılması təhlükəsi yarananda karantin-təşkilat, profilaktika və digər zəruri tədbirlərin görülməsi Qaydaları”nın təsdiq edilməsi barədə” Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2020-ci il 28 fevral tarixli 73-1 nömrəli Qərarına əsasən Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti “Azərbaycan Respublikasının ərazisində hava-damcı yolu ilə keçən yoluxucu xəstəliklər zamanı karantin nəzarətinə götürülmə və təcrid olunma Qaydaları”nın Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2020-ci il 1 may tarixli 161 nömrəli Qərarı ilə təsdiq etmiş və 9 iyun 2020-ci il 197 nömrəli Qərarla sözgedən qərarla dəyişikliklər olunmuşdur.

Azərbaycan Respublikasının ərazisində hava-damcı yolu ilə keçən yoluxucu xəstəliklər zamanı karantin nəzarətinə götürülmə və təcrid olunma Qaydaları hava-damcı yolu ilə keçən yoluxucu xəstəliklərin əmələ gəlməsi, yaxud yayılması təhlükəsi yaranacağı zaman yoluxma riski olan və ya yoluxduğu güman edilən şəxslərin və yoluxucu xəstəlik faktı təsdiq edilmiş şəxslərlə təmasda olan şəxslərin karantin nəzarətinə götürülməsi, habelə yoluxucu xəstəliyə yoluxma faktı təsdiq edilmiş şəxslərin təcrid olunma qaydalarını müəyyən edir.

Bu Qanunun Yekun müddələrinin 7.6 bəndinə əsasən Karantin rejimini pozan şəxslər Azərbaycan Respublikasının İnzibati

Xətalər və Cinayət məəcəllələrində nəzərdə tutulmuş qaydada məsuliyyət daşıyırlar.

“Sanitariya-epidemioloji salamatlıq” haqqında Azərbaycan Respublikasının 10 noyabr 1992-ci il, 371 nömrəli Qanununun 25-ci maddəsinə görə, dövlət orqanları, ictimai birliklər, müəssisələr, təşkilatlar, idarələr və vətəndaşlar yoluxucu, parazitar, peşə xəstəliklərinin və kütləvi qeyri-yoluxucu xəstəliklərinin, o cümlədən radiasiya amili ilə bağlı olan xəstəliklərin əmələ gəlməsinin və yayılmasının qarşısını almaq, habelə belə xəstəliklər əmələ gəldikdə onları ləğv etmək üçün vaxtında tədbirlər görülməsini təmin etməlidirlər.

Həmçinin həmin qanuna görə, yoluxucu, parazitar, kütləvi qeyri-yoluxucu xəstəliklərin əmələ gəlməsi, yaxud yayılması təhlükəsi yarandıqda Azərbaycan Respublikasının hökuməti, baş dövlət sanitariya həkimləri özlərinin səlahiyyətləri daxilində müvafiq ərazilərdə və ya obyektlərdə müəyyən olunmuş qaydada xüsusi əmək, təhsil, hərəkət, daşıma şəraiti və rejimləri tətbiq edir, lazım gəldikdə isə belə xəstəliklərin əmələ gəlməsinin, yayılmasının qarşısını almağa və onları ləğv etməyə yönəldilən zərərsizləşdirmə, dezinfeksiya, dezinseksiya, deratizasiya və dezaktivasiya işləri görürlər.

Eyni zamanda “Sanitariya-epidemioloji salamatlıq” haqqında Qanununun 38-ci maddəsində sanitariya sahəsində hüquq pozuntuları və onları törətməyə görə məsuliyyət növləri müəyyən edilmişdir. Azərbaycan Respublikasının sanitariya qanunvericiliyinə, o cümlədən qüvvədə olan sanitariya normalarına və qaydalarına, gigiyena normativlərinə əməl edilməməsi, epidemiya əleyhinə tədbirlərin görülməməsi, Azərbaycan Respublikası dövlət sanitariya-epidemioloji xidməti orqanları və idarələri vəzifəli şəxslərinin rəylərinin, qərarlarının və göstərişlərinin yerinə yetirilməməsi ilə əlaqədar vətəndaşların hüquqlarına və cəmiyyətin mənafeyinə toxunan qeyri-hüquqi, təqsirli hərəkət sanitariya sahəsində hüquq pozuntusu sayılır. Sanitariya sahəsində hüquq pozuntularına yol vermiş vəzifəli şəxslər və vətəndaşlar inzibati, cinayət və mülki-hüquq məsuliyyətinə cəlb edilə bilərlər.

Bir çox tədbirlərlə yanaşı, Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsində koronavirus (COVID-19) pandemiyasına qarşı mübarizənin hüquqi cəhətdən təmin edilməsi məqsədi cinayət hüquq normalarının əlavə və dəyişikliklər edilməsi zərurəti yaratmışdır. Belə ki, Azərbaycan Respublikasının 17 mart 2020-ci il tarixli 28-VIQD nömrəli Qanunu ilə Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsinin “Şəxsiyyət əleyhinə olan cinayətlər” adlı VIII bölməsinin “Həyat və sağlamlıq əleyhinə olan cinayətlər” adlı XVIII fəslinə yeni məzmununda - Epidemiya əleyhinə rejimin, sanitariya-gigiyena və ya karantin rejimlərinin pozulması - 139-1-ci maddə əlavə edilmişdir. Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsində belə bir əməlin kiminalaşdırılması zamanın tələbindən və dövlətin əksər ölkələri əhatə etmiş koronavirus (COVID-19) pandemiyasına qarşı apardığı mübarizə tədbirlərindən irəli gəlmişdir.

CM-ə əlavə edilmiş “Epidemiya əleyhinə rejimin, sanitariya-gigiyena və ya karantin rejimlərinin pozulması” cinayətinin qəsd obyektini məhz insan sağlamlığı və insan həyatı olduğundan həmin Məcəllənin Xüsusi hissəsindəki yeri düzgün təsbit olunmuşdur. Əsas üstünlük ondadır ki, bənzər cinayətlərlə ardıcılıq təşkil etmişdir: Zöhrəvi xəstəlikləri

CM-ə əlavə edilmiş “Epidemiya əleyhinə rejimin, sanitariya-gigiyena və ya karantin rejimlərinin pozulması” cinayətinin qəsd obyektini məhz insan sağlamlığı və insan həyatı olduğundan həmin Məcəllənin Xüsusi hissəsindəki yeri düzgün təsbit olunmuşdur. Əsas üstünlük ondadır ki, bənzər cinayətlərlə ardıcılıq təşkil etmişdir: Zöhrəvi xəstəlikləri

yayma (maddə 139); “Epidemiya əleyhinə rejimin, sanitariya-gigiyena və ya karantin rejimlərinin pozulması (maddə 139-1); İnsan immuncətişməzliyi virusu ilə yoluxdurma (maddə 140).

Zöhrəvi xəstəlikləri yayma cinayəti sağlamlığa zərər vurmanın xüsusi halıdır. CM-in 139-cu maddəsində nəzərdə tutulmuş cinayət təsadüfi cinsi əlaqələrlə, ümumi qəbul olunmuş əxlaq və mənəviyyat normalarına məhəl qoymaması ilə bağlı törədilir. Belə əməllərin ictimai təhlükəliliyi zöhrəvi xəstəliklərin yoluxdurulması ilə insanların sağlamlığına ciddi zərər vurulmasından ibarətdir.

Tibbdə zöhrəvi xəstəlikləri yoluxdurma dedikdə həmin xəstəliklərin törədicilərini müxtəlif üsullarla (cinsi əlaqə, məişət yolu ilə) başqa şəxslərə keçirmə başa düşülür. Bəzi zöhrəvi xəstəliklər (məsələn sifilis) nadir hallarda məişət yolu ilə) məsələn, qab-qacaqdan, şəxsi gigiyena vasitələrindən - hamam dəsmalı, diş fırçası və s.-dən istifadə yolu ilə, habelə başqa üsullarla (məsələn, steril olmayan tibbi avadanlıqla) keçə bilər.

Təhlil edilən cinayətin obyektiv cəhətinin zəruri əlaməti zərərçəkmişin zöhrəvi xəstəliyə yoluxmasından ibarət nəticədir. Hazırda tibb elminə 20-yə yaxın zöhrəvi xəstəlik məlumdur. Onlardan ən geniş yayılanları sifilis, süzənək, trixomanoz, yumşaq şankr, xlamidioz və başqalarıdır.

139.1-ci maddəyə əsasən özündə zöhrəvi xəstəlik olduğunu bilən şəxsin bu xəstəliyi başqa şəxsə yoluxdurması - iki min beş yüz manatdan beş min manatadək miqdarda cərimə və ya iki ilədək müddətə islah işləri və ya iki ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə ilə cəzalandırılır.

31 may 2017-ci il tarixli, 707-VQD nömrəli Qanunla 139.1-ci maddənin sanksiyasında “üç yüz manatdan beş yüz” sözləri “iki min beş yüz manatdan beş min” sözləri ilə əvəz edilmişdir. Eyni zamanda 139.2-ci maddədə - eyni əməllər iki və ya daha çox şəxsə qarşı və ya yetkinlik yaşına çatmayan şəxsə qarşı törədildikdə - dörd ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə ilə cəzalandırılır.

İnsan immuncətişməzliyi virusu ilə yoluxdurma qüvvədə olan CM-in 140-cı maddəsi ilə kriminal əməl sayılır.

İnsan immuncətişməzliyi virusu yoluxucu xəstəlik olub, orqanizmdə immunoloji çətişməzlik yaradır. İnsan immuncətişməzliyi virusu XX əsrin taunu sayılır. Dünya səhiyyə təşkilatının Avropa bürosunun proqnozuna görə, hələ 1993-cü ildə Avropada hər iki nəfərdən birinin, ABŞ-da hər beş nəfərdən birinin, Qərbi Avropada hər 40 nəfərdən birinin, Şərqi Avropada (MDB ölkələrində) hər iki min nəfərdən birinin insan immuncətişməzliyi virusu xəstəliyinə yoluxmasına dair məlumat verilirdi. İnsan immuncətişməzliyi virusu xəstəliyinə yoluxmanın yüksək təhlükəliliyi onunla bağlıdır ki, bu xəstəliyin təbiəti kifayət qədər öyrənilmədiyindən hələ də onun müalicəsi faktiki olaraq mümkün deyildir.

Təfsir edilən normada nəzərdə tutulmuş cinayət sağlamlıq əleyhinə ən təhlükəli cinayətlərdən biridir. Belə ki, tibb elmi hələ ki, insan immuncətişməzliyi virusu ilə mübarizədə acizdir və bu xəstəliyə tutulmuş şəxslər ölümə məhkumdurlar.

Təbabətdə insan immuncətişməzliyi virusu ilə yoluxmanın aşağıdakı üsulları məlumdur:

a) cinsi əlaqə; b) bu virusun daşıyıcısı olan donorların qanının köçürülməsi və ya orqan və ya toxumalarının transplantasiya edilməsi; c) steril olmaqla tibbi avadanlıqdan (şprisdən, cərrahi və ya stomatoloji alətlərdən və s) istifadə etmə; ç) bu virusa yoluxmuş qadının uşaq əmizdirməsi.

CM-in 140.1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş əməl yuxarıda qeyd edilən üsullardan biri ilə insan immun çatışmazlığı virusunun başqasına keçməsinə şərait yaradılması ilə törədilir.

20 oktyabr 2017-ci il tarixli Qanunla 140.1-ci maddənin sanksiyasında “və ya” sözlərindən sonra “bir ilədək müddətə azadlığın məhdudlaşdırılması və ya” sözləri, 140.1.-ci maddənin sanksiyasında “edilməklə” sözündən sonra “üç ilədək müddətə azadlığın məhdudlaşdırılması və ya” sözləri əlavə edilmişdir. Bu qanunun azadlığın məhdudlaşdırılması cəzası ilə bağlı müddələri 2018-ci il aprelin 15-dən qüvvədədir.

140.1-ci maddənin - bilə-bilə başqa şəxsi insan immun çatışmazlığı virusu ilə yoluxma təhlükəsi qarşısında qoyma - iki ilədək müddətə islah işləri və ya bir ilədək müddətə azadlığın məhdudlaşdırılması və ya bir ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə ilə cəzalandırılır. 140.2-ci maddədə insan immun çatışmazlığı virusu ilə yoluxmasını bilən şəxsin bu xəstəliyi başqa şəxsə yoluxdurması - iki ildən beş ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə ilə cəzalandırılır. 140.3-cü maddədə isə 140.2-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş əməllər nəticəsində iki və ya daha çox şəxsi və ya yetkinlik yaşına çatmayanı insan immun çatışmazlığı virusu ilə yoluxdurma - beş ildən səkkiz ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə ilə cəzalandırılır.

Nəhayət, 140.4-cü maddədə - öz xidməti vəzifələrini lazımcına yerinə yetirməməsi nəticəsində başqa şəxsi insan immun çatışmazlığı virusu ilə yoluxdurma - üç ilədək müddətə müəyyən vəzifə tutma və ya müəyyən fəaliyyətlə məşğul olma hüququndan məhrum edilməklə üç ilədək müddətə azadlığın məhdudlaşdırılması və ya üç ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə ilə cəzalandırılır.

CM-ə əlavə edilmiş 139-1.1-ci maddəyə əsasən, epidemiya əleyhinə rejimin, sanitariya-gigiyena və ya karantin rejimlərinin pozulması xəstəliklərin yayılmasına səbəb olduqda və ya xəstəliklərin yayılması üçün real təhlükə yaratdıqda iki min beş yüz manatdan beş min manatadək miqdarda cərimə və ya üç ilədək müddətə azadlığın məhdudlaşdırılması və ya üç ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə ilə cəzalandırılır; 139-1.2-ci maddəyə əsasən isə, eyni əməllər ehtiyatsızlıqdan insan ölümünə və ya digər ağır nəticələrə səbəb olduqda üç ildən beş ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə ilə cəzalandırılır. CM-in 139-1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş əməllərin qəsdən və ya ehtiyatsızlıqdan törədilməsinə görə nəzərdə tutulmuş azadlıqdan məhrum etmə cəzasının yuxarı həddi yeddi ildən artıq olmadığı üçün belə nəticə çıxarmaq olar ki, epidemiya əleyhinə rejimin, sanitariya-gigiyena və ya karantin rejimlərinin pozulması cinayəti Azərbaycan Respublikasının Cinayət Qanunu ilə az ağır cinayət hesab olunur.

CM-in 139-1.1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş cinayət tərkibində obyekt qismində insan sağlamlığı, 139-1.2-ci maddəsindəki tərkibdə isə, insan həyatı çıxış edir. Obyektiv cəhətə görə bu cinayət epidemiya əleyhinə

rejimin, sanitariya-gigiyena və ya karantin rejimlərinin pozulmasından ibarətdir. “Koronavirus (COVID-19) pandemiyası şəraitində Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinin COVID-19 infeksiyasının Azərbaycan Respublikasının ərazisində geniş yayılmasının qarşısının alınmasına dair əlavə tədbirlər haqqında” 30 mart 2020-ci il tarixli, 120 №-li Qərarı ilə “Koronavirus (COVID-19) infeksiyasının Azərbaycan Respublikasının ərazisində geniş yayılmasının qarşısının alınması məqsədilə insanların həyat və fəaliyyəti üçün zəruri olan iş və xidmət sahələrindən başqa, digər istiqamətlər üzrə fəaliyyət 31 mart 2020-ci il saat 00:00-dan 20 aprel 2020-ci il saat 00:00-dək dayandırılmışdır. Bu istiqamətdə gedən tədbirlər, mərhələli şəkildə müəyyən müddət çərçivəsində karantin və xüsusi karantin rejimi hazırda da davam etməkdədir (30 sentyabr saat 00:00-dək). Yəni, konkret hallarda epidemiya əleyhinə rejimin, sanitariya-gigiyena rejiminin və karantin rejiminin məzmunu Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti tərəfindən müəyyən edilmiş konkret məhdudiyətlər, qadağalar və digər davranış öhdəlikləri ilə müəyyən edilir və CM-in 139-1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş cinayət tərkibinin yaranması üçün konkret zaman keçidində hansı məhdudiyətlərin, qadağaların və digər davranış öhdəliklərinin qüvvədə olması əsas hüquqi əhəmiyyətə malikdir. CM-in 139-1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş cinayət tərkibinin obyektiv cəhətinin mövcudluğu üzrə cinayət məsuliyyəti məsələsi həll edilərkən epidemiya əleyhinə rejimin, sanitariya-gigiyena rejiminin və karantin rejiminin ölkədə hansı tarixdən hansı tarixə qədər qüvvədə olması,

eləcə də bu rejimlərin ölkənin hansı ərazilərində tətbiq edilməsi məsələləri hüquqi əhəmiyyət kəsb edir. Qeyd etmək lazımdır ki, epidemiya əleyhinə rejimin, sanitariya-gigiyena rejiminin və karantin rejiminin ölkədə qüvvədə olma müddəti həm qısaldıla, həm də uzadıla bilər və qeyd edilən rejimlərin müddətinin uzadıldığı hallarda müəyyən edilmiş bütün məhdudiyətlər, tələblər və rejimlər uzadılmış müddət ərzində də öz qüvvəsini saxlayır və onlar pozulduğu halda cinayət məsuliyyəti yarana bilər.

Cinayət məsuliyyətinin əsaslarının müəyyən edilməsinə qanunvericilik və cinayət hüquq nəzəriyyəsi iki aspektdən yanaşır: hüquqi və faktiki əsaslar. Cinayət Məcəlləsinin 3-cü maddəsinə əsasən, yalnız cinayət qanunu ilə nəzərdə tutulmuş cinayət tərkibinin bütün əlamətlərinin mövcud olduğu əməlin (hərəkət və ya hərəkətsizliyin) törədilməsi cinayət məsuliyyəti yaradır. Buradan belə bir nəticə çıxır ki, cinayət məsuliyyətinin vacib və yeganə əsasları törədilmiş əməldə qanunda göstərilmiş cinayət tərkibinin mövcud olmasıdır.

Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsində mövcud olan cinayət tərkibinin bütün əlamətlərini özündə əks etdirən əməlin törədilməsi cinayət məsuliyyətinin əsasıdır. Qanunverici cinayət-hüquqi norma adlandırılmış əsas problemini qəti olaraq həll edib. Orada birbaşa qeyd edilir ki, şəxsin əməlində bu Məcəllədə nəzərdə tutulmuş cinayət tərkibinin bütün əlamətləri olduğu halda cinayət məsuliyyətinə cəlb olunur. Deməli, cinayət tərkibinin bütün əlamətlərini özündə əks etdirməyən və ya Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsində nəzərdə tutulmuş tərkibin heç bir əlamətini

ehtiva etməyən əməl onu törətmiş şəxsin cinayət məsuliyyətinə cəlb edilməsi üçün əsas ola bilməz. Əgər bu, baş verirsə, bununla da Cinayət Məcəlləsinin və cinayət məsuliyyətinin prinsipləri pozulur: qanunçuluq, qanun qarşısında bərabərlik, təqsirə görə məsuliyyət, ədalət və humanizm prinsipləri.

CM-in 139-1.2-ci maddəsi ilə cinayət məsuliyyətinin yaranması üçün də müvafiq rejim qaydalarının pozuntusu ehtiyatsızlıqdan insan ölümünə və ya digər ağır nəticələrə səbəb olmalıdır. CM-in 139-1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş cinayət əməlinin subyektü ümumi subyektidir, çünki, həmin maddədə hər hansı xüsusi subyekt əlamətləri müşahidə olunmur. Cinayət törədənədək 16 yaş tamam olmuş, anlaqlı fiziki şəxs bu cinayətin subyektü ola bilər. Subyektiv cəhətdən CM-in 139-1.1-ci maddəsindəki əməl təqsirin bir-başa qəsd forması ilə, 139-1.2-ci maddəsindəki əməl isə təqsirin qarışıq forması ilə xarakterizə edilə bilər.

CM-in 139-1-ci maddəsi ilə cinayət tərkibinin yaranma bilməsi üçün müvafiq rejimlərin hansı ərazidə pozulmuş olması da hüquqi əhəmiyyət kəsb edir. Bundan başqa, qeyd olunmalıdır ki, CM-in 139-1-ci maddəsi ilə cinayət məsuliyyətinin yaranma bilməsi üçün konkret nəticələrin də baş verməsi də önəm kəsb edir. Belə ki, CM-in 139-1.1-ci maddəsinə görə cinayət məsuliyyətinin yaranma bilməsi üçün müvafiq rejimlərin pozulması xəstəliklərin yayılmasına səbəb olmalı və ya xəstəliklərin yayılması üçün real təhlükə yaratmalıdır. Xəstəliklərin yayılmasına səbəb olma və xəstəliklərin yayılması üçün real təhlükə yaratma əlamətləri mövcud olmadıqda, yəni müvafiq rejimlər pozulmuş

olsa da, cinayət məsuliyyətindən bəhs edilməsi imkansızdır. Belə hallarda yalnız Azərbaycan Respublikasının İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 211-ci maddəsi ilə inzibati məsuliyyət yarana bilər.

Azərbaycan Respublikasında COVID-19 pandemiyası ilə mübarizə ilə əlaqədar olaraq, CM-lə yanaşı, Azərbaycan Respublikasının İnzibati Xətalər Məcəlləsində də müəyyən dəyişikliklər edilmişdir. 17 mart 2020-ci il tarixinə qədər İXM-in 211-ci maddəsi "Sanitariya-gigiyena və epidemiya əleyhinə rejimlərin pozulması" adlanırdı və həmin maddəyə əsasən, müəssisələrdə, idarələrdə, təşkilatlarda sanitariya-gigiyena və epidemiya əleyhinə rejimlərin pozulmasına görə yüz manatdan iki yüz manatadək məbləğdə cərimə nəzərdə tutulurdu. Lakin qeyd edilən tarixdə AR CM-ə yeni 139-1-ci maddənin əlavə edilməsi ilə yanaşı, İXM-in 211-ci maddəsində də dəyişikliklər edildi və hazırda həmin maddə "Epidemiya əleyhinə rejimin, sanitariya-gigiyena və karantin rejimlərinin pozulması" adlanır. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2 iyun 2020-ci il 124-VIQD nömrəli qərarına əsasən 43.1-ci maddədə "211" rəqəmləri "211.1" rəqəmləri ilə əvəz edilmiş və 211-ci maddənin mətni 211.1-ci maddə hesab edilmiş, 211.2-ci və 211.3-cü maddələr əlavə edilmişdir.

29 iyun 2020-ci il tarixli 142-VIQD nömrəli Azərbaycan Respublikası Qanunu ilə 211.2-ci maddənin və 211.3-cü maddənin sanksiyalar yeni redaksiyada verilmişdir. 211.1. Epidemiya əleyhinə rejimin, sanitariya-gigiyena və karantin rejimlərinin pozulmasına görə - fiziki şəxslər iki yüz manatdan dörd yüz manatadək məbləğdə, vəzifəli şəxslər üç min manatdan dörd min manatadək məbləğdə cərimə edilir, yaxud işin

hallarına görə, xətanı törədənin şəxsiyyəti nəzərə alınmaqla, bir ayadək müddətə inzibati həbs tətbiq olunur, hüquqi şəxslər dörd min manatdan on min manatadək məbləğdə cərimə edilir. 211.2-ci maddəyə əsasən - Epidemiya əleyhinə rejim, sanitariya-gigiyena və karantin rejimləri dövründə fərdi qoruyucu vasitələrdən istifadə ilə bağlı müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən müəyyən edilən tələblərin pozulmasına, habelə vəzifəli şəxslər və hüquqi şəxslər tərəfindən həmin tələblərin pozulmasının qarşısının alınmasına görə - fiziki şəxslər yüz manat məbləğində, vəzifəli şəxslər iki yüz manat məbləğində, hüquqi şəxslər dörd yüz manat məbləğində cərimə edilir. 211.3-cü maddə isə bu Məcəllənin 211.2-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş xətanın inzibati tənbeh almış şəxs tərəfindən inzibati tənbeh vermə haqqında qərar qüvvəyə mindiyi gündən bir il ərzində təkrar törədilməsinə görə - fiziki şəxslər iki yüz manat məbləğində, vəzifəli şəxslər dörd yüz manat məbləğində, hüquqi şəxslər səkkiz yüz manat məbləğində cərimə edilir.

Hazırda CM-in 139-1-ci maddəsi ilə İXM-in 211-ci maddəsi eyni adı daşıyırlar və bənzər cəhətdən eyni qanunazidd əməlləri təsvir edirlər, lakin inzibati xəta və cinayət əməli arasında prinsipial fərq mövcuddur. Cinayət hüququ hüququn başqa sahələrindən özünün predmetinə - tənzim etdiyi ictimai münasibətlərin xarakterinə görə fərqlənir.

Qeyd edək ki, Cinayət hüququnun hüququn müstəqil sahəsi olması heç də onun hüququn digər sahələri ilə əlaqəsini inkar etmir. Cinayət hüququ hüququn bir sıra başqa sahələrinə aid olan normaları özündə nəzərdə tutur. Məsələn, İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 211-ci maddəsində Epidemiya

əleyhinə rejimin, sanitariya-gigiyena və karantin rejimlərinin pozulmasına görə inzibati məsuliyyət müəyyən edilir. Qüvvədə olan CM-in 139-1-ci maddəsində isə Epidemiya əleyhinə rejimin, sanitariya-gigiyena və ya karantin rejimlərinin pozulmasına görə cinayət məsuliyyəti nəzərdə tutulur.

Yuxarıda göründüyü kimi, pandemiya qaydalarının pozulması ilə bağlı yaranan təhlükəlilikdən asılı olaraq bir halda inzibati məsuliyyət, başqa halda cinayət məsuliyyəti nəzərdə tutulur.

Azərbaycan Respublikasının İnzibati Xətalər Məcəlləsinə və Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsinə olunan dəyişiklik Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatının tövsiyə və tələblərindən irəli gələn təxirəsalınmaz tədbirlərin ölkə ərazisində həyata keçirilməsi məqsədi daşıyır. Yəni Qanunvericiliyə yeni əlavələrin edilməsi yeni münasibətlər sistemindən doğan zərurətdən irəli gəlmişdir.

Dövlətçiliyimizin formalaşması və inkişafı istiqamətində atılan addımlardan da artıq aydın görünür ki, nə qədər mürəkkəb sosial, iqtisadi, siyasi situasiyaların yaranmasına baxmayaraq, cinayətkarlığa qarşı mübarizə sahəsində Azərbaycan Respublikasının özünəməxsus təcrübəsi artıq formalaşmışdır.

Sevinc HÜSEYNOVA,
Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası
Hüquq və İnsan Haqları İnstitutunun
Cinayət hüququ və cinayət prosesi
şöbəsinin böyük elmi işçisi, hüquq üzrə
fəlsəfə doktoru.

www.respublica-news.az

TANAP AVROPAYA İLDƏ 10 MİLYARD KUBMETR QAZ NƏQL EDƏCƏK

Cənub Qaz Dəhlizinin ən vacib halqası olan Trans-Anadolu Təbii Qaz Boru Kəməri Layihəsi (TANAP), Azərbaycanın Avropa İttifaqı ilə mövcud iqtisadi və siyasi əməkdaşlığının inkişafına daha da çox töhfə verməklə yanaşı, Azərbaycanı Türkiyənin ikinci ən böyük qaz tədarükçüsünə və Avropa İttifaqının yeni təbii qaz tədarükçüsünə çevirir. Xatırladaq ki, layihə ilə bağlı Azərbaycan-Türkiyə anlaşma memorandumu 2011-ci il dekabrın 24-də imzalanıb, bu çərçivədə SOCAR tərəfindən “TANAP Doğalgaz İletim AŞ” şirkəti yaradılıb. TANAP boru kəməri sisteminə dair Saziş isə 2012-ci il iyunun 26-da İstanbulda imzalanıb və hər iki ölkənin müvafiq qanunverici orqanları tərəfindən təsdiqlənib. Bununla da Türkiyə və Azərbaycan siyasi rəhbərliyinin fəaliyyəti nəticəsində TANAP tikintisi ilə bağlı razılıq əldə edilib. Layihə çərçivəsində hasil olunacaq qazın uzunmüddətli sazişlər əsasında Avropa İttifaqı ölkələrinə ixrac edilməsi üçün mühüm addımlar atılıb, TANAP və TAP qaz boru kəmərlərinin inşasına dair sazişlər imzalanıb. 2018-ci il iyunun 12-də Türkiyənin Əskişəhər şəhərində Prezident İlham Əliyev, Türkiyə Prezidenti Rəcəb Tayyib Ərdoğan, Ukrayna Prezidenti Petro Poroşenko və digər rəsmi şəxslərin iştirakı ilə TANAP qaz kəməri istifadəyə verilib. Bu kəmərlə vasitəsilə Azərbaycan qazının bir hissəsi Türkiyəyə, digər hissəsi isə Avropaya nəql edilmək üçün (Trans-Adriatik boru kəməri (TAP) vasitəsilə) Türkiyə ilə Yunanistanın sərhədindəki çatdırılır.

TANAP-la indiyədək Türkiyəyə 8,4 mlrd. kubmetr qaz çatdırılıb. Bunu TANAP Konsorsiumunun Baş direktoru Saltuk Düzyol Azərbaycan jurnalistləri ilə keçirdiyi onlayn

mətbuat konfransında bildirib. O, iki qardaş ölkə, Türkiyə və Azərbaycanın enerji sektorunda bu günə qədər davam edən uğurlu əməkdaşlığının mühüm əlamətlərindən biri olan TANAP-ın Cənubi Qafqaz Boru Kəməri (CQBK) və TAP-la birgə Cənub Qaz Dəhlizinin ən vacib halqasını təşkil etdiyini bildirib. S.Düzyol qeyd edib ki, TANAP Azərbaycanın “Şahdəniz” yatağından hasil etdiyi təbii qazın Türkiyə ilə yanaşı, Avropaya daşınmasını hədəfləyir: “Azərbaycan təbii qazını Türkiyə və Avropadakı alıcılara etibarlı və sərfəli bir şəkildə daşınması məqsədilə yüksək ötürücülük qabiliyyətinə malik olan təbii qaz boru kəmərinin beynəlxalq keyfiyyət, peşə təhlükəsizliyi və əməyin mühafizəsi, sosial və ətraf mühit standartlarına uyğun olaraq tikmək və istismar etmək missiyası ilə fəaliyyətlərini davam etdirən TANAP ölkəmizin və Avropa İttifaqının təbii qaz təchizatı təhlükəsizliyinə və müxtəlifliyinə töhfə verməyi hədəfləyir. TANAP Türkiyə və Avropanın enerji təchizatı təhlükəsizliyini artıraraq regionda sülh və sabitliyə də töhfə verəcək. Layihə Azərbaycan, Türkiyə və Aİ-ni bir-birinə daha da yaxınlaşdırır və təqdim etdiyi potensial ilə global enerji geosiyasətini yenidən formalaşdırır. TANAP Azərbaycanın Avropa İttifaqı ilə mövcud iqtisadi və siyasi əməkdaşlığının daha da inkişaf etməsinə verdiyi töhfə ilə Azərbaycanı Türkiyənin ikinci ən böyük qaz tədarükçüsü və Avropa İttifaqının yeni qaz tədarükçüsünə çevirir. TANAP-ın 16 milyard kubmetr olan mövcud ötürücülük qabiliyyəti əlavə investisiyalarla 31 milyard kubmetrə çatdırıla biləcək şəkildə layihələndirilib. Sonrakı illərdə Azərbaycanın digər qaz yataqlarından əldə edilə biləcək əlavə hasilatla Azərbaycan xüsusilə Cənub-

Şərqi Avropa ölkələri üçün əhəmiyyətli qaz tədarükçüsü olmağa namizəddir. TANAP-ın səhmlərinin 51 faizi “Cənub Qaz Dəhlizi” QSC-yə, 7 faizi “SOCAR Turkey Enerji A.Ş.”yə (STEAS), 30 faizi “Botas”a, 12 faizi isə BP şirkətinə məxsusdur”.

TANAP-ın marşrutu və texniki xüsusiyyətləri barədə məlumat verən S.Düzyol bildirib ki, giriş nöqtəsi Gürcüstan-Türkiyə sərhədi (Ardahan-Posof), Avropaya çıxış nöqtəsi Türkiyə-Yunanıstan sərhədi (Ədirnə-İpsala) boru kəməri olan TANAP Türkiyədən 20 şəhərin sərhədindən keçməklə 67 rayon və 600 kənddən keçən marşrutun Yunanıstan sərhədində, Avropa ölkələrinə təbii qazı ötürən TAP kəmərinə qoşulur. Layihə çərçivəsində Türkiyə sərhədləri daxilində biri Əskişəhərdə, digəri Trakyada olmaqla milli təbii qaz ötürmə şəbəkəsinə qoşulmaq üçün iki çıxış nöqtəsi var. TANAP sistemi 2x17,5 kilometri Mərmərə dənizi keçidi olmaqla cəmi 1850 kilometr uzunluğundakı boru kəməri, bir sıra yerüstü qurğulardan ibarətdir. Bunlar iki ədəd kompressor stansiyası (daşma qabiliyyəti 31 milyard kubmetrə yüksəldikdə kompressor stansiyalarının sayı 7-yə çatacaq), 4 ədəd ölçmə stansiyası, 13 ədəd tərtibatın buraxılma kamerası, 49 bağlayıcı armatur stansiyası (39-u “Faza-0”, 10-nu “Faza-1” çərçivəsində), 2-si Türkiyədəki milli təbii qaz şəbəkəsini və biri TAP kəməri bağlantısı vasitəsilə Avropadakı beynəlxalq təbii qaz şəbəkəsinə qoşulmaq üzrə 3 təbii qaz çıxış stansiyasıdır. Boru kəmərinin “Faza-0” adlanan və Ardahan Əskişəhərə qədər olan 1340 kilometrlik hissəsi 56 düym, “Faza-1” adlanan Əskişəhərdən İpsala-Yunanıstan sərhədinə qədər olan 457 kilometrlik hissəsi 48 düym olaraq layihələndirilib. Layihə çərçivəsində reallaşdırılan 17,5 kilometr Çanaqqala boğaz keçidi isə 36 düym diametrlı qoşa boru kəməri ilə həyata keçirilib. İlkin olaraq 16 milyard kub-

metr olacaq ötürmə qabiliyyətinin sonrakı illərdə 24 milyard kubmetrə və ardından 31 milyard kubmetrə çatdırılması planlaşdırılır.

S.Düzyol qeyd edib ki, kommertiya fəaliyyətinə başladığı 2018-ci il iyunun 30-dan 2020-ci ilin dekabr ayının sonuna qədər TANAP vasitəsilə Türkiyəyə çatdırılan təbii qazın ümumi həcmi 8,4 milyard kubmetrə çatıb. Hazırkı 3-cü nəqletmə ilindən başlayaraq istismar dövrünün sonuna qədər Türkiyəyə hər il 6 milyard kubmetr təbii qazın çatdırılması nəzərdə tutulub. 2020-ci il dekabrın 31-də Avropaya qaz nəqlinin başladığı layihə üzrə ilk gün üçün TAP vasitəsilə Avropaya 10,9 milyon kubmetr qaz ötürülüb. 2022-ci ildən isə Avropaya ildə 10 milyard kubmetr qaz nəql ediləcək”. Baş direktor onu da bildirib ki, TANAP tam nəqletmə gücünə gələn il çatacaq.

TANAP-ın qazandığı qlobal mükafatlardan bəhs edən Saltuk Düzyol, TANAP-ın proqram və portfel idarəetməsində dünyanın ən nüfuzlu peşəkar birliklərindən biri olan ABŞ-dakı Layihə İdarəetmə İnstitutu (PMI) tərəfindən “İlin layihəsi” kateqoriyasında birinci olduğunu və mükafata layiq görüldüyünü bildirib. Həmçinin, TANAP tərəfindən maliyyələşdirilən Ərzurum Atatürk Universiteti Baytarlıq Fakültəsinin Türkiyə Respublikası Kənd Təsərrüfatı və Meşə Nazirliyinin Ərzurum İl Müdirliyi ilə əməkdaşlıq çərçivəsində həyata keçirilən “Kənddə Səyyar Heyvan Sağlamlığı, Poliklinika və Təhsil Xidmətlərinin göstərilməsi” Layihəsi, “2020-ci ildə Yerli İnkişafa Təhfə” kateqoriyasında “YÖK Üstün Nailiyyət Mükafatı”na layiq görülmüşdür.

Esmira YAZKAN Aslanova,
“Respublika” qəzetinin Türkiyə
üzrə müxbiri.

www.respublica-news.az

GÖRKƏMLİ ALİM, TANINMIŞ YAZIÇI

Azərbaycan dilçilik elminin və bədii fikrinin zirvələrindən, parlaq simalarından olan akademik, Əməkdar elm xadimi, Xalq yazıçısı Kamal Abdullayevin 70 yaşı tamam olur. Görkəmli dilçi-türkoloq alimin Azərbaycan filologiyasının, xüsusilə də qorqudşünashğın, sintaksisin nəzəri problemlərinin, mətn dilçiliyinin hərtərəfli öyrənilməsi və inkişafında mühüm xidmətləri var.

Kamal Mehdi oğlu Abdullayev (Abdulla) 1950-ci il 4 dekabrda Bakıda anadan olmuş, 1968-ci ildə burada 190 sayılı orta məktəbi bitirmişdir. 1973-cü ildə Azərbaycan Dövlət Universitetinin Filologiya fakültəsində ali təhsilini başa vurduqdan sonra SSRİ Elmlər Akademiyası Dilçilik İnstitutunun aspirantı olmuşdur. 1977-ci ildə Moskvada "Sintaktik paralelizm" ("Kitabi-Dədə Qorqud" dastanlarının dili üzrə) mövzusunda namizədlik, 1984-cü ildə Bakıda "Azərbaycan dili sintaksisinin nəzəri problemləri" adlı doktorluq dissertasiyaları müdafiə etmişdir. O, 1993-cü ildə professor elmi adı almış, 2007-ci ildə Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının (AMEA) müxbir üzvü, 2014-cü ildə isə həqiqi üzvü seçilmişdir.

Əmək fəaliyyətinə 1977-ci ildə Azərbaycan Elmlər Akademiyasının Nəsimi adına Dilçilik İnstitutunda başlayan Kamal Abdullayev burada kiçik elmi işçi, baş elmi işçi, şöbə müdiri vəzifələrində çalışmışdır. 1984-1987-ci illərdə Xarici Dillər İnstitutunun Ümumi və Azərbaycan dilçiliyi kafedrasının müdiri, sonrakı üç ildə isə Azərbaycan Mədəniyyət Fondunun (hazırda Azərbaycan Yarıradıcılıq Fondu) sədrinin birinci müavini olmuşdur. Akademik Kamal Abdullayev Ba-

kı Slavyan Universitetinin rektoru, AMEA Humanitar və ictimai elmlər bölməsinin akademik-katibi, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin millətlərarası, multikulturalizm və dini məsələlər üzrə Dövlət müşaviri kimi məsul vəzifələrdə çalışmışdır. 2017-ci ildən Azərbaycan Dillər Universitetinin rektorudur.

Akademik Kamal Abdullayevin dilçiliyə dair əsərləri ilk növbədə aktuallığı və sanballığı, yeniliyi və yüksək elmi dəyəri ilə seçilir. Onlar sırasında "Azərbaycan dili sintaksisinin nəzəri problemləri", "Türk dillərinin müqayisəli tədqiqi", "Sintaktik paralelizm", "Mətn sintaksisi, mürəkkəb sintaktik bütövlər" monoqrafiyaları xüsusi yer tutur. Qeyd edim ki, müəllifin elmi əsərlərinin çoxu Azərbaycan dili ilə yanaşı, rus dilində də nəşr olunmuşdur.

Akademik Kamal Abdullayevin elmi yaradıcılığında 34 yaşında ərsəyə gətirdiyi "Azərbaycan dili sintaksisinin nəzəri problemləri" əsəri xüsusi yer tutur. Müəllifin Azərbaycan dilçiliyində hadisə sayılan bu sanballı əsəri bir sıra yeni elmi araşdırmalara çıxır açmış, onlar üçün başlıca istiqamətverici qaynaq rolunu oynamışdır.

Böyük dilçi alim, akademik Kamal Abdullayevin qələmindən çıxan çoxsaylı əsərləri sırasında "Dilçiliyə səyahət" adlı elmi-kütləvi və bədii-fəlsəfi əsərini də ayrıca qeyd etmək lazımdır. Əsər ilk növbədə müəllifin dilimizə olan böyük sevgisi, azərbaycançılıq məfkurəsinə ürəkdən bağlılığı ilə yadda qalır. Kitabda eyni zamanda müəllifin dilçilik tarixinə, müxtəlif dillərə, müqayisəli dilçiliyə dair dərin bilikləri də qabarıq şəkildə özünü gös-

tərir. Maraqlı bir üslubda qələmə aldığı bu əsərini alim həm də "Dilçi olmayanlar üçün dərslik" adlandırır.

Akademik Kamal Abdullayev çalışdığı bütün məsul vəzifələrdə özünü bacarıqlı rəhbər və yenilikçi təşkilatçı kimi göstərmişdir. O, Bakı Slavyan Universitetinin rektoru vəzifəsində çalışdığı müddətdə (2000-2014) bu ali təhsil ocağının nüfuzunu xeyli artırmış, bir sıra yeni layihələri həyata keçirməyə nail olmuşdur. Həmin layihələr sırasında "Filoloqun kitabxanası", "Dünya nəsrı", "Tərcümə problemləri" elmi tədqiqat laboratoriyasını xüsusi olaraq qeyd etmək lazımdır. Görkəmli alimin ideya müəllifi və baş redaktoru olduğu "Azərbaycan Tərcümə Ensiklopediyası"nın bünövrəsi onun Bakı Slavyan Universitetinə rəhbərlik etdiyi illərdə qoyulmuşdur, Azərbaycanda ilk dəfə hazırlanmış bu sanballı kitab 2018-ci ildə işıq üzü görmüşdür. Ensiklopediyada Azərbaycanda tərcümə tarixi ilə bağlı məsələlər işıqlandırılmaqla yanaşı, görkəmli mütərcimlər haqqında da dəyərli bilgiler verilmişdir.

Akademik, Xalq yazıçısı Kamal Abdullayevin elmi və bədii yaradıcılığında oğuzların ana kitabı "Dədə Qorqud" eposu qırmızı xətlə keçir. Görkəmli dilçi alimin hələ 27 yaşında Moskvada SSRİ EA Dilçilik İnstitutunda uğurla müdafiə etdiyi "Sintaktik paralelizm" adlı dissertasiya işi dünya folklorunun bu nadir incisinə həsr olunmuşdur. Alim sonralar da bu mövzuya dönə-dönə qayıdaraq "Gizli Dədə Qorqud", "Sırr içində dastan və yaxud Gizli Dədə Qorqud", "Kitabi-Dədə Qorqud" dastanının poetikasına giriş" adlı sanballı elmi əsərlərini ortaya qoymuşdur. Kamal Abdullayev qorqudsünaslıq sahəsin-

dəki səmərəli elmi fəaliyyətinə görə Azərbaycan xalqının Ümummillə Lideri Heydər Əliyevin ölkəmizə rəhbərliyi dövründə - 1999-cu ildə Əməkdar elm xadimi fəxri adına layiq görülmüşdür. Qeyd edim ki, "Kitabi-Dədə Qorqud" eposu və almanların "Nibelunqlar nəğməsi" arasında bir yaxınlıq və səsleşmə olduğunu müəyyən edən görkəmli dilçi-türkoloq alim bu iki möhtəşəm folklor nümunəsinin müqayisəli elmi araşdırmalara cəlb edilməsi üzrə beynəlxalq layihənin təşkilatçılarından və əsas müəlliflərindən biridir.

Akademik, Xalq yazıçısı Kamal Abdullayevin istər elmi, istərsə də bədii əsərləri müəllifin milli humanitar elminə, xalqımızın qədim bədii təfəkkürünə dərinədən bələdliyini, eləcə də rus və Qərb dilçiliyi, dünya ədəbiyyatı, mədəniyyəti və folkloru sahəsində də yetkin bilik sahibi olduğunu sübut edir.

Akademik Kamal Abdullayev yeniliyə can atan, daim ideyalar axtarışında olan yaradıcı insandır. Bir çoxları alim-yazıçını "ideyalar generatoru" adlandırırlar. Kamal Abdullayevi Azərbaycandan kənar, xüsusilə də Türkiyədə, Almaniyada tanıyanlar da onun bu seçkin keyfiyyətinə yaxşı bələddirlər.

Akademik Kamal Abdullayevin elmi-bədii yaradıcılığının son böyük nailiyyətlərindən biri müəllifin ürəkdən bağlandığı, bütün həyatı boyu onun yol yoldaşı olan "Kitabi-Dədə Qorqud" eposu ilə bağlıdır. Bu, müəllifin "Kitabi-Dədə Qorqud"un poetikasına giriş" (Bakı, 2017) monoqrafiyasıdır. Görkəmli türkoloq alimin bu sanballı elmi əsəri ilk növbədə oğuzların ana kitabı "Dədə Qorqud" dastanlarına yeni yanaşma üsulu ilə diqqəti çəkir. Müəllif dərinədən bələd olduğu eposun yaranma tarixi ilə bağlı tutarlı dəlillər gətirərək

diqqəti əsərdə baş verən hadisələrin insan oğlunun ilk yaranış dövrünə aid olması kimi global bir məsələyə yönəldir, bununla da Azərbaycan folklorunun qədimliyini, dərin köklərini sübuta yetirir. Əsər bütövlükdə götürüldükdə elmi üslubda yazılmasına baxmayaraq, burada yazıçı qələminin izləri, özünəməxsus bədiilik də göz qabağındadır ki, bu mühüm amil də onun özümlüyünü və təsir gücünü artırmış olur. Alim-yazıçının iş otağındakı yazı taxtasında onun öz xəttilə "Dədə Qorqud" eposundan bir cümlə yazılmışdır ki, bu maraqlı fakt sözügedən möhtəşəm əsərin alim-yazıçını daim düşündürdüyündən xəbər verir.

Akademik Kamal Abdullayevin Bakı Beynəlxalq Multikulturalizm Mərkəzinin fəaliyyətində də böyük əməyi vardır. Mərkəzin Himəyadarlar Şurasının sədri olan Kamal Abdullanın bilavasitə təşəbbüsü və rəhbərliyi ilə dünyanın bir sıra qabaqcıl universitetlərində Azərbaycan multikulturalizmi fənni tədris olunur ki, bu da bütövlükdə Vətənimizin xarici ölkələrdə daha yaxşı tanınması və təbliği işinə öz töhfələrini verir. Mərkəzin təşkil etdiyi yay məktəbi və bu məktəblərdə xarici ölkə tələbələrinin iştirakı ideyası da akademik Kamal Abdullayevə məxsusdur.

Akademik Kamal Abdullayev artıq bir neçə ildir ki, Azərbaycan Dövlət Dillər Universitetinin rektoru vəzifəsində çalışır. Bu zaman kəsiyində universitetin nüfuzu nəzərəcarpacaq dərəcədə artmışdır. Kamal müəllim rəhbərlik etdiyi universitetdə bir sıra maraqlı layihələr həyata keçirmişdir və bu iş uğurla davam etdirilir.

Akademik Kamal Abdullayevin "Türkoqlogiya" beynəlxalq elmi jurnalının fəaliyyəti

dövründəki xidmətlərini də ayrıca olaraq qeyd etmək lazımdır. Əsası 1970-ci ildə qoyulan bu jurnala (o vaxtlar "Sovetskaya türkoqlogiya" adlanırdı) 2016-cı ildən akademik Kamal Abdullayev rəhbərlik edir. Bu müddətdə dörd dildə (Azərbaycan, rus, ingilis, türk) nəşr olunan jurnal məhz baş redaktor Kamal Abdullayevin gərgin əməyi sayəsində özünün mövzu və əhatə dairəsini daha da genişləndirmiş, nüfuzlu elmi jurnallara məxsus göstəricilərinə görə bir sıra beynəlxalq indekslərə layiq görülmüşdür.

20-dən çox monoqrafiya və dərs vəsaitinin, 300-ə yaxın elmi və publisistik məqalənin müəllifi olan akademik Kamal Abdulla eyni zamanda qüdrətli qələm sahibidir, dünya şöhrətli Azərbaycan yazıçısıdır. Xalq yazıçısının bədii yaradıcılığının ilk böyük nümunəsi sayılan "Yarımqıq əlyazma" romanı müəllifinə böyük şöhrət qazandırmış və qısa zamanda dünyanın bir çox dillərinə (türk, rus, gürcü, ingilis, fransız, alman, ispan, polyak, portuqal, ərəb, yapon və s.) tərcümə edilərək böyük tirajla nəşr olunmuşdur. Özümlüyü və çəkiciliyi, bənzərsiz üslubu və yüksək ustalığı ilə seçilən "Yarımqıq əlyazma" romanı Azərbaycan ədəbiyyatı üçün yeni olan postmodernizmin uğurlu nümunələrindən biri kimi dəyərləndirilir.

Xalq yazıçısı Kamal Abdullanın digər romanlarında da ("Sehrbazlar dərəsi", "Unutmağa kimsə yox", "Sirlərin sərgüzəşti") eyni bənzərsiz üslub özünü göstərir. Yeri gəlmişkən, qeyd edim ki, müəllifin "Yarımqıq əlyazma", "Sehrbazlar dərəsi", "Unutmağa kimsə yox" romanları haqqında ölkə xaricində elmi əsərlər yazılmışdır. Bədii əsərləri xarici ölkə dillərinə ən çox tərcümə olunan Azərbaycan yazıçılarından biri də Kamal Abdul-

ladır. Xalq yazıçısının pyesləri Azərbaycan, Gürcüstan və Estoniya teatrlarında uğurla səhnəyə qoyulmuş və yüksək qiymətləndirilmişdir.

Xalq yazıçısı Kamal Abdullanın romanlarının, ümumiyyətlə, bədii əsərlərinin bir özəl keyfiyyətini, seçkin xüsusiyyətini ayrıca olaraq qeyd etmək istəyirəm. Müəllifin qələmindən çıxmış bədii əsərləri özünəməxsus dil-üslub özəllikləri ilə seçilir. Yazıcının işlətdiyi bir sıra cümlələri və cümlə quruluşları, ayrı-ayrı deyim və ifadələr olduqca orijinal səslənir və özündə dilimizin əski qatının xüsusiyyətlərini daşıyır. Maraqlıdır ki, bu qabarıq özəllik müəllifin bədii əsərləri üçün seçdiyi adlarda da özünü göstərir: "Sırr içində dastan və yaxud Gizli Dədə-Qorqud", "Sehrbazlar dərəsi", "Sirri-zəmanə", "Sirlərin sərgüzəşti".

Akademik, Xalq yazıçısı Kamal Abdullayevin Azərbaycan dili və mədəniyyətinin, multikulturalizm dəyərləri və tolerantlığın təbliği sahəsindəki səmərəli fəaliyyətini də ayrıca olaraq qeyd etmək lazımdır. Müəllifin "Gəlin azərbaycanca danışaq" kitabının Fransada fransız dilində (2008), Rumıniyada rumın dilində (2010) nəşr edilməsi dilimizin ölkə xaricində tanınması və təbliği baxımından mühüm əhəmiyyət daşıyır. Azərbaycan həqiqətlərinin beynəlxalq aləmə çatdırılmasında böyük işlər görən alim-yazıçı Kamal Abdulla elmi və bədii yaradıcılığı ilə də Azərbaycanı xaricdə böyük ləyaqətlə təmsil edən, yetərinə tanıdan vətənpərvər ziyalılarımızdan biridir.

Akademik Kamal Abdullayevin təşəbbüsü və bilavasitə iştirakı ilə "Azərbaycan multikulturalizminin ədəbi-bədii qaynaqları" kitabı

üç dildə (Azərbaycan, rus, ingilis) nəfis şəkildə nəşr olunmuşdur. Görkəmli alim eyni zamanda "Multikulturalizmə giriş" və "Azərbaycan multikulturalizmi" adlı sanballı dərsliklərin elmi redaktoru və əsas müəlliflərindən biridir.

Akademik Kamal Abdullayevin ölkəmizdə gənc dilçi-türkoloq kadrların yetişməsində də böyük əməyi var. Qeyd etmək lazımdır ki, akademik rəhbərliyi altında aparılan elmi-tədqiqat işləri orijinallığı, sanballığı və yüksək elmi səviyyəsi ilə seçilir.

Tanınmış dilçi-türkoloq alim Kamal Abdullayev Türk Dil Qurumunun həqiqi fəxri üzvü, Ukrayna Beynəlxalq Kadr Akademiyasının həqiqi üzvü, eləcə də Rusiya, Gürcüstan və Bolqarıstan universitetlərinin fəxri doktoru, Rusiya Federasiyasının Poltava İqtisadiyyat və Ticarət Universitetinin fəxri professorudur.

Akademik, Əməkdar elm xadimi Kamal Abdullayevin Azərbaycan elmi və mədəniyyəti sahəsindəki xidmətləri yüksək qiymətləndirilmişdir. O, 2015-ci ildə "Şöhrət" ordeninə, keçən il isə Xalq yazıçısı fəxri adına layiq görülmüşdür. Görkəmli alim eyni zamanda Rusiya Federasiyasının "Puşkin" medalı və Macarıstanın "Zabit xaçı" ali xidmət ordeni ilə təltif olunmuşdur.

Kamal Abdullayevi 70 illik yubileyi münasibətilə ürəkdən təbrik edir, hörmətli həmkarıma möhkəm cansağlığı və yeni yaradıcılıq uğurları arzulayıram.

Möhsün NAĞISOYLU,
AMEA-nın Nəsimi adına Dilçilik İnstitutunun direktoru, akademik.

<https://www.azerbaijan-news.az>

AZƏRBAYCANIN ÇOXƏSRLİK TARİXİNƏ YAZILAN PARLAQ SƏHİFƏLƏR

Ordu quruculuğu əsas məsələlərdən biri idi və bizim şanlı Qələbəmiz hər şeyi özü deyir. Bu haqda çox danışmaq istəməzdim. Bir daha demək istəyirəm ki, bütün bu hazırlıq istiqamətləri nəticədə bir nöqtədə birləşdi – 44 günlük müharibədə və bizim tarixi Qələbəmiz bizim qürur mənbəyimizdir. Bundan sonra əsrlərboyu Azərbaycan xalqı bu Qələbəni öz ürəyində, qəlbində yaşadacaq. Çoxəsrlilik Azərbaycan tarixində buna oxşar parlaq Qələbə və mütləq Qələbə olmamışdır.

İlham ƏLİYEV

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Gənc, müasir, müstəqil Azərbaycan dövləti son iki onillikdə beynəlxalq aləmdəki dostlarımızın da, bədxahlarımızın da inana bilməyəcəyi çoxsaylı uğurlara imza atmışdır. Dövlətimizin BMT Təhlükəsizlik Şurasına qeyri-daimi üzv seçilməsi, AŞPA Nazirlər Komitəsinə sədrlik etməyimiz, kosmosa bir-birinin ardınca üç rəbitə peyki çıxarmamız, ölkəmizin Şərqlə Qərbi bir-birinə qovuşduran möhtəşəm nəqliyyat-logsistika qovşağına çevrilməsi, Şanxaydan Londona qədər uzanan “Dəmir ipək yolu”nun əsas seqmentlərindən biri olmağımız, bütün dünyada dillər əzbəri olan “Bakı prosesinə” evsahibliyi etməyimiz, BMT-dən sonra ikinci ən böyük beynəlxalq təşkilat olan Qoşulmama Təşkilatına sədr seçilməyimiz və həmin funksiyanı uğurla icra etməyimiz, sözün həqiqi mənasında, böyük nailiyyətlərdir.

Ancaq dövlətimiz, xalqımız, Prezidentimiz və Ali Baş Komandanımız İlham Əliyev 2020-ci ilin payızında elə bir möhtəşəm uğura imza atdı ki, həmin faktı son iki yüz

ildəki heç bir göstəricimizlə müqayisə etmək mümkün deyil. Biz iki əsr idi ki belə uğuru arzulayıyıq, onun həsrətini çəkirdik. İstənilən tarixi və ya bədii əsərdə –haqqın, ədalətin bərpa edildiyini görəndə bəzilərimiz açıq şəkildə köks ötürərək, bəzilərimiz isə daxildə öz –özümüzlə sual verərək deyirdik ki, bəs bizim haqqımız nə zaman tanınacaq, tarixi ərazimizdə dövlət quraraq özümüzlə qənim kəsilən düşmənlə nə zaman lazımi cavabı verə biləcəyik? Suallar çox olsa da,

cavabı yox idi. Həmin cavab tapılmayınca minlərlə soydaşımız yurd həsrəti, Vətəni görmək arzusu ilə haqq dünyasına qovuşdu.

Ancaq bir el məsəlində deyildiyi kimi, “Dünya səbrli olmağı bacaranlarındır”. Həm ulu öndər Heydər Əliyev, həm də Prezident İlham Əliyev elə bir ali səbr nümayiş etdirdilər ki, nəticədə həmin səbrin səmərəsini 50 milyonluq soydaşlarımızın hamısı gördü. Amma biz bu 17-18 ildə başqa faktları da görürdük. Prezident İlham Əliyev dövlət başçısı seçildəndən sonra neçə hərbi hissənin maddi-texniki bazasının yenidən qurulmasının açılışında iştirak edib? Neçə dəfə ad gününü hərbi yeməkxanasında əsgər və zabitlərlə birlikdə keçirib? Neçə xarici ölkə ilə hərbi-texniki əməkdaşlıq etmək üçün sənədlərin imzalanmasına nail olub? Dünyanın neçə ölkəsini gənc müstəqil dövlətimizin strateji tərəfdaşına çevirib? Dünyanın ən müasir hərbi texnologiyasına sahiblik edən ölkələrə neçə dəfə səfərlər edib? Suallar çoxdur,

cavabını isə... aqıl insanlar bilirlər. Biz həm də onun şahidiyik və bilirik ki, Ali Baş Komandanımız ölkə əhalisinə XXI əsrin ən mükəmməl hərbi əməliyyatları nəticəsində qazanılmış Qələbənin sevincini yaşadıb. O, böyük bir xalqı yeni dövrə adlada bilib.

Fikrimizcə, sadalanan siyasi-diplomatik addımlar Ermənistanı məğlub etmək üçün kifayət deyildi. Ona görə də dövlət başçımız bu fəaliyyəti ilə yanaşı, başqa addımlar da atırdı. Cənab Prezident deyirdi: “Biz Ermənistanı ardıcıl olaraq bütün beynəlxalq, regional layihələrdən təcrid etmişdik. Ermənistanı iqtisadi cəhətdən sarsıtmaq, çökdürmək, təcrid etmək bizim siyasətimiz idi. Mən bunu heç vaxt gizlətmirdim və dəfələrlə açıq deyirdim, torpaqlarımız nə qədər ki, işğal altındadır, biz bu siyasəti aparacağıq. Deyirdim ki, Ermənistan öz silahlı qüvvələrini bizim torpaqlarımızdan çıxarsın, ondan sonra bölgədə işbirliyi də ola bilər, əməkdaşlıq da ola bilər və bizim siyasətimizdə dəyişiklik də ola bilər. Əfsuslar olsun ki, nə əvvəlki xunta rejimi, nə də ki, 2018-ci ildə hakimiyyətə gəlmiş hökumət bizim bu çağırışlara qulaq asmadı. Əgər vaxtında qulaq assaydılar, bu gün belə rəzil duruma düşməzdilər”.

Dövlət başçımız “çağdaş dövr” məqamını Yeni Azərbaycan Partiyasının VII qurultayındakı geniş nitqində xüsusilə qabartmış və indiyədək işlənilib hazırlanmış planların məhz yeni dövrün tələblərinə uyğun şəkildə yenidən yazılacağını dilə gətirmişdir: “İndi biz yeni dövrə qədəm qoyuruq... Konseptual nöqteyi-nəzərdən bütün baxışlar yerindədir. Hər şeyi açıq-aydın görürük. Amma, əlbəttə ki, həyat və xüsusilə Qarabağın bərpası ilə bağlı məsələlər bizim planlarımıza müxtəlif korrektələr edəcək. Bu da təbiidir”.

Məsələn, üç-beş il əvvəl biz ancaq torpaqlarımızı vandal, vəhşi qonşularımızın tapdığından azad etmək barədə düşünür və buna çalışırırdıq. İndi isə düşmənin sonuncu daşa qədər söküüb taladığı, viranəyə çevirdiyi Füzulidə tikilən yeni hava limanının inşasının daha tez başa çatdırılmasına çalışırıq. Dövlət başçımız xarici jurnalistlərdən birinin sualını cavablandırarkən həmin məsələni daha yaxşı izah etmişdir: “ Bu işlər artıq başlanıb. Biz ərazinin minalardan təmizlənməsi ilə bağlı məsələlərin həllinə operativ surətdə başlamışıq. Ona görə ki, ilk növbədə, orada ərazini təmizləmək lazım idi. Bu proses başa çatmağa yaxındır və aeroport, hər halda onun uçuş-enmə zolaqları və aeroportun fəaliyyətini təmin edəcək naviqasiya sistemləri operativ müddətlərdə istifadəyə veriləcək. Aeroport beynəlxalq hava limanı olacaq. Uçuş-enmə zolaqları ən ağır təyyarələr və yük təyyarələri də daxil olmaqla, bütün növ təyyarələri qəbul edə biləcək”.

Faktdır ki, bir zamanlar biz Füzulinin, Şuşanın işğaldan ediləcəyi günü görməyə tələsən sadə azərbaycanlılar indi də Füzuli aeroportuna enəcək ilk təyyarənin səsini eşitməyə tələsirik. Amma o möhtəşəm hərbi, siyasi, iqtisadi və sosial əhəmiyyətli qurğunun -- aeroportun tikintisinin nə vaxt başa çatacağını qabacadan demək çətindir, çünki ərazilərin minalardan təmizlənməsi, bu əraziyə gediş-gəlişin mümkünlüyü ilə bağlı məsələlər çətinlik doğurur. Dövlət başçımızın çıxışlarında eşitdiyimiz bəzi məqamlara görə ümid edirik ki, aeroport bu il istifadəyə veriləcək.

Doğrudur, dövlət başçısının adından və ya onun əvəzinə heç kəs danışa bilməz. Amma mən tam əminəm ki, cənab Prezident işğaldan azad edilmiş ərazilərdə müasir infrastrukturun yaradılmasına, məcburi

köçkünlərin öz ata-baba yurdlarına qayıtmasına bizim hər birimizdən, hətta köçkünlərimizdən də çox tələsir. Ona görə də Füzuli Aeroportu ilə eyni vaxtda Şuşa şəhərinə iki avtomobil yolu da çəkilir. Dövlət başçımız həmin yollardan birinə “Qələbə yolu” adı verib. Çünki Azərbaycanın xüsusi təyinatlı qoşunları məhz həmin yolla meşələrdən və vadilərdən keçərək Şuşa şəhərinə gediblər. Nisbətən arazidən keçən digər yol da aeroportdan birbaşa gediş-gəlişi təmin edəcək. Prezident əminliklə dilə gətirir: “Əminəm ki, xaricdə yaşayan azərbaycanlılar, həmçinin digər ölkələrin vətəndaşları belə bir imkana malik olacaqlar. Deməliyəm ki, bizim aeroportlar tikmək planlarımız təkcə Füzuli şəhəri ilə məhdudlaşmır. Biz ərazinin abadlaşdırılması proqramlarını, Zəngilanın çox mühüm lojistika mərkəzinə çevriləcəyini nəzərə almaqla Laçında və Zəngilanda da aeroportlar tikməyi planlaşdırırıq”.

Xatırladaq ki, keçən il noyabrın 10-da imzalanmış bəyanatın bir bəndi Ermənistan ərazisində Azərbaycanı onun Naxçıvan Muxtar Respublikası ilə birləşdirən, həmçinin Azərbaycanı Türkiyə ilə və eyni zamanda, Rusiyanı Türkiyə ilə birləşdirən dəhliz açılması barədə idi. Buna görə də dövlətimizin böyük planları var və onlar reallaşdırılacaq. Rəsmi məlumatlarda deyilir ki, bu il ərazilərin bərpası üzrə kifayət qədər geniş xüsusi investisiya proqramı təsdiq edilib. Hətta bağlanmış müqavilələr əsasında ilk ödənişlərin həyata keçirilməsinə də başlanılıb.

Bəli, cənab Prezident keçmiş məcburi köçkünlərin qovulduğu ərazilərə qayıtmasının tezləşdirilməsinə çalışır. Lakin ərazilərin minalanması ilə bərabər, burada hər şey,

bütün infrastruktur tamamilə dağıdılıb, şəhərlər yoxdur, qayıdası yer yoxdur. Praktiki olaraq bütün kəndlər dağıdılıb. Dövlət başçımız xatırladır ki, mən azad edilmiş ərazilərdə dəfələrlə olmuşam, maşınla yüzlərlə kilometr yol gedirsən və yalnız dağıdılmış kəndləri görürsən, heç yerdə bircə bina da yoxdur. Ağdamda salamat qalmış bircə bina da yoxdur.

Ölkəmizdə fəaliyyət göstərən diplomatik korpusun təmsilçiləri və xarici jurnalistlər işğaldan azad edilmiş ərazilərimizə dəfələrlə gediblər və gördükləri onları dəhşətə gətirib. Təkcə qismən dağıdılmış bir məscid qalıb, ondan da ermənilər atəşin təshih edilməsi üçün oriyentir və müşahidə məntəqəsi kimi istifadə ediblər, oradan baxırlarmış ki, Azərbaycan qoşunları orada hərəkət edir, yoxsa yox? Füzulidə bircə bina da yoxdur. Prezidentin dediyi kimi, hətta bayraq sancmağa yer yox idi. Əsgərlərimiz bayrağı hansısa binanın üstündən deyil, sadə bir bayraq dirəyindən asıblar. Cəbrayılda da eyni vəziyyətdir. Zəngilanda, Qubadlıda bir neçə ev qalıb, onlarda da qanunsuz məskunlaşdırma aparılmışdır.

Təbii ki, təkcə biz və beynəlxalq aləmdəki dostlarımız deyil, dünyanın hər yerində, hamı yaxşı bilir ki, ermənilər heç zaman öz xəstə təxəyyüllərinin əsarətindən çıxma bilməyəcək, yenə də separatçılıq, terror, təxribat və işğalçılıq siyasətini davam etdirməyə çalışacaqlar. Ona görə də Azərbaycan dövləti istənilən təxribata lazımı cavabı vermək üçün daha güclü ordu formalaşdırmaq niyyətini gizlətmir.

Yeri gəlmişkən, bu il yanvarın 13-də İslamabadda Pakistan İslam Respublikasının xarici işlər naziri Məhdum Şah Mahmud

Qureşinin dəvəti və Türkiyə Respublikasının xarici işlər naziri Mevlud Çavuşoğlu və Azərbaycan Respublikasının xarici işlər naziri Ceyhun Bayramovun iştirakı ilə xarici işlər nazirlərinin üçtərəfli dialoqunun ikinci görüşü keçirilmişdir. Tərəflər üç ölkə arasında mövcud olan qardaşlıq, tarixi və mədəni bağlara, qarşılıqlı hörmətə və etimada əsaslanan səmimi əlaqələri vurğulayaraq, siyasi, strateji, ticarət, iqtisadi, sülh və təhlükəsizlik, elm və texnologiya və mədəniyyət sahələri də daxil olmaqla qarşılıqlı maraq doğuran bütün sahələrdə 30 noyabr 2017-ci il tarixində Bakıda keçirilmiş ilk üçtərəfli görüşün nəticəsində qurulmuş əməkdaşlığın bundan sonra da dərinləşdirilməsi arzusunun dilə gətirilmişlər.

Bu məqsədlə Pakistan, Türkiyə və Azərbaycanın öz bölgələrində sülhün, sabitliyin və inkişafın təşviqi və xalqlarının daha geniş ərazidə bu idealları ortaq firavanlıq və təhlükəsizlik naminə daha da inkişaf etdirmək üçün qarşılıqlı istəklərinə verdiyi əhəmiyyətli töhfələri nəzərə alaraq, ölkələrinin üzleşdiyi saysız-hesabsız təhdidləri və yeni yaranan hədələri, o cümlədən xaricdən dəstəklənən terror aktları, kiber hücumlar, hibrid müharibə formaları, hədəfli dezinformasiya kampaniyaları və bir çox ölkələrdə müsəlman azlıqların dinc yanaşı yaşamasına təsir göstərən İslamofobiya meyillərini dərk edərək, birgə fəaliyyət barədə razılığa gəliblər. Yəni, Azərbaycan məkrli düşmənin və onun himayədarlarının qarşısında tək deyil.

Konkret olaraq, ölkəmizin və hərbiçilərimizin Türkiyə Cümhuriyyətinin müvafiq qurumları ilə əməkdaşlığına gəlinə isə vurğulamalıyıq ki, biz dövlətlərin suverenliyini, ərazi bütövlüyünü və beynəlxalq sərhədlərinin

toxunulmazlığını mühafizə etmək və qorumaq naminə lazım olan bütün addımları atmışıq və atacağıq. Türkiyə bu məsələlərdə daim ilk müraciət etdiyimiz ünvan olacaq. Həmin məsələyə dövlət başçımızın münasibəti də aydın və konkretidir: “Türkiyə müharibənin ilk günlərindən çox müsbət davranış göstərib. Sülhə, sabitliyə hesablanmış davranış. Eyni zamanda, ilk günlərdən Azərbaycanın haqq işinə Türkiyə öz dəstəyini göstərmişdir. Əziz qardaşım hörmətli Prezident ilk günlərdən çox dəqiq açıqlamalar vermişdir. Digər vəzifəli şəxslər - müdafiə naziri, xarici işlər naziri, digər nazirlər, Türkiyə Böyük Millət Məclisinin sədri. Bütün bu açıqlamalar, bizə verilən siyasi və mənəvi dəstək həm bizi gücləndirdi, eyni zamanda, bir çoxları üçün çox ciddi mesaj oldu”.

Xatırladaq ki, Ankara təkə döyüşlərin getdiyi günlərdə deyil, müharibədən sonra da Bakıya müraciət edərək işğaldan azad edilmiş ərazilərin bərpaasında iştirak edən ilk ölkə olmuşdur. Eləcə də, ərazilərin minalardan təmizlənməsi üçün ölkəmizə Türkiyə Müdafiə Nazirliyindən 100-dən çox mütəxəssis ezam edilib.

Azərbaycan Prezidentinin fikrincə, müharibədən sonra Cənubi Qafqazda beynəlxalq nəqliyyat-kommunikasiya şəbəkəsinin yenilənməsi və ölkəmizin diktə etdiyi regional layihələrin icra edilməsi üçün yeni imkanlar yaranmışdır. Belə ki, postmüharibə dövrü, doğrudan da, yeni imkanlar açır, əməkdaşlıq, qarşılıqlı ticarət, kommunikasiyaların açılması, yeni nəqliyyat dəhlizlərinin yaradılması üçün çox nadir imkanlar yaradır.

Təkə Zəngəzur dəhlizinə fikir versək, görürük ki, bu, yalnız Rusiya, Azərbaycan, Türkiyə, İran, Ermənistanın maraqlarına

cavab vermir. Bu, qonşu ölkələrin maraqlarına da cavab verir. Yəni, Avrasiyanın yeni bir nəqliyyat damarı açıla bilər. Əgər bu müsbət meyillər üstünlük təşkil edərsə, əlbəttə ki, icra edilən hər bir layihə özündən sonra digər layihəni də gətirib çıxaracaq. Prezident İlham Əliyevin bu barədə fikirləri belədir: “Azərbaycan Türkiyə, Rusiya, İran -- mənim bu ölkələrin dövlət başçıları ilə görüşlərim və fikir mübadiləsi deməyə əsas verir ki, biz bir mövqedəyik... Heç kim bizi dayandıra bilməz. Çünki yaxın tarix də göstərmişdir, nəyi hədəfləmişiksə, ona da çatmışıq. Sadəcə olaraq, Ermənistan növbəti dəfə bu tarixi şansı itirə bilər, necə ki, 90-cı illərdə itirib, inanmayıb ki, biz bütün layihələri icra edəcəyik, onlar Ermənistandan yan keçəcək, Ermənistan bir quruş da mənfəət görməyəcək. İndi də əgər belə fikirdədirlərsə, yenə də eyni aqibətlə üzləşəcəklər. Biz əməkdaşlığa hazırıq və hesab edirik ki, bu əməkdaşlıq bölgədə uzunmüddətli sülhün əsas təminatçısı ola bilər”.

Bəli, Azərbaycan bölgədə uzunmüddətli sülhə nail olmaq üçün hətta işğalçı, talançı, qarətçi və terrorçu qonşularla da əməkdaşlıq etməyə hazırdır. Dövlət başçımızın bu səmimiyyətini və sülhə sadıqlığını yüksək qiymətləndirən bir çox ölkələr həmin çağırışlara səs verdilər. Yəni Azərbaycan dövləti şanlı qələbədən sonra daha çox ölkə tərəfindən dəstəklənir.

Elə dövlət başçımızın indiki reytingi, nüfuzu da elədir. O, son 17 ildə daim xalqın böyük dəstəyini görmüşdür. Ancaq 44 günlük müharibədən sonra ölkənin bütün siyasi qütbləri və əhalinin mütləq əksəriyyəti məhz Prezident İlham Əliyevin ətrafında birləşmək arzusunda olduğunu dilə gətirir. Yeni

Azərbaycan Partiyasının VII qurultayında 6 siyasi partiyanın iqtidar partiyası ilə birləşməsi də, fikrimizcə, Prezident İlham Əliyevin nüfuzunun durmadan artmasının göstəricisidir.

Yeri gəlmişkən, biz – hüquq-mühafizə orqanları əməkdaşları da cənab Prezidentin siyasi fəaliyyətini daim dəstəkləmişik. Ancaq onu da başa düşürük ki, torpaqlarımızın işğaldan azad edilməsindən sonra bizim də məsuliyyətimiz qat-qat artıb. Çünki indi daha ayıq olmalıyıq. Düşmən olduqca məkrli, fitnəkar və təxribatçıdır. Təkcə sərhədin o tayında deyil, hər yerdə fitnəkarlıq törədə bilərlər.

Başqa məqamlar da var. Xalqımız nə qədər humanist, sülhsevər və ədalətli olsa da, tarixi təcrübə göstərir ki, bütün müharibələrdən sonra istənilən ölkədə mənfi hallar yaşanır. Bir çox ölkələrdə bunun qarşısı dərhal alınır, bəzi ölkələrdə isə hansısa fəsadlar törənə bilər. İnanırıq və əminik ki, Azərbaycanda heç bir mənfi tendensiyanın yaranmasına imkan verilməyəcək. Çünki Prezident İlham Əliyevin həyata keçirdiyi mükəmməl islahatlar nəticəsində Azərbaycan Prokurorluğu və digər hüquq-mühafizə orqanlarımız bütün vəzifələrin öhdəsindən bacarıqla gələ biləcək səviyyəyə qaldırılmışdır.

Xalqımıza və dövlətimizə yeni dövrdə yeni uğurlar arzulayırıq!

Qarabağ Azərbaycandır!

Mehdi HÜSEYNZADƏ,
Azərbaycan Respublikası Hərbi Prokurorluğunun Hərbi prokurorluqlarda istintaqa nəzarət şöbəsinin rəisi, ədliyyə polkovniki.

www.xalqqazeti.com

MÜSTƏQİLLİK TARİXİMİZİN QÜRUR YAŞADAN ZƏFƏRİ

Deyirlər, tarix müəyyən fasilələrlə təkrarlanır. Azərbaycan xalqının ölkənin qədim və mərkəzi əyaləti Qarabağı Ermənistan işğalından qorumaq, itirilmiş ərazi bütövlüyünü bərpa etmək uğrunda mübarizədə ilk hərbi zəfəri düz 1 əsrdən sonra bizim günlərdə təkrarlandı. Azərbaycanın milli müstəqillik tarixində xalqımızın taleyinə yazılmış sonuncu böyük və yaddaqalan hərbi zəfər yüz il əvvəl – 1920-ci ilin yazında qazanılmışdı. Həmin ilin mart ayının 23-nə keçən gecə tarixi torpaqlarımızda yenidən elan edilmiş Ermənistan dövlətinin təcavüzkar silahlı qüvvələri və onun Qarabağda təşkilatlandırdığı terror dəstələri Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti Ordusunun bölgədə yerləşən bölmələri üzərinə qəfil hücumla keçməklə, müvəqqəti də olsa, öz niyyətlərinə nail ola bilmişdilər – daşnaklar Qarabağın dağlıq hissəsinə nəzarəti ələ keçirmişdilər.

Bu kəmfürsət planların davamında o zaman Azərbaycanın böyük əraziləri də Ermənistanın işğalı altına düşməli idi. Nəzərdə tutulmuşdu ki, erməni silahlı qüvvələri Qarabağın dağlıq hissəsindən Tərtərə və oradan da Gəncəyə çıxırlar və sonra isə Gəncədən Qazax–Ağstafaya qədər olan əraziləri zorla Ermənistanla birləşdirirlər. Eyni vaxtda Qazax–Ağstafa istiqamətindən də hücumla başlayan erməni dəstələri bu işğalçılıq planının həyata keçməsinə öz dəstəklərini verməli idilər. Bununla da xəstə təxəyyülün məhsulu olan “Böyük Ermənistanın” coğrafiyasının cızılması üçün Azərbaycan ərazisinin böyük bir hissəsi yerli əhalidən təmizlənməli, türk-müsəlmanlara münasibətdə ən adi insani meyarları əldən vermiş erməni toplumunun tapdağı altına düşməli idi.

O zaman dövrün və şəraitin çətinliklərindən heç də yaxa qurtarmamış AXC hökuməti bütün potensialını toplayaraq Azərbaycanın ərazi bütövlüyü uğrunda ağırlı-

acılı bir müharibəyə qalxdı. Dövrün milli siyasətçilərinin ərklə “ağsaqqal generalımız” adlandırdığı hərbi nazir Səməd bəy Mehmandarov silahdaşlarını toplayıb cəbhəyə səfərbər etdi və onlarla birlikdə Vətənə sədaqətli xidmətin nəsilərə meyar olacaq bir nümunəsini tarixə həkk elədi. Bütün cəhdlərinə və böyük qüvvələr cəlb etməsinə baxmayaraq erməni-daşnak qüvvələri Qarabağı Azərbaycandan qopara bilmədilər. Cümhuriyyət ordusu böyük fədakarlıqlar nəticəsində bu qədim türk diyarını işğaldan, yad nəfəsdən qorudu, yeni yaradılmış müstəqil

dövlətin ərazi bütövlüyünün pozulmasına imkan vermədi.

Lakin bu sevincin ömrü uzun olmadı, çox keçmədən Azərbaycanın müstəqilliyinə son qoyulmuşdu. Qarabağın başı üzərində yenidən qara buludlar görünməyə, ayağında sərt küləklər əsməyə başlamışdı. Bununla belə, Azərbaycan xalqı hələ AXC dövründə Vətəni müdafiənin dəyərli bir təcrübəsini yaratmışdı. Bu misilsiz təcrübə bir əsr sonra, yəni 2020-ci ilin payızında yenidən təkrar olundu. Özü də yeni keyfiyyətdə və daha yüksək səviyyədə. Çünki 1920-ci ildən fərqli olaraq, 2020-ci ildə Azərbaycan daha mürəkkəb hərbi-siyasi durumda idi.

Belə ki, Qarabağın dağlıq hissəsi tamamilə işğal altına alınmışdı, bu ərazidə yaşayan azərbaycanlılar etnik təmizləməyə məruz qalmışdı. Müdhiş Xocalı soyqırımı həyata keçirilmişdi, Şuşa şəhəri, Kəlbəcər, Ağdam, Qubadlı, Zəngilan, Cəbrayıl və Füzuli

rayonları işğal edilmişdi, bu ərazinin təmas xəttində mürəkkəb istehkam qurğuları yaradılmışdı. Başlıcası isə erməni-faşist düşüncəsini və təfəkkürünü bölüşən dünyanın çox böyük dövlətləri Azərbaycan ərazilərinin işğal altında qalması üçün Ermənistanı hər cür kömək göstərirdi.

Azərbaycan xalqının, ölkə rəhbərliyinin zəkaya, bəşəri ədalətə, dünya dövlətləri tərəfindən rəsmi şəkildə tanınmış sərhədlərin bərpasına çağırış səsləri isə hər vasitə ilə qulaqardına vurulur və hətta Azərbaycanı mövcud reallıqla barışdırmaq, işğal olunmuş torpaqları unudurmaq meylə belə özünü göstərməkdə idi. Ermənistanın faşist ideologiyasına köklənmiş rəhbərliyi və dünya erməniliyi isə haqqa göz yuman, işğalçını cəzasızlıqdan qoruyan böyük dövlətlərin və qüvvələrin mahiyyətindən doğan ikili yanaşmadan şirniklənməklə insanlığa meydan oxumaqda davam edirdilər.

Vəziyyət o yerə çatmışdı ki, Ermənistanın yeni rəhbərliyi, habelə dünya erməniliyinin nümayəndələri münaqişənin danışıqlar yolu ilə həlli üçün ATƏT-in BMT mandatlı Minsk qurumu həmsədrələrinin vasitəçiliyi ilə hazırlanmış baza prinsipləri üzrə danışıqların pozulması üçün ən müxtəlif bəhanələrə əl atır və Azərbaycanı yeni ərazilərin işğalı ilə təhdid edirdilər. Məsələn, Ermənistanın müdafiə naziri David Tonayan 2019-cu ilin mart ayında Vyanada Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Ermənistanın baş naziri ilə görüşündə yenidən nümayiş etdirirdiyi prinsipial və ədalətli mövqeyə özünəməxsus şəkildə cavab verdi. O, ABŞ-da erməni diaspor nümayəndələri ilə və Pentaqondakı görüşlərində Azərbaycanın işğal edilmiş ərazilərinin nəinki geri qaytarılmayacağını, əksinə, yeni ərazilərin də ələ keçirilə biləcəyini bəyan etdi.

Ermənistanın müdafiə naziri o zaman “yeni müharibə – yeni ərazilər” tezisini ortaya qoydu və bu hədənin həyata keçməsi üçün strateji planları da açıqladı. D.Tonayan bildirdi ki, Ermənistan ordusu indi hücum ordusuna çevrilməkdədir. Onun sözlərinə görə, Ermənistan silahlı qüvvələri səngərlərdə oturmaqla müdafiə mövqeyinə üstünlük verilməsinə son qoymalı və hücum fəaliyyətini əsas vəzifəsinə çevrilməlidir. “Biz səngər vəziyyətindən, daimi müdafiə vəziyyətindən çıxacağıq. Biz hərbi əməliyyatları düşmən ərazisinə keçirməyə qadir olan bölmələrin sayını artıracağıq”.

Bu bəyanatından az sonra Ermənistanın müdafiə naziri Tonayan 2019-cu ilin aprel ayının 13-də Ermənistanın Gədəbəy rayonu ilə sərhəd olan nöqtəsinə gəlib oradan keçmiş Başkənd ərazisini müşahidə etdi və bu əraziyə olan iddiasını açıq şəkildə ortaya qoydu. D.Tonayan bununla bir daha göstərdi ki, Ermənistan rəhbərliyinin Azərbaycanın yeni ərazilərinə olan iddiası heç də adi söhbətlər deyil.

Cari ilin iyul ayında Tovuzla sərhəd xəttində baş vermiş məlum hadisələrə bir neçə gün əvvəl isə özünü Qarabağdakı separatçı rejimin qondarma xarici işlər nazirinin müşaviri adlandıran Ruben Marqaryan adlı birisi, guya, “beynəlxalq normalara əsasən”, Azərbaycanı erməni torpaqlarını işğal etməkdə ittiham etdi. O, Xankəndi rejiminin keçmiş Şaumyan rayonuna, “Şimali Arsax”a daxil olan Gəncə şəhərinə, Daşkəsən, Gədəbəy, Şəmkir, Xanlar rayonlarına olan ərazi iddialarını irəli sürdü. O bəyan etdi ki, bu ərazilərin ələ keçirilməsi qondarma DQR-in (həqiqətdə isə Ermənistan Respublikasının) siyasətinin mühüm istiqamətlərindən birini təşkil edir. Bununla bağlı BMT-nin bir sıra qərarlarına öz təfəkkürü çərçivəsində istinad edən müəllif, hətta, Azərbaycanın bu sənədlərə

riayət etməyə və adları çəkilən əraziləri qondarma rejimə qaytarmağa borclu olduğunu bildirdi.

Son 30 ilin cəzasılığı, müəyyən beynəlxalq qüvvələrin isə obyektivlik meyarlarını alverə çevirməsi Ermənistanın zehniyyəti təhriflərə düşürmüş rəhbərliyini hər id-diada döyü olacaqları qənaətini xeyli gücləndirirdi. Ona görə də Ermənistanın indiki və keçmiş rəsmilərinin Qarabğın dağlıq hissəsinə davamlı səfərləri, Ermənistan rəhbərliyinin hər vasitə ilə sülh danışıqlarını pozmaq cəhdləri, Azərbaycana qarşı məntiqdən uzaq olan iddiaların irəli sürülməsi Ermənistanın təcavüzkarlığının yenidən partlayacağına ehtimal yaradırdı. 2020-ci ilin iyulunda Tovuzla sərhəddə baş verənlər, həmin ilin avqustunda erməni diversiya qrupunun Azərbaycan ərazisinə göndərilməsi, bunun ardınca da Ermənistanda könüllülərdən ibarət qoşun dəstəsinin yaradılmasına başlanması təcavükər dövlətin Azərbaycana qarşı işğalçılıq siyasətinin yenidən gündəmdə olduğuna şübhə yeri qoymurdu.

Bütün bunları nəzərə alaraq Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev 2020-ci il sentyabr ayının 25-də Avropa İttifaqının xüsusi nümayəndəsi Toivo Klara qəbul edərkən Ermənistanın Azərbaycana qarşı müharibəyə hazırlaşdığını bəyan etdi. Azərbaycan rəhbəri bu məlumatın Avropa Komissiyasına çatdırılmasını da lazım bildi: “Kəş-fiyyat mənbələrimizdə məlumat var ki, çox ciddi hərbi hazırlıqlar gedir, onların hərbi qüvvələri təmas xəttində, dövlət sərhədində cəmləşir. Biz vəziyyəti izləyirik və özümüzü müdafiə edəcəyik, Tovuzda etdiyimiz kimi, başqa bir çox hallarda etdiyimiz kimi. Əgər onlar bizə hücum etsələr, peşman olacaqlar. Mən, sadəcə olaraq, sizin bunu bilməyinizi və bu mesajı Avropa Komissiyasına çatdırmağınızı və Avropa Komissi-

yasının təcavüzkarın yeni təxribatlarını da yandırmaq üçün nə edə biləcəyini görmək istəyirəm”.

İstər reallıq hissələrini itirmiş Ermənistan rəhbərliyinin, istərsə də ikili yanaşma ilə erməni millətçilərinin faşist ideologiyasına və fəaliyyətinə şərik olan qüvvələrin Azərbaycanın dövlət rəhbərliyinin xəbərdarlıqlarını qulaqardına vurması isə bölgədə yenidən müharibənin alovlanmasına yol açdı. Dünya dövlətlərinin və beynəlxalq ictimaiyyətin yeni bir susqunluğu ilə qarşılaşacağına ümid edən Ermənistan rəhbərliyi son illərdə törətdikləri hərbi təxribatlara görə Azərbaycan Ordusu tərəfindən layiqli cəzalar alması ilə hesablaşmayaraq 2020-ci il sentyabr ayının 27-də yeni bir hərbi təxribata əl atdı, Azərbaycanın yaşayış məntəqələri güclü atəşlərə məruz qaldı.

Ermənistan rəhbərliyi, onun millətçi dairələri və faşist xislətli hamiləri növbəti dəfə də Azərbaycanın sarsılmaz iradəsi ilə qarşılaşdı, dünya erməniliyini diz çökdürən haqlı zərbə ilə üzbəüz qaldı. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Silahlı Qüvvələrin Ali Baş Komandanı İlham Əliyev bu təxribatın başlanmasından dərhal sonra Təhlükəsizlik Şurasının iclasındakı çıxışında Ermənistan rəhbərliyinin korafəhmliyinə, ağılasığmaz iddialılığına belə qiymət verdi: “Mən Ermənistan xəbərdarlıq etmişdim. Tovuz hadisələrindən sonra bir neçə dəfə xəbərdarlıq etmişdim ki, əgər onlar öz çirkin əməllərindən əl çəkməsələr peşman olacaqlar. Biz onlara 2016-cı ildə, 2018-ci ildə, bu ilin iyul ayında dərs verdik. Amma görünür ki, bu, onlar üçün dərs olmadı. Bu dəfə də dərs veririk və verəcəyik. Bu gün şanlı Azərbaycan Ordusu böyük uğurla əks-hücum əməliyyatı keçirir və bu əməliyyat davam edir”.

Cəmi ay yarım davam edən əks-hücum əməliyyatları nəticəsində Ermənistan, faşist

mahiyətli dünya erməniliyinə və onların havadarlarına elə bir dərs verildi ki, bölgədə tamamilə yeni bir reallıq yarandı. 30 il ərzində davam edən işğala susqun-luqla yanaşan çox böyük qüvvələr Azərbaycan xalqının iradəsi qarşısında diz çökməyə məcbur oldu və bu qüvvələrin heç yuxularında belə təsəvvür edə bilməyəcəkləri bir tarixi mənzərə ortaya çıxdı. Azərbaycan xalqı və onun iradəsini ifadə edən müstəqil dövləti gücünü və qətiyyətini toplayaraq öz ərazilərini erməni işğalından azad etdi, fərqli bir dünya düzəni yaratmaqla yeni bir tarix yazdı.

Azərbaycan xalqı sübut etdi ki, haqsızlığa dayaqlanan şər və təcavüzlə onun iradəsini qırmaq, Azərbaycan xalqı ilə zor və təzyiqlə danışmaq, Azərbaycan xalqının səbri və dözümlü ilə siyasi alver etmək olmaz. Kimsənin torpağına göz dikməyən Azərbaycan dövləti torpaqlarının da yad tapdağı altında qalması ilə barışmadı və bu torpaqlarda əbədilik kök salacaqlarına şübhə etməyən quldurxislət ermənilərə layiq olduğu yerini göstərdi, müstəqil ölkənin ərazi bütövlüyünü bərpa etdi.

Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün təmin edilməsində və Qarabağ torpaqlarının işğalına son qoyulmasında, heç şübhəsiz ki, ilk növbədə, Azərbaycan Ordusu misilsiz fədakarlıq nümayiş etdirdi. Mübarizlik, qətiyyət, şücaət, xalq və dövlət maraqlarına sonsuz sədaqət, düşməne hədsiz nifrət hər bir əsgərin, zabitin və generalın şəxsinə düşməne doğru istiqamətlənmiş ağır bir yumruğa çevrildi. Azərbaycan Ordusu mürəkkəb döyüş şəraitində bu gün bütün dünyanı heyrətə salacaq bir məharət göstərməklə, xalqımızın qəhrəmanlıq tarixinə şərəfli bir səhifə yazdı.

Azərbaycan xalqının arzusunu, istəyini qanı və canı bahasına həyata keçirən bu ordunun gücü, qüdrəti hələ ulu öndər Heydər Əliyevin rəhbərliyi altında yaranmağa baş-

lamışdı. Prezident Heydər Əliyev ordunu Azərbaycanın daimi, əbədi və sarsılmaz olacaq müstəqilliyinin qaranı kimi görürdü. Ümummillə lider belə bir vəzifənin öhdəsindən gələcək güclü bir ordunun formalaşdırılması üçün məqsədyönlü, irimiqyaslı siyasət həyata keçirirdi.

Dövlət quruculuğunun məhsuldar dövründə Heydər Əliyev ordunun təşkilatlandırılması ilə bağlı belə deyirdi: “Azərbaycanda ordunun inkişaf etməsi, möhkəmlənməsi dövlətimizin və xalqımızın əsas vəzifəsidir. Biz orduya xüsusi qayğı göstətməliyik, onu möhkəmləndirməli və inkişaf etdirməliyik”. Bu istiqamətdə aparılan gərgin fəaliyyətin nəticələrini isə Heydər Əliyev belə qiymətləndirirdi: “Azərbaycan torpaqlarının qorunmasına qadir olan ordumuz var və Azərbaycan əsgəri bu gün canını verib Azərbaycanın müstəqilliyini, torpaqlarını qorumağa hazırdır”.

Azərbaycanın dövlət müstəqilliyinə sonsuz sədaqət, bu günün tələblərini də qarşılamağa imkan verən yüksək maddi-texniki təchizat, ən mürəkkəb hərbi tapşırıqların icrasını şərtləndirən peşəkarlıq müasir Azərbaycan Ordusunun mənzərəsini müəyyənləşdirən başlıca cəhətlərdir. Belə bir ordunu təmsil edən Azərbaycan hərbiçilərinin malik olduqları peşəkarlığı qarşıya qoyulan vəzifələrin məzmunu ilə düzgün əlaqələndirmək, zaman və məkan amillərindən səmərəli istifadə etmək, müəyyən edilmiş tapşırıqlar əsasında əsas zərbə istiqamətini vaxtında və düzgün istiqamətləndirmək, sonra da həmin istiqamətdə hücum üstünlüyü yaratmaq, məqsədyönlü təmkin, qətiyyət və mübarizlik kimi zəruri amillər bütünlükdə müharibənin getdiyi dövrdə təşəbbüs dinamikasını əldə saxlamağa yol açdı.

Azərbaycan Ordusunun nəyə qadir olduğunu Azərbaycan Respublikasının Prezi-

denti, Silahlı Qüvvələrin Ali Baş Komandanı cənab İlham Əliyev də elə əks-hücum əməliyyatlarının davam etdiyi vaxt belə xarakterizə edirdi: “Ordu quruculuğu mənim fəaliyyətimdə həmişə birinci yerdədir. Hərbçilər də, Azərbaycan xalqı da bunu bilir. Həmişə demişəm ki, ordumuz üçün nə lazımdırsa, biz onu da edəcəyik. Biz güclü, iradəli ordu yaratmışıq. Bizim bütün silahlı birləşmələrimiz müasir standartlara cavab verir və döyüş tapşırığını şəərəflə, vicdanla, cəsərlə yerinə yetirir. Bu gün əks-hücum əməliyyatında bizim müxtəlif silahlı birləşmələrimiz iştirak edir və vahid komandanın rəhbərliyi altında əks-hücum əməliyyatı uğurla gedir. Bütün silahlı birləşmələr arasında koordinasiya tam şəkildə təmin edilib. Əminəm ki, bu əks-hücum əməliyyatının bundan sonra da uğurlu nəticələri olacaqdır”.

Azərbaycan Ordusu 44 günlük müharibə dövründə elə bir məharət göstərdi ki, dünyanın ən böyük dövlətlərinin, ən güclü ordularının nümayəndələri belə bu məharətdən irəli gələn təcrübənin öyrənilməsinin gələcək müharibələrin aparılması üçün zəruri sayırlar. Məlumdur ki, dünyanın müvafiq reyting agentliklərinin sorğusuna görə, Azərbaycan Ordusu dünyanın 50 ən güclü ordusu sırasında yer tutmuşdur. Bu sorğu, əsasən, orduların malik olduğu fiziki ölçülərə görə aparılır. Məsələn, ordunun sayı, büdcəsi, texniki təchizatı, hərbi təhsil potensialı və buna oxşar digər məsələlər. Amma bu sorğu meyarlarına ordunun məharəti, taktiki təfəkkürü, mənəvi dəyərləri, döyüşkənliyi kimi meyarlar daxil deyildir.

Azərbaycan dövlətinin rəhbərliyi altında formalaşdırılmış milli ordumuz isə yeni nəsil hərbi texnikanın istifadəsinin xüsusi rol oynadığı müasir bir taktika nümayiş etdirdi. Azərbaycan təcrübəsində dünyada ilk dəfə pilotsuz uçan zərbə aparatlarının uzunmüddətli,

dətli, geniş və uğurlu istifadəsi baş verdi. Bu isə dünya hərbi taktikasına yeni bir istiqamət verdi və bütün dünyaya da göstərdi ki, müasir döyüş taktikasının yeni istiqaməti nədir. Həmin taktikanın öyrənilməsi, ümumiləşdirilməsi və onun hərbi təlimatlara, nişanməmələrə, dərslərə əlavə edilməsi isə Azərbaycan Ordusunun taktiki nəzəriyyələrinin təkmilləşdirilməsinə gətirdiyi bir yenilikdir.

Bununla Azərbaycan Ordusu, əslində, müasir dünya döyüş taktikasının modelini müəyyənləşdirən bir ordu olduğunu ortaya qoydu. Başlıcası isə Azərbaycan Ordusu bu Vətən müharibəsində qəbəriq şəkildə göstərdi ki, dövlət rəhbərliyinin və təmsilçisi olduğu xalqın ona bağlanılan ümid və inamı heç də əbəs deyildir. Azərbaycan Ordusu ölkənin müstəqilliyini etibarlı şəkildə müdafiə etməyə qadir olan bir ordudur və Azərbaycanın müstəqilliyinə qəsd etmək fikrinə düşən hər bir qüvvə də bilməlidir ki, öz qarşısında Azərbaycan Ordusunu görəəcəkdir.

Füzuli rayonunun, başlıcası isə Şuşa şəhərinin azad edilməsi üçün göstərilən məharət və döyüşkənlik isə xalqımızın hərbi tarixində hər zaman böyük bir qürurla xatırlanacaq bir şücaətdir. Düşmənin otuz il ərzində yaratdığı mühəndis-istehkam qurğuları, çoxmərtəbəli müdafiə səddi, Şuşa şəhərinin təbii şəraiti erməni işğalçı qüvvələri üçün böyük döyüş imkanları yaratsa da, Azərbaycanın ordu bölmələrinin sürətli, gözlənilməz, fədakar hücumu onların bu üstünlüyünü heç endirdi və bu bölmələr yalnız düşməni deyil, ən təcrübəli hərbçiləri belə heyrətə salacaq döyüş nümunələri göstərdilər.

Şuşa şəhərinin azad edilməsi üçün Azərbaycan Ordusunun göstərdiyi fədakarlığı Ali Baş Komandan İlham Əliyev belə qiymətləndirirdi: “Şuşanın işğaldan azad edilməsi bizim gücümüzü göstərdi, ordumuzun peşəkərliyini, hərbçilərimizin cəsərlətini, qəh-

rəmanlığını göstərdi. Şuşanın götürülməsi çox böyük peşəkarlıq, cəsarət tələb edən əməliyyat idi. Əminəm ki, bu əməliyyat dünya hərbi tarixində xüsusi yer tutacaqdır. Çünki bu əməliyyatı yalnız yüngül silahlarla silahlanmış bizim qəhrəman hərbiçilərimiz dağlardan, meşələrdən, cığırlardan keçərək icra ediblər. Şuşanın işğaldan azad edilməsi bizim şanlı qələbəmizdir”.

Şuşa da daxil olmaqla döyüş meydanında əldə edilmiş bütün zəfərlərin başlıca qəhrəmanını isə dövlət başçısı İlham Əliyev Azərbaycan əsgəri və zabiti hesab edirdi: “Ancaq mən bunu artıq bir neçə dəfə demişəm, bu qələbəni qazanan bizim texniki vasitələr yox, əsgər və zabitlərimizdir. Onlar torpağımızı düşməndən qarış-qarış azad edə-edə bu qələbəni, bu Zəfəri xalqımıza nəşib etdilər. Ona görə bu qələbənin birinci qəhrəmanı Azərbaycan əsgəridir, Azərbaycan zabitidir və hər kəs bunu bilməlidir”.

Müharibələr cəmiyyət həyatında qan-qadalarla, böyük qırğınlarla, ağır sınaqlarla müşayiət edilən ictimai-kütləvi bir prosesdir. Bu savaqlar insanlara sonsuz məşəqqətlər, saysız qurbanlar, arzu edilməz dağıntılar gətirsə də Azərbaycan xalqı erməni hərbi təxribatlarına cavab verilməsi, işğal altında olan torpaqlara azadlıq nəfəsi gətirilməsi üçün Azərbaycanın dövlət rəhbərliyinin əks-hücum əməliyyatlarına start verməsini çox böyük məmnunluqla qarşıladı və başlanan Vətən müharibəsində bütünlüklə Azərbaycan dövlətinin, Azərbaycan Ordusunun yanında olduğunu nümayiş etdirdi.

Azərbaycan xalqı yaxşı bilirdi ki, hərbi seçimə əl atmadan 30 il müddətində onun qədim torpaqlarını işğal altına alaraq viranə günə salan, oxşar xislətli dünya qüvvələrinin erköyün övladı olan erməni işğalçı-millətçi qüvvələrini haqq yoluna gətirmək mümkün olmayacaqdır. Hələ 2020-ci ilin iyulunda

Tovuzla sərhəddə baş verən erməni hərbi təxribatına cavab verildiyi günlərdə Azərbaycan xalqı yekdilliklə ayağa qalxdı və elə bütün dünyaya da nümayiş etdirdi ki, onun iradəsi ilə oynamaq olmaz, bu xalqa məxsus olan torpaqların azad edilməsi üçün bu xalq nəhayət ki, öz qətiyyətini nümayiş etdirəcəkdir.

Belə də oldu və haqqın və ədalətin bərpa edilməsi üçün Vətən müharibəsinin başlanması Azərbaycan xalqı birmənalı şəkildə dövlət ətrafında səfərbər etdi. Onun gücünə və mübarizliyinə dayaqlanan Azərbaycan dövləti və Azərbaycan Ordusu isə bu xalqın nəyə qadir olduğunu öz fəaliyyəti ilə ifadə etdi.

Azərbaycan xalqının ümummilləti lideri Heydər Əliyev də öz çıxışlarında təkrar-təkrar bəyan edirdi ki, xalq-dövlət, xalq-ordu birliyi ordunun gücünü formalaşdıran çox ciddi bir amildir. Dünya miqyaslı siyasət və dövlət adamı bildirirdi ki, ordu xalqın ayrılmaz bir hissəsidir və ordunun mübariz əhval-ruhiyyəsi də xalqın mənəvi keyfiyyətlərindən qüvvə alır. Yəni xalq öz müstəqilliyinə və dövlətçiliyinə, ölkəsinin ərazi bütövlüyünə sədaqətli, düşmənlərinə isə barışmaz olarsa, onda bu mübariz keyfiyyətlər xalqın övladları olan əsgər və zabitlər tərəfindən orduya da daşınmaqla ordunun mənəvi simasını yaradacaqdır. Heydər Əliyev belə bir fikri də söyləyirdi ki, ordunun xalq qayğısı ilə əhatə olunması, yalnız ordunun güclənməsinin şərti deyil, həm də dövlətin qüdrətinin mənbəyidir.

Ay yarım ərzində gözlərimiz qarşısında yazılan şərəfli tarixin başlıca qəhrəmanlarından biri də, sözsüz ki, Azərbaycan xalqıdır, düşmənə aman verməmək üçün özünü güllə qarşısına atmağa hazır olan Azərbaycan vətəndaşlarıdır, torpağının yad tapdığından azad olunması istəyi bütün qayğılarını üstə-

ləyən Azərbaycan övladlarıdır. Bu müharibənin gedişində xalqımız düşmən qarşısında vahid toplum olmağın, güclü bir yumruğa çevrilməyin yeni bir nümunəsini yaratdı. Vətən müharibəsinin başlaması ilə Azərbaycanın yaşayış məntəqələrinin, xüsusilə döyüş bölgəsinə yaxın olan yaşayış məntəqələrinin hər bir evi bir səngərə çevrildi, erməni faşizminin dinc əhaliyə qarşı apardığı vəhşiliyin qarşısında təpərli bir müqavimət ocağı oldu.

Kimsə erməni vəhşiliyinə boyun əyib ev-əşiyini tərək etmədi, yersiz təşvişə və həyəcanlara yer vermədi. Əksinə, xalq öz təpəri ilə mübarizə meydanında, əsgərlərin yanında, dövlətin ətrafında olduğunu göstərdi. Erməni vəhşiliyinin qurbanı olan günahsız insanların faciəsi isə bütün xalqın faciəsinə çevrildi. Bu birlik, ümumi əzmkarlıq, cəbhəyə bağlı olan həmrəylik isə Azərbaycan Ordusuna güc-qüvvət verdi, tarixi qələbəyə aparan yola işıq tutdu.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Silahlı Qüvvələrin Ali Baş Komandanı erməni işğalına qarşı aparılan müharibədə əldə edilmiş tarixi qələbəni bütün xalqın qələbəsi kimi qəbul edirdi və deyirdi: “Bu, bizim hamımızın qələbəsidir, bütün Azərbaycan xalqının. Azərbaycan xalqı bir daha göstərdi ki, nə qədər böyük xalqdır, nə qədər vətənpərvər xalqdır, nə qədər dəmir iradəyə malik olan xalqdır. 30 ilin əziyyəti, 30 ilin ümidsizliyi, 30 ilin əzabları xalqımızı sındırmadı, iradəmizə heç bir mənfi təsir göstərmədi. Əksinə, biz daha da bütövləşdik, daha da mətinləşdik, daha da gücləndik, özümüzü toparladığımızı dedik ki, artıq yetər, biz bu işğala dözməyəcəyik. Dedik ki, düşməni torpaqlarımızdan qovacağıq!

Biz bir daha gücümüzü göstərdik, xalqımızın birliyini göstərdik. Göstərdik ki, heç bir qüvvə bizim qabağımızda dura bilməz,

heç bir qüvvə bizi haqq yolumuzdan döndərə bilməz. ...İkinci Qarabağ müharibəsi tarixdə Azərbaycanın şanlı qələbəsi kimi qalacaq. Bu qələbənin qazanılmasında bütün xalqımız birlik, həmrəylik göstərmişdir”.

Dünya müharibələr təcrübəsi onu da göstərir ki, güclü ordunun mövcudluğu, xalq həmrəyliyi, habelə dövlətin siyasi və iqtisadi gücü, cəmiyyətin mübariz mənəvi əhval-ruhiyyəsi, ön və arxa cəbhənin vəhdəti, informasiya və diplomatiya çevikliyi və s. amillər müharibənin uğurla aparılması üçün mühüm amillərdir. Lakin bu amillərin hər birinin ayrı-ayrılıqda mövcudluğu müharibənin uğurla aparılması üçün heç də yetərli deyil. Həmin amillər yalnız dövlətin təşkilati fəaliyyəti ilə məqsədyönlü siyasət çərçivəsində planlaşdırıldıqda, formalaşdırıldıqda, qarşıya qoyulan hədəf müstəvisində düzgün uzlaşdırıldıqda və məntiqli şəkildə səfərbərliyə alınaraq cəbhəyə istiqamətləndirildikdə özünün əməli nəticəsini verə bilər.

Bu baxımdan, cəmiyyət daxilində özünü göstərə biləcək ictimai-kütləvi proseslərin heç biri ordu quruculuğu və müharibə kimi mərkəzləşdirilmiş rəhbərliyi və vahid komandanlığı tələb etmir. Çünki sərt intizamı, icraçılığını və nəzarəti tələb edən hərbi işinin mahiyyəti ölkənin, dövlətin bütün potensialının bir mərkəzdə toplanmasını, bu potensialın vahid mərkəz tərəfindən idarə olunmasını və istiqamətləndirilməsini tələb edir. Bütün bunlar isə hərbi işində, o cümlədən, müharibələrin aparılmasında ali baş komandanların rolunu birmənalı şəkildə ön plana çıxarır.

Ali Baş Komandan, xüsusilə müharibə dövründə xalqın bütün gücünün hərbi və müdafiə işinə səfərbər edilməsini təmin edə biləcək bir strateji vəzifə sahibidir və ona görə də bu vəzifə sahibinin öz fəaliyyətini necə qurmasının dövlət maraqlarının qorun-

masında müstəsna əhəmiyyəti vardır. Dünya təcrübəsi də göstərir ki, səriştəli, qətiyyətli və mübariz komandan olmadan müharibədən qalib çıxmaq mümkün deyil. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Silahlı Qüvvələrin Ali Baş Komandanı cənab İlham Əliyevin Vətən müharibəsi dövründəki fəaliyyəti də bir daha onu göstərdi ki, ölçülüb-biçilmiş, əsaslandırılmış, bütün riskləri və təfərrüatları hesablanmış rəhbərlik və təşkilatçılıq olmadan müharibədən qalib çıxmaq mümkün deyildir.

Bu mənada, müharibə həm də dövlət idarəçiliyinin, ali baş komandanlığın sınağıdır və bu sınaqdan yalnız ən məsuliyyətli bir zamanda ən doğru seçim etməyi və bu seçimin ən düzgün icrasını təşkil etməyi bacaran Ali Baş Komandan uğurla çıxa bilər. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev, məhz belə keyfiyyətlərə malik olduğunu nümayiş etdirdi. Respublika Prezidenti Vətən müharibəsinin gedişində etdiyi çıxışlarda bir neçə dəfə bəyan etdi ki, hansı qərarın nə zaman və necə qəbul edilməsini o çox yaxşı bilir. Çünki müharibə kimi kütləvi insan qırğınlarına apara biləcək bir seçmə əl atılması Ali Baş Komandanın böyük məsuliyyət tələb edir. Qəbul edilən qərar da azacıq tələskənliyə yol verilməsi kütləvi insan qırğınlarından əlavə dövlətin özünün mövcudluğunu təhlükə altına ala bilər. Ali Baş Komandanın ustalığı ondadır ki, bütün bu məsələləri dəqiqliklə hesablaya və sonra da öz ordusunu, öz xalqını qələbəyə apara bilər. İlham Əliyev də belə Ali Baş Komandandır, öz ordusunu, öz xalqını tarixi zəfərə aparan bir komandandır.

Çıxışlarından göründüyü kimi, müharibənin bütün gedişi Ali Baş Komandan kimi cənab İlham Əliyevin nəzarəti altında idi, bütün döyüşlər onun təsdiqi ilə planlaşdırılır və həyata keçirilirdi. Məqsədyönlü təmkin,

hər addımın hesablanması, qüvvələrin düzgün bölüşdürülməsi, bütün xidmət sahələrinin dəqiqliklə uzlaşdırılması, döyüşlərin və hərbi qüvvələrin idarəedilməsinin çevikliyi, dövlətin və xalqın potensialının döyüşən cəbhə ilə düzgün əlaqələndirilməsi uğurların dinamikasını təmin etdi. Döyüş taktikasında yeni təfəkkürə yer verilməsi, tətbiq edilən yeniliklərin səmərəliliyinə nail olunması Azərbaycanda dünyanı heyrətə salacaq yeni bir döyüş təcrübəsinin meydana gəlməsinə yol açdı ki, bu da İlham Əliyevin Ali Baş Komandanlığı ilə dünya hərbi taktikasına gətirilmiş bir yenilik idi.

Azərbaycan lideri İlham Əliyev bu müharibə dövründə yalnız ordunun deyil, həm də informasiya və diplomatiya sahəsində aparılan müharibənin baş komandanı idi. Bu müharibənin gizli qalan məqamları olsa da, bütün xalqın gözü qarşısında cərəyan edən səhnələri də mövcuddur. Haqqı ayaq altına alıb haqsızlığın müdafiəsinə qalxmış beynəlxalq mediya nəhənglərinə qarşı ölkə rəhbəri İlham Əliyevin təmkinli, tutarlı, əsaslandırılmış cavabları Azərbaycan Ordusunun cəbhədə əldə etdiyi uğurları tamamladı və Azərbaycan xalqına tarixi zəfəri qazandırdı.

Nəticədə, ulu öndər Heydər Əliyevin də vəsiyyətlərinin həyata keçməsinin sevincini bütün xalqla bölüşən Prezident, Ali Baş Komandan İlham Əliyev Vətən müharibəsində əldə edilən böyük qələbənin memarına çevrildi. Elə bir qələbənin ki, zaman ötdükcə onun qüruru yeni nəsillərin yurd sevgisini yüksəldəcək, bu yenilməz ruh isə sərhədlərimizin pozulmasına imkan verməyəcək.

Mehman SÜLEYMANOV,
Silahlı Qüvvələrin Hərbi Akademiya-
sının professoru, tarix üzrə elmlər dok-
toru.

www.xalqqazeti.com

AZƏRBAYCAN DƏMİR YOLUNUN 140 İLLİK SALNAMƏSİ

Azərbaycan Respublikası Prezidenti İlham Əliyevin 7 oktyabr 2005-ci il sərəncamı ilə 13 oktyabr dəmir yolu nəqliyyatı işçilərinin peşə bayramı kimi təsis olunub. Dəmiryolçular hər il bu gün dəmir yolunda aparılan uğurlu islahatlardan, qazanılan nailiyyətlərdən və əməllərinə verilən yüksək qiymətdən fəxrlə danışaraq, peşə bayramlarını təntənə ilə qeyd edirlər.

Bu əlamətdar tarixi gündə Azərbaycan dəmir yolçuları son illərdə qazandıqları uğurlu nailiyyətlərə və qarşıda duran əsas perspektiv planlara — milli dəmir yolu nəqliyyatının keçdiyi tarixi şərəfli yola nəzər salırlar. Azərbaycan dəmir yol nəqliyyatının tarixi mürəkkəb, unudulmaz iqtisadi-siyasi proseslərlə əlaqədar olaraq bir çox önəmli hadisələr və faktlarla zəngindir.

Azərbaycan ərazisində ilk dəmir yolu xəttinin çəkilməsi XIX əsrin 70-ci illərində neftin daşınması və neft sənayesinin sürətli inkişafı ilə əlaqədar olmuşdur. Abşeronda əsas neftçıxarma rayonlarından (Sabunçu, Suraxanı, Balaxanı, Bibiheybət) neftin Bakı neftayırma zavodlarına, sonralar isə Rusiyanın mərkəzi rayonlarına və dünya bazarına nəql olunması Bakı neft sənayeçiləri üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edirdi. Nəhayət, çar hökuməti Nazirlər Kabinetinin 1878-ci il 16 iyunda keçirilən iclasında Cənubi Qafqaz dəmir yolunun - “Neft sahəsində” dəmir yolunun tikinti layihəsi təsdiq olunur. Bakını Balaxanı, Sabunçu və Suraxanı mədənləri ilə birləşdirən 23,2 kilometr uzunluğunda dəmir yolunun çəkilməsi “Poti-Tiflis” dəmir yolu cəmiyyətinə həvalə edilir. Bütövlükdə “Neft sahəsi”ndəki dəmir yolu xəttinin tikinti xərcləri

764,9 min rubl təşkil etmişdir. Dəmir yolu xətti bir il altı ay ərzində tikilərək 1879-cu ilin dekabrında istifadəyə verilib. 20 yanvar 1880-ci ildə isə dəmir yolu xəttinin rəsmi açılışı olmuşdur. Dünya tarixində ilk dəfə olaraq sisterna vaqonları ilə neftin daşınması bu dəmir yolu xəttində

tətbiq edilmişdir. Azərbaycanda neft sənayesinin sürətli inkişafı Bakı-Tiflis və Bakı-Dərbənd dəmir yolu xətlərinin tikintisinə səbəb olmuşdur. 1879-cu ilin 22 dekabrında Cənubi Qafqaz dəmir yolu hissəsinin Bakı-Tiflis dəmir yolu magistralının çəkilişinə icazə verildi. 515 verst uzunluğunda bu yolun 1883-cü il 8 mayda rəsmi açılışı oldu və həmin gün Tiflisdən çıxan ilk sərnəşin qatarı 9 mayda Bakıya çatdı. Maarifçi-demokrat Həsən bəy Zərdabi Cənubi Qafqaz dəmir yolu hissəsində Bakı-Tiflis dəmir yolunun çəkilməsinə böyük qiymət verərək yazırdı ki, Azərbaycan iqtisadiyyatının yüksəlməsində bu yol Bakı neftindən sonra ikinci böyük tarixi amildir. XIX əsrin sonu XX əsrin əvvəllərində Azərbaycan ərazisində daha bir neçə dəmir yolu xətti çəkilib istismara verildi. 1900-cü ildə uzunluğu 217 verst olan Bakı-Dərbənd dəmir yolu istifadəyə verildi. Bununla da, Cənubi Qafqaz dəmir yolu Vladıqafqaz dəmir yolu ilə birləşdi və onun vasitəsi ilə Ümumrusiya dəmir yolu şəbəkəsinə qoşuldu. 1899-cu ildə uzunluğu 282 verst olan Tiflis-Qars dəmir yolu istismara verildi və elə həmin ildə bu yolun trassasındakı Gümri stansiyasından uzunluğu 147 verst olan dəmir

yolu xətti İrəvana qədər uzadıldı. Sonralar çar Rusiyasının apardığı siyasətə uyğun olaraq İrəvandan Culfaya uzunluğu 177 verst olan Masis-Culfa dəmir yolu xətti çəkilərək, 1908-ci ildə Tiflisdən Culfaya qədər olan magistral dəmir yolu xəttinin istismara verilməsi tamamlandı. 1916-cı ildə isə Təbrizlə Culfa arasında olan dəmir yolu xətti istifadəyə verildi. Lakin Araz çayı boyunca Culfadan Ələtə qədər olan dəmir yolunun tam istismara verilməsi Rusiyanın siyasəti nəticəsində 1941-ci ilə kimi saxlanılmışdır. Beləliklə, Azərbaycanın cənub-qərb bölgəsinin ölkənin əsas mərkəzi hissəsi ilə sabit və dayanıqlı nəqliyyat əlaqəsi saxlamaları təmin edilməmişdir. Bununla da, Azərbaycan ərazisi Rusiya və dünya dəmir yol şəbəkəsinə qoşularaq, neft məhsullarının Rusiyanın mərkəzi rayonlarına və dünya bazarlarına nəql olunması tam təmin olundu.

DYN-nin yaranması və sürətli inkişafı ilə Azərbaycanda kənd təsərrüfatı və sənaye, eləcə də sosial-mədəni inkişafda mühüm yeniliklər baş vermişdir. Azərbaycanda əsas yükdaşıma əməliyyatları dəmir yolu vasitəsilə həyata keçirilməyə başlandı. Əvvəllər yükdaşıma yerli qəzalardan Bakı, Tiflis və Gəncə şəhərlərinə doğru olduğu halda, dəmir yolları çəkiləndən sonra qəzalardan yaxınlıqdakı dəmir yol stansiyalarına yönəldi, həm də daxili yükdaşımaların həcmi və çeşidi artdı. Dəmir yolunun işə düşməsi ilə Azərbaycan daxilindəki poçt stansiyaları və poçt yolları sıradan çıxdı və poçt rabitəsi qəza mərkəzlərini dəmir yol stansiyası ilə birləşdirən qrunnt yollarla həyata keçirilməyə başlandı.

Dəmir yolları şəbəkəsi yeni qəsəbə və kəndlərin salınmasında və şəhərlərin böyü-

məsində əsas amillərdən biri olmaqla bərabər, yeni sənaye sahələrinin yaranmasına səbəb olmuş və ölkə ərazisində əhalinin sosial-mədəni həyatını genişləndirmişdir. XIX əsrin sonu - XX əsrin əvvəllərində Gəncə, Şuşa, Nuxa, Quba, Lənkəran, Şamaxı və s. şəhərlərlə yanaşı, Ağstafa, Tovuz, Şəmkir, Yevlax, Ləki, Ucar, Kürdəmir, Hacıqabul, Naxçıvan, Culfa və s. dəmir yolu stansiyaları da daxili ticarətin mərkəzinə çevrilmişdir. Bakı-Tiflis və Bakı-Dərbənd dəmir yol xətləri sənayenin inkişafında olduğu kimi, kənd təsərrüfatında da kəndlilərin təsərrüfat həyatında da ictimai münasibətlərin dəyişməsinə təkan verdi. Dəmir yoluna yaxın ərazilərdə kəndlilərin təsərrüfatı getdikcə daha çox məhsul istehsal etməyə şərait yarandı. Azərbaycan Demokratik Respublikası dövründə dəmir yolunun inkişafı onun Türkiyə Respublikası ilə qarşılıqlı elmi-texniki əlaqəsi ön plana çəkilmişdir. Bu dövrdə ən nəhəng işlərdən biri Ələt-Culfa dəmir yolu xəttinin çəkilişinin bərpa olunması idi. Bu yolun çəkilişinə hələ 1916-cı ildən başlanmışdır. Ələt-Culfa dəmir yolu həm də böyük iqtisadi və hərbi-strateji əhəmiyyət kəsb edirdi. Bu yol Bakını Təbrizlə birləşdirməli idi. Lakin Rusiyadakı Oktyabr inqilabı bu işi dayandırdı, dəmir yolunun çəkilişini Azərbaycan əməkçiləri öz daxili maddi-texniki bazası əsasında davam etdirdi və bu tikinti ADR dövründə daha böyük vüsət aldı. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin hökuməti dəmir yol stansiyaları və xətlərinin mühafizəsinə xüsusi diqqət göstərərək 1919-cu il sentyabrın 4-də "Hərbi dəmiryolçular məktəbini" təsis etdilər və ilk qrupda 20 nəfər olmaqla fəaliyyətə başladı. Lakin 1920-ci ilin aprel işğalı bu planları yarımçıq qoydu.

Türkiyə dövləti ilə ADR arasında qarşılıqlı sıx əlaqələrin olduğunu nəzərə alaraq, 1918-ci ilin iyulunda iki dövlət arasında müqavilə bağlanır. Müqaviləyə görə Azərbaycan dəmir yolları sisteminə maddi-texniki kömək göstərmək və onu himayə etmək 5 il müddətinə Türkiyənin öhdəsinə keçir. Respublikamızda Sovet hakimiyyətinin qurulması ilə Azərbaycan dəmir yolu yenidən Rusiya dəmir yolu şəbəkəsinə qoşulur. Sonralar isə 14 aprel 1921-ci ildən Zaqafqaziya Respublikalarının Dəmir Yolu Birliyinə daxil olur. Bununla da Azərbaycan Dəmir Yolu 1991-ci ilə kimi öz iqtisadi-siyasi müstəqilliyini itirir.

Azərbaycan polad magistralı öz fəaliyyəti dövründə bir neçə dəfə Zaqafqaziya Dəmir Yolunun tərkibinə daxil edilmiş, sonralar müstəqil dəmir yolu kimi sərbəst fəaliyyət göstərmişdir. 1945-ci il iyulun 6-da SSRİ Dövlət Müdafiə Komitəsinin qərarı ilə müstəqil Azərbaycan dəmir yolu yaradılmışdır. SSRİ Yollar nazirinin 1945-ci il 28 iyul tarixli əmri ilə Azərbaycan dəmir yolu 1945-ci ilin oktyabrın 1-dən təşkil edilmişdir. 1953-cü ilin may ayının 14-də Azərbaycan və Zaqafqaziya dəmir yolları Zaqafqaziya dəmir yolu adı altında birləşdirilmiş, mərkəzi idarəsi Tbilisiyə köçürülmüşdür. 1955-ci il oktyabrın 3-də Azərbaycan dəmir yolu SSRİ Nazirlər Sovetinin qərarı ilə müstəqil dəmir yolu elan olunmuşdur. Azərbaycan SSR Nazirlər Sovetinin 13 oktyabr 1955-ci il qərarı ilə Azərbaycan dəmir yolu SSRİ Yollar Nazirliyinin tərkibində müstəqil dəmir yolu kimi fəaliyyətini davam etdirmişdir. SSRİ Yollar nazirinin 2 mart 1963-cü il tarixli əmri ilə yenidən Azərbaycan və Zaqafqaziya dəmir yollarının tərkibində struktur dəyişikliyi apa-

rıldı və bu iki idarə Zaqafqaziya dəmir yolu adı altında birləşdirildi və dəmir yolunun Azərbaycan sahəsi Azərbaycan hissəsi adlandırıldı. SSRİ Yollar nazirinin 1 iyun 1967-ci il tarixli əmri ilə Azərbaycan dəmir yoluna yenidən sərbəstlik verildi və o vaxtdan bu günə kimi müstəqil dəmir yolu kimi fəaliyyət göstərir. 28 may 1980-ci ildə Azərbaycan dəmir yolu - Oktyabr inqilabı ordeni ilə təltif edilmişdir. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 8 avqust 1995-ci il tarixli əmri ilə Oktyabr inqilabı ordenli Azərbaycan Dəmir Yoluna - Azərbaycan Dövlət Dəmir Yolu adı verilmişdir. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev 20 iyul 2009-cu il tarixli sərəncamı ilə "Azərbaycan Dəmir Yolları" Qapalı Səhmdar Cəmiyyəti yaradılmışdır. Əgər yarandığı ilk on ildə dəmir yolunun inkişafı neftçixarmanın və neftayırmanın inkişafı ilə sıx bağlı idisə, XX əsrin ikinci yarısından etibarən dəmir yolu nəinki dinamik inkişaf edən çoxsahəli respublika iqtisadiyyatına uğurla xidmət etmiş, həm də qonşu ölkələrə böyük həcmli tranzit yüklərin daşınmalarını da yerinə yetirmişdir.

XX əsr boyu dünya dəmir yol təsərrüfatının bütün texniki və texnoloji yenilikləri Azərbaycanda da uğurla tətbiq olunmuşdur. Keşmiş SSRİ-də ilk elektriklişdirilmiş dəmir yolu xəttinin ($U=1500$ V) məhz Bakı-Suraxanı-Sabunçu xəttində 6 iyul 1926-cı ildə istismara verilməsi Azərbaycan dəmiryolçularının parlaq bir qələbəsidir. Respublikanın dəmir yol təsərrüfatı SSRİ-nin nəhəng polad magistral şəbəkəsinin ən qabaqcıl hissələrindən biri kimi inkişaf etmiş, beynəlxalq və yerli daşımalarda ən qabaqcıl mövqə tutmuşdur.

İkinci Dünya müharibəsi dövründə dəmiryolçularımız əzmlə çalışaraq, Bakıdan ön cəbhəyə 75 milyon ton (1,3 milyon vaqon) yanacaq göndərmişlər. Ümummilli lider Heydər Əliyev haqlı olaraq yazırdı: “Əgər Bakı nefti olmasaydı, Sovetlər İttifaqının müharibədə qələbəsi bəlkə mümkün olmazdı”. Qeyd etmək lazımdır ki, Sovet ordusunun damarlarında qana çevrilmiş Bakı neftinin 2/3 hissəsini cəbhəyə və digər strateji nöqtələrə məhz Azərbaycan dəmir yolçuları daşımışlar. O dövrlərdə dəmiryolçuların əməyi ön cəbhədə döyüşən əsgərin hünərinə bərabər tutulmuşdur.

Respublikamızda dəmir yolunun inkişaf tarixinin mühüm bir hissəsi görkəmli dövlət xadimi Heydər Əliyevin adı ilə sıx bağlıdır. Ulu öndərin Azərbaycana rəhbərliyinin birinci mərhələsində dəmiryol şəbəkəsinin maddi-texniki bazası genişlənərək respublika iqtisadiyyatının hərtərəfli inkişafının təmin olunmasında mühüm töhfələr vermişdir. Məhz onun diqqət və qayğısı nəticəsində XX əsrin sonlarında dəmir yolu infrastrukturunu öz tərəqqisinin zirvəsinə çatmışdır. Azərbaycan xalqının böyük oğlu, dahi şəxsiyyət Heydər Əliyev istər Azərbaycana rəhbərlik edərkən, istərsə də SSRİ Nazirlər Soveti sədrinin birinci müavini vəzifəsində çalışarkən ölkədə dəmir yolu fəaliyyətini həmişə diqqət mərkəzində saxlamış və onun inkişafına xüsusi fikir vermişdir. Dahi rəhbərin təşəbbüsü və rəhbərliyi ilə Qafqazda ən böyük çeşidləyici stansiyalardan biri olan Şirvan stansiyası, Yevlax-Balakən, Güzdək-Qaradağ dəmir yolu xətləri, Ələt deposu, konteynerlərin təmiri üzrə Keşlə vaqon deposu, digər dəmir yolu stansiyaları və xətti müəssisələri tikilib istismara verilmişdir. Ardıcıl görülməz işlər nə-

ticəsində Azərbaycanda dəmiryol nəqliyyatı vasitəsi ilə daşınan yüklərin həcmi həmin dövrlərdə 80-90 milyon tona çatdırılmışdır. Bu dövrdə həm də, Azərbaycan dəmir yolunun maddi-texniki bazası genişləndirilərək, mütərəqqi texnologiyaların tətbiqi ilə yeni dəmir yolu xətlərinin və müəssisələrinin tikilib istismara verilməsi ön plana çəkildi.

1975-80-ci illərdə Bakı elektrik dairəsində yoldəyişənlərin və siqnalın mərkəzləşdirilməsi sahəsində böyük işlər görülmüşdür. Gəncə şəhərində texnikanın ən son nailiyyətlərinə uyğun olaraq müasir texnologiyalı yük vaqonlarının təmiri, habelə sutka ərzində 60 ədəd elektrovoza texniki xidmət göstərmək gücündə olan Şirvan dövriyyə deposu tikilib istifadəyə verilmişdir. Azərbaycanın BAM-ı adlandırılan və mürəkkəb relyefdən keçən 164 kilometr uzunluqlu Yevlax-Balakən dəmir yolu xətti ulu öndərin birbaşa diqqəti və qayğısı sahəsində 1985-ci ildə çəkilib istifadəyə verilmişdir. Yük və sərnişin daşıma göstəriciləri bu dövrdə ən yüksək həddə çataraq, 1990-cı ildə dəmir yol nəqliyyatında yük və sərnişin daşımalarının həcmi 80,18 milyon ton və 16,636 milyon sərnişin, yük dövriyyəsi 37076 milyon ton.km və sərnişin dövriyyəsi isə 1827 milyon sərnişin/km-ə çatmışdır. Azərbaycan müstəqillik qazandıqdan sonra ulu öndər 2-ci dəfə ölkə rəhbərliyinə qayıtdıqdan sonra dövlətçiliyimizi faktiki olaraq qurmağa, onun milli dövlətçilik atributlarını formalaşdırmağa başladı. Ermənistanın apardığı təcavüzkar siyasət nəticəsində Qarabağ və onun ətraf ərazilərinin zəbt olunması nəticəsində Azərbaycan dəmir yolunun 240,4 kilometr uzunluqlu sahəsi dağıdılmış və dəmir yoluna təqribən 45,2 milyon dollar dəyərində maddi-texniki ziyan dəymişdir.

1995-ci ildən ölkəmizdə başlayan iqtisadi inkişaf tempi Azərbaycan dəmir yolunun infrastrukturunun qorunub saxlanması və daşıma prosesinin operativliyində yeni bir mərhələnin əsasını qoydu. 1998-ci ilin 4 yanvarında Dübəndi neft terminalının və stansiyasının açılış mərasimində iştirak edən ümummilli lider Heydər Əliyev dəmir yolunun istismar fəaliyyətini yüksək qiymətləndirərək demişdir: “Dəmir yolu Azərbaycan iqtisadiyyatının böyük bir hissəsidir. Azərbaycan Dövlət Dəmir Yolu İdarəsi buraxılmış səhvləri artıq aradan qaldırır və öz işinin keyfiyyətini yaxşılaşdırır, yaxşı iqtisadi nəticələr əldə edir. Mən indi AzDDY-da inkişafın baş verdiyini görürəm”. 1998-ci ildə Azərbaycan dəmir yolunda ilk dəfə olaraq Bakı lokomotiv deposunda elektrovoz və elektrik qatarlarının əsaslı təmiri təşkil olunmuşdur. Ulu öndər Heydər Əliyevin gərgin əməyi və qonşu dövlətlərin rəhbərliyi ilə apardığı intensiv danışıqlar sahəsində sərnəşin qatarlarının hərəkəti 1997-ci ildən bərpa olunmuşdur.

Ümumiyyətlə, ulu öndərin ölkəmizə rəhbərlik etdiyi 1969-2003-cü illərdə Azərbaycan dəmir yolunun texniki tərəqqi və hərtərəfli dinamik inkişaf dövrü kimi adlandırmaq olar. Məhz bu illərdə dəmir yolunda yük və sərnəşin daşıma göstəriciləri ən yüksək həddə çatmışdır. Yük və sərnəşin daşıma göstəriciləri müstəqilliyimizin ilk illərində azalsa da 2003-cü ildə dəmir yol nəqliyyatında yük və sərnəşin daşımalarının həcmi 20,34 milyon ton və 4,736 milyon sərnəşin, yük dövriyyəsi 7719 milyon ton km və sərnəşin dövriyyəsi isə 654 milyon sərnəşin km-ə çatmışdır. Ulu öndərin siyasi xəttinin layiqli davamçısı Prezident İlham Əliyevin ölkəyə rəhbərlik etdiyi

son 17 ildə iqtisadiyyatın digər sahələrində olduğu kimi, dəmir yolu nəqliyyatında da mütərəqqi texniki-iqtisadi proqramların tətbiqi, dəmir yollarının əsaslı təmiri və yeni dəmir yolu xətlərinin çəkilişi kimi layihələr uğurla həyata keçirilir. Prezident İlham Əliyevin göstərdiyi xüsusi diqqət və qayğı dəmir yol sisteminin dinamik inkişafı üçün yeni böyük imkanlar yaratmışdır.

Ölkə başçısı 6 iyul 2010-cu ildə Azərbaycan Respublikası iqtisadiyyatının mühüm bazası olan dəmir yol nəqliyyatı sisteminin inkişaf etdirilməsini, əhalinin və sənayenin daşıma xidmətlərinə olan tələbatlarının ödənilməsini, daşımaların operativliyi və təhlükəsizliyini, dəmir yol infrastrukturunun yenidən qurulmasını, ölkəmizin ərazisindən keçən beynəlxalq nəqliyyat dəhlizlərinin rəqabət qabiliyyətinin yüksəldilməsini, tranzit daşımaların artırılmasını, dəmir yolu sahəsi üçün mühəndis texniki kadrların hazırlanmasını təmin etmək məqsədilə “Azərbaycan Respublikasında dəmir yolu nəqliyyat sisteminin 2010-2014-cü illərdə inkişafına dair Dövlət Proqramı”nın qəbul edilməsi haqqında sərəncam imzalamışdır.

Dəmir yolunun perspektiv inkişafında mühüm əhəmiyyət kəsb edən bu tarixi sərəncamda Azərbaycan dəmir yol nəqliyyatının dinamik inkişafını təmin edən bütün istiqamətlər göstərilmişdir. Dəmir yolunun hərəkət tərkibi parkının yeniləşdirilməsi, yol, lokomotiv, vaqon, elektrik təchizatı, işarəvermə və rabitə və s. təsərrüfatların əsaslı təmiri, sabit cərəyandan dəyişən cərəyana keçid, texniki vasitələrin modernləşdirilməsi və digər mühüm vəzifələr Dövlət Proqramının icrası üçün Tədbirlər planında öz əksini tapmışdır. Artıq bu istiqamətdə bir sıra layihələr həyata

keçirilmişdir. Prezident İlham Əliyev bu gün dəmiryolçular qarşısında qoyduğu ən mühüm tapşırıq yük daşımalarının, xüsusən də tranzit daşımaların həcmının artırılmasıdır. Bu məqsədə, daşımaların sürətini artırmaqla, daşınan yüklərin təhlükəsizliyini təmin etməklə, çevik tarix siyasətini və irimiqyaslı logistika və marketinq əməliyyatlarını canlandırmaqla çatmaq mümkündür. Hazırda, “Azərbaycan Dəmir Yolları” QSC-də bu istiqamətdə önəmli tədbirlər reallaşdırılır, tranzit yüklərin ölkə ərazisindən keçirilməsi nəticəsində əlavə valyuta ehtiyatlarının Azərbaycan iqtisadiyyatına cəlb olunmasına xüsusi önəm verilir. Dəmir yolunda son dövrdə əldə edilən ən mühüm uğurlardan biri də uzunluğu 96 kilometr olan Bakı-Sumqayıt dairəvi dəmir yolu marşrut xəttinin istismara verilməsidir. 2015-ci ilin 12 sentyabrda Bakı sərnəşin stansiyasından Bakı-Biləcəri-Sumqayıt sahəsi üzrə yeni elektrik qatarlarının yola salınma mərasimi keçirilmişdir. Bu dəmir yolu xəttində sərnəşin daşımalarını İsveçrənin “Stadler Rail Grup” şirkətinin Minsk zavodunda istehsal olunmuş və sərnəşin tutumu 919 nəfər olan (oturacaq yerlərinin sayı 396 nəfər) 4 vaqonlu ikimərtəbəli elektrik qatarları vasitəsilə yerinə yetirilir. Sahəsi 10 min kvadratmetr olan beşmərtəbəli Sumqayıt vağzalının binası yararsız halda olduğu üçün 2015-ci ildə sökülərək yenidən tam əsaslı təmir olunmuşdur. Dəmir yolu ilə sərnəşin daşımalarının həcmının və keyfiyyətinin artırılması, qatarların sürətli və təhlükəsiz hərəkətinin təmin olunması üçün görüləcək tədbirlər sırasında Abşeron yarımadasında mövcud dəmir yolu xətlərinin yenidən qurulması və dəmir yolu şəbəkəsinin təkmilləşdirilməsi xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Bu

məqsədlə Azərbaycan Respublikası Prezidenti İlham Əliyev “Bakı şəhəratrafı dəmir yolu xəttinin layihə-smeta sənədlərinin hazırlanması, əsaslı təmiri və tikintisi ilə bağlı tədbirlər haqqında” 7 mart 2018-ci ildə sərəncam imzaladı. Sərəncama uyğun olaraq, Abşeron yarımadasında mövcud dəmir yolu xətlərinin yenidən qurulması və dəmir yolu şəbəkəsinin təkmilləşdirilməsi həyata keçiriləcək. Qəbul olunmuş layihə əsasında mövcud dəmir yolu xətlərinin əsaslı təmiri, elektrik təchizatı, rabitə və işarəvermə qurğularının əsaslı təmiri, yol kənarlarının mühafizə çəpəri ilə bağlanması, bəzi dəmir yolu keçidlərinin yeraltı keçidlərlə əvəzlənməsi, stansiya binalarının yenidən qurulması və digər işlərin aparılması nəzərdə tutulur. Layihəyə əsasən 107 kilometr dəmir yolu təmir olunacaq və 25-ə yaxın stansiya yenidən qurulacaq və Bakıatrafı Abşeron dairəsində sərnəşin daşımaları üzrə yeddi dəmir yolu marşrutunun istifadəyə verilməsi nəzərdə tutulur. Artıq bu sahədə xeyli işlər görülüb, Bakı-Sumqayıt dairəvi marşrut xəttində yeni nəsil sürətli elektrik qatarları sərnəşindəşimə fəaliyyətini təhlükəsiz və keyfiyyətlə yerinə yetirir. 16 noyabr 2018-ci ildə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin iştirakı ilə Sumqayıt Dəmir Yolu Vağzal Kompleksinin təntənəli açılış mərasimi keçirildi. Uzunluğu 49 kilometr olan yolun ikinci hissəsi olan Bakı-Pirşağı-Sumqayıt xətti isə 2019-cu ildə istismara verilərək, Bakı-Sumqayıt dairəvi dəmir yolu marşrutu üzrə elektrik qatarlarının müntəzəm hərəkəti təmin olunmuşdur. Sərnəşinlərin rahatlığının təmin olunması məqsədi ilə 1977-ci ildə tikilən Bakı Dəmir Yolu Vağzalının binası əsaslı təmir olunduqdan sonra 10 fevral

2017-ci ildə dəmiryolçuların və sərnəşinlərin istifadəsinə verildi.

Azərbaycan Respublikası müstəqillik əldə etdikdən sonra Avropa və Asiya ölkələri ilə yeni iqtisadi-ticarət münasibətlər yaratmağa başladı. Beynəlxalq yüklərin daşınması üçün öz imkanlarını yaxşılaşdırmaq məqsədi ilə Azərbaycan Dəmir Yolu beynəlxalq təşkilatlara müraciət etdi. İlk növbədə Azərbaycan 1993-cü ilin may ayında Brüssel şəhərində keçirilən Avropa Beynəlxalq Cəmiyyətləri konfransında Avropa Birliyinin maliyyələşdirdiyi TRACECA proqramına qoşuldu. Azərbaycan Dəmir Yolu 1992-ci ildən MDB və Baltikyanı ölkələrin Dəmir Yolları Nəqliyyatı Şurasının, 1993-cü ildən Dəmir Yolları Əməkdaşlığı Təşkilatının, 1995-ci ildən isə Beynəlxalq Dəmir Yolları İttifaqının üzvlüyünə qəbul olundu. Beynəlxalq Dəmir Yolu İttifaqının baş direktoru Jan Pyer Lubin 2019-cu ilin 10 mayında Azərbaycanda oldu və “Azərbaycan Dəmir Yolları” QSC-nin rəhbərliyi ilə qarşılıqlı əlaqələrin genişləndirilməsi məsələlərini müzakirə etmişdilər. Azərbaycan Dəmir Yollarının beynəlxalq nəqliyyat dəhlizlərinə inteqrasiya olunması üçün müvafiq infrastrukturun yaradılması istiqamətində də lazımı tədbirlər görülməkdədir. 21 fevral 2007-ci ildə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev “Bakı-Tbilisi-Qars dəmir yolu” layihəsinin həyata keçirilməsi haqqında Sərəncam imzalamışdı. Bu dəmir yolu xəttində tikilən yeni yolun uzunluğu 98 kilometr idi. Artıq Bakı-Tbilisi-Qars dəmir yolu layihəsi reallığa çevrilmiş və 30 oktyabr 2017-ci ildə Azərbaycan, Türkiyə və Gürcüstanın dövlət və hökumət rəhbərlərinin iştirakı ilə təntənəli

surətdə istismara verilmişdir. Bu yol infrastrukturunu Avropa ilə Asiya qitələri arasında nəqliyyat əlaqələrini yaratmaqla bərabər, yeni logistik əlaqələrin və biznes imkanlarının yaranmasına və ticarətin artmasına səbəb olacaq. Eyni zamanda, Azərbaycanla Türkiyə və bir çox dünya ölkələri, o cümlədən Mərkəzi Asiya arasındakı nəqliyyat əlaqələrini daha da yaxşılaşdıracaq, qədim İpək Yolu boyu Avropa ilə Asiya arasında birbaşa və etibarlı nəqliyyat bağlantısını təmin edəcəkdir. BTQ dəmir yolu xəttinin ümumi uzunluğu təxminən 840 kilometrdir. Bunun 500 kilometri Azərbaycan, 260 kilometri Gürcüstan, 80 kilometri isə Türkiyə ərazisindən keçir. Dəmir yolu xəttinin Gürcüstan-Türkiyə sərhədindəki hissəsində uzunluğu 5 kilometrə yaxın olan tunel inşa edilib. Təsadüfi deyil ki, bu yola “Dəmir İpək yolu” deyilir. Bakı-Tbilisi-Qars dəmir yolu ilə 2020-ci ilin ilk altı ayında daşınmış yüklərin həcmi 2019-cu ilin eyni dövrü ilə müqayisədə 3,7 dəfə çox olmuşdur.

Rusiyanın Sankt-Peterburq şəhərində 12 sentyabr 2000-ci il tarixində Rusiya, İran və Hindistan arasında “Şimal-Cənub” beynəlxalq nəqliyyat dəhlizi haqqında saziş imzalanmış və bu saziş 21 may 2002-ci il tarixində qüvvəyə minmişdir. 14 oktyabr 2004-cü ildə isə Azərbaycan Respublikası rəsmi olaraq bu sazişə qoşuldu. “Şimal-Cənub” beynəlxalq nəqliyyat dəhlizi Avropa ölkələri, Rusiya, Orta Asiya və Qafqaz regionlarının Fars körfəzi və Hindistana çıxışını, Xəzəryanı ölkələrin Qara dəniz limanları ilə ticarət əlaqələrinin intensivləşdirilməsinə şərait yaradacaq. “Şimal-Cənub” Beynəlxalq Nəqliyyat Dəhlizinin Azərbaycan Respublikasının əra-

zisindən keçən Şərqi marşrutu (Qafqaz-Fars körfəzi) hissəsində işlərin sürətləndirilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 7 dekabr 2015-ci il tarixli Sərəncamının icrası olaraq, aşağıdakı işlər artıq yerinə yetirilibdir: Astara (AR)-Astara (İİR) dəmir yolu xəttinin Astaraçay üzərindəki körpüyə qədər 8,4 kilometr yeni yol tikilib, Astaraçay üzərində dəmiryol körpüsü inşa olunub, Astaraçay üzərində dəmiryol körpüsündən İran İslam Respublikası ərazisində tikilmiş yük terminalına qədər 1,4 kilometr yol çəkilib. Azərbaycan tərəfi İran Astarasında 35 hektar ərazidə dəmir yolu stansiyasının tikintisi və yüklərin boşaldılması üçün terminalların inşasını davam etdirir. Dəhliz çərçivəsində Azərbaycan dəmir yollarının İran dəmir yolları şəbəkəsi ilə birləşdirilməsi məqsədi ilə 6 mart 2019-cu il tarixində 175 kilometr uzunluqlu Qəzvin - Rəşt dəmir yolu sahəsinin rəsmi açılış mərasimi keçirilmişdir. Bununla bərabər, İran İslam Respublikası ərazisində 167 kilometr uzunluqlu Rəşt-Astara dəmir yolu xəttinin tikilməsi davam etdirilir. 28 mart 2018-ci il tarixində İran İslam Respublikası Prezidentinin Azərbaycana səfəri çərçivəsində “Azərbaycan Respublikası ilə İran İslam Respublikası arasında “İran İslam Respublikası ərazisində Astara-Rəşt dəmir yolu xəttinin tikintisinin maliyyələşdirilməsi haqqında Saziş” imzalanıb. Dəhliz çərçivəsində bütün infrastruktur layihələri yerinə yetirildikdən sonra İran ərazisindən keçməklə Bakıdan Naxçıvan MR-ə dəmir yolu ilə birbaşa daşımaların təşkili reallaşacaqdır. Dəhlizlə ilkin olaraq ərzində 5 milyon ton yükün daşınması, sonralar isə yükün 10 milyon tona qədər ar-

tırılması planlaşdırılır. Rusiya istiqamətinə əsasən neft və neft məhsulları, mineral gübrələr, sement, kimyəvi məhsullar və s., İran istiqamətində isə taxıl məhsulları və meşə materiallarının daşınması nəzərdə tutulur.

Azərbaycan “Şimal-Cənub” Beynəlxalq Nəqliyyat Dəhlizi layihəsinə qoşulmaqla, ilk növbədə, özünün həm Rusiya, həm də İranla olan quru sərhədinin əlverişli coğrafi relyefindən səmərəli istifadə edərək üçtərəfli regional əməkdaşlığı inkişaf etdirmək və mövcud şəraitdən istifadə edərək yeni-yeni gəlirlər əldə etməkdir. Dəhlizin yaradacağı imkanlardan Azərbaycanla yanaşı, Rusiya, İran, Gürcüstan, Türkiyə, Avropa ölkələri, Çin, Qazaxıstan və digər Orta Asiya respublikaları da istifadə edəcəklər. “Şimal-Cənub” dəhlizi layihəsi Azərbaycan, İran və Rusiya ərazisində dəmir yolu əlaqələrinin, həmçinin bu ölkələrin tranzit və ticarət-iqtisadi potensialının gücləndirilməsinə xidmət edərək, beynəlxalq yüklərin bu istiqamətə daha çox daşınmasına imkan verəcək. Son illərdə Azərbaycan dəmir yolunda hərəkət tərkibinin yenilənməsinə dair bir sıra işlər görülmüş və hazırda bu tədbirlər davam etdirilir. Vaqon parkının yenilənməsi üçün yeni yük vaqonları alınmışdır. 2015-ci ildə “Azərbaycan Dəmir Yolları” QSC ilə Rusiyanın “Uralvaqonzavod” Elm İstehsalat Korporasiyası arasında 3100 ədəd yük vaqonlarının alınması üçün müqavilə imzalanmış və vaqonlar artıq dəmir yolunda istismar olunur. 2019-cu ildə Türkiyə Respublikasının Vaqonqayırma zavodları ilə yeni yük vaqonlarının alınmasına dair ikitərəfli razılaşma əldə olunmuşdur. Aparılan islahatlar nəticəsində sərnişin daşımalarında keyfiyyəti artırmaq

məqsədi ilə İsveçrənin “Stadler Reil Qrup” şirkətinin istehsalı olan 4 vagonadan ibarət 9 ədəd ikimərtəbəli sürət qatarı (onlardan 2 qatar iki sistemli) alınaraq ölkəmizə gətirilib. Həmin şirkətdən BTQ marşrutu ilə hərəkət edəcək daha 20 vagon alınaraq ölkəmizə gətirilmişdir.

“Azərbaycan Dəmir Yolları” QSC ilə Fransanın “Alstom TSA” şirkəti arasında 12 may 2014-cü il tarixində 50 ədəd dəyişən cərəyanla işləyən Az8 seriyalı 8 oxlu yeni elektrovozlardan alınması məqsədilə müqavilə bağlanmışdır. Bu lokomotivlərdən 15 ədədi Qazaxıstanda istehsal olunaraq artıq ölkəmizə gətirilmişdir və Gəncə şəhərində istismar sınaqlarına başlanmışdır. “Alstom TSA” şirkətinin Fransada istehsal olunan Az4 seriyalı iki sistemli yeni lokomotivlər 2017-ci ildən başlayaraq Azərbaycan Dəmir Yolunda sınaqdan keçirilib və onlar Bakı-Böyük Kəşik istiqamətində sərnişin daşımalarında istifadə olunur. Bundan əlavə “Stadler Reil Qrup” şirkətinin istehsalı olan 4 vagonadan ibarət 6 ədəd birmərtəbəli elektrik qatarı və 4 ədəd birmərtəbəli dizel qatarları üçün müqavilə bağlanmışdır. Yeni nəsil dəyişən cərəyanlı Az8 seriyalı elektrovozlardan yüksək dartı gücünə malik olmaqla bərabər 4500 ton yük qatarını idarə etməyə qadirdir. Yeni elektrovozlardan standartlara uyğun texniki xidmətini yerinə yetirmək üçün Biləcəri qəsəbəsi və Gəncə şəhərində lokomotiv depoları tikilib.

Azərbaycan Dəmir Yolları ölkəmizin digər nəqliyyat strukturları ilə birlikdə bir neçə iri beynəlxalq layihələrin təşəbbüskarı və iştirakçısıdır. Hazırda Şərqi-Qərbi dəhlizində alternativ marşrutların hazırlanması istiqamətində

tədbirlər reallaşdırılır. Şərqi-Qərbi nəqliyyat dəhlizinin “Nomad Express” layihəsinin marşrutu Çin - Qazaxıstan - Xəzər dənizi - Azərbaycan - Gürcüstan - Türkiyə (və ya Qara dəniz) - Avropaya nəzərdə tutulub. Nəqliyyat dəhlizinin idarə olunması və inkişaf etdirilməsi, yeni yaradılmış Konsorsiumun üzvləri tərəfindən həyata keçirilir. Konsorsiumun üzvləri: Çində-Çin Dəmir Yolları, Qazaxıstanda-KTZ Ekspress, Xəzər dənizi üzrə-Xəzər Dənizi Gəmiçiliyi, Azərbaycanda-ADY Express, Gürcüstanda-Trans Qafqasus Terminals şirkətləridir. Bu dəhliz üzrə hərəkət edən “Nomad Ekspress” blok qatarı orta hesabla 10-12 günə Çindən Avropaya yükləri çatdırır. Orta Koridor vasitəsi ilə yüklər Avropaya iki istiqamət üzrə nəql edilir. Onlardan biri Gürcüstanın Poti və Batumi dəniz limanları vasitəsi ilə, digəri isə istifadəyə verilmiş Bakı-Tbilisi-Qars dəmir yolu ilə. Azərbaycan mövcud nəqliyyat potensialını və tranzit imkanlarını artırmaq, bu sahədə öz rəqabət qabiliyyətliyini yüksəltmək məqsədilə böyük sərmayələr qoyur, ölkə daxilində və regionda irimiqyaslı infrastruktur layihələrini həyata keçirir. İstifadəyə verilmiş Bakı-Tbilisi-Qars dəmir yolu və Yeni Bakı Beynəlxalq Dəniz Ticarət Limanı Şərqi-Qərbi nəqliyyat dəhlizinin əsas segmentlərinə çevrilərək, yalnız layihədə iştirak edən ölkələrin deyil, bütün regionun inkişafına müsbət töhfə verəcək. Yeni Bakı Beynəlxalq Dəniz Ticarət Limanı layihəsi çərçivəsində həmçinin, regionda müasir yükdaşıma tələblərinə cavab verən iri Abşeron logistik mərkəzinin 2018-ci ilin avqustun 13-də təntənəli surətdə açılış mərasimi keçirildi. Bu mərkəz regional logistik qovşağı funksiyasını

yerinə yetirməklə nəqliyyat dəhlizlərinin səmərəliliyinin artırılmasına və onların potensialından maksimum yararlanmağa şərait yaratdı. Bu dəhliz üzrə daşımaların təhlükəsizliyi və operativliyi məqsədilə 2016-cı ilin sonunda Trans Xəzər Beynəlxalq Nəqliyyat Marşrutunun Assosiasiyası yaradılıb. Ölkə iqtisadiyyatının neft sənayesindən asılılığını aradan qaldırmaq, qeyri-neft sektorunun sürətli inkişafı, o cümlədən turizmin inkişaf etdirilməsi və turizm marşrutlarının yaradılması respublikada aparılan iqtisadi islahatların əsas istiqamətlərindəndir. Bu məqsədlə Prezident İlham Əliyev 11 dekabr 2018-ci ildə 43 kilometr uzunluqlu “Ləki-Qəbələ xəttinin tikintisi ilə bağlı tədbirlər haqqında” və 57 kilometr uzunluqlu “Xudat-Şahdağ dəmir yolu xəttinin layihələndirilməsi ilə bağlı tədbirlər haqqında” sərəncamlar imzalayıb. Ləki-Qəbələ dəmir yolu xəttinin tikintisinin bu ilin sonuna qədər yekunlaşması nəzərdə tutulur. Yeni dəmir yolu xətti Ləki stansiyasını Qəbələnin hava limanı ilə birləşdirəcək. Dəmir yolu xətti boyunca 103 suötürücü, 16 tunel və körpü, Ağdaş rayonunun Qarağan-Şıxlar ərazisində stansiya, Qəbələ hava limanı yaxınlığında vağzal kompleksinin tikinti işləri uğurla davam etdirilir. Artıq stansiyalarda yoldəyişən qurğular qoyulur və stansiya yollarının xətləri çəkilir. Eyni zamanda 2 ədəd yeraltı keçidin tikintisi tamamlanıb. Ağdaş-Göyçay avtomobil yolu üzərindən keçəcək körpüdə son tamamlama işləri görülür. Əlavə bir neçə keçid və körpüdə svayların vurulması prosesi başa çatıb, kənar və orta dayaqları quraşdırılıb. Yeni dəmir yolu xəttinin tikintisi Azərbaycanda turizm infrastrukturunun yaxşılaşdırılmasına və tu-

rizm obyektləri ilə rahat və dayanıqlı nəqliyyat əlaqələrinin qurulmasına imkan verəcəkdir.

2019-cu il ərzində “Azərbaycan Dəmir Yolları” QSC, dövlət başçısı İlham Əliyevin iştirakı ilə 4 mühüm layihənin təqdimatını keçiribdir. Aprelin 3-də Bakı-Tbilisi-Qars dəmir yolu xəttində hərəkət edəcək sərnəşin qatarı (cəmi 30 vaqon) ilə tanış olması, mayın 21-də Sabunçu dəmir yolu vağzalı kompleksi, noyabrın 19-da Abşeron dairəvi dəmir yolunun Sabunçu-Pirşağı xəttinin, dekabrın 29-da isə paytaxtın Sabunçu rayonunun Pirşağı qəsəbəsində inşa edilən avtomobil tunelinin açılışında iştirak etməsi dəmir yolunda aparılan islahatların təcəssümüdür.

Azərbaycan Dəmir yolunda son beş il ərzində müəyyən edilmiş investisiya proqramlarına əsasən Bakı-Böyük Kəsik, Bakı-Yalama, Bakı-Astara istiqamətlərində dəmir yolunun əsaslı təmiri, Bakı-Böyük Kəsik sahəsində kontakt şəbəkəsinin dəyişən cərəyanlı elektrik təchizatı sisteminə keçirilməsi, Bakı-Gəncə-Bakı sürət qatarının istifadəyə verilməsi, Kür çayı üzərində (Yevlax) ikinci körpünün tikintisi kimi layihələrin əksəriyyəti uğurla yerinə yetirilibdir. “Azərbaycan Dəmir Yolları” QSC şimaldan cənuba, eləcə də əks istiqamətdə yüklərin Abşeron yarımadasına daxil olmadan birbaşa daşınmasını asanlaşdıran 36 kilometr uzunluqlu Güzdək-Qaradağ dəmir yolu xəttinin yenidən qurulması işlərinə isə bu ilin avqust ayından başlanılıb. Yeni yolun tikintisi zamanı 63 sünü mühəndis qurğusunun, o cümlədən 2 körpü, iki stansiya, 4 avtomobil keçidi, 5 piyada keçidinin tikintisi təzərdə tutulub. Yeni tikilən yol iki xətlə olub, yan yollarla birlikdə ümumi uzunluğu 80 kilometrə bərabərdir.

Azərbaycan dəmir yolunun müasir vəziyyəti, son beş il ərzində həyata keçirilən islahatlar gələcəyə ümidlə baxmağa əsas verir. Lakin inkişaf etmiş dünya ölkələrinin səviyyəsinə çatmaq üçün dəmir yolunun modernləşdirilməsi, hərəkət tərkibinin yenilənməsi və qatarların hərəkət sürətinin artırılması sahəsində daha çox işlərin görülməsi qarşıda duran əsas məsələlərdir. Bu məqsədlə ölkə rəhbərinin sərəncamına əsasən dəmir yollarının inkişafına dair qəbul olunmuş Dövlət Proqramının layihələri uğurla yerinə yetirilir. Azərbaycanda dəmir yollarına qoyulan investisiyaların səmərəliliyinin artırılması, infrastruktur xidmətlərinin qorunub saxlanması və beynəlxalq marşrutların strateji əhəmiyyətinin artırılması məqsədilə 21 may 2020-ci il tarixində “Azərbaycan Dəmir Yolları” QSC ilə ABŞ-ın “McKinsey end Company” aparıcı şirkəti arasında “2030 Korporativ Strategiya”nın hazırlanmasına dair müqavilə imzalanıb. Azərbaycanda dəmir yol nəqliyyatında aparılan islahatlar və qazanılan nailiyyətlər beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən də yüksək qiymətləndirilib. Dünya miqyasında ən mötəbər beynəlxalq təşkilatlardan biri olan Davos Dünya İqtisadi Forumu Azərbaycanda dəmir yollarının keyfiyyəti ilə bağlı hesabatda göstərib ki, Azərbaycan dəmir yolları səmərəliliyi baxımından dünyada 12-ci yerdə, dəmir yollarının keyfiyyətinə görə isə 34-cü yerdə qərarlaşıb.

Hazırda dəmir yolunda islahatların uğurla aparılmasında əsas məsələlərdən biri də kadr hazırlığı məsələsidir. Artıq uzun müddətdir ki, dəmir yolunun texniki-peşə və orta ixtisaslı kadrları Bakı Dəmir yolu liseyində və Bakı Nəqliyyat və Rabitə Kollecinə hazırlanaraq

və bu sahədə kadr hazırlığı indi də uğurla davam etdirilir. Dəmir Yolunda çalışan mühəndis kadrları isə 1992-ci ildən başlayaraq “Nəqliyyatda daşımaların və idarəetmənin təşkili”, “Dəmiryol nəqliyyatında avtomatika və telemexanika”, “Dəmir yolu və təsərrüfatı, onun istismarı”, “Lokomotiv və vaqon təsərrüfatı” və 2009-cu ildən isə “Dəmiryol nəqliyyatı və təsərrüfatı mühəndisliyi” ixtisasları üzrə Azərbaycan Texniki Universitetində hazırlanır. Lakin Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2019-cu il 11 fevral tarixli 45 nömrəli Qərarı ilə təsdiq edilmiş “Ali təhsilin bakalavriat səviyyəsi üzrə ixtisasların Təsnifatında” dəmir yol nəqliyyatına aid konkret adla heç bir ixtisas nəzərdə tutulmayıbdır. Bu tədris ilində Azərbaycan Texniki Universitetində “Nəqliyyat mühəndisliyi” ixtisasına tələbə qəbulu nəzərdə tutulub. “Nəqliyyat mühəndisliyi” ixtisasının tədris planı isə avtomobil və dəmiryol nəqliyyatına dair nəzəri-təcrübi biliklərin birlikdə mənimsənilməsinə həsr olunub!

Yuxarıda göstərilənlər bir daha onu təsdiq edir ki, ölkə iqtisadiyyatının inkişafında mühüm yer tutan “Azərbaycan Dəmir Yolları” QSC beynəlxalq və regional layihələrdə iştirakını reallaşdıraraq, 140 il ərzində yaranan maddi-texniki bazasını qoruyub saxlamaqla bərabər, ölkənin irihəcmli yük və sərnişin daşımalarına olan tələbatının yerinə yetirilməsi istiqamətindəki fəaliyyətini təhlükəsiz və keyfiyyətlə yerinə yetirir.

İsrail ELYAZOV,
AzTU-nun Dəmiryol nəqliyyatının
istismarı kafedrasının dosenti.

www.respublica-news.az

*RƏSMİ SƏNƏDLƏR***AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI PREZİDENTİNİN,
ERMƏNİSTAN RESPUBLİKASI BAŞ NAZİRİNİN VƏ
RUSİYA FEDERASIYASI PREZİDENTİNİN
BƏYANATI****11 yanvar 2021-ci il**

Biz, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İ.H.Əliyev, Ermənistan Respublikasının baş naziri N.V.Paşinyan və Rusiya Federasiyasının Prezidenti V.V.Putin aşağıdakıları **bəyan edirik:**

1. 2020-ci il 9 noyabr tarixli Bəyanatın 9-cu bəndinin regionda bütün iqtisadi və nəqliyyat əlaqələrinin bərpası ilə bağlı hissəsinin reallaşdırılması məqsədilə Rusiya Federasiyasının Prezidenti V.V.Putinin Azərbaycan Respublikasının, Ermənistan Respublikasının baş nazirləri müavinlərinin və Rusiya Federasiyası Hökumətinin sədr müavininin birgə həmsədrliyi ilə üçtərəfli İşçi qrupu yaradılması barədə təklifi dəstəklənir.

2. İşçi qrupu 2021-ci il yanvarın 30-dək ilk iclasını keçirəcək, bu iclasın nəticələrinə görə Bəyanatın 9-cu bəndinin reallaşdırılmasından irəli gələn işlərin əsas istiqamətlərinin siyahısını formalaşdıracaq, prioritet qismində dəmir yolu və avtomobil yollarını müəyyən edəcək, həmçinin bundan sonra Tərəflər adlanacaq Azərbaycan Respublikası, Ermənistan Respublikası və Rusiya Federasiyası arasında razılaşma əsasında digər istiqamətləri müəyyən edəcəkdir.

3. Fəaliyyətin əsas istiqamətlərinin reallaşdırılması məqsədilə İşçi qrupunun həmsədrləri bu istiqamətlər üzrə Tərəflərin səlahiyyətli hakimiyyət orqanları və təşkilatlarının vəzifəli şəxslərindən ibarət ekspert yarımqruplarının tərkibini təsdiq edəcəklər. Ekspert yarımqrupları İşçi qrupunun iclasından sonra bir ay müddətində layihələrin siyahısını təqdim edəcək, onların reallaşdırılması və Tərəflərin yüksək səviyyədə təsdiq etməsi üçün zəruri resursları və tədbirləri əsaslandıracaqlar.

4. İşçi qrupu 2021-ci il martın 1-dək Azərbaycan Respublikası və Ermənistan Respublikası ərazisindən həyata keçirilən beynəlxalq daşımaların, həmçinin Azərbaycan Respublikası və Ermənistan Respublikası tərəfindən həyata keçirilən, yerinə yetirilməsi zamanı Azərbaycan Respublikasının və Ermənistan Respublikasının ərazilərinin kəşiməsi tələb olunan daşımaların təşkili, yerinə yetirilməsi və təhlükəsizliyinin təmin edilməsi üçün zəruri olan yeni nəqliyyat infrastrukturunu obyektlərinin bərpasını və tikilməsini nəzərdə tutan tədbirlərin siyahısını və reallaşdırılması qrafikini Tərəflərin yüksək səviyyədə təsdiqləməsi üçün təqdim edəcək.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti**İ.H.Əliyev****Ermənistan Respublikasının baş naziri****N.V.Paşinyan****Rusiya Federasiyasının Prezidenti****V.V.Putin.**

YENİ KİTABLAR

“İLHAM ƏLİYEV. İNKİŞAF – MƏQSƏDİMİZDİR” ÇOXCİLDLİYİNİN 106-cı KİTABI ÇAPDAN ÇIXIB

Çoxcildliyin növbəti kitabına Azərbaycan Prezidentinin Vətən müharibəsi günlərində xalqa müraciətlərinin və xarici KİV-lərə müsahibələrinin mətnləri daxil edilib/

Ötən il 44 gün davam edən Vətən müharibəsində Azərbaycan Prezidenti, Silahlı Qüvvələrin Ali Baş Komandanı İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə ordumuz Qarabağı Ermənistanın işğalından azad etdi. Dövlətimizin başçısının 2020-ci il sentyabrın 27-dən başlayaraq xalqa müraciətləri, rəsmi “Twitter” səhifəsində paylaşımları, xarici KİV-lərə müsahibələri xalqımızın ədalətli mübarizəsi, Vətən müharibəsi və Qarabağ həqiqətləri barədə obyektiv təsəvvür yaratdı, informasiya cəbhəsində, diplomatiya müstəvisində üstünlüyümüzü təmin etdi. “İlham Əliyev. İnkişaf – məqsədimizdir” çoxcildliyinin 106-cı kitabı tariximizin bu şanlı səhifələrini xronoloji ardıcılıqla və sistemli şəkildə bir daha nəzərdən keçirmək üçün dəyərli mənbədir.

Çoxcildliyin yeni kitabındakı materiallar 2020-ci ilin sentyabr-oktyabr aylarını əhatə edir. Hələ sentyabrın 24-də BMT Baş Assambleyasının 75-ci sessiyasının videoforata ümumi debatlarında çıxışı zamanı Azərbaycan Prezidenti beynəlxalq birliyi Ermənistanın hərbi təxribatları haqqında məlumatlandıraraq demişdi: “Etnik təmizləmə aparmış işğalçı ölkənin silahlarla təchiz edilməsi sülh danışıqlarını ciddi şəkildə sarsıdır və işğalçı dövləti yeni hərbi təxribatlara əl atmağa həvəsləndirir. Bu mənada biz bütün ölkələri Ermənistana silah təchizatından çəkinməyə çağırıraq”.

Sentyabrın 27-də Ermənistan silahlı qüvvələrinin növbəti hücumu nəticəsində mülki əhali və hərbcilər arasında itkilərin, yaralananların olması və ordumuzun əks-hücum əməliyyatına başlaması ilə əlaqədar dövlətimizin

başçısı xalqa müraciət etdi: “Biz haqq yolundayıq. Bizim işimiz haqq işidir. Biz zəfər çalacağıq! Qarabağ bizimdir! Qarabağ Azərbaycandır”.

Prezidentin BMT sessiyasının ümumi debatlarında çıxışının, sentyabrın 27-də, oktyabrın 4-də və 9-da xalqa müraciətlərinin mətnləri 106-cı kitabına daxil edilib.

Nəşrdə dövlətimizin başçısının Vətən müharibəsi günlərində Türkiyənin “TRT Haber”, “CNN-Türk”, “Haber Global”, “Haber Türk”, Rusiyanın “Perviy Kanal”, “Rosssiya-1”, RBK, “Əl-Cəzirə”, “Əl-Ərəbiyə”, “Euronews”, “CNN International”, “Sky News”, “France-24” telekanallarına geniş müsahibələri də yer alıb.

Kitabda Azərbaycan Prezidentinin Türkiyə, Ukrayna, Belarus, Almaniya, İran və digər ölkələrin rəhbərləri ilə telefon danışıqları, BMT-nin Baş katibi Antonio Quterreş ilə videokonfrans formatında görüşü, Türkiyənin xarici işlər naziri Mövlud Çavuşoğlunun başçılıq etdiyi nümayəndə heyətini qəbul etməsi haqqında materiallar verilib.

Oxucular dövlətimizin başçısının Təhlükəsizlik Şurasının iclasında, Müdafiə Nazirliyinin Mərkəzi Hərbi Klinik Hospitalında müalicə olunan hərbcilərlə görüşündə çıxışlarının mətnləri, rəsmi “Twitter” səhifəsində paylaşımları ilə də bu kitabda tanış ola bilərlər.

Nəşrə Azərbaycan Prezidentinin “Kiber Kosmos buraxılışı” mövzusunda keçirilmiş virtual 71-ci beynəlxalq Astronavtika Konqresinin açılış mərasimində videomüraciətinin mətni, XXIII Avrasiya İqtisadi Zirvə toplantının iştirakçılarına məktubu və digər məktubları da daxil edilib.

“Azərnəşr” tərəfindən buraxılan 106-cı kitabın hazırlanmasında Azərbaycan Dövlət İnformasiya Agentliyinin (AZƏRTAC) materiallarından istifadə olunub.

MÜNDƏRİCAT

<i>Etibar Əliyev</i> . Hüquq elmində tanınmış görkəmli alim – İlham Rəhimov – 70	3
<i>Сакут Гсейнов, Низами Гулиев</i> . Известный юрист, обладающий глубоким разумом, простым характером, доброжелательными качествами и широким сердцем Ильгам Рагимов	4
Professor İlham Rəhimovun 70 illik yubileyidir	12
<i>Eetibar Əliyev</i> . Rüstəm Məmmədov Türk Dünyası Araşdırmaları Uluslararası İlmələr Akademiyasının akademiki seçilmişdir	16
<i>Arif Paşayev</i> . Azərbaycan Mühəndislik Aadəmiyası – 15 il	17
<i>Sahibə Qafarova</i> . Müasir, müstəqil, qüdrətli Azərbaycan dövlətinin banisi	22
<i>Urخان Ələkbərov</i> . Prezident İlham Əliyevin unikal dövlət idarəçilik texnologiyalarının parlaq hərbi sınağı	29
<i>Ариф Гулиев</i> . Гейдар Алиев всегда будет жить в сердцах людей	32
<i>Ариф Гулиев</i> . Солидарность азербайджанского народа, армии, президента и международного права	45
<i>О.Ф. Эфендиев, Э.А.Алиев</i> . Некоторые международно-правовые проблемы Южного Кавказа как зоны мира и региональной безопасности	62
<i>Ziyafət Əsgərov</i> . İnsan hüquq və azadlıqlarının etibarlı müdafiəsini təmin edən islahatlar	74
<i>Kəmaləddin Heydərov</i> . Fövqəladə Hallar Nazirliyi Azərbaycan xalqının təhlükəsizliyinin etibarlı təminatçısı kimi öz şərəfli missiyasını var gücü ilə davam etdirir	79
<i>Səfər Mehdiyev</i> . Azərbaycanda dünya standartlarına uyğun gömrük xidməti formalaşib.....	89
<i>Vüsal Hüseynov</i> . Miqrasiya proseslərinin tənzimlənməsi məsələlərinə xüsusi önəm verilir	99
<i>Qurban Yetirmişli</i> . Qarabağda seysmoloji tədqiqatların yeni istiqamətləri	104
<i>Bəhram Zahidov</i> . Qəlbimdən keçənlər və demək istədiklərim	110
<i>Sakit Hüseynov</i> . Philosophy and social-psychological aspects of fraud	114
<i>Səidə Həsənzadə</i> . Ailə zorakılığı: sosial, hüquqi və psixoloji baxış	119
<i>Esmira Orucova</i> . İkinci Qrabağ müharibəsi zamanı mülki əhalinin pozulmuş hüquqlarının beynəlxalq humanitar hüquq rəkursunda araşdırılması	135
<i>Murad Dadaşov</i> . Kriminalistika və müasir informasiya texnologiyalarının tətbiqi prokurorluğun fəaliyyətində səmərəni artırır	143
<i>Ədalət Vəliyev</i> . Azərbaycan dövlətçiliyinin islahatlar və zəfər mərhələsi	149
<i>Sərdar İmanov</i> . İnsan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi prokurorluğun fəaliyyətinin əsas prioritetidir	165
<i>Şəmsəddin Abasov</i> . Azərbaycan ədliyyəsi böyük inkişaf yolunda	173

<i>Etibar Əliyev, Sakit Hüseynov, Aynurə Əliyeva, Fatimə Hüseynova, Araz Kərimov, Nadir Adilov. Vətəndaş cəmiyyətində sosial hüquqların həyata keçirilməsi: fəlsəfi, tibbi və hüquqi aspektlər</i>	179
<i>Habil Qurbanov. Mənim səmə və ya israf etmə yolu ilə talamanın məsuliyyəti ağırlaşdıran halları. Təkrar talama</i>	195
<i>Könül Qurbanova. Cinayət hüququna dair məsələlər üzrə Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası Məhkəməsinin hüquqi mövqelərinin sistemi</i>	206
<i>Fatimə Hüseynova. Səhiyyə sahəsində münasibətlərin tənzimlənməsi sistemində ikitərəfli beynəlxalq müqavilələrin yeri</i>	218
<i>Bayram Quliyev, Orxan Bayramov. Mirzə Rəfiyanın “Dəsturül-mülük” əsəri və onun Azərbaycan hüquq tarixinin öyrənilməsində rolu</i>	227
<i>Chiragli M.A. Human rights in the context of international economic activity</i>	234
<i>Maxamu III. Алиева. О некоторых особенностях современных межгосударственных экономических связей</i>	244
<i>Avropada ədalət mühakiməsinin səmərəliliyinə azərbaycanlı hakim nəzarət edir.....</i>	254
<i>Ətубар Алиев. Современное международное транспортное право: юридические аспекты безопасности в международных перевозках</i>	262
<i>Sevinc Hüseynova. Epidemiyə əleyhinə rejimin, sanitariya-gigiyena və ya karantin rejimlərinin pozulmasına görə cinayət məsuliyyətinin əsası və qanunvericilikdə təsbiti.....</i>	271
<i>Esmira Yazkan Aslanova. TANAP Avropaya ildə 10 milyard kubmetr qaz nəql edəcək</i>	279
<i>Möhsün Nağısoylu. Görkəmli alim, tanınmış yazıçı</i>	281
<i>Mehdi Hüseynzadə. Azərbaycanın çoxəsrlik tarixinə yazılan parlaq səhifələr</i>	285
<i>Mehman Süleymanov. Müstəqillik tariximizin qürur yaşadan zəfəri</i>	290
<i>İsrail Elyazov. Azərbaycan dəmir yolunun 140 illik salnaməsi</i>	298

Rəsmi sənədlər

<i>Azərbaycan Respublikası Prezidentinin, Ermənistan Respublikası baş nazirinin və Rusiya Federasiyası Prezidentinin bəyanatı</i>	309
---	------------

Yeni kitablar

<i>“İlham Əliyev. İnkişaf – məqsədimizdir” çoxcildliyinin 106-cı kitabı çapdan çıxıb</i>	310
---	------------

Jurnal Azərbaycan Respublikası Əqli Mülkiyyət Agentliyində
19 fevral 2020-ci il tarixdə qeydə alınmışdır (Şəhadətnamə № 11479)

**JURNALDA ÇAP OLUNAN ELMİ MƏQALƏLƏRƏ
DAİR ƏLAVƏ TƏLƏBLƏR**

Word proqramı

Səhifənin formatı – A4

**Azərbaycan, rus və ingilis dillərində mətnlər «Times New Roman»,
Az_Times_lat şriffləri ilə verilsin**

Əsas mətn – 14 pt

Sətirlərarası məsafə – 1,5 interval

**Vərəqin sağ və sol hissəsindən 2 sm, yuxarı və aşağıdan isə 3 sm ölçüdə
zolaq ayrılısın**

Məqalənin həcmi – 10 səhifəyədək

Məqalə fiziki kağız və elektron versiyada verilməlidir.

“Hüquqi müstəvi” elmi-nəzəri, təcrübi jurnalın
Redaksiyası” MMC-nin direktoru:
Faiq HÜSEYNOV, hüquqşünas.

Əlaqə telefonları:

+ 99450-210-24-42

+ 99455-210-24-42

«Adiloğlu» nəşriyyatı.
Ofset üsulu ilə çap edilmişdir.
Formatı 70×100 1/16.
Şerti çap vərəqi 19,5. Tirajı 300.

Ünvan: AZ 1102. Bakı şəh., Nəsimi r-nu, Tbilisi pr, 44.
Telefon: (+994 55) 339-75-77, (+994 50) 593-27-77
E-poçt: adiloglu2000@gmail.com

Bank of Baku ASC-nin "MXD" filialı

AZN

Müştəri kodu	A48398
Hesab sahibi	"Hüquqi müstəvi elmi-nəzəri, təcrübi jurnalının redaksiyası" Məhdud Məsuliyyətli Cəmiyyəti
Hesab nömrəsi	38090000184190A72
VÖEN	1306401681
İBAN	AZ34JBBK00038090000184190A72
Bankın adı	Bank of Baku ASC-nin "MXD" filialı
VÖEN	1700038881
KOD	506924
Müxbir hesab	AZ27NABZ01350100000000007944
S.W.I.F.T	JBBKAZ22

ISSN 2218-5178

